

У С Т А В
ВСЕСОЮЗНОГО
ЛЕНИНСКОГО
КОММУНИСТИЧЕСКОГО
СОЮЗА МОЛОДЕЖИ

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК ВЛКСМ
«МОЛОДАЯ ГВАРДИЯ»
1952

У С Т А В
ВСЕСОЮЗНОГО ЛЕНИНСКОГО
КОММУНИСТИЧЕСКОГО
СОЮЗА МОЛОДЕЖИ

Принят XI съездом ВЛКСМ
6 апреля 1949 г.

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК ВЛКСМ
«МОЛОДАЯ ГВАРДИЯ»
МОСКВА — 1952

A00608 Подписано к печати 5/І 1952 г.
Тираж 1 000 000 экз. Заказ 2816 Цена 30 коп.

Типография «Красное знамя» изд-ва «Молодая гвардия»,
Москва, Сущёвская 21.

Всесоюзный Ленинский Коммунистический Союз Молодежи является массовой беспартийной организацией, объединяющей в своих рядах широкие слои передовой советской молодежи.

ВЛКСМ примыкает к ВКП(б), является ее резервом и помощником. Под руководством коммунистической партии ВЛКСМ воспитывает молодежь в духе советского патриотизма, мужественной, бодрой, не боящейся трудностей, уверенной в своих силах, готовой преодолеть всякие препятствия в борьбе за победу коммунизма.

Следуя боевым традициям большевизма, комсомол силен своей идейной убежден-

ностью и преданностью партии Ленина—Сталина. Какое бы то ни было отступление от программы ВЛКСМ несовместимо с пребыванием в комсомоле.

ВЛКСМ требует от своих членов настойчивой и неустанной борьбы за осуществление решений ВКП(б) и советского правительства. Каждый комсомолец должен показывать пример в соблюдении Конституции СССР — Основного закона социалистического государства. Члены ВЛКСМ обязаны всеми силами укреплять советский строй, советскую промышленность и транспорт, колхозы и совхозы, развивать советскую культуру, укреплять дружбу и братское сотрудничество между народами СССР. Защита Отечества является священным долгом, первейшей обязанностью каждого комсомольца. ВЛКСМ должен содействовать укреплению сил демократического и антиимпериалистического лагеря, быть верным принципам пролетарского интернационализма.

Всю работу ленинский комсомол проводит под непосредственным руководством ВКП(б). ЦК ВЛКСМ, являясь руководящим органом комсомола, непосредственно подчинен ЦК ВКП(б). Работа местных комсомольских организаций направляется и контролируется соответствующими областными, краевыми, республиканскими, городскими и районными партийными организациями.

Комсомолец считает для себя величайшей честью стать членом ВКП(б) и всей своей деятельностью и учебной подготовливает себя к вступлению в ее ряды.

I. О членах комсомола, их обязанностях и правах

1. Членом ВЛКСМ считается всякий принятый в ряды комсомола в возрасте от 14 до 26 лет, признающий программу и Устав ВЛКСМ, работающий в одной из его

организаций, подчиняющийся всем постановлениям комсомола и уплачивающий членские взносы.

Примечание. Члены ВЛКСМ, достигшие 26-летнего возраста, могут оставаться в организации с правом совещательного голоса, а в случае их избрания в руководящие органы за ними сохраняется право решающего голоса.

2. Член ВЛКСМ обязан:

а) неустанно повышать свою политическую грамотность, изучать основы марксизма-ленинизма и разъяснять политику коммунистической партии широким массам молодежи;

б) выполнять решения ВКП(б) и комсомола, активно участвовать в политической жизни страны;

в) показывать пример социалистического отношения к труду и учебе, зорко охранять социалистическую собственность, ре-

шительно бороться с нарушениями социалистической законности и порядка, проявлять политическую бдительность, хранить военную и государственную тайну;

г) овладевать знаниями, культурой, наукой, техникой, совершенствовать свою квалификацию;

д) изучать военное дело, быть беззаветно преданным великой социалистической Родине и быть готовым отдать для нее все свои силы, а если понадобится, — жизнь;

е) быть честным, правдивым, удерживать товарищей от дурных поступков, уважать правила социалистического общежития, бороться с пьянством, хулиганством, с остатками религиозных предрассудков, с нетоварищеским отношением к женщине;

ж) активно участвовать в работе комсомольской организации, аккуратно посещать комсомольские собрания, быстро и точно выполнять задания организации, доводя всякое начатое дело до конца.

3. Член ВЛКСМ имеет право:

а) участвовать в обсуждении всех вопросов работы комсомола на комсомольских собраниях и в комсомольской печати;

б) избирать и быть избранным в комсомольские органы;

в) критиковать на комсомольских собраниях любого работника комсомола, а также любой комсомольский орган;

г) требовать личного участия во всех случаях, когда выносится решение о его деятельности или поведении;

д) обращаться с любыми вопросами, жалобами и заявлениями в любой комитет комсомола вплоть до ЦК ВЛКСМ.

Комсомольские органы должны внимательно и чутко рассматривать жалобы и заявления членов ВЛКСМ, быстро принимать по ним необходимые меры.

4. В члены комсомола принимается передовая, преданная советской Родине молодежь. Прием в члены ВЛКСМ производится в индивидуальном порядке.

Порядок приема в члены ВЛКСМ:

а) Вступающие в члены ВЛКСМ представляют рекомендации двух членов комсомола, имеющих не менее годовичного комсомольского стажа, или рекомендацию одного члена ВКП(б).

Рекомендующие несут ответственность за свою рекомендацию.

П р и м е ч а н и е. При приеме пионеров в члены ВЛКСМ рекомендация совета дружины юных пионеров приравнивается к рекомендации одного члена ВЛКСМ.

б) Вопрос о приеме в ВЛКСМ обсуждается и решается общим собранием первичной комсомольской организации. Решение первичной комсомольской организации вступает в силу по утверждению бюро райкома или горкома комсомола.

Стаж членов ВЛКСМ исчисляется со дня решения о приеме общим собранием соответствующей первичной комсомольской организации.

5. Члены ВЛКСМ при переходе из одной организации в другую зачисляются в состав последней лишь по предъявлении комсомольского билета и учетной карточки с отметкой о снятии с учета.

6. Комсомольские организации должны контролировать своевременную уплату членами комсомола членских взносов, в каждом отдельном случае выяснять причины несвоевременной уплаты.

О членах комсомола, в течение 3 месяцев не уплативших без уважительных причин членских взносов, ставится вопрос на обсуждение первичной организации о пребывании их в рядах ВЛКСМ.

7. Комсомольские организации должны очищать свои ряды от враждебных элементов, нарушителей железной дисциплины комсомола, морально разложившихся, шкурников, карьеристов.

8. Вопрос об исключении из комсомола решается общим собранием первичной комсомольской организации, членом которой

комсомолец состоит, и утверждается бюро райкома или горкома комсомола.

9. При решении вопроса об исключении из комсомола должен быть обеспечен тщательный разбор обоснованности обвинений, предъявленных члену ВЛКСМ, максимум осторожности и товарищеского внимания. Не допускать исключения из членов ВЛКСМ за маловажные проступки.

Апелляции исключенных из комсомола должны рассматриваться соответствующими комсомольскими органами не позднее чем в двухнедельный срок со дня их поступления.

II. Об организационном строении ВЛКСМ

10. Руководящим принципом организационного строения комсомола является демократический централизм, что означает:

- а) выборность всех руководящих органов комсомола снизу доверху;
- б) периодическую отчетность комсо-

мольских органов перед своими комсомольскими организациями;

в) строгую комсомольскую дисциплину и подчинение меньшинства большинству;

г) безусловную обязательность решений высших комсомольских органов для низших и для всех членов комсомола.

11. ВЛКСМ строится на основах демократического централизма по территориально-производственному признаку: комитет (территориальной организации) является высшим органом для всех организаций (территориальных), входящих в этот район; организации, обслуживающие целую отрасль производства или управления, считаются высшими по отношению ко всем организациям комсомола данной отрасли.

Схема организации комсомола следующая:

а) для комсомола в целом — Всесоюзный съезд, ЦК ВЛКСМ;

б) для области, края, союзной республики — областные, краевые конференции,

съезды ЛКСМ союзных республик, обкомы, крайкомы комсомола, ЦК ЛКСМ союзных республик;

в) для района, города, округа — районные, городские, окружные конференции, районные, городские, окружные комитеты;

г) для предприятия, колхоза, МТС, поселения, воинской части, учреждения, учебного заведения — общее собрание, бюро и комитет первичной комсомольской организации.

12. Порядок подчинения и отчетности от высшей инстанции к низшей следующий: Всесоюзный съезд — ЦК ВЛКСМ; областная, краевая конференция, съезд комсомола союзной республики — обком, крайком, ЦК ЛКСМ союзной республики; районная, городская конференция — районный, городской комитет и т. д.

13. Каждая районная, городская организация ВЛКСМ имеет Красное знамя как символ чести и боевой сплоченности комсо-

мольцев, объединенных беззаветной преданностью социалистическому Отечеству, партии Ленина — Сталина.

14. Каждый районный и вышестоящий комитет комсомола имеет свою печать по установленному ЦК ВЛКСМ образцу.

15. Для организации воспитательной работы среди различных групп молодежи в райкомах, горкомах, обкомах, крайкомах и ЦК ЛКСМ союзных республик создаются соответствующие отделы и секторы, устанавливаемые ЦК ВЛКСМ.

В ЦК ВЛКСМ создаются отделы, секторы по усмотрению ЦК ВЛКСМ.

III. О центральных организациях комсомола

16. Высшим органом Всесоюзного Ленинского Коммунистического Союза Молодежи является съезд ВЛКСМ. Съезды созываются не реже одного раза в 3 года.

CIA-RDP80S01540R005000130006-2

Созыв съезда комсомола и порядок дня
объявляются не позже как за полтора ме-
сяца до съезда.

Нормы представительства на съезд ком-
сомола устанавливаются ЦК ВЛКСМ.

17. Съезд:

а) заслушивает и утверждает отчеты
Центрального Комитета ВЛКСМ, Централь-
ной ревизионной комиссии;

б) пересматривает и изменяет програм-
му и Устав комсомола;

в) намечает общую линию работы ком-
сомола и очередные задачи ВЛКСМ;

г) избирает Центральный Комитет
ВЛКСМ и Центральную ревизионную ко-
миссию.

18. Центральный Комитет ВЛКСМ и
Центральная ревизионная комиссия избира-
ются в составе, устанавливаемом съездом.
В случае выбытия членов Центрального
Комитета ВЛКСМ состав его пополняется
из числа выбранных съездом кандидатов.

CIA-RDP80S01540R005000130006-2

CIA-RDP80S01540R005000130006-2

19. Пленумы Центрального Комитета ВЛКСМ созываются не реже одного раза в 4 месяца.

Кандидаты в члены ЦК комсомола присутствуют на заседаниях пленумов ЦК ВЛКСМ с правом совещательного голоса.

20. Пленум ЦК ВЛКСМ для руководства всей работой комсомола между пленумами ЦК избирает из своего состава бюро ЦК и для текущей работы организационно-исполнительного характера — секретариат в составе, определяемом ЦК ВЛКСМ.

ЦК комсомола регулярно информирует комсомольские организации о своей работе.

21. В промежутке между Всесоюзными съездами всей работой комсомола руководит Центральный Комитет ВЛКСМ.

ЦК представляет ВЛКСМ в государственных учреждениях и организациях, назначает редакцию центрального органа

CIA-RDP80S01540R005000130006-2

CIA-RDP80S01540R005000130006-2

ВЛКСМ — «Комсомольской правды» — и редакции других изданий ЦК ВЛКСМ, распределяет и контролирует силы и средства комсомола.

22. Работой комсомольских организаций там, где имеются политические отделы, руководят помощники начальников политотделов по комсомольской работе или соответствующие работники, подбираемые и утверждаемые ЦК ВЛКСМ.

Помощники начальников политотделов по комсомольской работе или соответствующие работники непосредственно подчиняются ЦК ВЛКСМ и руководятся начальниками политотделов и политуправлений.

23. Центральная ревизионная комиссия ревизует:

а) быстроту и правильность прохождения дел в центральных органах комсомола и налаженность аппарата ЦК ВЛКСМ;

б) кассу и исполнение бюджета ЦК ВЛКСМ.

CIA-RDP80S01540R005000130006-2

IV. Об областных, краевых и республиканских организациях комсомола

24. Высшим органом областной, краевой, республиканской комсомольской организации является областная, краевая конференция комсомола или съезд комсомола союзной республики, а в промежутках между ними — областной, краевой комитет комсомола, ЦК ЛКСМ союзной республики. В своей деятельности они руководствуются постановлениями Всесоюзных съездов ленинского коммунистического союза молодежи, ЦК ВЛКСМ.

25. Областная, краевая конференция комсомола или съезд ЛКСМ союзной республики созывается областным, краевым комитетом комсомола, ЦК ЛКСМ союзной республики один раз в полтора года.

Нормы представительства на областную, краевую конференцию комсомола, съезд ЛКСМ союзной республики устанавливают-

ся областным, краевым комитетом комсомола, ЦК ЛКСМ союзной республики.

Областная, краевая конференция комсомола, съезд ЛКСМ союзной республики заслушивает и утверждает отчетные доклады областного, краевого комитета комсомола, ЦК ЛКСМ союзной республики, ревизионной комиссии, обсуждает вопросы комсомольской работы в области, крае или республике и избирает областной, краевой комитет комсомола, ЦК ЛКСМ союзной республики, ревизионную комиссию и делегатов на Всесоюзный съезд комсомола.

26. Областной, краевой комитет комсомола, ЦК ЛКСМ союзной республики избирает для текущей работы бюро и секретарей. Секретари должны иметь комсомольский стаж не менее трех лет и быть членами ВКП(б).

27. Областной, краевой комитет, ЦК ЛКСМ союзной республики назначает редакции комсомольских органов, работающих под его контролем, руководит работой

нижестоящих организаций, представляет комсомол в советских, профессиональных и других организациях, информирует комсомольскую организацию области, края, республики о своей работе, распределяет в пределах своей организации силы и средства комсомола.

28. Пленум областного, краевого комитета комсомола, ЦК ЛКСМ союзной республики созывается не реже одного раза в 3 месяца.

V. О районных, городских и окружных организациях комсомола

29. Районная, городская, окружная комсомольская конференция созывается районным, городским, окружным комитетом не реже одного раза в полтора года.

Районная, городская, окружная конференция заслушивает и утверждает отчеты районного, городского, окружного комитета,

ревизионной комиссии, избирает районный, городской, окружной комитет, ревизионную комиссию и делегатов на областную, краевую конференцию комсомола или съезд ЛКСМ союзной республики.

30. Районный, городской, окружной комитет избирает бюро и секретарей райкома, горкома, окружкома комсомола.

Секретари районных, городских, окружных комитетов комсомола должны иметь комсомольский стаж не менее двух лет и быть членами или кандидатами в члены ВКП(б).

31. Районный, городской, окружной комитет комсомола избирает бюро, организует и утверждает первичные комсомольские организации на предприятиях, в совхозах, МТС, колхозах, учреждениях и учебных заведениях, руководит работой всех первичных организаций города или района, ведет учет комсомольцев, распределяет в пределах города и района силы и средства комсомольских организаций, представитель-

ствуется в советских, хозяйственных и профессиональных организациях.

32. Пленум районного, городского, окружного комитета созывается не реже одного раза в 2 месяца.

VI. О первичных организациях комсомола

33. Основой комсомола являются первичные комсомольские организации.

Первичные комсомольские организации создаются на фабриках, заводах, в совхозах, МТС и прочих хозяйственных предприятиях, в колхозах, селах, учреждениях, в школах, вузах, ремесленных, железнодорожных училищах, школах ФЗО, воинских частях и т. п. при наличии не менее 3 членов комсомола.

Первичные комсомольские организации утверждаются районными, городскими комитетами ВЛКСМ.

34. В крупных предприятиях, учреждениях, в колхозах, учебных заведениях, где

имеется свыше 100 членов комсомола, внутри общей первичной комсомольской организации, охватывающей все предприятие, учреждение, учебное заведение и т. п., могут быть организованы (в каждом отдельном случае с утверждения райкома, горкома комсомола) комсомольские организации по цехам, участкам, отделам, факультетам с предоставлением им прав первичных комсомольских организаций.

В первичных организациях ВЛКСМ могут создаваться комсомольские группы.

35. Первичная комсомольская организация объединяет членов комсомола, вовлекает их в активную общественную работу, непосредственно связывает ВЛКСМ с широкими массами молодежи.

Задачами первичной комсомольской организации являются:

а) воспитание молодежи в духе коммунизма и мобилизация ее на активное участие в строительстве коммунистического общества;

б) политическое просвещение комсомольцев и молодежи;

в) мобилизация молодежи на овладение знаниями, культурой, наукой, техникой;

г) забота об улучшении условий труда и быта молодежи, повышении ее материального благосостояния и культурного уровня;

д) вовлечение комсомольцев и молодежи в систематические занятия физкультурой и спортом;

е) контроль за выполнением каждым членом комсомола обязанностей, предусмотренных Уставом ВЛКСМ;

ж) привлечение новых членов в комсомол и их политическое воспитание;

з) содействие райкому, горкому комсомола или политотделу во всей его работе.

Каждая первичная комсомольская организация должна проявлять широкую инициативу в обсуждении и постановке перед партийными и советскими организациями всех вопросов, направленных на улучшение

работы предприятия, колхоза, совхоза, учреждения, учебного заведения. Комсомольские организации должны быть на деле активными проводниками партийных директив во всех областях социалистического строительства, особенно там, где нет первичных партийных организаций.

36. Для ведения текущей работы первичная комсомольская организация избирает комсомольский комитет, а цеховая, факультетская организация — бюро цеховой, факультетской комсомольской организации сроком на год.

В первичной, цеховой, факультетской комсомольской организации, насчитывающей менее 10 членов комсомола, комитет, бюро не создается, а избирается секретарь первичной, цеховой, факультетской организации комсомола.

В первичных комсомольских организациях работа ведется, как правило, неосвобожденными работниками. Освобожденные

работники могут выделяться в наиболее крупных комитетах первичных организаций лишь с разрешения ЦК ВЛКСМ.

VII. О внутрикомсомольской демократии и комсомольской дисциплине

37. Свободное и деловое обсуждение всех вопросов работы своей организации или комсомола в целом является неотъемлемым правом каждого члена ВЛКСМ.

Самокритика во всей работе комсомола должна развертываться невзирая на лица, с тем чтобы члены комсомола критиковали работу своих выборных органов, своих руководителей, изгоняя из руководства болтунов и людей, чуждающихся черновой, практической работы.

Свободное и деловое обсуждение вопросов работы комсомольских организаций должно быть направлено к лучшему осуществлению решений партии, к еще боль-

шему сплочению комсомола вокруг партии. Однако обсуждение всех спорных вопросов комсомольской жизни свободно только до принятия организацией соответствующего решения.

38. При выборах комсомольских комитетов воспрещается голосование списком. Голосование должно производиться по отдельным кандидатурам, причем за всеми членами комсомола обеспечивается неограниченное право выдвижения, отвода кандидатов и критики последних. Выборы производятся путем закрытого (тайного) голосования кандидатов.

39. Строжайшее соблюдение комсомольской дисциплины является первейшей обязанностью всех членов комсомола и всех комсомольских организаций.

Каждая комсомольская организация, каждый комсомолец, тем более активный работник ВЛКСМ, должны безупречно выполнять решения партийных, советских и комсомольских органов.

Члены руководящих органов комсомола должны показывать пример дисциплины в комсомоле и зорко охранять сплоченность и единство ВЛКСМ. К нарушающим это требование руководящим комсомольским работникам должны применяться все меры взысканий, вплоть до исключения из комсомола, а по отношению к членам ЦК ВЛКСМ — перевод в кандидаты ЦК, исключение из состава ЦК и — как крайняя мера — исключение из комсомола. Эти взыскания могут быть наложены лишь пленумом того комитета, членом которого состоит нарушивший дисциплину ВЛКСМ, или вышестоящим комитетом комсомола.

40. Неисполнение постановлений вышестоящих комсомольских органов и другие проступки влекут за собой: для организаций — порицание; для отдельных членов ВЛКСМ — порицание, постановка на вид, выговор и т. п., временное отстранение от руководящей комсомольской работы, поста-

новка вопроса перед соответствующими советскими и иными организациями об отстранении от ответственной работы в этих организациях, исключение из комсомола.

VIII. О пионерской организации

41. Комсомольские организации создают в школах детские коммунистические организации юных пионеров имени В. И. Ленина.

42. Организация юных пионеров должна содействовать воспитанию пионеров и школьников в духе советского патриотизма, развивать у детей любовь к знаниям, труду, дисциплинированность, аккуратность, уважение к старшим.

Организация юных пионеров работает под руководством ВЛКСМ.

43. Комсомольские организации должны повседневно руководить работой пионерских отрядов и дружин, развивать самостоятельность пионеров, добиваться, чтобы каждый

пионер был примером для учащихся в учении и дисциплине.

Комсомольские организации должны заботиться о работе пионерских лагерей, дворцов и домов пионеров, пионерских комнат, спортивных площадок, театров, детских технических и туристических станций и т. д.

44. В республиках, краях, областях, городах и районах руководство организациями юных пионеров осуществляется республиканскими, краевыми, областными, городскими, районными комсомольскими организациями.

Горкомы, райкомы комсомола для руководства дружинами и отрядами юных пионеров выделяют вожатых из числа наиболее подготовленных для этой работы членов ВЛКСМ.

Комсомольские организации помогают вожатым подбирать руководителей различных детских и пионерских кружков.

45. ЦК ВЛКСМ, обкомы, крайкомы и

ЦК ЛКСМ союзных республик издают пионерские газеты, журналы и необходимую для детей литературу.

IX. О комсомольских организациях Вооруженных Сил Союза ССР

46. Вся работа организаций ВЛКСМ в Вооруженных Силах является неотъемлемой частью партийно-политической работы и проводится под непосредственным руководством политических органов, заместителей командиров по политической части и партийных организаций.

47. Комсомольские организации Вооруженных Сил СССР работают на основе особого положения ЦК ВЛКСМ и Главного Политического Управления Вооруженных Сил Союза ССР.

48. Комсомольские организации Вооруженных Сил СССР обязаны поддерживать тесную связь с местными комсомольскими

организациями, постоянно участвовать во всей работе местных комсомольских организаций и в выборах руководящих комсомольских органов.

Х. О денежных средствах комсомола

49. Денежные средства комсомола состояются из членских взносов и других поступлений.

Примечание. Члены ВЛКСМ, являющиеся одновременно членами или кандидатами ВКП(б), от уплаты членских взносов в комсомол освобождаются.

50. Вступительные взносы взимаются при вступлении в члены ВЛКСМ в размере 2% с получаемой заработной платы. С комсомольцев, не получающих заработной платы, вступительные взносы взимаются в размерах, устанавливаемых ЦК ВЛКСМ.

Цена 30 коп.

И.В. ПАВЛОВ

**УПРАВЛЕНИЕ ДЕЛАМИ
КОЛХОЗА**

А К А Д Е М И Я Н А У К С С С Р

ИНСТИТУТ ПРАВА
НАУЧНО-ПОПУЛЯРНАЯ СЕРИЯ

И. В. ПАВЛОВ

УПРАВЛЕНИЕ ДЕЛАМИ
КОЛХОЗА

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ НАУК СССР
Москва — 1952

Брошюра „Управление делами колхоза“ выходит
в серии брошюр по колхозному праву под общей
редакцией профессора Н. Д. Казанцева

*

Ответственный редактор
кандидат юридических наук
Г. А. Аксенов

ДЕМОКРАТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ В КОЛХОЗАХ

Сталинский Устав сельскохозяйственной артели определил, какие органы управления существуют в колхозах, как они создаются и на какой основе управляют. В Уставе¹ указаны основные права и обязанности органов управления в колхозах.

Колхозники управляют своим коллективным хозяйством на демократической основе. Это означает, что все колхозники активно участвуют и в хозяйственной, и в производственной жизни колхоза. Товарищ Сталин указывает, что существо демократии сводится к вопросу о самостоятельности². А чем выше самостоятельность колхозников в хозяйственной и производственной жизни колхоза, тем выше производительность их труда, тем быстрее развивается, приумножается их общественное хозяйство, увеличиваются их личные доходы.

«Необходимое для достижения высшей производительности труда создание в колхозах новой общественной дисциплины может быть достигнуто лишь на основе подлинной самостоятельности и активного участия колхозников и колхозниц в управлении хозяйством коллектива»³, — указывалось в резолюции XVI съезда ВКП(б), состоявшегося в 1930 г.

¹ Примерный Устав сельскохозяйственной артели принят Вторым Всесоюзным съездом колхозников-ударников и утвержден СНК СССР и ЦК ВКП(б) 17 февраля 1935 г.

² См. И. В. Сталин. Соч., т. 6, стр. 226.

³ ВКП(б) в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, ч. II, М., 1940, стр. 423.

Поэтому большевистская партия и советское правительство всегда требовали и требуют максимально укреплять демократические основы управления в колхозах и вести самую непримиримую борьбу с нарушениями этих основ.

25 июня 1932 г. ЦИК и СНК СССР издали постановление «О революционной законности»¹, обязавшее органы прокуратуры привлекать к строгой ответственности всех тех должностных лиц, которые нарушают демократические основы управления в колхозах: применяют методы командования, произвольно распоряжаются имуществом колхозов, нарушают выборность правлений и других органов в колхозах, отстраняя тем самым колхозников от управления делами своего общественного хозяйства. В законе о пятилетнем плане восстановления и развития народного хозяйства СССР на 1946—1950 гг. категорически предписывалось: «...Не допускать нарушений Устава сельскохозяйственной артели и колхозной демократии — выборности, отчетности правлений колхозов перед общим собранием членов с/х артели»².

Однако в практике колхозного строительства наблюдались случаи нарушения Устава сельскохозяйственной артели, нарушения колхозной демократии: в некоторых колхозах не созывались общие собрания членов колхоза, в результате чего колхозники оказывались отстраненными от участия в управлении делами артели; не всегда выполнялось основное правило выборности членов правления и председателя колхоза, они в ряде случаев назначались районными организациями. Вследствие этого руководители колхоза переставали чувствовать ответственность перед колхозниками, не отчитывались перед общими собраниями о своей деятельности, теряли связь с колхозниками.

Совет Министров СССР и ЦК ВКП(б) приняли 19 сентября 1946 г. специальное постановление «О мерах по ликвидации нарушений Устава сельскохозяйственной артели в колхозах»³. Сурово осуждая нарушения демократических основ управления в колхозах, пра-

¹ СЗ СССР 1932, № 50, стр. 298.

² Ведомости Верховного Совета СССР, 1946, № 11.

³ «Известия», 20 сентября 1946 г.

вительство СССР и ЦК ВКП(б) расценили их, как и все другие нарушения Устава сельскохозяйственной артели, как антигосударственные, глубоко вредные для дела колхозов и крайне опасные для всего социалистического строительства нашей страны. Указанным постановлением было предложено: «Восстановить нарушенный во многих колхозах уставной демократический порядок созыва общих собраний колхозников для обсуждения и решения вопросов колхоза, избрание правлений и председателей колхозов общими собраниями, подотчетность правлений и председателей колхозов перед колхозниками и работу ревизионных комиссий». В постановлении указывалось, что виновные в подобного рода нарушениях должны привлекаться к судебной или административной ответственности.

Этим же постановлением был образован Совет по делам колхозов при Правительстве СССР. Одной из обязанностей Совета по делам колхозов является контроль за соблюдением демократических основ управления колхозами, за регулярным созывом общих собраний колхозников, выборностью правления, председателей колхозов и ревизионных комиссий, за их отчетностью перед общим собранием колхозников. Совет следит также за тем, чтобы колхозники активно участвовали в управлении делами колхоза, в распределении доходов колхоза и в решении вопросов о распоряжении его материальными средствами. На Совет по делам колхозов, в частности на его представителей в областях, краях и республиках, возложена обязанность требовать от всех органов местной власти немедленного устранения нарушений демократических основ управления в колхозах, а в необходимых случаях и привлечения виновных к ответственности.

Большевистская партия и советское правительство последовательно и неуклонно проводят в жизнь принцип управления самими колхозниками своим общественным социалистическим хозяйством.

Колхозы возникли, развивались и продолжают развиваться под неослабным руководством Советского государства; без этого немыслимо существование колхозов как социалистических хозяйств. Социалистическое государство постоянно укрепляет демократические основы и органы управления в колхозах. Товарищ Сталин говорил:

«Необходимо, стало быть, усвоить метод большевистского руководства хозяйственными органами, состоящий в том, чтобы систематически помогать этим органам, систематически укреплять их и руководить хозяйством не помимо этих органов, а через них»¹. Это указание товарища Сталина относится и к руководству колхозами.

Осуществление управления в колхозах на демократической основе немыслимо без руководства коммунистической партии, являющейся основной руководящей силой в нашем государстве. «Ни одно важное решение массовых организаций пролетариата не обходится без руководящих указаний со стороны партии»². Вполне естественно, что и ни одно важное решение такой массовой организации, какой является колхоз, также не может обходиться без руководящих указаний со стороны коммунистической партии. Директивы партии по вопросам колхозного строительства определяют задачи, которые стоят перед колхозами и их органами управления. Важнейшие вопросы колхозного строительства решаются совместными постановлениями Совета Министров СССР и ЦК ВКП(б). Этими постановлениями и должны руководствоваться колхозники и все органы управления в колхозах при решении любого вопроса колхозной жизни.

Деятельность первичной партийной организации в колхозе, связывающей массу колхозников с руководящими органами партии, заключается в развертывании агитационной работы в массах по проведению в жизнь партийных лозунгов и решений. Первичная партийная организация, членами которой являются передовые, ведущие колхозники, воспитывает колхозников в коммунистическом духе. Она мобилизует массы колхозников на проведение мероприятий, соответствующих интересам дальнейшего развития колхоза.

Устав Всесоюзной коммунистической партии (большевиков) предоставляет первичным партийным организациям в колхозах право контролировать деятельность органов управления в них с целью дальнейшего организационно-хозяйственного укрепления колхозов.

¹ Ленин и Сталин. Сборник произведений к изучению истории ВКП(б), т. III, Партиздат, 1938, стр. 723.

² И. В. Сталин. Соч., т. 8, стр. 39.

«Борьбу за укрепление колхоза,— говорит Н. С. Хрущев,— надо вести, прежде всего, путем укрепления партийных и комсомольских организаций. Это основа основ. Без крепких и боеспособных партийных организаций нельзя добиться быстрого, мощного подъема колхозов». «Большое значение для успешной работы партийной организации имеет правильная, хорошо продуманная расстановка коммунистов на решающих участках колхозного производства. Если силы умело расставлены, все коммунисты занимают передовые позиции в борьбе за урожай и продуктивность животноводства, то даже небольшая по количеству парторганизация превращается в огромную организующую силу, способную мобилизовать колхозников на успешное решение поставленных задач».

Партийная организация, указывает далее товарищ Хрущев, обязана «...активно участвовать во всей жизни колхоза, глубоко вникать в его экономику, быть в курсе всех производственных дел, держать под своим наблюдением все участки общественного хозяйства, следить за точным соблюдением Устава сельскохозяйственной артели. Осуществляя право контроля, парторганизация обязана активно добиваться исправления имеющихся недостатков.

Для того, чтобы парторганизация была боеспособной, необходимо улучшать внутрипартийную работу, поднимать ее идейный уровень, повышать дисциплину и ответственность каждого коммуниста»¹.

Партийная организация колхоза должна неуклонно проводить в жизнь принцип колхозной демократии, в частности не допускать подмены выборов определенных должностных лиц назначением их. Право выбора того или иного лица или назначения его на ту или иную должность в колхозе принадлежит только общему собранию колхозников и правлению колхоза.

Назначение партийными органами председателей колхозов или других должностных лиц в них является грубейшим нарушением колхозной демократии и должно пресекаться самым решительным образом. В постановлении Совета Министров СССР и ЦК ВКП(б) от 19 сен-

¹ Н. С. Хрущев. Организационно-хозяйственное укрепление колхозов — залог дальнейшего мощного подъема сельского хозяйства. «Московская правда», 7 февраля 1951 г.

тября 1946 г. отмечались имевшиеся на практике случаи «...такого безобразия, что председатели колхозов назначаются и снимаются районными партийно-советскими организациями — без ведома колхозников». Указанное постановление категорически предписывало: «Воспретить под строгой ответственностью райкомам партии, райсоветам и земельным органам назначать или снимать председателей колхозов помимо общих собраний колхозников».

Из всего сказанного следует, что осуществление колхозной демократии немыслимо без правильного партийного руководства колхозами.

Демократические основы управления характеризуются прежде всего тем, что все важнейшие вопросы жизни колхоза решаются самими его членами. Отстранение колхозников от решения этих вопросов является грубейшим нарушением колхозной демократии и сурово осуждается партией и правительством.

Демократические основы управления заключаются также в выборности исполнительного органа управления в колхозе — правления, ревизионной комиссии и председателя колхоза. Управление делами колхоза осуществляется в коллегиальном порядке. Это значит, что в обсуждении и принятии решений на общем собрании должны участвовать все члены колхоза, а на заседаниях правления — все члены правления. «Единоличные решения,— говорил товарищ Сталин,— всегда или почти всегда — односторонние решения»¹. Избираемые в органы колхозного управления лица несут полную ответственность перед колхозниками за свою работу по управлению хозяйством колхоза. Они обязаны систематически отчетываться перед ними. А колхозники имеют полное право свободно критиковать деятельность органов управления в колхозах и отдельных руководящих лиц, имеют право отозвать из органов колхозного управления тех лиц, которые не справляются со своими обязанностями или не оправдывают доверия колхозников. По истечении срока полномочий избранных органов управления колхозники переизбирают их.

Колхозная демократия сочетается с единоначалием в организации управления в колхозах. Единоначалие состо-

¹ И. В. Сталин, Соч., т. 13, стр. 107.

ит в том, что решения, принятые общим собранием или правлением, выполняются затем путем распоряжений и указаний председателя колхоза, бригадира, заведующего фермой. Эти распоряжения должны исполняться всеми колхозниками, которых они касаются. М. И. Калинин говорил: «Спорь на собрании, а потом голосуй, а уже как на работу вышел — там дисциплина, пролетарская рабоче-крестьянская дисциплина, самая строгая»¹. Единоначалие не только не противоречит демократии, но именно только оно и обеспечивает исполнение всех решений, принятых в колхозах демократическим путем, — на собрании колхозников или на заседании правления колхоза. Известный всей нашей стране председатель передового колхоза им. Молотова Шипуновского района Алтайского края Ф. М. Гринько говорит: «Любой вопрос мы в колхозе обсуждаем, спорим до тех пор, пока не вынесено решение общего собрания или правления артели. Но, после того как решение принято, всякие споры прекращаются. При выполнении решения я действую как единоначальник и от каждого члена артели требую беспрекословного выполнения моих указаний»².

На основе колхозной демократии построена и вся система органов управления в колхозах, закрепленная Сталинским Уставом сельскохозяйственной артели.

Статья 19 Устава говорит, что «делами артели управляет общее собрание членов артели, а в промежутке между собраниями — избранное общим собранием правление». Следовательно, два органа управляют колхозом: общее собрание и правление колхоза. Общее собрание представляет собой высший орган управления колхозом. В нем участвуют все члены колхоза, осуществляя тем самым свое право на управление делами коллективного хозяйства. Правление колхоза есть исполнительный орган управления в колхозе. Оно отвечает перед общим собранием за работу артели и за выполнение ею обязательств перед государством.

Несколько особое положение занимает ревизионная комиссия. Право контроля над деятельностью исполни-

¹ М. И. Калинин. О рядовом колхознике. Партиздат, 1933, стр. 8.

² Г. М. Лоза и А. С. Шущаков. Опыт управления делами сельскохозяйственной артели, М., 1946, стр. 39.

тельного органа управления (правления колхоза) принадлежит самим колхозникам — хозяевам колхоза. Но естественно, что весь коллектив колхозников не может постоянно контролировать финансовое и хозяйственное состояние колхоза: проверять документы, денежные суммы, расчеты и т. п. Для систематического и организованного контроля общее собрание колхозников избирает специальную ревизионную комиссию. Эта комиссия не выполняет каких-либо функций по управлению и не имеет права распоряжаться хозяйством колхоза. Она создается исключительно для общественного контроля над деятельностью правления и всех должностных лиц колхоза.

Права и обязанности органов управления и ревизии, а также основных должностных лиц изложены в Уставе сельскохозяйственной артели, дополнены и расширены принятыми после этого правительственными постановлениями. Строгое соблюдение и выполнение органами управления и должностными лицами в колхозах всех этих прав и обязанностей обеспечивают всемерное развитие и расширение общественного хозяйства и получение наибольших доходов от этого хозяйства.

Партия и правительство поэтому и требуют, чтобы все местные партийные и советские органы (комитеты ВКП(б), исполкомы советов, отделы сельского хозяйства, органы прокуратуры) следили за строжайшим соблюдением социалистической законности в отношении колхозов, в особенности за соблюдением основ организации управления в колхозах, за тем, чтобы права, предоставленные государством колхозам и органам управления в них, никем не нарушались. Органам прокуратуры предписано привлекать к ответственности всех тех, кто посягает на права органов управления в колхозах и тем мешает их укреплению.

Неуклонное проведение демократических начал в колхозах является одним из необходимейших условий дальнейшего, еще более мощного подъема всего сельского хозяйства СССР.

ОБЩЕЕ СОБРАНИЕ КОЛХОЗНИКОВ — ВЫСШИЙ ОРГАН УПРАВЛЕНИЯ В КОЛХОЗЕ

Общее собрание является самым массовым органом управления в колхозе. В нем принимают участие все члены колхоза. Как самый массовый орган, общее собрание обеспечивает возможность каждому колхознику участвовать в управлении своим коллективным хозяйством.

Право участвовать в общем собрании с решающим голосом имеют только члены данного колхоза. В отдельных случаях право участия может быть предоставлено и не членам колхоза, но каждый раз с разрешения самого собрания и притом только с совещательным голосом.

Право участия колхозника в общем собрании колхоза заключается в том, что он может присутствовать на любом общем собрании, участвовать в обсуждении всех поставленных на повестку дня вопросов, высказывать свое мнение, выдвигать на обсуждение собрания те или иные вопросы, участвовать в голосовании при принятии решения.

Участие колхозника в общем собрании колхоза является не только правом, но и его обязанностью. А. А. Андреев говорил: «Звание и права члена сельхозартели накладывают и известные обязательства»¹. Каждый колхозник обязан посещать общие собрания своего колхоза и принимать в них активное участие, поскольку

¹ XVIII съезд ВКП(б). Стенографический отчет, Госполитиздат, 1939, стр. 118.

от успешной работы этого органа управления во многом зависит успешное хозяйственное развитие колхоза.

Права и обязанности колхозника по участию в работах общего собрания колхоза являются его личными правами и обязанностями. Это значит, что только сам колхозник может использовать эти права; он не может передавать их кому-либо другому, в том числе и членам своей семьи. Недопустимость передачи этого права другому лицу вытекает из колхозной демократии, направленной на вовлечение каждого члена колхоза в активную работу по управлению своим общественным хозяйством, на развитие инициативы каждого колхозника.

Все члены колхоза равноправны в участии на общем собрании колхозников¹. Никто из них не пользуется преимуществами по сравнению с другими; каждый колхозник имеет один голос.

Общее собрание, как уже указывалось, является высшим органом управления в колхозе. Так его и называет Устав сельскохозяйственной артели.

Все другие органы управления и ревизии, а также все должностные лица колхоза подчинены общему собранию и обязаны неуклонно и точно выполнять все постановления этого высшего органа.

Однако общее собрание колхозников является не только органом управления. Общие собрания в колхозах — это школа политического воспитания колхозников. На них колхозники знакомятся с новейшими постановлениями партии и правительства СССР, с новейшими достижениями советской сельскохозяйственной науки и передовым опытом сельского хозяйства СССР, намечают мероприятия по внедрению этих достижений и передового опыта в своем колхозе, обсуждают важнейшие политические события, происходящие в нашей стране и за рубежом. Общие собрания являются местом, где развёртывается широкая критика и самокритика среди колхозников.

Учитывая важное политико-воспитательное значение общих собраний в колхозах, февральский пленум ЦК ВКП(б) (1947 г.) обязал руководящих партийных и

¹ Это относится и к несовершеннолетним членам колхоза (от 16 до 18 лет).

советских работников систематически бывать в колхозах, лично проводить беседы с колхозниками и делать доклады на общих собраниях.

Особое политическое и хозяйственное значение имеют отчетно-выборные собрания в колхозах, на которых обсуждаются и оцениваются итоги работы правления колхоза и всего колхоза в целом за определенный период, избирается новый состав правления и председатель колхоза, намечаются планы работы колхоза на будущее время. Партия и правительство СССР придают огромное значение этим собраниям, обязывают тщательно готовиться к ним, обеспечивать участие на них наибольшего количества членов колхоза, проводить их организованно.

Товарищ Хрущев, отмечая большую роль общих собраний в колхозах, указал на необходимость устранения имеющихся серьезных недостатков в их проведении: «Забываясь об укреплении демократических основ управления делами артели, партийные организации обязаны оказать свое влияние на улучшение проведения общих собраний колхозников и колхозниц. Надо больше внимания обратить на подготовку собраний, лучше оповещать людей, беседовать с ними. Надо добиваться, чтобы каждый член артели приходил на собрание, принимал участие в обсуждении вопросов, в решении их. Надо, далее, следить за тем, чтобы все ценные замечания и предложения учитывались, а решение, принятое на собрании, обязательно выполнялось»¹.

Общее собрание созывается правлением колхоза. Но оно может быть созвано также по требованию ревизионной комиссии или самих колхозников и, наконец, по указанию органов государственной власти. Правление колхоза обязано заблаговременно оповещать всех членов колхоза о времени и месте собрания, а также о вопросах, которые будут на нем обсуждаться.

Собрание открывает председатель колхоза или его заместитель, но для руководства работой собрания каждый раз избирается президиум или председатель и секретарь. Повестку дня собрания предлагает правление, но общее собрание вправе принять или отклонить эту

¹ Н. С. Хрущев. Организационно-хозяйственное укрепление колхозов — залог дальнейшего мощного подъема сельского хозяйства. «Московская правда», 7 февраля 1951 г.

повестку и принять к обсуждению те вопросы, которые оно само найдет целесообразным. Повестка дня определяет содержание работы данного общего собрания. Вслед за принятием повестки дня собрание устанавливает и порядок его работы, или регламент собрания, которым определяется время для доклада, время и порядок выступления в прениях и т. п.

Общее собрание колхозников как высший орган управления в колхозе имеет широкие права. Оно может обсуждать любой вопрос жизни колхоза и принимать по нему решение. По многим вопросам решения могут принимать только общие собрания колхозников (эти вопросы перечислены в статье 20 Примерного Устава сельскохозяйственной артели). Согласно Уставу, решения по этим вопросам, принимаемые правлением без утверждения их общим собранием колхозников, являются недействительными.

Исключительное право общего собрания решать определенные вопросы создает гарантию в том, что основные вопросы жизни колхоза будут решать только сами колхозники, и что нарушение данного правила и решение названных вопросов другим органом управления в колхозе, например правлением колхоза, не имеет никакой силы.

В статье 20 Примерного Устава сельскохозяйственной артели перечислены не все вопросы, относящиеся к исключительному ведению общего собрания колхозников. В соответствии с задачами, стоящими в настоящее время перед колхозами, постановлениями партии и правительства круг этих вопросов значительно расширен.

Прежде всего общее собрание колхозников разрешает важнейшие вопросы, связанные с организацией самой деятельности колхоза. Первым таким вопросом является утверждение устава своего колхоза. Устав колхоза — это основной закон жизни и деятельности данного колхоза, определяющий его цели и задачи, содержание работы и внутреннюю организацию. Колхозники как хозяева своего колхоза сами разрабатывают для себя устав на основе Примерного Устава сельскохозяйственной артели. Утвердить устав колхоза может только общее собрание колхозников.

Важнейшим документом, определяющим и регулирующим всю внутреннюю жизнь колхоза (порядок органи-

зации работ, порядок пользования общественным имуществом и т. п.), являются правила внутреннего распорядка, которые разрабатываются правлением колхоза и утверждаются общим собранием колхозников.

Исключительно важным организационным вопросом, решаемым только общим собранием колхозников, является вопрос о слиянии колхоза с другим или другими колхозами в целях укрупнения хозяйства. В условиях все возрастающей механизации колхозного производства мелкие колхозы стали серьезным тормозом в деле дальнейшего, наиболее эффективного применения сложных сельскохозяйственных машин. «Укрупнение мелких колхозов даёт положительные результаты,— говорит Н. С. Хрущев.— Теперь созданы условия для более производительного использования тракторов, комбайнов и других машин. Широкое использование машин даст возможность поднять культуру земледелия, повысить урожайность, облегчить труд колхозников. В крупных колхозах создаются благоприятные условия для развития всех отраслей общественного хозяйства, для строительства и благоустройства сёл»¹.

Вопрос об объединении колхозов решают сами колхозники на своем общем собрании, которое в этом случае считается действительным лишь при наличии на нем не менее $\frac{2}{3}$ колхозников, а принятое колхозниками решение об объединении, учитывая всю его важность, в последующем рассматривается исполкомом районного Совета депутатов трудящихся, и только после этого оно вступает в силу. Так происходит «...юридическое оформление объединения артелей на основе решений общих собраний колхозников»².

К числу важнейших организационных вопросов, решаемых общим собранием, относится избрание правления, председателя колхоза и ревизионной комиссии. Только общее собрание колхозников может выбрать правление колхоза, его председателя и ревизионную комиссию, заслушать и обсудить отчеты об их деятельности и оценить результаты их работы.

¹ Н. С. Хрущев. Об очередных задачах колхозов и МТС в связи с укрупнением мелких сельскохозяйственных артелей. Госполитиздат, 1950, стр. 4.

² Там же, стр. 5.

Общее собрание определяет личный состав колхоза: принимает в члены колхоза и исключает из него. Исключение является очень серьезной, крайней мерой и применяется в отношении тех колхозников, которые своим поведением делают невозможным дальнейшее их пребывание в колхозе и к которым все другие меры дисциплинарного воздействия уже были применены, но не дали результатов. В постановлении СНК СССР и ЦК ВКП(б) от 19 апреля 1938 г. «О запрещении исключения колхозников из колхозов» сказано: «...исключение колхозников из колхозов может применяться лишь, как крайняя мера, в отношении членов колхоза, явно неисправимых, подрывающих и дезорганизующих колхоз, и лишь после того, как исчерпаны все предусмотренные Уставом сельхозартели меры предупредительно-воспитательного характера и лишь со строгим соблюдением установленного Уставом сельхозартели порядка исключения...»¹.

Исключение допускается только по решению общего собрания членов артели, на котором присутствует не меньше $\frac{2}{3}$ общего числа членов артели (ст. 20 Устава). Выбывшими из колхоза признаются те лица, которые либо не выработали в течение года установленного обязательного минимума трудодней, либо оторвались от колхозного производства и давно не принимают никакого участия в трудовой жизни колхоза.

Постановлением ЦК ВКП(б) и СНК СССР от 27 мая 1939 г. «О мерах охраны общественных земель колхозов от разбазаривания» был введен обязательный годовой минимум трудодней для каждого трудоспособного члена колхоза и было установлено, что «...трудоспособные колхозники и колхозницы, вырабатывающие в течение года ниже указанных выше норм, должны считаться выбывшими из колхоза и потерявшими права колхозника»².

Основным источником силы и крепости колхозного строя является закрепленная за колхозом на вечное и бесплатное пользование государственная земля. Она закреплена за колхозом в определенных границах государственным актом. Размер этой земли может уменьшаться только в особо исключительных случаях по постановле-

¹ «Известия», 20 апреля 1938 г.

² «Известия», 28 мая 1939 г.

нию правительства СССР. Поэтому общее собрание колхозников не может решать вопросы о передаче земли другим организациям или лицам за исключением случаев, указанных в постановлениях правительства СССР. Незаконную передачу земли нужно рассматривать как расхищение общественных колхозных земель, сурово осужденное постановлением ЦК ВКП(б) и СНК СССР от 27 мая 1939 г. «О мерах охраны общественных земель колхозов от разбазаривания» и постановлением Совета Министров СССР и ЦК ВКП(б) от 19 сентября 1946 г. «О мерах по ликвидации нарушений Устава сельскохозяйственной артели в колхозах»¹.

Общее собрание колхозников рассматривает лишь вопросы организации пользования землей внутри самого колхоза и частично некоторые вопросы, связанные с передачей земли или отводом ее от колхоза для государственных и общественных надобностей.

При закреплении земли за колхозом навечно по государственному акту общее собрание колхозников рассматривает проект землеустройства колхоза, высказывая свои мнения о том, как лучше расположить земельные участки колхоза. Это делают общие собрания и при укрупнении колхозов, когда обсуждается вопрос о землеустройстве укрупненного колхоза.

Общее собрание рассматривает проекты севооборотов, которые затем утверждает исполком районного совета.

По решениям общего собрания колхозные дворы наделяются приусадебными участками в установленном Уставом размере. Общее собрание имеет право предоставлять рабочим и служащим, проживающим в сельской местности, но не состоящим в колхозах, приусадебные участки в установленном законом размере из свободного приусадебного фонда, а также пастбища. В тех случаях, когда правительство СССР разрешает колхозам передавать на определенное время отдельные участки своих земель другим колхозам или организациям, предварительное решение по этим вопросам также принимается общим собранием колхозников.

Социалистическое государство, являющееся полноправным собственником всей земли в СССР, может

¹ «Известия», 20 сентября 1946 г.

произвести отвод определенных участков из земель, закрепленных за колхозом, для общественных и государственных надобностей в том случае, когда для удовлетворения возникшей в земле потребности нет возможности использовать другую — неколхозную землю. Вопрос об отводе земли от колхоза в этих случаях предварительно рассматривается общим собранием колхозников и решается правительством только при наличии протокола правомочного общего собрания, обсуждавшего этот вопрос. Сам отвод земли для государственных и общественных надобностей может быть произведен только по специальному распоряжению правительства СССР.

Право собственности на общественное имущество колхоза принадлежит только колхозу. Это значит, что только колхоз может распоряжаться данным имуществом, используя его для своих хозяйственных целей или передавая другим организациям и лицам в порядке, установленном законом. Произвольное вмешательство в распоряжение колхозной собственностью со стороны представителей государственных или общественных органов категорически запрещено. Постановлением Совета Министров СССР и ЦК ВКП(б) от 19 сентября 1946 г. «О мерах по ликвидации нарушений Устава сельскохозяйственной артели в колхозах» были вскрыты факты растаскивания колхозного имущества. В постановлении сказано, что советские и партийные работники, виновные в расхищении и незаконном распоряжении колхозным имуществом и денежными средствами, будут сниматься с постов и отдаваться под суд как нарушители закона и враги колхозного строя.

Распоряжение колхозной собственностью осуществляют только органы управления в колхозе, прежде всего — его общее собрание. Оно в соответствии с Уставом устанавливает размеры натуральных и денежных фондов в колхозе, определяет, какое количество продукции и денежных средств должно быть выдано колхозникам по трудодням, решает вопросы о продаже или иной форме передачи продукции или имущества колхоза другим лицам и организациям, а также утверждает приходо-расходную смету и определяет, какие материальные ценности должны быть приобретены на денежные средства колхоза.

Если у колхоза возникает необходимость получить кредит в Сельскохозяйственном банке, заявка на кредит также должна быть утверждена общим собранием колхозников, без чего она считается недействительной.

Исключительную роль во всей хозяйственной деятельности колхоза играют вопросы планирования. Товарищ Сталин говорил: «Колхоз есть крупное хозяйство. Но крупное хозяйство нельзя вести без плана. Крупное хозяйство в земледелии, охватывающее сотни, а иногда и тысячи дворов, может вестись лишь в порядке планового руководства. Без этого оно должно погибнуть и развалиться»¹. Вопросы планирования хозяйственной деятельности колхоза относятся к ведению высшего органа управления колхоза (общего собрания). Составляемые на основе государственных плановых заданий годовые производственные планы колхоза подлежат утверждению общим собранием колхозников. Общее собрание колхозников утверждает также приливо-расходную смету колхоза, являющуюся годовым финансовым планом колхоза. Только общее собрание колхозников может в дальнейшем вносить те или иные изменения в утвержденную им смету. Правление колхоза без утверждения общего собрания не может перемещать средства из одной статьи сметы в другую.

Поскольку колхоз является производственной организацией, общее собрание как высший орган управления решает и важнейшие производственно-трудовые вопросы. Прежде всего оно утверждает нормы выработки и расценки работ колхозников в трудовнях. Эти нормы в каждом колхозе составляются на основе действующих примерных норм. По мере роста производительности колхозного труда общее собрание имеет полное право пересматривать эти нормы выработки и повышать их.

Общее собрание колхозников утверждает планы затрат трудовней по колхозу в целом, а также по отдельным бригадам, звеньям и животноводческим фермам.

По решению общего собрания колхозников может быть введен такой порядок дополнительного начисления трудовней, при котором бригаде, перевыполнившей план сбора урожая, начисляется дополнительно за каждый

¹ И. В. Сталин. Соч., т. 13, стр. 223.

процент перевыполнения плана один процент трудодней от количества трудодней, затраченных ею на данную культуру или группу однородных культур.

По решению общего собрания может быть также установлено списание трудодней с бригад, недовыполнивших план сбора урожая: за каждый процент недовыполнения плана один процент списания выработанных бригадой трудодней, но не более 25% от количества трудодней, затраченных бригадой на данную культуру или группу однородных культур.

Общее собрание может также, исходя из конкретных производственных условий колхоза, признать целесообразной оценку результатов работ бригад и звеньев не по степени выполнения установленного для них плана, а в сравнении с выполнением плана урожайности в среднем по колхозу.

По решению общего собрания, колхозникам, работающим на овощных и пропашных культурах, разрешается производить начисление трудодней за каждый центнер собранного урожая по установленным расценкам в трудоднях.

Общему собранию колхозников предоставлено право налагать штраф в трудоднях на тех должностных лиц колхоза, которые допускают неправильное расходование трудодней. Так, общему собранию колхозников предоставлено право принимать решение о списании с председателя колхоза, счетовода и членов правления (с каждого в отдельности) до 10 процентов начисленных им за год трудодней за допущение перерасхода трудодней на оплату административного и обслуживающего персонала.

За неудовлетворительное ведение учета, несвоевременное и недоброкачественное составление годового отчета общее собрание колхозников, по предложению правления артели, ревизионной комиссии или заведующего районным отделом сельского хозяйства, может снизить оплату труда счетовода (бухгалтера) колхоза в размере до 10 процентов от количества трудодней, выработанных им за год.

По решению общего собрания колхозников, в соответствии с действующим законодательством, производится дополнительная оплата за перевыполнение плана

урожайности сельскохозяйственных культур и плана продуктивности животноводства: колхозникам, перевыполнившим план урожайности или продуктивности, выдается определенная часть продукции, полученной ими сверх плана.

Согласно Уставу, производственные бригады в колхозе (полеводческие и животноводческие) формирует правление колхоза. Но кроме основных производственных бригад, могут быть организованы и специальные бригады, например: постоянная дорожная бригада для выполнения дорожностроительных и дорожноремонтных работ за тех колхозников, которые, согласно закону, должны выполнять дорожную повинность; постоянная бригада плотников, каменщиков и т. п. Эти специальные бригады создаются только по решению общего собрания колхозников.

Вся производственная деятельность колхоза основана на использовании личного труда членов колхоза (статья 13 Устава). Наем рабочей силы со стороны допускается лишь в виде исключения, и вопрос об этом решает только общее собрание.

Поскольку общее собрание колхозников направляет и организует всю деятельность коллективного хозяйства, постольку все важнейшие договоры, заключаемые колхозом с другими организациями и затрагивающие существенные стороны хозяйственной деятельности колхоза, подлежат утверждению на общем собрании колхозников.

Таковы: договор МТС с колхозом, охватывающий важнейшие стороны производственной и хозяйственной деятельности колхоза; договор с лесозащитной станцией на производство лесопосадочных и лесоохранительных мероприятий в колхозе, имеющий в условиях борьбы с засухой исключительное значение для колхозного производства; договор с управлением водного хозяйства на пользование водой из оросительных систем для орошения колхозных полей; договор контрактации, заключаемый колхозом с заготовительной или производственной государственной организацией на поставку последним тех продуктов сельскохозяйственного производства, которые по закону заготавливаются в порядке контрактации (хлопок, сахарная свекла и др.).

И. В. Павлов

Общее собрание колхозников разрешает также основные вопросы оказания материальной помощи нетрудоспособным и нуждающимся колхозникам: оно определяет размер фонда помощи нетрудоспособным (не более 2 процентов валовой продукции колхоза), устанавливает порядок использования этого фонда — через кассу колхозной взаимопомощи или непосредственно самим правлением. По решению общего собрания колхозников в колхозе может быть организована касса колхозной взаимопомощи, которая оказывает помощь нуждающимся колхозникам.

Общему собранию колхоза принадлежит право решать и административные вопросы: оно устанавливает штаты административного и обслуживающего персонала, решает вопрос о назначении и снятии с должности счетовода (бухгалтера) колхоза, устанавливает размеры оплаты труда некоторых должностных лиц в колхозе.

Все принимаемые колхозниками на общем собрании решения должны быть основаны на законах Советского государства, в противном случае они являются недействительными и подлежат отмене соответствующими органами власти. Установленный порядок рассмотрения вопросов на общем собрании колхозников полностью обеспечивает принятие правильного решения в соответствии с законами Советского государства и волей самих колхозников.

Для того чтобы решения общего собрания колхозников были правомочны, Устав требует присутствия на нем определенного количества членов колхоза. Общее собрание не является правомочным, если на нем присутствует менее половины всех членов колхоза.

Но для решения наиболее важных вопросов на собрании должно присутствовать не менее $\frac{2}{3}$ членов колхоза. Такое количество колхозников необходимо на собрании для утверждения устава колхоза, выбора правления и председателя колхоза, решения вопроса об укрупнении колхозов, установления размеров различных фондов, исключения из колхоза.

Решения на общем собрании принимаются по большинству голосов открытым голосованием всех присутствующих на собрании членов колхоза. М. И. Калинин говорил: «Надо голосовать всем. Эта формальная сторона

обучает людей, гарантирует за ними определенное право, политическое право, а в колхозе гарантирует хозяйственное право крестьян»¹.

В решении, принятом на общем собрании, выражена организованная воля большинства членов колхоза, и этому решению должны подчиняться все колхозники, в том числе и те, которые не голосовали за него или вообще не присутствовали на собрании. Это правило вытекает из общего демократического принципа, согласно которому меньшинство должно подчиняться воле большинства. В Уставе сельскохозяйственной артели прямо сказано, что члены артели должны подчиняться постановлениям общего собрания колхозников и выполнять их (ст. 17 Устава).

Решения общего собрания колхозников, как правило, вступают в силу с момента их принятия собранием. Но некоторые решения подлежат утверждению исполкома районного совета или рассмотрению в исполкоме, а некоторые документы, принятые на основе решения общего собрания, подлежат регистрации в исполкоме. Решение собрания об избрании ревизионной комиссии подлежит утверждению исполкома районного совета; решение о слиянии колхозов, об утверждении прихода-расходной сметы, об исключении колхозника из колхоза и некоторые другие рассматриваются в исполкоме. Устав колхоза, утвержденный общим собранием, и договор МТС с колхозом подлежат регистрации в исполкоме. Решения общего собрания колхозников, подлежащие последующему утверждению или рассмотрению исполкомом, а также решения, на основе которых составляются те или иные акты, которые должны быть зарегистрированы в исполкоме, вступают в силу лишь с момента утверждения, рассмотрения или регистрации в исполкоме.

Исполнение неправильного или незаконного решения общего собрания или решения, принятого на неправомочном собрании или по вопросу, не относящемуся к ведению общего собрания, может быть приостановлено сельским советом, а исполком районного совета должен отменить такое решение.

¹ М. И. Калинин. О рядовом колхознике, Партиздат, 1933, стр. 3.

Местные органы власти и органы прокуратуры обязаны наблюдать за законностью решений общих собраний колхозников и вести борьбу с нарушениями прав общих собраний колхозников.

Каждый колхозник имеет право обжаловать то или иное решение общего собрания, как и решение любого другого органа управления в колхозе, если он считает, что это решение противоречит закону или уставу колхоза. Обжалование производится в тот орган, который может отменить или опротестовать это решение: в исполком районного совета или в районную прокуратуру. Но обжалование решения, по общему правилу, не приостанавливает его исполнения. Поэтому до тех пор, пока обжалованное решение не отменено исполкомом или не приостановлено сельским советом, оно должно строго исполняться всеми колхозниками, в том числе и теми, кто его обжаловал.

ПРАВЛЕНИЕ — ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ ОРГАН УПРАВЛЕНИЯ В КОЛХОЗЕ

Общее собрание колхозников не может быть постоянно действующим органом; оно собирается и работает только в течение времени, необходимого для рассмотрения включенных в повестку вопросов. В промежутках между общими собраниями управление делами артели осуществляет, согласно Уставу сельскохозяйственной артели, правление колхоза.

Общее собрание — высший орган управления колхоза, правление — его исполнительный и подчиненный ему орган.

Правление избирается самими колхозниками на общем собрании колхоза, так как только хозяин колхоза (т. е. все члены его) может решить вопрос о том, кому доверяется управление общественным хозяйством. Нарушение этого правила и отстранение колхозников от выборов правления, как говорилось выше, является грубейшим нарушением колхозной демократии, на что неоднократно указывали партия и правительство.

Правление колхоза избирается в составе от пяти до девяти человек, в зависимости от величины колхоза, сроком на два года. В укрупненных колхозах, где объем работы правления значительно больше, состав его может быть увеличен до 13 человек. По истечении указанного срока правление колхоза отчитывается перед колхозниками и переизбирается.

Согласно Уставу сельскохозяйственной артели, правление отвечает перед общим собранием за работу артели и за выполнение ею обязательств перед государством.

На правление возложена обязанность проводить в жизнь решения партии и правительства по колхозному строительству. Правление колхоза должно обеспечивать успешное развитие всех отраслей колхозного хозяйства, добиваться повышения урожайности всех сельскохозяйственных культур, увеличения поголовья общественного скота при одновременном росте его продуктивности.

Вся деятельность правления колхоза должна быть направлена на всемерное расширение общественного хозяйства колхоза, на превращение его в хозяйство многоотраслевое, высокомеханизированное и высокодоходное. Правление колхоза должно добиваться выполнения и перевыполнения планов развития общественного хозяйства, всемерно повышать производительность труда колхозников, правильно расставлять силы в колхозе и правильно организовать труд колхозников, всемерно охранять колхозную собственность, наиболее эффективно ее использовать, осуществлять строжайший учет имущества и всей производимой в колхозе продукции. Правление должно правильно распределять доходы между колхозниками. Таковы основные задачи исполнительного органа управления в колхозе.

Для выполнения этих больших задач правление должно сплотить вокруг себя всех колхозников и развивать их активность в направлении все большего укрепления колхоза. «Роль правления, — говорил М. И. Калинин, — председателя колхоза — объединить передовые силы колхозников и, опираясь на лучшие колхозные элементы, превратить всю массу в эффективный производственный коллектив. Ясно, что для этого требуется огромная политическая работа»¹.

Основной и главнейшей обязанностью правления колхоза является организация колхозников на выполнение задач, выдвигаемых партией и правительством. «Организовывать людей, — говорит Н. С. Хрущев, — и руководить ими — это значит не только правильно их расставить и определить им задачу, но главное — разъяснить каждому его роль, чтобы он осознал значение проводимой работы для колхоза и государства. Нужно так воспитывать

¹ М. Калинин. Об укреплении руководящих кадров колхоза. «Правда», 3 июля 1932 г.

всех колхозников, всех работников сельского хозяйства, чтобы они глубоко усвоили значение решений партии и правительства, глубоко восприняли их и понимали, что труд каждого сливается с трудом всего советского народа, строящего под руководством партии Ленина — Сталина коммунистическое общество»¹. На выполнении этой обязанности и должно быть сосредоточено внимание правления колхоза, так как дальнейший подъем всей производственной деятельности колхозов зависит от подъема политического уровня колхозников.

Права и обязанности правления колхоза чрезвычайно велики. В Уставе сельскохозяйственной артели не перечисляются все вопросы, относящиеся к ведению правления, в нем лишь указывается, что правление избирается для заведования делами артели. По существу, правление колхоза может решать любой вопрос колхозной жизни, за исключением тех вопросов, разрешение которых относится к исключительному ведению общего собрания колхозников.

Правление колхоза составляет планы развития колхозного хозяйства, в частности — годовой производственный план и приходе-расходную смету, которые затем утверждает общее собрание колхозников. Правление организует постоянные производственные бригады в колхозе и закрепляет за ними определенные участки земли в полях севооборота, а также, по специальному акту, — определенное имущество, инвентарь и скот, распределяет колхозников по этим бригадам и назначает бригадиров. Правление колхоза разрабатывает нормы выработки и расценки в колхозе (которые затем утверждаются общим собранием колхозников), следит за тем, чтобы трудодни начислялись колхозникам в полном соответствии с утвержденными в колхозе нормами выработки и расценками работ. Правление обязано заботиться о развитии социалистических методов труда — социалистического соревнования, ударничества; оно должно активно способствовать развитию стахановского движения, создавать бригады отличного качества, поощрять отличившихся в социалистическом соревновании. Оно обязано также орга-

¹ Н. С. Хрущев. Об очередных задачах колхозов и МТС в связи с укрупнением мелких сельскохозяйственных артелей, стр. 11.

низовать проверку выполнения колхозниками взятых на себя обязательств.

Правление колхоза осуществляет планирование трудовых затрат в колхозе. Оно составляет планы затрат трудодней по колхозу в целом, по отдельным бригадам и фермам; после утверждения этих планов на общем собрании правление обязано организовать строжайший контроль за расходованием трудодней по бригадам и фермам.

В обязанность правления колхоза входит организация учета труда. На основании данных учета, имеющихся у бригадиров, правление обязано ежемесячно подсчитывать трудодни, выработанные каждым колхозником, и вывешивать на видном месте списки колхозников с указанием количества трудодней, выработанных каждым. Это правило имеет большое значение, так как при его соблюдении колхозник может своевременно устранить ошибку при подсчете ему трудодней. Вывешивание таких списков делает наглядной работу каждого колхозника и способствует подтягиванию отстающих. По окончании хозяйственного года правление обязано подвести годовой итог выработки трудодней каждым колхозником. Годовая ведомость, подписанная председателем, счетоводом и бригадирами колхоза, также должна быть вывешена на видном месте за две недели до общего собрания колхозников, на котором утверждается годовой отчет о работе правления и распределение доходов.

Роль правления в деле укрепления трудовой дисциплины в колхозе очень велика. Н. С. Хрущев говорит: «Укрепление трудовой дисциплины в колхозах имеет исключительно важное значение. Борясь с лодырями, со злостными нарушителями дисциплины, с паразитическими элементами, сельские коммунисты и все честные колхозники расчищают путь для ещё более успешного продвижения вперёд по пути к коммунизму. Надо чаще обсуждать на собраниях колхозников вопросы состояния трудовой дисциплины и улучшения организации труда. Это — коренные вопросы колхозной жизни»¹. Борьба за трудовую дисциплину является важнейшим условием повыше-

¹ Н. С. Хрущев. Об очередных задачах колхозов и МТС в связи с укрупнением мелких сельскохозяйственных артелей, стр. 15.

ния всей хозяйственной деятельности колхоза. Правление колхоза в случае необходимости на своих заседаниях должно применять меры воздействия в отношении нерадивых колхозников, нарушающих трудовую дисциплину.

Правление организует весь аппарат управления общественным хозяйством колхоза и непосредственно руководит его работой. Оно назначает бригадиров, заведующих фермами, кладовщиков и т. п., подбирает и утверждает учетно-счетных работников, согласно штатам административного и обслуживающего персонала, утвержденным общим собранием колхозников.

Правление колхоза организует использование общественного имущества колхоза. Для устранения обезлички оно закрепляет его за определенными бригадами, фермами и другими производственными единицами колхоза и осуществляет контроль за правильным его использованием.

Выдача продукции и денежных средств колхозникам в порядке распределения доходов между ними по трудодням производится правлением на основании решения общего собрания колхозников.

Правление заключает договоры с другими организациями и лицами, за исключением тех — указанных выше договоров, которые должны быть утверждены общим собранием. Договоры на продажу или иную передачу колхозного имущества или продукции правление заключает на основании постановлений общего собрания.

Передача того или иного имущества в пользование другим организациям и лицам производится правлением также лишь на основании решений общего собрания.

При решении вопроса о продаже колхозной продукции на колхозном рынке общее собрание определяет, какое количество и какой именно продукции необходимо продать.

Для реализации продукции правление может открывать ларьки и торговые палатки на колхозном рынке, но торговля в них должна производиться только колхозниками; частные посредники к этому ни в коем случае не должны допускаться.

Распоряжение денежными средствами колхоза правление осуществляет в пределах утвержденной общим собранием колхозников сметы. Оно не может, как уже указы-

валось выше, самовольно перемещать средства сметы из одной статьи в другую без разрешения на то общего собрания колхозников. Средства, выделенные по смете на производственные нужды, могут быть израсходованы правлением до выяснения видов на урожай лишь в пределах 70 процентов; остальные 30 процентов расходуются лишь после выяснения видов на урожай и только после решения общего собрания колхозников об их израсходовании.

Все свободные денежные средства колхоза правление обязано хранить в банке или сберегательной кассе.

Одной из важнейших обязанностей правления является ведение строжайшего учета всех имеющихся в колхозе материальных ценностей. Правление должно проводить ежегодно инвентаризацию всего имущества для выявления наличия его, ликвидации обезлички и бесхозяйственности в хранении и использовании имущества. Такую инвентаризацию проводит перед составлением годового отчета специальная инвентаризационная комиссия, возглавляемая председателем правления.

В дальнейшем в течение всего года правление обязано вести строгий и своевременный учет всех поступающих и расходующихся материальных ценностей. Учет прихода и расхода ценностей должен вестись ежедневно.

Правление колхоза обязано систематически заниматься вопросами учета. В некоторых колхозах установилось хорошее правило ежемесячно заслушивать на заседаниях правления сообщения счетовода (бухгалтера) о поступлении в колхоз денежных и натуральных средств и о расходовании их. Учет необходим как для планового использования всех имеющихся в колхозе материальных ценностей, так и для охраны колхозной собственности, поскольку своевременный учет предотвращает расхищение, присвоение и тому подобные злоупотребления.

Правление не должно допускать самовольного распоряжения колхозным добром со стороны должностных лиц колхоза. Оно обязано организовать охрану складов колхозной продукции, хлеба на токах, созревшего, но еще не убранного урожая. С той же целью охраны колхозной собственности правление обязано повседневно воспитывать колхозников в духе бережливого и заботливого

отношения к колхозному имуществу, продукции и денежным средствам.

Осуществляя строжайший учет колхозных ценностей, правление обязано хранить все отчетные документальные данные и обеспечивать полную сохранность архива колхоза. Это вменено в обязанность правления правительством СССР.

На правление колхоза возлагается проведение противопожарных мероприятий в колхозе.

Правление обязано поддерживать строжайший, большевистский порядок на закрепленной за колхозом земле — прежде всего сохранять в полной неприкосновенности общественные земли колхоза, не допуская их разбазаривания. Согласно постановлению ЦК ВКП(б) и СНК СССР от 27 мая 1939 г. «О мерах охраны общественных земель колхозов от разбазаривания», правление колхоза должно вести строгий учет общественных и приусадебных земель в шнуровой книге колхоза. Оно обязано строго соблюдать установленные в колхозе севообороты, не допуская их ломки или произвольного изменения. С целью ликвидации обезлички в обработке колхозной земли и наиболее производительного ее использования, правление обязано закрепить определенные участки за полеводческими бригадами в каждом поле севооборота.

На основании решений общего собрания, правление наделяет приусадебными участками колхозные дворы, а также изымает приусадебную землю в случаях, установленных законами (неиспользование ее по назначению, выбытие из колхоза и т. п.). При наличии свободных земель приусадебного фонда правление может предоставлять участки по установленным законом нормам семьям рабочих и служащих, проживающих в сельской местности, но не состоящих в колхозах. При покупке дома одним колхозником у другого вопрос о передаче приусадебного участка, на котором расположено продаваемое строение, решает правление колхоза.

Правильное ведение социалистического колхозного производства возможно лишь на основе применения новейших достижений советской сельскохозяйственной науки и передового опыта сельского хозяйства СССР. Правление обязано внедрять эти достижения в работу колхоза. В настоящее время взамен имеющихся в колхозах

хат-лабораторий рекомендуется организовывать дома сельскохозяйственной культуры и проводить через них глубокое изучение и пропаганду новейших достижений сельского хозяйства в СССР. Организация такого дома возлагается на правление колхоза.

Устав сельскохозяйственной артели предоставил правлению колхоза право налагать взыскания на колхозников, нарушающих колхозную дисциплину, не выполняющих решений собрания или правления, не подчиняющихся распоряжениям председателя или бригадира, а также недобросовестно относящихся к своим трудовым обязанностям или к колхозному имуществу. Согласно уставу, правление в виде меры взыскания может применить к колхознику: замечание, выговор, порицание на общем собрании, занесение на черную доску, перевод на нижеоплачиваемую работу, может заставить переделать недоброкачественно выполненную работу без начисления трудодней, наложить штраф до пяти трудодней. Кроме перечисленных взысканий никаких иных правление применять не может.

Правление колхоза, согласно Уставу, должно выделить определенное количество лошадей для удовлетворения личных нужд колхозников за плату, устанавливаемую общим собранием колхозников. Порядок предоставления лошадей в личное пользование колхозников определяется правилами внутреннего распорядка в колхозе; лошади предоставляются в первую очередь лучшим производственникам.

В тех случаях, когда колхозы имеют собственные, построенные на общественные средства жилые дома, вопрос об условиях пользования ими и о предоставлении жилой площади в них тому или иному колхознику также решается правлением колхоза.

Таковы основные права и обязанности правления колхоза — исполнительного органа управления в колхозе.

Все рассматриваемые правлением колхоза вопросы должны разрешаться им в полном соответствии с постановлениями партии и правительства по колхозному строительству.

Вопросы, относящиеся к ведению правления, разрешаются им на заседаниях, которые, согласно Уставу, должны созываться не реже двух раз в месяц. В прак-

тике колхозного строительства установилось правило проводить некоторые заседания правления с участием колхозного актива — бригадиров, стахановцев, ударников и других знатных людей колхозной деревни. Привлечение актива на заседания правления необходимо для решения наиболее важных производственных или хозяйственных вопросов, по которым правлению полезно посоветоваться с передовиками колхозного производства и выслушать их мнение. Участие активистов в обсуждении вопросов помогает членам правления принимать правильные решения.

Однако на расширенном заседании правления с активом решения должны приниматься только членами правления.

Решения правления принимаются по большинству голосов путем открытого голосования.

За все свои решения, а также за действия по управлению хозяйством члены правления несут ответственность перед колхозом. Если тот или иной член правления не справляется с доверенным ему колхозниками делом, общее собрание может досрочно отозвать его из состава правления. Если же доверие колхозников не оправдывает большинство членов правления или все правление, то по решению общего собрания колхозников правление может быть переизбрано досрочно.

За отдельные нарушения по должности общее собрание может также налагать на членов правления дисциплинарные взыскания (выговор, порицание и т. п.).

Руководство определенными участками работы (полеводством, животноводством, подсобными общественными предприятиями и т. д.) возлагается на отдельных членов правления. Однако такое распределение обязанностей по руководству между членами правления не во всех колхозах одинаково, поскольку разделение на отрасли хозяйства различно в различных колхозах, в зависимости от хозяйственного направления колхоза.

Разделение обязанностей по руководству внутри самого правления имеет очень важное значение, особенно в укрупненных колхозах, в связи с тем, что хозяйство укрупненного колхоза значительно увеличивается и становится многоотраслевым. Распределение обязанностей между членами правления ликвидирует обезличку в

самом исполнительном органе управления и повышает персональную ответственность членов правления за руководство хозяйством артели.

Согласно общим указаниям XVII съезда ВКП(б) (1934 г.) по организационным вопросам, руководство со стороны правления колхоза должно быть по своему характеру руководством конкретным. Это значит, что, руководя колхозниками, члены правления должны давать им не общие, отвлеченные указания, а указания точные, строго определяя, кто и что должен сделать и в какие сроки. Такое руководство возможно только тогда, когда руководитель хорошо знает обстановку на каждом отдельном руководимом им производственном участке.

Руководство со стороны правления не должно быть шаблонным. Это значит, что оно должно зависеть от положения дел на том или ином участке производственной работы. Например, опытному и авторитетному бригадиру достаточно дать определенные задания и указать порядок их выполнения, а бригадиру, еще недостаточно опытному, нужно не только дать задание, но и помочь его выполнить, помочь расставить людей в его бригаде, не подменяя в то же время его функций как бригадира, единолично отвечающего за состояние дел в бригаде.

Руководство со стороны правления должно быть оперативным. Давая задания, правление колхоза обязано постоянно проверять, как идет выполнение этих заданий. Проверка исполнения повышает ответственность исполнителей, укрепляет дисциплину в выполнении заданий и указаний исполнительного органа управления.

Осуществляя руководство колхозом, правление должно быть тесно связано с массами колхозников, должно опираться на их поддержку. Без активной поддержки со стороны колхозников никакое правление колхоза не в состоянии выполнить тех огромных задач, которые на него возложены Уставом. .

ПРАВА И ОБЯЗАННОСТИ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОЛХОЗА

Важная роль в деле организации управления колхозом принадлежит председателю колхоза. Устав сельскохозяйственной артели и дополняющее его законодательство подробно определяют порядок выборов и основные права и обязанности председателя колхоза. Оценивая роль председателя колхоза, М. И. Калинин говорил: «Председатель колхоза — это очень крупная фигура». «...Удачный председатель колхоза, умеющий использовать человеческую силу и тягло, дождик и солнце, мороз и слякоть, на 90 проц. решает успешность работы колхоза. При таком председателе колхозы работают успешно. Это говорит за то, что выборы председателей колхозов имеют исключительно важное значение»¹. Партия и правительство всегда придавали и придают огромное значение подбору кадров председателей, их воспитанию и повышению их квалификации.

Успех работы каждого колхоза зависит в огромной мере от председателя колхоза. В условиях, когда помощь государства колхозам с каждым годом возрастает, когда намного выросла политическая и производственная активность колхозников, не существует причин для отставания колхозов. Отстающими становятся только те колхозы, во главе которых стоят неподготовленные, безинициативные, слабые председатели. Только из-за нераспорядительности и безинициативности председателя в колхозе допускаются большие потери урожая, гибель скота и снижение его продуктивности, упускается возможность получения дополнительных доходов.

¹ М. И. Калинин. Речь на Всетатарском съезде колхозников-ударников, Казань, 1933, стр. 10.

...лучше развиваются и процветают те колхозы, во главе которых стоят способные, политически грамотные, культурные председатели. И, наоборот, отстающими становятся те артели, во главе которых стоят неподготовленные, безинициативные, слабые руководители.

При хорошем, опытном председателе любой отстающий колхоз в течение двух-трёх лет может ликвидировать своё отставание и выйти в передовые, повысить урожайность и продуктивность животноводства, увеличить доходы колхоза и обеспечить хорошую оплату трудодня колхозников». «Хороший председатель колхоза решает успех дела»¹.

С оснащением колхозов новейшей сельскохозяйственной техникой и превращением их в крупные, многоотраслевые хозяйства требуется, чтобы во главе таких колхозов стояли руководители, обладающие достаточными знаниями по агротехнике и зоотехнике, по экономике и механизации сельского хозяйства. Поэтому партия и правительство поставили задачу укрепить состав председателей колхозов опытными, квалифицированными и способными работниками путем выдвижения на эту работу прежде всего лиц, имеющих высшее и среднее сельскохозяйственное образование, а также других специалистов и знающих сельское хозяйство практиков с опытом руководящей и организационной работы. При этом обращается особое внимание на подбор председателей укрупненных колхозов, которым требуется наиболее квалифицированное руководство.

Председатель колхоза избирается на общем собрании колхозников, на котором должно присутствовать не менее $\frac{2}{3}$ членов колхоза. Недопустимо подменять выборы председателя его назначением.

Согласно Уставу сельскохозяйственной артели, председатель колхоза является одновременно и председателем правления, а это значит, что он является и руководителем правления — исполнительного органа — и руководителем всего колхоза в целом. Это значительно повышает авторитет председателя и в то же время налагает на него большую ответственность за состояние всех дел в колхозе.

¹ Н. С. Хрущев. Об очередных задачах колхозов и МТС в связи с укрупнением мелких сельскохозяйственных артелей, стр. 9.

Исключительно велики и ответственные функции председателя колхоза. Именно он должен повседневно возглавлять руководство по выполнению колхозом директив партии и правительства по колхозному строительству, организовать колхозников на выполнение этих директив, повседневно заботиться о воспитании колхозников, о развитии их политической и производственной активности, направлять ее по пути всемерного расширения общественного хозяйства колхоза. Он должен быть подлинным вожаком колхозников.

«Каждый председатель колхоза,— говорит Н. С. Хрущев,— должен энергично бороться за умножение общественного богатства, стоять на страже колхозной собственности, пресекать малейшие попытки поживиться за счёт колхозов. Вы должны быть бдительными и неутомимыми в борьбе против лодырей и тунеядцев, против тех, кто пытается растаскивать колхозное добро»¹.

В Уставе сельскохозяйственной артели не перечисляются все права и обязанности председателя, но указывается, что он избирается «для повседневного руководства работой артели и ее бригад, а также для повседневной проверки выполнения решений правления...». Этим сказано все главное о функциях председателя. Он повседневно руководит всей хозяйственной жизнью артели и реализует принятые правлением решения. Председатель дает указания и распоряжения как отдельным колхозникам, так и должностным лицам в колхозе (бригадирам, заведующим фермами и т. п.). Исполнение этих указаний и распоряжений безусловно обязательно. Председатель проверяет их исполнение и может ставить вопрос перед правлением колхоза о наложении взысканий на тех колхозников и должностных лиц, которые не выполняют его указаний, а следовательно, не соблюдают уставной дисциплины. Председатель постоянно наблюдает за использованием колхозного имущества, за учетом и хранением всех материальных ценностей, за состоянием трудовой дисциплины и организацией труда.

Председатель в известных пределах имеет также право распоряжаться собственностью колхоза. В пределах утвержденной общим собранием колхозников сметы он

¹ Н. С. Хрущев. Об очередных задачах колхозов и МТС в связи с укрупнением мелких сельскохозяйственных артелей, стр. 12.

распоряжается денежными средствами. Распоряжения о выдаче тех или иных сумм, об их списании с текущих счетов в Государственном и Сельскохозяйственном банках или сберегательных кассах без подписи председателя колхоза недействительны.

Правление колхоза устанавливает, на какую сумму авансовые отчеты утверждаются правлением и на какую сумму — председателем. Только за подписью председателя действительны распорядительные документы на выдачу колхозной продукции для тех или иных надобностей. Однако все распоряжения председателя об отпуске продукции должны обязательно оформляться официальными документами установленной формы и обязательно проводиться через бухгалтерию колхоза. Совет Министров СССР и ЦК ВКП(б) постановлением от 19 сентября 1946 г. сурово осудили практику отпуска колхозной продукции по частным запискам председателя колхоза.

Обязанностью председателя является созыв заседаний правления колхоза и общих собраний колхозников.

По всем делам колхоза председатель выступает перед другими лицами и организациями как законный представитель колхоза. По решению собрания или правления он заключает от имени колхоза договоры с организациями, предприятиями и отдельными лицами. Он принимает письменные обязательства для колхоза по поставкам сельскохозяйственной продукции государству, выдает от имени колхоза доверенности тем или иным лицам на совершение ими определенных действий (получение материальных ценностей и др.), представляет интересы колхоза в судебных органах.

Некоторые права и обязанности председателя колхоза указаны в специальных постановлениях партии и правительства. Так, установлено, что он обязан присутствовать на том заседании исполкома районного совета, на котором обсуждается решение общего собрания об исключении колхозника из колхоза.

За руководство колхозом председатель несет ответственность и перед общим собранием и перед государством. За неправильные действия по должности общее собрание колхозников может наложить на председателя дисциплинарное взыскание.

Оплата труда председателя колхоза производится как в трудоднях, так и в виде денежной доплаты в установленном размере. Размер оплаты председателя в трудоднях, начисляемых ему ежемесячно, зависит от размера посевной площади и поголовья скота на общественных фермах колхоза, а денежная доплата — от общей суммы годового денежного дохода колхоза. Председатели, имеющие по этой должности большой стаж работы в одном и том же колхозе, получают дополнительно за стаж от 5 до 15 процентов начисленных им трудодней.

Когда председателем колхоза является лицо с высшим или средним специальным сельскохозяйственным образованием или практик сельского хозяйства, имеющий большой опыт руководящей или организационной работы, рекомендуется устанавливать ему повышенную оплату.

В помощь председателю колхоза правление избирает заместителя из числа своих членов. Кандидатуру заместителя представляет председатель колхоза. Заместитель во всей своей работе подчиняется председателю. Распоряжения заместителя, даваемые по указанию председателя, так же обязательны для колхозников, как и распоряжения самого председателя. Если последний отсутствует в колхозе или болен, заместитель выполняет все его обязанности.

Как правило, заместитель освобождается от своей производственной работы только на время отсутствия или болезни председателя. Оплату работы за это время он получает в размере, установленном общим собранием колхозников.

В укрупненных колхозах решением общего собрания может быть введена должность освобожденного заместителя председателя с оплатой его труда в размере 80—90 процентов оплаты труда председателя.

Партия и правительство СССР в целях недопущения необоснованных привлечений председателей колхозов к уголовной ответственности, установили особый порядок предания их суду, обеспечивающий сохранение этих кадров в колхозах. Привлечение к уголовной ответственности председателей колхозов за преступления по должности может иметь место только с санкции прокурора области (края) или республики, а дела в отношении их рассматривают областной (краевой) суд и верховный суд республики.

НАЗНАЧАЕМЫЕ ДОЛЖНОСТНЫЕ ЛИЦА В КОЛХОЗАХ

Управление в колхозе осуществляют не только названные выше органы и должностные лица, но и некоторые другие работники.

Все должностные лица в колхозах разделяются на две категории: избираемые и назначаемые. К первой относятся те, кто осуществляет общее руководство: председатель колхоза, его заместитель, члены правления; назначаемыми же являются такие должностные лица, которые по назначению правления руководят отдельными участками работы в колхозе (заведующие фермами и мастерскими, бригадиры, счетоводы, кладовщики, специалисты сельского хозяйства и др.).

В. И. Ленин говорил: «Мы не утописты. Мы не «мечтатели» о том, как бы *сразу* обойтись без всякого управления, без всякого подчинения... Нет, мы хотим социалистической революции с такими людьми, как теперь, которые без подчинения, без контроля, без «надсмотрщиков и бухгалтеров» не обойдутся»¹.

Особенность всех должностных лиц в колхозе заключается в том, что все они, как правило, являются членами этого колхоза; лишь в виде исключения отдельные должности замещаются не членами колхоза, работающими в колхозе по найму (счетоводы, специалисты сельского хозяйства). Права и обязанности некоторых должностных лиц определены в основном Уставом сельскохозяйственной артели.

Важнейшее должностное лицо в колхозе — бригадир.

¹ В. И. Ленин. Соч., т. 25, стр. 397.

Те извращения, которые были допущены на практике в организации труда в колхозах и заключались в насаждении мелких обособленных звеньев, приводили к выдвиганию на первый план звеньевое и к снижению или даже к полному непризнанию бригадира — центральной фигуры колхозного производства. Борьба с этими извращениями, направленная на укрепление постоянной производственной бригады как главной формы организации колхозного труда, требует всемерного укрепления и повышения роли бригадира. В связи с укрупнением мелких колхозов и развитием многоотраслевых коллективных хозяйств, с большими площадями зерновых, технических, овощных культур, большим поголовьем скота и т. д., роль бригадира особенно возрастает и требования к его квалификации значительно повышаются.

Н. С. Хрущев говорит: «В связи с укреплением колхозов возрастает роль производственных бригад. К бригадиру, как руководителю основной производственной единицы в колхозе, предъявляются высокие требования. На эту работу нужно выдвигать умелых и настойчивых организаторов. Необходимо повседневно работать с бригадами, воспитывать их, повышать их знания, вооружать передовым опытом ведения общественного хозяйства. Долг работников сельскохозяйственных органов, специалистов сельского хозяйства, председателей колхозов — постоянно помогать бригадам правильно планировать работу, расставить силы, организовать труд, умело использовать все материальные средства, которые выделяются бригаде»¹.

Партия и правительство всегда уделяли и уделяют огромное внимание вопросам подбора бригадиров, обучения и воспитания их. На должности бригадиров рекомендуется выдвигать хороших, опытных работников, знающих сельское хозяйство, способных правильно и умело организовать колхозное производство.

Бригадиром может быть лишь член данного колхоза. Он назначается правлением колхоза на срок не менее двух лет. ЦК ВКП(б) и Правительство СССР неоднократно указывали на необходимость бороться с текучестью

¹ Н. С. Хрущев. Об очередных задачах колхозов и МТС в связи с укрупнением мелких сельскохозяйственных артелей, стр. 12.

среди состава бригадиров, вредно отражающейся на всей работе бригады, и на необходимость создавать устойчивые кадры бригадиров.

Бригадир является ответственным руководителем производственного процесса в колхозе на определенном его участке (в полеводстве, животноводстве, огородничестве и т. п.). Он непосредственно руководит работой определенной части колхозников, входящих в его бригаду, организует труд колхозников, расставляет их на работе и несет ответственность за ход и результаты производственных процессов на участке его бригады.

Л. М. Каганович указывал: «Надо, чтобы бригадир был на определенном производственном участке и отвечал полностью за все: за *пахоту* и за *сев*, и за уборку, и за инвентарь, и за лошадь,— словом, отвечал бы за все. Надо превратить бригаду в действительно основную производственную единицу колхоза»¹. В условиях высокой технической оснащенности колхозов бригадир полеводческой бригады обязан организовать все производственные процессы на участке своей бригады так, чтобы это обеспечивало бесперебойное применение машин МТС на полях колхоза. Для успеха производственной деятельности колхоза очень важно точное согласование работы полеводческой бригады колхоза с работой тракторной бригады МТС, обслуживающей колхоз. «Отношение между тракторной бригадой МТС и бригадой колхоза — очень серьезный вопрос,— говорил Л. М. Каганович.— Этот вопрос решается на местах по-разному. Конечно, единого рецепта тут дать нельзя, но, как я мыслю себе дело, бригадир колхозной бригады в части качества работы должен приказывать и руководить бригадиром тракторной бригады»².

Установлением правильных взаимоотношений между полеводческой и тракторной бригадами обеспечивается наиболее полное использование техники МТС на полях колхоза и тем самым достигается повышение урожайности колхозных полей.

Распределяя работу между членами бригады, брига-

¹ Л. М. Каганович. Организационные вопросы («XVII съезд Всесоюзной коммунистической партии (большевиков)». Стенографический отчет, Партиздат, 1934, стр. 543).

² Там же.

дир должен руководствоваться исключительно интересами наилучшего использования каждого колхозника с учетом его трудовой квалификации, опыта и физической силы. При этом не должно допускаться ни кумовства, ни семейственности.

На бригадира же возлагается обязанность вести учет работы каждого колхозника его бригады и не реже одного раза в неделю записывать в трудовую книжку колхозника число выработанных им трудодней.

За каждой производственной бригадой, как уже говорилось выше, по специальному акту закрепляется определенное имущество, принадлежащее колхозу: инвентарь, скот, хозяйственные постройки и т. д. Закрепленный за производственной бригадой инвентарь, сельскохозяйственные машины, тягло и транспортные средства находятся в распоряжении бригадира и не могут быть использованы без его ведома или решения правления колхоза на работах вне бригады. Бригадир организует правильное и наиболее эффективное использование имущества в интересах общественного колхозного производства.

Бригадир осуществляет прием и сдачу работ: принимает выполненные работы от колхозников — членов своей бригады — и сдает их правлению колхоза.

Согласно правилам внутреннего распорядка, бригадир регулирует начало и окончание работ в бригаде и следит за тем, чтобы колхозники выходили на работу в установленное время. Колхозники, входящие в ту или иную бригаду, обязаны подчиняться всем распоряжениям и указаниям своего бригадира. Согласно Уставу сельскохозяйственной артели, бригадир обязан освобождать, на основании соответствующей справки, беременных женщин-колхозниц от работы за месяц до родов и на месяц после родов с начислением за это время трудодней в половинном размере средней выработки трудодней данной колхозницы за год.

Размеры оплаты бригадиров определяются в трудоднях в зависимости от объема работы.

Примерно таково же в основном положение и заведующих животноводческими фермами в колхозе.

В организации социалистического колхозного производства исключительно важное значение имеет учет.

Без учета невозможно вести крупное хозяйство на плановых началах. Поэтому Устав сельскохозяйственной артели уделяет особое внимание счетоводу колхоза.

Особо ответственна роль счетовода (бухгалтера) в укрупненном колхозе, где в связи с объемом хозяйства значительно сложнее и его учет.

«В каждой артели,— говорит Н. С. Хрущев,— надо наладить планирование и учёт. Без этого нельзя вести хозяйство. Надо подобрать хорошие кадры счётных работников... Правильное планирование работ в колхозе даёт возможность заранее предвидеть, как должны быть расставлены люди, тяговая сила, как будут расходоваться трудодни. При правильном планировании закрываются каналы разбазаривания трудодней»¹.

Счетовод колхоза, как и всякое другое должностное лицо, назначается правлением колхоза из членов колхоза, знающих счетоводство (бухгалтерию). В случае отсутствия таких лиц среди колхозников допускается приглашение счетовода (бухгалтера) по найму.

Но в отличие от других должностных лиц назначение счетовода утверждается общим собранием колхозников. Снятие его с работы возможно также только по решению общего собрания колхозников, принятому на основании предложения правления колхоза и заключения районного отдела сельского хозяйства. Такой порядок назначения и снятия счетовода (бухгалтера) повышает его ответственность и авторитет в колхозе.

Счетовод (бухгалтер) ведет счетоводство и учет по установленным правительством СССР формам. Все приходо-расходные документы, а также вся бухгалтерская и оперативная отчетность должны иметь, кроме подписи председателя или его заместителя, подпись счетовода (бухгалтера). Без его подписи эти документы считаются недействительными. Но счетовод (бухгалтер) не имеет права самостоятельно распоряжаться средствами артели,— эти права предоставлены только правлению колхоза и его председателю.

Все требования счетовода, относящиеся к колхозникам или должностным лицам и касающиеся порядка

¹ Н. С. Хрущев. Об очередных задачах колхозов и МТС в связи с укрупнением мелких сельскохозяйственных артелей, стр. 12—13.

оформления учетных операций, представления документов и своевременности учета, обязательны для всех должностных лиц колхоза и для всех колхозников, получающих средства под отчет.

На счетовода возлагается также обязанность вести все делопроизводство в колхозе.

В административном отношении счетовод подчиняется непосредственно председателю правления, указания и распоряжения которого он обязан выполнять. Однако в случае незаконности распоряжения председателя или правления в целом счетовод обязан до выполнения его письменным заявлением обратить их внимание на незаконность или неправильность распоряжения. Если председатель письменно подтвердит данное им распоряжение, счетовод выполняет его, но обязан немедленно сообщить об этом ревизионной комиссии колхоза и районному отделу сельского хозяйства. Если же выполнение письменно подтвержденного распоряжения, по мнению счетовода, влечет за собой уголовную ответственность, он не выполняет такого распоряжения и немедленно сообщает о нем районному отделу сельского хозяйства и прокурору. Исполнение счетоводом преступного распоряжения влечет за собой привлечение его к уголовной ответственности наряду с лицом, отдавшим распоряжение.

Счетовод обязан своевременно ставить в известность правление колхоза о наступающих сроках платежей по обязательствам и несет ответственность за это. Если из-за его нерадивости и плохого учета колхоз понесет убытки в результате уплаты пени, штрафов и других взысканий за просрочку платежей и несвоевременное погашение обязательств, то колхоз имеет право взыскать эти убытки со счетовода (бухгалтера) колхоза.

Если счетовод (бухгалтер) дает неправильные сведения государственным органам или проводит через бухгалтерские книги незаконные документы, он привлекается к уголовной ответственности.

Счетовод несет ответственность за правильный и своевременный учет по колхозу. За неудовлетворительное ведение учета, несвоевременное и недоброкачественное составление годового отчета общее собрание колхозников, по предложению правления колхоза, ревизионной

комиссии или заведующего районным отделом сельского хозяйства, может снизить оплату труда счетовода (бухгалтера) в размере до 10 процентов от количества трудодней, начисленных ему за год.

Оплата труда счетовода (бухгалтера) устанавливается в зависимости от его квалификации и объема работы в размере от 60 до 80 процентов трудодней и денежной доплаты, начисляемых председателю колхоза. Кроме того, счетоводу (бухгалтеру), работающему в течение длительного срока на этой должности в данном колхозе, дополнительно начисляются трудодни за стаж: работающему третий год — в размере 5 процентов, четвертый и пятый год — в размере 10 процентов, работающему 5 лет и более — 15 процентов от установленной ему основной оплаты в трудоднях.

Счетовод, ведя строгий учет всех материальных ценностей и следя за правильным расходом их, тем самым активно способствует охране колхозной собственности и росту общественного богатства колхоза.

МЕРОПРИЯТИЯ ПО СОКРАЩЕНИЮ АДМИНИСТРАТИВНО-УПРАВЛЕНЧЕСКОГО АППАРАТА В КОЛХОЗАХ

Все должностные лица и лица, обслуживающие органы колхозного управления, образуют в целом аппарат управления в колхозе. Всякое ненормальное расширение этого аппарата непосредственно отражается на материальном обеспечении колхозников, уменьшает ту часть средств, которая подлежит распределению между колхозниками по трудодням.

В связи с этим партия и правительство с самого начала колхозного строительства давали указания, что аппарат управления колхоза должен быть небольшим и экономным. Еще в 1933 г. было установлено предельное количество трудодней, которые могут быть израсходованы в колхозе на оплату лиц управленческого и обслуживающего персонала (не более восьми процентов всего количества трудодней, выработанных в колхозе за год). В Уставе сельскохозяйственной артели сказано, что денежные средства на административно-управленческие нужды не должны превышать двух процентов денежных доходов колхоза.

Однако на практике эти требования Устава и законов нередко нарушались. Достаточно сказать, что в колхозах Куйбышевской области в 1946 г. на содержание административно-обслуживающего аппарата было израсходовано 14,6 процента всего количества начисленных за год трудодней, а в отдельных колхозах Тамбовской области эти затраты в том же году достигали 30—40 процентов к общему количеству начисленных трудодней. В результате такой вредной практики

происходило разбазаривание трудодней в колхозе, снижались нормы выдачи продуктов и денег на трудодень, а на административных должностях, часто совершенно ненужных и надуманных, укрывались рвачи и дармоеды, уклонявшиеся от производственной работы, проедавшие накопления колхозов и жившие за счет труда колхозников, работавших в поле или на ферме. Кроме того, в колхозах за счет трудодней содержались парикмахеры, сапожники, портные и др., труд которых должны оплачивать те колхозники, которых они обслуживают.

Совет Министров СССР и ЦК ВКП(б) постановлением от 19 сентября 1946 г. осудили эту вредную практику как антиколхозную и предложили привлекать к уголовной ответственности лиц, виновных в незаконном расходовании колхозных трудодней, рассматривая это как измену делу колхозов и помощь врагам народа. Было отмечено, что чрезмерное расширение штата административного и управленческого персонала, кроме всего прочего, приводит к тому, что во многих колхозах не хватает трудоспособных колхозников для работы в поле и на фермах, в то время как на обслуживающих должностях оказывается много людей, ничего не делающих и получающих оплату более высокую, чем на производстве.

Совет Министров СССР и ЦК ВКП(б) категорически предложили покончить с практикой расхищения в колхозах трудодней и неправильного распределения доходов, сократить раздутые штаты административного и обслуживающего персонала, а расходы на его содержание привести в соответствие с Уставом сельскохозяйственной артели.

На основании этого постановления в колхозах было проведено сокращение раздутых штатов управленческого и обслуживающего персонала. Подводя предварительные итоги этой большой работы на февральском (1947 г.) пленуме ЦК ВКП(б), товарищ А. А. Андреев говорил, что в колхозах «проведено сокращение излишних штатов административного и обслуживающего персонала колхозов в количестве 456 тыс. человек и, кроме того, сняты с оплаты по трудодням 182 тыс. человек, не имеющих отношения к колхозам»¹.

¹ А. А. Андреев. О мерах подъема сельского хозяйства в послевоенный период. «Московский рабочий», 1947, стр. 41.

Однако нельзя сказать, что на этом борьба за экономный и небольшой аппарат управления уже закончилась. Еще кое-где на местах и теперь наблюдаются попытки увеличивать штаты административного и обслуживающего персонала в колхозах. В целях борьбы с подобного рода явлениями и установления в колхозах такого аппарата управления, который им действительно необходим, введено правило, по которому штаты административного и обслуживающего персонала в колхозе утверждаются общим собранием колхозников, и правление колхоза не может их изменить. Общее количество трудодней, которые могут быть израсходованы на содержание административного и обслуживающего персонала, также утверждается общим собранием колхозников, оно входит в план затрат трудодней, и правление колхоза не имеет права его увеличивать. Количество этих трудодней зависит от общей выработки трудодней в колхозе за год и в разных колхозах колеблется от 3 до 8 процентов. В случае перерасхода трудодней на оплату административного и обслуживающего персонала с председателя колхоза, членов правления (с каждого в отдельности) и счетовода (бухгалтера) по решению общего собрания колхозников может быть списано до 10 процентов начисленных им за год трудодней.

Трудодни, начисляемые бригадирам полеводческих, огородных и садово-виноградных бригад, заведующим фермами, агрономам, зоотехникам, ветврачам, ветфельдшерам, а также колхозникам, временно занятым охраной тракторов и сельскохозяйственных машин МТС, посевов, токов, садов и виноградников, относятся на производственные расходы соответствующих отраслей хозяйства.

В тех же целях сокращения расходов на административно-управленческие нужды колхозам рекомендуется проводить совмещение работы по управлению хозяйством с работой на производстве, возлагая, например, на мельника заведование мельницей, на кузнеца — заведование кузницей и т. д.

Некоторые лица управленческого и обслуживающего персонала наряду с выполнением управленческих обязанностей должны работать на производстве и зарабатывать там определенное количество трудодней. Установлено, что бригадиры, заведующие фермами, а

также лица административно-обслуживающего персонала в колхозах, за исключением председателя колхоза, счетовода и специалистов сельского хозяйства, обязаны принимать непосредственное участие в выполнении колхозных работ в поле и на ферме и выработать определенное количество трудодней, но не менее 25 процентов минимума трудодней, установленного правительством для колхозников.

Для сокращения расходов на содержание административного и обслуживающего аппарата в колхозах огромное значение имеет укрупнение колхозов, так как после укрупнения очень часто штат административно-управленческого персонала, обслуживавший один колхоз, обслуживает три, четыре, а иногда и более слившихся колхозов. В результате этого, например, в Егорьевском районе Московской области годовая экономия трудодней в 1950 г. составила 96 620, в Можайском — 92 240, в Звенигородском — 92 700, в Талдомском — 88 300, в Коммунистическом — 79 164 трудодня.

Это еще раз убедительно свидетельствует о том, что укрупнение колхозов экономически выгодно.

РЕВИЗИОННАЯ КОМИССИЯ КОЛХОЗА

Ленин и Сталин всегда придавали огромное значение вопросам контроля за деятельностью органов управления в социалистических организациях. Под работой по управлению, говорил В. И. Ленин, «...надо иметь в виду и занятие должностей, и *участие в контроле или проверке без всяких должностей...*»¹ В нашей стране, где нет капиталистов и помещиков, где фабрики, заводы, земля и другие важнейшие материальные средства принадлежат самому народу, сами трудящиеся как собственники всего общественного достояния должны осуществлять контроль за деятельностью по управлению всем хозяйством. С. М. Киров говорил: «Мы должны быть собственниками гораздо более, чем любой капиталист. Каждую гайку, каждое звеношко нашего дела надо беречь, надо холить самым настоящим образом, потому что это наше, рабочее, трудовое, это завоевано нами»².

Являясь хозяевами всего колхозного производства и всего в нем производимого, члены колхоза сами осуществляют контроль за всеми теми органами и лицами, которые непосредственно управляют хозяйством колхоза. Как говорилось выше, этот контроль колхозники осуществляют прежде всего и главным образом через свои общие собрания. Однако общее собрание, как орган исключительно массовый и собирающийся для своей работы периодически, не может само непосредственно проводить тщательную и детальную проверку всей деятель-

¹ В. И. Ленин. Соч., т. 32, стр. 366.

² С. М. Киров. Избранные статьи и речи 1912—1934. Госполитиздат, 1939, стр. 499.

ности исполнительного органа: проверку его деловых бумаг, оправдательных денежных документов, записей поступлений натуральных и денежных средств, состояния расчетов с организациями и с колхозниками и т. п.

Для выполнения всей этой большой и кропотливой работы по проверке и контролю общее собрание колхозников избирает ревизионную комиссию колхоза в составе от трех до пяти человек, в зависимости от величины колхоза, сроком на два года. Избрание комиссии утверждается исполкомом районного совета.

В отличие от правления колхоза ревизионная комиссия не является органом управления; она только проверяет деятельность правления и всего состоящего при нем аппарата, являясь вспомогательным органом общего собрания как высшего органа управления.

В своей деятельности ревизионная комиссия самостоятельна и подчиняется только общему собранию колхозников. Правительство СССР и ЦК ВКП(б) еще в 1938 г. осудили практику превращения ревизионной комиссии в придаток правления колхоза, выполняющий его определенные поручения. Ревизионная комиссия призвана проверять деятельность правления колхоза.

Выполняя работу по проверке деятельности правления, а следовательно, и всего колхоза в целом, ревизионная комиссия тем самым является важным помощником государства по выявлению в колхозах нарушений политики советского правительства в области колхозного строительства, нарушений Устава сельскохозяйственной артели, и в деле дальнейшего организационно-хозяйственного укрепления колхозов.

Поэтому партия и правительство неоднократно призывали к всемерному укреплению ревизионных комиссий в колхозах. Постановлением Совета Министров СССР и ЦК ВКП(б) от 19 сентября 1946 г. было признано, что ревизионные комиссии во многих колхозах ослабили свою работу и оказались неспособными вскрыть те крупнейшие нарушения Устава сельскохозяйственной артели, которые происходили на практике. Постановление требовало восстановить и улучшить работу ревизионного органа в колхозах.

В состав ревизионной комиссии могут быть избраны только члены данного колхоза. При этом членами ре-

визионной комиссии не могут быть члены правления колхоза и их близкие родственники, а также такие должностные лица, как казначей, кладовщик, счетовод, заведующие отдельными отраслями хозяйства или подсобными предприятиями, работу которых проверяет ревизионная комиссия.

Основной и главной задачей ревизионной комиссии колхоза является борьба за дальнейшее расширение и развитие его общественного хозяйства — основного источника роста богатства самого колхоза и благосостояния всех колхозников.

Ревизионная комиссия должна проверять всю финансово-хозяйственную деятельность правления колхоза: правильность и своевременность оприходования всех поступающих в колхоз средств и материальных ценностей; правильность расходования денежных и натуральных средств; правильность хранения и использования всех предметов колхозной собственности; правильность начисления трудодней колхозникам и производства расчетов с колхозниками по трудодням; своевременность и правильность производства расчетов колхоза с государством по налогам, поставкам, контрактации, а также расчетов с другими организациями и лицами.

Проверяя финансовое состояние колхоза, ревизионная комиссия должна установить, выполняется ли приходорасходная смета колхоза, не передвигает ли правление самовольно средства из одной статьи в другую без разрешения общего собрания колхозников.

Ревизионная комиссия должна проверять наличие имущества, его содержание и состояние охраны имущества колхоза, постановку учета и отчетности в колхозе, а в связи с этим — принимать участие в инвентаризации имущества колхоза. Она должна проверять, своевременно ли взыскивает правление долги с должников колхоза.

Обязанностью ревизионной комиссии является также проверка выполнения правлением постановлений общего собрания колхозников по хозяйственно-финансовым вопросам.

Устав сельскохозяйственной артели обязывает ревизионную комиссию производить ревизию в колхозе четыре раза в год. Однако сверх того ревизионная комиссия может произвести ревизию сей деятельности колхоза

или отдельных ее участков в любое время по своему усмотрению.

При обнаружении преступных злоупотреблений отдельных должностных лиц колхоза ревизионная комиссия обязана сообщить о вскрытых ею фактах районному прокурору и району отделу сельского хозяйства.

Ревизионная комиссия имеет право требовать для проверки необходимые дела, книги и документы от всех должностных лиц колхоза, а также получать от них устные и письменные объяснения по этим документам, имеет право осматривать склады, фермы и другие предприятия колхоза. Члены ревизионной комиссии имеют право присутствовать на заседаниях правления с правом совещательного голоса.

Ревизионная комиссия имеет право предложить правлению немедленно устранить выявленные ею нарушения и недостатки, а в некоторых случаях может потребовать от правления колхоза созыва внеочередного общего собрания членов артели. В случае отказа ревизионная комиссия имеет право обратиться за содействием в исполком районного совета депутатов трудящихся.

Ревизионная комиссия не может вмешиваться в оперативную деятельность правления и подменять его в работе по управлению колхозом.

Ревизионной комиссии запрещено принимать участие в составлении актов на списание растрат, хищений, недостач, погибших и испорченных материальных ценностей и т. д., а также составлять и заверять акты на покупку имущества, материалов и других ценностей у частных лиц или на рынке.

Работа членов ревизионной комиссии по ревизии колхоза оплачивается, согласно решению общего собрания колхозников, за те дни, в которые проводилась ревизия. Членам комиссии начисляется их средняя выработка на производстве в колхозе, а председатель ревизионной комиссии оплачивается наравне с председателем артели. Количество трудодней, начисленных за проведенные ревизии, утверждает общее собрание колхозников.

Акт ревизионной комиссии по проверке деятельности правления колхоза утверждает общее собрание колхозников.

По годовому отчету правления перед общим собранием колхозников ревизионная комиссия дает свое заключение.

Придавая особо важное значение деятельности ревизионных комиссий в колхозах, правительство СССР возложило на районные отделы сельского хозяйства обязанность систематически руководить ревизионными комиссиями и инструктировать их о порядке и технике производства ревизий.

Значение ревизионной комиссии заключается, в частности, и в том, что ее активная деятельность по проверке состояния всего хозяйства колхоза повышает чувство ответственности у руководящих должностных лиц колхоза.

* * *

Характеризуя коллективные хозяйства и подчеркивая коренное отличие их от хозяйств единоличных в вопросах организации управления, товарищ Сталин говорил, что в колхозах «...центр тяжести ответственности за ведение хозяйства переместился теперь от отдельных крестьян на руководство колхоза, на руководящее ядро колхоза»¹. Это значит, что от правильной организации управления в колхозе зависит прежде всего успешное развитие колхоза как социалистической организации и его дальнейшее экономическое процветание. «Успех дела в каждом колхозе во многом зависит от председателя, правления, бригадиров»,— говорит Н. С. Хрущев².

Борьба за строжайшее соблюдение и укрепление демократических начал управления в колхозах, за строжайшее выполнение органами управления в колхозах возложенных на них задач направлена к одной цели — дальнейшему укреплению колхозов и еще более мощному подъему сельского хозяйства в СССР. Достижение этой цели приведет к созданию в нашей стране такого обилия сельскохозяйственных продуктов, которое сделает возможным осуществить постепенный переход от социализма к коммунизму.

¹ И. В. Сталин. Соч., т. 13, стр. 223

² Н. С. Хрущев. О некоторых вопросах дальнейшего организационно-хозяйственного укрепления колхозов, М., 1950, стр. 23.

СОДЕРЖАНИЕ

Демократические основы организации управления в колхозах	3
Общее собрание колхозников — высший орган управления в колхозе	11
Правление — исполнительный орган управления в колхозе . .	25
Права и обязанности председателя колхоза	35
Назначаемые должностные лица в колхозах	40
Мероприятия по сокращению административно-управленческого аппарата в колхозах	47
Ревизионная комиссия колхоза	51

*Печатается по постановлению Редакционно-издательского совета
Академии Наук СССР*

*

Редактор издательства *В. Д. Конюхов*. Технический редактор *Т. А. Землякова*.
Корректор *В. Б. Несвицкий*

РИСО АН СССР № 4788. Т-09871. Издат. № 3236. Тип. заказ № 1591. Подп. к
печ. 25/XII 1951. Формат бум. 84×108. Печ. л. 2,87. Бум. л. 0,87. Уч.-изд. л. 3,5.
Тираж 25 000.

2-я тип. Издательства Академии Наук СССР. Москва, Шубинский пер., д. 10.

~~Цена 1 р. 50 к.~~

Ноябрь
1.25

Declassified in Part - Sanitized Copy Approved for Release 2012/06/06
CIA-RDP80S01540R005000130006-2

Same as Russian version

Declassified in Part - Sanitized Copy Approved for Release 2012/06/06
CIA-RDP80S01540R005000130006-2

S S. STUDENIKINAS

TARYBINĖ
ADMINISTRACINĖ
TEISĖ

TSRS TEISINGUMO MINISTERIJOS
VISASAJUNGINIS TEISĖS MOKSLŲ INSTITUTAS

S. S. STUDENIKINAS

TARYBINĖ
ADMINISTRACINĖ
TEISĖ

TSRS TEISINGUMO MINISTERIJOS
MOKYKLŲ VALDYBOS LEISTA
NAUDOTIS VADOVELIU
JURIDINĖMS MOKYKLOMS

Versta iš rusų kalbos

VALSTYBINĖ
POLITINĖS IR MOKSLINĖS LITERATŪROS LEIDYKLA
VILNIUS — 1950

С. С. Студеникин
СОВЕТСКОЕ
АДМИНИСТРАТИВНОЕ
ПРАВО

На литовском языке

Pirmoji skaidma

Bendroji dalis

I V A D A S

§ 1. Tarybinio valstybinio valdymo sąvoka. § 2. Pagrindiniai socialistinės valstybinio valdymo sistemos pranašumai. § 3. Socialistinės valstybinio valdymo sistemos jėgos šaltiniai ir pranašumai. § 4. Socialistinės valstybinio valdymo sistemos vystymasis. § 5. Valstybinio valdymo sistema liaudies demokratijos valstybėse

§ 1. Tarybinio valstybinio valdymo sąvoka

Tarybinė socialistinė teisė, pagimdyta Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos, yra vieninga savo klasine prigimtimi ir savo vadovaujančiais principais. Ji yra įstatymu tapusi darbininkų klasės valia, klasės, kuri sąjungoje su valstietija vykdo valstybinį vadovavimą (diktatūrą) tarybinei socialistinei visuomenei, siekdama pastatyti komunizmą.

Kiekviena tarybinės socialistinės teisės šaka reguliuoja tam tikrą visuomeninių santykių grupę, kuri, tuo būdu, sudaro teisinio šios teisės šakos reguliavimo dalyką.

Tarybinės socialistinės administracinės teisės reguliavimo dalykas yra visuomeniniai santykiai, kurie susiformuoja valstybinio valdymo procese.

Valstybinis valdymas yra plačiausia valstybės veiklos forma. Jis yra nuoseklus Lenino—Stalino partijos politikos vykdymas.

Tarybinis valstybinis valdymas yra vykdomoji bei tvarkomoji valstybinių organų veikla, kurią sudaro įstatymų ir kitų įstatymu pagrįstų teisinių aktų vykdymas, VKP (b) vadovaujant, ir kuri yra nukreipta socialistinei nuosavybei vystyti bei stiprinti, mūsų šalies gynybai tvirtinti, tarybinės liaudies gerovei užtikrinti, piliečių teisėms saugoti ir

jų pareigų vykdymui užtikrinti, tarybiniams piliečiams idėjiniu bei politiniu požiūriais auklėti, socialistiniams visuomeniniams santykiams stiprinti bei vystyti.

Vykdomosios tvarkomosios veiklos eigoje tarybiniai organai įtvirtina naudingus ir pageidaujamus darbo žmonėms visuomeninius santykius bei tvarką ir tuo tikslu organizuoja ir reguliuoja santykius tarp piliečių, visuomeninių organizacijų ir valstybinių organų.

Vykdyti vykdomąją tvarkomąją veiklą TSR Sąjungoje reiškia praktiškai vykdyti socialistinės valstybės funkcijas, jos uždavinius; tai reiškia visokeriopai padėti naujų, socialistinių santykių kilimui ir stiprėjimui, pakeisti arba nutraukti tuos visuomeninius santykius, kurie kliudo komunistinės visuomenės pastatymą. Vykdomoji tvarkomoji tarybinių valstybinių organų veikla reiškia praktišką planavimo, apskaitos, kontrolės, kadru parinkimo bei paskirstymo, betarpiško įstatymų bei kitų teisinių aktų vykdymo įgyvendinimą.

Ši kūrybinė organizuojanti tarybinių valstybinių organų veikla vykdoma įtikinant, organizuojant ir telkiant darbo žmones, vystant jų saviveiklą bei iniciatyvą, skatinant teigiamą patyrimą, rodant pavyzdį, vystant socialistinį bendradarbiavimą, įtraukiant darbo žmones į valstybinį valdymą, keliant viešosios nuomonės ir visuomeninio poveikio vaidmenį, reikšmę ir jėgą ir taikant valstybinę prievartą tiems, kas nenori savo noru laikytis socialistinių elgimosi taisyklių.

„Administravimas yra organizuojanti valstybės veikla“¹, — rašė Marksas. Norint sėkmingai valdyti, reikia mokėti praktiškai organizuoti, moko Leninas. Draugas Stalinas lemiamą vaidmenį vadovavime skiria mokėjimui praktiškai organizuoti partijos direktyvų ir vyriausybės nutarimų vykdymą, mokėjimui paskirstyti žmones, laiku patikrinti juos, mobilizuojant mases šiems uždaviniams išspręsti. XVII-jame VKP(b) suvažiavime draugas Kalininas pareiškė: „Tarybų Sąjungoje valdyti reiškia organizuoti“².

Vadinasi, TSRS valstybinių organų vykdomoji tvarkomoji veikla yra būdinga tuo, kad jos eigoje organizuojamas mūsų valstybės funkcijų įgyvendinimas, ir šios funkcijos praktiškai įgyvendinamos, remiantis įstatymais ir vykdant juos šiems organams suteiktų teisių ribose.

¹ Marksas ir Engelsas, Raštai, III t., 12 psl.

² XVII-jo VKP(b) suvažiavimo stenogramos, Partinė leidykla, 1934 m., 583 psl.

O r g a n i z a v i m a s yra vykdomosios tvarkomosios veiklos specifiškumas, ypatumas. Socialistinėje valstybėje vykdomoji tvarkomoji, t. y. organizuojančioji veikla, yra aukščiausias valstybinio valdymo tipas. Šiai veiklai yra būdingas pozityvus, kūrybinis, materialinis tarybinių valstybinių organų vaidmuo. Naujos, socialistinės tvarkos ir naujų socialistinių santykių organizavimas persunkia visą tarybinių valstybinių organų vykdomąją tvarkomąją veiklą. Remdamiesi įstatymais ir vykdydami juos, tarybiniai valstybiniai organai organizuoja TSRS gynybą, stiprina jos galią ir nepriklausomybę, vadovauja ginkluotųjų pajėgų statybai, valstybinio monopolio pagrindu tvarko užsienio prekybą, saugo valstybės nepavojumą, užtikrina viešąją tvarką, stiprina ir vysto socialistinę nuosavybę, organizuoja tarybinių piliečių socialinių bei kultūrinių poreikių tenkinimą, saugo piliečių gyvybę, sveikatą, teises ir teisėtus interesus, imasi priemonių jų materialinei gerovei nuolat kelti.

Tarybiniai valstybiniai organai mobilizuoja materialines ir dvasines mūsų visuomenės jėgas, vykdo liaudies ūkio planus ir paremtus jais ūkinės ir socialinės bei kultūrinės statybos planus, visokeriopai vysto ir stiprina socialistinę (visuomeninę) nuosavybę, užtikrina, kad piliečiai ir visos organizacijos vykdytų savo prievolės valstybei, ir sudaro visas sąlygas asmenybei kuo pilniausiai suklestėti.

§ 2. Pagrindiniai socialistinės valstybinio valdymo sistemos pranašumai

Socialistinis TSRS organizuojančios veiklos turinys, jos plėčioji apimtis ir naujieji metodai jai įgyvendinti iš pagrindų ir principiniai skiria socialistinę valstybinio valdymo sistemą nuo valdymo sistemos buržuazinėse valstybėse.

Valstybinis valdymas TSR Sąjungoje, kaip jau buvo pasakyta, — tai organizavimas naujų socialistinių visuomeninių santykių ir paties šių santykių pagrindo — socialistinės ūkio sistemos ir socialistinės gamybos įrankių bei gamybos priemonių nuosavybės. „...Pozityvinis arba kuriamasis darbas tvarkant nepaprastai sudėtingą ir subtilų tinklą naujų organizacinių santykių, kurie apima planingą gamybą bei paskirstymą produktų, reikalingų dešimčių milijonų žmonių egzistavimui“¹, tapo svarbiausiuju socialistinio valstybinio valdymo uždaviniu nuo pirmųjų tarybinės valdžios egzistavimo dienų. Šio uždavinio iš-

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXII t., 440 psl. V. I. Lenino veikalai visur nurodomi pagal 3-čiąjį raštų leidimą.

sprendimui reikėjo suvisuomeninti gamybą, vykdyti griežčiausią ir kasdieninę produktų gaminimo bei vartojimo kontrolę, įtraukti darbo žmones į savarankišką naujos visuomenės statybą.

Socialistinė valstybinio valdymo sistema yra pagrįsta socialistiniu demokratizmu, kuris yra ypatingas metodas valstybei statyti bei valdyti, ypatingas metodas visuomeniniams santykiams organizuoti. Tarybinis valstybinis valdymas yra tokia valdymo sistema, kuri veikia per darbo žmones, jų naudai ir jų pagalba.

Socialistinėje valstybinio valdymo sistemoje valstybiniai organai iškelia į priekį ne prievartą, o įtikinimą, ūkinę organizacinę ir kultūrinę auklėjamąją veiklą. Prieš tarybinius valstybės organus, vykdančius vykdomąją tvarkomąją veiklą, stovi uždaviniai auklėti tarybinius piliečius tokia dvasia, kad jie tarnautų visos liaudies interesams, būtų bolševikiškai idėjiški, nepalenkiamai kovotų dėl sunkumų nugalėjimo.

Vykdydami Lenino—Stalino partijos politiką, tarybiniai valstybiniai organai skiepia TSRS piliečiams pareigos Tėvynei bei liaudžiai supratimą, ugdo juose pagarbos visoms kitoms tautoms jausmą, moko juos žiūrėti į bendrąjį reikalą kaip į savo gyvybinį reikalą, ugdo tarybiniuose piliečiuose pasiryžimą aktyviai kovoti dėl komunizmo pastatymo mūsų šalyje, moko juos tiksliai vykdyti įstatymus ir besąlygiškai laikytis valstybinės, kolūkinės, visuomeninės ir darbo drausmės.

Tarybiniai valstybiniai organai ugdo tarybiniuose žmonėse supratimą vertingumo TSRS piliečio, einančio priešakinės žmonijos avangarde. Jie ugdo tarybiniuose žmonėse nesutaikinumą su keliaklupsčiavimu prieš buržuazinę kultūrą. Tarybiniai žmonės sukūrė naujas, labiausiai priešakines socialines formas, esančias pavyzdžiu viso pasaulio darbo žmonėms.

Socialistinė valstybinio valdymo sistema pirmą kartą valstybių istorijoje yra paremta tikrai visiems privalomu reikalavimu laikytis teisėtumo. Socialistinis teisėtumas tapo priemone naujam, socialistiniam visuomeninių gamybinių ryšių tipui sukurti. Jis buvo svarbus tarybinio valstybinio valdymo principas visuose mūsų valstybės vystymosi etapuose, nors socialistinio teisėtumo principo turinys ir keitėsi, keičiantis konkrečioms Tarybų valstybės uždaviniams.

Kitokią turinį, kitokius tikslus ir uždavinius turi buržuazinės valstybinio valdymo sistemos. Kitokiais metodais yra vykdomas valstybinis valdymas buržuazinėse šalyse.

Buržuazinių valstybinio valdymo sistemų uždavinys yra saugoti išnaudotojų klasių interesus, saugoti tvarką, nustatytą buržuazijos viešpatavimui užtikrinti. Valstybinis valdymas buržuazinėse šalyse apsiriboja, daugiausia, fiskalinėmis policinėmis

funkcijomis. Valdyti šiose valstybėse, nurodo A. J. Vyšinskis, reiškia saugoti santykius tarp įsakančiųjų organų ir piliečių, kurie klauso šių įsakymų, užtikrinti piliečių veiklai išorines sąlygas, formas, saugoti buržuazijai pageidaujamą ir naudingą nepavojumą bei tvarką¹.

Valstybės viduje buržuazinė valstybinio valdymo sistema yra skirta pulti liaudies masių gyvenimo lygiui, darbo žmonių demokratiniams teisėms ir laisvėms.

Tokiu būdu buržuazinių valstybinių organų veikla yra nukreipta svetimo darbo išnaudojimui stiprinti, turtams viename ir skurdui kitame poliuje didinti. Imperialistinė, antidemokratinė buržuazinių valstybinių organų veikla neišvengiamai aštrina socialinius, klasinius prieštaravimus visuomenėje. Ji naikina didžiulės gyventojų daugumos kūrybines jėgas, gyvybę ir sveikatą.

Išorėje buržuazinės valstybės užkariavimais organizuoja valstybės ribų praplėtimą, taip pat jų politinės bei ekonominės įtakos kitoms valstybėms išplėtimą arba organizuoja savo valstybės teritorijos gynimą nuo kitų valstybių užpuolimų.

Po antrojo pasaulinio karo reakciniai valdantieji JAV sluoksniai perėjo į atvirai agresyvią politinį kursą, siekdami įvesti savo viešpatavimą visame pasaulyje. Šiam tikslui tarnauja „Trumeno doktrina“, „Maršalo planas“ bei susieta su jų įvykdymu vergovinių sutarčių sistema, Amerikos intervencija, Amerikos karinių bazių steigimas svetimose teritorijose, „Amerikos paskolos“ ir „patarėjai“ Artimuosiuose bei Viduriniuosiuose Rytuose ir pan.

Pagrindinis buržuazinių šalių valstybinio valdymo organų metodas yra visuomenės daugumos slopinimas, prievartavimas ir engimas. Šiose valstybėse vadinamoji kultūrinė veikla yra nukreipta žmonių sąmonei nuodoti nacionalizmo nuodais, rasiniams, nacionalistiniams prietarams kurstyti, nesantaikai tarp tautų sėti, ideologiškai paruošti tautą naujiems grobikiškiems karams. Ši veikla skleidžia darbo žmonių tarpe nepasitikėjimą savo jėgomis, siekia paversti juos paklusniais kapitalo vergais. Šiam tikslui pasiekti buržuazinės valstybės organai panaudoja visas priemones žmonių sąmonei paveikti — politines, ekonomines, ideologines ir organizacines.

Buržuazinės valstybinio valdymo sistemos formaliai skelbia visų žmonių lygybės prieš įstatymą principus. Iš tikrųjų visų žmonių lygybė prieš įstatymą buržuazinėse šalyse reiškia nelygybės įtvirtinimą politikos ir ekonomikos srityse. Ten, kur viešpatauja privatinė kapitalistinė nuosavybė, negali būti visų žmo-

¹ Zr. A. J. Vyšinskis, Tarybų valstybė Tėvynės kare, 1944 m., 21 psl.

nių lygybės prieš įstatymą. Buržuazinis teisėtumas yra skirtas kapitalistų interesams saugoti ir darbo žmonėms pavergti, nes „Esant kapitalistinei santvarkai, „įstatymas“ leidžia „tik“ pasmerkti darbo žmones nedarbui ir suskurdimui, nusmukimui ir bado mirčiai“¹. Klasinių prieštaravimų paaštrėjimas buržuazinėje visuomenėje atskleidė tikrąją buržuazinio teisėtumo esmę. Šiomis sąlygomis buržuazija vis dažniau nukrypdavo nuo jos pačios sukurto formalinio teisėtumo, vedė savo šalies darbo žmonių ir kolonialinių tautų negailestingo slopinimo bei išnaudojimo politiką, sutrypė laisvės, lygybės ir demokratijos principus, kuriuos ji buvo paskelbusi buržuazinių revoliucijų laikais. Kai klasių kovos sąlygos reikalauja atvirai slopinti darbo žmones, buržuazija visiškai atsisako įstatymų bei teisėtumo, ir tada pradeda veikti nepaprastieji valstybinio aparato įgaliojimai ir plati jo pareigūnų nuožiūra.

Tokia padėtis yra, pvz., Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Draugas Ždanovas savo pranešime „Apie tarptautinę padėtį“, kurį jis padarė 1947 metų rugsėjo gale, pareiškė, kad atvirai ekspansinis Amerikos valdančiųjų sluoksnių kursas logiškai neišvengiamai veda „... prie kėsinių į Amerikos darbo žmonių gyvybines teises bei interesus, prie JAV politinio gyvenimo vidinio sufašistavimo“². Sutrypdami elementarias demokratines darbo žmonių teises, reakcingieji valdantieji JAV sluoksniai panaudoja įvairias nepaprastas priemones, kad palaužtų opoziciją agresyviai, ekspansiniam kursui, siekiant užviešpatauti pasaulį. Reakcija pirmąją eilę užpuolė darbininkų klasę ir jos priešakinį būrį — komunistų partiją; su įniršiu siundomi demokratiniai asmenys ir organizacijos.

Buržuazinis teisėtumas yra realus tik turtingiems išnaudotojams. Jis negali suteikti tikrosios lygybės, nes „... negali būti tikrosios lygybės tarp šeimininko ir darbininko, tarp dvarininko ir valstiečio, jeigu pirmieji turi turtą ir politinį svorį visuomenėje, o antrieji neturi nei vieno nei antro, jeigu pirmieji yra išnaudotojai, o antrieji išnaudojamieji“³.

§ 3. Socialistinės valstybinio valdymo sistemos jėgos šaltiniai ir pranašumai

Socialistinės valstybinio valdymo sistemos jėgos šaltiniai ir pranašumai glūdi pačioje visuomeninėje ir valstybinėje TSRS santvarkoje.

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 409 psl., liet. leid.

² A. Ždanovas, Apie tarptautinę padėtį, 1947 m., 25 psl.

³ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 509 psl., liet. leid.

Mūsų valdymo sistema yra pagrįsta socialistine ūkio sistema ir socialistine gamybos įrankių bei priemonių nuosavybe, kurios įsigalėjo likvidavus kapitalistinę ūkio sistemą, panaikinus privatinę gamybos įrankių bei priemonių nuosavybę ir panaikinus žmogaus išnaudojimą kito žmogaus. Tarybinis valstybinis valdymas neapsiriboja tik sistema siaurai administracinių priemonių, reguliuojančių išorinę gyvenimo santvarką, bet organizuoja visą visuomeninių santykių sistemą iki pačio tos sistemos pagrindo — ekonomikos, liaudies ūkio. Tai reiškia, kad TSR Sąjungoje, kur ūkis yra valstybės rankose, valstybinis valdymas užtikrina ūkinio bei politinio vadovavimo vienybę, remdamasis vieningu valstybiniu planu liaudies ūkiui išvystyti.

Socialistinės valstybinio valdymo sistemos jėga ir pranašumai glūdi nenutrūkstamuose valstybinio aparato ryšiuose su lygia teisėmis visų tautybių darbo masėmis, kurių labai vykdoma viso tarybinio aparato, nuo viršaus iki apačios, veikla.

Mūsų valstybinio valdymo sistemos jėga ir pranašumai toliau pasireiškia tuo, kad visų valstybinio valdymo organų veikla vyksta remiantis įstatymais ir vykdant juos ir yra nukreipta įstatymų nustatyta socialistinei visuomenei santvarkai užtikrinti, valstybės interesams ginti ir piliečių teisėms saugoti. Tarybinis valstybinis valdymas vykdomas remiantis socialistiniu teisėtumu, kuris yra naujosios, aukščiausiosios žmonių visuomenės organizacijos formos išraiška ir pirmą kartą valstybių istorijoje nėra primestas iš išorės, kaip teisėtumas išnaudotojų valstybėse. Todėl tarybiniai įstatymai nekelia prieštaravimų tarp tų, kas juos leidžia, ir tų, kas juos vykdo.

Svarbiausias socialistinės valstybinio valdymo sistemos jėgos ir pranašumo šaltinis yra tas, kad ji yra pagrįsta marksistiniu-lenininiu mokslu apie proletariato diktatūrą, kad ji įgyvendina leninines-stalinines valdymo idėjas, kurios remiasi mokslinio socializmo principais.

Tarybinių valstybinio valdymo organų veikla — tai nuoseklus lenininės-stalininės mokslinės politikos vykdymas. Leninui ir Stalinui, jų genialiam sugebėjimui numatyti ateitį, jų mokėjimui nukreipti įvykius į palankiausią socializmo interesams pusę ir jų sukurtai bolševikų partijai tarybinė liaudis turi būti dėkinga už savo pergalės.

Leninas sukūrė ir pagrindė didžiuosius socialistinio valstybinio valdymo mokslinio organizavimo principus, kurie buvo toliau išvystyti draugo Stalino genialiuose veikaluose ir valstybinio vadovavimo praktikoje.

Leninas ir Stalinas apginklavo tarybinę liaudį visuomenės vystymosi ir politinės kovos dėsnų pažinimu, įgalino ją orientuotis aplinkybėse, numatyti įvykių eigą, pažinti ne vien tai, kaip ir kur įvykiai vystosi, bet ir tai, kaip ir kur jie turi vystytis ateityje.

Dar prieš Didžiąją Spalio socialistinę revoliuciją Leninas nubrėžė genialų planą naujo, tarybinio tipo valstybiniam valdymui organizuoti. Nuo pat pirmųjų darbininkų klasės diktatūros įvedimo dienų šio plano įgyvendinimas tapo kasdieninio partijos dėmesio ir nenuilstamo Lenino ir Stalino rūpinimosi objektu. Leninas kartu su draugu Stalinu mobilizuoja darbininkų klasę ir darbo mases valstybiniam valdymui „... be valdininkų, be buržuazijos, be kapitalistų“¹ organizuoti.

Leninui ir Stalinui vadovaujant, tarybinė socialistinė valstybinio valdymo sistema per eilę metų tobulėjo ir stiprėjo, augo ir stiprėjo proletariniai organizatoriai ir vadovų kadrai.

Leninui mirus, draugui Stalinui vadovaujant, buvo įgyvendinti tarybiniai valstybinio valdymo principai, kuriuos suformulavo Leninas savo istoriniuose veikaluose: „Eiliniai tarybų valdžios uždaviniai“, „Kaip mes turime reorganizuoti Darbininkų ir valstiečių inspekciją“, „Verčiau mažiau, bet geriau“, „Tarybinių įstaigų valdymo taisyklių metmenys“, „Dėl Liaudies Komisarų Tarybos ir Darbo bei Gynybos Tarybos darbo naujo sutvarkymo“, „Darbo bei Gynybos Tarybos priesakas vietinėms tarybinėms įstaigoms“, „Darbininkų ir valstiečių inspekcijos uždavinių, jų supratimo ir vykdymo klausimu“.

Draugas Stalinas naujomis sąlygomis išvystė tarybinio valdymo sistemos principus. Jam vadovaujant, valstybinis aparatas tobulėjo, gerėjo valstybinių organų asmeninė sudėtis. Jie atliko didžiulį darbą, praktiškai vykdydami Partijos ir Vyriausybės liniją. Nuo 1941 metų draugas Stalinas betarpiškai vadovauja aukščiausiam vykdomajam bei tvarkomajam valstybinės valdžios organui — TSRS Ministrų Tarybai.

Leninas ir Stalinas sukūrė bolševikų partiją, apginkluotą Markso—Engelso—Lenino—Stalino mokslu, — epochos protą, garbę ir sąžinę, vairuojančiąją jėgą, kuri veda tarybinius žmones pirmyn į komunizmą. Bolševikų partija garantuoja viso valstybinio aparato, nuo viršaus iki apačios, veiksmų vieningumą. Ji paruošia bendrą kovos liniją, vairuoja visų visuomeninių organizacijų ir valstybinių įstaigų veiklą. Bolševikų partija mobilizuoja darbo mases praktiškai vykdyti išskylančius uždavinius. Bolševikų partijai vadovaujant, mūsų šalis iš agrarinės buvo

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXIII t., 488 psl.

paversta industrine ir per trumpą laiką padarė galą šimtmetiniam žemės ūkio atsilikimui. Bolševikų partijai vadovaujant, buvo sukurta pirmą kartą armija, kuri sėkmingai gina socialistinės valstybės savarankiškumą ir nepriklausomybę. Bolševikų partijai vadovaujant, mūsų šalyje padaryta kultūrinė revoliucija.

Partiniai organai vadovauja valstybinėms įstaigoms, nepajungdami jų. „Partija yra valdžios branduolys. Bet ji nėra ir negali būti sutapatinta su valstybine valdžia“¹. Draugas Stalinas moko, kad VKP(b) vadovauja valstybiniam aparatui per savo narius, dirbančius šiose įstaigose, duoda linkmę jų veiklai.

Mūsų partijos vadovavimo tarybiniam valstybiniam aparatui pagrindinės formos yra šios:

1) Lemiamą reikšmę turi partinių „viršūnių“ susiliejimas su tarybinėmis „viršūnėmis“, apie ką Leninas rašė: „Jos pas mus yra sulietos ir bus tokios“². Bet mūsų ūkinės, administracinės, socialinės kultūrinės ir kitos įstaigos nėra komunistų partijos įstaigos.

2) Partija, remdamasi beribiu masių pasitikėjimu, glaudžiamame bloke su nepartiniais, demokratinių rinkimų pagrindu, praveda savo kandidatus į atstovaujamuosius organus — Tarybas. Per darbo žmonių deputatų Tarybas partija stengiasi prvesti į pagrindinius valstybinio darbo postus savo geriausius darbuotojus.

3) Toliau, nė vienas svarbus klausimas nesprenžiamas be vadovaujančių nurodymų partinių organų, kurie panaudoja tam reikalui turtingiausią savo darbo patyrimą, remdamiesi geriausių pramonės, transporto, žemės ūkio darbuotojų patyrimu (anglies, naftos, tekstilės pramonės darbuotojų, traktorininkų, kolūkių brigadininkų ir t. t. pasitarimai).

4) Svarbiausiais valstybinio valdymo klausimais VKP(b) Centro Komitetas ir TSRS Ministrų Taryba leidžia bendrus nutarimus.

5) Paruošiant darbo planus, partiniai organai duoda vadovaujančius nurodymus. Liaudies ūkio planai, kaip taisyklė, apsvartomi partijos suvažiavimuose, kurių sprendimus įgyvendina atitinkami tarybiniai organai.

6) Visuose suvažiavimuose, pasitarimuose ir rinktinėse tarybinėse organizacijose, kuriose yra ne mažiau kaip trys partijos nariai, sudaromos partinės grupės. Grupių uždavinys yra „visapusiškai stiprinti partijos įtaką ir vykdyti jos politiką nepartinių tarpe, stiprinti partinę ir valstybinę drausmę, kovoti su biurokra-

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 130 psl., liet. leid.

² V. I. Leninas, Raštai, XXVI t., 208 psl.

tizmu, tikrinti partinių ir tarybinių direktyvų vykdymą“ (VKP(b) Įstatų 70 str.).

Per šias partines grupes partija vadovauja masinėms tarybinėms organizacijoms. Partinės grupės privalo tiksliai ir nenukrypstamai vykdyti vadovaujančių partinių organų sprendimus. Jos klauso atitinkamų partinių organizacijų (miesto Tarybos vykdomojo komiteto partinė grupė — VKP(b) miesto komiteto, rajono Tarybos vykdomojo komiteto partinė grupė — VKP(b) rajono komiteto, srities Tarybos vykdomojo komiteto partinė grupė — VKP(b) srities komiteto ir t. t.).

7) Partijos nariai, kad ir kokias svarbias valstybines pareigas jie beėtų, yra kontroliuojami partijos. Tai užtikrina reikiamą visų iki vieno partijos narių partinę ir valstybinę drausmę.

8) Partija tikrina valstybinio valdymo organų darbą, taisydamą jų klaidas, šalindama esančius trūkumus, ir padeda įgyvendinti partinių organų sprendimus. Valstybinio valdymo aparato darbą tikrina atitinkami partiniai organai. Sąjunginėse respublikose, kraštuose, srityse, miestuose ir rajonuose atitinkami vadovaujantieji partiniai organai tikrina savo sprendimų vykdymą betarpiškai, remdamiesi pirminėmis (įstaigų, gamyklų, fabrikų, kolūkių, tarybinių ūkių, MTS ir t. t.) partinėmis ir komjaunimo organizacijomis.

Dėl Lenino ir Stalino nenuilstamo rūpinimosi socialistinės valstybinio valdymo sistemos organizavimu ir dėka vadovavimo bolševikų partijos, kurios vairuojančią ir mobilizuojančią valią mes matome tiek dideliuose reikaluose, tiek ir kiekviename mažame reikale, socialistinė valstybė sukūrė tvirtą valstybinį aparatą, kuris yra tvirtais ryšiais surištas su darbo masėmis. Yra sudaryti kadrai tarybinio tipo administratorių, žmonių „...su blaiviu protu ir su praktiška nuovoka...“, sujungiančių atsida- vimą socializmui su mokėjimu be triukšmo (ir priešingai sam- brūdžiui bei triukšmui) organizuoti tvirtą ir vieningą didelio žmonių skaičiaus bendrą darbą tarybinės organizacijos rėmuose“¹. Tarybų Sąjungos Tėvynės karo didžiųjų kautynių prieš fašizmą ugnyje socialistinė valstybinio valdymo sistema įrodė savo gyvybingumą ir nenugalimumą. Dėka savo valdymo sistemos tarybinė valstybė galėjo įveikti didžiausius sunkumus, iškilusius ryšium su karu. Didžiausias organizuojamasis darbas buvo atlik- tas užnugaryje. „...Tai buvo sunkiausias ir sudėtingiausias visų mūsų ūkinių ir administracinių liaudies komisariatų didelio masto organizuojamasis darbas“². Pergalingas karo užbaigimas parodė,

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXII t., 457 psl.

² J. Stalinas, Apie Didįjį Tarybų Sąjungos Tėvynės karą, 1945 m., 40—41 psl., Liet. leid.

kad Tarybų valstybė ir jos socialistinė valstybinio valdymo sistema pasirodė stipresnės už hitlerinę valstybę, kad „... tarybinė santvarka pasirodė esanti ne tikta geriausia forma ekonominiam ir kultūriniam krašto pakilimui organizuoti taikios statybos metais, bet ir geriausia forma visoms liaudies jėgoms mobilizuoti priešui atremti karo metu“¹.

Tarybinės santvarkos ir socialistinės valstybinio valdymo sistemos jėga ir gyvybingumas taip pat ryškiai iškilo ir pokariniu laikotarpiu.

Karas giliai sužeidė TSRS liaudies ūkį, ypač prieš okupuotuose rajonuose. Jis buvo „... visų žiauriausias ir sunkiausias iš visų karų, kada nors pergyventų mūsų Tėvynės istorijoje“². Vokiškieji fašistiniai grobikai padarė mūsų šaliai didžiulę žalą. Karas sukėlė rimtų sunkumų pokariniam tarybinės ekonomikos vystymuisi.

Bet Tarybų Sąjunga sėkmingai įveikia šiuos sunkumus, ne tik atstatydama, bet ir išvystydama savo ūkį. Sėkmingai buvo įvykdytas 1947 metų liaudies ūkio planas ir tai įgalino nužymėti 1948 metams dar aukštesnius ūkinio vystymosi tempus.

1948 metų plano įvykdymo išdavos įtikinamai parodo aukštus TSRS liaudies ūkio vystymosi tempus pokariniu laikotarpiu. 1948 metais prieškarinis TSRS liaudies ūkio išsivystymo lygis buvo ne tik pasiektas, bet ir viršytas.

Kitoki vaizdą matome buržuazinėse valstybėse, kur pokarinį laikotarpį apibūdina ekonominės bei politinės krizės. Pokarinį ūkio pertvarkymą lydi gamybos sumažėjimas. Rinkos susiaurėjimas ir darbe žmonių būklės ryškus pablogėjimas yra bendras reiškinys visose kapitalistinėse valstybėse. Viešpataujančios klasės siekia ūkio pokarinio pertvarkymo sunkumą suversti darbo žmonėms, mažindamos darbo užmokestį ir keldamos gyvybiškai reikalingų produktų kainas.

Krintant darbo užmokesčiui, toliau didėja kapitalistų pajamos. Kapitalistų gaunamas pelnas dabar yra didžiausias per visą JAV istoriją. Monopolistinio kapitalo puolimas prieš darbininkų klasę, žymus darbo žmonių materialinės būklės pablogėjimas didina jų pasipriešinimą. Socialiniai prieštaravimai vis labiau ir labiau aštrėja. Per vienuolika 1946 metų mėnesių, JAV darbo ministerijos duomenimis, įvyko daugiau kaip 4,3 tūkst. streikų, kuriuose dalyvavo daugiau kaip 4,5 mil. darbininkų.

¹ J. Stalinas, Apie Didįjį Tarybų Sąjungos Tėvynės karą, 1945 m., 82 psl., liet. leid.

² J. Stalinas, Kalba rinkiminiame Maskvos miesto Stalino rinkiminės apygardos rinkėjų susirinkime 1946 m. vasario 9 d., 1946 m., 8 psl.

„Horizonte jau pasirodė pirmosios niūrios žymės eilinės ekonominės krizės, kuri gresia ne tik JAV ūkiui, bet ir visų, susijusių su JAV, kapitalistinių šalių ūkiui“¹. Krizės baimės apimti imperalistai stengiasi užgrobti naujas realizavimo rinkas, pajungti savo įtakai silpnesnių kapitalistinių šalių ūkius.

§ 4. Socialistinės valstybinio valdymo sistemos vystymasis

1917 m. spalio 25 d. (lapkričio 7 d.) buvo nuversta buržuazinė Laikinoji vyriausybė ir valstybinė valdžia perėjo į Tarybų rankas. Darbo masės, bolševikų partijos vadovaujamos, ėmėsi kurti tarybinę socialistinę valstybinio valdymo sistemą, kuri yra naujas, aukščiausias valstybinio valdymo tipas.

Socialistinė valstybė ir, vadinasi, socialistinio valstybinio valdymo sistema nuo pat pirmųjų savo atsiradimo dienų buvo skirtos komunistinei visuomenei pastatyti. Prieš socialistinę valstybę ir jos valstybinio valdymo organus įvairiais mūsų valstybės vystymosi etapais iškildavo naujos funkcijos, nauji uždaviniai. Jie keitėsi besivystant mūsų šaliai ir besikeičiant išorinėms aplinkybėms.

Istoriniame pranešime XVIII-jam VKP(b) suvažiavimui draugas Stalinas nurodė, kad nuo Spalio revoliucijos mūsų socialistinė valstybė savo išsivystyme praėjo dvi svarbiausias fazes.

Pirmoji fazė apima laikotarpį nuo Spalio revoliucijos iki išnaudotojų klasių likvidavimo. Šiuo laikotarpiu socialistinė valstybė turėjo nuslopinti nuverstųjų klasių pasipriešinimą, suorganizuoti šalies gynimą nuo išorinio užpuolimo, atstatyti pramonę ir žemės ūkį, sugriautus imperialistinio karo ir užsienio interventų įsiveržimo į mūsų teritoriją pilietinio karo metais, ir paruošti sąlygas kapitalistiniams elementams likviduoti.

Sutinkamai su šiais pagrindiniais uždaviniais socialistinė valstybė tuo laikotarpiu vykdė dvi pagrindines funkcijas: 1) slopinti nuverstąsias klases šalies viduje ir 2) ginti šalį nuo išorinio užpuolimo.

Pirmojoje socialistinės valstybės išsivystymo fazėje buvo dar trečioji funkcija, kuri tuo laikotarpiu rimtai neišsivystė, — tai ūkinis organizacinis ir kultūrinis auklėjamasis mūsų valstybės organų darbas. Ši funkcija, kuri tapo svarbiausia sekančioje

¹ „Bolševikas“, 1947 m., Nr. 7, 4 psl.

fazėje, turėjo tikslą „ugdyti naujo, socialistinio ūkio daigus ir perauklėti žmones socializmo dvasia“¹.

Antroji fazė apima laikotarpį nuo kapitalistinių miesto ir kaimo elementų likvidavimo iki socialistinės ūkio sistemos visiškos pergalės ir naujosios Konstitucijos priėmimo. Pagrindinis Tarybų valstybės uždavinys šioje fazėje yra organizuoti socialistinį ūkį visoje šalyje ir likviduoti paskutines kapitalistinių elementų liekanas, suorganizuoti kultūrinę revoliuciją, suorganizuoti visiškai modernią armiją šaliai ginti. Naujajame Tarybų valstybės išsivystymo etape atsirado naujos funkcijos vietoje senųjų, atpuolusių ryšium su jos egzistavimo sąlygų pasikeitimu. „Atpuolė—atmirė karinio slopinimo funkcija šalies viduje, nes išnaudojimas panaikintas, išnaudotojų nebėra ir slopinti nėra ko. Vietoje slopinimo funkcijos atsirado valstybės funkcija saugoti socialistinę nuosavybę nuo liaudies turto vagių ir grobikų. Visiškai išliko karinio šalies gynimo nuo išorinių užpuolimų funkcija, vadinasi, išliko taip pat Raudonoji Armija, Karinis Jūrų Laivynas, lygiai kaip ir baudžiamieji organai ir žvalgyba, reikalingi šnipams, žmogžudžiams, kenkėjams, kuriuos atsiunčia į mūsų šalį užsienio žvalgybos, išgaudyti ir nubausti. Išliko ir visai išsivystė ūkinio-organizacinio ir kultūrinio-auklėjamojo valstybinių organų darbo funkcija. Dabar, — nurodė draugas Stalinas 1939 metais, — pagrindinis mūsų valstybės uždavinys šalies viduje yra dirbti taikų ūkinį-organizacinį ir kultūrinį-auklėjamąjį darbą. Kai dėl mūsų kariuomenės, baudžiamųjų organų ir žvalgybos, tai jie savo aštrumu jau nukreipti ne į šalies vidų, o į jos išorę, prieš išorinius priešus“².

Didysis Tėvynės karas, kurį primetė tarybinei liaudžiai klasingas hitlerinės Vokietijos užpuolimas prieš mūsų Tėvynę, pajungė visą valstybinio valdymo organų darbą pergalės prieš priešą reikalams. Karo metu visiškai išsilaikė socialistinės valstybės antrosios išsivystymo fazės nurodytosios funkcijos. Sėkmingas karo užbaigimas ir perėjimas į taikią statybą iškėlė valstybinio valdymo organams uždavinius — atstatyti ir išvystyti liaudies ūkį. Šiuo metu socialistinė valstybinio valdymo sistema turi uždavinius — įvykdyti liaudies ūkio penkmečio planą, idėjiškai politiškai auklėti tarybinius žmones, toliau stiprinti mūsų Tėvynės gynybinę galią, užbaigti socializmo statybą ir laipsniškai pereiti nuo socializmo į komunizmą.

Užbaigti socialistinės visuomenės statybą — reiškia padauginti liaudies turtą, išugdyti visuose piliečiuose komunistinę pa-

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 543 psl., liet. leid.

² Ten pat, 593 psl.

žiūrą į darbą, sukurti aukštesnį technikos bei mokslo lygį, negu tai yra galima kapitalistinei santvarkai esant, pasiekti aukštesnį darbo našumą, pakelti kultūrinį techninį darbininkų klasės lygį ir tuo pačiu pasiekti lemiamų laimėjimų likviduojant priešingumus tarp fizinio ir protinio darbo, nuolat eiti pirmyn tolesnio klasinių skirtumų dilimo keliu, pasiekti vis pilnutesnį liaudies masių augančių materialinių ir dvasinių poreikių patenkinimą.

Bolševikų partijos vairuojama socialistinė valstybė yra svarbiausias perėjimo nuo socializmo į komunizmą organizatorius, kurio paveikias, duodas linkmę ir organizuojas vaidmuo dar labiau išauga šio perėjimo metu, nes, pirma, esant socialistiniam gamybos būdai, gamybiniai santykiai visiškai atitinka gamybinių jėgų pobūdį, kadangi visuomeninė gamybos priemonių nuosavybė visiškai atitinka visuomeninį gamybos proceso pobūdį; antra, socialistinis gamybos būdas įgalina kuo plačiausiai išvystyti visuomenės gamybines jėgas; trečia, perėjimo į komunizmą procesas vyksta tokiomis sąlygomis, kai nėra klasių — atgyvenusiujų gamybinių santykių atstovų, nėra klasių, kurias reikia jėga pašalinti iš kelio pirmyn einančiam judėjimui; ketvirta, pati socialistinė valstybė tikrojo demokratizmo augimo bei vystymosi sąlygomis tapo neišmatuojamai stipresnė ir todėl aktyvesnė, paveikdama ekonominį visuomenės gyvenimą.

Ši be galo išaugusi aktyviai paveikianti, vairuojanti ir organizuojanti Tarybų valstybės veikla kasdien pasireiškia socialistiniame valstybės valdyme.

Šitam perėjimui socialistinė valstybinio valdymo sistema panaudoja visuomeninę sąmonę, pirmą kartą žmonijos istorijoje paverstą didžiausia vystymosi jėga. Dvasiniai, ideologiniai faktoriai — moralinė bei politinė visuomenės vienybė, tautų draugystė, tarybinis patriotizmas, bolševikinė kritika bei savikritika — tapo visuomenės vystymosi varomosiomis jėgomis, kurias panaudoja socialistinė valstybinio valdymo sistema.

Bet perėjimas nuo socializmo į komunizmą vyksta ne gaivališkai, o dėka organizuojančios veiklos socialistinės valstybės, kuri maksimališkai panaudoja tam tikslui visas turimas jėgas bei priemones.

Ryšį tarp politikos ir organizacijos ne kartą nurodydavo Leninas: „atskirti organizacinius klausimus nuo politikos negalima“¹, reikia „pasiekti pilnutinį aparato pajungimą politikai“², „aparatas politikai (= peržiūrėti ir ištaisyti santykius tarp kla-

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXVII t., 264 psl.

² V. I. Leninas, Raštai, XXVI t., 248 psl.

sių), o ne politika aparatui“¹, „neatitraukti administravimo nuo politikos — štai kur uždavinys“².

Socialistinės valstybės aukščiausios organizuojančios veiklos išraiška yra penkmečio planas T S R S liaudies ūkiui atkurti ir išvystyti.

Tarybinio valstybinio valdymo organams tenka praktiško organizuojančios veiklos vykdymo uždaviniai. Jie vykdo uždavinius — toliau vystyti valstybinę (visos liaudies) nuosavybę, kelti socialistinę pramonę ir didinti jos apimtį. Valstybinio valdymo organai plečia gamybinį pajėgumą, stato naujas pramonės įmones, vadovauja gamybos technikos tobulinimui. Valstybinio valdymo organams pavesta apmokyti kvalifikuotus kadrus, pajėgiančius užtikrinti aukščiausią darbo našumą. Jie visomis priemonėmis kelia darbo kultūrą, tobulina tarybinius ūkininkavimo metodus, valdo valstybinę (visos liaudies) nuosavybę.

Socialistinio žemės ūkio srityje organizuojanti tarybinio valstybinio aparato veikla pasireiškia tolesniu kolūkinės-kooperatyvinės nuosavybės stiprinimu. Socialistinė valstybinio valdymo sistema yra pašaukta užtikrinti žemės ūkio mašinizavimo augimą, visų žemės ūkio gamybos šakų kompleksinį vystymąsi. Valstybinio valdymo organai tvarko mašinų-traktorių stotis, tarybinius ūkius, įdiegia žemės ūkyje priešakinę techniką ir šių laikų mokslo atsiekimus.

Valstybinio valdymo organams pavesta visomis priemonėmis stiprinti ir vystyti pagrindinį socializmo principą — iš kiekvieno pagal gabumus, kiekvienam pagal darbą. Jie organizuoja nuoseklų šio principo įgyvendinimą, griežtai prižiūri jo įgyvendinimą, ragina darbo žmones nuolat kelti darbo našumą, tobulinti savo darbo kvalifikaciją, kelti savo kultūrinį lygį, tobulinti gamybos organizaciją ir techniką, savo pačių darbu ir savo gabumais vystyti visuomenės gamybines jėgas.

Valstybinio valdymo organai sprendžia taip pat svarbiausią uždavinį — nuolat kelti mūsų kadrų idėjinį politinį lygį. Jie sudaro visas sąlygas darbuotojams apsiginkluoti giliu visuomenės vystymosi dėsnių pažinimu. Jie auklėja darbuotojus moksliskai pagrįstos ir vieninteliai teisingos politikos — bolševikų partijos politikos — supratimo dvasia.

Vadinasi, socialistiniai valstybinio valdymo organai šių laikų sąlygomis yra pašaukti visomis priemonėmis stiprinti ir visapusiškai vystyti visus socializmo pagrindus ir visas jo puses — ekonominę, politinę, ideologinę, o tai reikalauja didžiulės kūrybi-

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXX t., 422 psl.

² V. I. Leninas, Raštai, XXVII t., 252 psl.

nės, kuriamosios, organizuojančios ir vairuojančios veiklos. Jie turi išspręsti uždavinį — sudaryti visas materialines ir dvasines prielaidas perėjimui nuo socializmo į komunizmą. Šiam perėjimui mūsų šalis turi visus objektyvius galimumus. Bolševikų partijos vadovaujamų tarybinių žmonių, valstybės organų, socialistinių visuomeninių organizacijų aktyvi praktiška veikla yra ta sąlyga, kuri reikalinga šiems galimumams paversti tikrove. Todėl revoliucinės praktikos, organizacijos bei organizatoriškumo vaidmuo, subjektyvaus faktoriaus vaidmuo yra nepaprastai didelis vykdant istorinius uždavinius. „Pergalė, — nurodo draugas Stalinas, — niekuomet pati neateina, ją paprastai atitepia“¹. Pergalės pasiekimui reikia surasti ir panaudoti visus turimus galimumus. Kaip tik dėl to revoliucinė praktika virsta lemiama istorine jėga; kovai dėl komunizmo pergalės pasiruošusių masių sąmoningumas bei organizuotumas iškyla į priekį; nuo žmonių ir, visų pirma, nuo vadovų noro bei mokėjimo priklauso paversti tikrove tarybinės visuomeninės bei valstybinės santvarkos galimumus, ir šiomis sąlygomis mokėjimas vadovauti masėms, mokėjimas organizuoti jų praktišką veiklą įgyja lemiamą reikšmę.

1934 metais XVII-jame VKP(b) suvažiavime draugas Stalinas kalbėjo:

„Po to, kai duota teisinga linija po to, kai duotas teisingas klausimo sprendimas, darbo pasisekimas priklauso nuo organizacinio darbo, nuo kovos dėl partijos linijos įvykdymo suorganizavimo, nuo teisingo žmonių parinkimo, nuo patikrinimo vadovaujančių organų nutarimų įvykdymo... Dar daugiau: po to, kai duota teisinga politinė linija, organizacinis darbas viską nulemia, tame tarpe ir pačios politinės linijos likimą“².

VKP(b) Centro Komiteto (1937 metų) vasario—kovo Plenumė draugas Stalinas vėl pabrėžia subjektyvaus faktoriaus reikšmę ir organizacijos vaidmenį teisingam bolševikiniam vadovavimui. Teisingai vadovauti, nurodo draugas Stalinas, reiškia priimti teisingą sprendimą, remiantis masių patyrimu, suorganizuoti priimtojo sprendimo įvykdymą (kas taip pat negalima be tiesioginės masių paramos) ir suorganizuoti vykdymo patikrinimą (kas negalima nedalyvaujant pačioms masėms)³.

Nepaprastą organizacijos bei organizatoriškumo vaidmenį patvirtino visa socialistinės valstybės istorija, ypač istorinio išmėginimo metais — Didžiojo Tėvynės karo metu.

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 471 psl., liet. leid.

² Ten pat.

³ Zr. J. Stalinas, Dėl partinio darbo trūkumų ir dėl priemonių trockistiniams ir kitokiems dviveidžiams likviduoti, Partinė leid., 1937 m., 41 psl.

Draugui Stalinui išmintingai vadovaujant, tarybinė liaudis susiorganizavo priešui nugalėti, buvo pasiekta liaudies iniciatyvos, valios bei energijos nematytos jėgos koncentracija, trumpiausiu laiku, į antrąjį 1942 metų pusmetį, buvo įvykdytas liaudies ūkio pervedimas į karinės ekonomikos bėgius.

Tarybinio valstybinio aparato organizatorinį darbą įvertino drg. Malenkovas savo pranešime apie VKP(b) CK veiklą, padarytame kai kurių komunistų partijų atstovų pasitarime Lenkijoje 1947 m. rugsėjo pabaigoje: „Valstybinis aparatas karo metais atliko didžiulį darbą partijos ir vyriausybės direktyvų vykdymui suorganizuoti. Pasireiškė rezultatai ilgo partijos darbo kuriant lankstų ir tikslų valstybinį aparatą, ugdant kadrus valstybinių darbuotojų, atsidavusių partijos reikalui ir turinčių reikalingas žinias bei organizatorinius gabumus“¹.

Pokariniai uždaviniai anaip tol nesumažina organizatorinio darbo vaidmens bei reikšmės. Penkmetinis liaudies ūkio planas — tai pirmas etapas vykdant draugo Stalino pastatytą uždavinį — suorganizuoti naują galingą liaudies ūkio pakilimą, kuris įgalintų mus pakelti mūsų pramonės lygį maždaug triskart palyginti su prieškariniu lygiu.

„Šiomis sąlygomis, — pabrėžė drg. Malenkovas, — partija ėmėsi priemonių valstybinės valdžios organams toliau stiprinti, jų organizatoriniam vaidmeniui sprendžiant ūkinės bei kultūrinės statybos uždavinius pakelti, tarybinių organų ryšiams su masėmis toliau stiprinti“².

§ 5. Valstybinio valdymo sistema liaudies demokratijos valstybėse

Pasaulinio masto istorinį TSRS patyrimą perėmė darbo žmonės eilėje centrinės ir pietryčių Europos šalių, kurios, darbininkų klasės vadovaujamos ir su komunistų partijomis priešakyje, TSRS nesavanaudiškos pagalbos dėka, sukūrė liaudies demokratinę valstybinio valdymo sistemą socializmui pastatyti.

Šios centrinės ir pietryčių Europos šalys atsimetė nuo kapitalizmo sistemos antrojo pasaulinio karo išdavoje. Tarybinė Armija išlaisvino šias šalis iš vokiškųjų fašistų jungo, nukreipė grėsmą joms anglų-amerikiečių intervenciją. TSRS palengvino šių šalių darbo klasėms nuversti dvarininkų bei kapitalistų valdžią

¹ G. Malenkovas, Informacinis pranešimas apie Visasąjunginės Komunistų Partijos (bolševikų) Centro Komiteto veiklą, 1947 m., 23—24 psl.

² Ten pat, 24 psl.

ir sutriuškinti reakciją, padėjo joms tvirtai įstoti į socializmo kelią.

Kovoje dėl išnaudotojų klasių valdžios nuvertimo ir dėl darbo žmonių valdžios įvedimo vadovaujantis vaidmuo priklausė darbininkų klasei, kiekvienoje šalyje vadovaujamai komunistų partijai.

Liaudies demokratijos šalių komunistų partijos buvo aktyviausia jėga kovoje prieš vokiškuosius fašistinius grobikus, prieš fašizmą ir reakciją. Jos buvo nuosekliausios ir ryžtingiausios kovotojos prieš išnaudotojus. Komunistų partijos buvo iniciatoriai ir vykdytojai gilių demokratinių pertvarkymų, kurie pakeitė atsimečiusių nuo kapitalizmo šalių visuomeninę ir valstybinę santvarką.

Komunistų partijoms vadovaujant buvo sugriautas senas, išnaudotojinis valstybinis aparatas (armija, policija, teismas ir kiti organai) ir sukurtas naujas, liaudies demokratijos valstybinis aparatas.

Komunistų partijoms vaidinant vadovaujamą vaidmenį, šių šalių liaudies valdžia įvykdė agrarinę reformą, t. y. likvidavo dvarininkų žemės nuosavybę, apdalijo žemę ir žemės ūkio inventoriumi bežemius ir mažžemius valstiečius.

Liaudies valdžia įvykdė bankų, stambiosios ir vidutiniosios pramonės nacionalizaciją ir konfiskavo karo nusikaltėlių ir asmenų, bendradarbiavusių su vokiškaisiais fašistiniais grobikais, nuosavybę.

Tuo pačiu liaudies valdžia pakirto buržuazijos ekonominę galią ir užvaldė lemiamas pozicijas ekonomikoje. Sudariusi valstybinį (socialistinį) sektorių, vaidinantį vadovaujamą vaidmenį visame liaudies ūkyje, liaudies valdžia įgijo svarbiausią ramstį giliems ekonomikos pertvarkymams įvykdyti, bet šiuo metu šių šalių ekonomikoje, šalia valstybinės nuosavybės ir liaudies kooperatyvinių organizacijų nuosavybės, yra privačių asmenų nuosavybė. Vadinas, nors liaudies respublikose vadovaujančios liaudies ūkio aukštumos yra valstybės rankose, vis dėlto ekonominės kapitalizmo šaknys dar nėra likviduotos.

Sukurtas šiose šalyse liaudies demokratijos režimas yra savotiška istorinė liaudies masių revoliucinės valdžios forma, vadovaujant darbininkų klasei, vykdančiai perėjimą į socializmą. Liaudies demokratijos režimas sėkmingai vykdo proletariato diktatūros funkcijas: nuslopinti nuverstąsias išnaudotojų klases, įtraukti darbo žmones į socialistinę statybą, darbininkų klasei valstybiškai vadovaujant šioms masėms, pastatyti socializmą. „Sutinkamai su marksistiniu-lenininiu teiginiu, — kalbėjo G. M. Dimitrovas savo baigiamajame žodyje V-jame Bulgarijos

komunistų partijos suvažiavime, — tarybinis režimas ir liaudies demokratijos režimas yra dvi formos tos pačios valdžios — darbininkų klasės sąjungoje su miesto ir kaimo darbo žmonėmis valdžios. Abu šie režimai — dvi proletariato diktatūros formos“.

Sutinkamai su tuo sukurtoji liaudies demokratijos valstybėse valstybinio valdymo sistema taip pat yra socialistinė, vykdanči socializmo pastatymo uždavinį.

Valstybinio valdymo organai liaudies demokratijos valstybėse turi užtikrinti tolesnį išsivystymą valstybinės (socialistinės) nuosavybės — vadovaujamo ir lemiamo liaudies ūkio elemento.

Šiose šalyse yra uždraustos kapitalistinės monopolijos, o privatinė nuosavybė, jos paveldėjimo teisė ir privatinė ūkinė iniciatyva kol kas konstitucijų dar leidžiamos įstatymo nustatytose ribose. Valstybinio valdymo organams yra iškeltas uždavinys neprileisti, kad privatinės nuosavybės teisė būtų panaudota kenkiant visuomenei.

Liaudies demokratijos šalyse įvykdytoji agrarinė reforma likvidavo dvarininkus ir davė žemės darbo valstietijai. Bet ji nesustabdė kaime klasinės diferenciacijos ir buožijos augimo. Žemės nacionalizacija liaudies respublikose dar neįvykdyta. Panaikinta tik stambioji privatinė žemės nuosavybė. Valstybė nustatė dydžius žemės sklypų, kuriuos gali valdyti privatūs asmenys. Veikia principas: „Žemė priklauso tiems, kas ją dirba“. Todėl valstybinio valdymo organai turi kontroliuoti, kad privatūs asmenys, naudodami žemę, laikytųsi darbo principo. Liaudies demokratijos šalyse uždrausta išnuomoti žemę, suvaržytas arba uždraustas žemės pirkimas. Centrinis uždavinys kaime yra įvykdyti buožių — skaitlingiausios išnaudotojų klasės — apribojimo ir išstūmimo politiką.

Liaudies demokratijos valstybės padeda darbo valstiečių ūkiams, organizuodamos mašinų-traktorių stotis, teikdamos jiems ilgalaikį kreditą ir padėdamos sėkline medžiaga. Jos padeda vystyti visų rūšių kooperaciją, ypač darbo kooperatyvinius žemdirbystės ūkius, pirmąja eile teikdamos jiems pagalbą ir įvairias lengvatas.

Šiose šalyse sukurtoji visuomeninė santvarka įgalina vairuoti ekonominį gyvenimą perspektyvinio (dvejų, trejų, penkerių, šešerių metų) vieningo ekonominio plano pagalba, remiantis valstybiniu ir kooperatyviniu ūkio sektoriais ir vykdanč bendrąją privatinio sektoriaus kontrolę.

Didžiulį darbą liaudies demokratijos šalių valstybinis aparatas atlieka valstybės nepavojumo ir viešosios tvarkos apsaugos srityje. Vystant bei stiprinant liaudies demokratijos valdžią, gilinant demokratinius ir socialistinius pertvarkymus, demokratijos

šalyse kartu aštrėja klasių kova. Netekę politinės valdžios ir netenką savo ekonominių pozicijų, išnaudotojiniai elementai, veikdami pagal tiesioginius anglų-amerikiečių imperialistų nurodymus, griebiasi sabotažo, šnipinėjimo, kenkimo, teroristinių aktų, diversijų ir pan., siekia panaikinti liaudies valdžią ir demokratinius laimėjimus.

Liaudies demokratijos šalių valstybinio valdymo organai yra sudaryti ir veikia demokratijos pradais. Savo darbe jie remiasi darbo žmonių masių ir organizacijų iniciatyva bei aktyvumu. Demokratinio centralizmo principais sudarytieji valstybinio valdymo organai yra atskaitingi ir atsakingi valdžios organams.

Tokia yra valstybinio valdymo sistema, sukurta liaudies demokratijos valstybėse, panaudojant TSRS valstybės statybos patyrimą. Ši valdymo sistema yra skirta socializmui pastatyti, tuo tarpu kai TSRS valstybinio valdymo sistema yra valdymo sistema valstybės, jau pastačiusios socializmą ir laipsniškai pereinančios nuo socializmo į komunizmą.

Kiekvienoje iš liaudies demokratijos šalių kova dėl socializmo pergalės gali sėkmingai vystytis tik šiai šaliai esant draugystėje su TSRS ir visomis kitomis liaudies demokratijos šalimis. Nutoimas nuo internacionalizmo ir perėjimas į buržuazinio nacionalizmo kelią, kaip liudija nacionalistinės Tito grupės išdavikiška veikla, atvedė Jugoslaviją į saviizoliaciją ir netekimą ištikimų sąjungininkų TSRS ir liaudies demokratijos šalių asmenyje. Dėl Tito klikos kaltės Jugoslavija vis labiau ir labiau virsta paprasta buržuazine respublika ir imperialistų kolonija.

I SKYRIUS

TARYBINĖS SOCIALISTINĖS ADMINISTRACINĖS TEISĖS DALYKAS, ŠALTINIAI IR SISTEMA

§ 1. Tarybinės socialistinės administracinės teisės dalykas.
§ 2. Tarybinės socialistinės administracinės teisės atribojimas nuo
kitų teisės šakų. § 3. Tarybinės socialistinės administracinės
teisės šaltiniai. § 4. Tarybinės socialistinės administracinės teisės
sistema. § 5. Tarybinės socialistinės administracinės teisės mokslo
vystymasis

§ 1. Tarybinės socialistinės administracinės teisės dalykas

Tarybinės socialistinės administracinės teisės, kaip ir kiekvienos kitos socialistinės teisės šakos, dalykas yra tam tikras kompleksas visuomeninių santykių, kuriuos reguliuoja juridinės normos.

Tarybinė socialistinė administracinė teisė reguliuoja tuos visuomeninius santykius, kurie kyla valstybiniams organams vykdamas vykdomąją tvarkomąją veiklą, nukreiptą, kaip buvo pasakyta aukščiau, visoms socializmo pusėms — ekonominei, politinei, ideologinei — visapusiškai stiprinti ir vystyti, tarybinės liaudies gerovei sutvirtinti, piliečių teisėms saugoti, užtikrinti, kad piliečiai vykdytų savo pareigas, TSRS valstybės saugumui, nepriklausomybei ir savarankiškumui saugoti.

Vykdydami vykdomąją tvarkomąją veiklą, valstybiniai organai užmezga santykius: a) tarp savęs (pvz., rajoninės darbo žmonių deputatų Tarybos vykdomasis komitetas ir rajoninis liaudies švietimo skyrius), b) su savanoriškais darbo žmonių susivienijimais bei draugijomis (pvz., žemės ūkio skyrius ir kolūkis arba verslinė artelė) ir c) su atskirais piliečiais (pvz., Paruošų ministerijos įgaliotinis ir pilietis Ivanovas).

Šiuos santykius reguliuoja administracinės teisės normos. Tarybų socialistinė valstybė yra suinteresuota, kad kiekvienas bet kurio organo, visuomeninės organizacijos, pareigūno ir atskiro piliečio veiksmas, sureguliuotas teisės norma, būtų atliekamas visiškai sutinkamai su įstatymo reikalavimais.

Todėl Tarybų socialistinė valstybė nustato normas, kurios:

1) Apibrėžia įvairių valstybinių organų, vykdančių vykdomąją tvarkomąją veiklą, kompetenciją, t. y. pareigų bei įgaliojimų sritį, ir atsakomybę. Čia priklauso normos, kurios nustato nurodytųjų organų ir jų pareigūnų pareigas bei funkcijas, kompetencijos suskirstymą tarp jų atskirų grandžių, valstybės organų įgaliojimus valstybinio valdymo aktams leisti.

2) Nustato piliečių teises ir pareigas vykdomosios tvarkomosios veiklos srityje. Prie šios grupės priklauso normos, nustatančios piliečių teises savo teisėtiems interesams bei teisėms ginti, pareigūnų neteisėtiems veiksams apskusti. Čia taip pat priklauso normos, nustatančios piliečių pareigą vykdyti teisėtus valstybinių organų paliepimus ir piliečių atsakomybę už šių paliepimų pažeidimą.

3) Reguliuoja valstybinių organų vykdomosios tvarkomosios veiklos formas bei metodus įvairiose visuomeninio gyvenimo srityse. Čia priklauso normos, kurios nustato valstybinių organų savitarpio santykius su visuomeninėmis organizacijomis, darbo žmonėms pritraukti prie valstybinio valdymo formas.

4) Reglamentuoja tvarką valstybinio valdymo organams sudaryti ir likviduoti. Prie jų priklauso normos, kurios nustato valstybinius organus, turinčius teisę organizuoti naują įstaigą, likviduoti esančią įstaigą, susmulkinti ją, perduoti ją kitai vadybai, pakeisti jos struktūrą.

Administracinės teisės normos yra valstybės nustatomos ir valstybinio organo normatyviniame akte išreikštos elgimosi taisyklės, skirtos reguliuoti visuomeniniams santykiams, kurie susidaro valstybiniams organams vykdant vykdomąją tvarkomąją veiklą; šių taisyklių laikymąsi užtikrina jų vykdytojų organizavimas, įtikinimas ir auklėjimas, o pažeidėjų atžvilgiu — ir valstybės priverčiamoji jėga.

Tarybų socialistinė valstybė įvairiais būdais išreiškia šias elgimosi taisykles: arba administracinės teisės normos liepia tam tikriems asmenims ar organams padaryti vienokius ar kitokius veiksmus (pvz., perduoti turtą kito organo žinion), arba draudžia vienokius ar kitokius veiksmus (pvz., įvažiuoti į tam tikrą vietovę be specialaus leidimo), arba suteikia asmenims galimumą savo nuožiūra daryti vienokius ar kitokius veiksmus (pvz., piliečio teisė apskusti kurio nors administracinio organo veiksmus).

Administracinės teisės normų pagalba, nepareinamai nuo jų išreiškimo būdo ir formos, Tarybų valstybė reguliuoja visuomeninius santykius valstybinių organų vykdomosios tvarkomosios

veiklos srityje. Administracinės teisės normos visuomet nurodo, kaip reikia ir kaip nereikia elgtis tam tikrais atvejais. Jos nustato reikiama asmenų elgesį konkrečiuose santykiuose tarp vykdančio vykdomąją tvarkomąją veiklą valstybinio organo ir antrosios šio santykio šalies. Administracinės teisės normų reguliuojantis vaidmuo pasireiškia tuo, kad nurodytieji jose asmenys (įstaigos, organizacijos, pareigūnai, piliečiai) veikia pagal normų liepimą, o šių normų pažeidimas sukelia vienokį ar kitokį valstybės poveikį į normos pažeidėją. Formuluodama reikiama elgesį, administracinės teisės norma kartu suteikia tam tikriems organams ar asmenims įgaliojimus reikalauti šio reikiamo elgesio.

Teisės normų, atskirai imant, administracinės teisės normų pagalba socialistinė valstybė vykdo bolševikų partijos ir tarybų vyriausybės politiką. Teisės normų turinys keičiasi kartu su partijos ir vyriausybės politikos pasikeitimu. Bolševikų partijos politika nustato tiek administracinės teisės normų turinį, tiek ir sistemą valstybinių organų, reikalingų politiniams, ekonominiams ir socialiniams kultūriniais uždaviniais išspręsti. Bolševikų partijos ir tarybinės vyriausybės politika nustato, ar reikia leisti naujas normas arba panaikinti veikiančiąsias.

Administracinis teisinis santykis — visuomeninis santykis, sureguliuotas administracinės teisės normos, valstybiniam organui vykdamas vykdomąją tvarkomąją veiklą. Kitaip sakant, administracinis teisinis santykis yra specialus ryšys tarp jo dalyvių, kuris pasireiškia tuo, kad vienas iš santykio dalyvių tam tikromis aplinkybėmis turi teisę reikalauti iš kito dalyvio administracinės teisės normos nurodyto ir valstybės saugomo elgesio.

Administraciniais teisiniais santykiais TSR Sąjungoje yra būdingi šie pagrindiniai bruožai:

Pirma, visuose administraciniuose teisiniuose santykiuose viena iš šalių, kitaip sakant, vienas santykio subjektas yra valstybinis organas. Administracinis teisinis santykis negali kilti tarp dviejų piliečių, nes nė vienas iš jų neturi pareigų, taip pat ir teisių vykdyti vykdomąją tvarkomąją veiklą.

Valstybinis organas veikia kaip valstybinių funkcijų atstovas, jis veikia valstybės įgaliojimu, jos vardu ir negali išeiti už suteiktųjų jam teisių ribų. Potvarkiai, kuriuos valstybinis organas leidžia savo kompetencijos ribose, remdamasis įstatymais ir vykdydamas juos, yra besąlygiškai ir privalomai vykdytini.

Antra, administraciniai teisiniai santykiai kyla vykdamas vykdomąją tvarkomąją veiklą arba vienos šio santykio šalies iniciatyva (pvz., ministro įsakymas dėl tam tikro turto perdavimo kitos

įmonės žinion; piliečio pareiškimas dėl pensijos jam paskyrimo), arba trečiojo asmens iniciatyva (pvz., piliečio paduotas pareiškimas prokurorui dėl vietinės Tarybos vykdomojo komiteto neteisėto sprendimo gali būti pagrindu atitinkamam prokuroro protestui pareikšti). Vadinasi, administraciniai teisiniai santykiai gali kilti ir be antrosios šalies sutikimo ir net prieš jos norą. Vykdydamas pavestas jam pareigas, valstybinis organas įsako, savo teisių ribose, padaryti vienokį ar kitokį veiksmą arba susilaikyti nuo uždraustų veiksmų. Čia teisinio santykio iškilimui neturi reikšmės santykio antrojo subjekto sutikimas ar nesutikimas. Valstybinis organas veikia šiuose santykiuose kaip teisiškai įpareigotas asmuo, kuris turi vykdyti tai, kas jam pavesta įstatymu arba kitu juridiniu aktu. Tai išplaukia iš valstybinio valdymo valdingo pobūdžio. „Mes ne „svajotojai“ apie tai, kaip t u č t u o j a u apsieiti be jokio valdymo, — rašė Leninas, — be jokio pavaldumo“¹.

Trečia, juridinės normos pažeidimas administraciniame teisi-niame santykyje užtraukia pažeidėjo (nepareinamai nuo to, ar jis yra organas, pareigūnas ar pilietis) atsakomybę valstybei jos atitinkamo organo asmenyje. Pvz., įmonės direktorius, pažeidęs įstatymus dėl technologinio proceso, atsako už tai valstybei. Lygiai taip pat piliečio nevykdymas karinės įskaitos taisyklių užtraukia jo atsakomybę valstybei.

Atsakomybė valstybei paaiškinama tuo, kad čia sutrikdoma organizuojanti valstybės veikla, pažeidžiamas valstybės interesas. Atsakomybę valstybei gali, įstatymo nustatytais atvejais, papildyti atsakomybė nukentėjusiam piliečiui. Pvz., už neteisėtą turto konfiskavimą pareigūnas atsako ir valstybei, ir piliečiui — šio turto savininkui.

Vykdomieji tvarkomieji organai gali arba betarpiškai paveikti administracinės teisės normos pažeidėją, paskirdami jam administracinę ar drausminę nuobaudą, arba, esant įstatymo nustatytoms sąlygoms, iškelti klausimą dėl pažeidėjo patraukimo atsakomybės teismine tvarka.

Tačiau betarpiškas (neteisminis) paveikimas administracinės teisės normų pažeidėjų nėra būtinas, iš esmės būdingas vykdomosios tvarkomosios veiklos elementas. Iš principo yra galima, o eilėje atvejų ir tikslinga, išplėsti administracinės teisės normų pažeidėjams teismo poveikio apimtį, susiaurinant vykdomųjų tvarkomųjų organų betarpiško poveikio apimtį. Bet pakeitus administracinės teisės normų pažeidėjų poveikimo tvarką, nesikeičia valstybinių organų, organizuojančių šių juridinių normų vykdymą, veiklos vykdomasis tvarkomasis pobūdis.

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXI t., 403 psl.

Ketvirtasis administracinių teisinių santykių bruožas yra tas, kad ginčai, kylantieji tarp jų šalių, kaip taisyklė, išsprendžiami administracinės teisės tvarka, t. y. tam reikalui įgalioto valstybinio organo (pareigūno) tiesioginiu potvarkiu. Piliečio pareiškimą dėl neteisėto atsisakymo paskirti jam pensiją svarstys arba aukštesnysis socialinio aprūpinimo organas, arba vietinės Tarybos vykdomasis komitetas. Suteiktų jiems teisių ribose nurodytieji organai gali sustabdyti, panaikinti arba pakeisti apskųstąjį pareigūno ar valstybinio organo potvarkį.

Administracinė tvarka ginčams spręsti yra svarbiausia, bet ne vienintelė. Remiantis eile teisinių aktų, atskirai imant, ypač remiantis 1937 m. balandžio 1 d. įstatymu, kai kurie valstybinio valdymo klausimai sprendžiami teismine, o ne administracine tvarka (dėl turto paėmimo iš kolūkių, kolūkiečių ir piliečių valstybinių natūrinių pristatymų, mokesčių ir privalomojo valstybinio draudimo nepriemokoms padengti; dėl kai kurių pabaudų išieškojimo nukreipimo į turtą ir kt. Žr. smulkiau VII sk. § 3). Štai kodėl aukščiau buvo nurodyta, kad ginčai administraciniuose teisiniuose santykiuose, kaip taisyklė, išsprendžiami atitinkamam, tam reikalui įgaliotam valstybiniam organui (pareigūnui) duodant tiesioginį potvarkį.

Tokie yra būdingieji administracinių teisinių santykių bruožai. Reikia pažymėti, kad tik visi bruožai paimti kartu apibūdina administracinį teisinį santykį. Nagrinėjant kiekvieną nurodytąjį bruožą atskirai, galima konstatuoti, kad jis yra ir kai kurių kitų teisės šakų (finansinės, žemės ir kt.) santykiuose. Administraciniuose teisiniuose santykiuose yra kartu randami visi nurodytieji bruožai ir tai nulemia pačių santykių esmę, jų turinys, sąlygos ir jų atsiradimo tvarka.

Tuo būdu, tarybinės socialistinės administracinės teisės dalykas yra visuomeniniai santykiai, kuriuos reguliuoja administracinės teisės normos, tarybiniams valstybiniams organams vykdančioms vykdomąją tvarkomąją veiklą, kad sustiprintų ir išvystytų socialistinę nuosavybę, sutvirtintų tarybinės liaudies gerovę, saugotų piliečių teises ir užtikrintų piliečių vykdymą savo pareigų, saugotų TSRS valstybės saugumą, nepriklausomybę ir savarankiškumą.

Tarybinė socialistinė administracinė teisė yra visuma juridinių normų, reguliuojančių visuomeninius santykius, kurie iškyla tarp piliečių ir valstybės organų, tarp visuomeninių organizacijų ir valstybės organų ir tarp šių pastarųjų, valstybiniams organams vykdančioms vykdomąją tvarkomąją veiklą.

ir nustatančių tiek piliečių ir visuomeninių organizacijų teises bei pareigas šios veiklos srityje, tiek ir organizaciją, įgaliojimus ir atsakomybę vykdomųjų tvarkomųjų organų, praktiškai įgyvendinančių uždavinius — užbaigti socializmo statybą ir laipsniškai pereiti nuo socializmo į komunizmą.

§ 2. Tarybinės socialistinės administracinės teisės atribojimas nuo kitų teisės šakų

Tarybinė socialistinė administracinė teisė yra glaudžiausiai susijusi su valstybine teise, kuri išreiškia ir įtvirtina visuomeninę ir valstybinę santvarką, valstybinės valdžios, valstybinio valdymo, teismo ir prokuratūros aparato organizavimo bei veikimo principus, taip pat tarybinių įstatymų saugomas pagrindines TSRS piliečių teises ir piliečiams uždėtas pareigas valstybei ir visuomenei.

Tarybinė valstybinė teisė nustato principus visoms socialistinės teisės šakoms, tame tarpe ir administracinei teisei. Ji nustato pagrindus ir svarbiausius pradus visiems administracinės teisės institutams, visai jos sistemai.

Tarybinė valstybinė teisė nustato vykdančių vykdomąją tvarkomąją veiklą valstybės organų vietą valstybinio aparato sistemoje, jų savitarpio santykius su prokuratūros organais, teismu, aukščiausiais ir vietiniais valstybinės valdžios organais, bendra forma nustato valdymo organų kompetenciją ir TSR Sąjungos, sąjunginių bei autonominių respublikų žinioje esančių reikalų paskirstymą tarp TSR Sąjungos, sąjunginių ir autonominių respublikų aukščiausiųjų valstybinės valdžios organų ir valstybinio valdymo organų.

Tarybinė administracinė teisė apima normas, nustatančias valdymo aparato struktūrą nuo viršaus iki apačios ir visų organų, vykdančių vykdomąją tvarkomąją veiklą kiekviename valstybinio valdymo šakoje, funkcionavimą (veikimą).

Tarybinė administracinė teisė glaudžiai susipina su civiline teise, ypač kiek tai liečia valstybinių ūkinių organų teisinę padėtį, valstybinių įstaigų vadovų turtines teises, valstybinių organų pareigūnų civilinę atsakomybę.

Painiausias dalykas yra atriboti administracinės teisės klausimus nuo civilinės teisės klausimų turtiniuose santykiuose, kurių įvairias puses reguliuoja administracinė ir civilinė teisė (turto rekvizavimas ir konfiskavimas, žemės ūkio produktų privalomieji pristatymai, įmonės perdavimas iš vienos vadybos kitai).

Nurodytuose santykiuose valstybinis organas veikia, iš vienos pusės, kaip valstybinės valdžios teisių atstovas. Jo paliepimas, pvz., dėl turto rekvizavimo, jei jis neprieštarauja įstatymui, yra privalomai vykdytinas, kas išreiškia šio organo organizuojantį vaidmenį. Iš šios pusės santykis, iškilęs ryšium su turto rekvizavimu, yra reguliuojamas administracinės teisės normų. Sąlygos, leidžiančios rekvizuoti turtą, valstybiniai organai, įgaliotieji vykdyti rekvizavimą, jo vykdymo tvarka, pareigūnų atsakomybė už rekvizavimo įstatymų pažeidimą, tvarka pareigūnų veiksams apskųsti — visa tai yra administracinės teisės klausimai.

Bet šiame pačiame santykyje valstybinis organas veikia ir kaip turtinių teisių subjektas. Tokias kalbamojo santykio puses, kaip rekvizuotojo turto nuosavybės teisės perėjimas ir atlyginimas už prarastą turtą, reguliuoja civilinės teisės normos.

Vadinasi, turtinius santykius, kilusius valstybės organams vykdant vykdomąją tvarkomąją veiklą, reguliuoja administracinė teisė todėl, kad pagrindas jiems iškilti yra valstybinio organo potvarkis. Bet tas santykių puses, kurios liečia nuosavybės teisės perėjimą, reguliuoja civilinė teisė.

Turtinius santykius, kurie iškyla ne dėl valstybinių organų, vykdančių vykdomąją tvarkomąją veiklą, potvarkių, o kitais pagrindais (sutartis, dovanojimas ir pan.), pilnutinai reguliuoja civilinė teisė. Tos gi turtinių santykių pusės, kurios liečia valstybės organizuojančią veiklą, atskirai imant, sudarymą turtinės teisinės bazės, ant kurios kuriami turtiniai santykiai, priklauso administracinei teisei (pardavimo kainų normavimas, gaminių kokybė, nustatymas tvarkos netinkamoms prekėms pakeisti, lėšų skyrimas įmonei, privalomųjų pristatymų normų nustatymas ir pan.). Kitaip sakant, tarybinė administracinė teisė reguliuoja tik tas turtinių santykių puses, į kurias paveikdamas valstybinis organas veikia kaip valdžios atstovas, kaip valstybės organizuojančios veiklos subjektas.

Zymų kiekį gretutinių klausimų administracinė teisė turi su darbo teise.

Darbo santykių reguliavimo procesas yra darbo teisės sritis. Bet, kaip žinoma, bet kurios valstybinės įstaigos vadovui yra suteikiamos teisės ir uždedamos pareigos darbo organizavimo, priėmimo į darbą ir atleidimo iš jo, taikymo paskatinamųjų ir nuobaudos priemonių srityje. Vykdyti valstybinei priežiūrai, kad būtų laikomasi darbo apsaugos taisyklių, Tarybų valstybė visose liaudies ūkio šakose sudaro specialius organus (sanitarinės techninės ir sanitarinės pramoninės priežiūros organus, darbo apsaugos inspekcijas). Šie organai vykdo pavestas jiems funkcijas vykdomąją tvarkomąją tvarka. Ir todėl valstybinių organų įga-

liojimai darbo organizavimo ir darbo apsaugos srityje, bendrųjų ir specialiųjų darbo apsaugos organų sudarymas ir veikla, t. y. tai, kas liečia valstybės organizuojančią veiklą, yra tarybinės administracinės teisės dalykas. Bet administracinėje teisėje šie klausimai nagrinėjami ryšium su pareigūnų teisių bei pareigų nagrinėjimu arba ryšium su specialiojo valdymo organų šioje srityje (sanitarinė techninė ir sanitarinė pramoninė inspekcijos, darbo apsaugos inspekcija ir pan.) kompetencijos nagrinėjimu.

Tarybinė administracinė teisė susiliečia taip pat ir su šeiminėje teisėje, kuri reguliuoja šeimos, santuokos, globos santykius. Vykdyti kai kurias normas, reguliuojančias nurodytus santykius (pvz., civilinės būklės aktų registracija, valstybinė priežiūra, kad globėjai vykdytų savo pareigas) pavedama atitinkamiems valstybinio valdymo organams. Tarybų valstybė suteikia šiems organams tam tikrus įgaliojimus, nustato konkrečias formas šiems organams santykiauti su TSRS piliečiais, registruojant mirimo, gimimo, santuokos, ištuokos aktus, nustatant globą arba rūpą, įvaikinant. Normos, kurios nustato valstybinio valdymo organų organizaciją bei veiklą civilinės būklės aktų registracijos, globos, rūpos ir įvaikinimo srityje, priklauso administracinei teisei.

Pagal tą patį principą atibojamos administracinės teisės normos ir administraciniai teisiniai santykiai nuo kolūkinių, žemės ir finansinių santykių bei normų. Administracinei teisei priklauso tik reguliavimas klausimų dėl atitinkamų organų įgaliojimų, dėl jų kompetencijos ir dėl tos organizuojančios veiklos, kurią šie organai vykdo nurodytose liaudies ūkio gyvenimo srityse.

Taip, pvz., tarybinė administracinė teisė glaudžiai susiliečia su kolūkine teise, kuri reguliuoja santykius, išplaukiančius iš buvimo kolūkio nariu ir kylančius iš Pavyzdinių Žemės ūkio artelės įstatų bei iš specialių įstatymų kolūkių statybos srityje. Valstybės organai (Ministrų Taryba, žemės ūkio ministerijos ir jų vietiniai organai, vietinių Tarybų vykdomieji komitetai) vykdo valstybinį vadovavimą kolūkiams. Vadovavimas kolūkiams skiriasi nuo betarpiško valdymo, kuris vykdomas, pvz., valstybinių sėklinių, grūdų valomųjų ir panašių stočių, veterinariinių punktų ir kitų žemės ūkio paskirties įstaigų atžvilgiu.

Kolūkių atžvilgiu valstybinio valdymo organai negali veikti tiesioginio įsakymo arba potvarkio metodu, kadangi kolūkių reikalų valdymas priklauso visuotiniam kolūkio narių susirinkimui ir jo renkamiems organams — kolūkio valdybai ir kolūkio pirminkui. Valstybinio valdymo organai ir valstybinės valdžios vietiniai organai vykdo valstybinį vadovavimą kolūkiams, prižiūri, kad kolūkiai ir kolūkiečiai vykdytų savo pa-

reigas socialistinei valstybei ir visus tarybinius įstatymus kolūkių statybos srityje.

Tarybinei administracinei teisei priklauso: vykdančių valstybinių vadovavimą kolūkiams organų organizavimas, funkcijos, teisės ir pareigos; priežiūra, kad kolūkiai ir kolūkiečiai vykdytų privalomuosius natūrinius pristatymus; valstybinio valdymo organų kompetencija valstybinio planavimo srityje; specialių žemės ūkio įstaigų (stočių, punktų, laboratorijų, bandomųjų laukų ir pan.) organizavimas ir veikla; nustatymas privalomųjų taisyklių žemės ūkiui vesti (agro-zootechnikos priemonės, arklių pasportizacija, stambiųjų raguočių įspaudavimas ir pan.), žemėtvarkos darbų ir valstybinio kreditavimo vykdymas.

§ 3. Tarybinės socialistinės administracinės teisės šaltiniai

Skiriamos dvi „teisės šaltinio“ sąvokos prasmės — politinė ir juridinė.

Politine prasme tarybinės administracinės teisės, kaip ir kiekvienos kitos teisės šakos, šaltiniu suprantama teisę kurianti jėga, t. y. darbininkų ir valstiečių socialistinė valstybė, kurioje darbininkų klasė, išreiškdamą visos tarybinės liaudies valią, vykdo valstybinį vadovavimą visuomenei.

Juridine prasme tarybinės socialistinės administracinės teisės šaltiniu suprantamos formos išreiškimo juridinių normų, kurių pagalba mūsų valstybė nustato privalomumą taisyklių, pagal kurias piliečiai, valstybinės ir visuomeninės organizacijos, įstaigos bei įmonės turi elgtis valstybinio valdymo srityje.

Juridine prasme tarybinės socialistinės administracinės teisės šaltiniai yra:

1) TSRS Konstitucija ir sąjunginių bei autonominių respublikų konstitucijos, kurios yra visų TSR Sąjungos, sąjunginių ir autonominių respublikų įstatymų pagrindas ir sudaro pagrindinį tarybinės administracinės teisės šaltinį.

TSRS Konstitucija ir sąjunginių bei autonominių respublikų konstitucijos nustato valstybinio valdymo organų organizavimo ir veikimo principus, šių organų vietą Tarybų valstybės organų sistemoje, taip pat jų kompetenciją, atskirai imant, valstybinio valdymo aktų leidimo srityje.

2) TSR Sąjungos, sąjunginių bei autonominių respublikų įstatymai. Tarybų valstybėje įstatymas yra visų valstybinių organų veiklos pagrindas. Buržuazinėse

valstybėse, kur visas valdžios pilnumas ir jėga yra sukoncentruoti vadinamojo vykdomojo aparato rankose, šis visagalis aparatas labai dažnai sustabdo arba visai panaikina įstatymą. Engelsas dar pereitame šimtmetyje rašė, kad buržuazinėse valstybėse vykdomasis aparatas laužo įstatymus pirmąja eile¹. Šiuo metu vykdomasis aparatas faktiškai sukoncentravo savo rankose įstatymų leidimo, teismo ir valdymo funkcijas. Tokiomis sąlygomis įstatymų leidžiamieji organai nustojo arba nustoja būti tikrais įstatymų leidžiamaisiais organais.

Pas mus išimtinę teisę leisti bendrasąjunginius įstatymus turi TSRS Aukščiausioji Taryba. Šie įstatymai yra viso valstybinio valdymo pagrindas.

Tarp veikiančiųjų administracinės teisės šaltinių, išleistų įstatymų forma prieš įvedant 1936 m. TSRS Konstituciją, reikia nurodyti eilę įstatų, kodeksų ir nuostatų.

Įstatais vadinamas rinkinys taisyklių, nustatančių kurios nors įstaigos ar organizacijos sudėtį, struktūrą ir veiklą, arba rinkinys taisyklių, reguliuojančių tam tikrą gyvenimo šaką. Tokie yra, pvz., TSRS CVK ir LKT 1929 m. vasario 15 d. patvirtinti TSRS Pašto — telegrafo, telefono ir radijo ryšių įstatai²; TSRS CVK ir LKT 1936 m. spalio 27 d. patvirtinti TSRS Veterinarijos įstatai³.

Kodeksu vadinamas vieningas įstatyminis aktas, kuriame yra sistemingai išdėstytos normos, liečiančios tam tikrą visuomeninio gyvenimo sritį. Tarp kodeksų, kurie yra administracinės teisės šaltiniai, reikia nurodyti, pvz., TSRS Muitinių kodeksą⁴, TSRS Prekybinės jūreivystės kodeksą⁵, TSRS Oro kodeksą⁶. Šiuose kodeksuose išsprendžiama eilė klausimų, liečiančių administracinę teisę.

Atskirai reikia pažymėti 1927 m. spalio 12 d. išleistą Ukrainos TSR Administracinį kodeksą. Kitose sąjunginėse respublikose analoginio kodekso nėra. Ukrainos TSR Administracinis kodeksas, nežiūrint jo didelio tūrio (523 straipsniai), apima ne visus įstatymus, reguliuojančius valstybinį valdymą, o tik įstatymus, liečiančius milicijos veiklą, taip pat iš dalies vietinių Tarybų veiklą tvarkos ir nepavojumo apsaugos srityje.

Tarp TSRS CVK ir LKT patvirtintų nuostatų, priklausančių prie administracinės teisės šaltinių, nurodysime, pvz., Nuosta-

¹ Žr. Marksas ir Engelsas. Raštai, XVI t., I d., 203—204 psl.

² TSRS IR, 1929 m., Nr. 22, 194 str.

³ TSRS IR, 1936 m., Nr. 58, 446-b str.

⁴ TSRS IR, 1929 m., Nr. 1, 2 str.

⁵ TSRS IR, 1929 m., Nr. 41, 366 str.

⁶ TSRS IR, 1935 m., Nr. 43, 359 str.

tus dėl įvažiavimo į TSRS ribas ir dėl išvažiavimo iš TSRS ribų (1925 m. birželio 5 d.)¹; Nuostatus dėl Valstybinės priešgaisrinės priežiūros ir dėl miestų priešgaisrinės apsaugos (1930 m. balandžio 7 d.)². Eilė nuostatų, liečiančių administracinę teisę, buvo priimta sąjunginėse respublikose (pvz., RTFSR VCVK ir LKT 1931 m. kovo 30 d. patvirtinti Nuostatai dėl tvarkos privatomiesiems nutarimams leisti ir dėl administracinių nuobaudų uždėjimo; RTFSR VCVK ir LKT 1930 m. vasario 10 d. patvirtinti Medžioklės ūkio nuostatai).

3) TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo ir sąjunginių bei autonominių respublikų aukščiausiųjų tarybų prezidiumų įsakai (pvz., dėl ministerijų susmulkinimo, dėl sričių bei kraštų padalijimo, dėl įstatymo neatitinkančių ministrų tarybų nutarimų bei potvarkių panaikinimo ir t. t.), kuriais remiantis išskyla kitos administracinės teisės normos (Ministrų Tarybos nutarimai bei potvarkiai, ministrų įsakymai, Tarybų vykdomųjų komitetų sprendimai).

4) TSRS Ministrų Tarybos, sąjunginių bei autonominių respublikų ministrų tarybų nutarimai ir potvarkiai. Jie leidžiami remiantis įstatymais ir vykdant juos, ir tai užtikrina reikiamą tarybinių įstatymų stabilumą ir stiprina socialistinį valstybingumą.

TSRS Vyrausybė arba sąjunginės respublikos Vyriausybė gali savo nutarimu įvesti įstatus, nuostatus ir taisykles, reguliuojančius valdymo aparato organizavimą ir veikimą.

Tarp įstatų, kuriuose yra administracinės teisės normų, reikia, pvz., nurodyti TSRS LKT 1935 m. vasario 10 d. patvirtintus TSRS Geležinkelių įstatus³; TSRS LKT 1938 m. rugsėjo 5 d. patvirtintus Aukštosios mokyklos (tipinius) įstatus⁴; TSRS Ministrų Tarybos 1948 m. lapkričio 20 d. patvirtintus TSRS Valstybinių darbo taupomųjų kasų įstatus⁵.

Eilę įstatų, kurie yra administracinės teisės šaltiniai, išleido RTFSR Vyriausybė (pvz., RTFSR LKT 1934 m. rugpiūčio 5 d. patvirtinti Pradinės, nepilnosios vidurinės ir vidurinės mokyklos įstatai).

TSRS Vyriausybės arba sąjunginės respublikos Vyriausybės nutarimais buvo taip pat įvedami įvairūs nuostatai. Taip, pvz., Valstybinės sanitarinės inspekcijos nuostatai buvo patvirtinti

¹ TSRS IR, 1925 m., Nr. 37, 277 str.

² TSRS IR, 1936 m., Nr. 18, 199 str.

³ TSRS IR, 1935 m., Nr. 9, 73 str.

⁴ TSRS NR, 1938 m., Nr. 41, 237 str.

⁵ TSRS NR, 1948 m., Nr. 7, 89 str.

TSRS LKT 1935 m. birželio 26 d.¹; TSRS LKT 1939 m. rugpiūčio 26 d. nutarimu buvo įvesti Valstybinės miškų apsaugos nuostatai²; RTFSR Valstybinio notariato nuostatai buvo įvesti RTFSR Ministrų Tarybos 1947 m. gruodžio 31 d. nutarimu.

TSRS Vyriausybė ir sąjunginių respublikų vyriausybės gali savo nutarimais įvesti taisykles — aktus, kuriuose taip pat yra sistemingai išdėstytos normos vienokiu ar kitokiu klausimu (pvz., TSRS LKT 1941 m. gegužės 13 d. patvirtintos Taisyklės, pagal kurias Valstybės kontrolės liaudies komisariato organai daro pinigines prieskaitas)³.

5) Ministrų ir savarankiškų vyriausiųjų valdybų viršininkų, komitetų ir komisijų, esančių prie ministrų tarybų, pirmininkų įsakymai bei instrukcijos. Šiais aktais, paremtais įstatymais, ministrų tarybų nutarimais bei potvarkiais, yra reguliuojama valstybinio aparato veikla atitinkamoje valstybinio valdymo šakoje.

6) Darbo žmonių deputatų Tarybų, jų vykdomųjų ir tvarkomųjų organų sprendimai ir potvarkiai. Jie yra šaltiniai tiek bendrųjų, tiek ir individualinių valstybinio valdymo aktų, kuriuos leidžia Taryboms pavaldūs valstybiniai organai.

Reikia atskirai atžymėti vietinių Tarybų ir jų vykdomųjų komitetų privalomuosius nutarimus (sprendimus), kurie skiriasi nuo šių organų įprastųjų aktų: a) savo privalomumu visiems piliečiams, taip pat kalbamosios Tarybos teritorijoje esančioms įstaigoms bei įmonėms, nepareinamai nuo jų pavaldumo ir b) administracine sankcija už jų pažeidimą: pabauda, pataisos darbai, įspėjimu (žr. V sk. § 2).

§ 4. Tarybinės socialistinės administracinės teisės sistema

Veikiančiosios administracinės teisinės normos yra skirstomos į:

1) normas, nustatančias visiems vykdomiesiems tvarkomiesiems organams bendrus organizacijos bei veiklos principus;

2) normas, nustatančias bendrųjų principų taikymą konkrečiose valstybinio valdymo šakose (pramonėje, žemės ūkyje, švietime ir kt.).

¹ TSRS IR, 1935 m., 348 str.

² TSRS NR, 1939 m., Nr. 51, 426 str.

³ TSRS NR, 1941 m., Nr. 13, 248 str.

Sutinkamai su šiuo pagrindiniu skirstymu, veikiančioji administracinė teisė susideda iš dviejų dalių: bendrosios ir specialiosios (ypatingosios).

Bendroji dalis susideda iš šių skirsnių:

1) Pagrindiniai tarybinio valstybinio valdymo principai (masių dalyvavimas valstybiniame valdyme, tautybių lygiateisiškumas, demokratinis centralizmas, socialistinis planavimas, socialistinis teisėtumas).

2) Tarybinio valdymo organai (valstybinio valdymo organų rūšys, tvarka jiems sudaryti ir likviduoti, valstybinio valdymo organų aparato sudarymo principai, valstybinio valdymo organų teisinė padėtis valstybinio aparato sistemoje).

3) Tarybinė valstybinė tarnyba (valstybinių tarnautojų klasifikacija, valstybinių tarnautojų teisės, pareigos ir atsakomybė, priėmimo į valstybinę tarnybą sąlygos bei tvarka, vardai, klasių laipsniai ir rangai kai kurioms valstybinių tarnautojų kategorijoms).

4) Tarybinio valstybinio valdymo aktai (valstybinio valdymo aktų rūšys, tvarka jiems leisti, įsigaliooti, sustabdyti ir panaikinti, valstybinio valdymo aktų galiojimo sąlygos).

5) Priemonės, užtikrinančios tarybinio valstybinio valdymo aktų įvykdymą (priemonės, kurias tarybinio valstybinio valdymo organai panaudoja aktams įgyvendinti, sąlygos administracinei prievartai taikyti, administracinės prievartos rūšys ir tvarka joms taikyti).

6) Socialistinio teisėtumo užtikrinimas tarybiniame valstybiniame valdyme (prokuratūros priežiūra, valstybinė bei vadybinė kontrolė, vykdymo patikrinimas teismo organų vaidmuo užtikrinant socialistinį teisėtumą valdyme, valstybinių organų bei pareigūnų veiksmų apskundimas, visuomenės kontrolė ir kt.).

Specialioji (ypatingoji) dalis susideda iš penkių skirsnių:

1) Valdymas gynybos srityje.

2) Valdymas administracinėje politinėje srityje (užsienio reikalai, užsienio prekyba, valstybės saugumo ir viešosios tvarkos apsauga, tarybinis teisingumas).

3) Liaudies ūkio valdymas (pramonė, žemės ūkis ir miškų ūkis, valstybinės paruošos, transportas ir ryšiai, prekyba, komunalinis ūkis ir gyvenamųjų vietovių statyba, kapitalinė statyba).

4) Valdymas socialinės kultūrinės statybos srityje (liaudies švietimas, menas, mokslas, sveikatos apsauga, socialinis aprūpinimas).

5) Valdymas finansų ir kredito srityje.

§ 5. Tarybinės socialistinės administracinės teisės mokslo vystymasis

Leninas ir Stalinas — socialistinės valstybės organizatoriai — sukūrė socialistinę valstybinio valdymo sistemą. Lenino ir Stalino vadovaujami mūsų šalies darbo žmonės pastatė socialistinę visuomenę. Milžiniškas tarybinės liaudies kovos dėl komunizmo patyrimas buvo teoriškai apibendrinamas Lenino ir Stalino veikaluose. Lenino ir Stalino sukurtasis mokslas apie socialistinį valstybinį valdymą, monolitinis ir užbaigtas draugo Stalino mokslas apie socialistinę valstybę yra teorinis tarybinės administracinės teisės mokslo pagrindas.

Jo teoriniai šaltiniai yra Lenino—Stalino partijos suvažiavimų sprendimai ir VKP(b) CK nutarimai, taip pat Lenino ir Stalino bendražygių, bolševikų partijos ir valstybės vadovų draugų Molotovo, Kalinino, Vorosilovo, Kuibyševo, Frunzės, Kaganovičiaus, Ordžonikidzės, Ždanovo ir kitų pranešimai ir pasisakymai¹.

Pirmojoje socialistinės valstybės išsivystymo fazėje tarybinis administracinės teisės mokslas vystėsi itin aštrioje kovoje su

¹ Zr. Molotovas, Straipsniai ir kalbos, Partinė leidykla, 1935 m.; Dėl Tarybinės Konstitucijos pakeitimų, Partinė leidykla, 1935 m.; Socializmo konstitucija, 1936 m.; Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos XXVIII metinės, Valstybinė politinės literatūros leidykla, 1945 m.; Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos XXX metinės, Valstybinė politinės literatūros leidykla, 1947 m.

Kalininas, Straipsniai ir kalbos 1919—1935 m., Partinė leidykla, 1936 m.; Straipsniai ir kalbos 1936—1937 m., Partinė leidykla, 1938 m.; Kalba XVIII-jame VKP(b) suvažiavime, VLS, 1939 m.; Straipsniai ir kalbos 1945—1946 m., Valstybinė politinės literatūros leidykla, 1946 m.

Vorosilovas, Straipsniai ir kalbos, 1936 m.; Pranešimas IV neeilinėje TSRS Aukščiausiosios Tarybos sesijoje, 1939 m.

Kuibyševs, Straipsniai ir kalbos, 5 t., 1937 m.

Frunzė, Rinktiniai raštai, Partinė leidykla, 1934 m.; Rinktiniai raštai, Karinė leidykla, 1940 m.

L. Kaganovičius, Vietinė tarybinė savivalda, 1923 m.; Partija ir tarybos, Valstybinė leidykla, 1928 m.; Organizaciniai klausimai. Partinė ir tarybinė statyba, pranešimas XVII-jame VKP(b) suvažiavime, 1934 m.

Ždanovas, Pranešimas XVIII-jame VKP(b) suvažiavime, VKP(b) Įstatų pakeitimai; Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos XXIX metinės, Valstybinė politinės literatūros leidykla, 1946 m. ir kt.

įvairiomis buržuazinėmis įtakomis; tai atspindėjo vykusią tuo metu mūsų šalyje klasių kovą.

Buržuaziniai teisininkai administracininkai, kurie darbavosi teisiniuose žurnaluose ir mokslo įstaigose, stengėsi iškraipyti tarybinį administracinės teisės mokslą. Jie perkeldavo į tarybinę dirvą tai, ką buvo sukūrę buržuazinių šalių teisininkai administracininkai, taikydavo tarybinei administracinei teisei buržuazinių teisininkų sąiką.

Per eilę metų, iki pat 1930 metų, tarybinė administracinė teisė buvo dėstoma pagal buržuazinių teisininkų (Kobalevskio, A. F. Jevtichijevo, Jeliustratovo) vadovėlius, kuriuose buvo iškraipoma tarybinio valstybinio valdymo prigimtis, turinys, tikslai, uždaviniai bei metodai ir tarybinės administracinės teisės esmė.

Šiuose vadovėliuose Tarybų valstybė buvo sutapatinama su buržuazinėmis valstybėmis, o mūsų administracinė teisė buvo prilyginama prie paprastos policinės teisės; tarybinis pilietis ir jo Tarybų valstybė buvo priešpastatomi kaip antagonistiniai subjektai; į tarybinę administracinę teisę buvo žiūrima arba kaip į priverstinių valdžios įgaliojimų sistemą, arba kaip į priemonę, apribojančią laisvą atskirų piliečių veiklą; politinis valdymas buvo priešpastatomas ūkiniam valdymui, o tarybiniai pramonės valdymo organai suartinami su privatinės teisės subjektais.

Paneigdami svarbiausią tarybinio įstatymo uždavinį — saugoti piliečių interesus, buržuaziniai teisininkai šiurkščiai iškraipydavo tarybinę administracinę teisę. Jie šmeiždami tvirtino, kad TSR Sąjungoje asmens interesai pasitraukia į antrąją vietą, asmens teisės užima itin subordinuotą padėtį, o administracijos veikla saugant viešąją tvarką ir ramybę iš esmės, neva, suveda ma į apribojimą natūralios individo laisvės, siekiant apsaugoti esančiąją tvarką administracinės prievartos priemonėmis.

„Taip ištisa eilė žmonių, drįsusių vadinti save tarybiniais teisininkais, perrėkdami vienas kitą, iškraipydavo tarybinės teisės mokslą ir tyčiodavosi iš jo, stengdamiesi diskredituoti ir mūsų mokslą, ir mūsų teisę“¹.

1930 metais veikusių teorijos fronto teisės bare kenkėjų pasitangomis administracinė teisė, kaip dėstomasis dalykas, buvo išbraukta iš aukštųjų juridinių mokyklų mokslo planų, buvo nutrauktas šios teisės šakos teorijos vystymas. Administracinės tei-

¹ Vyšinskis, Pagrindiniai tarybinės socialistinės teisės mokslo uždaviniai, pranešimas I pasitarimui Tarybų valstybės ir teisės mokslo klausimais, 1938 m., 47 psl.

sės, kaip juridinės disciplinos ir tarybinės socialistinės teisės šakos, likvidavimas buvo „grindžiamas“ tuo, kad, neva, socializmo sąlygomis socialistinio planavimo pradas išstumias teisinį reguliavimą ir pakeičias jį techninio reguliavimo metodu ir dėl to administracinė teisinė forma nustojanti savo reikšmės.

Buržuazinių teisininkų, vadusių save tarybiniais, šmeižiančius tvirtinimus ir priešišką administracinės teisės likvidatorių veiklą demaskavo drg. Vyšinskis savo pranešime I pasitarimui Tarybų valstybės ir teisės mokslo klausimais (1938 metų liepos mėn.). Tada drg. Vyšinskis, pažymėjęs svarbų tarybinės administracinės teisės vaidmenį dėl tos nepaprastos padėties, kurią užima valdymo klausimai socialistinėje statyboje, pastatė mokslo darbuotojams teisininkams eilę uždavinių administracinės teisės srityje (apibrėžti tarybinės socialistinės administracinės teisės mokslo dalyką ir turinį, išnagrinėti valstybinio valdymo organų įgaliojimų apimtį klausimus, ištirti vadovavimo ūkiui ir kultūrinei statybai metodus ir kt.).

Pradedant nuo 1938 metų tarybinė administracinė teisė tampa dėstomuoju dalyku aukštosiose juridinėse mokslo įstaigose, juridinėse mokyklose, įvairiuose teisingumo darbuotojų paruošimo bei pasitobulinimo kursuose.

Praėjusiems 12 metų yra būdingas žymus tarybinės administracinės teisės mokslo išsivystymas. Remdamiesi Lenino ir Stalino mokslu apie tarybinį socialistinį valstybinį valdymą, monolitiniu ir užbaigtu draugo Stalino mokslu apie socialistinę valstybę ir apibendrinami didžiausią TSRS valstybinio valdymo patyrimą, tarybiniai mokslininkai teisininkai atliko didelį darbą administracinės teisės srityje.

Tarybinis teisės mokslas ir, atskirai imant, tarybinės administracinės teisės mokslas gavo eilę akademiko A. J. Vyšinskio darbų, kuriuose yra nušviestos valstybinio valdymo problemos Lenino veikaluose¹, Lenino ir Stalino vaidmuo organizuojant socialistinę valstybinio valdymo sistemą², Tarybų valstybės ir jos valstybinio valdymo sistemos pergalė Didžiajame Tarybų Sąjungos Tėvynės kare³.

¹ Vyšinskis, Valstybinio valdymo problemos V. I. Lenino veikaluose, „TSRS Mokslų akademijos žinynas“, 1940 m., Nr. 4—5.

² Vyšinskis, Leninas ir Stalinas — didieji Tarybų valstybės organizatoriai, 1947 m.

³ Vyšinskis. Tarybų valstybė Tėvynės kare, 1944 m.

Tarybinės administracinės teisės dalykui ir sistemai yra paskirta eilė tarybinių administracininkų darbų¹.

Tarybinių administracininkų dėmesio centre buvo socialistinio teisėtumo — tarybinio valstybinio valdymo svarbiausio principo — problema. Šiam dalykui yra paskirti V. Blaso, B. Levino, A. Lunevo, S. Studenikino, C. Jampolskos darbai².

Keletas darbų buvo išleista tarybinės valstybinės tarnybos klausimais³.

Per šiuos metus eilė administracininkų apgynė disertacijas kandidato laipsniui gauti⁴.

Tarybinės administracinės teisės mokslo augimo ir išsivystymo rodiklis yra tas faktas, kad 1940—1948 m. buvo išleista keletas administracinės teisės vadovėlių⁵.

¹ Žr. G. Petrovas, Tarybinės administracinės teisės dalykas, „Tarybų valstybė ir teisė“, 1940 m., Nr. 7; S. Studenikinas, Tarybinės administracinės teisės dalykas ir sistema, „Tarybų valstybė ir teisė“, 1939 m., Nr. 3; S. Studenikinas, Kai kurie tarybinės administracinės teisės klausimai, „Tarybų valstybė ir teisė“, 1938 m., Nr. 1; I. Jevtichijevs, Administracinės veiklos rūšys bei formos, 1948 m. (disertacijos daktaro laipsniui gauti rankraštis).

² V. Vlasovas, Socialistinis teisėtumas, Aukštoji partinė mokykla prie VKP(b) CK, 1948 m.; B. Levinas, Tarybinių nusikaltimų bendrosios sudėties mokslo apie administracinius aktus šviesoje, Sverdlovsko Teisės Instituto moksliniai užrašai, II tomas, 1947 m.; B. Levinas, Administracinės atsakomybės klausimu, „Tarybų valstybė ir teisė“, 1947 m., Nr. 6; B. Levinas, Teismo vaidmuo užtikrinant socialistinį teisėtumą valstybiniame valdyme, 1944 m. (disertacijos kandidato laipsniui gauti rankraštis); Lunevas, Studenikinas ir Jampolskaja, Socialistinis teisėtumas tarybiniame valstybiniame valdyme, 1948 m.; Lunevas, Kai kurie prokuratūros bendrosios priežiūros klausimai, KJA, 1945 m.; Lunevas, Valstybinės kontrolės vystymasis TSR Sąjungoje, KJA darbai, 1945 m. V sąs.

³ I. Jevtichijevs, Valstybinės tarnybos institutas tarybinėje administracinėje teisėje, Pranešimų tezės, VTMI, 1946 m.; Studenikinas, Tarybinė valstybinė tarnyba, KJA darbai, 1948 m., VII sąs.; Jampolskaja, Tarybinė drausmė ir drausminis nusižengimas, „Tarybų valstybė ir teisė“, 1947 m., Nr. 12.

⁴ Ananovas, Pramonės valdymo teisinės formos, 1949 m. (rankraštis); Vinogradovas, Karinės administracinės teisės dalykas, sistema ir šaltiniai, 1944 m.; Kotokas, Tarybinio valstybinio valdymo aktai, 1943 m.; Lunevas, Teisiniai pagrindai ginkluotosioms pajėgoms komplektuoti, 1942 m.; Moravskis, Socialinės kultūrinės statybos teisinės problemos, 1948 m.; ir kt.

⁵ Tarybinė administracinė teisė, vadovėlis juridiniams institutams, VTMI, 1940 m.; Studenikinas, Tarybinė administracinė teisė, vadovėlis juridinėms mokykloms, 1945 m.; Jevtichijevs ir Vlasovas, TSRS administracinė teisė, vadovėlis juridiniams institutams ir fakultetams, VTMI, 1946 m.

Per tuos pačius metus Karinės juridinės akademijos dėstytojai sukūrė specialią mokslo discipliną — karinę administracinę teisę, kuri išdėstyta išleistiuose vadovėliuose ir eilėje brošiūrų bei straipsnių¹.

Svarbią reikšmę tarybinės administracinės teisės teorijai išvystyti turėjo eilė tarybinių mokslininkų civilistų darbų. Nurodysime, pvz., A. V e n e d i k t o v o monografiją „Valstybinė socialistinė nuosavybė“ (1948 m.), kurioje analizuojamos socialistinės nuosavybės valdymo rūšys, valstybinės nuosavybės gynimas administracinės teisės pagalba, iškeltas svarbus administracinio teismo klausimas.

S. B r a t u s i o monografijoje „Juridiniai asmenys tarybinėje civilinėje teisėje“ (1947 m.) yra nušviesti valstybinių ūkinių organų teisinės padėties klausimai.

G. A l e k s a n d r o v a s savo darbe „Darbo teisinis santykis“ (1948 m.) išanalizavo vaidmenį tarybinių administracinių aktų, kaip vieno iš pagrindų darbo teisiniams santykiams atsirasti.

Administracinės ir civilinės teisės gretutinei problemai nagrinėti yra skirtas didelis J. Magazinero straipsnis — „Valstybinės įstaigos atsakomybė už jos pareigūnų padarytus nuostolius“, kuris buvo paskelbtas Sverdlovsko Teisės Instituto moksliniuose užrašuose, I tomas, 1945 m.

Kolūkinės nuosavybės gynimas administraciniais teisiniais metodais yra nagrinėjamas N. Kazancevo monografijoje — „Kolūkinės nuosavybės teisė“ (1948 m.).

Eilė dėsnių, svarbių tarybinei administracinei teisei, yra Z. Škundino monografijoje — „Prekių tiekimo prievolė tarybinėje teisėje“ (1948 m.), būtent: prekių paskirstymo planai ir tvarka planams sudaryti, prekių apyvartos planavimo aktai ir jų juridinė reikšmė, kainų bei jų priedų reguliavimas ir kt.

Aukščiau nurodytieji tarybinių teisininkų darbai apibūdina tarybinės administracinės teisės mokslo išsivystymą per paskuti-

¹ St u d e n i k i n a s ir L u n e v a s, Tarybinė karinė administracinė teisė, mokslo priemonė KJA klausytojams, 1942 m.; Tarybinė karinė administracinė teisė, bendroji dalis, mokslo priemonė KJA klausytojams, Studenikino red., 1945 m.; Tarybinė karinė administracinė teisė, ypatingoji dalis, Vinogradovo red., 1945 m.; P o b e ž i m o v a s, Pagrindiniai Raudonosios Armijos statybos etapai, mokslo priemonė, KJA leid., 1943 m.; L u n e v a s, Karinė tarnyba ir pilietybė, KJA darbai, VII sąs., 1948 m.; L u n e v a s, Lengvatės, pensijos ir pašalpos, teikiamos kariams, KJA leid., 1942 m.; L u n e v a s, Karių materialinė atsakomybė už padarytus valstybei nuostolius, KJA leid., 1942 m.; V i n o g r a d o v a s, Karių šeimų teisinė padėtis, KJA leid., 1942 m.; S t u d e n i k i n a s, Karinės administracinės normos ir jų ypatumai, KJA darbai, IV sąs., 1945 m.

niuosis 12 metų, po I pasitarimo Tarybų valstybės ir teisės mokslo klausimais.

Ne visi įvardytieji darbai yra vienodai vertingi, ne visi jie vienodu gilumu sprendžia tarybinės administracinės teisės klausimus. Kai kuriuose iš jų, kaip jau buvo pažymėta teisinėje spaudoje¹, yra stambių trūkumų, liudijančių apie vis dar rimtą tarybinės administracinės teisės mokslo atsilikimą nuo tų reikalavimų, kuriuos stato jam mūsų partija ir tarybinė vyriausybė.

¹ Žr., pvz., vadovėlio juridinėms mokykloms „Tarybinė administracinė teisė“ recenziją, paskelbtą žurnale „Socialistinis teisėtumas“, 1946 m., Nr. 6; pranešimas apie vadovėlio aukštosioms juridinėms mokslo įstaigoms „TSRS administracinė teisė“ apsvaistymą, „Tarybų valstybė ir teisė“, 1948 m., Nr. 3.

II SKYRIUS

PAGRINDINIAI TARYBINIO VALSTYBINIO VALDYMO PRINCIPAI

§ 1. Darbo masių dalyvavimas valstybiniame valdyme. § 2. Tautybių lygiateisiškumas. § 3. Demokratinis centralizmas. § 4. Socialistinis valstybinis planavimas. § 5. Socialistinis teisėtumas

Tarybinis valstybinis valdymas vykdomas remiantis šiais principais:

- 1) darbo žmonių dalyvavimo valstybiniame valdyme;
- 2) tautybių lygiateisiškumo visose valstybinio, ūkinio, kultūrinio ir visuomeninio politinio gyvenimo srityse;
- 3) demokratinio centralizmo — planavimo ir vadovavimo pagrindiniais klausimais sukoncentravimo centriniuose organuose, suderinamo su vietinės iniciatyvos ir kūrybinės saviveiklos vystymusi;
- 4) socialistinio valstybinio planavimo — planingo bei sąmoningo vadovavimo šalies liaudies ūkio gyvenimui ir
- 5) socialistinio teisėtumo — besąlygiško ir tikslaus tarybinių įstatymų ir kitų aukščiausiųjų valdžios bei valdymo organų aktų laikymosi.

§ 1. Darbo masių dalyvavimas valstybiniame valdyme

Tarybinė socialistinė valstybinio valdymo sistema yra pagrįsta socialistiniu demokratizmu.

Pirmaisiais tarybinės valdžios metais Leninas nurodė, kad milžiniškas organizacinis naujojo tipo visuomeninių gamybinių santykių pastatymo uždavinys „... gali būti sėkmingai įvykdytas tik esant daugumos gyventojų, visų pirma daugumos darbo žmonių, savarankiškai istorinei kūrybai“¹.

Patys pirmieji Tarybų valstybės žingsniai pasižymėjo tuo, kad prie valstybinio valdymo buvo pritrauktas milžiniškas darbo žmonių skaičius. Leninas ir Stalinas reikalavo, kad visi darbo žmonės būtų apmokyti valdymo meno. Valstybinio valdymo organams

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXII t., 440 psl.

buvo iškeltas uždavinys — sukelti milijonus darbo žmonių, kad jie savarankiškai dalyvautų valstybės valdyme. Socialistinė valstybinio valdymo sistema sėkmingai išsprendė šį uždavinį.

Socialistinė valstybinio valdymo sistema paneigė kapitalizmo apologetų tvirtinimus, esą valdyti valstybę sugebančios tik aukštesnės, turtingosios klasės. Ji įgalino surasti organizatorinius talentus tarp darbininkų ir darbo valstiečių ir iškelti juos į valstybinį darbą, užtikrino liaudies darbo vadovų, organizatorių, valdymo vadovų gausių kadrų sudarymą iš tų klasių, kurios esant kapitalizmui buvo išstumiamos iš politinio gyvenimo, nušalinamos nuo valstybinių reikalų.

Socialistinė valstybinio valdymo sistema pasiekė didžiausią pergalę — „... nauja visuomeninė klasė, ir tai klasė, kuri iki šiol buvoengiama, prispausta skurdo bei tamsumo, galėjo priprasti prie naujos padėties, apsidairyti, sutvarkyti savo darbą, iškelti savo organizatorius“¹. Pagaliau, ji įrodė, kad jos jėga bei pranašumai glūdi nenutrūkstamuose ryšiuose su darbo masėmis, kurių labai vykdoma viso tarybinio valstybinio aparato, nuo viršaus iki apačios, veikla.

Yra daugybė formų masėms prie valstybės valdymo pritraukti. Beveik 1,5 milijono darbo žmonių atstovų — Tarybų deputatų — dirba visose Tarybų grandyse. Dešimtys milijonų darbo žmonių betarpiškai dalyvauja nuolatinių masinių organizacijų (Tarybų nuolatinių komisijų, gatvių komitetų, komisijų valdymo organams remti) darbe. Aplink mūsų žemesniąsias partines, tarybines ir įvairias kitokias organizacijas, — sako draugas Stalinas, — „... knibžda ištisi skruzdėlynai savaimė atsiradusių organizacijų, komisijų ir pasitarimų, kurie apima milijonines nepartinių darbininkų ir valstiečių mases, skruzdėlynai, kurie savo kasdieniniu, nepastebimu, kruopščiu, netriukšmingu darbu sudaro Tarybų pagrindą ir gyvybę, Tarybų valstybės jėgos šaltinį. Be šitų milijoninių organizacijų, kurios apgaubia mūsų tarybinius bei partinius organus, Tarybų valdžios egzistavimas ir vystymasis, vadovavimas didžiajai šaliai ir jos valdymas būtų visiškai neįmanomi“².

Daugiamilijoninės masės dalyvauja darbe suvažiavimų, konferencijų ir pasitarimų, kuriuos šaukia valstybinio valdymo organai.

Didelę reikšmę turi atskirų valstybinio valdymo šakų darbuotojų aktyvo susirinkimai.

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXII t., 457 psl.

² J. Stalinas, Raštai, 7 t., 162 psl.

Didžiulis darbo žmonių skaičius dalyvauja valstybiniame valdyme per nevalstybines masines organizacijas (profsąjungas, komjaunimą, kolūkius, laisvanoriškas draugijas), padedančias valstybiniam organams vykdyti savo vykdomąją tvarkomąją veiklą. Profsąjungos ne tik organizuoja darbo žmonių dalyvavimą valstybiniame valdyme, bet ir betarpiškai reguliuoja darbo sąlygas, vykdo darbo apsaugą, disponuoja valstybinio socialinio draudimo lėšomis.

Laisvanoriškos draugijos (pvz., laisvanoriška draugija aviacijai remti — DOSAV, kultūros-technikos ir mokslo draugijos), veikdamos vadovaujant atitinkamiems valstybinio valdymo organams, dalyvauja sprendžiant valstybinius klausimus.

Visasąjunginė Lenino komunistinė jaunimo sąjunga (VLKJS) yra aktyvus valstybinio valdymo dalyvis. Ji „...teikia jaunų rezervų visoms kitoms masinėms proletariato organizacijoms visose administracijos šakose“¹, dalyvauja vykdamas bolševikų partijos ir tarybinės vyriausybės priemones. „VLKJS reikalauja iš savo narių, kad jie atkakliai ir nenuilstamai kovotų dėl VKP(b) ir tarybinės vyriausybės sprendimų įvykdymo. Kiekvienas komjaunuolis privalo rodyti TSRS Konstitucijos — Pagrindinio socialistinės valstybės įstatymo — laikymosi pavyzdį. VLKJS nariai privalo visomis jėgomis stiprinti tarybinę santvarką...“ (Iš VLKJS Įstatų, priimtų XI-ojo VLKJS suvažiavimo 1949 m. balandžio 6 d.).

Dešimtys milijonų mūsų šalies darbo žmonių betarpiškai dalyvauja visuomeninėje saviveikloje, nukreiptoje valstybiniam uždaviniams išspręsti (socialistinis lenktyniavimas, stachanovinis sąjūdis, gamybos racionalizavimas ir kt.).

Taip pat įvairios yra ir darbo žmonių dalyvavimo valstybiniame valdyme formos: visuomeninės kontrolės vykdymas, revizuojant valstybinių įstaigų darbą ir teikiant administracijai pasiūlymų darbui pagerinti; atskirų valstybinio valdymo organų ir valstybinių įstaigų darbo apsvaistymas aktyvo susirinkimuose, pasitarimuose; betarpiška pagalba valstybiniam organams vykdyti vienokias ar kitokias priemones (pvz., komisijų valstybės kreditui bei taupymui remti darbas realizuojant valstybinę paskolą); organizuota mokslinė arba techninė parama (pvz., darbas mokslinių inžinerijos-technikos draugijų, kūrybinių susivienijimų — Tarybinių rašytojų sąjungos, Tarybinių kompozitorių sąjungos ir kt.).

TSRS valstybinio valdymo organai privalo visomis priemonė-

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 126 psl., liet. leid.

mis remti masinių darbo žmonių organizacijų vystymąsi ir jų organizacinę saviveiklą bei politinį aktyvumą. Tai yra užfiksuota TSRS Konstitucijos 126 straipsnyje, kuriame pasakyta, kad TSRS piliečiams užtikrinama teisė jungtis į visuomenines organizacijas.

Masinės visuomeninės darbo žmonių organizacijos padeda valdymo organams vykdyti valdymo uždavinius. Kiekvienas darbo žmonių atstovas privalo dalyvauti „...ne tik apsvairstant bendrąsias taisykles, nutarimus bei įstatymus, ne tik kontroliuojant jų vykdymą, bet ir betarpiškai vykdant juos“. „Bet iš to visiškai neišeina, — moko Leninas, — kad būtų leistinas nors ir mažiausias chaosas arba mažiausia tinkle klausimu, kas yra atsakingas kiekvienu atveju už tam tikras vykdomąsias funkcijas, už tam tikrų potvarkių įgyvendinimą“¹. Tai reiškia, kad tarybinio demokratizmo išsivystymas anaipol ne pakerta, o atvirkščiai, stiprina individualinės vadovo atsakomybės už jam pavestą darbą principą. Iš to išeina, kad masinių darbo žmonių organizacijų pasiūlymai valstybinio aparato darbui pagerinti yra įgyvendinami per valstybinių organų vadovus. Masinės visuomeninės organizacijos ne atstoja ir ne pakeičia valdymo organus, o padeda jiems vykdyti valdymo uždavinius. Įstaigos vadovas, sutikdamas su masinės visuomeninės organizacijos pasiūlymais, įgyvendina juos savo įsakymu, būdamas pilnutinai atsakingas už šį savo įsakymą.

Ypatingą vietą užima profesinės sąjungos, kurioms 1933 metais, ryšium su Darbo liaudies komisariato organų likvidavimu, buvo perduotos šių organų funkcijos, o XVII-ojo VKP(b) suvažiavimo sprendimu ir TSRS CVK 1934 m. kovo 15 d. nutarimu — Darbininkų bei valstiečių inspekcijos organų funkcijos įmonėse.

Profesinės sąjungos aktyviai dalyvauja paruošiant įstatymus gamybos, darbo, buities ir kultūros klausimais, kovoja dėl šių įstatymų įgyvendinimo.

Jos organizuoja socialistinį lenktyniavimą, dalyvauja planuojant bei reguliuojant darbo užmokestį, siekia įdiegti naujas, progresyves išdirbio normas.

Profesinių sąjungų padeda darbininkams ir tarnautojams kelti savo kvalifikaciją, remia priešakinės technikos įdiegimą pramonėje.

Profesinių sąjungų kontroliuoja darbo apsaugos ir nepavojumo technikos būklę, masiškai kontroliuoja butų ir kultūrinės-buitinės statybos planų vykdymą, valgyklų, paroduotuvų, komunalinių buitinių įmonių ir miesto transporto darbą. Centriniai profesinių sąjungų organai turi teisę nustatyti nepavojumo technikos taisykles bei normas, privalomas tai ar kitai gamybos šakai. VPSCT leidžia

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXII t., 420 psl.

instrukcijas, taisykles ir paaiškinimus dėl veikiančiųjų darbo įstatymų taikymo, pateikdama juos TSRS Ministrų Tarybai tvirtinti. Profsąjungų centro komitetai registruoja kolektyvines sutartis tarp valstybinių organų ir vietinių profsąjunginių organizacijų.

Profsąjungos tvarko valstybinį socialinį draudimą, skiria ir išmoka laikino nedarbingumo pašalpas, paruošia taisykles bei instrukcijas šioje srityje, pateikdamos jas TSRS Ministrų Tarybai tvirtinti. Profsąjungos betarpiškai tvarko daugybę jų žinioje esančių poilsio namų bei sanatorijų.

Vadinasi, tarybinės profsąjungos betarpiškai vykdo žymų valstybinio valdymo funkcijų kompleksą, ir todėl profsąjungų ir valstybinių organų vadovų savitarpio santykiai šiais klausimais yra kitokio pobūdžio, negu kitų masinių darbo žmonių organizacijų ir įstaigų vadovų savitarpio santykiai. Profsąjungų sprendimai aukščiau nurodytais klausimais yra privalomi.

Valstybinio valdymo organų pareigą remtis savo darbe masinėmis visuomeninėmis organizacijomis, visomis priemonėmis padėti vystyti jų veiklą bei politinį aktyvumą ir teikti joms plačius galimumus dalyvauti valstybės valdyme nusako tarybinio valstybinio aparato prigimtis. „... Tarybinis valstybinis aparatas, — sako draugas Stalinas, — susilieja su masėmis, nes jis negali ir neturi stovėti virš masių, jeigu jis nori išlikti kaip tikrai tarybinis valstybinis aparatas, nes jis negali būti svetimas šioms masėms, jeigu jis iš tikrųjų nori apimti milijonines darbo žmonių mases. Tai yra vienas principinių skirtumų tarp tarybinio valstybinio aparato ir buržuazinės valstybės aparato¹.

Buržuazinėse valstybėse darbo žmonės yra nušalinti nuo betarpiško dalyvavimo valstybės valdyme. „Buržuazinis valstybinis aparatas stovi virš masių ir todėl yra atskirtas nuo gyventojų nepereinamu barjeru ir pačia savo dvasia yra svetimas liaudies masėms“². Dar daugiau, į darbo žmonių nušalinimą nuo dalyvavimo valdyme žiūrima kaip į būtiną sąlygą policiniam biurokratiniam liaudies masių slopinimo aparatui sustiprinti.

Buržuazinėse šalyse valstybinį valdymą laiko savo rankose biurokratija, karija, policija, kurias vairuoja kapitalistinės monopolijos. Masinių visuomeninių darbo žmonių organizacijų interesai prieštarauja viešpataujančiųjų klasių interesams. Todėl buržuazinėse valstybėse visuomeninės darbo žmonių organizacijos arba išvaikomos, arba, jei jos paliekamos, tampa policijos nuolatinės priežiūros objektu; policijos aparatas, siekdamas

¹ J. Stalinas, Raštai, 7 t., 160 psl.

² Ten pat.

apsaugoti valstybinę „tvarką“ ir visuomenės „nepavojumą“, prižiūri jų veiklą. Užtat visomis priemonėmis skatinama veikla įvairių valdančiosios klasės visuomeninių organizacijų (lygų, korporacijų, asociacijų, komitetų ir kt.), kurios padeda saugoti „tvarką“ bei „nepavojumą“.

§ 2. Tautybių lygiateisiškumas

Tikrai demokratinė tarybinė socialistinė valstybinio valdymo sistema yra pagrįsta tautybių lygiateisiškumo principu.

TSRS valstybiniame valdyme šis principas pasireiškia tuo, kad:

1) Visose ūkinio, valstybinio, kultūrinio ir visuomeninio politinio gyvenimo srityse visi piliečiai, nepriklausomai nuo jų tautybės ir rasės, turi lygias teises. „Bet kokį tiesioginį ar netiesioginį teisių apribojimą arba, atvirkščiai, piliečių tiesioginių ar netiesioginių pirmenybių įvedimą, atsižvelgiant į jų rasinį ir tautinį priklausomumą, taip pat bet kurį rasinio ar tautinio išskirtinumo ar neapykantos ir niekinimo skelbimą baudžia įstatymas“ (TSRS Konstitucijos str. 123).

2) Kiekviena gyvenanti TSR Sąjungoje tauta turi vienokią ar kitokią valstybingumo formą (sąjunginę ar autonominę respubliką, autonominę sritį, tautinę apygardą, tautinis rajonas) ir atitinkančius šią formą valstybinio valdymo organus (ministrų tarybas ir ministerijas — sąjunginėse bei autonominėse respublikose; vietinių Tarybų vykdomuosius komitetus, skyrius ir valdybas — visuose tautiniuose valstybiniuose dariniuose). Šie valstybinio valdymo organai suformuojami daugiausia iš vietinės kilmės gyventojų ir dirba savo darbą gyventojų gimtąja kalba. Aparato kadro sudarymas iš pagrindinių vietos gyventojų, t. y. darbuotojų parinkimas iš žmonių, pažįstančių buitį bei tautinius ypatumus ir mokančių kalbą tautos, sudariusios savo tautinį teritorinį (sritis, apygardą, rajonas) arba tautinį valstybinį (sąjunginę ar autonominę respubliką) susivienijimą, turi didelę reikšmę aparato priartinimui prie gyventojų ir darbo žmonių įtraukimui į valstybinį valdymą. „... Reikia, kad pakraščiuose visi tarybiniai organai, teismas, administracija, ūkio organai, betarpiškos valdžios organai (taip pat ir partijos organai) būtų sudaromi, kiek galima, iš vietos žmonių, pažįstančių vietos gyventojų buitį, įpročius, papročius, mokančių jų kalbą, kad į šiuos institutus būtų įtraukiami visi geriausi žmonės iš vietinių liaudies masių, kad vietinės darbo masės būtų įtraukiamos į visas šalies valdymo sritis, įskaitant čia ir karinių formuočių sritį, kad masės matytų,

jog Tarybų valdžia ir jos organai yra jų pačių pastangų reikalas, jų lūkesčių įsikūnijimas“¹, — rašė draugas Stalinas 1920 metais.

3) Visoje vykdomųjų tvarkomųjų organų veikloje kruopščiai atsižvelgiama ne tik į visiems TSRS darbo žmonėms bendrus interesus, bet ir į specifinius mūsų šalies tautų interesus ir į jų buities, kalbos, kultūros ir ūkio ypatumus. Tokiu būdu užtikrinamas tiek visos TSR Sąjungos — vieningos sąjunginės valstybės, tiek ir atskirų tautinių valstybinių bei tautinių teritorinių susivienijimų reikalų bei poreikių patenkinimas.

Į TSRS tautų specifinius interesus ir į buities, kalbos, kultūros bei ūkio vietinius ypatumus atsižvelgiama sprendžiant visus valstybinės statybos ir valstybinio valdymo klausimus (gamybinių jėgų dislokacija, valstybinio biudžeto bei vietinių lėšų išlaidų nukreipimas, administracinis teritorinis sutvarkymas, valstybinio valdymo organų sistema pagal šakas, pagreitinti ūkio bei kultūros išvystymo tempai nacionaliniuose dariniuose ir kt.).

Šiuo tarybinių valstybinio valdymo organų veiklos principu rėmėsi lenininė-stalininė politika, siekusi likviduoti faktišką ekonominę bei kultūrinę tautybių nelygybę, pakeliant atsilikusių nacijų lygį. Tikras tautybių lygiateisiškumo įgyvendinimas, — moko draugas Stalinas, — reikalauja „...faktiškojo (o ne vien tik teisinio) nacijų sulyginimo“². Tarybų valstybė ir jos socialistinė valstybinio valdymo sistema sėkmingai išsprendė šį uždavinį, remdamosios nacijų ūkine bei kultūrine savitarpio pagalba ir visų pirma nesavanaudiška pagalba, sistemingai teikiama visoms tarybinėms tautoms rusų tautos, kuri „...yra žymiausiaji nacija iš visų nacijų, įeinančių į Tarybų Sąjungos sudėtį“³. Ūkinis bei kultūrinis tautinių pakraščių pakilimas buvo viena iš svarbiausių bendro visos TSR Sąjungos ūkinio suklestėjimo ir TSRS tautų draugystės sustiprėjimo sąlygų.

Tarybinė socialistinė daugiatautės valstybės valdymo sistema iš pagrindų skiriasi nuo buržuazinės, nacionalistiškai-šovinistinės valdymo sistemos, kuri yra pagrįsta engimu tautų, nepriklausančių prie valdančiosios tautos, rasine diskriminacija. Šios sistemos esmė yra ta, kad buržuazinė valdžia „...priartina prie savęs kai kurias tautybes, suteikia joms privilegijų, o kitas nacijas pažemina... Tuo būdu, priartindama vieną tautybę, ji spaudžia per ją kitas“⁴, — nurodo draugas Stalinas.

¹ J. Stalinas, Raštai, 4 t., 339—340 psl., liet. leid.

² J. Stalinas, Raštai, 5 t., 54 psl., liet. leid.

³ J. Stalinas, Apie Didįjį Tarybų Sąjungos Tėvynės karą, 1945 m., 138 psl., liet. leid.

⁴ J. Stalinas, Raštai, 5 t., 237—238 psl., liet. leid.

Buržuazinėse valstybėse galioja daugelis formalių ir faktiškų teisių apribojimų pagal tautinę ar rasinę žymę. Į kolonijų čia-buvius nežiūrima kaip į pilnateisius piliečius. Jungtinėse Ame-rikos Valstybėse atvirai propaguojama rasinė neapykanta neg-rams, kultivuojama anglosaksų rasės pranašumo teorija. Rasinio smurto metodai — linčavimas ir pan. — lieka nenubausti. Toks rasinis diskriminavimas ir tautinis engimas egzistuoja ir anglų dominijose bei kolonijose.

§ 3. Demokratinis centralizmas

1. Demokratinis centralizmas tarybiniame vals-tybiniame valdyme reiškia griežtą žemesniųjų organų pavaldu-mą aukštesniesiems organams, planinio vadovavimo ūkinei bei kultūrinei politinei statybai centralizaciją, kartu vystant vietinę iniciatyvą ir darbo žmonių saviveiklą vieningo bendravalstybinio plano ribose.

Demokratinis centralizmas tarybiniame valstybiniame valdyme pasireiškia tuo, kad:

1) Valstybinio valdymo organus sudaro atstovaujamosios liaudies įstaigos — darbo žmonių deputatų Tarybos.

2) Valstybinio valdymo organai yra atskaitingi ir atsakingi darbo žmonių deputatų Taryboms.

3) Valstybinio valdymo organų sistema yra sudaryta remian-tis žemesniųjų organų subordinacija aukštesniesiems organams, ir dėl to aukštesniųjų organų nurodymai yra privalomi žemesnie-siems organams bei jų pareigūnams.

4) Planavimas bei vadovavimas svarbiausiais ir pagrindiniais klausimais yra centralizuotas, o operatyvinės funkcijos (vykdy-mas, tvarkymas) yra decentralizuotos.

Centralizacija yra būtina tarybinio valstybinio valdymo tiks-lams bei uždaviniams įvykdyti. Centralizacija yra būtina, pirma, dėl to, kad egzistuoja priešiška kapitalistinė apsuptis ir ryšium su tuo reikia suburti visas TSRS jėgas agresoriui atremti; antra, centralizacija yra reikalinga visiems valstybės ištekliams pagal vieningą bendravalstybinį planą panaudoti; pagaliau, centrali-zaciją diktuoja pati tarybinės valdžios prigimtis, nes tarybinė valdžia yra tarptautinė pagal savo esmę. Klasinių interesų bend-rumą bolševikai stato aukščiau nacionalinio izoliuotumo.

5) Aukštesnieji organai kontroliuoja žemesniųjų organų veiklą ir tikrina, kaip vykdomi jų nurodymai.

6) Visomis priemonėmis vystoma vietinė iniciatyva bei savi-veikla vykdam aukštesniųjų organų nurodymus.

„Centralizmas, — pasakė Leninas, — suprastas tikrai demokratine prasme, presumuoja pirmą kartą istorijoje sudarytą galimumą pilnutinai ir nekliudomai vystyti ne tik vietinius ypatumus, bet ir vietinę iniciatyvą, būdų, metodų, bei priemonių įvairumą einant prie bendro tikslo“¹.

Tokiu būdu demokratinis centralizmas suderina valdymo centralizaciją su maksimaliu socialistinio demokratizmo išvystymu. Jis kelia ir žadina masių kūrybą, kartu užtikrindamas visų valstybinio valdymo organų veiksmų vieningumą. Demokratinis centralizmas presumuoja atskirų vietovių savarankiškumą operatyviškai sprendžiant bendrus visai valstybei klausimus. Centrinų organų vadovaujantieji nurodymai remiasi atskirų vietovių patyrimo, darbo žmonių patyrimo apibendrinimu. Tokiu būdu demokratinis centralizmas įgalina maksimališkai atsižvelgti į ypatumus atskirų sąjunginės valstybės dalių, kurios skiriasi ypatingomis ūkinėmis bei buitinėmis sąlygomis, ypatinga tautine gyventojų sudėtimi ir pan. Demokratinis centralizmas yra priešpastatomas administracinei globai.

Esant demokratiniam centralizmui, nurodė Leninas, „... Į v a i r u m a s detalėse, vietiniuose ypatumuose, p a ž i ū r o s į reikalą būduose, kontrolės vykdymo m e t o d u o s e — ne pažeidžia vieningumą svarbiuose, pagrindiniuose, esminiuose dalykuose, o užtikrina jį“². Vadinasi, demokratinis centralizmas neprieštarauja nei tarybinės tautinės politikos principams, nei sąjunginės valstybės vieningumo principui.

7) „D v i g u b a s“ p a v a l d u m a s tarybiniame valdyme yra konkreti demokratinio centralizmo principo išraiška. „Dvigubas“ pavaldumas reiškia, kad vietinis valdymo organas yra pavaldus dviem linijomis: atitinkamam valdžios organui ir aukštesniajam valdymo organui. Pvz., rajono finansų skyrius yra pavaldus kartu ir rajono Tarybos vykdomajam komitetui, ir srities finansų skyriui.

Vertikalinis pavaldumas (mūsų pavyzdyje — srities finansų skyriui) užtikrina, kad rajono finansų skyrius vykdys srities finansų skyriaus įsakymus bei instrukcijas. Horizontalinis pavaldumas, t. y. vietiniam vykdomajam komitetui, įgalina, remiantis aukštesniojo organo nurodymais, atsižvelgti į vietinius ypatumus, sąlygas ir taikyti išplaukiančias iš šių ypatumų priemones plačiam masių įtraukimui į socialistinę statybą.

„Dvigubas“ pavaldumas tarybiniame valdyme yra būtina sąlyga ten, kur ypač reikia atsižvelgti į vietines sąlygas. Atsižvelgti

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXII t., 416 psl.

² Ten pat, 166 psl.

į vietines sąlygas bei ypatumus vietinių valdžios bei valdymo organų darbe yra svarbu ir būtina, pvz., finansų srityje, vietinėje pramonėje, žemės ūkyje, prekyboje ir t. t. Šiame aparate veikia „dvigubo“ pavaldumo principas. „Dvigubo“ pavaldumo nėra centralizuotose vadybose, kaip, pvz., paruošų, ryšių ir kt. valdymo aparate, kur atitinkamos vadybos įstaigos betarpiškai atsižvelgia į vietines sąlygas.

Tokiu būdu „dvigubas“ pavaldumas užtikrina: 1) vietinių darbo žmonių deputatų Tarybų valdžios pilnumą joms pavaldžių vykdomųjų komitetų skyrių atžvilgiu ir 2) centralizuotą valdymą, kurio tikslas įvykdyti bendravalstybines užduotis tiek visos šalies, tiek ir atskirų vietovių labui.

Demokratinio centralizmo principas reikalauja konkrečiai, operatyviškai ir diferencijuotai vadovauti žemesniesiems organams.

Konkrečiau, operatyvaus ir diferencijuoto vadovavimo organizavimas įgijo itin svarbią reikšmę, milžiniškai išsivysčius pramonei ir išsiplėtojus žemės ūkiui, žymiai padidėjus valdymo objektų skaičiui ir pasidarius sudėtingesniems visiems valstybiniams uždaviniams. Organizacinis vadovavimas turi būti pakeistas, anot draugo Stalino, iki politinio vadovavimo lygio.

Bolševikiškai vadovauti reiškia: 1) vadovauti konkrečiai, t. y. pažįstant vadovaujamuose objektuose reikalų būklę, kadru padėtį, jų parengtumą ir t. t.; 2) vadovauti operatyviškai, t. y. aukštesniųjų organų nurodymų įgyvendinimo eigoje, jų vykdymo procese; 3) vadovauti diferencijuotai, t. y. atsižvelgiant į skirtingas sąlygas atskirose Tarybų valstybės dalyse ir į kalbamojo valdymo organo veiklos ypatumus (diferencijuotas vadovavimas atmeta standartinį požiūrį į vadybingus organus); 4) sistemingai tikrinti vykdymą; 5) teisingai derinti kolegialumą svarstant klausimus su individualine atsakomybe vykdant sprendimus.

Draugas Stalinas savo pasikalbėjime su rašytoju E. Liudvigu pasakė: „... Individualiniai sprendimai visuomet arba beveik visuomet yra vienašališki sprendimai. Kiekvienoje kolegijoje, kiekviename kolektyve yra žmonių, su kurių nuomone reikia skaičiuoti... Kiekvienas turi galimumą pataisyti bet kieno individualinę nuomonę, pasiūlymą. Kiekvienas turi galimumą įnešti savo patyrimą. Jeigu to nebūtų, jeigu sprendimai būtų priimami individualiai, mes turėtume savo darbe rimčiausių klaidų“¹.

Kolegialumas svarstant klausimus pašalina vienašališkų sprendimų galimumą, bet nepašalina asmeninės atsakomybės

¹ J. Stalinas, Pasikalbėjimas su vokiečių rašytoju Emilium Liudvigu, Partinė leidykla, 1933 m., 5 psl.

už šių sprendimų vykdymą. Taigi kolegialumas yra reikalingas tik klausimams svarstyti, bet ne priimtiems sprendimams vykdyti. „Pagrindinis valdymo principas visų RKP ir centrinių tarybinių įstaigų sprendimų dvasia, — rašė Leninas, — yra tas, kad tam tikras asmuo pilnutinai atsako už tam tikro darbo atlikimą“¹.

Kolegialumas, kuris yra reikalingas svarstant, turi užleisti vietą vienvaldiškumui vykdant. Kolegialumas vykdant neišvengiamai pašalina asmeninę atsakomybę, sulėtina klausimų išsprendimą, t. y. silpnina, o ne stiprina vadovavimą.

2. Buržuazinėse valstybėse valdymas vykdomas biurokratinio centralizmo pagrindais.

Biurokratiniam centralizmui yra būdinga tai, kad, esant griežtai valstybinio valdymo centralizacijai, nuslopinamas darbo žmonių aktyvumas ir ignoruojamos vietinė iniciatyva bei saviveikla. Valstybinio valdymo organai yra atitrūkę nuo darbo masių ir nėra jų kontroliuojami. Virš vietinės savivaldybės organų, renkamų pagal buržuazinę rinkimų teisę, stovi centrinio aparato valdininkai, kurie faktiškai atima iš šių organų bet kurį savarankiškumą.

Teoriškai „vietinė savivaldybė“ yra pačių vietovių valdymasis, kurį vykdo gyventojai per savo atstovus. Prezumuojama, kad „vietinė savivaldybė“ yra už centralizuoto valdymo ribų, t. y. neva nepriklausoma nuo centrinės vykdomosios valdžios. Formaliai centrinis valstybinis valdymas neduoda „savivaldybėms“ privilomai vykdytinų paliepimų bei potvarkių. Bendrųjų valstybės įstatymų ribose tarytum niekas nekliudo „savivaldybėms“ priimti bet kurį sprendimą arba nutarimą. Bet faktiškai buržuazinėse valstybėse liaudis yra nušalinta nuo valdymo, ir kompetenciją „savivaldybės“ organų, kurie yra centro įsakymų vykdytojai, nustato vykdomoji valdžia. „Savivaldybės“ organams yra atimtos politinės funkcijos, ir jų kompetencija apsiriboja, daugiausia, ant-
raeiliais ūkiniais klausimais.

Iš tikrųjų buržuazinėse šalyse, be gyventojų renkamų „savivaldybės“ organų, yra ir centrinės vyriausybės atstovai (gubernatoriai, prefektai ir kt.). Centro atstovai neva tik prižiūri, kad „savivaldybės“ neperžengtų teisėtumo ribų. Tačiau iš tikrųjų šie centro atstovai, remdamiesi veikiančiais įstatymais, diktuoja „savivaldybėms“ savo valią, sankcionuoja arba panaikina jų sprendimus.

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXIX t., 392 psl.

§ 4. Socialistinis valstybinis planavimas

1. Socialistinio valstybinio planavimo esmė. Valstybinis planavimas yra sąmoningas vadovavimas liaudies ūkio gyvenimo procesams. Jame pasireiškia politinio ir ekonominio vadovavimo vieningumas.

Valstybinis planavimas yra teisinė forma, pagal kurią mūsų visuomenėje organizuojami liaudies ūkio ryšiai, siekiant užbaigti socializmo statybą ir laipsniškai pereiti nuo socializmo į komunizmą.

Valstybinis planavimas yra komunistų partijos generalinės linijos įkūnijimas. Jis yra nuolat veikiantis principas valdant liaudies ūkį ir vadovaujant jam. Šiuo metu valstybinis planavimas prasiskverbia į visas liaudies ūkio gyvenimo šakas. „TSRS ūkinį gyvenimą nustato ir jam duoda linkmę valstybinis liaudies ūkio planas, kuriuo siekiama didinti visuomeninį turtą, nuolat kelti materialinį ir kultūrinį darbo žmonių lygį, tvirtinti TSRS nepriklausomybę ir stiprinti jos gynybinį pajėgumą“ (TSRS Konstitucijos 11 str.).

Liaudies ūkio planas — tai neperžengiamas Tarybų valstybės įstatymas. Suteikdamos teises ir uždėdamos tam tikras pareigas, planinės užduotys kartu su tuo nustato atsakomybę už jų vykdymą. Vadinas, planinės užduotys yra teisiniai aktai. „Valingas, direktyvinis, mobilizuojąs, tikslinis bolševikinių ūkinių planų pobūdis yra, anot Lenino, jų svarbiausias bruožas“¹.

Kiekvieno valstybinės valdžios ir valstybinio valdymo organo veikla yra konstruojama remiantis planais bei planinėmis užduotimis ir turint tikslą vykdyti šiuos planus bei užduotis. „Mūsų planai yra ne planai-prognozės, ne planai-spėliojimai, o planai-direktyvos, kurie yra privalomi vadovaujantiems organams“², — sako draugas Stalinas.

2. Politiniai ir ekonominiai socialistinio planavimo pagrindai. Valstybinis planavimas, t. y. sąmoningas tarybinės valdžios taikymas ekonominių socialistinės visuomenės vystymosi dėsnių, remiantis visapusišku susidariusių ekonominių sąlygų pažinimu ir atsižvelgimu į jas, yra galimas tik perėjus politinei valdžiai į darbininkų klasės rankas, o gamybos įrankiams bei priemonėms perėjus visuomenės dispozicijon.

Socialistinė ūkio sistema likvidavo TSR Sąjungoje gaivalinių ekonominių dėsnių viešpatavimą. Jai yra būdingi nauji ekonominiai dėsniai — planingos išplėstos socialistinės reprodukcijos,

¹ V. Kuibyševs. Rinktiniai straipsniai ir kalbos, 1944 m., 105 psl.

² J. Stalinas, Raštai, 10 t., 327 psl.

darbo žmonių masių materialinės gerovės ir kultūrinio lygio nenukrypstamo kilimo dėsniai.

Viešpataujant privatinei kapitalistinei nuosavybei, planingas ūkio vedimas iš principo neįmanomas. Buržuazinės valstybės yra bejėgės gaivalinių kapitalizmo dėsnių akivaizdoje. Jos neišvengia nukreipti laikas nuo laiko neišvengiamai pasikartojančių krizių. Kapitalistinio ūkio gaivališkumas ir anarchiškumas daro negalimu valstybinį planavimą.

3. Valstybinio planavimo organizavimas. Valstybinį planavimą vykdo planavimo organų sistema, į kurią įeina suvestinio planavimo organai (TSRS Valstybinis Planas, sąjunginių ir autonominių respublikų valstybiniai planai, vietinės plano komisijos) ir planavimo organai pagal atskiras šakas (vadybų planavimo valdybos, skyriai, grupės).

Bendravaltstybinis organas TSRS liaudies ūkiui planuoti ir liaudies ūkio planų vykdymui kontroliuoti yra TSRS Ministrų Tarybos Valstybinis Plano Komitetas (TSRS Valstybinis Planas), susidedąs iš Valstybinio Plano Pirmininko, kurį skiria TSRS Aukščiausioji Taryba, Valstybinio Plano Pirmininko pavaduotojų ir Valstybinio Plano narių, kuriuos personališkai skiria TSRS Ministrų Taryba.

TSRS Valstybinis Planas paruošia perspektyvinius, metinius ir metų ketvirčių liaudies ūkio planus ir pateikia juos TSRS Ministrų Tarybai tvirtinti. Jis taip pat koordinuoja TSRS ministerijų ir vadybų sudaromus ūkio planus ir teikia TSRS Ministrų Tarybai nuomones dėl šių planų.

Be to, TSRS Valstybinis Planas tikrina TSRS Ministrų Tarybos patvirtintų liaudies ūkio planų vykdymą; TSRS Vyriausybės pavedimu arba savo iniciatyva tiria atskiras socialistinio ūkio problemas ir vadovauja socialistinei apskaitai TSR Sąjungoje.

Svarbiausias TSRS Valstybinio Plano uždavinys yra užtikrinti valstybiniame liaudies ūkio plane, kad TSRS ūkis kiltų ir vystytųsi komunizmo linkme, kad įvairios liaudies ūkio šakos vystytųsi teisingu santykiu.

Valstybiniam Planui kartu su tuo pavedama ruošti priemones disproporcijai liaudies ūkyje išvengti ir derinti liaudies ūkio išvystymo plane darbą gretimų socialistinės gamybos šakų: žaliavų paruošiamosios ir apdirbamosios pramonės, žemės ūkio ir pramonės, transporto ir liaudies ūkio; derinti gamybos ir vartojimo augimą, gamybos finansavimą ir jos medžiaginį aprūpinimą, vykdyti socialistinę gamybinių jėgų dislokaciją, turint galvoje būtinumą likviduoti tolimus bei priešinius pervežimus, priartinti įmones prie žaliavos šaltinių ir prie jų gaminių vartojimo rajonų.

TSRS Valstybinis Planas turi teisę reikalauti iš visų ministerijų ir vadybų reikalingų ataskaitų, medžiagos ir paaiškinimų, susijusių su liaudies ūkio planų sudarymu ir su jų vykdymo tikrinimu.

Sąjunginių ir autonominių respublikų valstybiniai planai ir vietinės plano komisijos, kaip atitinkamų respublikų ministrų tarybų ir vietinių Tarybų organai, yra kartu su tuo vieningos planavimo organų sistemos dalys.

Ministerijų planavimo organai veikia ministrams betarpiškai vadovaujant. Bet jie ruošia savo planus, remdamiesi TSRS Valstybinio Plano direktyvomis. Kiek tai liečia planavimo tvarką ir planavimo darbų įvykdymo terminus, vadybų planavimo organai vadovaujasi tiek ministrų nurodymais, tiek ir Valstybinio Plano direktyvomis.

Valstybiniam planavimui yra būdinga vieninga sistema priemonių planams sudaryti. Įvairūs planai (metiniai ir metų ketvirčių, respublikiniai ir vietiniai, vadybų planai pagal atskiras šakas, specialieji planai: finansavimo, kapitalo investicijų, tituliniai sąrašai ir t. t.) yra vieningo liaudies ūkio plano dalys. Visi atskiri planai turi būti organiškai suderinti tarp savęs. Kiekvienas atskiras planas yra vieningo liaudies ūkio plano sudėtinė dalis arba išplaukia iš jo.

Dėl būtinumo planavimo darbe laikytis griežčiausios drausmės yra nustatyta speciali tvarka planams keisti.

Socialistinis teisėtumas, valstybinė drausmė ir socialistinio planavimo principai neleidžia s a v i v a l i š k a i keisti planų. Tik tam reikalui įgaliojami organai gali pakeisti patvirtintus planus. Tokia tvarka užtikrina valstybinę drausmę planavime.

Liaudies ūkio planui sudaryti ir jo vykdymui patikrinti priemonės yra apskaita ir statistika. „Joks statybinis darbas, joks valstybinis darbas, joks planinis darbas, — nurodo draugas Stalinas, — neįmanomas be teisingos a p s k a i t o s. O apskaita neįmanoma be statistikos“¹.

Apskaitos organizacija TSR Sąjungoje užtikrina savalaikę liaudies ūkio plano vykdymo eigos priežiūrą, padeda analizuoti gautuosius duomenis ir laiku imtis reikalingų priemonių. Apskaitos duomenys panaudojami planams sudaryti.

Liaudies ūkio apskaita yra konstruojama kaip vieninga centralizuota sistema. Jai vadovauja Centrinė statistikos valdyba prie TSRS Ministrų Tarybos.

4. Planinių užduočių vykdymo kontrolė.
Leninas nurodė, kad reikia konkrečiai analizuoti planų vykdymo

¹ J. Stalinas, Rašlai, 6 t., 214 psl.

eigą, tirti faktus, skaitmenis ir ataskaitas, analizuoti praktinį patyrimą ir duoti tikslius nurodymus klaidoms ištaisyti. Būtinumas laikytis griežčiausios planinės drausmės reikalauja įvairių kontrolės formų.

Vietiniai valstybinės valdžios organai kontroliuoja teritorinių planų ir planų pagal atskiras šakas vykdymą. Kiekvieno aukštesniojo valdymo organo funkcija yra tikrinti, kaip žemesnieji organai vykdo planus ir planines užduotis. TSRS Finansų ministerija, TSRS Valstybinis bankas ir jų vietiniai organai, taip pat specialieji bankai (Pramonės bankas, Žemės ūkio bankas ir kt.) kontroliuoja, kad įstaigos bei įmonės laikytųsi planinės drausmės, panaudodami šiuo tikslu finansinius bei kreditinius svertus. Valstybinio ir vadybinio arbitražo organai, sprenddami turtinius ginčus tarp suvisuomenintojo sektoriaus įstaigų, įmonių ir organizacijų, imasi priemonių planinei drausmei užtikrinti ir sustiprinti.

Betarpiskai kontroliuoti, kaip vykdomi nustatytieji TSRS liaudies ūkio planai, pavedama Valstybiniam Plano Komitetui prie TSRS Ministrų Tarybos.

TSRS Valstybinis Planas turi teisę (betarpiskai ir per savo įgaliotinius) tikrinti liaudies ūkyje ir atskirose įmonėse gamybinio pajėgumo panaudojimą apkrovimui valstybiniais užsakymais.

Siekdamas išvengti atsilikimų vykdant liaudies ūkio planą, TSRS Valstybinis Planas turi teisę tikrinti, kaip ministerijos, vadybos ir įmonės vykdo valstybinį liaudies ūkio planą. Jis imasi tuo pačiu tikslu reikalingų priemonių ir teikia TSRS Ministrų Tarybai apsvarstyti pasiūlymus, išplaukiančius iš liaudies ūkio plano vykdymo kontrolės.

Kontrolės vykdymui 1938 metais buvo įsteigtas TSRS Valstybinio plano įgaliotinių respublikose, kraštuose ir srityse institutas liaudies ūkio planų vykdymui tikrinti. Įgaliotinius skiria ir atšaukia TSRS Ministrų Taryba, TSRS Valstybinio Plano Pirmininko teikimu; jie yra pavaldūs betarpiskai TSRS Valstybiniam Planui ir dirba pagal jo užduotis, nepriklausomai nuo respublikinių, kraštų ir sričių plano komisijų.

TSRS Valstybinio Plano įgaliotiniai tikrina, kaip vykdomi valstybiniai planai visose sąjunginėse įmonėse ir ūkiniuose organuose, esančiuose jų veikimo teritorijoje, nepareinamai nuo jų pavaldumo. Jie tikrina įmonėse gamybinio pajėgumo panaudojimą nustatytąja tvarka apkrovimui valstybiniais užsakymais.

Šalia kontrolės funkcijų, TSRS Valstybinio Plano įgaliotiniai, TSRS Valstybinio Plano pavedimu, tiria atskiras socialistinio ūkio problemas. Centrinės statistikos valdybos prie TSRS Mi-

nistrų Tarybos Viršininko potvarkiai ir užduotys statistikos ir apskaitos klausimais yra privalomi TSRS Valstybinio Plano įgaliotiniams ir turi būti nedelsiant vykdomi. Įgaliotiniai turi teisę reikalauti iš visų įmonių ir ūkinių organų reikalingos medžiagos ir paaiškinimų, susijusių su liaudies ūkio planų vykdymo tikrinimu, tame tarpe gauti iš jų nustatytąją atskaitomybę.

Apie patikrinimo rezultatus TSRS Valstybinio Plano įgaliotiniai referuoja vadovaujantiems respublikos (krašto, srities) organams.

Respublikinės ir vietinės plano komisijos taip pat tikrina, kaip įstaigos ir įmonės vykdo valstybinius planus.

Planinės drausmės pažeidimas užtraukia drausminę atsakomybę (pašalinimą iš pareigų, perkėlimą į žemesnę tarnybą ir kitokias drausminės nuobaudos priemones) arba baudžiamąją atsakomybę (atidavimą teismui už savivališką planinių užduočių sumažinimą, už planų įvykdymo sužlugdymą ir pan.).

Bet kuri teigiama iniciatyva, aktyvumo parodymas, sumanus darbo suorganizavimas rūpestingai atsižvelgiami, išplečiami kitiems objektams ir skatinami.

§ 5. Socialistinis teisėtumas

Tarybų valstybėje teisėtumo principas yra toks principas, pagal kurį visi valstybiniai organai, pareigūnai ir piliečiai privalo besąlygiškai ir tiksliai vykdyti tarybinius įstatymus ir kitus aukščiausiųjų valdžios bei valdymo organų aktus.

Būdingi socialistinio teisėtumo bruožai yra:

- a) jo socialistinis turinys,
- b) jo besąlygiškas privalomumas,
- c) piliečių, organų, pareigūnų ir visuomeninių organizacijų lygybė prieš įstatymus,
- d) piliečių teisių ir teisėtų interesų gynimo garantavimas,
- e) teisėtumo principo realumas.

Sugriovusi buržuazinį dvarininkišką teisėtumą, tarybinė valdžia sukūrė naują, socialistinį teisėtumą, naują tvarką — revoliucinę tvarką. Socialistinis teisėtumas nuo pat pirmųjų savo atsiradimo dienų išreiškė darbo žmonių valią, interesus, poreikius, „...kad būtų išrautas bet koks išnaudojimas, išnaikinti visi ir visokie išnaudotojai, visi ir visokie turtuoliai bei engėjai, ir senieji, ir naujieji“¹. Šie reikalavimai, kurie visiškai sutampa su darbo žmonių moralinėmis pažūromis, pilnutinai rėmėsi ir remiasi viešąja nuomone. Socialistinis teisėtumas yra išraiška

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 409 psl., liet. leid.

naujos, aukščiausios visuomenės organizacijos formos, kuri remiasi visuomenine socialistine nuosavybe.

Jis tapo priemone naujam visuomeninių gamybinių ryšių tipui sukurti.

Būdingieji socialistinio teisėtumo bruožai ir ypatumai yra pilniausiai ir ryškiausiai išreikšti Stalino Konstitucijoje.

Tarybinių valdymo organų veikla, kuri vyksta remiantis įstatymais ir vykdant juos, yra nukreipta įstatymų nustatytai visuomeninei tvarkai užtikrinti, valstybės interesams ginti ir piliečių teisėms saugoti.

Socialistinis teisėtumas yra nukreiptas politiniams ir ekonominiams socialistinės visuomenės pagrindams saugoti, vystyti ir stiprinti.

Svarbiausias socialistinio teisėtumo rūpestis mūsų laikais yra visuomeninės nuosavybės — tarybinės santvarkos pagrindo — apsauga. Kaip tik dėl to antrojoje mūsų valstybės išsivystymo fazėje socialistinis teisėtumas „...savo aštrumu nukreiptas ne prieš karinio komunizmo kraštutinumus, kurių jau seniai nebėra, o prieš vagis ir kenkėjus visuomeniniame ūkyje, prieš chuliganus ir visuomeninės nuosavybės grobstytojus“¹.

Kova dėl visuomeninės nuosavybės apsaugos, kova visomis jėgomis ir visomis priemonėmis kurias mums suteikia tarybiniai įstatymai, yra svarbiausias Partijos, Vyriausybės ir visos tarybinės liaudies uždavinys.

Socialistinis teisėtumas įtvirtina ir visokeriopai vysto socialistinį demokratizmą — tą nuostabiąją priemonę, kuri išjudina dešimtis milijonų tarybinių žmonių, mobilizuoja jų kūrybinę iniciatyvą ir aktyvumą didiesiems komunistinės visuomenės pastatymo uždaviniams įgyvendinti.

Socialistinis teisėtumas apsaugo Stalino Konstitucijos įtvirtintus nesulaužomus Tarybų valstybės principus — TSRS tautų savanoriškumą, lygiateisiškumą ir suverenumą. Jis užtikrina, kad būtų maksimališkai atsižvelgiama į tautinius ir buitinius sąjunginių bei autonominių respublikų ir autonominių sričių ypatumus, išlaikant Tarybų valstybės ir jos teisėtumo vieningumą, įstatymų supratimo ir taikymo vieningumą.

Socialistinis teisėtumas įtvirtina savo besąlygišką privalomumą visiems piliečiams, įstaigoms bei organizacijoms. Tuo pačiu mūsų teisėtumas nustato tikrąją visų piliečių ir pareigūnų lygybę prieš įstatymą. Visa savo autoriteto jėga Tarybų valstybė persekioja įstatymo pažeidimą, nepriklausomai nuo to, kas jį

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 391 psl., liet. leid.

pažeidžia. Įstatymo gerbimas yra neatimama tarybinio žmogaus moralinių savybių dalis.

Socialistiniam teisėtumui yra taip pat būdinga, kad jis garantuoja neliečiamumą piliečių teisių ir teisėtų interesų, iškovotų tarybinės liaudies darbu, energija ir valia.

Tarybinė Konstitucija „...nepasitenkina užfiksuodama formalias piliečių teises, o svorio centrą perkelia į tų teisių garantijos klausimą“¹. Visapusiškas asmenybės vystymasis, jos politinio bei ūkinio aktyvumo augimas, visų asmenybės gabumų bei talentų vystymasis ir pasireiškimas ir tuo tikslu TSRS piliečių teisių realizavimo užtikrinimas yra tarybinio valstybinio valdymo esmė. Suderindamas visuomeninius ir asmeninius interesus, socialistinis teisėtumas reikalauja iš tarybinių žmonių, kad jie parodytų aukštą visos liaudies, visos valstybės interesų supratimą.

Socialistinio teisėtumo realumas yra sekantis jam būdingas bruožas. Teisėtumo realumas pasireiškia tuo, kad įstaigos, organizacijos, pareigūnai ir piliečiai faktiškai laikosi jo.

Tarybiniai įstatymai išreiškia visos liaudies interesus: jie saugo šiuos interesus, moko milijonus žmonių gyventi ir dirbti socialistiškai. Todėl Tarybų valstybė nepalieka be dėmesio net mažiausių teisėtumo pažeidimų. Mūsų valstybė nustato nusikaltusiesiems įstatymų laužymu atsakomybę ir tuo būdu užtvirtina socialistinio teisėtumo, kaip valstybinio valdymo principo, realumą.

Socialistinio teisėtumo realumą toliau užtikrina dar tas faktas, kad valdymo organai ir jų pareigūnai yra faktiškai atsakingi valdžios organams ir jų kontroliuojami. Bet svarbiausia teisėtumo realumo garantija glūdi visuomeninėje ir valstybinėje socialistinės visuomenės santvarkoje ir šios santvarkos sąlygose išaugusioje moralinėje politinėje tarybinės liaudies vienybėje.

Griežtas teisėtumo laikymasis stiprina Tarybų valstybės galią, pakerta jos priešų jėgas ir greitina komunistinės visuomenės pastatymo procesą. XVIII-jame VKP(b) suvažiavime M. I. Kalininas pasakė:

„Jeigu tas ar kitas vadovas savo veikloje visada stengsis remtis įstatymu ir vadovautis juo, jis tuo pačiu stiprins socialistinį teisėtumą ir įjungs gyventojus į socialistinį valstybingumą...“

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 509 psl., liet. leid.

Tokiomis sąlygomis bus žymiai susiaurintas priešiško darbo galimumas mūsų šalyje“¹.

Kova dėl socialistinio teisėtumo yra kova dėl bolševikinės politikos, dėl komunistinės visuomenės pastatymo uždavinių įvykdymo. Kaip tik todėl reikalavimas, kad būtų griežtai laikomasi teisėtumo, visuomet buvo būdingas socialistinei valstybinio valdymo sistemai.

„Šiuo metu valstybinių organų darbe į pirmąją vietą iškeliami ūkinis organizacinis ir kultūrinis auklėjamasis darbas, tarybinio teisėtumo stiprinimas, kova prieš privatinės savininkiškas liekanas, kova dėl tolesnio socialistinės nuosavybės stiprinimo ir dėl valstybinės drausmės pakėlimo visose mūsų veiklos srityse“².

¹ XVIII-jo VKP(b) suvažiavimo stenografinė ataskaita, 1939 m., 398 psl.

² G. Malenkovas, Informacinis pranešimas apie Visasąjunginės Komunistų Partijos (bolševikų) Centro Komiteto veiklą, 1947 m., 24 psl.

III SKYRIUS

TARYBINIO VALSTYBINIO VALDYMO ORGANAI

§ 1. Valstybinio valdymo organų padėtis tarybinio valstybinio aparato sistemoje. § 2. Tarybinio valstybinio valdymo organų rūšys. § 3. Tvarka valstybinėms įstaigoms sudaryti ir jų veiklai nutraukti; reikalų priėmimo perdavimo tvarka, pasikeičiant įstaigų vadovams. § 4. Valstybinio valdymo organų aparato struktūros principai. § 5. Etatai, darbo užmokesčio fondai ir tarnybinės algos

§ 1. Valstybinio valdymo organų padėtis tarybinio valstybinio aparato sistemoje

Tarybinio valstybinio valdymo organai yra valstybinės valdžios vykdomieji tvarkomieji organai, kurie savo kompetencijos ribose, remdamiesi įstatymais bei valdymo aktais ir vykdydami juos, praktiškai įgyvendina visuomeninių santykių organizavimo, planavimo, apskaitos, kontrolės ir vadovavimo ūkiui, socialinei kultūrinei statybai, šalies gynybinės galios, valstybės saugumo ir viešosios tvarkos stiprinimui valstybines funkcijas, siekdami užbaigti socializmo pastatymą ir laipsniškai pereiti nuo socializmo į komunizmą.

TSRS valstybinio valdymo organų sistema yra sudaryta šiuo būdu:

Aukščiausiasis valstybinės valdžios vykdomasis ir tvarkomasis organas yra TSRS Ministrų Taryba — TSRS Vyriausybė.

Sąjunginių ir autonominių respublikų ministrų tarybos yra aukščiausieji tų respublikų valstybinės valdžios vykdomieji ir tvarkomieji organai.

TSR Sąjungos, sąjunginių ir autonominių respublikų ministerijos savo kompetencijos ribose vadovauja atskiroms valstybinio valdymo šakoms.

Krašto, srities, autonominės srities, rajono, miesto ir kaimo ribose veikia vykdomieji komitetai — atitinkamų vietinių darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji tvarkomieji organai. Vykdomieji komitetai vadovauja kultūrinei politinei ir ūkinei statybai, remdamiesi atitinkamų valstybinių organų sprendimais.

Atskiroms valstybinio valdymo šakoms krašto, srities, autonominės srities, rajono ir miesto teritorijoje vadovauja atitinkamų darbo žmonių deputatų Tarybų skyriai bei valdybos. Skyriai ir valdybos tuo pačiu metu yra aukštesniųjų bendravardžių šakinių valdymo organų vietiniai organai.

Tarybinio valstybinio valdymo organai gali atlikti tik tokius veiksmus, kurie yra arba tiesiog nurodyti įstatymuose, arba yra būtini siekiant įgyvendinti įstatymus. Jie todėl ir vadinami vykdomaisiais bei tvarkomaisiais organais, kad jie yra sudaryti įstatymams vykdyti (vykdomieji organai) ir turi tam tikslui reikalingas tvarkomąsias teises (tvarkomieji organai).

Veikdami įstatymų pagrindu ir įstatymams vykdyti, valstybinio valdymo organai savo kompetencijos ribose, t. y. savo pareigų srities ribose, ir remdamiesi suteiktomis teisėmis, gali nustatinti piliečiams, organizacijoms, įmonėms, įstaigoms ir pareigūnams naujas elgimosi taisykles.

Jų nustatomos elgimosi taisyklės negali ir neturi išeiti už įstatymo apibrėžtų ribų. Šios taisyklės ir visa valdymo organų veikla turi būti paremtos įstatymais ir užtikrinti įstatymų vykdymą.

Valstybinio valdymo organai yra atskaitingi valdžios organams — darbo žmonių deputatų Taryboms ir yra jų kontroliuojami. Kartu su tuo žemesnieji organai yra pavaldūs aukštesniesiems valdymo organams (pvz., rajoninis socialinio aprūpinimo skyrius yra pavaldus sritiniam socialinio aprūpinimo skyriui).

Valstybinio valdymo organai vykdo valstybines funkcijas ir todėl jiems yra suteiktos tam tikros valdžios teisės. Tai reiškia, kad aktai, kuriuos valstybinio valdymo organai leidžia savo kompetencijos ribose ir kurie neprieštarauja teisėtumo principui, yra privalomi.

Kiekvienas valstybinio valdymo organas, vykdydamas pavestas jam funkcijas, veikia valstybės vardu, ir priemonės, kurių jis imasi, yra valstybinio pobūdžio. Čia glūdi svarbiausias valstybinio valdymo organo skirtumas nuo visuomeninės organizacijos.

Visuomeninė organizacija be įgalioto valstybinio organo specialaus pavedimo (pvz., profsąjungoms — prižiūrėti darbo apsaugą, nepavojumo techniką ir kt.) negali vykdyti valstybinių funkcijų. Funkcijos, kurias vykdo visuomeninės organizacijos, nėra valstybinių funkcijų pobūdžio, o visuomeninės organizacijos leidžiamieji aktai yra privalomi tik jos nariams.

Kiekvieno valstybinio valdymo organo teisės ir pareigos yra tiksliai nustatytos arba betarpiškai TSRS Konstitucijoje, arba sąjunginės respublikos konstitucijoje, arba atitinkamuose nuosta-

tuose, įstatuose ar specialiuose aukštesniųjų organų nutarimuose.

Pavestųjų funkcijų vykdymas yra privalomas valstybinio valdymo organui ir nepareina nuo jo vadovo arba kito to organo pareigūno asmeninės nuožiūros.

Savo kompetencijos ribose kiekvienas organas veikia savarankiškai. Aukštesnieji organai neturi pakeisti žemesniųjų organų, imtis vykdyti jų funkcijas. Aukštesniųjų organų vaidmuo apsiriboja vadovavimu žemesniesiems organams, jų veiklos vairavimu. Vadovavimo tvarka aukštesnieji organai gali suteiktų jiems teisių ribose kontroliuoti pavaldžių organų veiklą, panaikinti arba sustabdyti jų veiksmus ir duoti jiems nurodymus. Vadovaudamasis aukštesniųjų organų nurodymais, kiekvienas valstybinio valdymo organas savarankiškai vykdo pavestas jam pareigas.

Tokiu būdu valstybinio valdymo organai: 1) veikia tik remdamiesi įstatymais ir vykdydami juos; 2) yra atskaitingi valdžios organams ir jų kontroliuojami; 3) yra pavaldūs aukštesniesiems valdymo organams; 4) sprendžia valstybinius uždavinius tik savo kompetencijos ribose ir 5) vykdo pavestas jiems pareigas savarankiškai, vadovaudamiesi aukštesniųjų organų nurodymais.

§ 2. Tarybinio valstybinio valdymo organų rūšys

TSR Sąjungoje valstybinio valdymo organai skiriasi pagal: a) sudarymo tvarką, b) jiems vadybingų klausimų sprendimo tvarką, c) veiklos teritoriją, d) kompetencijos pobūdį ir e) finansavimo šaltinį bei disponavimo materialinėmis lėšomis būdą.

Pagal sudarymo tvarką valstybinio valdymo organai skirstomi: 1) į organus, nurodytus Konstitucijoje ir sudaromus Konstitucijos nustatyta tvarka ir 2) į organus, nenurodytus Konstitucijoje ir atsirandančius pagal specialiųjų įgaliotųjų organų nutarimą.

TSRS Konstitucijoje ir sąjunginių bei autonominių respublikų konstitucijose yra nurodyti pirmosios grupės organai: TSRS Ministrų Taryba, sąjunginių ir autonominių respublikų ministrų tarybos, ministerijos, valstybiniai planai, Meno reikalų komitetas prie TSRS Ministrų Tarybos, meno reikalų valdybos, kelių valdybos ir kultūros švietimo įstaigų reikalams komitetai (valdybos) prie sąjunginių bei autonominių respublikų ministrų tarybų, vietinių darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai ir vietinių Tarybų skyriai (valdybos).

Bendraja forma šių organų kompetencija yra nustatyta TSRS Konstitucijoje ir sąjunginių bei autonominių respublikų konsti-

tucijose. Atitinkamuose ministrų tarybų nustatomuose, nuostatuose kompetencija yra smulkiai apibrėžta.

Prie organų, atsirandančių pagal specialų nutarimą, priklauso TSRS sąjunginių ir autonominių respublikų specialiosios vadybos (vyriausiosios valdybos, komitetai, tarybos ir komisijos), kurias sudaro ministrų tarybos. Sutinkamai su TSRS Konstitucijos 68 str. „e“ punktu TSRS Ministrų Taryba, reikalui esant, sudaro prie savęs specialius komitetus ir vyriausiasias valdybas ūkinės ir socialinės kultūrinės statybos reikalams. Antai, prie TSRS Ministrų Tarybos, be Konstitucijoje įvardytųjų organų, yra, pvz., šie organai: vyriausiosios valdybos (Laukų apsaugos miškų pasodinimo, Šiaurės jūros kelio, Geodezijos ir kartografijos, Verslinės bei vartotojų kooperacijos ir kt.), komitetai (fizikultūros ir sporto, matų ir matuojamųjų prietaisų, radiofikacijos ir radiofonijos, architektūros reikalams ir kt.), tarybos (kolūkių, rusų stačiatikių bažnyčios reikalams ir kt.); komisijos (personalinėms pensijoms skirti ir kt.), įgaliotiniai (repatriacijos reikalams ir pan.).

Be to, prie TSRS Ministrų Tarybos yra: Valstybinis arbitražas, TASS — (Tarybų Sąjungos telegramų agentūra), Tarybinis informacinis biuras, TSRS Mokslų Akademija.

Tokią pat teisę sudaryti specialias vadybas turi ir sąjunginių respublikų ministrų tarybos, prie kurių šiuo metu veikia, pvz., RTFS Respublikoje, — Rezervatų valdyba, Zoologijos sodų ir zoologijos parkų valdyba, Valstybinė medžioklės verslo inspekcija ir kt.

Pagal specialius nutarimus sudaromų organų kompetenciją nustato sudarantieji juos organai.

Pagal vadybinių klausimų sprendimo tvarką skiriami kolegijiniai ir vienasmeniniai valstybinio valdymo organai.

Kolegijiniai valstybinio valdymo organai yra TSRS Ministrų Taryba, sąjunginių ir autonominių respublikų ministrų tarybos ir vietinių Tarybų vykdomieji komitetai.

Kolegijiniuose organuose klausimus, priskirtus jų kompetencijai, sprendžia kolegija, į kurios sudėtį įeina pirmininkas, pirmininko pavaduotojai ir nariai, o vietinių Tarybų vykdomuosiuose komitetuose, be to, — ir sekretorius.

Prie vienasmeninių organų priklauso ministerijos, specialiosios vadybos, vietinių Tarybų skyriai ir valdybos. Šiuose organuose, tame tarpe ir ministerijose bei specialiosiose vadybose, kur yra kolegijos, klausimus sprendžia vienasmeniškai kalbamojo organo vadovas. Ministerijų ir specialiųjų vadybų kolegijų buvimas neprieštarauja vienasmeninio vadovavimo principui. Į ko-

legijų pareigų sritį įeina praktiško vadovavimo klausimų nagrinėjimas, kadrų parinkimas, vykdymo tikrinimas ir pan. Tačiau kolegijos sprendimas įgyja galios, tik sutikus su juo ministrai arba specialiosios vadybos vadovui, ir yra įgyvendinamas jo įsakymu. Tokiu būdu ministerijų (specialiųjų vadybų) kolegijos užtikrina kolegialų klausimų svarstymą, ir jų buvimas nėra kiek neprieštarauja ministrų (specialiųjų vadybų vadovų) vienasmeninio tvarkymo ir individualinės atsakomybės principui.

Pagal veikimo teritoriją valstybinio valdymo organai skirstomi į vietinius ir centrinčius. Vietiniais organais vadinami tokie organai, kurie veikia krašto, srities, autonominės srities, rajono, miesto, kaimo teritorijoje (pvz., srities finansų skyrius, rajono liaudies švietimo skyrius, miesto socialinio aprūpinimo skyrius). Vietinio organo (pvz., rajono sveikatos apsaugos skyriaus) veikimo teritorija sutampa su tokio administracinio teritorinio vieneto, kaip rajonas, teritorija. Tokie organai vadinami teritoriniais. Kai vietinių organų veikimo teritorija apima keletą administracinių teritorinių vienetų, tai tokie organai vadinami tarpteritoriniais (pvz., geležinkelių valdyba, upių laivininkystės valdyba).

Centriniais valstybinio valdymo organais vadinami tokie organai, kurie veikia visos valstybės — TSRS, sąjunginės arba autonominės respublikos mastu (ministrų tarybos, ministerijos, specialiosios vadybos).

Pareinamai nuo savo veikimo masto, centriniai organai skirstomi: a) į TSRS organus (pvz., TSRS Paruošų ministerija) ir b) į respublikinius—sąjunginės arba autonominės respublikos — organus (pvz., RTFSR Vietinės pramonės ministerija, Tatarijos ATSR Švietimo ministerija).

Vietiniai organai yra pavaldūs centriniais organams, kurie kontroliuoja ir vairuoja jų veiklą. Vietiniai organai privalo vykdyti nurodymus centrinių organų, kuriems jie yra pavaldūs.

Tarybų valstybėje centriniai organai nėra priešpastatomi vietiniams organams. Centriniai organai veikia vietinių organų atžvilgiu sutinkamai su tarybiniu principu, pagal kurį operatyvinės funkcijos decentralizuojamos, o planavimas bei vadovavimas pagrindiniais klausimais centralizuojami. Jie neatstoja vietinių organų ir neatima jiems savarankiškumo vykdant pavestąsias užduotis.

Centrinių ir vietinių valstybinio valdymo organų įgaliojimai yra, taip sakant, teritoriškai apriboti: jie vykdo pavestas jiems funkcijas ir naudojami suteiktomis jiems teisėmis tik savo veikimo teritorijoje.

Pagal kompetencijos pobūdį valstybinio valdymo organai skirstomi į bendrosios ir specialiosios kompetencijos organus.

Prie bendrosios kompetencijos organų priklauso tokie organai, kurie savo veikimo teritorijoje tvarko visas valstybinio valdymo šakas — ministrų tarybos, vietinių Tarybų vykdomieji komitetai.

Specialiosios kompetencijos organai yra ministerijos, specialiosios vadybos, vietinių Tarybų skyriai ir valdybos. Jie arba vadovauja atitinkamai valstybinio valdymo šakai (pvz., žemės ūkiui, prekybai, švietimui), arba vykdo tam tikras funkcijas viso valstybinio aparato atžvilgiu (pvz., valstybinis planavimas, valstybinė kontrolė).

Specialiosios kompetencijos organus galima skirstyti taip pat pareinamai nuo vadybinių klausimų pobūdžio. Šiuo požiūriu specialiosios kompetencijos organai skirstomi į organus, sudarančius administracinį politinį aparatą (valdymo organai valstybės saugumo ir viešosios tvarkos apsaugos, užsienio reikalų, teisingumo srityje), į organus, sudarančius ūkinį aparatą (ūkinės ministerijos ir specialiosios vadybos, šių ūkinio valdymo organų vietiniai organai), ir į valdymo organus socialinės kultūrinės statybos srityje (švietimas ir menas, sveikatos apsauga, socialinis aprūpinimas).

Pagal finansavimo šaltinį ir disponavimo materialinėmis lėšomis būdą skiriami biudžetiniai ir ūkiskaitiniai valstybinio valdymo organai.

Prie biudžetinių organų priklauso valdybos, kaip taisyklė, betarpiškai nesusietos su materialinių vertybių gamyba bei apyvarta ir apmokamų patarnavimų teikimu (pvz., vietinių Tarybų skyriai ir valdybos, valstybinės plano komisijos, ministerijos). Biudžetiniai organai neturi turinio savarankiškumo, pagal jų įsipareigojimus atsako visa valstybė. Jie gali užsiimti ūkine veikla, tik siekdami įgyvendinti pavestas jiems valdymo funkcijas (pvz., pirkti ūkinius daiktus ir kanceliarinius reikmenis, remontuoti patalpas, paruošti kurą). Tik tokius santorius ir sutartis sudarinėti turi teisę biudžetinių organų vadovai, atsakydami pagal juos tiek biudžetiniais asignavimais, tiek ir skiriamomis kalbamajam organui specialiomis lėšomis.

Biudžetinių organų pajamas ir išlaidas nustato aukštesnieji organai ir atitinkami finansiniai organai sąmatos tvirtinimo tvarka.

Sąmata pilnutinai apima visas kalbamosios įstaigos išlaidas. Lėšos pagal sąmatą skiriamos griežtai tam tikram tikslui. Jos gali būti naudojamos tik toms išlaidoms, kurios yra numatytos sąmatos paragrafuose bei straipsniuose. Perkelti kreditus iš vie-

no sąmatos poskyrio į kitą leidžiama tik išimtiniais atvejais: perkelti kreditus iš vieno straipsnio į kitą straipsnį sąmatos paragrafo ribose — pagal kreditų vyriausiųjų tvarkytojų potvarkį; perkelti kreditus iš vieno paragrafo į kitą tos pačios sąmatos paragrafą — pagal susitarimą su Finansų ministerija; kreditams iš vienos sąmatos perkelti į kitą sąmatą reikalingas Vyriausybės leidimas.

Visiškai neleidžiama perkelti kreditus darbo užmokesčio fondui ir administracinių ūkinių išlaidų fondams padidinti. Valstybinis bankas pagal sąmatą atleidžia tik tiek lėšų, kiek įstaiga faktiškai sunaudoja atleidžiamųjų pagal sąmatą lėšų.

Biudžetinių lėšų panaudojimas ne pagal tiesioginę paskirtį, viršijant suteiktas atitinkamiems pareigūnams teises perkelti kreditus, taip pat šių lėšų panaudojimas sąmatose nenumatytiems tikslams užtraukia baudžiamąją atsakomybę, kaip už valdžios perviršijimą.

Pareinamai nuo finansavimo šaltinių, skiriami organai, išlaikomieji iš vietinio biudžeto (iš vietinių Tarybų biudžeto), organai, išlaikomieji iš respublikinio biudžeto ir organai, išlaikomieji iš bendrasąjunginio biudžeto. Taip, pvz., kraštų, sričių, rajonų ir miestų valdymo organai socialinės kultūrinės statybos srityje yra išlaikomi iš vietinio biudžeto. Sąjunginių respublikų ministerijos ir specialiosios vadybos prie sąjunginių respublikų ministrų tarybų yra finansuojamos atitinkamos sąjunginės respublikos biudžeto sąskaita. Iš bendrasąjunginio biudžeto yra išlaikomos TSRS ministerijos ir specialiosios vadybos, esančios prie TSRS Ministrų Tarybos.

Sudarydama tą ar kitą valstybinį organą TSRS Vyriausybė arba sąjunginės respublikos vyriausybė nustato jo finansavimo šaltinius.

Kitokia yra padėtis valstybinių organų, veikiančių ūkinio apskaičiavimo pagrindais. Prie jų priklauso ūkinio valdymo organai, kurie veikia kartu ir kaip Tarybų valstybės planuojančios reguliuojančios, valdančios ūkinės organizacijos, ir kaip operatyvinės ūkinės organizacijos, vykdančios gamybinę veiklą ir realizavimo bei tiekimo operacijas.

Ūkinis apskaičiavimas (ūkiskaita) reiškiasi organo ūkiniu ir operatyviniu savarankiškumu, jo materialiniu suinteresuotumu ir atsakomybe už planinės užduoties vykdymą (kontrolė rubliu).

Ūkiskaitiniai organai, be pagrindinių lėšų, turi nuosavas apyvartos lėšas, kad galėtų savarankiškai spręsti pavestus jiems uždavinius nustatytųjų planų ribose.

Valstybiniai organai, kurie yra pervesti į ūkiskaitą ir nėra finansuojami sąmatos tvarka, ūkinėje veikloje veikia kaip sava-

rankiškai ir nesurišti su išdu juridiniai asmenys. Už savo skolas jie atsako tik tuo turtu, kuriuo jie gali laisvai disponuoti, t. y. turtu, neišimtu iš apyvartos. Valstybė neatsako už skolas valstybinio organo, veikiančio ūkiskaitos pagrindais, o lygiai taip pat ūkiskaitiniai valstybiniai organai nėra materialškai atsakingi už vadovaujančių jų veiklai valstybinių organų skolas.

Ūkiskaitinio organo vadovas jam suteiktų teisių ribose ir remdamasis valstybiniu planu, gali savarankiškai sudarinėti sutartis bei susitarimus ir, neįvykdžius jų, atsako šio organo apyvartos lėšomis.

Ūkiskaitinis organas privalo vykdyti valstybines planines užduotis, Ministrų Tarybos nutarimus bei potvarkius, atitinkamų ministrų ar specialiųjų vadybų vadovų įsakymus bei instrukcijas.

Aukštesnieji organai, kuriems yra pavaldūs ūkiskaitiniai organai, taip pat Valstybės kontrolės ministerija, valstybiniai planavimo, finansų ir kredito organai kontroliuoja, kad ūkiskaitinis organas vykdytų atitinkamus įstatymus ir valstybinio valdymo aktus. Vadinasi, ūkinis apskaičiavimas yra tik specialus ūkio valdymo metodas, kuris užtikrina planinių užduočių įvykdymą, remiantis griežtai apibrėžtu turtiniu ir operatyviniu ūkinio organo savarankiškumu patvirtintų planų ir aukštesniųjų organų nustatytų ūkininkavimo taisyklių ribose.

1) Pagal veikiančius įstatymus skiriami:

1) valstybiniai valdymo organai, veikiantieji pilnutinio ūkinio apskaičiavimo pagrindais ir 2) valstybiniai organai, turintieji ūkiskaitos teises.

Valstybinio valdymo organai, pervestieji į pilnutinį ūkinį apskaičiavimą, yra išlaikomi ne biudžetinių asignavimų sąskaita, o realizavimo-tiekimo operacijų priedų bei antkainių sąskaita. Vadinasi, valdymo išlaidos, kaip ir prekybinės operacinės išlaidos, yra pravedamos per tų organų atsiskaitomąsias sąskaitas. Kitaip sakant, vyriausioji valdyba arba kitas ūkinis organas, veikias pilnutinio ūkinio apskaičiavimo pagrindais, yra visiškai išlaikomas savo ūkinių operacijų priedų ar antkainių sąskaita.

Ministerijų sudėtyje tik nedaugelis vyriausiųjų valdybų yra pervestos į pilnutinę ūkiskaitą. Taip, pvz., pagal RTFSR Ministrų Tarybos 1948 m. balandžio 29 d. patvirtintus RTFSR Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatus¹, ministerijos sudėtyje iš 14

¹ RTFSR NR, 1948 m., Nr. 6, str. 32.

vyriausiųjų valdybų trys veikia pilnutinės ūkiskaitos pagrindais (Vyriausioji farmacijos valdyba, Vyriausioji kurortų valdyba ir Vyriausioji medicinos-sanitarijos įstaigų tiekimo valdyba). RTFSR Žemės ūkio ministerijoje, pagal 1948 m. spalio 4 d. nuostatus¹, keturios iš keturiolikos valdybų veikia ūkiskaitos pagrindais (Vyriausioji vaismedžių medelynų tarybinių ūkių valdyba, Vyriausioji inkubatorinių paukštininkystės stočių valdyba, Vyriausioji šilkininkystės valdyba ir Medžiaginio techninio tiekimo valdyba). Tokia pat padėtis yra ir TSRS ministerijose, kuriose į pilnutinę ūkiskaitą pervedamos, kaip taisyklė, realizavimo ir tiekimo vyriausiosios valdybos.

Kitokioje padėtyje yra vyriausiosios valdybos, turinčios ūkiskaitos teises. Jos taip pat, greta planavimo bei reguliavimo funkcijų, tvarko realizavimą ir tiekimą. Ryšium su tuo, vyriausiosioms valdyboms buvo suteikta teisė sudarinėti realizavimo ir tiekimo sutartis, turėti nuosavas apyvartos lėšas, naudotis bankiniu kreditu realizavimo ir tiekimo funkcijoms vykdyti, turėti bankuose einamąsias ir atsiskaitomąsias sąskaitas. Šios vyriausiosios valdybos taip pat turi teisę duoti bankams pavedimus dėl sumų nurašymo nuo joms vadymingų įmonių bei ūkinių organų atsiskaitomųjų sąskaitų, bet tik apyvartos lėšų, pelno ir amortizacinių atskaitymų perskirstymo tvarka ir ministrui patvirtinus padengti tų įmonių bei ūkinių organų praleisto termino įsiskolinimui tiekėjams ir bankams. Ūkiskaitinė yra tik ta vyriausiosios valdybos veiklos pusė, kurią vykdo jos realizavimo ir tiekimo skyriai.

Šiose vyriausiose valdybose iš atsiskaitomųjų sąskaitų daromos tik prekybinės operacinės išlaidos. Išlaidos išlaikyti visam vyriausiosios valdybos aparatui, tame tarpe ir realizavimo bei tiekimo skyriams, padengiamos iš sąmatinių asignavimų. Vadinasi, vyriausiosios valdybos, turinčios ūkiskaitos teises, yra tokios vyriausiosios valdybos, kurios veikia ūkiskaitos pagrindais tiek, kiek jų sudėtyje yra skyrių, vykdančių operatyvinį realizavimo bei tiekimo darbą. Vyriausiųjų valdybų planavimo bei reguliavimo veikla (pvz., apyvartos lėšų paskirstymas, gamybinių planų tvirtinimas, techninis vadovavimas ir pan.) lieka už ūkiskaitos ribų. Vyriausiosios valdybos realizavimo bei tiekimo skyrius atsako pagal savo įsipareigojimus, išplaukiančius iš jo operacijų, jam skirtų apyvartos lėšų ribose, o vyriausioji valdyba, kaip tokia, neatsako už to skyriaus skolas.

¹ RTFSR NR, 1948 m., Nr. 12. str. 64.

**§ 3. Tvarka valstybinėms įstaigoms sudaryti
ir jų veiklai nutraukti; reikalų priėmimo perdavimo tvarka,
pasikeičiant įstaigų vadovams**

1. Valstybinės įstaigos sudaromos, reorganizuojamos ir jų veikla nutraukiama leidimine tvarka. Kaip jau buvo aukščiau kalbėta, valstybinės biudžetinės įstaigos sudaromos, reorganizuojamos ir nutraukia savo veiklą arba pagal TSRS Konstituciją ir sąjunginių bei autonominių respublikų konstitucijas, arba pagal specialų įgalioto organo (Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo, Ministrų Tarybos, vietinės Tarybos arba jos vykdomojo komiteto) nutarimą.

Pagal Konstituciją sudaromi jos tekste įvardytieji valstybinio valdymo organai (ministerijos, komitetai, vykdomieji ir tvarkomieji Tarybų organai). Remiantis TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakais, valstybinio valdymo organai sudaromi arba ryšium su ministerijų ar specialiųjų vadybų susmulkinimu, arba su naujų ministerijų ar specialiųjų vadybų sudarymu, arba ryšium su naujo administracinio teritorinio vieneto (srities, krašto, apygardos, rajono, miesto) sudarymu.

TSR Sąjungos, sąjunginių ir autonominių respublikų ministrų tarybos leidžia sudaryti bendrasąjunginės ar respublikinės reikšmės specialaus valdymo organus, o eilėje atvejų — vietinės reikšmės organus. Valstybinio biudžeto išlaikomos įstaigos, kurios nėra nurodytos konstitucijose ar kurių sudarymas nėra numatytas aukštesniųjų organų aktuose, gali būti sudarytos vietinių valstybinės valdžios organų sprendimais.

Tokia pat leidiminė tvarka yra nustatyta šiems organams reorganizuoti, jų veiklai nutraukti ir jų organizacinei struktūrai pakeisti.

Ūkinio apskaičiavimo pagrindais veikiantieji valstybiniai organai sudaromi ir reorganizuojami tokia pat leidimine tvarka.

Sujungti, prijungti padalyti ir likviduoti ūkinius organus, taip pat išskirti atskiras įmones iš tų organų sudėties leidžiama: kiek tai liečia bendrasąjunginio pavaldumo organizacijas — tik TSRS Ministrų Tarybos leidimu; kiek tai liečia respublikinio pavaldumo organizacijas — sąjunginės ar autonominės respublikos ministrų tarybos leidimu; kiek tai liečia vietinės reikšmės organizacijas — klausimą sprendžia atitinkamas vietinės Tarybos vykdomasis komitetas.

Skirtingai nuo valstybinio biudžeto išlaikomų įstaigų likvidavimo, ūkiskaitos pagrindais veikiantieji organai likviduojami specialia tvarka. Valstybinio biudžeto išlaikomus organus likvi-

duoja betarpiškai aukštesnysis organas. O ūkiskaitiniam organui likviduoti sudaroma likvidacinė komisija, kuriai vadovauti ir kuřią prižiūrėti pavedama aukštesniojo organo finansų skyriui. Vadybai, kuriai likviduojamasis ūkinis organas yra pavaldus, draudžiama skolintis bet kurias likvidacinės komisijos lėšas, išskyrus pripažintas kreditorines pretenzijas. Tuo atveju, kai likviduojamam ūkiniam organui lieka lėšų, jos turi būti atiduotos į atitinkamą biudžetą. Padalijant ūkinius organus, sudaromi padalijamieji balansai, taip pat sudaromas sutarčių, susitarimų ir t. t. ir paskolų, gautų iš banko, sąrašas, tiksliai nurodant kam atitenka teisės ir pareigos pagal sutartis bei susitarimus ir atsakomybė už skolas bankui.

Šių taisyklių vykdymą kontroliuoja ir nuolat prižiūri ministerijos ar specialiosios vadybos. Finansiniai organai kontroliuoja likvidacinių komisijų veiklą bendrosios priežiūros tvarka.

2. Reikalų priėmimo perdavimo tvarka, pasikeičiant įstaigų vadovams. Siekdama sustiprinti valstybinę drausmę ir pakelti vadovų atsakomybę už socialistinės nuosavybės išsaugojimą, taip pat už įstaigų reikalų būklę, TSRS LKT 1938 m. kovo 2 d.¹ nustatė tam tikrą tvarką reikalams priimti perduoti, pasikeičiant įstaigų vadovams. Buvęs vadovas turi perduoti reikalus naujam vadovui, dalyvaujant atitinkamos vadybos aukštesniojo organo atstovui, surašant priėmimo perdavimo aktą.

RTFS Respublikoje Ministrų Tarybos 1948 m. birželio 1 d. nutarimu nustatyta, kad komisijos reikalams priimti perduoti sudėtį ir tų komisijų aktus tvirtina atitinkamai: vykdomieji komitetai — savo sprendimais, ATSR ministrų tarybos — savo nutarimais, RTFSR ministras arba vadybos vadovas — savo įsakymais.

Priėmimo perdavimo aktuose nurodomos pagrindinės žinios, apibūdinančios faktinę įstaigos darbo būklę, turimus pasiekimus, taip pat visus esminius darbo trūkumus, patvirtintų planų ir vyriausybinių užduočių pažeidimus ir pastebėtus neūkiškumo ir piktnaudžiavimo faktus. Jei perduodantysis ir naujai paskirtasis vadovas prieštarauja dėl atskirų akto punktų, tai jie prieštaravimus išdėsto raštu, pasirašydami aktą.

Pastebėjus, priimant reikalus, stambių piktnaudžiavimo ar neūkiškumo faktų, naujasis vadovas iškelia aukštesniojo organo vadovui klausimą dėl specialios dokumentinės revizijos ir turto inventorizacijos paskyrimo.

Aukštesniojo organo atstovas privalo pridėti prie priėmimo perdavimo akto savo nuomonę, kurioje jis duoda bendrą įstaigos

¹ TSRS NR, 1938 m., Nr. 7, 44 str.

būklės apibūdinimą, pirmesniojo vadovo darbo įvertinimą ir savo pasiūlymus dėl reikalingų priemonių.

Nurodytasis TSRS Vyriausybės nutarimas įpareigoja, prieš pasirašant priėmimo perdavimo aktą, apsvarstyti įstaigos aktyvo susirinkime pagrindines išvadas ir skaitmeninius duomenis, užrašytus akte. Esminiai faktiniai duomenys, iškelti besvarstant aktą aktyvo susirinkime, patikrinus juos, įrašomi į aktą.

Reikalų priėmimas perdavimas turi būti užbaigtas aukštesniojo organo nustatytu terminu, bet ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo tos dienos, kurią buvo priimtas nutarimas pakeisti vadovą.

Aukštesniojo organo vadovas privalo asmeniškai patikrinti reikalų priėmimo perdavimo aktą ir ne vėliau kaip per mėnesį patvirtinti priemones akte pažymėtiems trūkumams ir iškraipymams pašalinti, planui ir vyriausybiniams užduotims įvykdyti, taip pat patraukti atsakomybėn padarytųjų iškraipymų, piktnaudžiavimų ir neūkiškumo kaltininkus.

Tokia pat priėmimo perdavimo tvarka taikoma, perduodant įstaigų reikalus iš vienos vadybos į kitą, su tuo skirtumu, kad reikalus priima perduoda ir priėmimo perdavimo aktus pasirašo tam tikslui įgalioti abiejų vadybų atstovai.

§ 4. Valstybinio valdymo organų aparato struktūros principai

Tinkama valstybinio organo struktūra turi didelę reikšmę konkrečiam, operatyviniam ir diferencijuotam vadovavimui.

Organo struktūra suprantama jo savitarpiskai surištų padalinių (valdybų, skyrių, grupių, sektorių) visuma.

Juridiniu aktu užtvirtinta ir įstatymo nustatyta tvarka priimta organo struktūra yra privaloma. Ji negali būti pakeista kitaip, negu ta pačia tvarka, kuria ji buvo nustatyta.

Skiriama tipinė ir individualinė organo struktūra. Tipinė vadinama vieninga struktūra, nustatyta visoms to paties pavadinimo įstaigoms. Tipinę struktūrą tvirtina TSRS vyriausybė. Tam tikros įstaigos (pvz., ministerijos) struktūra vadinama individualine. Individualinę struktūrą nustato tam reikalui įgaliotas organas: vyriausybė nustato ministerijos struktūrą, ministrai nustato struktūrą jiems pavaldžių įstaigų, kurias jie sudaro savo valdžia.

Skiriamos dvi aparato struktūros sudarymo sistemos: gamybinė teritorinė arba gamybinė šakinė ir funkcionalinė.

Gamybinė šakinė sistema yra tokia aparato sudarymo sistema, kai vadovavimas tam tikros šakos pavaldžioms įstaigoms bei įmonėms yra sukoncentruotas vienoje kurioje nors gamybinėje šakinėje valdyboje (skyriuje), kuri atsako už visą kalbamąją šaką (pvz., Vyriausioji vandenų ūkio ir melioracinės statybos valdyba, Vyriausioji gydymo-profilaktikos valdyba, Vyriausioji elektrinių statybos valdyba ir pan.).

Esant gamybinei šakinei sistemai, gamybinės šakinės valdybos (skyriai) yra vieninteliai organai, kurie turi teisę vadovauti pavaldžioms įmonėms bei įstaigoms. Periferinių organų iškeltieji klausimai yra išsprendžiami kalbamosios gamybinės šakinės valdybos (skyriaus) viduje.

Funkciniai skyriai (planavimo, finansų, apskaitos) neturi teisės savarankiškai kreiptis į periferinius organus. Jie veikia per gamybinės šakines valdybas (skyrius), ir tokiu būdu yra užtikrinamas vadovavimo žemesniesiems organams vieningumas.

Esant gamybinei teritorinei sistemai, kiekviena gamybinė šakinė valdyba (skyrius) vadovauja ne visoms kalbamosios šakos įmonėms bei įstaigoms, o kuriai nors jų grupei, esančiai tam tikroje teritorijoje (pvz., RTFSR Žemės ūkio ministerijos Toliomosios šiaurės rajonų valdyba).

XVII-sis VKP(b) suvažiavimas pripažino vienintele teisinga gamybinę šakinę arba gamybinę teritorinę sistemą, o funkcinę sistemą, pagal kurią iki tol buvo sudaromas centrinių ir vietinių šakinių organų valdymo aparatas, pripažino netinkama.

Esant funkciniai aparato sudarymo sistemai, pavaldžiai įmonei ar valdybai vadovaudavo ne viena valdyba (skyrius), o daugelis funkcinų skyrių (grupių, sektorių).

Esant funkciniai sistemai, kiekviena funkcija koncentruodavosi tiksliai viename kuriame nors skyriuje (grupėje, sektoriuje). Pvz., vadovavimo kapitalinei statybai funkcija koncentruodavosi kapitalinės statybos valdyboje, apskaitos funkcija — viename apskaitos skyriuje (grupėje).

Kiekviena funkcinė valdyba (skyrius) vadovaudavo žemesniesiems organams tik savo funkcijos ribose. Todėl vadovavimas būdavo neišvengiamai išmėtytas tarp visų struktūrinių padalinių. Tokiu būdu centriniam aparate nebūdavo valdybos (skyriaus), kuri atsakytų už visą pavaldaus organo darbą. Centrinio aparato struktūriniai padaliniai būdavo atitraukti nuo vadybingų jam objektų. Vadovaujančių centrų daugialypumas sukeldavo vilkinimą sprendžiant operatyvinius klausimus. Tokiu būdu funkcinė sistema aiškiai prieštaravo konkrečiam, operatyvinio ir diferencijuoto vadovavimo uždaviniams ir todėl buvo pripažinta netinkama.

§ 5. Etatai, darbo užmokesčio fondai ir tarnybinės algos

Ekonomijos režimas valdyme reikalauja, kad valstybinis aparatas būtų racionalizuotas ir patobulintas, kad nereikalingos jo grandys būtų likviduotos, etatai ir administracinės valdymo išlaidos sumažinti.

TSRS LKT 1941 m. birželio 5 d. nutarimu buvo sudaryta prie TSRS Vyriausybės Valstybinė etatų komisija¹, kuriai buvo pavesta: paruošti bendravalstybinę tarnybų ir tarnybinių algų nomenklatūrą; sutvarkyti etatus; panaikinti dirbtinai sudarytas aparato grandis; pašalinti paralelizmą įstaigų darbe; užkirsti kelią savivaliavimui organizuojant naujas įstaigas ir pašalinti iš tarybinio aparato bet kokius nesaikingumus.

Valstybinė etatų komisija tikrina, kad visos įstaigos ir organizacijos laikytųsi nustatytų joms struktūrų, etatų, tarnybų pavadinimų ir tarnybinių algų. Ji turi teisę duoti privalomus joms nurodymus dėl pernelyg didelių ir nereikalingų grandžių bei etatų panaikinimo ir dėl lėšų jiems išlaikyti atleidimo nutraukimo. Tik Valstybinei etatų komisijai leidus, ministerijos, vadybos ir sąjunginių respublikų ministrų tarybos gali reorganizuoti aparatą, sudaryti naujas organizacijas bei įstaigas, keisti tarnybų pavadinimus ir tarnybines algas.

TSRS Vyriausybės nustatyta tvarka etatams, darbo užmokesčio atlygiams bei fondams tvirtinti užtikrina nenukrypstamą valdymo išlaidų mažėjimą, valstybinio aparato pigimą, jo tobulėjimą.

TSRS Ministrų Taryba arba esanti prie jos Valstybinė etatų komisija tvirtina etatų sąrašą, t. y. nustatomų įstaigoms bei organizacijoms tarnybų sąrašą.

Be etatų sąrašų, TSRS Ministrų Taryba arba Valstybinė etatų komisija nustato etatinius kontingentus, t. y. kalbamosios vadybos (TSRS vadybos arba sąjunginių respublikinių vadybų respublikinių ir vietinių organų) bendrą valdymo aparato darbuotojų skaičių.

Patvirtintų etatinių kontingentų ribose TSRS centrinės įstaigos vadovas tvirtina kiekvieno jam vadybingo sąjunginės priklausomybės vietinio organo, įstaigos ar įmonės etatų sąrašą².

¹ Zr. Vadovaujamos medžiagos rinkinį Valstybės kontrolės kontrolieriui, 1945 m., 59 psl.

² TSRS IR, 1935 m., Nr. 26, 208 str.

Tipiniai etatai nustatomi TSRS centrinių įstaigų vietiniams organams, sąjunginėms ir autonominėms respublikoms, vietinių Tarybų vykdomiesiems komitetams, taip pat įmonių ir ūkinių organizacijų valdymo aparatui.

Atitinkamai tarnybai pagal etatų sąrašą yra nustatytas tam tikras darbo užmokesčio atlygis — t a r n y b i n ė a l g a. Kitaip sakant, tarnautojų darbo užmokesčio dydžiai nustatomi darbo užmokesčio valstybinio normavimo tvarka, t. y. leidžiant vyriausybinius nutarimus. TSRS Ministrų Taryba tvirtina valdymo aparato darbo užmokesčio atlygius pagal tarnybinius pavadinimus visoms valstybinio valdymo šakoms. TSRS centrinės įstaigos ir sąjunginių respublikų ministrų tarybos negali nustatyti naujų tarnybinių algų.

Tarnybinės algos yra nustatomos arba tvirtais darbo užmokesčio atlygiais, arba nurodant minimalinį ir maksimalinį atlygį. Pastaruoju atveju administracijai suteikiama teisė šio maksimumo ir minimumo ribose nustatyti darbo užmokesčio atlygį konkrečiam darbuotojui, atsižvelgiant į jo kvalifikaciją ir į darbo apimtį. Kai kurioms darbuotojų kategorijoms yra nustatyti diferencijuoti darbo užmokesčio atlygiai, pareinamai nuo mokslo cenzo, mokslo laipsnio ar mokslo vardo, darbo stažo, atliekamo darbo pobūdžio, darbo vietos (miesto ar kaimo vietovė ir kt.).

Itin vertingiems specialistams, turintiems įžymių žinių bei patyrimo pavestame jiems darbe ir dirbantiems pagrindiniuose kalbamosios įstaigos, įmonės, organizacijos darbo baruose, gali būti nustatytos p e r s o n a l i n ė s a l g o s.

TSRS Ministrų Tarybos nustatytų dydžių įvairioms įstaigų bei įmonių grupėms personalines algas skiria: TSRS ministrai — sąjunginio pavaldumo įstaigose bei įmonėse, ir sąjunginių respublikų ministrų tarybos — visose kitose įstaigose bei įmonėse. Bendrą skaičių asmenų, kuriems skiriamos personalinės algos, nustato TSRS Ministrų Taryba atskirai ministerijoms, centrinėms įstaigoms ir sąjunginėms respublikoms.

Personalinė alga išmokama tik tam asmeniui, kuriam ji buvo patvirtinta, ir tik tol, kol šis asmuo eina kalbamąsias pareigas.

D a r b o u ž m o k e s č i o f o n d a s (l i m i t a s) nustatomas kiekvienai įstaigai, remiantis patvirtintu etatų sąrašu ir nustatytais darbo užmokesčio atlygiais. TSRS ministerijoms ir kitoms vadyboms darbo užmokesčio fondų limitus tvirtina TSRS Ministrų Taryba. Tvirtus darbo užmokesčio fondus kiekvienai bendrasąjunginei įstaigai nustato atitinkama ministerija. Sąjunginėse respublikose respublikiniam ir vietiniam ūkiui šiuos fondus nustato sąjunginių respublikų ministrų tarybos. Kraštų bei sričių Tarybų vykdomieji komitetai nustato, sąjunginių respubli-

kų ministrų tarybų patvirtintų limitų ribose, tvirtus darbo užmokesčio fondus vadybingoms jiems įstaigoms.

Biudžetinėms įstaigoms lėšas darbo užmokesčiui išduoda Valstybinis bankas, atsižvelgdamas į faktinį darbuotojų skaičių ir į priskaitytą darbo užmokestį, bet ne daugiau kaip priklauso pagal patvirtintus darbo užmokesčio fondus ir etatų sąrašą.

Etatų drausmės pažeidimas, taip pat darbo užmokesčio fondų ir tarnybinių algų peržengimas persekiojami baudžiamąja tvarka.

Aukščiau nurodytos tvarkos laikymąsi užtikrina: finansų organų kontrolė, kad būtų laikomasi etatų ir tarnybinių algų, ir kreditų uždarymas toms įstaigoms, kurios nesilaiko nustatytų joms etatų ir tarnybinių atlygių.

Etatų sąrašai įregistruojami finansų organuose.

Finansų organai yra įpareigoti, registruodami etatus, išaiškinti aparato sumažinimo galimumus. Pastebėję, kad etatai arba struktūra yra pernelyg dideli, jie privalo pateikti savo pasiūlymus dėl etatų sumažinimo ir dėl struktūros supaprastinimo atitinkamam finansų organui, pareinamai nuo registruojamos įstaigos, įmonės arba organizacijos pavaldumo. Kai finansų organai nustato, kad etatai yra padidinti, aparato struktūra pakeista, tarnybų pavadinimai pakeisti, tarnybinės algos padidintos, nepatvirtinus TSRS Ministrų Tarybai arba Valstybinei etatų komisijai, jie atsisako įregistruoti etatus.

Be to, finansų organai turi tokiais atvejais teisę uždaryti kreditus įstaigoms ir įmonėms, nesilaikančioms nustatytų joms etatų, tarnybinių algų ir administracinių valdymo išlaidų sąmatų.

Valstybinis bankas išduoda lėšas darbo užmokesčiui įstaigų, organizacijų ir įmonių valdymo aparato darbuotojams išmokėti, tik pateikus etatų registracijos korteles su atžyma, kad etatai, darbo užmokesčio atlygiai bei fondai yra įregistruoti finansų organuose.

Griežtai reguliuojant darbo užmokesčio fondus, nustatant tvirtus etatų sąrašus bei tarnybines algas ir reguliariai kontroliuojant, kad šioje srityje būtų laikomasi drausmės, mažėja lyginamasis svoris administracinių valdymo išlaidų, kurių pagrindinę dalį sudaro darbo užmokesčio fondas. Tai matyti iš mūsų pateiktųjų duomenų už eilę metų (žr. 77 psl. lentelę Nr. 1).

Administracinių valdymo išlaidų lyginamojo svorio sumažėjimas TSR Sąjungoje vaizdžiai patvirtina genialųjį numatymą Markso, kuris rašė, kad socialistinėje visuomenėje dalis bendrųjų nesusijusių su gamyba, valdymo išlaidų „...iš karto labai

žymiai sumažės, palyginti su ta jų dalimi šių dienų visuomenėje,
ir vis labiau mažės naujai visuomenei besivystant“¹.

Lentelė Nr. 1

Administracinių valdymo išlaidų lyginamasis svoris TSRS biudžete
metinio biudžeto nuošimčiais

M e t a i				
1924/25	1928/29	1933	1939	1947
12,2	6,5	4,5	4,1	4,0

¹ Marksas ir Engelsas, Raštai, XV t., 273 psl.

IV SKYRIUS

TARYBINĖ VALSTYBINĖ TARNYBA

§ 1. Tarybinio valstybinio aparato kadro vaidmuo ir reikšmė.
§ 2. Pagrindiniai tarybinės valstybinės tarnybos principai.
§ 3. Valdžios buržuazinėse valstybėse ir ikirevoliucinėje Rusijoje.
§ 4. Tarybinių valstybinių tarnautojų klasifikacija. § 5. Tarybinių valstybinių tarnautojų teisės bei pareigos. § 6. Valstybinės tarnybos eiga TSR Sąjungoje. § 7. Tarybinių valstybinių tarnautojų paskatinimas. § 8. Tarybinių valstybinių tarnautojų atsakomybė

§ 1. Tarybinio valstybinio aparato kadro vaidmuo ir reikšmė

Kadro paruošimas, patobulinimas, parinkimas, apskaita ir paskirstymas visuomet buvo mazginiai klausimai stiprinant tarybinį valstybinį aparatą. Tokią pat reikšmę jie tebeturi iki šiol.

Ypatingu aštrumu tarybinio aparato kadro problema buvo iškelta VKP(b) CK liepos mėnesio (1928 m.) Plenumo ir VKP(b) CK lapkričio mėnesio (1929 m.) Plenumo, kurie specialiai svarstė kadro klausimą. VKP(b) CK lapkričio mėnesio Plenumo rezoliucijoje pasakyta: „Milžiniškas socialistinės statybos užmojis, įgyvendinimas penkmečio plano, kuris praktiškai išreiškia partijos lozungą „pasivyti ir pralenkti“ priešakines kapitalistines šalis, ir, pagaliau, klasių kovos paaštrėjimas šalyje iškelia partijai visu platumu ir aštrumu kadro problemą rekonstrukcijos laikotarpiu“.

Tuo metu kadro problema buvo itin aštri ūkiniam aparatui. Tačiau netrukus kadro paruošimo klausimas pasidarė nemažiau aštrus ir kitoms aparato dalims. „Jeigu CK liepos ir lapkričio mėnesių Plenumai kėlė klausimą dėl kadro ūkiui, tai dabar mes turime iškelti klausimą dėl kadro... ir tarybinėms įstaigoms, ir kooperacijai, ir profsąjungoms ir t. t.“¹, — pareiškė drg. L. Kaganovičius XVI-jame VKP(b) suvažiavime 1930 metais.

¹ XVI-ojo VKP(b) Suvažiavimo stenografinė ataskaita, 79 psl.

Aukštųjų mokyklų tinklo išplėtimas, besimokančiųjų jose kontingento padidėjimas, aukštųjų mokyklų perdavimas iš Švietimo liaudies komisariato žinios atitinkamų liaudies komisariatų žinion, siekiant padidinti liaudies komisariatų atsakomybę už kadrų paruošimą, per trumpą laiką davė teigiamų rezultatų.

Didžiulę reikšmę kadrų pagerinimui turėjo aparato išvalymas nuo suburokratėjusių ir klasiniai priešingų elementų, iškėlimas į aparatą darbininkų ir inžinerijos-technikos darbuotojų iš gamybos ir darbininkų vykdomos valstybinių įstaigų darbo kontrolės sustiprinimas.

Iki 1938 metų buvo iš esmės išspręstas Lenino ir Stalino patatytas uždavinys — paruošti savo kadrus, atsidavusius naujos visuomenės pastatymo reikalui.

Laikotarpį tarp XVII-jo ir XVIII-jo VKP(b) suvažiavimų draugas Stalinas pavadino kultūrinės revoliucijos laikotarpiu. Šio laikotarpio metais (1934—1938 m.) buvo paruošti žymūs tarybinės inteligentijos kadrai. XVIII-jame VKP(b) suvažiavime draugas Molotovs pareiškė, kad tik aukštosios ir vidurinėsios sudėties vadovaujančių kadrų skaičius mūsų šalyje sudarė tuo metu 1750 tūkstančių. Bendroji kadrų sudėtis, o ypač vadovaujančiųjų tarybinių ir ūkinių darbuotojų kadrų sudėtis žymiai pagerėjo kokybiškai.

„Pakeitusi subankrutavusią politiniu ir dalykiniu požiūriais kadrų dalį ir iškėlusi naujus žmones į vadovaujantį darbą, mūsų partija atliko didelį reikalą, ji sustiprino save. Įvyko valstybinio ir ūkinio aparato sanavimas“¹.

Įžengimas į socializmo pastatymo užbaigimo ir laipsniško perėjimo nuo socializmo į komunizmą laikotarpį padidino kadrų paruošimo, išugdymo ir paskirstymo reikšmę.

Žengimas pirmyn į komunizmą iškelia uždavinius toliau stiprinti valstybinį aparatą. Pasidarė sudėtingesnis visuomeninis politinis gyvenimas mūsų šalies viduje, nes nepaprastai išsiplėtė ir diferencijavosi tarybinio valstybinio aparato funkcijos, išaugo organizacinio vadovavimo vaidmuo. Lemiamą reikšmę įgijo subjektyvus faktorius. Bolševikų partijos ir Tarybų vyriausybės politiką vykdo žmonės. Dar daugiau, po to, kai nustatyta teisinga politinė linija, partiniai, tarybiniai ir ūkiniai kadrai — brangiausias mūsų partijos ir socialistinės valstybės fondas — virsta lemiama partinio ir valstybinio vadovavimo jėga. Kadrai yra jėga, kuri užtikrina Partijos ir Vyriausybės linijos įgyvendinimą. Tai iškelia rimtus uždavinius toliau keliant mūsų kadrų teorinį lygį,

¹ Andriejevas, Kalba XVIII-jame VKP(b) suvažiavime, 1939 m., 9 psl.

politiškai užgrūdinant juos, auklėjant juos tiesos meilės ir sąžiningumo valstybės ir liaudies atžvilgiu dvasia.

Draugo Stalino kalbose VKP (b) CK vasario—kovo mėnesių (1937 m.) Plenumo ir XVIII-jame VKP(b) suvažiavime, XVIII-ojo VKP(b) suvažiavimo nutarimuose yra nurodyti šie keliai kadry problemai išspręsti:

1) centralizuoti kadry parinkimą, rūpestingai ugdyti juos, nuodugniai studijuoti darbuotojų vertinguosius ypatumus ir trūkumus; drąsiai kelti jaunus darbuotojus; derinti kadry parinkimo ir paskirstymo reikalą su partijos politinės linijos reikalavimais;

2) komunistiškai auklėti tarybinius kadrus; likviduoti tarnautojų tarpe smulkiaburžuazinius įpročius; stiprinti darbo drausmę įstaigose; mobilizuoti visus kadry gabumus pasiaukojamai kovai dėl komunizmo pergalės; kelti mūsų kadry teorinį lygį ir politinį užsigrūdinimą.

Lemiamą reikšmę kovoje dėl kadry sustiprinimo turi bolševikinis auklėjimas. Bolševikiškai auklėti kadrus reiškia auklėti juos nenuilstamo marksistinės lenininės teorijos įsisavinimo dvasia. Kad valstybinis darbuotojas sąmoningai ir sėkmingai dirbtų savo darbą, jis turi suprasti valstybės politiką. Valstybiniai darbuotojai, kurie nesidomi mūsų žengimo į priekį perspektyva, neišvengiamai virsta, anot draugo Stalino išsireiškimo, „beperspektyviniais verteivomis, akiai ir mechaniškai vykdančiais nurodymus iš viršaus“¹.

Tarybinis specialistas privalo būti ne tik tam tikros mokslo šakos specialistas; „...jis drauge turi būti politikas-visuomenininkas, kuris gyvai domisi savo šalies likimu, kuris žino visuomenės vystymosi dėsnius, kuris moka panaudoti tuos dėsnius ir stengiasi būti aktyvus šalies politinio vadovavimo dalyvis“².

§ 2. Pagrindiniai tarybinės valstybinės tarnybos principai

Asmuo, kuris pagal rinkimus arba pagal paskyrimą eina nuolatinės arba laikinas pareigas valstybiniame aparate ir gauna atlyginimą (darbo užmokestį) už savo darbą, vadinamas valstybiniu tarnautoju.

Valstybiniams tarnautojams suteikiamos tam tikros teisės. Šių teisių apimtis skiriasi pareinamai nuo einamųjų pareigų pobūdžio, bet visais atvejais valstybiniam tarnautojui teisės suteikiamos tik pavestoms pareigoms vykdyti. Jeigu valstybinis tarnautojas

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 586 psl., liet. leid.

² Ten pat, 586—587 psl.

teises, suteiktas jam pagal jo tarnybines pareigas, panaudoja ne ryšium su pareigų vykdymu, jis pažeidžia tarybinius įstatymus ir yra atsakingas valstybei, visuomenei.

Valstybinės tarnybos klausimas tarybinėmis sąlygomis buvo ir yra sprendžiamas, atsižvelgiant į socialistinės valstybės ypatumus. Naujus, tikrai demokratinius tarybinės valstybinės tarnybos principus suformulavo bolševikų partija, Leninas ir Stalinas. Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos išvakarėse ir pirmaisiais Tarybų valdžios mėnesiais Leninas išdėstė šiuos principus: a) valstybiniai tarnautojai — visuomenės tarnai, valstybinių pavedimų vykdytojai, b) visų laipsnių tarnautojai yra Tarybų kontroliuojami ir atskaitingi joms, c) visi be išimties pareigūnai gali būti pakeisti bet kuriuo laiku¹, d) valstybiniai tarnautojai iš privilegijuoto sluoksnio, kuriuo valdininkai buvo ikispalinėje Rusijoje ir kuriuo jie yra šiuolaikinėje buržuazinėje valstybėje, paverčiami „...specialios „ginklo rūšies“ darbininkais“, atlyginamais ne aukščiau kaip paprastas gero darbininko atlyginimas“², e) tarybiniai piliečiai turi lygias teises į valstybinę tarnybą, nepriklausomai nuo lyties ir tautybės ir f) valstybinių tarnautojų teisės nėra apribojamos, išskyrus tuos apribojimus, kurie neišvengiamai kyla iš to fakto, kad valstybiniai tarnautojai vykdo valstybines funkcijas (pvz., valstybiniai tarnautojai negali būti trečiųjų asmenų įgaliotiniais bylose su įstaigomis ir įmonėmis, kuriose jie tarnauja; valstybiniai tarnautojai negali jokia forma sueiti su savo įstaigomis bei įmonėmis į komercinio pobūdžio santykius) (žr. 1922 m. gruodžio 21 d. Laiškinųjų taisyklių dėl tarnybos valstybinėse įstaigose bei įmonėse 3 p.)³.

Nuo pat pirmųjų savo egzistavimo dienų Tarybų valstybė pradėjo įgyvendinti tikrai demokratinius tarybinės valstybinės tarnybos principus. 1917 metų spalio mėnesio išvakarėse Leninas rašė: „...pažėmsime valstybinius valdininkus iki mūsų pavedimų paprastų vykdytojų, atsakingų, pakeičiamų, kukliai atlyginamų „prižiūrėtojų ir buhalterių“ (žinoma, su visų rūšių bei laipsnių technikais) — štai mūsų proletarinis uždavinys, štai nuo ko galima ir reikia pradėti vykdant proletarinę revoliuciją“⁴. VCVK 1917 m. lapkričio 23 (10) d. dekretu buvo panaikinti visi civiliniai laipsniai ir visi atitinkami įstatymai⁵. 1918 m.

¹ Žr. V. I. Leninas, Raštai, XXI t., 403 psl.

² V. I. Leninas, Raštai, XX t., 95 psl.

³ RTFSR ĮR, 1923 m., Nr. 1, 8 str.

⁴ V. I. Leninas, Raštai, XXI t., 403 psl.

⁵ RTFSR ĮR, 1917 m., Nr. 3, 31 str.

spalio 31 d. valstybiniai tarnautojai buvo sulyginami su visais darbo žmonėmis socialinio aprūpinimo atžvilgiu¹.

Dar anksčiau, būtent, 1918 m. birželio 14 (1) d., tarnautojams ir darbininkams buvo nustatytos lygios kasmetinės atostogos². Tarybų valstybė nustatė, kad kiekvienas pilietis turi teisę apskusti veiksmus valstybinių tarnautojų, neteisingai vykdančių savo tarnybines pareigas.

Sekančiais metais, remiantis Lenino—Stalino nurodymais, buvo įgyvendintos rimtos priemonės tarybiniam kadram išugdyti (darbininkų ir valstiečių iškėlimas į valstybinį aparatą, įmonių šefavimas įstaigų atžvilgiu ir socialistinis suderinimas darbo gamyboje su darbu įstaigose ir kt.).

Valstybinės tarnybos klausimus (priėmimo tarnybon tvarką bei sąlygas, atleidimo iš tarnybos tvarką bei sąlygas ir t. t.) reguliuoja darbo ir specialieji įstatymai.

Mūsų darbo įstatymai taikomi tiek darbininkams, tiek ir valstybiniam tarnautojams. Tarybiniai valstybiniai tarnautojai, kaip ir darbininkai, vykdo visuomenei naudingas funkcijas įvairiose valstybinio gyvenimo srityse. Todėl jie iš principo niekuo nesiskiria nuo dirbančiųjų įmonėse.

Taip, TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1940 m. birželio 26 d. Įsaku³ darbininkams ir tarnautojams yra nustatytas vienodas darbo dienos ilgumas. Darbininkams ir tarnautojams uždrausta savivališkai pasitraukti iš įmonių ir įstaigų, taip pat savivališkai pereiti iš vienos įmonės į kitą arba iš vienos įstaigos į kitą. Nustatytos vienodos sąlygos, kuriomis įmonės direktorius ir įstaigos vadovas turi teisę ir privalo leisti darbininkui ir tarnautojui išeiti iš įmonės ar įstaigos (pasitraukimas iš darbo asmens, gavusio senatvės ar invalidumo pensiją; darbininko ar tarnautojo priėmimas į aukštąją ar vidurinę specialiąją mokyklą). Darbininkams ir tarnautojams, savivališkai pasitraukusiems iš darbo arba dykinėjusiems be pateisinamų priežasčių, yra nustatyta vienoda baudžiamoji atsakomybė.

Bet iš to, kas aukščiau išdėstyta, dar neišeina, kad bendrai neturi būti atskirų aktų, reglamentuojančių specifinius valstybinės tarnybos klausimus. Valstybinės tarnybos specifiškumas (ypatumas) nusakomas tuo, kad kiekvienas valstybinis tarnautojas savo teisių ribose vykdo valstybines funkcijas ir veikia valstybės vardu.

¹ RTFSR ĮR, 1918 m., Nr. 89, 906 str.

² RTFSR ĮR, 1918 m., Nr. 43, 527 str.

³ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1940 m., Nr. 20.

Yra keletas specialių aktų dėl valstybinių tarnautojų: 1922 m. gruodžio 21 d. „Laikinosios taisyklės dėl tarnybos valstybinėse įstaigose ir įmonėse“¹, 1933 m. kovo mėn 14 d. „Dėl valstybinių įstaigų ir įmonių tarnautojų atsakomybės už kenkėjiškus veiksmus“². Atskirai reikia paminėti TSRS LKT ir CVK 1929 m. spalio 13 d. nutarimą „Dėl TSR Sąjungos ir sąjunginių respublikų drausminių įstatymų pagrindų“³ ir transporto, ryšių organų ir t. t. darbininkų bei tarnautojų drausmės įstatus.

Svarbią reikšmę turi TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakai dėl klasių laipsnių nustatymo prokuratūros organų prokuroriniams bei tardymo darbuotojams, rangų — Užsienio reikalų ministerijos darbuotojams ir vardų — geležinkelių transporto, jūrų bei upių laivyno darbuotojams, vadovaujantiems ir atsakingiems finansinio bei bankinio aparato darbuotojams.

Tarybiniai įstatymai (bendrieji ir specialieji) nustato, kad neleidžiama atleisti iš darbo arba atsisakyti priimti į darbą dėl tokių motyvų, kaip socialinė kilmė, teistumas praeityje, tėvų arba giminių nuteisimas jeigu tai nenumatyta specialiuose įstatymuose. Šiuo atžvilgiu yra tik vienas apribojimas: negali tarnauti valstybinėje tarnyboje asmenys, kuriems yra atimtos rinkimų teisės, kurie atlieka bausmę su laisvės atėmimu, ir asmenys, kuriems tarnauti uždrausta teismo organų nutarimais.

Tarybiniai įstatymai draudžia dirbti kartu vienoje valstybinėje įstaigoje asmenims, surištiems tarp savęs artima giminyste ar svainyste, tuo atveju, jei jų bendrojoje tarnyboje vienas yra pavaldus antrajam arba jo kontroliuojamas. Ši taisyklė neliečia asmenų, einančių pavaldžias arba kontroliuojamas pareigas pagal rinkimus, taip pat kai kurių socialinio kultūrinio aparato darbuotojų kategorijų (pedagogų, gydytojų ir pan.).

Kaip jau buvo pažymėta, valstybinis tarnautojas neturi teisės būti piliečio, įstaigos ar įmonės įgaliotiniu bylose su tuo organu, kuriame jis tarnauja. TSRS LKT 1934 m. balandžio 20 d. išleido nutarimą, kuriuo uždraudė tarybinėms, ūkinėms ir kitoms organizacijoms skirti, o geležinkelių transporto darbuotojams priimti iš šių organizacijų bet kurias premijas⁴. Tokios rūšies premijos laikomos kyšininkavimu, ir nusikaltusieji baudžiami pagal atitinkamus Baudžiamojo kodekso straipsnius.

Pagaliau, valstybinis tarnautojas turi teisę eiti antraeiles pareigas kitoje įstaigoje tik gavęs abiejų suinteresuotųjų įstaigų

¹ RTFSR ĮR, 1923 m., Nr. 1, 8 str.

² TSRS ĮR, 1933 m., Nr. 19, 108 str.

³ TSRS ĮR, 1929 m., Nr. 71, 670 str.

⁴ TSRS ĮR, 1934 m., 172 str.

vadovų rašytinį leidimą. Įstaigos vadovas turi teisę leisti arba uždrausti eiti antraeiles pareigas kitose įstaigose. Kai kurioms valstybinių tarnautojų kategorijoms, pvz., finansų vadybos, teis-
mų vadybos, vidaus reikalų ir valstybės saugumo, milicijos, prokuratūros organų darbuotojams bendrai draudžiama eiti antraeiles pareigas kitose vadybose; vadovo leidimu šių organų tarnautojams leidžiama eiti antraeiles pareigas šios vadybos ribose ir dirbti mokslinėse bei mokomosiose įstaigose.

Atskirose vadybose, kur yra įvesti drausmės įstatai, yra nustatytos papildomos sąlygos. Taip, pvz., transporte stojantysis į tarnybą privalo turėti specialių techninių žinių ir turi būti atitinkamos sveikatos, kad galėtų eiti kalbamąsias pareigas. Tokie pat reikalavimai statomi stojant dirbti į vandens transporto ir ryšių valdymo organus. Liaudies švietimo srityje vidurinės mokyklos direktoriaus pareigas gali eiti tik asmuo, turįs pedagoginio mokslo cenzą ir trejų metų pedagoginio darbo stažą, taip pat pripažintas tinkamu specialios liaudies švietimo organo atestacinės komisijos.

Tokiu būdu atskirose vadybose, šalia bendrųjų reikalavimų, statomų visiems valstybiniais tarnautojams, yra papildomų reikalavimų, privalomų tik kalbamosios vadybos ribose.

§ 3. Valdininkija buržuazinėse valstybėse ir ikirevoliucinėje Rusijoje

Valdininkija yra būdingiausias buržuazinės valstybinės mašinos bruožas. Valdininkija — tai „parazitas“ buržuazinės valstybės kūne, parazitas, pagimdytas vidinių prieštaravimų, kurie drasko šią visuomenę, bet kaip tik toks parazitas, kuris „užkemša“ gyvybines poras¹. Milžiniška valdininkų armija realiai atlieka išnaudotojų klasėms pageidaujamos ir naudingos tvarkos bei santykių apsaugos darbą. Ši armija yra „...kiaurai persunkta antidemokratine dvasia, tūkstančiais ir milijonais siūlų surišta su dvarininkais ir buržuazija, įvairiais būdais priklausoma nuo jų. Ši armija yra apsupta buržuazinių santykių atmosferos, tik ją kvėpuoja; ji sustingo, surambėjo, sustyro, ji neturi jėgų ištrūkti iš šios atmosferos, ji negali galvoti, jausti, veikti kitaip, negu senoviškai. Ši armija yra suvaržyta rangų garbinimu, tam tikrų „valstybinės“ tarnybos privilegijų santykiais, o aukštutiniai šios armijos sluoksniai per akcijas ir bankus yra visiškai pa-

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXI t., 389 psl.

vergti finansiniam kapitalui, tam tikru laipsniu patys yra jo agentai, jo interesų bei įtakos laidininkai“¹.

Buržuazinės valstybės leidžia įstatymus apie valdininkijos šventumą ir neliečiamumą. Viešpataujančios klasės, betarpiškai papirkdamos valdininkus (korupcija), suteikdamos jiems privilegijų (pirmenybių), nustatydamos jiems aukštas algas ir per „sąjungą tarp vyriausybės ir biržos“ laiko savo rankose šią armiją, savo ištikimus tarnus, išskiria valdininkiją iš bendros gyventojų masės. Buržuazinė valdininkija besąlygiškai klauso aukštesniosios vyresnybės, tuo tarpu kai piliečiams ji nėra atsakinga. Viešpataujančios klasės reikalauja iš darbo žmonių, kad jie gerbtų įstatymus ir įstaigas, kurie paverčia darbo žmones beteisiais valdininkų savivalės objektais.

Visuomenės nekontroliuojama valdininkija laužo teisėtumą, darbo žmonėms yra atimtas bet koks galimumas kontroliuoti valdininkus; valdininkija neprileidžia, kad viešoji nuomonė kištųsi į jos tarnybinę veiklą. Valdininkija yra jėga, stovinti virš liaudies, engianti liaudį ir atskirta nuo liaudies barjeru.

Buržuazinės valstybės sąlygomis kasdien vis gilėja praraja tarp valdančiųjų ir valdomųjų; valdininkija, ypač jos aukštutiniai sluoksniai, vis labiau atsiskiria nuo darbo žmonių.

Policinėje biurokratinėje carinėje Rusijoje „Rusijos atsilikimą ir jos absoliutizmą, — rašė Leninas, — atitinka visiškai liaudies beteisiskumas valdininkijos atžvilgiu, visiškai privilegijuotos biurokratijos bekontroliškumas“². Engelsas nurodė rusiškų valdininkų paperkamumą, jų suktumą, jų pažiūrų niekšiskumą, siaurai egoistinį paklusnumą vyresnybei, sujungtą su paviršutinišku išmokslinimu.

Tokią būklę pilnutinai nulėmė policinės biurokratinės rusų valstybės prigimtis. Aukštų algų, privilegijų ir įvairių nuolaidų pagalba kapitalistai ir dvarininkai rėmėsi valdininkija, kaip jėga, saugančia jų viešpatavimą.

Nebuvimas darbo žmonių kontrolės valdininkų atžvilgiu, besąlygiškas valdininkų paklusnumas vyresnybei pavertė juos uždara kasta, sudaryta vergiškumo, aklo paklusnumo pradais.

Visų buržuazinių valstybių vystymuisi yra būdingas nuolat kylantis policinio biurokratinio aparato augimas, valdininkų armijos didėjimas. „Ypatingai imperializmas, bankinio kapitalo epocha, milžiniškų kapitalistinių monopolijų epocha, monopolistinio kapitalizmo peraugimo į valstybinį monopolistinį kapitalizmą epocha rodo nepaprastą „valstybinės mašinos“ sustiprėjimą.

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXI t., 144 psl.

² V. I. Leninas, Raštai, II t., 179 psl.

negirdėtą jos biurokratinio ir karinio aparato augimą, susietą su represijų prieš proletariatą sustiprėjimu tiek monarchinėse, tiek ir pačiose laisviausiose, respublikinėse šalyse¹. Dar 1917 metais Leninas nurodė, kad į purviną, kruviną balą biurokratinių bei karinių įstaigų, kurios viską pajungia, viską užgniaužia, visiškai nuriedėjo tokios stambiausios valstybės, kaip JAV ir Anglija.

Vidinių klasinių prieštaravimų paaštrėjimas buržuazinėse šalyse, prieštaravimų tarp buržuazinių, imperialistinių valstybių paaštrėjimas — tokia yra pagrindinė, svarbiausioji priežastis, dėl kurios stiprėja buržuazinis valstybinis aparatas ir auga valdininkija. Visi mėginimai paaiškinti šiuos reiškinius „visuomeninio gyvenimo sudėtingumo padidėjimu“, „valstybės funkcijų diferenciacija“ ir pan. tik užtemdo pagrindinę, svarbiausią ir tikrai lemiamą imperialistinių valstybių policinio biurokratinio aparato augimo priežastį.

Marksistinė lenininė valstybės ir teisės teorija remiasi tuo, kad valstybinis aparatas yra viešpataujančios klasės įrankis, kurio pagalba saugomi jos interesai, įtvirtinami bei išvystomi šiai klasei naudingi ir pageidaujami santykiai bei tvarka. Valdininkija yra svarbiausias valstybinio aparato elementas. Kiekviena viešpataujanti klasė sukuria aparatą pagal savo poveiklį ir panašumą ir sukomplektuoja aparato asmeninę sudėtį iš jai ištikimų kadry. Viešpataujanti klasė moka valdininkams aukštas algas, saugo jų teises, įpareigoja juos vykdyti jos valią, veikti pagal šios klasės nurodymus, vykdyti jos pavedimus.

Buržuazinėje revoliucijoje buržua „užtikrino sau pergalę tuo, kad paskelbė naują konstituciją ir rekrūtavo, surinko administratorius iš savo klasės ir pradėjo mokytis, panaudodami administratorius iš pirmesniosios klasės, ir ėmė mokyti savo naujuosius administratorius, ruošti juos administravimui, panaudodami šiam reikalui visą valstybinį aparatą, sekvestruodami feodales įstaigas, leisdami mokyklon tuos, kurie turtingi, ir tokiu būdu per ilgus metus ir dešimtmečius jie paruošė administratorius iš savo klasės“².

Fašistinėje Vokietijoje (1933—1945 m.) įvyko vadinamasis „profesinės valdininkijos atkūrimas“. Hitlerinis režimas rėmėsi reakciniu biurokratiniu aparatu, paruoštu dar Prūsijos monarchijos laikais. Į valdininkiją buvo žiūrima kaip į „pagrindinį valstybės ramstį“. Fašizmas negalėjo pasitenkinti Veimaro respublikos valstybiniu aparatu, kuris, nors ir liko iš esmės senas

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXI t., 391 psl.

² V. I. Leninas, Raštai, XXV t., 105 psl.

biurokratinis, nepalietas aparatas, vis dėlto respublikos laikais priėmė į savo gretas naujų valdininkų iš buržuazinių demokrati-
nių sluoksnių.

Fašistų atėjimas į valdžią pasižymėjo opozicionierių, „įtaria-
mujų“, t. y. „politiškai nepatikimųjų“, atleidimu. Prasidėjo vals-
tybinio aparato valymas nuo tų tarnautojų, kurie pradėjo dirbti
po 1918 metų revoliucijos.

Buvo atleisti tarnautojai, kurie priklausė komunistų partijai
arba jos pagalbinėms ar prijaučiančioms jai organizacijoms.
Teisė į darbą valstybiniame aparate buvo suteikiama tik „ari-
jams“. Taip fašizmas stiprino savo valstybinį aparatą reakcin-
giausių, šovininistinių imperialistinės buržuazijos sluoksnių naudai.

JAV imperialistinės buržuazijos ekspansinei politikai yra
reikalingi tinkami šiai politikai valdininkų kadrai. Ypatingų
priemonių pagalba viešpataujančiosios JAV klikos mėgina pa-
laužti opoziciją prieš agresyvų kursą šalies viduje ir gauti laisvas
rankas šiai politikai vykdyti. Viena iš šių ypatingų priemonių
yra Trumeno įsakymas patikrinti JAV valstybinių tarnautojų
„patikimumą“, siekiant atpalaiduoti valstybinį aparatą nuo ne-
pageidaujamų imperialistams asmenų.

Tais pačiais kovos prieš progresyviąsias ir demokratines jėgas
tikslais leiboristinė Anglijos vyriausybė varo antikomunistinę
kampaniją. Komunistai išvejami iš Anglijos valstybinio aparato.

Visuomeninio politinio gyvenimo demokratizacija Centrinės
ir Pietryčių Europos šalyse pasižymėjo eile priemonių valstybi-
niam aparatui sudemokratinti. Liaudies demokratijos valstybėse
buvo sugriautas senas biurokratinis valstybės aparatas, iš apa-
rato buvo išvyti antiliaudiniai elementai.

Bulgarijos liaudies demokratijos vyriausybė, pvz., nuo pirmųjų
savo egzistavimo dienų ėmėsi labai energingų priemonių senai
tvarkai likviduoti ir visuomeniniam gyvenimui bei valstybės in-
stitutams tikrai demokratiniams pagrindais reorganizuoti. Buvo
atliktas rimtas valstybinių įstaigų išvalymas nuo fašistinių bei
profašistinių elementų, panaikintas teisėjų nepakeičiamumo
principas; fašistinės valdžios policijos bei žandarmerijos būriai
buvo pakeisti liaudies milicija. Tokia pat valstybinio aparato de-
mokratizacija buvo įvykdyta ir kitose liaudies demokratijos vals-
tybėse.

§ 4. Tarybinių valstybinių tarnautojų klasifikacija

Aukščiau buvo pasakyta, kad valstybiniai tarnautojai už atly-
ginimą atlieka tam tikrą darbą valstybiniame aparate. Kitaip
sakant, jie vykdo valstybines funkcijas.

„Valstybinės funkcijos“ sąvoka gali būti išaiškinta remiantis draugo Stalino mokslu apie pagrindines socialistinės valstybės funkcijas. Draugas Stalinas moko, kad pagrindinis mūsų valstybės uždavinys antrojoje jos išsivystymo fazėje yra socialistinio ūkio suorganizavimas visoje šalyje ir paskutinių kapitalistinių elementų likučių likvidavimas, kultūrinės revoliucijos suorganizavimas, visiškai modernios kariuomenės suorganizavimas šaliai ginti.

Materialinių vertybių gamyba nėra tik valstybinių organų uždavinys. Ji vyksta taip pat ir kolūkiuose, amatininkų verslinėse artelėse ir kitose kooperatyvinėse organizacijose. Materialinės vertybės gaminamos taip pat individualinių valstiečių bei naminių gamintojų smulkiuose privatiuose ūkiuose, kurie remiasi asmeniniu darbu ir neišnaudoja svetimo darbo. Vadinasi, ne pati gamybinė veikla apibūdina valstybės funkciją šioje srityje, o šios veiklos suorganizavimas tokiais principais ir tokia tvarka, kurie yra pageidaujami ir naudingi mūsų valstybei. Materialinių vertybių gamybos srityje valstybės funkcija yra suorganizuoti tokius gamybos procesus, kurie atitinka mūsų valstybės tikslus bei uždavinius ir užtikrina reikalingas šiems procesams sąlygas. Organizuodami gamybinių gyvenimą, valstybiniai organai veikia kaip valstybinės funkcijos atstovai. Kaip tokie atstovai valstybiniai organai veikia taip pat organizuodami gyventojų tarpe kultūrinį auklėjamąjį darbą, kurį, kaip žinoma, dirba ne tik valstybinės įstaigos ir organizacijos.

Vykdydama savo funkcijas, valstybė veikia per sistemą valstybinių organų, kurie kartu paimti sudaro valstybinį aparatą. Valstybiniai tarnautojai yra tie kadrai, per kuriuos mūsų valstybė praktiškai vykdo savo funkcijas.

Vykdamas valstybines funkcijas, ne visi valstybiniai tarnautojai vaidina vienodą vaidmenį. Vieni iš jų atlieka tik materialines technines operacijas (pvz., medžiagų paruošimas, jų įforminimas ir pan.). Be tokių padedamojo, pagalbinio pobūdžio veiksmų negalima vykdyti valstybinių funkcijų. Jie paruošia sąlygas juridiniams veiksams. Ši valstybinių tarnautojų grupė sudaro padedamąjį, pagalbinį personalą.

Kiti valstybiniai tarnautojai, be materialinių techninių operacijų, atlieka ir juridinius veiksmus.

Šių juridinių veiksmų turinys yra įvairus ir jį nusako einamosios pareigos, kurias reikia suprasti kaip nuolatinį valstybinį organą su tiksliai apibrėžtu kompleksu teisių bei pareigų to asmens, kuris eina šias pareigas, kad būtų nenutrūkstamai atliekamas toks ar kitoks darbas vykdamas valstybinę funkciją.

Tarnybos pastovumas ir nenutrūkstamumas vykdam tarnybines pareigas yra tos žymės, kurios skiria valstybinę tarnybą nuo periodinio valstybinių pavedimų vykdymo. Šiuo požiūriu asmenys, kurie laikas nuo laiko vykdo valstybinių organų pavedimus (pvz., pritraukimas ekspertu, patikrinimo komisijos nariu, kaimo vykdytoju ir pan.), nėra valstybiniai tarnautojai. Taip pat nėra valstybiniai tarnautojai tie asmenys, kurie už atlyginimą vykdo tam tikrus pavedimus, tačiau nesančius to ar kito valstybinio organo nuolatinės funkcijos sudėtinė dalimi (pvz., kai asmuo pagal sutartį atlieka Tarybos vykdomojo komiteto pastato apipavidalinimo darbus ir pan.). Iš tarnybos pastovumo išplaukia štai kas: prie tarnybos yra pritvirtinamas tam tikras tarnybinių teisių kompleksas. Einančio tarnybą asmens juridiniai veiksmai lieka galioti ir atleidus šį asmenį iš pareigų, jei tiksliai šie veiksmai nėra pripažįstami pažeidžiančiais teisę.

Ši valstybinių tarnautojų grupė priklauso prie p a r e i g ū n ū.

Pareigūnai gali atlikti administracinio, teismo ir ūkinio pobūdžio juridinius veiksmus. Pareinamai nuo pagrindinės valstybinio organo paskirties, šie asmenys sudarinės arba teisminius, arba administracinius, arba ūkinius aktus (santorius, sutartis). Administraciniuose ir teisminiuose aktuose pareigūnai veikia kaip valdžios teisių atstovai; šių asmenų įsakymai yra valdingo pobūdžio paliepimai.

Ūkiniuose reikaluose pareigūnai, būdami valstybiniais tarnautojais, veikia ne kaip valdžios funkcijų atstovai. Ūkinių aktų sudarymas yra jų funkcijų ne turinys, o tik priemonė įvykdyti pavestai jiems funkcijai — suorganizuoti tą ar kitą valstybinio gyvenimo šaką, sferą, sritį. Šiuo požiūriu valstybinių įmonių pareigūnai yra valstybiniai tarnautojai ne todėl, kad jie turi teisę sudarinėti civilinius teisinius santorius, o todėl, kad jie valstybės vardu vykdo valstybines organizavimo, kontroliavimo, planavimo, apskaitos, privalomų elgtis taisyklių ir pan. nustatymo funkcijas.

Pareigūnai turi ypatingą liaudies pasitikėjimą. Jie turi teisę tam tikrose ribose disponuoti socialistine nuosavybe, siekiant padidinti ją. Pareigūnai yra įgalioti, savo kompetencijos ribose, vairuoti pavaldžių jiems asmenų darbą. Jie turi teisę valstybės vardu nustatyti įstatymo leidžiamas elgtis taisykles ir, reikalui esant, savo teisių ribose, įsikišti į žemesniųjų organų, pareigūnų, organizacijų ir atskirų piliečių veiklą. Pareigūnai yra įgalioti, vykdydami savo veiklą, realizuoti valstybės interesus įvairiose visuomeninio politinio ir liaudies ūkinio gyvenimo sferose. Jie yra pagrindiniai asmenys, vykduojant šias valstybės funkcijas: gynybą, valstybės saugumą ir viešosios tvarkos ap-

saugą, piliečių teisių ir teisėtų interesų apsaugą ir gynimą, teisingumo vykdymą, socialistinio teisėtumo laikymąsi, socialistinės kultūros ir idėjinio politinio tarybinių žmonių auklėjimo išvystymą.

Vadybose, kuriose yra nustatyti vardai (klasių laipsniai, rangai), ši valstybinių tarnautojų kategorija, vykdydama tarnybines pareigas, privalo vilkėti uniforminius drabužius su skiriamaisiais ženklais.

Ypatingas pareigūnų vaidmuo vykdam valstybines funkcijas leidžia išskirti juos iš bendros valstybinių tarnautojų masės. Vadinasi, visi pareigūnai yra valstybiniai tarnautojai, bet ne visi valstybiniai tarnautojai gali būti laikomi pareigūnais.

Teismų praktikoje yra skiriamos „valstybinio tarnautojo“ ir „pareigūno“ sąvokos. Taip, pvz., TSRS Aukščiausiojo Teismo Teisminės kolegijos baudžiamosioms byloms 1944 m. spalio 7 d. nutartyje Mušanikovo byloje parašyta: „Be to, reikia atsižvelgti į tai, kad Mušanikovas pagal savo tarnybines padėtis yra ne gydytojas valstybinėje tarnyboje, o pareigūnas, vadovaujantis Sveikatos apsaugos skyriui. Juo labiau nusikalstami yra tie veiksmai, kuriuos jis, jo paties parodymu, padarė. Šie veiksmai yra itin nusikalstami, kai juos daro pareigūnas, kuris dėl savo tarnybinės padėties turėjo imtis priemonių užkirsti jiems kelią“¹. Tačiau reikia pažymėti, kad baudžiamosios teisės literatūra neapibrėžia sąvokos pareigūno, kaip valstybinio tarnautojo, užimančio ypatingą vietą. Ji turi kitą tikslą, būtent, nustatyti tuos atvejus, kai padidinama atsakomybė asmenims, kurie ne tik valstybiniame aparate, bet ir įmonėse, kolūkiuose, visuomeninėse bei kooperatyvinėse organizacijose atlieka veiksmus, turinčius valstybei didelę reikšmę.

Dar siauresnę valstybinių tarnautojų grupę sudaro valdžios atstovai. Valdžios atstovai, kaip ir pareigūnai, atlieka ne tik materialines technines operacijas, bet ir juridinius veiksmus. Jie yra įgalioti savarankiškai spręsti vadybingus klausimus ir gali, suteiktų jiems teisių ribose, savarankiškai taikyti reikiama atvejais priverčiamąsias priemones, siekdami įvykdyti valstybinių organų įsakymus ne tik savo aparato viduje, kaip tai daro kiti pareigūnai, bet ir už šio organo ribų, santykiuose su išorine aplinka.

Kitaip sakant, valdžios atstovams, kaip atskirai valstybinių tarnautojų grupei, yra būdinga jų teisė įsakinėti ne tik asmenims, kurie yra jiems pavaldūs tarnyboje, bet ir už aparato ribų — asmenims, kurie nėra jiems pavaldūs administraciniu atžvilgiu.

¹ TSRS Aukščiausiojo Teismo 1945 m. teisminė praktika, 1946 m., I (XVII) šas., 16 psl.

Ši klasifikacija, kuri yra pagrindinė, neatmeta galimumo klasifikuoti valstybinius tarnautojus pagal kitas žymes (savarankiškumo laipsnis vykdant suteiktąsias teises, tarnautojų savitarpio santykiai. Pagal šias žymes valstybiniai tarnautojai skirstomi: pirmuoju atveju į šias grupes — vadovaujantieji darbuotojai (aukštosios, vyresniosios, vidutiniosios ir jaunesniosios sudėčių), atsakingieji, t. y. savarankiškai veikiantieji, darbuotojai, pagalbiniai asmenys ir jaunesniojo aptarnaujančiojo personalo asmenys, o antruoju atveju į dvi grupes — viršininkai ir pavaldiniai.

§ 5. Tarybinių valstybinių tarnautojų teisės ir pareigos

TSR Sąjungoje visų laipsnių valstybiniai tarnautojai yra visuomenės tarnai, valstybinių pavedimų vykdytojai, kurie privalo veikti socialistinės visuomenės labui.

Tarybinėmis sąlygomis, kaip moko Leninas, „Visi piliečiai virsta čia valstybės samdomais tarnautojais, kokiais yra ginkluotieji darbininkai. Visi piliečiai tampa vieno visos liaudies, valstybinio „sindikato“ tarnautojais bei darbininkais“¹.

Tokiu būdu Tarybų valstybėje nėra principinių skirtumų tarp darbininkų ir tarnautojų: ir vieni, ir kiti yra „vieno“, visos liaudies, valstybinio „sindikato“ darbuotojai. Kaip tik todėl tiek darbininkams, tiek ir tarnautojams veikia vieningi darbo įstatymai, vieningi pensijų ir socialinio draudimo įstatymai.

Valstybiniams tarnautojams suteikiamos teisės tik tam, kad jie vykdytų pavestas jiems tarnybines pareigas. Jei valstybinis tarnautojas, kuris pagal savo tarnybines padėtį privalo užtikrinti socialistinio teisėtumo apsaugą, asmeniniais tikslais pažeidžia įstatymą, tai jo veika yra baudžiama baudžiamąja tvarka.

Netraukęs valstybinę tarnybą, kalbamasis asmuo nustoja teisių, kurios buvo jam suteiktos dėl einamųjų pareigų. Vadinasi, tarybinių tarnautojų teisės yra tik priemonė pavestam darbui atlikti. Šių teisių panaudojimas, pvz., netarnybiniuose santykiuose arba ne siekiant atlikti pavestąjį darbą, laikomas neteisėtu veiksmu ir užtraukia atsakomybę (drausminę arba baudžiamąją).

Tarybinių valstybinių tarnautojų teises ir pareigas reglamentuoja atitinkami aktai: vidaus tvarkos taisyklės, tarnybinės instrukcijos, organų nuostatai, įsakymai, nutarimai ir t. t.

Suteiktųjų teisių ribose valstybinis tarnautojas veikia vardu to organo, kuriame jis eina tam tikras pareigas. Todėl teisėti tarnautojo reikalavimai yra privalomojo pobūdžio.

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXI t., 440 psl.

Tokia tarybinio valstybinio tarnautojo padėtis įpareigoja jį įstatymų nurodytais atvejais panaudoti suteiktąsias jam teises pilnutine apimtimi.

Valstybiniai tarnautojai ypač privalo „pagal savo padėtį ir suteiktąsias jiems teises būti dori ir sąžiningi darbininkų ir valstiečių valstybės atžvilgiu“¹.

Valstybiniai tarnautojai privalo nenukrypstamai laikytis įstatymų ir įstatymais paremtų valdymo aktų reikalavimų, saugoti patikėtąją jiems socialistinę nuosavybę, saugoti ir stiprinti politinį bei ekonominį valstybės pagrindus.

Tarnautojų veiksmai neturi peržengti jų tarnybinių įgaliojimų; tik suteiktųjų jiems teisių ribose jie gali daryti vienokius ar kitokius veiksmus. Valstybiniai tarnautojai privalo sąmoningai ir tiksliai vykdyti pavestas jiems pareigas, sąžiningai žiūrėdami į reikalus ir reikšdami iniciatyvą. Tiek neveikimas, tiek ir įgaliojimų peržengimas persekiojami tarybinių įstatymų.

Geras aparato darbo organizuotumas reikalauja, kad viršininko įsakymai ir potvarkiai būtų tiksliai vykdomi. Įsakymą ar potvarkį tarnautojas gauna, kaip taisyklė, iš tiesioginio viršininko. Aukštesniojo viršininko įsakymą ar potvarkį tarnautojas privalo vykdyti, kartu pranešdamas apie tai savo tiesioginiam viršininkui. Tarybų valstybė įpareigoja valstybinį tarnautoją nevykdyti priešingų įstatymams ar siekiančių nusikalstamo tikslo įsakymų ir potvarkių. Apie tokį įsakymą ar potvarkį tarnautojas turi tuojau pranešti aukštesniajam viršininkui. Už tokio akto vykdymą tarnautojas atsako lygiai su viršininku, kuris davė įstatymams priešingą įsakymą ar potvarkį. Iš čia išplaukia valstybinio tarnautojo atsakomybė už vykdymą tarnybinės drausmės tvarka aukštesniųjų viršininkų potvarkių, kurie prieštarauja įstatymams arba tiesiog juos pažeidžia. Kaip tik todėl valstybinio tarnautojo atsisakymas atlikti veiksmus, kuriuos jis privalo atlikti pagal savo pareigas, negali būti pripažintas nusikalstamu, jeigu nustatoma, kad šių veiksmų atlikimas pažeidžia įstatymą. Valstybinio tarnautojo įvykdymas viršininko potvarkio, duoto nusikalstamu tikslu, nesudaro nusikaltimo sudėties, jeigu šis tarnautojas nežinojo ir neturėjo žinoti apie davusiojo potvarkį nusikalstamus tikslus.

Valstybiniai tarnautojai privalo griežtai saugoti patikėtą jiems tarnyboje valstybinę paslaptį, atskirai imant, karinę. Šios pareigos vykdymas priešiškos kapitalistinės apsupties sąlygomis įgyja ypatingą reikšmę.

¹ TSRS IR, 1933 m., Nr. 19, 108 str.

Reikalaudami iš piliečių, kad jie besąlygiškai vykdytų nustatytas taisykles, tarybiniai valstybiniai tarnautojai privalo saugoti jų teisėtus interesus bei teises. Tai tiesiog išplaukia iš tarybinio valstybinio valdymo uždavinių ir esmės.

Ne mažiau svarbu, kad tarnautojai laikytųsi griežtos drausmės tiek tarnybiniuose santykiuose, tiek ir santykiaudami su lankytojais.

TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1940 m. birželio 26 d. Įsakas¹ nustatė baudžiamąją atsakomybę tarnautojams už dykinėjimą be pateisinamų priežasčių.

Specialios pareigos, šalia nurodytųjų, uždedamos įstaigų ar atskirų jų dalių vadovams. Vadovai turi rodyti asmeninį pavyzdį, vykdydami tarnybines pareigas, duoti tikslus ir aiškius įsakymus ir potvarkius, reikalauti, kad jie būtų tiksliai vykdomi, ir vykdyti nuolatinę kontrolę, taikydami atitinkamais atvejais drausminės nuobaudos priemones arba paskatinimo priemones.

Vadovas yra asmeniškai atsakingas už pavaldžių jam darbuotojų tarnybinius savumus ir jų žinių lygį. „Politinis vadovas, — moko Leninas, — atsako ne tik už tai, kaip jis vadovauja, bet ir už tai, ką daro jo vadovaujantieji. Kartais jis to nežino, dažnai jis to nenori, bet atsakomybė tenka jam“². Vadovai turi „mokėti iš pradžių skaitytis su tuo, ką mokslas jau sukūrė, iš pradžių paklausti, ar faktai yra patikrinti, iš pradžių pasiekti, kad būtų nagrinėjama (pranešimuose, spaudoje, susirinkimuose ir kt.) — nagrinėjama, kur, būtent, mes padarėme klaidą, ir tik šiuo pagrindu ištaisyti tai, kas daroma“³.

Tarybiniai vadovai, kaip sako Leninas, tai žmonės „su blaiviu protu ir su praktiška nuovoka“, kurie sujungia „atsidavimą socializmui su mokėjimu be triukšmo (ir priešingai sambrūzdžiui bei triukšmui) suorganizuoti didelio žmonių skaičiaus tvirtą ir vieningą bendrą darbą tarybinės organizacijos rėmuose“⁴.

Vadovai privalo, suteiktųjų jiems teisių ir pavestųjų pareigų ribose, savarankiškai valdyti pavestąją valstybinio gyvenimo šaką, neperkeldami atsakomybės žemesniesiems arba aukštesniesiems organams ir neperduodami jiems atitinkamų funkcijų.

Pavesdama tarnautojams vykdyti valstybines funkcijas, Tarybų valstybė apsaugo juos nuo suteiktųjų jiems teisių pažeidimo, vykdamas tarnybines pareigas. Tarybų valstybė nustato baudžiamąją atsakomybę asmenims, kurie priešinasį valdžios atstovams,

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1940 m., Nr. 20.

² V. I. Leninas, Raštai, XXVI t., 75 psl.

³ Ten pat, 174 psl.

⁴ V. I. Leninas, Raštai, XXII t., 457 psl.

verčia juos daryti aiškiai neteisėtus veiksmus, grasina jiems prievarta, siekdami nutraukti jų tarnybinę veiklą arba pakeisti ją grasinančiojo naudai, kurie viešai įžeidžia tarnautojus, einant jiems tarnybines pareigas ir t. t.

Tuo pačiu Tarybų valstybė užtikrina normalią aplinką valstybinio aparato darbuotojų tarnybinei veiklai.

§ 6. Valstybinės tarnybos eiga TSR Sąjungoje

Tas faktas, kad tarnautojai vykdo valstybines funkcijas, nulemia valstybinės tarnybos eigos sąlygas ir tvarką.

Valstybiniai tarnautojai priimami į valstybinę tarnybą ir atleidžiami iš jos valstybinės įstaigos vadovo įsakymu.

Paskyrimo aktas yra vienašalis administracinis aktas. Aktą išleidžia atitinkamas įgaliotas asmuo savo valia. Tas įgaliotas asmuo savarankiškai išsprendžia klausimą, galima ar negalima pavesti vykdyti valstybinę funkciją tam ar kitam asmeniui. Valstybės organo sprendimas, o ne šio organo susitarimas su samdomuoju, yra svarbiausias pagrindas teisiems santykiams tarp valstybinio organo ir jo tarnautojo atsirasti. Šalių susitarimas yra tik parengiamoji sąlyga valstybiniam tarnybiniam santykiams iškilti. Žinoma, reikalingas stojančiojo į valstybinę tarnybą sutikimas. Bet šis sutikimas neturi teisę kuriančios reikšmės. Jis neįpareigoja valstybinio organo priimti kaip tik šį asmenį sutartoms pareigoms eiti. Samdomojo pusėje neiškyla reikalavimo teisė, kurią jis galėtų ginti, jeigu samdytojas atsisako paskirti jį į valstybinę tarnybą. Vadinasi, į susitarimą, pasiektą tarp samdytojo ir samdomojo, negalima žiūrėti kaip į pagrindą, juo labiau kaip į svarbiausią pagrindą, valstybiniam tarnybiniam santykiams atsirasti. Susitarimas yra tik atitinkamo valstybės organo arba jo įgalioto atstovo savarankiško, vienašalio sprendimo būtinoji prielaida, o samdomojo sutikimas — prielaida samdytojo valiai pareikšti.

Vienašalis paskyrimo į valstybinę tarnybą pobūdis aiškiai pasireiškia tuo faktu, kad pareiga vykdyti valstybinius pavedimus iškyla ne nuo to momento, kai pasiekiamas susitarimas tarp valstybinio organo-samdytojo ir stojančiojo į valstybinę tarnybą, o nuo pastarojo paskyrimo į tarnybą momento. Nuo to momento asmuo įgyja tarnybines teises ir tampa tam tikrų tarnybinių ir asmeninių teisių pagal tarnybą atstovu. Paskesnis asmens paskyrimo patvirtinimas iš aukštesniojo valstybinio organo pusės nepakeičia šios padėties. Jis turi, žinoma, juridinę reikšmę tuo atžvilgiu, kad prie vienašališkai išreikšto paskyrimo akto prisideda aukštesniojo valstybinio organo valia. Šio organo nesuti-

kimas su asmens paskyrimu į valstybinę tarnybą nutraukia šį valstybinį tarnybinį santykį ateičiai, neatimdamas šiam santykiui juridinės reikšmės nuo paskyrimo į tarnybą momento iki atsiskyrimo patvirtinti paskirtąjį šiose pareigose.

Svarbią reikšmę turi ta aplinkybė, kad įstojimo į valstybinę tarnybą sąlygas ir naudojimosi tarnybinėmis teisėmis sąlygas nustato imperatyvinės, o ne dispozicinės normos. Dėl to nurodytosios sąlygos negali būti keičiamos samdytojo ir samdomojo valia. Pvz., valstybė nustato, kad „Medicinos ir farmacijos darbuotojai, įstodami į tarnybą pagal savo specialybę, privalo pateikti įstaigos administracijai dokumentus, paliudijančius jų išeitą specialųjį mokslą. Pareigūnai, priėmę į darbą medicinos bei farmacijos darbuotojus, nepateikusius dokumentų apie išeitąjį mokslą, atsako baudžiamąja tvarka“¹.

Arba „[miškų ūkių apsaugos inspektorių, teritorinių valdybų bei trestų apsaugos skyrių inspektorių ir viršininkų pareigas skiriami pirmąja eile asmenys, baigusieji aukštąsias arba vidurines miškų technikos mokyklas“². Veikiantieji įstatymai nustato, pvz., kad darbuotojams, iškeltiems iš partinio bei tarybinio aktyvo tarpo į vadovaujantį darbą prokuratūros organuose ir patvirtintiems atitinkamose pareigose, per šešis kandidatinio stažo mėnesius nesuteikiamas klasės laipsnis, jeigu jie yra baigę aukštąjį mokslą ne juridinį³.

Šios normos, nustatančios įstojimo į valstybinę tarnybą sąlygas ir tarnybos eigos sąlygas, negali būti pakeistos vienašališkai, pareigūno-samdytojo valia.

Valstybinis teisinis tarybinių santykių pobūdis apsąlygoja specialią tvarką jiems nutraukti. Dirbančiojo noras atsisakyti nuo valstybinės tarnybos nėra pakankamas pagrindas valstybiniam tarnybiniam santykiui nutraukti. Yra reikalingas vienašalis administracinis aktas, kuris gali būti išleistas tiek patenkinant dirbančiojo norą, tiek ir prieš jo valią.

Neišrinkus naujam terminui asmens, einančio rinktines pareigas, prieš laiką atšaukiant rinktinį asmenį, nustojus jam pasitikėjimo, arba atšaukiant leidimą eiti kalbamojoje įstaigoje antraeilės pareigas, dirbančiojo noras ar nenoras neturi juridinės reikšmės. Šiais atvejais vienašališkai išreikštas atleidimo iš pa-

¹ RTFSR VCVK ir LKT 1924 m. gruodžio 1 d. nutarimas (RTFSR ĮR, 1924 m., Nr. 88, 892 str.).

² „TSRS Valstybinės miškų apsaugos nuostatai“, 1939 m. rugpiūčio 26 d. patvirtinti TSRS LKT (TSRS NR, 1939 m., Nr. 51, 426 str.).

³ Žr. Nuostatus dėl TSRS Prokuratūros organų darbuotojų klasių laipsnių, 1943 m. rugsėjo 16 d. patvirtintus TSRS LKT („TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1943 m., Nr. 39).

reigų aktas yra pagrindas valstybiniam tarnybiniam santykiui nutraukti. Tai galioja ir visais kitais atvejais, net tais, kai dirbantysis turi formalų pagrindą nutraukti tarnybinį santykį.

Pvz., iki išleidžiant įsakymą dėl atleidimo iš tarnybos, negali mesti tarnybos kario žmona, kuriai TSRS LKT 1940 m. spalio 11 d. nutarimu yra suteikta teisė pasitraukti iš įstaigos, perkelti jos vyrą į kitą vietovę¹. Valstybinis tarnybinis santykis tarp šio asmens ir atitinkamos valstybinės įstaigos nutraukiamas ne nuo to momento, kai atsiranda teisė pasitraukti iš įstaigos, o nuo to momento, kai jis atleidžiamas iš pareigų administraciniu aktu. Savivališkas pasitraukimas iš valstybinės tarnybos yra persekiojamas baudžiamąja tvarka. Vadinasi, lemiamą reikšmę turi valstybinio organo valia.

Toks yra valstybinių tarnybinių santykių pobūdis, apsprendžiamas ypatumų tų funkcijų, kurioms vykdyti skiriami valstybiniai tarnautojai.

Įstojantieji į valstybinę tarnybą užmezga ne tik valstybinius tarnybinius santykius. Dirbančiajam, paskirtam į tarnybą valstybiniame aparate, suteikiamos atitinkamos tarnybinės teisės, ir jis įgyja asmenines teises, kaip dirbantysis samdos pagrindais. Tarnybinės teisės suteikiamos jam tam tikram darbui atlikti, vykdamant valstybinę funkciją. Tai jo įgaliojimai, kuriais jis turi teisę ir privalo naudotis valstybiniais uždaviniams spręsti. Asmeninės teisės suteikiamos tarnautojui jo asmeniniams poreikiams patenkinti. Prie asmeninių teisių priklauso darbo užmokesčio, atostogų, socialinio draudimo, socialinio aprūpinimo ir pan. teisės. Šios teisės priklauso tarnautojui ~~a s m e n i š k a i~~ ir todėl jos gali būti ginamos bendrąja tvarka, nustatyta visiems dirbantiems samdos pagrindais, pagal visiems bendrą darbo teisę. Vadinasi, valstybinis tarnautojas, kaip tarnybinių teisių, suteiktų valstybinėms funkcijoms vykdyti, atstovas, užmezga valstybinį tarnybinį santykį, o kaip dirbančiojo samdos pagrindais asmeninių teisių atstovas, jis yra darbo santykio dalyvis. Valstybinius tarnybinius santykius reguliuoja administracinė teisė, o darbo santykius — darbo teisė.

Paskirstant kadrus, parenkant juos valstybinei tarnybai toje ar kitoje įstaigoje, atsižvelgiama į to ar kito asmens politinio patikimumo laipsnį ir į jo dalykinę kvalifikaciją.

Sutinkamai su teisingo kadry parinkimo ir paskirstymo vaidmens ir reikšmės padidėjimu, buvo įvykdytos organizacinės priemonės ministerijose ir kituose centriniuose organuose. XVIII-jo VKP(b) suvažiavimo nutarimu ministerijose buvo įvestos specia-

¹ TSRS NR, 1940 m., Nr. 28, 680 str.

lios ministrų pavaduotojų kadru reikalams pareigos. Jaunuosius specialistus, baigusius aukštąsias mokyklas, skirsto pats ministras. 1946 metais VKP(b) CK, patikrinęs darbo su vadovaujančiais kadrais būklę eilėje ministerijų ir vadybų, vėl pabrėžė jų vadovų pareigą asmeniškai rūpintis kadru paskirstymu, atsižvelgiant į mūsų valstybės naujus uždavinius. Parinkdami ir paskirstydami kadrus, ministerijų ir vadybų vadovai privalo objektyviai vertinti darbuotojų politinius bei dalykinius savumus, plačiau išvystyti dalykinio ir politinio kadru paruošimo pakėlimą, atkakliai ir nuolat auklėti kadrus tiesumo ir sąžiningumo valstybės atžvilgiu dvasia. VKP(b) CK nurodė reikalingumą kelti ministerijų kolegijų vaidmenį auklėjant kadrus, parenkant ir paskirstant darbuotojus.

Skyrimo į tarnybą ir atleidimo iš tarnybos tvarkos ypatumai taip pat paaiškinami ypatingu valstybinių tarnautojų vykdomų funkcijų pobūdžiu.

Bendras bruožas yra valstybinių tarnautojų paskyrimo bei atleidimo centralizacija.

Aukštuosius pareigūnus — ministrus skiria ir atleidžia Aukščiausioji Taryba, o laikotarpiu tarp Aukščiausiosios Tarybos sesijų — Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas, vėliau pateikdamas Aukščiausiajai Tarybai patvirtinti.

Specialių organų, esančių prie Ministrų Tarybos, vadovus, ministrų pavaduotojus ir ministerijų kolegijų narius skiria ir atleidžia atitinkama Ministrų Taryba.

Ministerijose yra nustatytos įvairios nomenklatūros tarnybų, į kurias skiria (taip pat iš kurių ir atleidžia) ministras, ministro pavaduotojas, vyriausiosios valdybos viršininkas, šios ministerijos vietinio (respublikinio, sritinio, rajoninio) organo vadovas.

Eilei valstybinių tarnautojų kategorijų yra nustatyta centralizuota skyrimo ir atleidimo tvarka (sveikatos apsaugos skyrių vedėjams, liaudies švietimo skyrių vedėjams, mokyklų direktoriams, mokyklų vedėjams, mokytojams, gydytojams, liaudies ūkio apskaitos inspektoriams, valstybiniais sanitariniams inspektoriams, teisingumo ministerijos valdybų viršininkams, vyresniesiems notarams, teisminiams vykdytojams, vyriausiųjų valdybų, trestų ir įmonių ūkiniams ir techniniams vadovams, visų laipsnių prokurorams, Paruošų ministerijos įgaliotiniams rajonuose, kraštuose, srityse bei respublikose ir kt.).

Kai kurių valstybinių tarnautojų kategorijų atžvilgiu yra nustatyta tokia tvarka, kad paskyrimas į tarnybą arba atleidimas iš tarnybos turi būti vėliau patvirtintas aukštesniųjų organų.

Miškų apsaugos tarnyboms užimti yra būtinas privalomojo techninio minimumo išėjimas¹; į pradinės bei vidurinės mokyklos mokytojų tarnybas skiriami asmenys, turintieji atitinkamą personalinį pradinės mokyklos mokytojo arba vidurinės mokyklos mokytojo vardą²; asmenys, kurie neturi techninio mokslo cenzo, gali būti paskirti į meistro tarnybą tik patikrinus juos įmonės atestacinėje komisijoje³; į ekonomistų tarnybą skiriami tik asmenys, turintieji aukštojo ekonomikos mokslo cenzą⁴.

Dėl ypatingo vykdomųjų funkcijų pobūdžio valstybiniam tarnautojams yra nustatytas ilgesnis (nuo 2 savaitių iki 1 mėnesio) bandomasis laikas, o darbininkams — ne daugiau kaip 6 dienos⁵.

Specifiška valstybiniam tarnybiniam santykiui yra stažavimo nustatymas asmenims, įstojantiems tarnauti teismo bei prokuratūros aparate, pirmiau nedirbusiems šiuose organuose. TSRS LKT 1937 m. rugsėjo 28 d. ir 1938 m. gegužės 17 d. nutarimais buvo nustatyta, kad baigę aukštąsias juridines mokyklas jaunieji specialistai, pirmiau nedirbusieji teismo arba prokuratūros darbo, prieš užimdami tardytojo, srities arba krašto teismo nario, notaro arba gynėjo tarnybas, privalo atlikti iki 6 mėnesių darbo stažą. Eidami stažavimo praktiką, jie gauna šį darbo užmokestį: teismo organuose — 75% teismo nario atlygio dydžio, prokuratūros organuose — 75% tardytojo atlygio, notaro padėjėjo pareigose — pagal pastarojo atlygį ir atlikdami stažą gynėjų kolegijoje — pagal atlygį, nustatytą gynėjų kolegijos prezidiumo⁶.

Eilėje vadybų, kur kai kurioms darbuotojų kategorijoms yra įvesti vardai (klasių laipsniai, rangai), valstybinės tarnybos eiga turi ypatingumą.

1941—1948 m. bėgyje kai kuriose vadybose — prokuratūroje, užsienio reikalų, susisiekimo, upių laivyno, geologijos, jūrų laivyno, finansų, metalurgijos, anglies pramonės, ryšių — tam tikroms valstybinių tarnautojų kategorijoms buvo įvesti specialūs vardai (klasių laipsniai, rangai), be tų, kurie pirmiau buvo nu-

¹ TSRS LKT 1939 m. rugpiūčio 20 d. nutar. (TSRS NR, 1939 m., Nr. 51, 426 str.).

² TSRS LKT ir VKP(b) CK 1936 m. balandžio 10 d. nutar. (TSRS IR, 1936 m., Nr. 19, 164 str.).

³ TSRS LKT ir VKP(b) CK 1940 m. gegužės 27 d. nutar. (TSRS NR, 1940 m., Nr. 15, 361 str.).

⁴ TSRS LKT 1943 m. gegužės 15 d. nutar. (TSRS NR, 1943 m., Nr. 7, 118 str.).

⁵ RTFSR DTK, 38 ir 39 str.

⁶ Žr. TSRS IR, 1937 m., Nr. 66, 304 str. ir TSRS NR, 1938 m., Nr. 24, 153 str.

statyti kariams, taip pat Valstybės saugumo ministerijos bei Vidaus reikalų ministerijos organų darbuotojams.

Ryšium su personalinių vardų (klasių laipsnių) įvedimu, nurodytųjų vadybų personalas yra suskirstytas į keletą sudėčių pagal suteiktą vardą (klasės laipsnį):

Aukštoji vadovaujančioji (viršininkų) sudėtis,
Vyresnioji vadovaujančioji (viršininkų) sudėtis,
Vidurinioji sudėtis (vidurinioji viršininkų sudėtis),
Jaunesnioji sudėtis (jaunesnioji viršininkų sudėtis).

Personalinių vardų (klasių laipsnių, rangų), taip pat uniforminių drabužių nurodytosioms valstybinių tarnautojų kategorijoms įvedimas turi tikslą toliau stiprinti tarnybinę drausmę, kelti tarnybinių minėtųjų darbuotojų autoritetą.

Personalinis vardas (klasės laipsnis, rangas) išreiškia specialią darbuotojo kvalifikaciją, jo tarnybos stažą ir nuopelnus, jo, kaip tos ar kitos vadybos darbuotojo, autoritetą.

Tačiau personalinių vardų (klasių laipsnių, rangų) įvedimas nereiškia valdininkijos atkūrimo. Teisinė šių valstybinių tarnautojų kategorijų padėtis iš principo nesiskiria nuo kitų valstybinio aparato tarnautojų padėties. Valstybinės tarnybos ypatumai reikalauja, kad jos eigos tvarka būtų tiksliai sureglamentuota, kad tarp darbuotojo vardo arba klasės laipsnio, kuris išreiškia jo specialią kvalifikaciją, ir einamųjų pareigų būtų atitiktis.

Aiškiausiai šis ryšys matyti TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1943 m. rugsėjo 16 d. patvirtintuose Nuostatuose dėl TSRS Prokuratūros organų darbuotojų klasių laipsnių¹.

Nuostatuose nustatoma štai kas: 1) prokuratūros bei tardymo darbuotojui suteikiamas klasės laipsnis, kuris atitinka jo einamąsias pareigas, 2) sekantis klasės laipsnis suteikiamas tik iš eilės, 3) darbe paaukštinama, kaip taisyklė, tik gavus eilinį klasės laipsnį, 4) eilinis klasės laipsnis nesuteikiamas asmenims, nors ir ištarnavusiems prokuratūros organuose nustatytą laiką vienu klasės laipsniu, bet atestacijos metu neparodžiusiems reikiamų žinių ir savo augimo, 5) yra nustatyti tam tikri ištarnavimo terminai 11—4 klasių laipsniams, tačiau, pradedant nuo 8-sios klasės ir aukščiau eilinis laipsnis gali būti suteiktas tik asmenims, išėjusiems aukštąjį juridinį mokslą, 6) asmenys, neturintieji klasių laipsnių, gauna 15—25% mažesnę darbo užmokestį, negu nustatytasis.

Kitose vadybose yra kitų ypatumų. Taip, pvz., anglies pramonės ir anglies kasyklų statybos vadovaujantieji ir inžinieriniai bei

¹ Zr. „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinias“, 1943 m., Nr. 39.

techniniai darbuotojai pagal TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1947 m. rugsėjo 10 d. Įsaką¹ apdovanojami ordinais ir medaliais už ištarnautus metus ir už nepriekaištingą darbą anglies pramonėje ir anglies kasyklų statyboje.

§ 7. Tarybinių valstybinių tarnautojų paskatinimas

„Už kiekvieną laimėjimą, pasiektą keliant ūkį, turi būti, atskirai imant, reguliariau apdovanojama tiek darbo vėliavos ordinu, tiek ir piniginėmis premijomis“², — rašė Leninas 1921 metais. Nuo to laiko šis principas vis labiau įvedamas į tarybinį valstybinį valdymą: mūsų šalyje visokeriopai skatinami iniciatyvūs, priešakiniai valstybiniai tarnautojai.

TSR Sąjungoje taikomos šios valstybinių tarnautojų paskatinimo priemonės: 1) padėkos pareiškimas, 2) piniginė dovana (premiavimas), 3) apdovanojimas vardine vertinga dovana, 4) apdovanojimas garbės raštu arba garbės ženklu, 5) įrašymas į garbės lentą, 6) garbės vardo (Tarybų Sąjungos Didvyrio, Socialistinio Darbo Didvyrio, Stalininės premijos laureato, nusipelnusio mokslo arba meno veikėjo, nusipelnusio mokytojo, nusipelnusio gydytojo) suteikimas ir 7) apdovanojimas TSRS medaliu arba ordinu. Kiekvieną šių paskatinimo priemonių gali taikyti tik įgaliotas tam reikalui valstybinis organas arba pareigūnas, laikydamasis nustatytų taisyklių.

Teisę pareikšti padėką turi kiekvienas įstaigos vadovas (viršininkas).

Piniginę premiją gali paskirti vadovas (viršininkas), turįs priėmimo į darbą ir atleidimo iš darbo teisę ir tvarką kreditus. Vadovaujantieji darbuotojai (vyriausiųjų valdybų, ministerijų savarankiškų sektorių bei skyrių viršininkai, jų pavaduotojai ir padėjėjai, susivienijimų, trestų, prekybų valdytojai, jų pavaduotojai bei padėjėjai ir vyriausieji buhalteriai) premijuojami ministerijos (vadybos) vadovo potvarkiu.

Tarybinių įstaigų darbuotojai premijuojami: už pramoninio finansinio plano kiekybinių ir kokybinių užduočių viršijimą; už įvykdymą svarbių užduočių, neįveikiančių į jų įprastinio darbo sferą; už parodymą iniciatyvos darbe, už vertingų racionalizacinių pasiūlymų pateikimą, už darbo organizacijos pagerinimą ir geresnių darbo metodų įdiegimą, jei dėka jų yra pasiekta ekonomija ir darbo našumo augimas virš nustatyto plano.

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1947 m., Nr. 32.

² V. I. Leninas, Raštai, XXVII t., 143 psl.

Jeigu premija neprašoka mėnesinės algos, premijavimas vykdomas įstaigos vadovo potvarkiu; didesnė už mėnesinę algą premija išduodama tik ministerijos (vadybos) vadovo leidimu.

Apdovanojimas vardinėmis vertingomis dovanomis vykdomas ta pačia tvarka.

Teisę apdovanoti garbės ženklais, garbės raštais ir teisę įrašyti į garbės lentą (taikomą Vidaus reikalų ministerijoje, Susisiekimo ministerijoje, Ryšių ministerijoje ir kai kuriose kitose ministerijose) turi ministras.

Garbės ženklų pavyzdžius ir Garbės ženklų nuostatus paruošia ministerijos ir tvirtina TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas (bendrasąjunginėms ir sąjunginėms respublikinėms ministerijoms) arba sąjunginės respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas (respublikinėms ministerijoms).

Garbės vardų suteikimas, išskyrus Stalininės premijos laureato vardą, priklauso TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo, sąjunginių bei autonominių respublikų aukščiausiųjų tarybų prezidiumų kompetencijai.

Garbės vardus suteikia aukščiau nurodytieji valstybiniai organai, vadyboms, centrinėms mokslo bei meno įstaigoms ir centrinėms visuomeninėms organizacijoms pasiūlius.

Stalininės premijos laureato garbės vardas suteikiamas TSRS Ministrų Tarybos nutarimu už įžymius darbus mokslo ir išradimų, meno ir literatūros srityje.

Teisę apdovanoti ordinais ir medaliais turi TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas.

Atimti TSRS medalį arba ordiną gali tik TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas. Ordinui atimti pagrindu gali būti teismo nuosprendis arba apdovanojo padarymas teršiančių jį nusižengimų.

§ 8. Tarybinių valstybinių tarnautojų atsakomybė

Tarybiniais valstybiniais tarnautojams tenka administracinė, drausminė, baudžiamoji ir materialinė atsakomybė už įvairius nusižengimus ir įstatymų pažeidimus. Kiekviena šių atsakomybės rūšių turi savo ypatumus, yra vykdoma atskira tvarka ir reguliuojama specialiais įstatymais.

1. Administracinė nuobauda yra poveikis, taikomas valstybiniais tarnautojams, kurie tarnybos atžvilgiu nėra pavaldūs organui, taikančiam poveikį (pvz., pabauda, kurią valstybinis sanitarinis inspektorius uždeda pramonės įmonės vadovui). Tvarka, kuria administracinės nuobaudos uždedamos

valstybiniais tarnautojams, niekuo nesiskiria nuo jų uždėjimo kitiems piliečiams tvarkos (žr. VI skyrius § 2).

2. D r a u s m i n ė n u o b a u d ą uždeda pareigūnas tarnybinės drausmės tvarka pavaldžiam valstybinio aparato darbuotojui.

Valstybinio aparato darbuotojų atsakomybė tarnybinio pavaldumo tvarka už tarnybinių pareigų, atskirai imant, už darbo drausmės pažeidimą, nepersekiojamą baudžiamąja tvarka, vadinama drausmine atsakomybe.

Būtinoji drausminės atsakomybės prielaida yra padariusio nusižengimą asmens pavaldumas asmeniui arba organui, skiriamam nuobaudą, ir drausminė atsakomybė gali būti taikoma tik už tarnybinių nusižengimų, t. y. už nusižengimų, susijusių su kalbamojo asmens tarnyba.

Kai kurios tarnautojų kategorijos (pvz., tardytojai, prokurorai, milicijos organų darbuotojai ir kt.) yra atsakingos pavaldumo tvarka taip pat už nusižengimus, „nors ir nesančius tarnybinių pareigų ir darbo drausmės pažeidimais, bet nesuderinamus su šios kategorijos pareigūnų vertingumu bei paskirtimi, atsižvelgiant į ypatingą jų pareigų vykdymo pobūdį (1929 m. spalio 13 d. Įstatymo 5 str.)¹.

Tokiu būdu drausminę atsakomybę apibūdina trys bruožai: 1) tarnybinė padėtis asmens, kuriam uždinama drausminė nuobauda; 2) šio asmens padarymas tarnybinio nusižengimo; 3) drausminės nuobaudos uždėjimas tarnybinio pavaldumo tvarka.

Valstybinių tarnautojų drausminė atsakomybė yra viena iš priemonių darbo drausmei stiprinti; visų pirma darbo drausmė stiprinama vystant socialistinį lenktyniavimą, dirbant auklėjamąjį darbą tarnautojų tarpe, vadovams taikant paskatinimo priemones, sudarant tokias darbo sąlygas, kurios pašalina drausmės pažeidimo galimumą.

Buržuazinėse šalyse drausminė atsakomybė panaudojama kaip priemonė valdininkams nuo baudžiamosios atsakomybės, nuo teisminės atsakomybės apsaugoti. Ikirevoliucinėje Rusijoje valdininkas negalėjo būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn be jo viršininko sankcijos.

Valstybiniai tarnautojai, turintieji priėmimo į darbą bei atleidimo iš darbo teisę, atsakingieji darbuotojai, taip pat rinktiniai tarnautojai yra atsakingi drausmine tvarka pagal pavaldumą, remiantis 1929 m. spalio 13 d. Įstatymu „Dėl TSRS ir sąjunginių respublikų drausminių įstatymų pagrindų“. „Vidaus reikalų, valstybės saugumo, milicijos, geležinkelių transporto, ryšių, miš-

¹ TSRS IR, 1929 m., Nr. 71, 670 str.

kų apsaugos bei žvejybos priežiūros organų, jūrų bei upių laivyno darbuotojai, taip pat teisėjai yra atsakingi drausmine tvarka, remiantis specialiais drausminės atsakomybės įstatais arba nuostatais.

Kiti valstybinio aparato tarnautojai yra atsakingi pagal vidaus tvarkos taisykles (kuriose nurodomos bendrosios bei specialiosios tarnautojų ir administracijos pareigos, atsakomybės už jų peržengimą ribos bei tvarka).

Pavaldumo tvarka gali būti uždėtos šios nuobaudos: įspėjimas, papeikimas, perkėlimas į žemesnes pareigas ne ilgiau kaip vieneriems metams ir atleidimas iš pareigų. Vadybose, kuriose veikia darbininkų ir tarnautojų drausmės įstatai, iki 1936 metų gegužės mėnesio buvo taikomas taip pat atleidimas iš darbo, uždraudžiant iki vienerių metų tarnauti kalbamojoje vadyboje bendrai arba tam tikrose pareigose. 1936 metų gegužės mėnesį Tarybinės kontrolės komisija prie TSRS LKT išleido nutarimą¹, pagal kurį nurodytoji priemonė taikoma tik atitinkamo ministro sprendimu.

Vadybose, kuriose veikia specialūs darbininkų ir tarnautojų drausmės įstatai, yra įvesta ir tokia drausminės nuobaudos priemonė, kaip areštas nuo 3 iki 20 parų.

Drausminės nuobaudas uždėda asmuo arba organas, kuris skiria kalbamąjį tarnautoją į tarnybą, arba aukštesnysis (pavaldumo linija) organas. Viršininkai, kurie nors ir gali duoti potvarkius ir užduotis darbuotojams, administraciniu atžvilgiu nepavaldiems jiems (pvz., planavimo skyriaus viršininkas, vyriausiasis buhalteris, apskaitos grupės vadovas ir pan.), neturi teisės savarankiškai skirti drausminės nuobaudas.

Tarybiniai įstatymai suteikia vadovui galimumą parinkti atitinkamą poveikio priemonę, pareinamą nuo padaryto nusižengimo sunkumo, nuo aplinkybių, kuriomis jis buvo padarytas ir, pagaliau, nuo to, kaip kalbamasis darbuotojas pirmiau ėjo savo tarnybines pareigas.

Drausminė nuobauda negali būti paskirta vėliau kaip vienas mėnuo nuo nusižengimo susekimo, arba vėliau kaip šeši mėnesiai po to, kai jis buvo padarytas; prieš paskiriant nuobaudą, būtina turi būti išreikalauti pasiaiškinimai iš asmens, kuris traukiamas atsakomybėn. Įsakymas dėl drausminės nuobaudos paskyrimo, nurodant motyvus, tuojau pranešamas asmeniui, kuriam yra paskirta nuobauda; įsakymui įsigaliojus, jis paskelbiamas įstaigoje.

Asmuo, kuriam buvo paskirta drausminė nuobauda, turi teisę per dvi savaites apskusti ją. Teismo organai negali priiminėti

¹ TSRS ĮR, 1936 m., Nr. 31, 276 str.

pareiškimų dėl panaikinimo drausminių pabaudų, paskirtų pavaldumo tvarka. Skundas paduodamas aukštesniajam pareigūnui atžvilgiu to pareigūno, kuris paskyrė nuobaudą. Nutarimas dėl skundo yra galutinis ir gali būti peržiūrėtas tik priežiūros tvarka aukštesniųjų organų.

Jei per vienerius metus nuo paskyrimo pavaldžiam asmeniui drausminės nuobaudos — įspėjimo, papeikimo ar perkėlimo į žemesnes pareigas — šis asmuo nebus nubaustas nauja drausmine nuobauda, tai jis laikomas nebaustu drausmine nuobauda.

Į darbo knygeles drausminės nuobaudos neįrašomos.

3. Trečioji tarybinių valstybinių tarnautojų atsakomybės rūšis yra baudžiamoji atsakomybė. Aukščiau buvo pasakyta, kad drausminės nuobaudos yra skiriamos už tarnybinių pareigų (atskirai imant, darbo drausmės) pažeidimus, kurie nėra persekiojami baudžiamąja tvarka. Iš to išeina, kad gali būti tokių tarnybinių pareigų pažeidimų, kurie užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Valstybinis tarnautojas yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, jeigu jis padarė nusikaltimą, tuo tarpu už nusižengimą jis negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn; šiuo atveju jis atsako drausmine tvarka. Baudžiamąja tvarka atsakoma per teismą. Už tarnybinius nusikaltimus yra skiriamos Baudžiamojo kodekso numatytos bausmės. Šios bausmės, kaip taisyklė, yra žymiai griežtesnės, negu nuobaudos, skiriamos už drausminius nusižengimus. Bausmė už tarnybinių nusikaltimų gali būti papildyta civilinių ir politinių teisių apribojimu. Valstybiniai tarnautojai, teismo nuteistieji už tarnybinius nusikaltimus, laikomi teisiais.

Iš to darosi aišku, kiek svarbu yra atriboti nusižengimą nuo nusikaltimo. Ribai tarp nusižengimo ir nusikaltimo nustatyti, reikia kreiptis į pozityviąją teisę. Negalima išleisti iš akių Markso teiginio: „Nuo oficialiosios visuomenės tam tikra dalimi priklauso, ar kai kurie jos nustatytųjų įstatymų pažeidimai turi būti kvalifikuoti kaip nusikaltimai, ar tik kaip nusižengimai“¹. Valsitybė šiuo atveju vadovaujasi tam tikrais principais, kurie yra būdingi kalbamajai visuomeninei ir valstybinei santvarkai.

Būtų neteisinga manyti, kad drausminis nusižengimas neišeina už tarnybinės priedermės pažcidimo ribų, o pareigūno baudžiamasis nusikaltimas visuomet, be to, yra susijęs su kėsanimusi į kurį nors „teisinį gėrį“, kuriuo buvo laikoma „visa tai, kam užtikrinti įstatymas nustato tas ar kitas pareigas“². Tarnybinės

¹ Marksas ir Engelsas, Raštai, XI t., II dalis, 246 psl.

² Korkunovas, Rusų valstybinė teisė, II t., 6-sis leid., 1909 m., 720 psl.

priedermės pažeidimas visuomet yra pažeidimas tam tikrų pareigų, nustatytų kalbamojoje valstybėje.

Negalima pripažinti teisingomis ir kitų atribojimo žymių: nusižengimas pažeidžia valstybinių organų teisingo vadovavimo ir teisingos veiklos interesus, o tarnybinis nusikaltimas pažeidžia bendruosius interesus, arba drausminis nusižengimas pažeidžia visuomeninės organizacijos tvarką, o nusikaltimas — piliečių interesus. Šios žymės remiasi valstybės interesų priešpastatymu piliečių interesams, o tokio priešpastatymo nėra tarybinėse sąlygose.

Pagal tarybinę teisę „darbo drausmės pažeidimas, kuriame nėra piktos valios, priešiško tarybinei valdžiai žymių ir kitų žymių, užtraukiančių teisminę atsakomybę, yra tarnybinis nusižengimas“ (žr. transporto ir ryšių darbininkų bei tarnautojų drausmės įstatus). Nurodytame apibrėžime yra duotos kelios žymės: 1) nebuvimas piktos valios, 2) nebuvimas priešiško tarybinei valdžiai, 3) nebuvimas kitų žymių, užtraukiančių teisminę atsakomybę.

Pirmosios dvi žymės yra apibrėžto pobūdžio. Trečiajai žymei iššifruoti, reikia kreiptis į nusikaltimo apibrėžimą baudžiamuosiuose įstatymuose. RTFSR BK 6 straipsnyje ir atitinkamuose kitų sąjunginių respublikų baudžiamųjų kodeksų straipsniuose nurodoma, kad veiksmas, nukreiptas prieš Tarybų santvarką arba pažeidžias Tarybų valdžios nustatytą teisinę tvarką, yra nusikaltimas. To paties straipsnio pastaba skamba taip: „Nėra nusikaltimas toks veiksmas, kuris formaliai kad ir atitinka kurio nors šio Kodekso ypatingosios dalies straipsnio sudėtį, tačiau dėl aiškaus mažareikšmiškumo ir žalingų padarinių nebuvimo neturi visuomenei pavojingo pobūdžio“.

Pasinaudojant šiuo apibrėžimu, galima pasakyti, kad kiekvienas pažeidžias tarnybinę drausmę veiksmas (arba neveikimas), kuris formaliai kad ir atitinka kurio nors Baudžiamąjo kodekso ypatingosios dalies straipsnio sudėtį, tačiau dėl aiškaus mažareikšmiškumo ir žalingų padarinių nebuvimo neturi visuomenei pavojingo pobūdžio, yra tarnybinis nusižengimas. Trumpiau, drausminis nusižengimas yra toks tarnybinės drausmės pažeidimas, kuris pagal baudžiamuosius įstatymus nėra nusikaltimas ir dėl to neužtraukia atsakomybės teismo keliu.

Tačiau jeigu veiksmas arba neveikimas, kuris nebuvo sukeltas tarnybinio reikalingumo sumetimais, turėjo arba galėjo turėti

neigiamų pasekmių įstaigos darbui (taisyklingo įstaigos darbo sutrikdymą, turtinių nuostolių padarymą, visuomeninės tvarkos sutrikdymą, įstatymais saugomų piliečių teisių ir interesų pažeidimą) ir, be to, turėjo vieną šių žymių: sistemingumą, asmeninį suinteresuotumą (atskirai imant, savanaudišką) arba piktavališkumą, — yra tarnybinis nusikaltimas ir persekiojamas baudžiamąja tvarka. Tarybinių valstybinių tarnautojų baudžiamąją atsakomybę reguliuoja Baudžiamasis kodeksas „Tarybinių nusikaltimų“ skirsnyje.

4. *Materialinė atsakomybė* administracinėje teisėje vadinama valstybinių tarnautojų pareiga atlyginti žalą arba nuostolius, padarytus jų neteisingsiais veiksmais.

Valstybei padaryta materialinė žala atlyginama pilnutinai arba iš dalies teismine ar administracine tvarka.

Pilnutinė materialinė atsakomybė gali atsirasti tada, jei žala buvo padaryta valstybinio tarnautojo nusikaltimu. Šiais atvejais teismo organas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, išnagrinėja ir civilinį ieškinį padariusiajam materialinę žalą.

Jeigu materialinė žala buvo padaryta valstybinio tarnautojo tokiu veiksmu arba neveikimu, kuris nėra nusikalstamas, tai žalos padarytojo materialinės atsakomybės klausimas iškyla arba paprasto teismo civilinės bylos nagrinėjimo tvarka, arba administracine tvarka.

Antai, administracija turi teisę administracine tvarka išieškoti iš tarnautojų darbo užmokesčio žalą, padarytą jų nerūpestingais veiksmais ir pan., pilnutinai, bet ne daugiau kaip vieną trečdalį jų tarifinio atlygio. Pilnutinai išlaikomos yra tos sumos, kurios buvo permokėtos darbuotojams dėl sąskaitybos klaidų, taip pat sumos tarnybinėms komandiruotėms arba ūkiniams reikalams išduotam, bet nesunaudotam, laiku negrąžintam avansui padengti, jei darbuotojas neginčija išskaitos pagrindo ir dydžio. Šiais atvejais administracija turi teisę duoti potvarkį dėl išskaitymo ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo neteisingsi apskaičiuotosios sumos išmokėjimo dienos arba nuo tos dienos, kurią baigėsi terminas, nustatytas įsiskolinimui padengti.

Tarnautojams, padariusiems valstybei nuostolių savo neteisingsais veiksmais, Valstybės kontrolės ministerijos organai turi teisę padaryti piniginę prieskaitą padarytojo nuostolio dydžio, bet ne didesnę kaip kaltininko 3 mėnesių darbo užmokesčio suma.

Šiais atvejais sumos turi būti išlaikomos iš tarnautojo darbo užmokesčio.

Materialinė atsakomybė už materialinių nuostolių padarymą piliečiams arba visuomeninėms organizacijoms sprendžiama šiuo būdu.

Pagal tarybinius įstatymus atsakomybės už materialinius nuostolius klausimas neiškyla, jeigu tie nuostoliai yra padaryti teisėtais valstybinių tarnautojų veiksmais. Jų teisėti veiksmai, kurie padaro materialinių nuostolių piliečiams ar visuomeninėms organizacijoms, kaip taisyklė, negali užtraukti materialinės atsakomybės. Valstybinis tarnautojas, kuris padaro materialinių nuostolių, vykdydamas įstatymus ir teisėtus valdymo aktus, neatsako nei baudžiamąja, nei drausmine tvarka. Jeigu, pvz., valstybinis sanitarinis inspektorius randa netinkamų vartoti maisto produktų ir, remdamasis įstatymo jam suteiktomis teisėmis, pasiūlo sunaikinti blogos kokybės produktus, tai jis šiuo teisėtu veiksmu padaro materialinių nuostolių. Tačiau šiuo atveju jokių būdu negali kilti materialinės atsakomybės klausimas.

Kaip išimtis, tarybiniai įstatymai nustato atsakomybę ir už teisėtus valstybinių organų ar pareigūnų veiksmus (pvz., karinio organo atsakomybę už kariuomenės padarytus manevrų metu žemės naudmenų sužalojimą, — CVK, LKT ir DGT Žinynas, 1923 m., Nr. 6, 187 str.; atsakomybę už sugadinimą vykdant topografinius geodezinius darbus, — TSRS ĮR, 1927 m., Nr. 19, 212 str.; atlyginimą savininkui priverstino (pagal veterinarinės priežiūros potvarkį) gyvulių paskerdimo atveju, taip pat gyvulio kritimo atveju, taikant privalomuosius skiepėjimus, — ĮR, 1936 m., Nr. 58, 446 str., 6 p.).

Kaip taisyklė, materialinės atsakomybės klausimas iškyla tuo atveju, kai nuostoliai yra padaryti neteisėtu, neteisingu tarnybiniu valstybinio aparato darbuotojo veiksmu.

Skiriamos dvi neteisingų tarnybinių veiksmų rūšys: 1) dėl nusikalstamo piktnaudžiavimo valdžia, dėl valdžios perviršijimo arba neveikimo ir dėl aplaidumo einant tarnybines pareigas; 2) dėl suteiktųjų teisių apimties nežinojimo, dėl sąžiningo apsirikimo, klaidos ir pan.

Pirmuoju atveju darbuotojas, įvykdamas nusikaltimą ir tuo padaręs materialinių nuostolių piliečiui ar visuomenei organizacijai, privalo atsakyti asmeniškai turtu. Teismas įpareigoja jį bendrąja tvarka asmeniškai atlyginti padarytą žalą.

Kai kuriais atvejais tarybiniai įstatymai nustato valstybinių įstaigų atsakomybę už materialinius nuostolius, padarytus neteisėtais aparato darbuotojų veiksmais (neteisėta konfiskacija ar rekvizicija, pašto siuntos praradimas, vertybių, gautų trečiajam asmeniui perduoti, pasisavinimas ir kt.). Tiesa, aparato darbuotojų veiksmų neteisėtumas turi būti pripažintas teismo arba ad-

ministracinių organų ir turi būti laiku apskųstas. Įstaiga, atlyginusi piliečiui arba organizacijai padarytą žalą, gali regreso tvarka padaryti prieskaitą kaltajam tarnautojui (Darbo įstatymų kodekso 83—83² str.).

Kitais atvejais įstaiga neatsako už savo darbuotojų neteisėtus veiksmus, kuriais piliečiams arba visuomeninėms organizacijoms buvo padaryta materialinių nuostolių.

Valstybiniai tarnautojai, padarę žalą neteisingsais veiksmais, arba atsako patys materialiaiškai (jeigu buvo padaryti nusikalstami veiksmai), arba visiškai neatsako materialiaiškai (jeigu jų padarytieji neteisingi veiksmai buvo padaryti dėl kitokių priežasčių: dėl sąžiningo apsirikimo, klaidos, suteiktųjų jiems teisių nežinojimo ir pan.). Pastaruoju atveju kyla tik drausminės atsakomybės klausimas.

V SKYRIUS

TARYBINIO VALSTYBINIO VALDYMO AKTAI

§ 1. Tarybinio valstybinio valdymo akto sąvoka. § 2. Tarybinio valstybinio valdymo aktų klasifikacija. § 3. Tarybinio valstybinio valdymo aktams statomi reikalavimai. § 4. Valstybinio valdymo aktų veikimas

§ 1. Tarybinio valstybinio valdymo akto sąvoka

1. Tarybinio valstybinio valdymo aktais vadinamos tos juridinės formos (įsakai, nutarimai, sprendimai, potvarkiai, įsakymai, instrukcijos), kuriomis reiškiasi Tarybų valstybės organų vykdomoji tvarkomoji veikla, kai šie organai vykdo įgaliojimus savo kompetencijos ribose, remdamiesi įstatymais bei vykdydami juos ir laikydamiesi įstatymų nustatytos tvarkos.

Šių aktų pagalba valstybės organai, savo įgaliojimų ribose, reguliuoja visuomeninius santykius, organizuoja ūkinį, valstybinį, kultūrinį ir visuomeninį politinį gyvenimą, saugo viešąją tvarką ir valstybės saugumą, gina piliečių, visuomeninių bei valstybinių įstaigų ir organizacijų teises ir teisėtus interesus.

Valstybinio valdymo aktuose yra išreikšti privalomai vykdytini nurodymai, kuriais pagal veikiančiuosius įstatymus arba uždedamos piliečiams, visuomeninėms ar valstybinėms įstaigoms ir organizacijoms tam tikros pareigos, arba suteikiamos jiems kurios nors teisės.

Vadinasi, valstybinio valdymo aktai yra teisiniai aktai, t. y. aktai, kurie sukelia tam tikrus juridinius padarinius.

Pareinamai nuo išorinės išraiškos, kuria įforminamas valstybinio valdymo aktas, skiriama jo žodinė arba rašytinė forma. Paprastai aktai, numatyti daugkartiniam taikymui, išreiškiami rašytine forma. Jeigu įstatymas numato privalomą rašytinę formą, tai jos nebuvimas reiškia akto nebuvimą.

TSR Sąjungoje valstybinio valdymo aktai turi įvairią juridinę reikšmę.

Valstybinio valdymo aktas gali pasireikšti kaip tam tikras juridinis faktas. Šiuo atveju jis yra aplinkybė, kuri sudaro, pakeičia arba nutraukia administracinį teisinį santykį. Toks yra, pvz., TSRS Ministrų Tarybos nutarimas dėl įmonės perdavimo iš vienos TSRS ministerijos kitai ministerijai.

Valstybinio valdymo aktas gali būti kitų valdymo aktų pagrindu (pvz., srities darbo žmonių deputatų Tarybos vykdomasis komitetas leidžia aktus dėl darbo jėgos mobilizacijos paskelbimo, tik remdamasis specialiu TSRS Vyriausybės leidimu).

Valstybinio valdymo aktas gali būti teisėtu įrodymu teismo organams (pvz., duotas gamyklos direktoriui ministro leidimas sumažinti gamybinę užduotį).

Valstybinio valdymo aktas gali būti pagrindu teisminei bylai iškelti. Taip, pvz., bylos dėl piliečių padarytų miško pažeidimų, už kurias nustatyta atsakomybė pabaudos pavidalu, teismas priima nagrinėti pagal miškų ūkio direktoriaus rašytinį pareiškimą su pridėtu miško pažeidimo aktu, surašytu valstybinės miškų apsaugos arba miškų pramonės organų.

Valstybinio valdymo aktas gali būti pagrindu iškilti kitiems teisiniams santykiams (civiliniams, darbo, kolūkiniams ir kt.). Taip, pvz., atitinkamo valstybinio organo potvarkis dėl įmonės, pastato ar įtaisinio perdavimo kitai vadybai betarpiškai sudaro prievolę perduoti turtą. Arba kitas pavyzdys: ministro aktas dėl baigusiojo aukštąją mokyklą pasiuntimo į darbą, nurodant darbo vietą, pareigas ir darbo užmokestį, sudaro darbo teisinį santykį tarp šio asmens ir vadovo tos įstaigos (įmonės), į kurią šis asmuo yra pasiųstas dirbti.

Eilėje atvejų valstybinio valdymo aktas yra tik kitų teisinių santykių (civilinių, darbo ir kt.) galiojimo sąlyga. Pvz., TSRS Ministrų Taryba 1946 m. nusistatė, kad respublikų ir sričių (kraštų) vykdomieji tvarkomieji organai reguliuoja kooperatyvų organų vykdomų žemės ūkio produktų ir žaliavų supirkinėjimų rajonus. Atitinkamas sąjunginės respublikos Ministrų Tarybos arba srities (krašto) Tarybos vykdomojo komiteto aktas, suteikiantis prekybos organizacijai teisę vykdyti parduotas tam tikrame rajone, reiškia leidimą tai organizacijai sudarinėti civilinius teisinius santykius. Šiuo atveju vykdomojo tvarkomojo organo leidimas, pats nesudarydamas prievolių teisinių santykių, yra tos organizacijos daromųjų pirkimo pardavimo santorių galiojimo sąlyga.

2. Valstybinio valdymo aktas skiriasi nuo įstatymo, teismo akto ir civilinio teisinio santorio.

Tarybinis įstatymas yra aukščiausia juridinė valstybinės valdžios pasireiškimo forma ir visų kitų valstybinių aktų šaltinis.

Valstybinio valdymo aktas, taip pat kaip ir įstatymas, yra juridinis aktas, reguliuojąs visuomeninius santykius, nes jis, kaip aukščiau buvo sakyta, uždeda tam tikras pareigas arba suteikia tas ar kitas teises. Bet valstybinio valdymo aktas galioja tik tuo atveju, jei jis yra išleistas sutinkamai su įstatyme išreikšta liaudies valia, remiantis įstatymu ir vykdant jį, siekiant jį realizuoti. Įstatymu gali būti panaikintas, pakeistas arba sustabdytas bet kuris valstybinio valdymo aktas. O valdymo aktu įstatymas negali būti pakeistas arba sustabdytas. Įstatymas yra neginčijamas ir privalomas visiems; panaikinti, pakeisti įstatymą arba sustabdyti jo veikimą gali tik įstatymų leidėjas. Tuo tarpu, kai valstybinio valdymo aktą gali ir sustabdyti, ir pakeisti, ir panaikinti ne tik organas, išleidęs šį aktą, bet ir aukštesnysis tam reikalui įgaliotas valdžios ar valdymo organas. Pvz., TSRS Ministrų Taryba gali panaikinti TSRS Ministro įsakymą, srities Tarybos vykdomasis komitetas gali panaikinti rajono Tarybos vykdomojo komiteto sprendimą.

Iš to, kas pasakyta, išeina, kad įstatymas yra valstybinio valdymo aktų juridinis šaltinis ir kad valstybinio valdymo akto turinį ir juridinę galią nulemia įstatymas. Jei valstybinio valdymo aktas prieštarauja įstatymui, tai veikia pastarasis, kadangi įstatymas, išreiškęs liaudies valią, turi pirmenybę, aukštesnę juridinę galią.

Iš to, kas pasakyta, taip pat išeina, kad įstatymas ir valstybinio valdymo aktas turi skirtingą juridinę galią.

„Juridinės galios“ sąvoka turi dvejopą reikšmę. Viena reikšmė ji vartojama tais atvejais, kai norima parodyti, kad valstybinis aktas realiai egzistuoja, kad jo turinys yra gyvenimiškas ir kad šis aktas taikomas konkrečioms reiškinėms. Pvz., kai kalbama, kad rajono Tarybos vykdomojo komiteto sprendimas dėl privalomojo kiemų apželdinimo turi juridinę galią, tai reiškia, kad kalbamojo sprendimo liepimas veikia ir yra taikomas gyvenime.

Kita reikšmė apie juridinę galią kalbama, kai norima nustatyti skirtingą valstybinių aktų pakopą. Šiuo atveju turima galvoje didesnė ar mažesnė akto juridinė galia. Pvz., rajono Tarybos skyrių vedėjų aktai turi vienodą galią, kadangi šie pareigūnai užima vienodas vietas valstybiniame aparate. Srities Tarybos skyriaus vedėjo ir rajono Tarybos skyriaus vedėjo aktai turi

skirtingą juridinę galią, kadangi pirmojo pareigūno aktu galima panaikinti, pakeisti arba sustabdyti rajono Tarybos skyriaus vedėjo aktą.

Vadinasi, galima sakyti, kad akto juridinę galią apsprendžia vieta, kurią užima valstybinis organas (pareigūnas) valstybinio aparato sistemoje.

Šiuo požiūriu suprantama, kad įstatymai ir valstybinio valdymo aktai turi skirtingą juridinę galią. Pirmenybė tenka įstatymui, kuris turi didesnę juridinę galią. Čia glūdi pagrindinis valdymo akto skirtumas nuo įstatymo.

Įstatymo ir valstybinio valdymo akto skirtinga juridinė galia anaip tol nereikia, kad jie turi skirtingą privalomumo laipsnį. Visi valstybinio valdymo aktai, išleisti remiantis įstatymais ir vykdamant juos, yra privalomai vykdytini taip pat, kaip ir įstatymai. Čia veikia bendroji tarybinės socialistinės teisės taisyklė: kiekvienas įsigaliojęs teisėtas valstybinio organo aktas yra vienodai privalomas, ir valstybė užtikrina bet kurio teisėto akto vykdymą, nepareinamai nuo to, iš kurio valstybinio organo jis kyla.

Įstatymas nustato bendrą taisyklę. Pvz., Visuotinės karinės prievolės įstatymas nustatė bendras taisykles dėl TSRS piliečių vykdymo garbingosios pareigos. Šiam įstatymui įgyvendinti yra reikalingi TSRS Vyriausybės aktai, TSRS Ginkluotųjų Pajėgų ministro įsakymai, karinių komisarių įsakymai. Lygiai taip pat įgyvendinimui Privalomojo ančdelinio draudimo įstatymo, nustatiusio bendras taisykles, reikia išleisti TSRS Ministrų Tarybos, sąjunginių respublikų ministrų tarybų aktus, TSRS Finansų ministro įsakymus bei instrukcijas, sričių darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomųjų komitetų sprendimus dėl atskirų turto rūšių draudimo tvarkos. 1940 m. balandžio 4 d. priimto Privalomojo ančdelinio draudimo įstatymo str. 43¹ skamba: „Privalomasis ančdelinis draudimas vykdomas sutinkamai su šiuo įstatymu ir juo remiantis leidžiamais sąjunginių ir autonominių respublikų liaudies komisarių tarybų nutarimais ir kraštų bei sričių darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomųjų komitetų sprendimais“. Vadinasi, valstybinio valdymo aktai yra skirti tam, kad būtų vykdomi įstatymai, kad valstybiniai organai, pasinaudodami suteiktomis jiems teisėmis, išspręstų kylančius gyvenime klausimus, remdamiesi įstatymu ir vykdydami jį.

Valstybinio valdymo aktas skiriasi nuo teismo akto:

pirma, teismo aktai leidžiami tik bylose, kurių nagrinėjimas įstatymais yra priskirtas teismų kompetencijai. Teismo organas

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1940 m., Nr. 12.

negali, pvz., išleisti akto dėl drausminės nuobaudos paskyrimo valstybinės įstaigos pareigūnui, kadangi ji skiriama tarnybinio pavaldumo tvarka. Teismas taip pat negali išleisti akto dėl pramonės ar prekybos įmonės vadovo patraukimo administracinės atsakomybės už sanitarijos bei higienos taisyklių peržengimą, kadangi pagal įstatymą tai įeina ne į teismo organų, o į valstybinės sanitarinės inspekcijos administracinių organų kompetenciją.

Valstybės organai, vykduojantys vykdomąją tvarkomąją veiklą, privalo, suteiktų jiems teisių ribose ir nepažeisdami socialistinio teisėtumo, reguliuoti ir tokius klausimus, kurie kalbamuojų momentu nėra išspręsti įstatymo arba kito normatyvinio akto. Jie privalo sureguliuoti visus klausimus, kylančius valstybinio valdymo procese, nepareinamai nuo to, ar jie yra išspręsti veikiančiųjų įstatymų;

a n t r a, teismo aktas yra konkrečios bylos išsprendimo rezultatas; tai — individualinis aktas, turįs tikslą sureguliuoti tam tikrą atsitikimą, faktą. Teismo organas įstatymo nustatyta tvarka sprendžia klausimą dėl teisės, įstatymo pritaikymo konkrečiam veiksmui, faktui, santykiui, ginčui. Vadinasi, teismo aktas, būdamas teisės normos pritaikymo aktu, negali turėti savyje naujos elgimosi taisyklės. „Tarybinis teismas nekuria naujos teisės. Tarybiniai teisėjai — ne įstatymų leidėjai. Tarybiniai teisėjai yra pašaukti ne kurti teisę, o vykdyti teisingumą“¹.

Tarybų valstybės organai, vykduojantys vykdomąją tvarkomąją veiklą, yra įgaliojami, suteiktų jiems teisių ribose, remdamiesi įstatymais bei vykdydami juos, spręsti konkrečius atsitikimus, taikydami jiems veikiančiąsias teisės normas, ir nustatinėti naujas elgimosi taisykles. Vadinasi, valstybinio valdymo aktas gali nustatyti ir bendrą taisyklę, apimančią eilę vienuolių reiškinių. Pvz., TSRS Žemės ūkio ministras valdymo tvarka nustato tvarką šios ministerijos MTS ir tarybinių ūkių direktoriams skirti, perkelti, atleisti ir pašalinti iš darbo; Komunalinio ūkio ministras valdymo tvarka nustato tvarką žemės sklypams statybai skirti miestuose ir darbininkų gyvenvietėse;

t r e č i a, teismo aktas, kaip taisyklė, yra leidžiamas, teismui išnagrinėjus konkretų teisės pažeidimo faktą (baudžiamosios bylos, civilinės bylos — ieškiniai, susieti su piliečių, valstybinių įstaigų, įmonių, kolūkių ir kitų visuomeninių organizacijų teisių bei interesų pažeidimu). Valstybinio valdymo aktai leidžiami daugiausia ir ypač ne ryšium su teisės pažeidimu, o siekiant or-

¹ Vyšinskis, Teisminių įrodymų teorija tarybinėje teisėje, 1946 m., 7 psl.

ganizuoti visuomeninius santykius įvairiose liaudies ūkio gyvenimo srityse. Valstybinio valdymo aktai, kaip buvo aukščiau sakyta, gali nustatinėti naujas taisykles (pvz., dėl pakeitimo tvarkos vietinės pramonės ir verslinės kooperacijos gaminamų plataus vartojimo prekių gamybai ir panaudojimui centralizuotai planuoti), gali nutraukti pirmiau išleistų taisyklių veikimą (pvz., dėl laisvo įvažiavimo į tam tikrą vietovę nutraukimo) arba pakeisti jas sutinkamai su naujais valstybinio valdymo uždaviniais (pvz., dėl leidimo autonominių respublikų ministrų taryboms ir sričių (kraštų) Tarybų vykdomiesiems komitetams perskirstyti amortizacinių atskaitymų kapitalinei statybai laisvus likučius respublikinės (ATSR), krašto ir srities priklausomybės pramonės viduje);

ketvirta, darydamas tą ar kitą aktą, teisėjas vadovaujasi tik įstatymu ir savo socialistine teisine sąmone. Nė vienas valstybės organas (pareigūnas) negali įpareigoti teisėjo padaryti jo nagrinėjamojoje byloje kaip tik tokį, o ne kokį nors kitokį aktą. „Teisėjai yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo“, — skamba Stalino Konstitucijos 112 str.

Valstybės organas padaro valstybinio valdymo aktą, remdamasis ne tik įstatymais ir vykdydamas ne tik įstatymus, bet remdamasis ir teisėtais nurodymais aukštesniųjų organų, kuriems šis organas yra pavaldus, ir vykdydamas šiuos nurodymus. Aukštesnieji organai, vadovaudami pavaldiems organams, turi teisę duoti jiems konkrečias užduotis. Jie gali įsikišti į pavaldžių organų vykdymą užduočių, įsakyti jiems veikti taip, o ne kitaip. Vadinasi, valstybinio valdymo aktai taip pat remiasi ir aukštesniųjų valstybinių organų nurodymais. Srities liaudies švietimo skyriaus vedėjo įsakymas turi remtis įstatymais, TSRS Ministrų Tarybos ir sąjunginės respublikos Ministrų Tarybos nutarimais, srities Tarybos ir jo vykdomojo komiteto sprendimais ir sąjunginės respublikos Švietimo ministro įsakymais.

Valstybinio valdymo aktas skiriasi taip pat nuo sutarties — juridinio akto civiliniuose teisiniuose santykiuose; skirtumas pasireiškia štai kuomet:

Civilinė teisinė sutartis yra dvišalis santoris; tai — dviejų ar daugiau subjektų savitarpio veikimo rezultatas. Valstybinio valdymo aktas nėra valdymo organo susitarimo su antrąja santykio šalimi rezultatas. Valstybinio valdymo aktu santykis nustatomas, pakeičiamas arba nutraukiamas vienašališkai. Valstybinio valdymo akte nėra ir negali būti susitarimo su antrąja santykio šalimi.

Žaliavos tiekimo sutartis tarp „Raudonosios aušros“ fabriko ir „Trikampio“ gamyklos yra civilinis teisinis aktas, kilęs dėl abiejų šios sutarties šalių susitarimo. O TSRS Ministrų Tarybos nutarimas dėl sutarčių tarp socialistinių įmonių, kuris nustato tvarką ir sąlygas tokioms sutartims sudaryti, yra valstybinio valdymo aktas ir jokių būdu nėra rezultatas Ministrų Tarybos susitarimo su kuriuo nors kitu valstybės organu, kurį liečia šis nutarimas.

Toliau, sudarius neteisėtą civilinę teisinę sutartį, abi kaltosios šalys yra lygiai atsakingos. Už neteisėtą valstybinio valdymo aktą (pvz., ūkinio valdymo srityje) atsakys, kaip taisyklė, tik valstybės organas (arba jo pareigūnas), išleidęs šį aktą. Tuo atveju, kai valdymo aktas yra išleistas suinteresuotam asmeniui apgavus valstybinį organą, atsakingas bus tas asmuo.

Valstybinio valdymo aktas skiriasi taip pat nuo visuomeninių organizacijų aktų. Visuomeninių organizacijų padaromi aktai yra privalomi šių organizacijų ribose ir galioja tik jų nariams. Tik tos organizacijos ribose ir tik jos narių atžvilgiu galima taikyti visuomeninės organizacijos aktais nustatomas sankcijas.

Valstybinio valdymo aktai kyla iš valstybinio organo. Tas organas arba jo pareigūnas išleidžiamame akte kreipiasi į antrąją šalį vardu valstybės, suteikusias šiam organui tam tikrą teisių ir pareigų kompleksą. Todėl liepimai, kurie yra išreikšti valstybinio valdymo akte, turi valdžios nutarimų pobūdį; jų nevykdymas užtraukia valstybinio pobūdžio priemonių taikymą. Tuo valstybinio valdymo aktai skiriasi nuo visuomeninių organizacijų aktų.

Bet jeigu visuomeninė organizacija, valdžios organo pavedimu, vykdo kurias nors valstybines funkcijas, tai jos atitinkami aktai niekuo nesiskiria nuo valstybinio valdymo aktų.

Valstybinio valdymo aktai skiriasi nuo materialinių techninių veiksmų. Kaip materialiniai techniniai veiksmai suprantami tokie veiksmai, kurie nėra skirti juridiniam rezultatui sudaryti (pvz., reikalingos juridiniam aktui medžiagos paruošimas; ūkinių dokumentų surašymas; sąskaitybos darbai; suimtojo išlaikymas), nors jie ir yra susiję su valstybinio valdymo aktais. Materialiniai techniniai veiksmai užtikrina arba valstybinio valdymo aktų paruošimą, arba jų įvykdymą. Patys nesudarydami juridinio rezultato, materialiniai techniniai veiksmai vis dėlto turi svarbią reikšmę valstybinio valdymo aktų sudarymo ir vykdymo procesui. Todėl Tarybų valstybė reglamentuoja materialinių techninių veiksmų padarymą, nustatyda-

ma sąlygas jiems atlikti, ratą asmenų, įgaliotų daryti tuos ar kitus veiksmus, atsakomybę už materialiniams techniniams veiks-
mams daryti tvarkos pažeidimą. Žinoma, pvz., kad daryti kai ku-
riuos materialinius techninius veiksmus yra leidžiama tik tam
tikriems asmenims ir tik esant įstatymų nustatytoms sąlygoms
(specialaus mokslo cenzo, darbo stažo, specialaus valstybinio or-
gano leidimo ir pan. reikalavimas). Vadinasi, materialiniai tech-
niniai veiksmai, nors jie patys ir nesukelia juridinio rezultato,
vis dėlto, lygiai kaip ir valstybinio valdymo aktai, yra sudaromi
remiantis įstatymais ir vykdant juos.

Pagaliau, valstybinio valdymo aktai skiriasi
nuo dokumentų, turinčių juridinę reikšmę
(revizijos aktas, gimimo liudijimas, mokslo diplomai ir pan.),
ir nuo įprastinių tarnybinių dokumentų (pa-
reigūno išvada, rašytinis pranešimas, raportas, tarnybinis raštas
ir pan.).

Esminis skirtumas — minėtųjų dokumentų pobūdis. Jie ne-
nustato, nepakeičia ir nenutraukia administracinių teisinių san-
tykių. Todėl jie nėra juridiniai aktai, nors ir turi juridinę reikš-
mę, kadangi jų paskirtis — reikiamais atvejais ir atitinkama
tvarka paliudyti tą ar kitą faktą. Paliudytasis faktas gali būti
pagrindu valstybinio valdymo aktui išleisti.

Pvz., remiantis materialinių vertybių apskaitos būklės patik-
rinimo aktu, gali būti išleistas Valstybės kontrolės ministro įsa-
kymas, nustatęs tam tikrų pareigūnų konkrečias pareigas. Tyrimo
aktas, t. y. tarnybinis dokumentas, konstatuojąs ištirtojo klausi-
mo būklę, gali būti pagrindu tam ar kitam valstybinio valdymo
aktui išleisti, nors pats tyrimo aktas taip pat nėra juridinis aktas.

3. Organizacinis kūrybinis vykdomosios tvarkomosios veiklos
pobūdis TSR Sąjungoje nulemia valstybinio valdymo aktų tu-
rinį. Šiuose aktuose pasireiškia tarybinio valstybinio valdymo
tikslai, uždaviniai, formos ir metodai.

Sutinkamai su pertvarkomuoju vaidmeniu socialistinės vals-
tybės — svarbiausiojo įrankio komunizmui pastatyti mūsų ša-
lyje, — užtikrinančios ūkinio ir politinio vadovavimo vieningumą,
pagrindinę vietą užima aktai, saugantieji, vystantieji ir stipri-
nantieji visuomeninę socialistinę nuosavybę — socialistinio de-
mokratizmo ekonominę bazę ir materialinio bei kultūrinio darbo
žmonių lygio nenukrypstamo kėlimo, TSRS nepriklausomybės ir
jos gynybinės galios stiprinimo pagrindą.

Planingas liaudies ūkio vedimas iškelia į pirmąją vietą resur-
sų valstybinio planavimo, apskaitos bei paskirstymo aktus, ma-
terialinių, maisto ir darbo rezervų sudarymo ir panaudojimo
aktus.

Žymi tarybinio valstybinio valdymo aktų dalis liečia TSRS darbo žmonių saviveiklos, iniciatyvos ir politinio aktyvumo organizavimą bei vystymą, kadangi mūsų valstybėje pirmą kartą valstybės istorijoje visi piliečiai pritraukiami „nuolat ir būtinai, be to, sprendžiamai dalyvauti demokratiniame valstybės valdyme“¹, o teisingai vadovauti visuomeniniam gyvenimui yra negalima be atsižvelgimo į masių patyrimą formuojant valdymo aktus, be pritraukimo masių tiems aktams vykdyti ir jų vykdymui tikrinti.

Valstybinės drausmės ir socialistinio teisėtumo valstybiniame valdyme stiprinimo uždaviniai sukelia valdymo aktus, nukreiptus darbo, finansinei, tarnybinei, etatų ir kt. drausmei stiprinti, taip pat aukštesniųjų organų nurodymų vykdymo kontrolės aktus.

Tarybų valstybė nesitenkina piliečių formalinių teisių fiksavimu, o svorio centrą perkelia į tų teisių garantijas, į priemones toms teisėms įgyvendinti. Todėl tarybinių valstybinių organų veikloje žymią vietą užima valstybinio valdymo aktai, saugantieji ir realizuojantieji tarybinių piliečių teises ir ginantieji jų teisėtus interesus, organizuojantieji gyventojų buitinių ir kultūrinių poreikių tenkinimą.

Su šiais valstybinio valdymo aktais yra susiję aktai, užtikrinantieji, kad TSRS piliečiai vykdytų savo pareigas valstybei, visuomenei.

Su pagalba valstybinio valdymo aktų, kurie organizuoja valstybės saugumo ir viešosios tvarkos apsaugą ir mūsų šalies gynybinės galios stiprinimą, tarybiniai valstybiniai organai užtikrina reikiamas sąlygas laipsniškam perėjimui nuo socializmo į komunizmą.

Pagaliau, daugelis valstybinio valdymo aktų priklauso prie valstybinių įstaigų ir įmonių darbo vienijimo ir vairavimo aktų, taip pat prie aktų, kurie organizuoja valstybinių organų sistemą, atitinkančią valdymo uždavinius. Šie organizaciniai steigiamieji aktai ir vadovavimo aktai turi svarbią reikšmę TSR Sąjungoje, kur valstybinio aparato organizacija ir veikla yra paremtos demokratinio centralizmo principais.

4. Valstybinio valdymo aktai buržuazinėse šalyse yra administracinio aparato policinės reguliuojamosios veiklos formos.

Svarbiausią vietą šių aktų tarpe užima valstybinio valdymo aktai, saugantieji tvarką ir santykius, pageidaujamus ir naudingus kapitalistams bei dvarininkams.

Šių aktų pagalba saugomi kapitalizmo ramsčiai — privatinė gamybos įrankių bei priemonių nuosavybė ir žmogaus išnaudo-

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXIV t., 13 psl.

jimas kito žmogaus ir užtikrinamos sąlygos privatinei kapitalistinei veiklai.

Šitai apsprendžia buržuazinių šalių valdymo aktų turinį. Pirmiausia, tai yra administracinės prievartos darbo žmonių atžvilgiu aktai, įvairių uždraudimų aktai, dirbančiųjų elgimosi reglamentavimo aktai, piliečių privatinės veiklos ir asmeninių teisių, ypač turtinių, reglamentavimo aktai. Tai yra aktai, nustatantieji mokesčius ir kitokias pareigas, kurios užkraunamos daugiausia ir ypač darbo žmonėms, taip pat vienokių ar kitokių veiksmų registracijos ir išankstinių leidimų šiems veiksams daryti aktai.

§ 2. Tarybinio valstybinio valdymo aktų klasifikacija

Tarybinio valstybinio valdymo aktus galima klasifikuoti: 1) pagal juridines savybes, 2) pagal veikimą erdvės atžvilgiu, 3) pagal leidžiančių aktus organų kompetencijos pobūdį ir 4) pagal organus, kurie leidžia aktus.

Pagal juridines savybes skiriami:

a) administraciniai arba individualiniai aktai ir

b) normatyviniai aktai arba aktai, nustatantieji bendras taisykles.

Prie administracinių aktų priklauso aktai, numatantieji vieną kurį nors konkretų reiškinį, tokį ar kitokį tam tikrą atsitikimą. Tokie aktai yra nukreipti konkrečioms teisiniams santykiams nustatyti, pakeisti arba nutraukti. Pvz., rajono Tarybos vykdomojo komiteto potvarkis, nukreiptas į pavaldžios jam įmonės direktorių, dėl ūkinės sutarties sudarymo su kuriuo nors kolūkiu yra administracinis (individualinis) aktas. Administracinės komisijos nutarimas dėl uždėjimo pil. Petrovui pabaudos — taip pat administracinis (individualinis) aktas.

Valstybinio valdymo aktai, nustatantieji bendras elgimosi taisykles, vadinami normatyviniais. Jie yra skirti reguliuoti vienerūšių reiškinių grupei, o ne vienam konkrečiam reiškiniui. Šie aktai paprastai veikia ilgą laiką. Administraciniai (individualiniai) aktai remiasi normatyviniais aktais. Ministro įsakymas dėl tvarkos kalbamosios vadybos darbuotojams skirti ir atleisti yra normatyvinis valstybinio valdymo aktas. Šiuo aktu nustatoma bendra taisyklė — darbuotojų skyrimo į pareigas ir jų atleidimo iš pareigų tvarka. Remiantis šiuo bendruoju aktu gali būti išleista eilė administracinių (individualinių) aktų dėl konkrečių asmenų paskyrimo į tam tikras pareigas.

Toliau, aktai skiriasi pagal jų veikimą erdvės atžvilgiu: centrinių organų aktai ir vietinių

organų aktai. Vietinių organų aktai turi atitikti aktus tų centrinių organų, kuriems šie vietiniai organai yra pavaldūs. Pvz., srities Tarybos socialinio aprūpinimo skyriaus vedėjo įsakymai turi būti subordinuoti Socialinio aprūpinimo ministro įsakymams.

Pagal leidžiančių aktus organų kompetencijos pobūdį yra skiriami bendrojo valdymo aktai ir specialiojo (šakinio) valdymo aktai.

Prie bendrojo valdymo aktų priklauso tokie ministrų tarybų, vietinių Tarybų ir jų vykdomųjų komitetų aktai, kurie išsprendžia eilę klausimų, liečiančių įvairias liaudies ūkio gyvenimo šakas. Tokie aktai yra skirti reguliuoti eilei santykių įvairiose visuomeninio gyvenimo srityse (pvz., Ministrų Tarybos nutarimas dėl tvarkos kapitalinei statybai finansuoti; rajono Tarybos vykdomojo komiteto sprendimas dėl darbo žmonių kultūrinio buitinio aptarnavimo).

Specialiojo (šakinio) valdymo aktai reguliuoja santykius, kylančius tam tikroje liaudies ūkio gyvenimo šakoje. Pvz., ministrų, valdybų bei skyrių vadovų aktai reguliuoja santykius, kurie kyla pavaldžioje valstybinio valdymo šakoje.

Bendrojo valdymo aktus, kaip taisyklė, leidžia kolegijos, kadangi bendrojo valdymo organai veikia kolegialumo principais. Specialiojo valdymo aktai leidžiami vienasmeniškai — ministro, valdybos viršininko, skyriaus vedėjo.

Pagal organus, leidžiančius valstybinio valdymo aktus, pastarieji skirstomi į kelias rūšis. Šis skirstymas yra numatytas Stalino Konstitucijoje, kurioje nurodyta, kokius, būtent, valdymo aktus leidžia Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas, Ministrų Taryba, Ministras, Tarybos ir jų vykdomieji komitetai. Pagal šią žymę skiriami: aukščiausiųjų tarybų prezidiumų įsakai, ministrų tarybų nutarimai ir potvarkiai, ministrų ir savarankiškų vyriausiųjų valdybų, komitetų ir komisijų prie ministrų tarybų vadovų įsakymai bei instrukcijos, vietinių skyrių ir valdybų vadovų įsakymai bei instrukcijos, vietinių Tarybų ir jų vykdomųjų komitetų sprendimai ir potvarkiai.

1) Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Įsakai. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas yra aukščiausiasis valstybinės valdžios organas, vykdamas eilę vykdomųjų tvarkomųjų funkcijų. Ne visi Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Įsakai yra valstybinio valdymo aktai, o tik tie, kurie sudaro vykdomosios tvarkomosios veiklos juridinę formą: dėl įmonių perdavimo iš vienos vadybos kitai, dėl asmenų apdovanojimo aukš-

tosiomis dovanomis už jų nuopelnus Tėvynei, dėl klasių laipsnių, vardų ir diplomatinių rangų suteikimo pareigūnams ir pan.

Įsakai yra aukščiausiojo valdymo aktai, nes jie leidžiami klausimais, kurie priklauso aukščiausiojo valstybinės valdžios organo kompetencijai ir turi didžiausią juridinę galią palyginti su kitais valdymo aktais. Įsakus — aukščiausiojo valdymo aktus — privalo vykdyti visi žemesnieji valdžios ir valdymo organai. Joks valdymo organas arba valdžios organas, išskyrus Aukščiausiąją Tarybą, negali pakeisti, sustabdyti arba panaikinti Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsako.

Įsakai — aukščiausiojo valdymo aktai — skirstomi į dvi grupes:

a) įsakai, kurie turi būti Aukščiausiosios Tarybos tvirtinami (ministrų paskyrimas į pareigas ir atleidimas iš pareigų, naujų sričių, kraštų, autonominių respublikų ir autonominių sričių sudarymas, ministerijų susmulkinimas, naujų ministerijų sudarymas ir esamųjų likvidavimas);

b) įsakai, kurie paskiau neturi būti Aukščiausiosios Tarybos tvirtinami (apdovanojimas ordinais ir ordinų atėmimas, garbės vardų suteikimas, TSRS įgaliotųjų atstovų užsieniui paskyrimas ir atšaukimas, klasių laipsnių, vardų ir diplomatinių rangų suteikimas, įmonių perdavimas iš vienos vadybos kitai).

Pagal juridines savybes Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakai gali būti suskirstyti į dvi grupes:

a) bendrieji, t. y. nustatantieji bendras elgimosi taisykles (pvz., dėl ginkluotųjų pajėgų karių prisaikdinimo, dėl personalinių vardų įvedimo vadovaujantiems ir atsakingiems finansinių ir bankinių organų darbuotojams, dėl motinoms teikiamos valstybinės pašalpos dydžio); ir

b) individualiniai, t. y. liečiantieji atskirus reiškinius (pvz., dėl Zaporožės srities statybinių medžiagų pramonės valdybos Zaporožės stiklo fabriko perdavimo TSRS Statybinių medžiagų pramonės ministerijai, dėl tam tikrų asmenų apdovanojimo ordinais, dėl dviejų ministerijų sujungimo į vieną ministeriją ir pan.).

2) TSRS Ministrų Tarybos nutarimai ir potvarkiai. Ministrų Taryba yra aukščiausiasis valstybinės valdžios vykdomasis ir tvarkomasis organas. TSRS Ministrų Taryba leidžia nutarimus ir potvarkius, kaip skamba TSRS Konstitucijos 66 str., „remdamasi veikiančiais įstatymais bei juos vykdydama“. TSRS Ministrų Tarybos nutarimai ir potvarkiai taip pat remiasi TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo

įsakais. TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakai (pvz., dėl įmonės perdavimo iš vienos vadybos kitai arba dėl dviejų ministerijų sujungimo į vieną ministeriją) yra pagrindas tam tikroms TSRS Ministrų Tarybos ir sąjunginių respublikų ministrų tarybų priemonėms.

TSRS Konstitucijoje nenustatomos nutarimų ir potvarkių atskiriamosios žymės. Ministrų tarybų darbo praktikoje nutarimais vadinami aktai, kurie nustato bendras taisykles, neišsemiamas vienkartinio įvykdymu. Paprastai tai yra svarbiausi vyriausybės aktai, turintieji principinę reikšmę; nutarimai skelbiami su dviem parašais: Ministrų Tarybos Pirmininko arba jo pirmojo Pavaduotojo ir Ministrų Tarybos reikalų valdytojo.

Potvarkiais vadinami aktai, duodantieji pavaldiems organams tokius paliepimus, kurie paprastai išsemiami vienkartinio įvykdymu. Potvarkiai skelbiami su vieno iš Ministrų Tarybos Pirmininko pavaduotojų parašu.

TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas panaikina TSRS Ministrų Tarybos nutarimus ir potvarkius, „jei jie neatitinka įstatymo“ (TSRS Konstitucijos 49 str.).

Ministrų Tarybos aktai yra privalomi atitinkamoje TSR Sąjungos, sąjunginės ir autonominės respublikos teritorijoje. TSRS Ministrų Taryba negali panaikinti sąjunginės respublikos Ministrų Tarybos akto, jei jis prieštarauja TSRS Ministrų Tarybos nutarimui. Ji turi teisę tik sustabdyti sąjunginių respublikų ministrų tarybų nutarimus bei potvarkius ūkio ir valdymo šakoje, priskirtose TSRS kompetencijai (TSRS Konstitucijos 69 str.). Teisė panaikinti tokius aktus priklauso TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui arba sąjunginės respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumui.

TSRS Ministrų Taryba gali sustabdyti, pakeisti ir net panaikinti TSRS Ministro aktą.

Vietinių Tarybų aktus ministrų tarybos gali tik sustabdyti, o vietinių tarybų vykdomųjų komitetų aktus jos turi teisę pakeisti arba visiškai panaikinti.

Pagal juridines savybes Ministrų Tarybos aktai, kaip ir kitų valstybės organų, vykdančių vykdomąją tvarkomąją veiklą, aktai skirstomi į dvi grupes: a) bendrieji ir b) individualiniai.

3) Ministrų ir specialiųjų organų vadovų aktai. Ministrai leidžia įsakymus ir instrukcijas. Kaip taisyklė, įsakymuose yra išreiškiami individualinio pobūdžio paliepimai (pvz., dėl geležinkelio stoties viršininko darbo, dėl tam tikro asmens paskyrimo gamyklos vyriausiojo inžinieriaus pareigoms).

Ministrų instrukcijose visuomet yra bendro pobūdžio normos (pvz., TSRS TLK instrukcija „Tvarka skundams dėl netaisyklingumų rinkėjų sąrašuose nagrinėti liaudies teismuose“). Įsakymas ir instrukcija yra vienasmeninio valdymo aktas. Ministerijos kolegijos sprendimas įsigalioja, ministrui sutinkant su juo, ir vykdomas ministro įsakymo forma.

Esant nesutarimams tarp ministro ir kolegijos, ministras įgyvendina savo sprendimą, pranešdamas apie kilusius nesutarimus Ministrų Tarybai; kolegijos nariai, savo ruožtu, gali apeliuoti į Ministrų Tarybą.

TSRS ministrų aktai turi atitikti įstatymus, TSRS Ministrų Tarybos nutarimus bei potvarkius, o sąjunginių respublikų ministrų aktai, be to, — sąjunginės respublikos Ministrų Tarybos nutarimus bei potvarkius ir atitinkamų TSRS ministrų įsakymus bei instrukcijas.

TSRS bendrasąjunginių ministerijų ministrų įsakymai yra nukreipti į vadovavimą įmonėms ir įstaigoms, arba betarpiškai per vidurinių grandžių vadovus, kur tokios grandys (trestai, susivienijimai) yra.

TSRS sąjunginių respublikinių ministerijų ministrai leidžia daugiausia bendrojo pobūdžio aktus, kadangi jie betarpiškai valdo tik tam tikrą, aprėžtą įmonių ir įstaigų skaičių, o kitoms vadovauja per to paties pavadinimo sąjunginių respublikų ministerijas. Kaip taisyklė, individualiniai aktai yra nukreipti į betarpiškai pavaldžių organų vadovus; kitų organų atžvilgiu aktai yra vadovaujančio pobūdžio, t. y. išreiškia bendrojo pobūdžio normas.

Ministrų aktai daugiausia yra nukreipti į atskiras kalbamosios vadybos dalis arba į jų pareigūnus. Kai kurie ministrai turi teisę nustatyti normas, kurias privalo vykdyti kiti organai ir TSRS piliečiai. Pvz., TSRS Sveikatos apsaugos ministras turi teisę nustatyti sanitarines technines taisykles, privalomas visiems kitiems valstybiniais organams ir piliečiams; Prekybos ministras turi teisę nustatyti visiems privalomas prekybos taisykles.

Ministrų Taryba gali panaikinti arba pakeisti ministro įsakymą ar instrukciją. Aukštesniajam ministrui yra suteikta teisė panaikinti žemesniųjų to paties pavadinimo ministrų aktus, jeigu jie prieštarauja jo įsakymui arba instrukcijai. Juo labiau jis gali panaikinti žemesniojo ministro įsakymą ar instrukciją, jeigu jie prieštarauja įstatymui arba vyriausybės aktui.

Specialiųjų organų (komitetų, savarankiškų vyriausiųjų valdybų, tarybų ir komisijų) prie ministrų tarybų vadovų leidžiamieji aktai nesiskiria nuo ministrų įsakymų ir instrukcijų: jiems būdingi tokie pat bruožai ir juridinės savybės.

4) Vietinių Tarybų ir jų vykdomųjų komitetų aktai. Tarybos leidžia sprendimus (bendrojo pobūdžio aktus) arba potvarkius (individualinio pobūdžio aktus). Šie aktai leidžiami remiantis TSRS įstatymais, sąjunginių ir autonominių respublikų įstatymais, įsakais, Ministrų Tarybos nutarimais ir potvarkiais, aukštesniųjų Tarybų ir jų vykdomųjų komitetų sprendimais bei potvarkiais ir vykdant juos. Kiekvienas vietinis organas gali išleisti sprendimą ir potvarkį tik suteiktų jam teisių ribose.

Tokią pat teisę leisti aktus, remdamiesi įstatymais, įsakais, Vyriausybės aktais ir aukštesniųjų Tarybų, jų vykdomųjų komitetų aktais ir vykdydami juos, turi ir vietinių Tarybų vykdomieji komitetai. Vykdomieji komitetai negali atstoti Tarybų, todėl vykdomųjų komitetų aktai, padarytieji pažeidžiant vietinių Tarybų kompetenciją, negali būti pripažinti teisėtais.

Liaudies ūkio plano arba ūkinės ir kultūrinės statybos plano atitinkamos Tarybos teritorijoje, tos Tarybos biudžeto tvirtinimo, vykdomojo komiteto rinkimų, skyrių ir valdybų sudarymo, žemesniųjų Tarybų sprendimų ir potvarkių panaikinimo aktus leidžia Tarybos. Tarybos vykdomasis komitetas gali svarstyti plano, biudžeto, skyrių, valdybų sudarymo arba likvidavimo klausimus, bet galutinis sprendimas priklauso tik Tarybai, kadangi šie klausimai priklauso išimtinai Tarybų kompetencijai.

Vykdomasis komitetas negali panaikinti žemesniosios Tarybos sprendimo. Pvz., krašto Tarybos vykdomasis komitetas neturi teisės panaikinti rajono arba miesto Tarybos sprendimo. Teisė panaikinti Tarybos sprendimus ar potvarkius priklauso tik aukštesniajai Tarybai, o ne jos vykdomajam komitetui. Čia veikia bendrasis principas: valdžios organo sprendimą panaikina tik aukštesnysis valdžios organas, o ne vykdomasis ir tvarkomasis organas. Vykdomieji ir tvarkomieji organai gali tik sustabdyti žemesniojo valdžios organo aktą.

Vietinė Taryba negali panaikinti arba sustabdyti šakinio valdymo aukštesniojo organo akto. Rajono Taryba, pvz., negali panaikinti arba sustabdyti krašto finansų valdybos viršininko įsakymo ar instrukcijos, lygiai kaip ir krašto finansų valdybos viršininkas negali panaikinti arba sustabdyti rajono Tarybos sprendimo ar potvarkio, net prieštaraujančio jo įsakymui. Panaikinimo ir sustabdymo teisė tokiais atvejais nėra suteikta nei vietinei Tarybai, nei krašto finansų valdybai. Tokiais atvejais vietinė Taryba arba krašto (srities) valdybos viršininkas kreipiasi į krašto (srities) Tarybą arba į jos vykdomąjį komitetą. Pastarieji, jiems suteiktų teisių ribose, arba panaikina ar sustab-

do vietinės Tarybos sprendimą, arba panaikina krašto (srities) valdybos viršininko įsakymą.

5) Prie bendrojo pobūdžio aktų priklauso sprendimai (privalomieji nutarimai).

Kadangi teisė leisti privalomuosius nutarimus yra suteikta ir kai kuriems centriniams valstybinio valdymo organams, mes čia nagrinėsime klausimus, kaip privalomieji nutarimai yra leidžiami ir Tarybų arba jų vykdomųjų komitetų, ir centrinių valstybinio valdymo organų.

Privalomieji nutarimai (sprendimai) sudaro atskirą grupę aktų, išleistų įgalioto tam reikalui valstybinio organo ir nustatančių įstatymo ribose visiems gyventojams arba atskiroms jų grupėms, arba įstaigoms, įmonėms bei organizacijoms tokias ar kitokias pareigas, kurių nevykdymas užtraukia atsakomybę administracine tvarka (įspėjimą, pabaudą ar pataisos darbus) arba, reikiamais atvejais, teismine tvarka. Valdžios ir valdymo organų įgaliojimus leisti šiuos aktus, taip pat jų priėmimo bei skelbimo tvarką reglamentuoja specialūs įstatymai.

Teisė leisti privalomuosius nutarimus turi: Susisiekimo ministerija, Jūrų laivyno ministerija, Upių laivyno ministerija, Ryšių ministerija, Vyriausioji civilinio oro laivyno valdyba, Radiofikacijos ir radiofonijos komitetas, Matų ir matuojamųjų prietaisų komitetas, vietinės Tarybos ir jų vykdomieji komitetai. Vykdomųjų komitetų skyriai ir valdybos neturi teisės leisti privalomuosius nutarimus.

Kiekvienam organui, turinčiam teisę leisti privalomuosius nutarimus, yra tiksliai nustatyta, kuriais klausimais jis leidžia tokius nutarimus. Juo aukštesnė Taryba, juo platesnis yra kompleksas klausimų, kuriais ji kompetentinga leisti privalomuosius nutarimus. RTFS Respublikoje, pagal 1931 m. kovo 30 d. Nuostatus¹, kraštų (sričių), autonominių sričių Tarybos ir jų vykdomieji komitetai gali leisti privalomuosius nutarimus „visais savo kompetencijos klausimais“; rajonų vykdomieji komitetai — šiais klausimais: viešosios tvarkos apsaugos, gyventojų sveikatos apsaugos (sanitarinių taisyklių laikymasis, vykdymas priemonių gyvenamosioms vietovėms sanuoti, kova su ligomis), sodinių apsaugos, švaros ir tvarkos palaikymo parkuose, skveruose ir pan., viešųjų vietų (teatrų, kinų, klubų) atidarymo ir uždarymo laiko, viešojo naudojimosi įmonių veikimo tvarkos ir kt.; kaimo

¹ RTFSR ĮR. 1931 m., Nr. 17, 186 str.

Tarybos — šiais klausimais: viešosios tvarkos apsaugos, bendrojo naudojimosi vietų, vandens baseinų ir šulinių sanitarinės apsaugos, priešgaisrinių priemonių ėmimosi, kovos su nuganymais, su pievų ir pasėlių gadinimu, kovos su žemės ūkio kenkėjais ir kt.

Ministerijos ir kiti aukščiau nurodytieji centriniai valstybinio valdymo organai leidžia privalomuosius nutarimus palyginti nedaugeliu klausimų (Susisiekimo ministerija — dėl eismo tvarkos bei nepavojumo ir transporto turto apsaugos, dėl sanitarinių ir priešgaisrinių priemonių įgyvendinimo ir pan.; Ryšių ministerija — dėl bendrojo naudojimosi ryšių ir radiofonijos linijų bei įtaisinių apsaugos; Matų ir matuojamųjų prietaisų komitetas — metrologijos bei kontrolinio matuojamojo ūkio ir pan. klausimais).

Privalomieji nutarimai leidžiami remiantis eile šių taisyklių:

Pirma, vietinės Tarybos ir atitinkami centriniai valstybinio valdymo organai, kuriems yra suteikta teisė leisti privalomuosius nutarimus, negali perduoti savo įgaliojimų žemesniesiems organams.

Antra, privalomuosius nutarimus gali leisti tik tam reikalui įgalioti organai ir tik leistojo klausimų komplekso ribose.

Trečia, privalomųjų nutarimų negalima leisti tokiais klausimais, kuriais yra aukščiausiųjų valdžios arba valdymo organų nutarimai, numatantieji baudžiamąją arba drausminę atsakomybę už esančių juose liepimų pažeidimą. Iš šios taisyklės daroma išimtis, kai aukštesniųjų organų nutarimuose tiesiog nurodomas privalomųjų nutarimų leidimas arba kai tuose nutarimuose nėra numatyta sankcija.

Ketvirta, Tarybos ir vykdomieji komitetai leidžia privalomuosius nutarimus ne ilgesniam kaip dvejų metų laikui. Nurodytam laikui išėjus, privalomieji nutarimai nustoja galios ir traukti atsakomybėn už jų pažeidimą yra neteisėta.

Penkta, privalomieji nutarimai įsigalioja, kaip taisyklė, po penkiolikos dienų nuo jų paskelbimo dienos. Atskirais atvejais, esant išimtiniam skubumui ir tam tikrais klausimais (kova su gaivalinėmis nelaimėmis, kova su epidemija ir epizootija, reikalingumas paskirstyti po butus pražygiuojančią kariuomenę ir pan.), privalomieji nutarimai gali pradėti veikti nuo jų paskelbimo momento.

Šešta, privalomajame nutarime sankcija turi būti nurodyta tiksliai sutinkamai su įstatymu: įspėjimas, pabauda arba pataisos darbai ir teisminė atsakomybė, jeigu ji yra numatyta baudžiamuosiuose įstatymuose (žr., pvz., RTFSR BK 75, 133 ir 192 str.).

Septinta, privalomieji nutarimai turi būti reikiamai įforminti ir kiekvienu atveju juose turi būti nurodyta: 1) privalomojo nutarimo pavadinimas, 2) išleidusios jį Tarybos arba vykdomojo komiteto pavadinimas, 3) jo išleidimo metai, mėnuo ir diena, 4) eilės numeris, 5) teritorija, kurioje jis veikia, 6) asmenų, įstaigų, įmonių ir organizacijų kategorijos, kurias apima privalomojo nutarimo veikimas, 7) pareigos, kurias nutarimas nustato, 8) atsakomybė už nutarimo pažeidimą, 9) organai, kuriems yra pavesta prižiūrėti privalomojo nutarimo vykdymą, 10) nutarimo veikimo terminas ir jo įsigaliojimo laikas, 11) Tarybos vykdomojo komiteto pirmininko arba jo pavaduotojo ir sekretoriaus parašai.

Bylas dėl uždėjimo administracine tvarka nuobaudų už vietinių Tarybų ir jų vykdomųjų komitetų privalomųjų sprendimų peržengimą daugumoje sąjunginių respublikų nagrinėja administracinės komisijos. Jos sudaromos miestuose ir gyvenvietėse prie miestų ir rajonų Tarybų vykdomųjų komitetų šios sudėties: pirmininko — milicijos skyriaus viršininko ir narių — atitinkamo vykdomojo komiteto atstovų.

Administracinės komisijos veikia, remdamosios specialiais vietinių Tarybų leidžiamais nutarimais.

Reikia atskirai pažymėti visiems gyventojams privalomus nutarimus, leidžiamus karinės valdžios tose vietovėse, kur yra paskelbtas karo stovis (žr. Įsaką „Dėl karo stovio“)¹.

Sitie nutarimai gali būti leidžiami dėl piliečių darbo ir automobilių bei arklių transporto prievolės kariniams reikalams, dėl pareigos suteikti butus kariams, dėl transporto priemonių ir kitokio turto paėmimo gynybos reikalams, dėl įstaigų, įmonių, teatrų, kinų darbo reguliavimo, dėl gatvės judėjimo apribojimo, dėl prekybos ir prekiaujančių organizacijų bei komunalinių įmonių darbo reguliavimo, dėl maisto ir pramoninių prekių pardavimo gyventojams normų nustatymo, dėl uždraudimo įvažiuoti į kalbamąją vietovę ir išvažiuoti iš jos. Už įvardytųjų privalomųjų nutarimų pažeidimą yra nustatyta padidinta sankcija — administracine tvarka laisvės atėmimas iki 6 mėnesių arba pabauda iki 3 000 rub. Kaltininkai gali būti patraukti ir baudžiamojon atsakomybėn, perduodant bylą kariniam tribunolui. Per tris dienas nesumokėjus pabaudų, uždėdamų už privalomųjų nutarimų nevykdymą, jos išieškomos priverstinai teismo keliu. Turtą aprašo ir jį realizuoja pagal teismo sprendimą tokiose bylose teisminis vykdytojas.

6) Vietinių Tarybų vykdomųjų komitetų skyrių ir valdybų vadovų aktai. Vietinių Tarybų

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1941 m., Nr. 29.

vykdomųjų komitetų skyrių ir valdybų vadovai savo kompetencijos ribose leidžia įsakymus ir instrukcijas. Šie aktai yra privalomi visoms pavaldžioms įstaigoms bei įmonėms, taip pat žemesniųjų vykdomųjų komitetų to paties pavadinimo skyriams ir valdyboms.

Skyrių ir valdybų vadovų įsakymai bei instrukcijos leidžiami, remiantis įstatymais, įsakais, vyriausybės nutarimais bei potvarkiais, Tarybos ir vykdomojo komiteto, kuriems šie vadovai yra betarpiškai pavaldūs, sprendimais bei potvarkiais ir aukštesniųjų Tarybų ir vykdomųjų komitetų sprendimais bei potvarkiais, taip pat atitinkamų ministrų ir aukštesniųjų vykdomųjų komitetų skyrių bei valdybų vadovų įsakymais bei instrukcijomis ir vykstant suminėtuosius aktus.

Skyrių ir valdybų vadovų įsakymus ir instrukcijas gali panaikinti Tarybos ir vykdomieji komitetai (vietiniai ir aukštesnieji), taip pat aukštesniųjų vykdomųjų komitetų to paties pavadinimo skyrių bei valdybų vadovai.

§ 3. Tarybinio valstybinio valdymo aktams statomi reikalavimai

Vadovėlio II skyriaus § 5 buvo nurodyta socialistinio teisėtumo principo reikšmė valstybiniam valdymui. Šio principo požiūriu valstybinio valdymo aktas — normatyvinis ir administracinis — turi: 1) būti išleistas įgalioto organo ir jo kompetencijos ribose, 2) ne tik formaliai neprieštarauti įstatymui, bet ir iš esmės nepažeisti valstybės ir piliečių interesų, 3) būti išleistas tais tikslais, kuriuos turėjo galvoje įstatymas, 4) būti išleistas nustatyta tvarka ir, reikiamais atvejais, tam tikra forma.

Pagal pirmąjį reikalavimą valstybinio valdymo aktas turi būti išleistas įgalioto tam reikalui organo ir jo kompetencijos ribose, tai reiškia, kad, pvz., rajono Tarybos vykdomasis komitetas negali savo aktu įvesti naujų žemės ūkio produktų privalomųjų pristatymų rūšių, kadangi teisė keisti pristatymus ir nustatyti naujas pristatymų rūšis priklauso TSRS Ministrų Tarybai.

Antrasis reikalavimas yra tas, kad valstybinio valdymo aktai turi ne tik formaliai neprieštarauti įstatymui, bet ir iš esmės nepažeisti valstybės ir piliečių interesų, nesusiaurinti piliečių teisių ir, nesant teisėto pagrindo, nevaržyti darbo žmonių buities. Pvz., rajono Tarybos vykdomasis komitetas, remdamasis 1931 m. kovo 30 d. įstatymu¹, išleido privalomąjį nutarimą

¹ RTFSR IR, 1931 m., Nr. 17, 186 str.

(sprendimą) dėl priešgaisrinių priemonių, kuriuo nustatė piliečiams, organizacijoms ir įstaigoms elgimosi taisyklės. Atskirai imant, vykdomasis komitetas uždraudė žiemos metu sutemus kurti krosnis. Formaliai vykdomasis komitetas nepažeidė įstatymo, kadangi jam yra suteikta teisė leisti privalomuosius nutarimus (sprendimus), bet jo nustatytoji taisyklė savo turiniu prieštarauja socialistiniam teisėtumui, nes ji nepagrįstai varžo darbo žmonių buitį ir pažeidžia piliečių interesus.

Valstybinio valdymo aktas turi būti teisėtas savo turiniu. Jis negali leisti tokios veiklos, kuri yra uždrausta įstatymu. Valdymo aktu negalima įpareigoti įstaigų, organizacijų, įmonių ir piliečių daryti neteisėtus veiksmus. Valdymo aktu negalima atsisakyti patenkinti pareiškėjo (fizinio ar juridinio asmens) teises ir teisėtus interesus, jei yra visi įstatymo numatyti reikalavimai.

Pagal trečiąjį reikalavimą valstybinio valdymo aktas turi būti išleistas tik tais tikslais, kuriuos turėjo galvoje įstatymas. Pvz., apsimokestinimo įstatyme nurodoma, kad einamaisiais metais nesunaudotos apsimokestinimo lėšos lieka kaimo Tarybų sąskaitose ir gali būti jų sunaudotos sekančiais metais. Tačiau kai kurie rajonų Tarybų vykdomieji komitetai siūlydavo kaimų Taryboms pervesti apsimokestinimo lėšų likučius į rajonų Tarybų vykdomųjų komitetų biudžetus. Šiuo atveju būdavo pažeidžiamas tikslas, kurio siekė apsimokestinimo įstatymas.

Šis reikalavimas įpareigoja valstybės organą naudoti suteiktus jam įgaliojimus tik tiems tikslams, kuriems jie yra suteikti įstatymu ar aukštesniojo organo aktu. Negalima, pvz., komunalinių patogumų tvarkymo ar viešosios tvarkos apsaugos tikslais suteiktų įgaliojimų naudoti kitiems tikslams — ūkinei arba kuriai nors kitokiai veiklai vykdyti.

Ketvirtasis reikalavimas yra tas, kad valstybinio valdymo aktas būtų išleistas nustatyta tvarka ir, atitinkamai atvejais, reikiama forma. Šis reikalavimas turi reikšmę, pvz., aktams vietinių Tarybų ir jų vykdomųjų komitetų, kurie yra kolegijiniai organai. Dėl to vykdomųjų komitetų sprendimai daromi kolegialiai, t. y. vykdomojo komiteto posėdyje, jo narių balsų dauguma, esant kvorumui (t. y. esant tokiam narių skaičiui, kurio pakanka, kad posėdis būtų laikomas įgaliotu daryti sprendimus). Šio reikalavimo požiūriu yra neteisėti aktai, išleisti tieji nesant kvorumo arba priimtieji apklausiamąja tvarka (t. y. ne posėdyje, o personališkai apklausiant vykdomojo komiteto narius). Kolegijinių organų sprendimų darymas apklausiamąja tvarka prieštarauja vykdomųjų komitetų organizacijos bei veiklos demokratiniams principams, nes tokia tvarka pašalina

galimumą kolektyviškai apsvarstyti numatomas priemonės ir, vadinasi, visapusiškai ir pilnutinai atsižvelgti į galimybes ir į faktinę reikalų padėtį. Apklausiamoji tvarka pašalina galimumą viešai apsvarstyti ir kritikuoti veiklą tų organų, kurių atžvilgiu daromi sprendimai. Be to, kaip rodo patyrimas, apklausiamoji sprendimų darymo tvarka buvo eilėje atvejų naudojama atskirų darbuotojų, nenorėjusių savarankiškai spręsti tuos ar kitus savo kompetencijos klausimus todėl, kad suskaidytų šią atsakomybę tarp visų vykdomojo komiteto narių.

Kai kuriems valstybinio valdymo aktams yra nustatyta tam tikra forma, kurios būtina laikytis. Pvz., vietinės Tarybos arba vykdomojo komiteto privalomasis nutarimas (sprendimas) turi būti nustatytos formos ir pasirašytas vykdomojo komiteto pirmininko ir sekretoriaus. Aktas dėl piliečiui priklausančio turto konfiskavimo administracine tvarka taip pat turi būti pasirašytas atitinkamo pareigūno. Visus savo potvarkius, kurie yra revizijų ir patikrinimo išdava, valstybiniai sanitariniai inspektoriai duoda raštu.

Tokie yra bendrieji reikalavimai valstybinio valdymo aktams.

Kai kurie valstybinio valdymo aktai, be to, turi atitikti specialius reikalavimus: akto išleidimas nustatytu terminu (pvz., sprendimai dėl skundų turi būti rajonų ir miesto organų padaromi ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo skundo įteikimo dienos); akto išleidimas, vėliau tvirtinant aukštesniajam organui (pvz., miesto Tarybos vykdomojo komiteto sprendimas dėl perkėlimo ar nukėlimo pastatų, pastatytų pažeidžiant taisykles prieš išleidžiant RTFSR LKT 1940 m. gegužės 22 d. nutarimą „Dėl priemonių kovai su savivališka statyba miestuose, darbininkų gyvenvietėse, kurortuose ir vasarvietėse“¹, turi būti patvirtintas atitinkamos krašto (srities) darbo žmonių deputatų Tarybos); akto išleidimas pagal specialų tam reikalui leidimą (pvz., ministro įsakymas padaryti pakeitimus patvirtintuose statybos projektuose ir sąmatose, įtrauktuose į TSRS Ministrų Tarybos patvirtintą titulinį sąrašą, gali būti išleistas tik pagal specialų TSRS Ministrų Tarybos leidimą); akto išleidimas, esant kitiems aktams, einantiems pagrindui šiam aktui priimti (pvz., Tarybos vykdomasis komitetas gali leisti eksploatuoti žemės gelmes vandens šaltinių sanitarinės apsaugos zonos ribose, esant vietinių sanitarinės priežiūros organų išankstinei teigiamai išvadai).

¹ RTFSR NR, 1940 m., Nr. 11, 48 str.

Be bendrųjų ir specialiųjų juridinių reikalavimų, valstybinio valdymo aktams statomi taip pat organizaciniai techniniai reikalavimai: 1) aktas turi atitikti konkretaus, diferencijuoto ir operatyvaus vadovavimo uždavinius, 2) aktas turi būti parašytas tiksliai, aiškiai, jo vykdytojams lengvai suprantama kalba, turi būti kiek galint trumpas ir raštingai parašytas techniniu požiūriu.

Konkreto vadovavimo reikalavimas reiškia, kad valstybinio valdymo aktai turi iškelti vykdytojams konkrečius, o ne abstrakčius uždavinius — kas, iki kurio laiko, kokiomis priemonėmis ir kokių mastu turi atlikti nurodytą akte darbą.

Diferencijuoto vadovavimo reikalavimas reiškia, kad akte turi būti iškeliamos užduotys, remiantis visapusišku vykdytojų darbo konkrečių sąlygų ištyrimu ir atsižvelgiant į jas.

Operatyvaus vadovavimo reikalavimas reiškia, kad valstybinio valdymo aktai turi duoti vykdytojams konkrečius nurodymus laiku, bevykdant užduotis.

Šie reikalavimai, statomi tarybinio valstybinio valdymo aktams, nors ir nėra juridiniai, vis dėlto Tarybų socialistinėje valstybėje, kuri organizuoja visuomeninius santykius visose liaudies ūkio gyvenimo sferose, turi svarbią reikšmę valstybinių organų aktyviam kūrybiniam vaidmeniui pakelti.

Reikalavimas, kad valdymo aktų kalba būtų tiksli, aiški ir lengvai suprantama vykdytojams, reikalavimas, kad aktai būtų parašyti raštingai techniniu požiūriu taip pat turi svarbią reikšmę. Šio reikalavimo vykdymas yra svarbus todėl, kad neaiškiai parašytą aktą galima įvairiai suprasti, o tai veda į skirtingą praktiką, tuo tarpu kai valdymo aktus reikia suprasti vienodai. Drg. Kalininas savo pranešime XVI-joje VKP(b) konferencijoje 1929 m., kritikuodamas Finansų liaudies komisariato instrukciją dėl mokesčių, pareiškė: „Vienoje Finansų liaudies komisariato instrukcijoje — daugiau kaip 600 straipsnių... Turiu jums pasakyti, kad tai yra ezopiškas dokumentas, nekalbant jau apie perdėtą straipsnių gausumą“. Ir toliau: „Pas mus darbininkų ir valstiečių respublika. Todėl ir mūsų įstatymai turi prisitaikyti prie viešpataujančių klasių. Tuo tarpu ši kalba (Finansų liaudies komisariato instrukcijos, — autorius) ne valstiečiams, ir ją būtinai reikia ištaisyti“¹. Šis teiginys turi reikšmės visiems valstybinio valdymo aktams.

Valstybinio valdymo aktams statomų reikalavimų pažeidimo padariniai. Nesilaikymas bet kurio nors vieno aukščiau įvardytųjų reikalavimų daro valdymo

¹ Kalininas, Straipsniai ir kalbos, 1936 m., 158—159 psl.

aktą defektiniu (netobulu). Tokiu atveju gali kilti akto galiojimo klausimas, t. y. ar jis privalomas vykdyti. Tačiau ne kiekvienas reikalavimų pažeidimas reiškia, kad šis defektinis aktas nesukelia juridinių padarinių ir kad jis gali būti nevykdomas įpareigotų asmenų. Vienais atvejais defektinis aktas bus niekinis, t. y. neturįs galios sukelti juridinius padarinius. Kitais atvejais, pvz., esant mažareikšmiams nustatytųjų reikalavimų pažeidimams, valdymo aktas išlaiko savo galią sudaryti juridinį efektą, bet jis gali būti nugrinčytas suinteresuotojo asmens. Sutinkamai su tuo skiriamos dvi defektinių (netobulų) valdymo aktų rūšys: niekiniai ir nugrinčijami.

Niekiniais valstybinio valdymo aktais vadinami tokie aktai, kurie nesukelia tų teisių ir pareigų, kurioms sukelti jie yra skirti. Pvz., niekinis yra viršininko įsakymas jam pavaldžiam vyriausiajam buhalteriiui padaryti veiksmą, baudžiamą baudžiamąja tvarka. Niekinis yra taip pat aktas, išleistas administracinio organo tokiu klausimu, kuris priklauso teismo arba kito administracinio organo kompetencijai. Negali sukelti teisių bei pareigų ir privalomasis nutarimas (sprendimas), išleistas Tarybos vykdomojo komiteto skyriaus, kadangi pastarasis neturi teisės leisti tokius aktus.

Niekinis valstybinio valdymo aktas nevykdomas; traukti atsakomybėn asmenis už niekinių aktų nevykdymą yra neteisėta.

Kitaip sprendžiamas klausimas dėl nugrinčijamų valstybinio valdymo aktų.

Nugrinčijamais valstybinio valdymo aktais vadinami tokie aktai, kurie, būdami privalomai vykdytini, gali būti apskųsti. Vadinasi, apskundimas tokio akto neatima jam juridinės galios. Kad nugrinčijamasis aktas nustotų savo juridinės galios, reikalingas atskiras kompetentingo organo — teismo ar administracinio — sprendimas dėl šio netobulo akto panaikinimo.

Skirtingai nuo niekinio akto, nugrinčijamame valstybinio valdymo akte yra palyginti nedidelių netaisyklų.

§ 4. Valstybinio valdymo aktų veikimas

Valstybinio valdymo aktas paprastai įsigalioja nuo to momento, kai jį gauna vykdytojas, jei pačiame akte nenurodyta kas kita. Valdymo aktų atžvilgiu galioja taisyklė, pagal kurią ligi tol, kol aktas nėra panaikintas arba sustabdytas, jo vykdymas yra privalomas. Ši taisyklė — akto teisingumo prezumpcija —

išplaukia iš to, kad valdymo aktas leidžiamas valstybinio organo (pareigūno), vykdančio savo kompetenciją, ir todėl, vadinasi, valdymo akte yra valstybinio organo liepimas. Akto teisingumo prezumpcija apsaugoja jo privalomumą ir reiškia, jog tam, kad defektinis (netobulas) aktas nustotų juridinės galios, paprastai yra reikalingas sprendimas kompetentingo organo, turinčio teisę paskelbti šį aktą negaliojančiu.

Valstybinio valdymo aktas gali nustoti veikti ne tik paskelbus jį negaliojančiu. Jį gali panaikinti tiek pats organas, išleidęs šį aktą, tiek ir aukštesnysis organas, kuriam įstatymai suteikia tokią teisę. Valstybinio valdymo aktas gali būti panaikintas:

1) remiantis aukščiausiojo valstybinės valdžios arba valdymo organo aktu (pvz., TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas savo 1947 m. rugsėjo 10 d. Įsaku¹ dėl panaikinimo lengvatų ir pirmenybių, teikiamų apdovanotiesiems TSRS ordinais ir medaliais, pavedė TSRS Ministrų Tarybai suderinti pirmiau išleistuosius TSRS Vyriausybės nutarimus ir potvarkius su šiuo Įsaku);

2) remiantis teismo aktu (pvz., orderis gyvenamajai patalpai užimti, arba rezervavimo dokumentas jai palikti gali būti panaikintas tik teismo keliu; taip pat tik teismo nuosprendžiu, pareikštu TSRS Generalinio Prokuroro, gali būti atimtas klasės laipsnis prokuratūros organų darbuotojui);

3) remiantis aktu aukštesniojo organo, vykdančio operatyvinį vadovavimą (pvz., srities liaudies švietimo skyriaus vedėjas įpareigoja rajono skyriaus vedėją panaikinti pastarojo įsakymą);

4) išleidusio tą aktą organo iniciatyva. Kaip išimtis, kai kurie aktai (pvz., aktai dėl žemės paskyrimo kolūkiui, aktai dėl klasių laipsnių suteikimo prokuratūros darbuotojams arba dėl karinių vardų suteikimo kariams) gali būti panaikinti tik ypatingomis sąlygomis ir atskira, įstatymų nustatyta, tvarka.

Nuo akto panaikinimo reikia skirti valdymo akto nustojimą veikti, pvz., dėl išėjimo laiko, nustatyto kalbamojo akto veikimui (pvz., vietinės Tarybos vykdomojo komiteto privalomojo nutarimo (sprendimo) nustojimas veikti po dvejų metų nuo jo išleidimo momento). Aplinkybe, nutraukiančia valdymo akto veikimą, gali būti taip pat ir juridinis įvykis. Taip, pvz., mirtis pil. Ivanovo, nubausto administracine pabauda už sanitarinių techninių taisyklių peržengimą, yra priežastis, dėl kurios nustoja veikti atitinkamas šios nuobaudos uždėjimo aktas.

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1947 m., Nr. 41.

Valdymo aktas gali nustoti veikęs dėl suinteresuotosios šalies valios išreiškimo. Pvz., tam tikro asmens atsisakymas nuo pensijos yra priežastis nustoti veikus aktui dėl paskyrimo pensijos šiam asmeniui. Tačiau, ši akto nustojimo veikti sąlyga galioja tik tada, kai valdymo aktas yra susijęs su subjektyvinių asmens teisių (į mokslą, poilsį, aprūpinimą senatvėje ir pan.) įgyvendinimu. Dėl suinteresuoto asmens valios išreiškimo negali nustoti veikęs valdymo aktas, kuris liečia, pvz., šio asmens vykdymą pareigų (mokestinių, karinių ir pan.) valstybinio valdymo srityje.

Pareinamai nuo valdymo akto panaikinimo priežasčių, atsiranda vienoki ar kitoki jo panaikinimo padariniai. Panaikinus neteisėtą aktą, laikomi negaliojančiais visi tie santykiai, kurie atsirado kalbamojo akto pagrindu. Pvz., panaikinimas akto dėl turto neteisėto perdavimo iš vienos vadybos kitai įpareigoja šalis atstatyti pirmykštę padėtį. Panaikinimas neteisėto akto dėl turto konfiskavimo administracine tvarka įpareigoja pareigūną grąžinti turtą nukentėjusiajam.

Kitaip sprendžiamas klausimas, kai valdymo aktas panaikinamas dėl pasikeitusių sąlygų. Pvz., valstybės organas nustatė naują tvarką įvažiavimui į tam tikrą vietovę, panaikindamas ligi tol veikusias gyvenimo toje vietovėje taisykles. Tokiais atvejais akto panaikinimas negali pakeisti padėties tų asmenų, kurie visiškai sutinkamai su pirmiau veikusiomis taisyklėmis pradėjo gyventi kalbamojoje vietovėje. Jei aukščiausiojo valstybinio organo akte nėra specialių nurodymų, tai teisėtai išleistų valdymo aktų panaikinimas nepanaikina (neanuliuoja) juridinių padarinių, kuriuos sukėlė šie aktai.

VI SKYRIUS

PRIEMONĖS, UŽTIKRINANČIOS TARYBINIO VALSTYBINIO VALDYMO AKTŲ VYKDYMĄ

§ 1. Įtikinimas ir prievarta tarybiniame valstybiniame valdyme.

§ 2. Administracinės prievartos rūšys TSR Sąjungoje

§ 1. Įtikinimas ir prievarta tarybiniame valstybiniame valdyme

TSR Sąjungoje vis labiau auga savanoriškas ir sąmoningas administracinių teisinių normų vykdymas.

Aukščiau buvo sakyta, kad organizacinė kūrybinė tarybinių organų veikla yra vykdoma darbo žmonių įtikinimo, organizavimo ir sutelkimo metodais, vystant jų saviveiklą ir iniciatyvą, rodant pavyzdį ir skatinant teigiamą patyrimą, vystant socialistinį bendradarbiavimą, įtraukiant darbo žmones į valstybinį valdymą, pakeliant vaidmenį bei reikšmę viešosios nuomonės ir visuomeninės prievartos atžvilgiu tų, kurie nenori gera valia vykdyti socialistinio bendrojo gyvenimo taisyklių.

Prievarta tarybinėmis sąlygomis yra reikalinga todėl, kad ne visuomet ir ne visų elgimosi taisyklių laikomasi savo noru. Smulkiaburžuazinės anarchiškumo ir dezorganizuotumo liekanos sukelia atskirus socialistinės teisinės tvarkos pažeidimus. Prievarta yra nukreipta prieš teisinės tvarkos dezorganizatorius ir pažeidėjus, ir ją sukelia reikalas ginti interesus gyventojų daugumos, kuri savo noru ir sąmoningai laikosi nustatytų elgimosi taisyklių.

Esant socialistinei valstybinio valdymo sistemai, prievartos priemonės taikomos įstatymo tiksliai nustatytais atvejais ir valdymo organams suteiktų teisių ribose. Valstybė griežtai kovoja su savivale, taikant prievartos priemones.

Centrinis momentas valstybinio valdymo organų veikloje yra ne prievarta, o ūkinė organizacinė ir kultūrinė auklėjamoji veikla.

Tarybinės visuomenės vystymąsi, paremtą visos tarybinės liaudies aktyvumu, sąmoninga ir kūrybine masių veikla, lydi tarybinių žmonių politinis bei idėjinis augimas. Darbo žmonių socialistinis sąmoningumas spartina tarybinės visuomenės judėjimą.

mą pirmyn ir daugina jos jėgų bei galios šaltinius. Kuo aukštesnis yra masių sąmoningumas, tuo aukštesnis jų kūrybinis aktyvumas, tuo labiau intensyvi jų valia ir tuo atkaklesni jie įveikdami sunkumus. Kuo aukštesnis yra masių sąmoningumas, tuo tikslingesnis jų darbas. Štai kodėl komunistinis tarybinių žmonių auklėjimas yra svarbiausias, pagrindinis ir lemiamas socialistinės valstybinio valdymo sistemos uždavinys.

Sėkmingai komunistinės visuomenės statybai reikia, kad tarybiniai piliečiai būtų organizuoti, susitelkę ir drausmingi. Valstybinė prievarta tarnauja griežčiausiai darbo žmonių drausmei ir savidrausmei užtikrinti. Ji reikalinga darbo našumui kelti, o tai, kaip nurodė Leninas, pasiekama ne tik lenktyniavimo išvystymu, bet ir prievarta.

Tik esant pilnutinai įgyvendintam komunizmui, kai „...žmonės laipsniškai priprasa laikytis elementarių, amžiais žinomų, tūkstančius metų visuose literatūros pavyzdžiuose besikartojančių bendrojo gyvenimo taisyklių“, prievarta nebebus reikalinga.

Prievarta TSR Sąjungoje yra ypatingo, iš principo skirtingo nuo prievartos buržuazinėse valstybėse pobūdžio; šį pobūdį nulemia tarybinės socialistinės valstybės prigimtis.

Pirma, ją vykdo absoliutinė tarybinės liaudies dauguma nežymios mažumos atžvilgiu. Prievartoje pasireiškia tarybinės liaudies valia. Valstybinis aparatas atitinkamais atvejais pavartoja prievartą gyventojų daugumos naudai.

Antra, prievarta TSR Sąjungoje vartojama remiantis įtikinimu. „Mes tada teisingai ir sėkmingai vartojome prievartą, — moko Leninas, — kai mes sugebėjome iš pradžių paremti ją įtikinimu“². „...Visų pirma mes turime įtikinti, o paskui priversti“³.

Kitoks yra reikalas buržuazinėse valstybėse, kur gyventojų dauguma negali savo noru ir sąmoningai vykdyti administracinių teisinių normų.

Svarbiausia administracinių teisinių normų vykdymo garantija buržuazinėse valstybėse yra politinis, ekonominis ir ideologinis darbo žmonių slopinimas, gausūs prievartos būdai, kuriuos naudoja plačiai išsišakojęs policinis biurokratinis engimo aparatas.

Administracinės prievartos priemonės buržuazinėse valstybėse, pareinamosi nuo konkrečių sąlygų, gali būti siaurinamos arba plečiamos. Bet visose šių laikų buržuazinėse valstybėse bendroji tendencija yra tokia, kad administracinė prievarta vis labiau

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXI t., 431 psl.

² V. I. Leninas, Raštai, XXVI t., 74 psl.

³ Ten pat, 235 psl.

stiprėja, o jos taikymas darosi vis labiau betarpiškas ir atviras. Kaip buvo sakyta įvade, Jungtinėse Amerikos Valstybėse pastebimas vidinis politinio gyvenimo sufašistinis, o tai reiškia represijos sustiprinimą ir puolimo prieš darbo žmonių gyvybinius interesus bei teises fronto išplėtimą.

§ 2. Administracinės prievartos rūšys TSR Sąjungoje

Prievarta, kurią įgaliotas valstybinio valdymo organas taiko betarpiškai, nesikreipdamas į teismą, vadinama administracine prievarta.

Administracinės prievartos priemonės valdymo organai taiko arba kaip bausmę už administracinių teisinių normų pažeidimą, arba socialinės gynos tikslais.

Sutinkamai su tuo administracinės prievartos priemonės galima suskirstyti į dvi grupes: pirmą, — administracinės nuobaudos priemonės (įspėjimas, pabauda, pataisos darbai, konfiskacija ir kt.) ir, antra, — administracinės teisinės socialinės gynos priemonės (priverstinis gydymas, priverstinis apžiūrėjimas, rekvizicija, asmens su laikymas, turto areštas ir kt.).

1) Administracinės nuobaudos priemonės. Piliiečio, įstaigos, organizacijos ar pareigūno padarytas administracinės teisinės normos peržengimas, už kurį nuobauda yra skiriama valstybinio valdymo organo (pareigūno), o ne teismine tvarka, vadinamas administraciniu teisės pažeidimu. Skirtingai nuo nusikaltimo, administracinis teisės pažeidimas yra mažiau pavojingas pažeidimas, todėl nėra reikalingas kriminalinės bausmės taikymo.

Už administracinius teisės pažeidimus yra skiriamos administracinės nuobaudos. Tokiu būdu, administracinės nuobaudos yra valstybinio poveikio priemonės, taikomos teisinės tvarkos pažeidėjams valstybinio valdymo srityje.

Administracinės nuobaudos priemonių taikymas yra paremtas šiais tarybinės administracinės teisės nustatytais principais:

1) Administracinė nuobauda gali būti paskirta už teisės pažeidimą, kuriame nėra baudžiamąja tvarka baudžiamos veikos žymių. Administracine nuobauda negalima pakeisti kriminalinės bausmės, lygiai kaip ir neleistina traukti baudžiamojon atsakomybėn tais atvejais, kai už administracinį teisės pažeidimą yra nustatyta administracinė atsakomybė.

2) Administracinė nuobauda skiriama asmeniui, kuris yra kaltas teisės pažeidimu; nesant pažeidėjo veiksmuose kaltės, administracinė nuobauda negali būti paskirta.

3) Administracinė nuobauda skiriama griežtai sutinkamai su socialistinio teisėtumo reikalavimais, t. y. įgaliotų organų suteiktų jiems teisių ribose, laikantis įstatymo nustatytų terminų, už valstybinių organų ir jų pareigūnų teisėtų reikalavimų pažeidimą.

Yra šios administracinių nuobaudų rūšys:

1) Į s p ė j i m a s. RTFSR 1931 m. kovo 30 d. Vietinių vykdomųjų komitetų ir Tarybų privalomiesiems sprendimams bei nutarimams leisti nuostatų 18 straipsnyje į įspėjimą žiūrima kaip į administracinės nuobaudos priemonę¹. Įspėjimas yra neturtinės administracinės nuobaudos rūšis. „Įspėjimas, — skamba nurodytųjų Nuostatų 2 str., — taikomas tik pažeidėjams iš dirbančiųjų gyventojų sluoksnių tarpo, jei pažeidimas yra nežymus, jei pažeidėjas buvo nepakankamai informuotas ir pan.“.

2) P a b a u d a. Uždėdamas pabaudą, valstybės organas verčia pažeidėją laikytis teisės normos ir tuo pačiu saugo teisinę tvarką nuo pažeidimų.

Siekdama, kad būtų tiksliai ir besąlygiškai laikomasi teisės normų, Tarybų valstybė stengiasi maksimališkai apriboti pabaudos skyrimą administracine tvarka. 1928 m. sausio 4 d. buvo išleistas TSRS CVK ir LKT nutarimas „Dėl administracine tvarka dedamų pabaudų apribojimo“². Uždėti pabaudas administracine tvarka leidžiama, jei tos pabaudos yra įsakmiai nustatytos įstatyme arba jam neprieštaraujančiuose valdymo aktuose.

Vėliau, 1935 m. vasario 8 d., buvo nutarta, kad visos pajamos iš pabaudų, kurios iki 1935 metų buvo įtraukiamos į respublikinius arba į vietinius biudžetus, nuo 1935 sausio 1 d. turi būti pilnutinai nukreipiamos į visasąjunginį biudžetą³. Ši priemonė suvaidino teigiamą vaidmenį, sutvarkant pabaudų skyrimą.

TSRS CVK ir LKT 1937 m. balandžio 11 d. nutarimu „Dėl panaikinimo administracinės tvarkos ir dėl įvedimo teisminės tvarkos paimiti iš kolūkių ir atskirų piliečių turtui valstybinių ir vietinių mokesčių, privalomojo ančdelinio draudimo, privalomųjų natūralinių pristatymų ir pabaudų nepriemokoms apmokėti“⁴ buvo panaikinta veikusi ligi tol tvarka, pagal kurią turtas buvo paimitas mokesčių bei paruošų organų, kaimų Tarybų ir rajonų Tarybų vykdomųjų komitetų administraciniais potvarkiais. Pagal šį įstatymą paimiti turtą mokesčių, prievolių ir pabaudų nepriemokoms apmokėti galima tik liaudies teismo sprendimu. 1937 m. balandžio 11 d. įstatymas⁵ įpareigojo valstybinio valdymo orga-

¹ RTFSR ĮR, 1931 m., Nr. 17, 186 str.

² TSRS ĮR, 1928 m., Nr. 5, 42 str.

³ TSRS ĮR, 1935 m., Nr. 8, 71 str.

⁴ TSRS ĮR, 1937 m., Nr. 30, 120 str.

⁵ Ten pat.

nus, ne vėliau kaip per 10 dienų iki bylos dėl nepriemokos išieškojimo perdavimo teismui, įteikti nepriemokininkui rašytinį įspėjimą. Teisminė byla nutraukiama, jei nepriemokininkas sumoka nepriemoką iki teismo. Teismo sprendimas dėl turto paėmimo nustoja galios (priskaitant nepriemokininkui teismines išlaidas nuo 3 iki 10 rublių dydžio), jei per 10 dienų nuo teismo sprendimo nepriemoka bus sumokėta.

Bet teismas nagrinėja ne visas bylas dėl administracinių pabaudų. Antai, bylos dėl pabaudų, kurias uždeda sanitarijos ir prekybos inspekcijos, darbo inspekcijos, bylos dėl pabaudų už priešgaisrinių taisyklių pažeidimą, taip pat dėl kitų pabaudų, kurios, remiantis specialiais TSRS Vyriausybės nutarimais, išieškomos iš nubaustųjų darbo užmokesčio neginčo tvarka, nėra teisingos teismui.

Pabaudos gali būti uždėtos atskiriems piliečiams, pareigūnams, o atskirais atvejais ir valstybinio valdymo organams, įstaigoms, organizacijoms, įmonėms. Pabaudos, uždedamos pareigūnams, negali būti perkeliamos organams, kuriuose šie asmenys dirba. Pareigūnas sumoka pabaudą iš nuosavų (asmeninių) lėšų.

Eilėje atvejų pabauda, išimties tvarka, gali būti uždėta visam organui arba visai įmonei (už mėnesinių apyskaitų, metų ketvirčio žinių, balansų, metinių ataskaitų dėl apyvartos ir papildomųjų duomenų, pareikalautų finansų organų, nepateikimą arba nesavalaikį pateikimą, už nustatyto sanitarinio režimo pažeidimą).

Uždedant pabaudas, galioja aukščiau išdėstytieji bendrieji principai administracinėms nuobaudoms taikyti. Be to, uždedant pabaudas už privalomųjų nutarimų peržengimą, reikia laikytis šių reikalavimų:

Pabauda gali būti uždėta ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo peržengimo padarymo dienos; šiam terminui išėjus, byla turi būti nutraukta.

Nutarimas dėl pabaudos uždėjimo turi būti įteiktas peržengėjui ne vėliau kaip per du mėnesius nuo nutarimo padarymo dienos; priešingu atveju nutarimas nustoja galios, o byla turi būti nutraukta. Visa pabaudos uždėjimo byla, įskaitant paduotų skundų nagrinėjimą ir pabaudos sumokėjimą, turi būti užbaigta per penkis mėnesius nuo administracinės nuobaudos paskyrimo dienos. Nurodytam terminui išėjus, byla turi būti nutraukta.

Pabauda negali būti uždėta, jei byla dėl privalomojo nutarimo peržengimo yra perduota nagrinėti teismine tvarka¹. Tuo pabrė-

¹ Aukščiau minėtųjų Nuostatų 13 str. skamba taip: „Kiekviename privalomajame nutarime turi būti numatyta už jo peržengimą atsakomybė administracine arba teismine tvarka. Teisminė atsakomybė nustatoma tais atvejais, kai ji yra numatyta RTFSR Baudžiamajame kodekse“ (žr. RTFSR BK 192 str.).

žiamas tarybinės teisės principas: už vieną ir tą pačią peržangą negali būti kartu paskirta administracinė nuobauda ir pritaikyta kriminalinė bausmė. Jei teismo organas grąžina bylą išspręsti ją administracine tvarka, tai valstybinio valdymo organas gali pavartoti vieną administracinės nuobaudos priemonių, tame tarpe ir pabaudą.

Pabaudos dydis nustatomas dviem būdais: 1) nurodoma maksimalinė suma, kurios ribose gali būti uždėta pabauda (pvz., iki 100 rublių už kraštų, rajonų bei miestų Tarybų ir jų vykdomųjų komitetų privalomųjų nutarimų peržengimą, iki 300 rublių už žvejybos taisyklių peržengimą); 2) nurodomas pabaudos dydžio kartotinis santykis su tam tikra verte (pvz., už neteisėtą — be veterinarinės priežiūros leidimo — paskerdimą arklio, priklausančio individualiam ūkiui, uždedama pabauda iki dešimteriopos paskerstojų arklio vertės pagal vietines valstybines paruoštų kainas).

Jeigu įstatyme nėra nurodytos už tam tikras peržangas skiriamos pabaudos ribos, tai administracine tvarka uždedamų pabaudų dydžius gali nustatyti: a) TSRS vadybos už vadybinių instrukcijų ir privalomųjų nutarimų peržengimą — ne daugiau kaip 100 rublių; b) sąjunginių respublikų vadybos, vietiniai vykdomieji komitetai ir miestų Tarybos už jų privalomųjų nutarimų peržengimą — sąjunginių respublikų įstatymais apibrėžiamose ribose, bet ne daugiau kaip 100 rublių; c) kaimo Tarybos už jų privalomųjų nutarimų peržengimą — sąjunginių respublikų įstatymais apibrėžiamose ribose, bet ne daugiau kaip 10 rublių.

Atskirų peržangų kategorijų atžvilgiu įstatymas leidžia taikyti aukštesnius pabaudų dydžius. Pvz., įmonėms už sanitarinių higieninių taisyklių peržengimą TSRS Vyriausiasis valstybinis sanitarijos inspektorius gali uždėti pabaudą iki 5 000 rublių. Už techninių taisyklių radijo įtaisiniams eksploatuoti peržengimą gali būti uždėta pabauda iki 1 000 rublių. Vietovėse, kur yra paskelbtas karo stovis, karinė valdžia gali uždėti pabaudą iki 3 000 rublių.

3) P a t a i s o s d a r b a i, taikomieji už vietinių Tarybų ir jų vykdomųjų komitetų privalomųjų nutarimų peržengimus. Administracine tvarka jie taikomi ir kaip savarankiška nuobaudos priemonė, ir kaip priemonė, pakeičianti pabaudą, peržengėjui nesumokėjus jos.

Normaliomis sąlygomis Tarybų valstybėje pabauda, kaip taisyklė, negali būti pakeista laisvės atėmimu, taip pat kaip ir laisvės atėmimas negali būti pakeistas pabauda. Pataisos darbai toli gražu nėra laisvės atėmimas. Vietovėse, kur yra paskelbtas karo stovis, karinė valdžia gali už privalomųjų nutarimų nevyk-

dymą nustatyti kaip bausmę, skiriamą administracine tvarka, laisvės atėmimą laikui iki 6 mėnesių arba pabaudą iki 3 000 rublių.

Organai, kurių žinioje yra pataisos darbų organizavimas, gali:
a) arba palikti peržengėją dirbti jo tarnybos vietoje, atskaitant iš jo gaunamojo darbo užmokesčio tiek, kiek yra nustatyta paskyrusio nuobaudą organo nutarimu, bet ne daugiau kaip 25% uždarbio arba pajamų, įkainojamų darbadieniais. Ši pataisos darbų rūšis taikoma asmenims, dirbantiems įstaigose, įmonėse, organizacijose ir kolūkiuose; b) arba pasiųsti peržengėją į pataisos darbų organų organizuojamus darbus pagal peržengėjo gyvenamąją vietą.

Išimtiniais atvejais pataisos darbai gali būti paskirti ir kitose vietose, bet ne toliau kaip dešimt kilometrų nuo peržengėjo gyvenamosios vietos.

4) **K o n f i s k a c i j a**, t. y. priverstinis ir neatlyginamas turto nusavinimas valstybės naudai, vykdomas specialiai nurodytais įstatyme atvejais tam reikalui įgaliotų administracinių organų potvarkiu.

Juridiniu požiūriu konfiskacija skiriasi nuo pabaudos. Nors ir pabauda, ir konfiskacija yra turtinės nuobaudos rūšys, skiriamos administracine tvarka, tarp jų yra esminis skirtumas. Konfiskacija administracine tvarka — tai aktas, kurio objektas yra tam tikras esamas turtas. Pabauda gi, būdama turtinės nuobaudos rūšis, gali būti nukreipta ne tik į esamą, bet ir į būsimą turtą.

Toliau, įstatymai suteikia pareigūnui arba valdymo organui galimybę, pareinamai nuo administracinio teisės peržengimo pavojingumo laipsnio, nuo materialinės peržengėjo būklės ir kitų aplinkybių, uždėti pabaudą nustatytos maksimalinės sumos ribose. Kitaip sakant, uždedant piniginę pabaudą, konkreti suma gali kaitaliotis (nustatytosios maksimalinės sumos ribose), pareinamai nuo aplinkybių. Gi taikydamas turto konfiskaciją, pareigūnas arba valdymo organas negali nustatyti kokių nors konfiskacijos ribų: konfiskuojamas paprastai visas neteisėtai įgytas, neteisėtai laikomas turtas. Kitaip sakant, taikant konfiskaciją, jokių pakeitimų negali būti: konfiskuojamasis turtas yra griežtai nustatytas.

Pagaliau, neteisėtai konfiskavus turtą administracine tvarka, nukentėjusysis gali teismine tvarka pareikšti tai įstaigai, kurios pareigūnas neteisėtai įvykdė konfiskaciją, ieškinį dėl materialinių nuostolių atlyginimo.

Sutinkamai su veikiančiąja tarybine teise, konfiskacija vykdoma, kaip taisyklė, pagal teismo nuosprendį. Kartu su tuo kai

kuriems valstybinio valdymo organams yra suteikta konfiskavimo teisė administracinio potvarkio tvarka. Šituo pagrindu:

a) muitinė turi teisę konfiskuoti sulaikytus arba rastus kontrabandinius daiktus, transporto priemones, skirtas kontrabandiniams daiktams gabenti, taip pat daiktus, rastus muitinėje patikrinant pašto siuntinius, jei šie daiktai yra uždrausti įvežti, arba yra pažymėti ne savo pavadinimu, arba visiškai nėra nurodyti deklaracijose;

b) Susisiekimo ministerijos organai turi teisę konfiskuoti daiktus, kuriuos viešosios tvarkos ir liaudies sveikatos sumetimais yra uždrausta pervežti (pav., žibalas bidonuose), jei tokie daiktai yra rasti pervežant juos susisiekimo keliais;

c) ryšių organai gali konfiskuoti uždraustus siųsti paštu daiktus, jei jie bus rasti pašto siuntose, taip pat daiktus, kurių persiuntimas paštu leidžiamas specialiu leidimu, tuo atveju, jei tokio leidimo nėra, ir pan.

Tarybiniai įstatymai griežtai apriboja konfiskaciją administracine tvarka ir nustatė baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą konfiskaciją. Neteisėtai konfiskuotas turtas turi būti grąžintas jo savininkui; o jei negalima konfiskuotojo turto grąžinti natūra, jo vietoje turi būti išmokėta piniginė kompensacija pagal tikrąją jo vertę.

2. Administracinės teisinės socialinės gyenos priemonės taip pat yra administracinės prievartos priemonės. Prie jų priklauso asmens sulaikymas, turto sulaikymas ir areštas, rekvizicija, administracinės medicininės, administracinės techninės, administracinės sanitarinės ir pan. priemonės.

Bendra žymė, jungianti šias prievartos priemones, yra ta, kad jos nepriklauso prie administracinės nuobaudos priemonių. Taikydamas tą ar kitą nurodytųjų priemonių, valstybinio valdymo organas tik verčia pilietį ar pareigūną laikytis tam tikrų valstybės nustatytų taisyklių, bet neskiria jam administracinės nuobaudos.

Asmens sulaikymo negalima painioti su areštu, kuris suprantamas, kaip laisvės atėmimas. Pagal Stalino Konstituciją areštas pas mus yra galimas tik su prokuroro sankcija arba teisimo nutarimu. Tik vietovėse, kur yra paskelbtas karo stovis, karinė valdžia gali administracine tvarka bausti privalomųjų nutarimų peržengėjus laisvės atėmimu laikui iki 6 mėnesių. Taikos metu administracine tvarka galimas tik asmens sulaikymas.

Asmens sulaikymas yra aktas, kuris trunka neilgą laiką (ne daugiau kaip 24 valandas), kol bus nustatyta asmenybė, surašytas protokolas dėl privalomojo nutarimo peržengimo ir kol pilie-

tis bus perduotas atitinkamiems valdžios ar teismo organams ir pan.

Asmens sulaikymas TSR Sąjungoje yra ne nuobaudos priemonė, o tik priemonė, kurios pagalba atitinkami valstybinio valdymo organai ir jų pareigūnai vykdo pavestas jiems pareigas saugoti viešąją tvarką ir valstybės saugumą. Pas mus sulaikyti asmenį administracine tvarka yra galima tik įstatyme nurodytais atvejais. Taip, pvz., milicijos organams yra suteikta teisė sulaikyti asmenis, traukiamus administracinę atsakomybę, arba sulaikyti asmenis, kurie savo veiksmais ardo viešąją tvarką ar sudaro pavojų visuomenės saugumui, o asmens sulaikymas yra vienintelis būdas šiems veiksams nutraukti. Šiems organams taip pat yra suteikta teisė sulaikyti psichinius ligonis ir girtus asmenis, kai tai yra reikalinga visuomenės saugumo ar paties sulaikytojo nepavojumo interesams. Laive padarytos baudžiamąja tvarka baudžiamos veiklos atveju laivo kapitonas privalo sulaikyti kaltininką, kad sukliudytų jam išvengti atsakomybės, ir perduoti jį atitinkamiems valdžios ar valdymo organams. Laivo kapitonas gali sulaikyti asmenį, kurio elgimasis gresia laivo arba esančių jame žmonių ir turto nepavojumui. Pasienio sargybos organai sulaiko įvažiavimo į TSR Sąjungą ir išvažiavimo iš jos ribų taisyklių peržengėjus, taip pat specialių įvažiavimo į pasienio ruožus, išvažiavimo iš jų ir gyvenimo juose taisyklių peržengėjus.

Neteisėtas asmens sulaikymas užtraukia atsakomybę pagal RTFSR BK 115 ir 147 str. ir atitinkamus kitų sąjunginių respublikų baudžiamųjų kodeksų straipsnius.

Atskirą grupę sudaro administracinės prievartos priemonės, naudojamos sveikatos apsaugos ir sanitarinės apsaugos organų: priverstinis apžiūrėjimas, pripažintų netinkamais vartoti produktų sunaikinimas ir t. t. Šios priemonės yra taikomos liaudies sveikatos apsaugos labui taip pat įstatymo nustatytais atvejais.

Priverstinį apžiūrėjimą ir priverstinį gydymą (atsisakius savo noru gydytis) asmenų, kurių atžvilgiu yra nustatytas faktas, kad jie serga tam tikromis ligomis jų užkrečiamojame stadijoje, vykdo sveikatos apsaugos organai. Priverstinai gydoma tol, kol yra pavojus apkrestai aplinkiniams žmonėms.

Sveikatos apsaugos organams yra uždėta pareiga vykdyti privalomąjį raupų skiepijimą. Asmenys, kurie tam priešinasi, traukiami baudžiamojon atsakomybę.

Prie šios grupės prievartos priemonių priklauso sveikatos apsaugos organų taikomos administracinės sanitarinės sienų apsaugos priemonės: draudimas atskiriems asmenims įvažiuoti ir išvažiuoti, draudimas įvežti ir išvežti krovinius bei bagažą.

Valstybinės sanitarinės inspekcijos organai administracine tvarka gali: sustabdyti maisto pramonės įmonės darbą, prekyvimą maisto produktais iki pašalinant pastebėtuosius šių organų sanitarinius nusižengimus; iki bus įvykdytos reikalingos sanitarinės priemonės, uždrausti naudotis gamybinėmis, prekybinėmis, sandėlinėmis ir kitokiomis patalpomis dėl jų antisanitarinės būklės; uždrausti laikyti ir vartoti pripažintus netinkamais vartoti maisto produktus ir patvarkyti, kad jie būtų sunaikinti arba perdirbti išimtinai techniniams tikslams.

Analoginės teisės yra suteiktos valstybinėms mėsos, konservų, pieno bei sviesto ir konditerijos bei makaronų gaminių kokybės inspekcijoms.

Kai kuriems valstybiniams organams yra suteikta teisė imtis administracinių techninių prievartos priemonių. Taip, pvz., eilės pramoninių ministerijų katilų priežiūros inspekcija turi teisę sustabdyti katilų priežiūros objekto darbą tais atvejais, kai tas objektas gresia dirbančiųjų gyvybei bei sveikatai. Valstybinė automobilių inspekcija turi teisę sustabdyti eksploatavimą automobilių, kurių techninė būklė gresia eismo nepavojumui.

Prie administracinės prievartos priemonių priklauso turto sulaikymas. Turtas sulaikomas geležinkelių ir vandens susisiekimo keliuose, susekus, kad yra vežami kroviniai, bagažas ir rankinis bagažas, kurių pervežimas uždraustas veikiančiųjų įstatymų. Valstybinės miškų apsaugos organai privalo sulaikyti neteisėtai įgytą miško medžiagą. Žuvies pramonės priežiūros organai — neteisėtai sugautas žuvis ir žvejojimo įrankius. Tokiais atvejais surašomas turto sulaikymo aktas.

Nuo turto sulaikymo reikia skirti turto areštą. Turto areštas atima jo savininkui arba valdytojui teisę per visą arešto laiką parduoti, dovanoti arba įkeisti šį turtą. Turto areštas daugiausia taikomas administracinėje finansinėje srityje.

Įstaigoms, įmonėms ir organizacijoms, kurios nesumoka priklausančių iš jų mokų į biudžetą, gali būti pritaikytos tokios priemonės, kaip esamų kasoje pinigų ir piniginių dokumentų areštas ir paėmimas, mokėtojo prekių ir kitokio turto areštas su paskesniu jo pardavimu, kredito įstaigos išduotų nepriemokininko sąskaita akredituotų ir atidengtų jam specialių sąskaitų areštas.

Yra galimos ir kitokios administracinio finansinio pobūdžio priemonės. Pvz., finansiniai organai gali nurašyti biudžeto s-ton sumas, esančias nepriemokininko atsiskaitomojoje arba einamojoje sąskaitoje kredito įstaigoje, pervesti biudžeto s-ton visas vėlesnes įplaukas į mokėtojo sąskaitą, jei esančių einamojoje sąskaitoje lėšų nepakanka sumokėti valstybei, arba padengti ne-

priemokas iš tų sumų, kurios yra skiriamos kalbamajam ūkiniam organui biudžetinio finansavimo tvarka.

Atskirą administracinės prievartos rūšį sudaro turto rekvizicija — esant valstybiniam reikalui, taikomas priverstinis atlyginamas valstybės nusavinimas arba laikinas paėmimas turto, esančio fizinių asmenų, taip pat kooperatyvinių ir kitokių visuomeninių organizacijų valdyme.

Skirtingai nuo konfiskacijos, rekvizicija nėra administracinės nuobaudos priemonė. Rekvizicija yra atlyginamas valstybės nusavinimas turto visam laikui arba laikinas jo paėmimas, esant valstybiniam reikalui; konfiskacija gi — neatlyginamas turto nusavinimas dėl tam tikrų valstybės nustatytų taisyklių peržengimo, kurį padaro kalbamojo turto savininkas arba valdytojas.

Rekvizuoti galima turtą, priklausantį fiziniams asmenims, kooperatyvinėms ir visuomeninėms organizacijoms, ir tai leidžiama tik esant valstybiniam reikalui. Rekviziciją galima taikyti, kaip taisyklė, tik su Vyriausybės leidimu. Išimtiniais atvejais (pvz., ištikus ypatingoms gaivalinėms nelaimėms) rekvizuoti galima pagal vietinės Tarybos vykdomojo komiteto sprendimą, apie tai tuojuo pranešant Vyriausybei.

Rekvizicijos leistinumą tik esant valstybiniam reikalui apsaugoja eilė ypatingų reikalavimų ją taikant: surašomas rekvizicijos aktas, kurį pasirašo pareigūnas, turto valdytojas ir du liudytojai, smulkus ir tikslus turto apyrašas; nurodoma, kam, būtent, turtas perduotas saugoti; specialios įkainojimo komisijos nustato atlyginimo už rekvizuotąjį turtą dydį ir t. t. Atšaukus rekviziciją, rekvizuotieji daiktai grąžinami savininkui. Jei grąžinti natūra nėra galima, savininkui išmokoma neteisėtai rekvizuotojo turto tikroji vertė.

VII SKYRIUS

TEISĖTUMO UŽTIKRINIMAS TARYBINIAME VALSTYBINIAME VALDYME

§ 1. Prokurorinė priežiūra. § 2. Vykdyto kontrolė. § 3. Teismo vaidmuo užtikrinant socialistinį teisėtumą valstybiniame valdyme.
§ 4. Valstybinis ir vadybinis arbitražas ir jo vaidmuo stiprinant planinę ir sutartinę drausmę. § 5. Įstaigų ir pareigūnų neteisėtų veiksmų apskundimas

Socialistinio teisėtumo laikymasis yra pagrindinis tarybinio valstybinio valdymo principas. Tarybinių įstatymų ir jais paremtų valstybinio valdymo aktų tikslų vykdymą užtikrina: 1) prokuratūros organų priežiūra, kad ministerijos ir vadybingos joms įstaigos, lygiai kaip ir atskiri pareigūnai, taip pat visi TSRS piliečiai tiksliai vykdytų įstatymus; 2) nuolatinė aukštesniųjų organų nurodymų vykdymo kontrolė; 3) teismo organų veikla; 4) veikla valstybinio ir vadybinio arbitražo, kuriam yra pavestas planinės ir sutartinės drausmės stiprinimas socialistinio sektoriaus viduje; 5) pareigūnų neteisėtų veiksmų apskundimas.

§ 1. Prokurorinė priežiūra

Pagal Stalino Konstituciją 113 str. aukščiausia priežiūra, kad ministerijos, vadybingos joms įstaigos, atskiri pareigūnai ir visi TSRS piliečiai tiksliai vykdytų įstatymus, pavedama TSRS Generaliniam Prokurorui, kuriam yra pavaldūs sąjunginių ir autonominių respublikų, autonominių sričių, kraštų, sričių, apygardų, rajonų ir miestų prokurorai.

Prokurorinės priežiūros realumą užtikrina šie trys prokuratūros organizacijos ir veiklos principai: 1) vadovavimo visai prokuratūros organų sistemai centralizavimas TSRS Prokuratūroje, 2) prokurorų nepriklausomumas nuo vietinių valdžios ir valdymo organų ir 3) prokurorų teisė užprotestuoti neteisėtus valstybinio valdymo aktus. Šitie principai buvo Lenino iškelti 1922 m. ryšium su prokuratūros įsteigimu. Prokuroras prižiūri, kad „nė vienos vietinės valdžios nė vienas sprendimas neprasilenktų su įstaty-

mu¹. Prokuroras privalo užprotestuoti kiekvieną neteisėtą sprendimą ir „imtis priemonių tam, kad visoje respublikoje susidarytų absoliutiškai vienodas teisėtumo supratimas“². Bet prokurorai neturi administracinės valdžios ir sprendžiamąjo balso administraciniais klausimais. Todėl jie negali savarankiškai panaikinti administracinių organų potvarkių.

Prokuratūros organų vykdoma teisėtumo valdyme priežiūra vadinama bendrąja priežiūra. Vykdydami bendrąją priežiūrą, prokuratūros organai saugo tarybinius įstatymus nuo bet kurių peržengimų, stiprina socialistinę teisinę tvarką, saugo TSRS piliečių teises ir užtikrina, kad piliečiai vykdytų savo pareigas.

Tarybinės prokuratūros tikslinė paskirtis yra ginti teisinę tvarką, saugoti revoliucinį teisėtumą, ginti atskirų piliečių teises ir interesus.

Stalininis rūpinimasis žmogumi yra išreikštas TSRS Konstitucijoje, kurioje išsamiai nustatytos Tarybų Sąjungos piliečių pagrindinės teisės ir pareigos. Tarybų valstybė įpareigoja prokuratūros organus saugoti šias teises nuo bet kurių kėsinių, jautriai ir atidžiai žiūrėti į piliečių pareiškimus dėl jų teisių pažeidimo ir siekti, kad pažeistas teisėtumas būtų besąlygiškai atstatytas. Pagrindinį dėmesį prokuratūra kreipia į darbą tų valstybinio valdymo organų, kurie daugiausia turi reikalų su plačiomis gyventojų masėmis (žemės ūkio, finansų, prekybos, komunaliniai, paruošų ir kt. organai).

Prokuratūros organai tikrina, ar vietinių Tarybų leidžiami privalomieji nutarimai (sprendimai) yra teisėti, ir ar nustatytosios juose sankcijos yra teisingai taikomos, prižiūri, kad įstatymai dėl valstybinių pristatymų, dėl mokesčių ir dėl privalomųjų mokų būtų tiksliai vykdomi, veda kovą su nusizengimais nepavojumo technikos srityje, prižiūri, kad darbo užmokestis būtų teisingai apskaičiuojamas ir laiku išmokamas, kad būtų tiksliai laikomasi stalininių Žemės ūkio artelės įstatų ir t. t.

Be prokuroro sankcijos neleidžiama administracine tvarka iškelti iš buto.

Bendroji priežiūra vykdoma įvairiais būdais, kurių svarbiausieji yra šie:

1) gaunamų prokuratūros organuose įsakymų, potvarkių ir kitų valdymo aktų nuorašų peržiūrėjimas; tarybiniai įstatymai įpareigoja vietines Tarybas ir jų vykdomuosius komitetus per dvi

¹ V. I. Leninas, Raštai, XXVII t., 298—301 psl., Laiškas draugui Staliniui „Dėl „dvigubo“ pavaldumo ir teisėtumo“.

² V. I. Leninas, Raštai, XXVII t., 299—300 psl.

dienas pasiūsti prokurorams visų savo išleistų privalomųjų nutarimų (sprendimų) nuorašus; kai dėl kitų valdymo aktų (ministrų ir vyriausiųjų valdybų viršininkų įsakymų ir instrukcijų, vietinių Tarybų skyrių ir valdybų viršininkų įsakymų, įmonių administracijos potvarkių ir pan.), tai prokuratūros organai imasi priemonių, kad laiku gautų svarbiausiuosius iš jų;

2) valstybinių organų, turinčių teisę skirti nuobaudas administracine tvarka (vietinių Tarybų administracinių komisijų, sanitarijos ir prekybos inspekcijų organų, darbo inspekcijos ir t. t.), įsakymų ir potvarkių patikrinimas vietoje;

3) kaimo Tarybų, kolūkių valdybų ir visuotinių susirinkimų sprendimų bei potvarkių, vietinių įmonių (MTS, tarybinių ūkių, pramonės įmonių ir kt.) įsakymų bei potvarkių patikrinimas, išvykstant į vietas;

4) asmeniškasis dalyvavimas vietinių Tarybų vykdomųjų komitetų posėdžiuose; dalyvaudami šiuose posėdžiuose, prokurorai prižiūri, kad priimtieji posėdžiuose sprendimai ir potvarkiai visiškai atitiktų socialistinio teisėtumo reikalavimus.

Prokuratūra neturi versti organu, su kuriuo vietinės Tarybos arba kiti valdžios bei valdymo organai iš anksto derintų savo sprendimų, potvarkių ir t. t. projektus, nes tai neišvengiamai vestų prie perkėlimo prokurorui atsakomybės už valstybinio valdymo organo veiksmus.

Prokuratūra vykdo teisėtumo priežiūrą, bet nėra organas, kuris iš anksto sankcionuotų tą ar kitą valstybinio valdymo akto projektą.

Valstybinio valdymo organų ar jų pareigūnų veiksmų teisėtumą prokuratūros organai tikrina arba savo iniciatyva, arba TSR Sąjungos, sąjunginių ir autonominių respublikų vyriausybių pasiūlymu, arba pagal įstaigų, organizacijų ir atskirų piliečių pareiškimą.

Didelę reikšmę prokuratūros darbe turi skelbiamos mūsų spaudoje medžiagos apie socialistinio teisėtumo pažeidimus kruopšti apskaita ir skubus ėmimasis priemonių tokiems pažeidimams pašalinti. Prokuratūros organai turi palaikyti nuolatinius ryšius su darbininkų ir kaimų korespondentais, su kolūkių ir kaimo vartotojų draugijų revizijos komisijų nariais; šių asmenų signalizavimas padeda prokurorams vesti kovą dėl socialistinio teisėtumo stiprinimo.

Kiekvienas neteisėtas valstybinio valdymo aktas, prieštaraujantis veikiantiesiems įstatymams arba priimtas peržengiant suteiktą kompetenciją, arba formaliai kad ir teisingas, bet iš esmės prieštaraujantis mūsų valstybės politikai, turi būti prokuroro užprotestuotas.

Protestai siunčiami atitinkamiems organams — pareinamai nuo to, kurio valdymo organo aktas užprotestuojamas; protestai dėl ministrų įsakymų bei instrukcijų — Ministrų Tarybai; dėl vietinių skyrių ir valdybų aktų — vykdomajam komitetui tos Tarybos, kurios organas yra kalbamasis skyrius arba valdyba; protestai dėl aktų vadovų tų įmonių ir įstaigų, kurios nėra vadybinės vietinei Tarybai, siunčiami į tą organą, kuriam kalbamoji įmonė arba įstaiga yra betarpiškai pavaldi; protestai dėl krašto, rajono ir miesto Tarybos vykdomojo komiteto sprendimų ir nutarimų siunčiami vykdomajam komitetui, išleidusiam užprotestuotąjį aktą.

Nagrinėjant protestą vietinės Tarybos vykdomajame komitete, prokuroras asmeniškai palaiko savo protestą.

Valstybinis organas, gavęs protestą, privalo jį išnagrinėti ir padaryti sprendimą panaikinti užprotestuotąjį aktą arba atmesti prokuroro protestą. Protestus dėl privalomųjų nutarimų (sprendimų) vietinių Tarybų vykdomieji komitetai privalo išnagrinėti trumpiausiu laiku, jokių būdu ne vėliau kaip per dvi savaites nuo jų gavimo dienos. Jeigu protestas nebus išnagrinėtas nustatytu laiku, užprotestuotojo nutarimo veikimas sustabdomas¹.

Užprotestavęs tą ar kitą valstybinį aktą, prokuroras dar neužbaigia savo darbo. Jo uždavinys yra pasiekti, kad neteisėtasis aktas būtų panaikintas. Tuo tikslu prokurorui yra suteikta teisė perkelti savo protestą į aukštesniąją instanciją, jei jo protestas pirmojoje instancijoje buvo nepagrįstai atmestas. Pvz., protestą nepagrįstai atmetus rajono Tarybos vykdomajam komitetui, rajono prokuroras gali per srities prokurorą perkelti protestą į srities Tarybos vykdomąjį komitetą.

Prokuratūros organai, užprotestuodami valdymo aktus, privalo taip pat ištirti teisėtumo pažeidimo priežastis. Prokuroras ne tik iškelia aikštėn nusikaltusį pareigūną, ne tik nustato teisėtumo pažeidimo priežastis — ar tai įvyko dėl pareigūno klaidos arba dėl piktos valios, — bet ir ištiria kalbamojo organo bendrąsias darbo sąlygas ir darbo sistemą, kad nustatytų priežastis, padedančias daryti neteisėtus veiksmus.

§ 2. Vykdomo kontrolė

Vykdomo kontrolė yra viena svarbiausių metodų socialistiniam teisėtumui užtikrinti.

Turinio požiūriu skiriama bendroji kontrolė (kalbamojo organo viso darbo patikrinimas) ir specialioji kont-

¹ RTFSR IR, 1921 m., Nr. 71, 686 str.

rolė (kalbamojo organo atskiros darbo šakos, pvz., finansų ar apskaitos sutvarkymo, patikrinimas).

Skiriama taip pat vidinė kontrolė, kurią aukštesnieji organai organizuoja kalbamosios sistemos viduje (pvz., krašto valdybos viršininko vykdoma rajoninių organų veiklos kontrolė), ir išorinė kontrolė, kurią vykdo organas, neįeinąs į kalbamosios valdybos sistemą (pvz., Valstybės kontrolės ministerijos vykdoma Sveikatos apsaugos ministerijos veiklos kontrolė).

1) Vidinė kontrolė (kuri gali būti bendroji arba specialioji) yra būtinas teisingai organizuoto vadovavimo elementas, kadangi į valstybinio organo kiekvieno vadovo uždavinį įeina aukštesniųjų organų aktų vykdymo sistemingas tikrinimas.

XVII-jame VKP(b) suvažiavime draugas Stalinas nurodė, kad po to, kai duota teisinga politinė linija, darbo pasisėkimas priklauso nuo organizacinio darbo, nuo kovos dėl šios linijos įvykdymo suorganizavimo, nuo teisingo kadro parinkimo ir nuo sistemingo tikrinimo Partijos direktyvų ir TSRS Vyriausybės nutarimų įvykdymo.

Tikrinti darbuotojus — tai reiškia tikrinti, kokie yra jų darbo rezultatai, kokie yra faktiškai vykdymo rezultatai. Toks tikrinimas įgalina nustatyti tikruosius darbuotojo savumus, tiek vykdomojo aparato, tiek ir pačių užduočių teigiamus privalumus ir trūkumus.

Remiantis XVII-ojo VKP(b) suvažiavimo sprendimais, buvo reorganizuota vidinė kontrolė: buvo likviduoti vykdymo tikrinimo sektoriai, ir vykdymo kontrolė buvo pavesta betarpiškai patiems vadovams. Vėliau, 1938 m. rugpiūčio mėn., prie liaudies komisarių ir savarankiškų vyriausiųjų valdybų, komitetų ir komisijų vadovų buvo sudarytos kontrolinės inspektorinės grupės, kurių pagalba vadybų vadovai tikrina įstatymų, Vyriausybės nutarimų, taip pat savų įsakymų bei instrukcijų vykdymą.

Kitų valdymo aparato grandžių vadovai, kaip taisyklė, vykdymą tikrina patys.

Išorinę kontrolę vykdo valstybės kontrolės ministerijos ir jų vietiniai organai, Finansų ministerija ir jos vietiniai organai, valstybinio planavimo organai, kredito įstaigos, specialiosios inspekcijos (prekybos, sanitarijos ir kt.). Atskirai reikia išskirti kontrolę, kurią vykdo masiniai organai: profesinės sąjungos, Tarybų komisijos.

Valstybės kontrolės ministerijos ir jų vietiniai organai, profesinės sąjungos ir vietinių Tarybų komisijos vykdo tiek bendrąją, tiek ir specialiąją kontrolę. Finansų ir kredito įstaigoms, valstybinio planavimo organams ir specialiosioms inspekcijoms yra suteikta

teisę vykdyti specialiąją kontrolę, t. y. kontrolę atitinkamose veiklos šakose.

2) Valstybinė kontrolė. Ypatingą reikšmę kontrolės vykdymui turi Valstybės kontrolės ministerija — sąjunginė respublikinė ministerija, sudaryta 1940 m. rugsėjo 6 d., siekiant įvesti griežčiausią valstybinių piniginių lėšų bei materialinių vertybių apskaitos ir naudojimo kontrolę ir tikrinti Vyriausybės nutarimų vykdymą.

1946—1948 m. bėgyje valstybės kontrolės organams buvo uždėta pareiga kontroliuoti duonos produktų sunaudojimą ir gerą išlaikymą, kontroliuoti medvilnės priėmimą bei gerą išlaikymą, kontroliuoti geležinkelių transportą.

Be to, TSRS Ministrų Taryba uždėjo TSRS Valstybės kontrolės ministerijai pareigą kontroliuoti ministerijų ir kitų vadybų, taip pat kooperatyvinių ir kitokių visuomeninių organizacijų buhalterijos organų darbą.

Valstybės kontrolės ministerija vykdo išankstinę, faktinę ir paskesniąją kontrolę.

Išankstinė kontrolė yra sąmatų, planų, paskyrų ir išlaidų dokumentų teisėtumo patikrinimas prieš apmokant juos arba iki išduodant pagal juos tas ar kitas materialines vertybes. Šią kontrolę vykdo Valstybės kontrolės ministerijos nuolatiniai kontrolieriai stambiausiose ir svarbiausiose įmonėse, geležinkeliuose, sandėliuose ir įstaigose, taip pat karinėse apygardose, laivyne. Nuolatiniai kontrolieriai, nepriklausantieji nuo tikrinamųjų objektų vadovų, turi teisę uždėti draudimą visoms išlaidoms arba jų daliai, jei išlaidos yra neteisėtos.

Teisę uždėti draudimą turi, pvz., valstybiniai kontrolieriai medvilnės priėmimui ir geram išlaikymui kontroliuoti. Pastebėjęs nustatytų medvilnės priėmimo, apskaitos, laikymo, atleidimo ir gabenimo taisyklių bei instrukcijų peržengimo faktus ir išaiškinęs buvimą neteisingų potvarkių ar neteisėtų veiksmų, dėl kurių atsiranda arba gali atsirasti trūkumų, nuostolių ir dėl kurių gali gesti medvilnė, kontrolierius privalo uždėti draudimą. Kontrolierius nuima draudimą, pašalinus peržengimus, kurie buvo pagrindu draudimui uždėti.

Geležinkelių kontrolės srityje išlaidų dokumentai, ant kurių yra draudimo viza, taip pat nevykdytini.

Faktinė kontrolė, pvz., geležinkelių transporte, vykdoma betarpiškai asmeniškai tikrinant, ar gaunamosios geležinkelių transporto sandėliuose ir bazėse materialinės vertybės teisingai priimanos pagal kiekybę ir kokybę, taip pat darant planines ir neplanines revizijas ir tikrinant, ar materialinės vertybės bei

piniginės lėšos teisingai laikomos, kiek jų faktiškai yra, arba tikrinant atliktųjų darbų faktinę apimtį.

Vykdamas paskesniąją kontrolę yra tikrintini piniginiai dokumentai, taip pat materialinių vertybių dokumentai, padarius išlaidas. Paskesnioji kontrolė vykdoma per planines ir neplanines valstybines revizijas. Valstybinės revizijos įgalina išaiškinti ne tik neūkiškumą, nesaikingumą, bet ir paslėptus rezervus ir nukreipti juos sunaudoti gamyboje.

Valstybės kontrolės ministerijai yra suteiktos didelės teisės. Jos nurodymai dėl pateikimo atskaitomybės, paaiškinimų, žinių ir kitos medžiagos klausimais, kurie įeina valstybės kontrolės kompetencijon, yra privalomi visoms ministerijoms, vyriausiosioms valdyboms ir jų vietiniams organams, taip pat visoms kitoms valstybinėms, kooperatyvinėms ir kitokioms visuomeninėms įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms.

Valstybės kontrolės ministrui yra suteikta teisė, Ministrų Tarybos leidimu, paskirti nuobaudas įstatymų peržengimo kaltininkams: įspėti, pareikšti papeikimą ir griežtą papeikimą, atleisti iš pareigų. Šios nuobaudos įrašomos į kaltininkų asmens bylą ar į tarnybos lapą ir Ministro nurodymu gali būti paskeibtos spaudoje. Radus piktnaudžiavimų ir kitokių nusikalstamų veiksmų, Valstybės kontrolės ministras, Ministrų Tarybos leidimu, traukia kaltininkus teisminei atsakomybėn.

Buhalterijos organų darbo kontrolės skyrius, šalia kontrolės vykdymo, nagrinėja vyriausiųjų (vyresniųjų) buhalterių skundus dėl įstaigų, organizacijų ir įmonių vadovų neteisėtų ir neteisėtų potvarkių, naudojant pinigines lėšas bei turtines vertybes. Šis skyrius, be to, nagrinėja vyriausiųjų (vyresniųjų) buhalterių skundus dėl nepagrįsto paskyrimo jiems nuobaudų arba dėl nepagrįsto atleidimo jų iš darbo.

Apie kiekvienos atliktos revizijos ir kiekvieno patikrinimo rezultatus, taip pat apie savo pasiūlymus, kurie išplaukia iš šių rezultatų, Valstybės kontrolės ministras praneša Vyriausybei, o patikrinimų bei revizijų medžiagos nuorašus pasiunčia atitinkamam ministrui, vyriausiosios valdybos, komiteto prie Ministrų Tarybos vadovui, kad imtųsi priemonių.

Tuo atveju, kai patikrinimo išdavoje nustatoma, kad nebuvo vykdomi įstatymai ir Vyriausybės nutarimai, Valstybės kontrolės ministras gali duoti įmonėms ir įstaigoms privalomus nurodymus, įstatymų ir Vyriausybės priimtų nutarimų ribose, pranešdamas apie tai ministerijų ir vadybų vadovams.

Išaiškinus per patikrinimą arba reviziją neteisingus pareigūnų veiksmus, dėl kurių valstybei buvo padaryta nuostolių, Valsty-

bės kontrolės ministras turi teisę padaryti piniginę prieskaitą, išieškomą neginčo tvarka. Ši priemonė turi didžiulę reikšmę: ji drausmina aparato darbuotojus ir įgalina padengti nuostolius, padarytus valstybei atskirų asmenų veiksmams.

Piniginės prieskaitos daromos, pvz., už naudojimą administraciniam ūkiniam aparatui išlaikyti darbo užmokesčio fondo virš įregistruotųjų fondų, etatų ir tarnybinių algų, už perviršijimą sąmatose patvirtintų administracinių ūkinių išlaidų arba už neteisėtą piniginių atlyginimų bei pašalpų išmokėjimą, už permokėjimą pagal komandiruotes, už nesiėmimą priemonių įsiskolinimui (atsiskaitytinoms sumoms, trūkumams ir išekvojimams) laiku išieškoti, jei dėl to susidarė beviltiškas įsiskolinimas ir pan.

Pagal TSRS LKT 1941 m. gegužės 13 d. nutarimą¹ piniginės prieskaitos daromos tokio dydžio, kiek padaryta valstybei nuostolių, bet ne didesnės kaip to pareigūno, kuriam padaryta prieskaita, trijų mėnesių darbo užmokesčio suma. Jeigu nuostoliai valstybei buvo padaryti kelių pareigūnų, tai piniginių prieskaitų dydis nustatomas kiekvienam šių asmenų skyrium, priklausomai nuo jų kaltumo laipsnio.

Valstybės kontrolės ministerijos aparatas yra sudarytas pagal šakinį principą: kiekvienai ministerijai, vadybai ar komitetui prie Ministrų Tarybos, arba vienaarūšių vadybų grupei yra vyriausiasis kontrolierius, vyresnysis kontrolierius, kontrolieriai ir kontrolieriaus padėjėjai. Prie Valstybės kontrolės ministro yra vyresnieji revizoriai ir revizoriai revizijoms daryti. Atskiruose ir itin svarbiuose ūkiniuose atžvilgiu rajonuose yra ministerijos vyriausieji kontrolieriai.

3) Tarybos kolūkių reikalams prie TSRS Vyriausybės ir jos atstovų vietose kontrolinės funkcijos. Taryba kolūkių reikalams prie TSRS Vyriausybės buvo įsteigta 1946 m. rugsėjo 19 d.², siekiant įvesti griežtą kontrolę, kad būtų laikomasi Žemės ūkio artelės įstatų, kad būtų apsaugoti kolūkiai nuo mėginimų pažeisti įstatus, taip pat kolūkių statybos klausimams spręsti.

Tarybai yra pavesta vykdyti visa eilė kontrolinių funkcijų. Ji turi saugoti kolūkių visuomeninį ūkį ir prižiūrėti, kad partijos ir vyriausybės priemonės kolūkiams toliau stiprinti ir kolūkiečių gerovei kelti būtų nenukrypstamai vykdomos. Tarybai yra uždėta pareiga saugoti visuomeninę žemę nuo grobstymo ir nuo kėsinių į ją iš pusės privatininkiškų bei savanaudiškų ele-

¹ TSRS NR, 1941 m., Nr. 13, 248 str.

² TSRS NR, 1946 m., Nr. 13, 255 str.

mentų, panaudojančių kolūkių spekuliacijos ir asmeninio pasipelnijimo tikslams, o kolūkius — nuo vietinių darbuotojų pikt-naudžiavimų.

Taryba turi imtis priemonių, kad užtikrintų kolūkių visuomeninio ūkio gerą išlaikymą, rūpintis, kad jų nedalomieji fondai būtų papildomi ir teisingai naudojami. Taryba privalo prižiūrėti, kad kolūkių pajamos būtų paskirstomos griežtai sutinkamai su Žemės ūkio artelės įstatais, ir neprileisti, kad kolūkio pajamomis būtų disponuojama be kontrolės ir savivališkai, be kolūkiečių žinios; prižiūrėti, kad darbadieniai būtų teisingai naudojami, neleisdama išpūsti kolūkių valdymo ir aptarnaujančio personalo etatų, priskaitinėti darbadienius už darbus, nesusijusius su kolūkine gamyba, saugoti kolūkius nuo savanaudžių ir dykaduonių, mėginančių gyventi sąžiningai ir tvarkingai dirbančiųjų kolūkiečių sąskaita.

Taryba vykdo kontrolę, kad būtų laikomasi kolūkių valdymo demokratinį pagrindų (kad būtų reguliariai šaukiami visuotiniai kolūkiečių susirinkimai, kad kolūkių valdybos, pirmininkai ir revizijos komisijos būtų renkami, kad šie asmenys atsiskaitytų visuotiniuose kolūkiečių susirinkimuose). Taryba turi daryti žygių, kad kolūkiuose iš tikrųjų būtų užtikrintas kolūkiečių dalyvavimas valdant kolūkių, skirstant pajamas ir disponuojant kolūkių materialinėmis lėšomis.

Taryba taip pat kontroliuoja apskaitos ir revizijos darbo būklę kolūkiuose, kad valstybinės ir kitos organizacijos laiku apmokėtų kolūkiams už kolūkių pristatomą ir parduodamą produkciją arba už kolūkių atliktus darbus, kad sutartiniai santykiai tarp kolūkių ir MTS bei kitų valstybinių įmonių ir organizacijų būtų teisingi ir kad sutartys būtų sąžiningai vykdomos; kontroliuoja vadovaujančių kolūkinių kadro ruošimo bei tobulinimo būklę, paruošdama priemones šiam reikalui gerinti.

Taip plačias ir svarbias kontrolines funkcijas Taryba kolūkių reikalams vykdo per savo atstovus respublikose, kraštuose ir srityse, kurie veikia kaip nepriklausomi nuo vietinės valdžios centro kontrolieriai. Atstovus tvirtina TSRS Ministrų Taryba, Tarybos kolūkių reikalams teikimu, ir jie yra betarpiškai pavaldūs pastarajai.

Atstovai kontroliuoja, kad Žemės ūkio artelės įstatai, Partijos ir Vyriausybės sprendimai kolūkių statybos klausimais būtų vykdomi, nagrinėja kolūkių ir kolūkiečių skundus bei pareiškimus ir imasi dėl jų reikiamų priemonių. Dėl išaiškintų nusižengimų kolūkių statybos įstatymams ir dėl susektų piktanaudžiavimų atstovai turi teisę reikalauti iš vietinės valdžios organų ir

kolūkių valdybų, kad jie tuoju likviduotų tuos nusižengimus ar piktnaudžiavimus, o reikiamais atvejais turi teisę traukti kaltininkus atsakomybėn.

Be kontrolės funkcijų vykdymo, Taryba kolūkių reikalams turi teisę ruošti ir teikti TSRS Ministrų Tarybai apsvarstyti įstatymų ir nutarimų kolūkių statybos klausimais projektus, leisti, TSRS Ministrų Tarybai tvirtinant, taisykles ir instrukcijas, nustatančias tvarką kolūkių reikalams tvarkyti, darbui organizuoti ir apmokėti, apskaitai vesti ir kitiems klausimams, reguliuojantiems kolūkių gyvenimą, tvarkyti, duoti privalomus ministerijoms, vadyboms ir vietiniams organams nurodymus, kad išaiškinantieji Žemės ūkio artelės įstatų ir kolūkių statybos įstatymų peržengimai būtų skubiai likviduoti.

Be to, Taryba kolūkių reikalams turi teisę, Vyriausybės atskirai nustatoma tvarka, skirti nuobaudas pareigūnams, peržengiantiems įstatymus dėl kolūkių, įstatymo nustatyta tvarka traukti šiuos asmenis teisminėn atsakomybėn, o reikiamais atvejais kelti Vyriausybei klausimą dėl kaltininkų atleidimo iš-einamųjų pareigų.

Toks yra didžiulis Tarybos kolūkių reikalams vaidmuo užtikrinant socialistinį teisėtumą kolūkiniame kaime, stiprinant vadovavimą kolūkiams ir užtikrinant teisingą bolševikų partijos ir tarybinės valdžios politikos vykdymą kolūkių statybos srityje.

4) Specialiąją išorinę kontrolę tam tikroje srityje (prekybos, finansų, technikos ir kt.) vykdo valstybės organai, neįeinantieji kontroliuojamosios vadybos sistemon.

Prekybos kontrolę, pvz., vykdo Prekybos ministerijos Valstybinė prekybos inspekcija ir jos vietiniai organai, esantieji prie sąjunginių ir autonominių respublikų ministerijų, kraštų, sričių, miestų ir rajonų prekybos skyrių.

Prekybos kontrolę, kad įstatymai ir nutarimai prekybos klausimais būtų įgyvendinami (kad būtų laikomasi nustatytų kainų ir prekybinių priedėlių, kad prekės būtų atleidžiamos vartotojui tikru svoriu ir pilnu saiku, kad būtų vykdomi sanitarijos inspekcijos nurodymai, kad vartotojų skundai dėl trūkumų mažmeninės prekybos tinklo darbe būtų laiku išnagrinėjami), vykdo Valstybinė prekybos inspekcija visose prekybos įmonėse, nepareinamai nuo jų pavaldumo.

Finansinę kontrolę vykdo TSRS Finansų ministerijos Kontrolės bei revizijos valdyba ir jos vietiniai organai: vyriausieji kontrolieriai-revizoriai sąjunginėse respublikose ir vyresnieji kontrolieriai arba kontrolieriai-revizoriai autonominėse respublikose, kraštuose, srityse ir kai kuriuose miestuose.

Siems organams pavedama tikrinti, ar TSRS ministerijos, respublikiniai ir vietiniai organai laikosi įstatymų dėl biudžetinių teisių; kontroliuoti, kad biudžetinės įstaigos vykdytų valstybinį ir vietinį biudžetą, kad atleidžiamos iš biudžeto lėšos būtų teisingai ir taupiai naudojamos, kad būtų laikomasi nustatytų darbo užmokesčio ir tarnybinių algų fondų, kad nebiudžetinės (specialiosios) lėšos būtų teisingai sudaromos ir naudojamos.

Sanitarinę kontrolę, t. y. kontrolę, kad visos organizacijos, įstaigos, įmonės ir piliečiai laikytųsi sanitarijos bei higienos normų ir taisyklių, vykdo Valstybinė sanitarijos inspekcija ir jos vietiniai organai respublikose, kraštuose, srityse, miestuose ir rajonuose.

Technikinę kontrolę, t. y. kontrolę, kad reikiamai būtų taikomos įrengimų, iškasenų gamtoviečių, automobilinio transporto ir pan. eksploatavimo techninės taisyklės, vykdo specialūs organai: Kalnų verslų priežiūra, Katilų priežiūros inspekcija, Automobilių inspekcija.

Architektūros-statybos kontrolę, t. y. miestų ir miesto tipo gyvenviečių atstatymo ir statybos kokybės kontrolę, butų ir civilinės paskirties trobesių bei pastatų statybos kontrolę, kad jie atitiktų patvirtintus projektus, vykdo Architektūros reikalams komitetas prie TSRS Ministrų Tarybos, architektūros reikalams valdybos prie sąjunginių ir autonominių respublikų ministrų tarybų ir architektūros reikalams skyriai prie sričių (kraštų) ir miestų (respublikinės priklausomybės) vykdomųjų komitetų.

5) Visuomeninė kontrolė. Visuomenine kontrole vadinama kontrolė, kurią vykdo TSRS piliečiai ir jų masinės visuomeninės organizacijos (profsąjungos, savanoriškos draugijos, rėmimo komisijos ir kt.).

Tikras socialistinės santvarkos demokratiškumas apsaugoja ypatingą visuomeninės kontrolės vaidmenį. „...Patikrinimas iš viršaus, — moko draugas Stalinas, — toli gražu neišsemia viso patikrinimo reikalo. Yra dar kitos rūšies patikrinimas, patikrinimas iš apačios, kai masės, kai vadovaujantieji tikrina vadovus, pažymi jų klaidas ir nurodo kelius joms ištaisyti. Tokios rūšies patikrinimas yra vienas iš pačių veiksmingiausių būdų žmonėms patikrinti“¹.

Tokiu būdu, vykdymo patikrinimas iš viršaus turi derintis su patikrinimu iš apačios, pritraukiant prie jo plačiąsias darbo žmonių mases. TSRS piliečiai pritraukiami dalyvauti visuomeninėje

¹ J. Stalinas. Dėl partinio darbo trūkumų ir dėl priemonių trockiniams ir kitokiems dviveidžiams likviduoti, 1937 m., 36 psl.

kontrolėje per gausias nuolatinės ir laikinos organizacinės formas.

Antai, visuomeninės kontrolės forma yra vietinių darbo žmonių deputatų Tarybų nuolatinės komisijos. Pritraukdamos prie savo darbo darbininkus, kolūkiečius ir tarnautojus, nuolatinės komisijos tikrina įmonių, įstaigų ir organizacijų darbą, teikia pasiūlymus jų darbui pagerinti ir tuo pačiu padeda įgyvendinti tarybinius įstatymus, Vyriausybės, centrinių valdymo organų ir vietinių Tarybų aktus. Visuomeninės kontrolės organizacinė forma yra gamybinio ūkinio aktyvo susirinkimai, prolsąjungų susirinkimai ir gamybiniai pasitarimai.

Įvairių visuomeninės kontrolės formų yra prekybos srityje, kur visuomeniniai kontrolieriai kontroliuoja, ar taisysklingai atleidžiamos prekės, ar teisingi yra matai ir svarstyklės, kaip jie laikomi ir naudojami. Darbo apsaugos ir nepavojumo technikos srityje gamyboje veikia visuomeniniai inspektoriai, kuriuos fabričių bei gamyklų komitetai skiria iš darbininkų ir inžinerijos bei technikos personalo tarpo.

Profesinės ir kitos visuomeninės organizacijos taip pat atlieka žymų darbą, vykdant kontrolę įvairiose valdymo srityse: darbininkų ir tarnautojų kultūrinio buitinio aptarnavimo kontrolė, butų statybos kontrolė ir kt. VLKJS organizacijos yra bolševikų partijos kovinis padėjėjas vykdant kontrolę. Jos betarpiškai dalyvauja kovoje dėl tvarkos, drausmingumo ir organizuotumo stiprinimo įmonėse, įstaigose ir organizacijose.

Didžiulį vaidmenį, vykdant visuomeninę kontrolę, vaidina spauda. Remdamasi plačiu savo korespondentų tinklu, tarybinė spauda iškelia trūkumus administracijos darbe, padeda kontroliuoti, kad Partijos direktyvos ir Vyriausybės nutarimai būtų tiksliai vykdomi, ir, apibendrindama kontrolės patyrimą, tuo pačiu padeda gerinti jos vykdymo formas bei metodus.

6) Gamybinių įmonių pirminių partinių organizacijų kontrolės teisė. Gamybinio tipo (fabriko bei gamyklos, tarybinio ūkio, kolūkio) pirminių partinių organizacijų kontrolė administracijos veiklos atžvilgiu turi didžiulę reikšmę, stiprinant įmonėse socialistinį teisėtumą, tvarką ir organizuotumą. XVIII-oji Visasąjunginė VKP(b) konferencija, įvykusi 1941 m. vasario mėnesį, įpareigojo partines organizacijas padėti „liaudies komisariatams ir vyriausiosioms valdyboms tikrinti įmonių direktorių darbą, tikrinti, kaip įmonės vykdo liaudies komisariatų sprendimus“. Dar pirmiau, XVIII-jame VKP(b) suvažiavime (1939 m.), drg. A. A. Zdanovas motyvavo reikalingumą suteikti gamybinio tipo pirminėms partinėms organizaci-

joms teisę kontroliuoti įmonių reikalų būklę, kas turi padidinti partinių organizacijų vaidmenį ir atsakomybę gamyboje. „Mūsų pirminės partinės organizacijos — tai mūsų įmonių priešakinis būrys, tai mūsų įmonių žiedas. Reikia panaudoti visą patyrimą to priešakinio sluoksnio, koku yra komunistai įmonėse, — nurodė drg. Ždanovas XVIII-jame VKP(b) suvažiavime. Tam, kad patikrinus reikalų būklę dėl to ar kito atsakingo užsakymo vykdymo, dėl direktoriaus fondo naudojimo, dėl darbininkų bendrabučių padėties, dėl darbininkų valgyklų padėties, — reikia mesti ant svarstyklių lėkštės visą partinių organizacijų patyrimą, nušviesti bolševikiniu prožektoriumi visas įmonės gamybinio gyvenimo puses. Tuo mes suteiksime didžiulę paramą visam ūkinės socialistinės statybos reikalui“¹.

Tarybinių įstaigų pirminės partinės organizacijos neturi panašių kontrolės teisių. Bet jos privalo žiūrėti, kad tarybinėse įstaigose būtų tvarka, kad jos dirbtų tiksliai, kad jų aparatas būtų jautrus tarybiniams žmonėms. Tarybinių įstaigų pirminės partinės organizacijos privalo pranešti atitinkamoms aukštesniosioms partinėms organizacijoms apie trūkumus įstaigų darbe, pažymėti trūkumus įstaigos ir atskirų jos darbuotojų darbe ir siųsti tokios rūšies medžiagą ir samprotavimus atitinkamoms vadovaujančioms partinėms organizacijoms ir įstaigos vadovui.

Šios partinės organizacijos yra atsakingos už savo įstaigos aparato darbą, už aparato darbo gerinimą. Jos privalo padėti vadovams stiprinti valstybinę, tarnybinių ir darbo drausmę, gerinti lankytojų priėmimo organizavimą, darbo žmonių skundų nagrinėjimą, tiksliai ir laiku įvykdyti įstaigos užduotis.

§ 3. Teismo vaidmuo užtikrinant socialistinį teisėtumą valstybiniame valdyme

TSRS, sąjunginių ir autonominių respublikų Teismų santvarkos įstatymas (1938 m.) tiksliai ir aiškiai nustato teismo vaidmenį, užtikrinant socialistinį teisėtumą. Tai yra išreikšta, visų pirma, Įstatymo 2 straipsnyje: „TSR Sąjungoje teisingumo uždavinys yra užtikrinti, kad visos TSRS įstaigos, organizacijos, pareigūnai ir piliečiai tiksliai ir nenukrypstamai vykdytų tarybinius įstatymus“.

Teismo dalyvavimas kovoje dėl teisėtumo TSRS valstybiniame valdyme yra būtina ir svarbi socialistinės teisinės tvarkos stiprinimo sąlyga. Leninas teismą laikė socialistinės drausmės auklėjimo įrankiu.

¹ Stenografinė XVIII-ojo VKP(b) suvažiavimo ataskaita, 535 psl.

Pagal veikiančiąją teisę TSR Sąjungoje teismai neprižiūri sistemingai valstybės organų, vykdančių vykdomąją tvarkomąją veiklą. Jie negali užprotestuoti jų neteisėtų veiksmų.

Teismai atlieka žymų darbą stiprinant teisėtumą valdyne tuo, kad jie, nagrinėdami baudžiamąsias ir civilines bylas, liečiančias valstybinio aparato darbuotojus, stovi teisėtumo sargyboje, įvertina TSRS pareigūnų ir piliečių veiksmų teisėtumą ar neteisėtumą. Jeigu, nagrinėdamas konkrečią bylą, teismas nustato buvimą trūkumų valstybinių įstaigų ar įmonių darbe, jis padaro atskirąją nuostatą, kurioje pažymi nustatytus trūkumus, ir praneša apie juos atitinkamo organo vadovui.

Bet, be to, teismams pavesta nagrinėti ginčus dėl eilės klausimų valdymo srityje.

Liaudies teismai teismo nagrinėjimo tvarka nagrinėja skundus dėl neteisingo įtraukimo į rinkėjų sąrašus ir dėl neteisingo išbraukimo iš rinkėjų sąrašų (žr., pvz., Rinkimų į TSRS Aukščiausiąją Tarybą nuostatų 23 str.). Skundas paduodamas liaudies teismui, tik atmetus jį vietinės Tarybos vykdomajam komitetui. Pilietis, nepatenkintas Tarybos vykdomojo komiteto sprendimu, turi teisę paduoti skundą teismui, o teismas per tris dienas privalo išnagrinėti skundą viešame posėdyje, šaukdamas pareiškėją ir Tarybos vykdomojo komiteto atstovą. Padarydamas sprendimą patenkinti piliečio skundą, teismas tuo pačiu atitaiso neteisėtą valdymo organo veiksmą. Šiuos skundus teismai privalo nagrinėti, kai skundėju yra asmuo, kurio interesai pažeisti, tiek ir tuo atveju, kai skundas yra gautas iš kitų asmenų.

Teismo darbas, nagrinėjant šiuos skundus, yra teisminis vietinių Tarybų vykdomųjų komitetų, sudarančių rinkėjų sąrašus, veiksmų teislingumo patikrinimas, patikrinimas, ar šie organai teisingai pritaiko TSRS Konstitucijos 135 str.

Teismo organams yra uždėta pareiga nagrinėti ginčus dėl orderių gyvenamajam plotui užimti.

Pagal tarybinius įstatymus piliečio teisė į gyvenamąjį plotą atsiranda remiantis orderiu, kurį išduoda vietinės Tarybos butų tvarkymo organas arba įstaigos (įmonės) administracija. Orderis yra administracinis aktas, kuris sukelia civilinius teisinius veiksmus buto nuomos sutarties forma.

Ieškinius dėl neteisingo orderių išdavimo nagrinėja teismo organai. Pagal TSRS Aukščiausiojo Teismo Plenumo 1940 m. gruodžio 12 d. nutarimą teismai privalo priimti ieškinius iš suinteresuotų asmenų, išnagrinėti šiuos ieškinius ir tais atvejais, kai bus nustatyta, kad orderis yra išduotas užimti gyvenamajam plotui, kuris teisėtai priklauso kitam asmeniui, pripažinti šį or-

derį negaliojančiu, o asmenis, įsikrausčiusius pagal tą orderį į butą, iškeldinti.

Jei remiantis orderiu, kurį pilietis gavo nustatytąja tvarka, jau yra sudaryta buto nuomos sutartis, teismas, pripažinęs orderį negaliojančiu, turi padaryti nutarimą: a) nutraukti buto nuomos sutartį, sudarytą remiantis neteisėtai išduotuoju orderiu, b) iškeldinėti asmenį, įsikrausčiusį pagal tą, pripažintąjį negaliojančiu, orderį, c) apgyvendinti teisėtąjį nuomininką ir d) suteikti kitą gyvenamąjį plotą iškeldinamajam. Vadinasi, teismas ne tik sprendžia klausimą dėl administracijos veiksmų teisėtumo arba neteisėtumo, bet ir įpareigoja administraciją atstatyti pažeistąją teisę, patenkinti teisėtus interesus asmenų, nukentėjusių nuo neteisėtų administracijos veiksmų.

Pagal tarybinius įstatymus suinteresuotieji asmenys turi teisę teismine tvarka ginčyti teisingumą įrašų (dėl santuokos, gimimo, mirimo ir įvaikinimo įregistravimo) civilinės būklės aktų knygoje (RTFSR Santuokos, šeimos ir globos įstatymų kodekso 116 str. ir atitinkami kitų sąjunginių respublikų kodeksų straipsniai).

Teismas nustato, ar ginčijamieji civilinės būklės aktai atitinka buvusias tikrovėje aplinkybes. Kitaip sakant, teismas nustato tiesą, atstato pažeistąją teisę ir atitaiso administracinio organo veiksmus. Teismo nutarimas yra privalomas CBAĮ organams.

Teismai taip pat nagrinėja ieškinius dėl turto atleidimo nuo aprašymo (RTFSR CPK 29 str. ir atitinkami kitų sąjunginių respublikų kodeksų straipsniai). Teismai nagrinėja skundus dėl atsisakymo įregistruoti pastatų savininkus (RTFSR Komunalinio ūkio liaudies komisariato ir Teisingumo liaudies komisariato 1942 m. gruodžio 5 d. instrukcija), dėl atsisakymo leisti pasikeisti gyvenamosiomis patalpomis (RTFSR Komunalinio ūkio liaudies komisariato ir Teisingumo liaudies komisariato 1939 m. lapkričio 3 d. instrukcija), skundus dėl notarų veiksmų (RTFSR CPK 191 str. „d“ p. ir 231—234 straipsniai ir atitinkami kitų sąjunginių respublikų kodeksų straipsniai). Teismine tvarka ginčijamas autorinių liudijimų išdavimas, kiek tai liečia autorystės klausimą (TSRS LKT 1941 m. kovo 5 d. patvirtinti Nuostatai dėl išradimų ir techninių patobulinimų)¹. Visais šiais atvejais teismai, administracijos veiksmų teisėtumo tikrinimo tvarka, atstato pažeistas teises ir teisėtus piliečių interesus.

Prie administracijos veiksmų teisėtumo teismo tikrinimo priklauso taip pat nagrinėjimas ieškinių dėl drausminių nuobaudų ir neteisingo darbuotojų atleidimo iš darbo (žr. Taisykles apie

¹ TSRS NR, 1941 m., Nr. 9, 150 sk.

trečiųjų taikinamąjį ir teisminį darbo konfliktų nagrinėjimą, TSRS CVK ir LKT 1928 m. rugpiūčio 29 d. nutarimas)¹.

Vidaus tvarkos taisyklės yra valstybinio valdymo aktas; šių taisyklių peržengimas yra valdymo akto peržengimas. Nuobauda, skiriama už šio akto peržengimą, yra drausminė nuobauda už administracijos nustatytų taisyklių nevykdymą. Priimdamas skundą dėl neteisėto nuobaudos paskyrimo už šių taisyklių peržengimą, teismas priima nagrinėti administracinį ieškinį. Teismo padarytas dėl skundo sprendimas atstato pažeistąją teisę ir tuo pačiu atitaiso neteisėtą administracijos veiksmą. Administracijos veiksmų teisėtumo darbo bylose teisminis tikrinimas yra naujai patvirtintas TSRS Aukščiausiojo Teismo Plenumo 1944 m. sausio 6 d. nutarimu. Pagal šį nutarimą teismai privalo priimti nagrinėti darbo žmonių skundus dėl administracijos atsisakymo atleisti juos iš darbo, jei reikalavimas atleisti iš darbo yra paremtas įstatymu (atleidimas iš darbo dėl perėjimo mokytis, dėl vyro perkėlimo į kitą vietovę ir pan.).

Pagal instrukciją „Dėl tvarkos, kuria traukiami atsakomybėn TSR Sąjungos valstybinės ir vietinės reikšmės miškų pažeidėjai“² teismo organai uždeda pabaudą už miško pažaidas po to, kai teismas nustato, kad surašytasis dėl pažaidos aktas yra teisėtas.

Teismo organų vaidmuo užtikrinant teisėtumą valdyme buvo žymiai išplėstas TSRS CVK ir LKT 1937 m. balandžio 11 d. nutarimu³ dėl panaikinimo administracinės tvarkos ir įvedimo teisminės tvarkos paimti iš kolūkių ir atskirų piliečių turtui valstybinių ir vietinių mokesčių, privalomojo ančdelinio draudimo, privalomųjų natūralinių pristatymų ir pabaudų nepriemokoms sumokėti. Šiuo nutarimu buvo įteisinta, kad iš kolūkių ir atskirų piliečių turtas gali būti paimtas nurodytųjų mokų nepriemokoms sumokėti tik pagal liaudies teismo sprendimą. Tik grūdų, mėsos, bulvių ir aliejinių kultūrų sėklų pristatymų neįvykdytąją dalį Paruošų ministerijos organai paima iš nepriemokininkų neginčo tvarka.

Teismo organai yra įpareigoti tikrinti administracijos reikalavimų teisėtumą: ar tam tikra mokesčių rūšis (privalomieji pristatymai, privalomasis draudimas) yra numatyta įstatymu, ar yra pritaikytos lengvatos, jei jos įstatymu numatytos mokėtojui; tikrinti, ar uždėtoji pabauda yra teisėta, ar teisingai atsakovui yra paskirtas kalbamasis mokestis arba pabauda; ar teisingai

¹ TSRS IR, 1928 m., Nr. 56, 495 str.

² TSRS NR, 1940 m., Nr. 2, 29 str.

³ TSRS IR, 1937 m., Nr. 30, 120 str.

atliktas turto aprašymas ir jo įkainojimas, ar uždėtosios pabaudos suma neprašoka nustatytojo maksimalinio dydžio, ar neišėjo senaties terminas pabaudai uždėti ir išieškoti.

Patikrinęs administracijos veiksmų teisėtumą ir radęs, kad jos pareikšti reikalavimai yra teisingi, teismas padaro sprendimą, kuriuo suteikiama administracijos organams teisė paimti aprašytąjį turtą mokesčiui sumokėti. Iki teismo sprendimo mokesčių tvarkymo ir kiti organai negali paimti turto.

Jei teismas nustato, kad mokestis, privalomieji pristatymai arba pabauda buvo neteisėtai paskirti, tai jis atmeta ieškotojo pareikštąjį reikalavimą.

Jei mokesčio ar privalomojo pristatymo dydis yra apskaičiuotas neteisingai, teismas sustabdo bylą ir siunčia bylos medžiagą atitinkamam administracijos organui patikrinti ir perskaičiuoti.

Jei pabauda yra uždėta tokio dydžio, kuris prašoka įstatymo arba privalomojo nutarimo (sprendimo) nustatytą ribą, bet tiksliai atitinka kitus įstatymo arba privalomojo nutarimo (sprendimo) reikalavimus, teismas sumažina pabaudos sumą iki teisėtos ribos.

Tokiu būdu, visais nurodytais atvejais teismo organai nustato, kas, būtent, valdymo aktuose yra teisėta ir kas neteisėta, ir tuo pačiu atlieka svarbų darbą, įdiegiant teisėtumą valstybiname valdyme.

§ 4. Valstybinis ir vadybinis arbitražas ir jo vaidmuo stiprinant planinę ir sutartinę drausmę

Valstybinis ir vadybinis arbitražas yra pašauktas stiprinti socialistinį teisėtumą ir juo paremtą planinę bei sutartinę drausmę savitarpio santykiuose tarp suvisuomenintojo sektoriaus įstaigų, įmonių ir organizacijų.

Valstybinis arbitražas buvo įsteigtas 1931 metais, kai partija ir vyriausybė itin aštriai iškėlė klausimą dėl ūkinio apskaičiavimo, planinės ir sutartinės drausmės sustiprinimo. TSRS CVK ir LKT 1931 m. gegužės 3 d. išleistuose Valstybinio arbitražo prie TSRS LKT nuostatuose pasakyta, kad Valstybinis arbitražas steigiamas „turtiniams ginčams tarp suvisuomenintojo sektoriaus įstaigų, įmonių ir organizacijų spręsti, siekiant užtikrinti sutartinės bei planinės drausmės ir ūkinio apskaičiavimo sustiprinimą“¹. TSRS LKT 1939 m. gruodžio 19 d. nutarimu

¹ TSRS IR, 1941 m., Nr. 26, 203 str.

Valstybiniam arbitražui yra pavesta priešsutarinių ginčų sprendimo funkcija¹.

Valstybinis arbitražas yra įsteigtas prie TSRS Ministrų Tarybos, prie sąjunginių ir autonominių respublikų ministrų tarybų, prie kraštų ir sričių darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomųjų komitetų ir prie autonominių sričių Tarybų vykdomųjų komitetų.

Valstybinis arbitražas nepriima nagrinėti šių ginčų: 1) tarp tos pačios vadybos organų, išlaikomų iš bendravalstybinio arba vietinio biudžeto (pvz., tarp rajono finansų skyriaus ir srities finansų skyriaus), 2) tarp tos pačios vadybos arba ūkinio susivienijimo įstaigų ir įmonių, be atitinkamo aukštesniojo organo leidimo (pvz., tarp dviejų Metalurgijos ministerijos įmonių), 3) tarp Valstybinio banko ir valstybinės įstaigos arba įmonės, 4) dėl mokesčių ir kitokių mokų, išieškomų neginčo tvarka, 5) kylančių iš pervežimų geležinkeliais sutarčių ir iš sutarčių dėl naudojimosi komunaliniais patarnavimais ir 6) dėl mažesnės sumos, kaip nustatytoji: TSRS Valstybiniam arbitražui — 50 tūkst. rublių, sąjunginių respublikų arbitražui — 25 tūkst. rublių. Krašto (srities) arbitražas nagrinėja ginčus dėl sumos iki 25 tūkst. rublių.

Valstybinius arbitrus skiria atitinkami vykdomieji organai. Ginčai išsprendžiami palenkiant šalis prie tam tikro susitarimo, paremto įstatymais ir kitais valstybinių organų aktais. Jei besiginčijančios šalys nesusitaria, klausimą sprendžia valstybinis arbitras. Kiekvienas arbitražo sprendimas turi būti paremtas aukščiausiųjų valstybinių organų aktais, o tais atvejais, kai kylantieji ūkiniuose santykiuose klausimai nėra sureglamentuoti šiais aktais, Valstybinis arbitražas turi vadovautis bendraisiais TSRS ekonominės politikos principais.

Radęs sutartyje įstatymo peržengimų, Valstybinis arbitražas privalo suderinti sutartį su įstatymu ir, pareinamai nuo aplinkybių, iškelti prokuratūrai klausimą dėl įstatymo peržengėjų patraukimo baudžiamojon atsakomybėn. Tokiu būdu, savo sprendimais Valstybinis arbitražas gina pažeistasias ginčo šalių teises ir tuo pačiu apsaugo socialistinį teisėtumą ūkiniuose santykiuose, įdiegia valstybinę drausmę ir planinį pradą į ūkinių organų veiklą, stiprina ūkinį apskaičiavimą ir sutartinių santykių išvystymą.

Valstybinio arbitražo sprendimą įvykdo šalys jo nurodytu laiku. Priešingu atveju sprendimas įvykdomas priverstine tvarka.

Vykdomasis ir tvarkomasis organas, prie kurio yra valstybinis arbitražas, vykdo jo veiklos priežiūrą ir turi teisę priežiū-

¹ TSRS IR, 1933 m., Nr. 73, 445 str.

ros tvarka panaikinti arba pakeisti valstybinio arbitražo sprendimą arba perduoti bylą nagrinėti iš naujo. Valstybinio valdymo organai gali išimti iš pavaldžių jiems arbitražų bet kurias bylas ir išspręsti jas savarankiškai administracine tvarka. Visi šių organų nurodymai yra privalomi pavaldiems jiems arbitražams.

Šalia turtinių ginčų sprendimo, valstybiniam arbitražui pavedama pranešti atitinkamų organų vadovams arba prokurorui apie trūkumus, išaiškinsius sprendžiant ginčus. Ši arbitražo veiklos pusė turi didelę reikšmę ūkinio valdymo aparatui gerinti. Jei nagrinėjant bylą nustatomas buhalterinės apskaitos painumas arba neteisingas atskaitomybės organizavimas, tai Vyriausiasis arbitras gali uždėti ūkinių organų vadovams ir vyriausiesiems buhalteriams piniginę nuobaudą jų mėnesinės algos dydžio ribose. Be to, valstybiniam arbitražui prie TSRS Ministrų Tarybos yra pavesta instruktuoti visus arbitražo organus, tirti jų veiklą ir šaukti periodinius vyriausiųjų arbitrų pasitarimus. Tokios pat pareigos yra pavestos valstybiniam arbitražams prie sąjunginių respublikų ministrų tarybų valstybinio (respublikinės ir vietinės priklausomybės) ir vadybinio arbitražo organų atžvilgiu. Valstybinis arbitražas prie TSRS Ministrų Tarybos, be to, turi teisę, remdamasis atskirais Vyriausybės pavėdimais arba Vyriausybei patvirtinant, leisti visiems ūkiniams organams privalomas instrukcijas, reguliuojančias kai kurias jų turtinių savitarpio santykių puses (pvz., 1939 m. rugpiūčio 29 d. instrukcija „Dėl tvarkos ir terminų pretenzijoms pareikšti, kai vienos valstybinės, ūkinės, kooperatyvinės ir visuomeninės organizacijos pristato kitoms neatitinkamos kokybės prekes“¹). Valstybinio arbitražo centriniai organai, remdamiesi TSRS LKT 1939 m. gruodžio 5 d. nutarimu², sprendžia taip pat ginčus, kylančius derinant pagrindines pristatymo sąlygas tarp ministerijų, vadybų ir kooperatyvinių centrų. Vadinasi, Valstybinio arbitražo organai vykdo eilę administracinių funkcijų, nors jie ir nėra įprastiniai valstybinio valdymo organai.

Nuo įprastinių valstybinio valdymo organų arbitražas skiriasi tuo, kad jis neturi teisės duoti potvarkių ūkio planavimo, organizavimo ir valdymo srityje ir neturi vadybinių valdymo objektų. Spręsdamas ginčus, valstybinis arbitražas derina ūkinio pobūdžio susitarimą su valstybine prievarta, panaudodamas tam turtinio poveikio priemones (baudą, pabaudą, netesą ir pan.).

Valstybinis arbitražas sprendžia turtinius ginčus dėl sutarčių, bet nesikiša į valdymą. Ten, kur klausimai išsprendžiami

¹ TSRS NR, 1939 m., Nr. 51, 428 str.

² TSRS NR, 1939 m., Nr. 58, 618 str.

įsakymo, tiesioginio potvarkio tvarka, nėra vietos arbitražui. Štai kodėl valstybiniam arbitražui negali priklausyti tokie klausimai, kaip ūkinių organų likvidavimas, jų susmulkinimas, planinių užduočių, kapitalo investicijų, apyvartos lėšų perskirstymo ir pan. klausimai.

Vadybinis arbitražas yra ministerijos arba savarankiškos vadybos vadovo pagalbinis aparatas. Vadybinio arbitražo nuostatus leidžia atitinkamas ministras arba savarankiškos vadybos vadovas. Vadybinis arbitražas yra vadovaujamas tos vadybos, prie kurios jis veikia. Jo sprendimų negali pakeisti arba panaikinti Valstybinis arbitražas; tokia teisė yra suteikta vadovui tik tos vadybos, prie kurios vadybinis arbitražas veikia. Valstybinis arbitražas gali tik pranešti vadybos vadovybei savo nuomonę apie tą ar kitą vadybinio arbitražo sprendimą.

Ūkinius ginčus, kylančius tarp kalbamosios vadybos įmonių ir įstaigų ryšium su sutartiniais santykiais, vadybinis arbitražas išsprendžia taip, kad stiprintų planinę ir sutartinę drausmę. Bet į vadybinio arbitražo kompetenciją neįeina nagrinėjimas klausimų, dėl kurių ginčai yra sprendžiami administracine tvarka, t. y. pavaldumo tvarka.

Vadybinis arbitražas — pagalbinis aparatas prie atitinkamo vadybos vadovo, ir jo uždaviniai yra stiprinti socialistinį teisėtumą sutartiniuose santykiuose (paremtuose tikslu planinių valstybinių užduočių vykdymu) ir panaudojant ūkinio apskaičiavimo metodus turtui tvarkyti.

§ 5. Įstaigų ir pareigūnų neteisėtų veiksmų apskundimas

TSRS piliečio teisė paduoti skundą dėl neteisėtų pareigūno ar valstybinės įstaigos veiksmų, kaip ir atitinkamo organo pareiga iš esmės išnagrinėti šį skundą ir imtis reikiamų priemonių, yra viena svarbiausių teisėtumo valdyme garantijų.

Skundu vadinamas atskiros piliečio arba piliečių grupės, taip pat įstaigų, organizacijų ir atskirų pareigūnų pareiškimas dėl tam tikros įstaigos arba jos pareigūno neteisėtų veiksmų. Skunde nurodomas konkretus teisės arba teisėto intereso pažeidimas. Skundėjas prašo atstatyti pažeistąją teisę, apginti jo teisėtus interesus. Tuo skundas skiriasi nuo kitų pareiškimų ir nuo prašymų, kuriuose nėra nurodomas teisės pažeidimas, o prašoma išspręsti kurį nors konkretų klausimą (pvz., prašymas atidėti eilinę mokesčių įmoką, pareiškimas dėl kokio nors dokumento nuorašo išdavimo ir pan.).

Praktikoje skunduose, pareiškimuose ir prašymuose gali būti ir tokios medžiagos, kurioje nurodomi tie ar kiti valstybinio

aparato darbo trūkumai ir yra pasiūlymų pagerinti įstatymus ir valstybinių organų veiklą. Iš to išeina, kad teisingas piliečių skundų bei pareiškimų priėmimo ir nagrinėjimo organizavimas, taip pat atitinkamų priemonių pagal juos ėmimasis turi didžiulę reikšmę tiek piliečių teisių ir teisėtų interesų apsaugai, tiek ir sistemingam valstybinio aparato gerinimui.

Partija ir Vyriausybė visuomet skyrė tam reikalui rimtą dėmesį. Ypatingą reikšmę šie klausimai įgijo ryšium su TSRS CVK ir LKT 1932 m. birželio 25 d. nutarimu „Dėl revoliucinio teisėtumo“¹.

Tame nutarime buvo pasiūlyta sąjunginių ir autonominių respublikų vyriausybėms, prokuratūros organams ir kraštų (sričių) vykdomiesiems komitetams patikrinti gautuosius pareiškimus dėl pareigūnų padarytų revoliucinio teisėtumo peržengimų faktų ir ateičiai užtikrinti, kad bylos dėl šių peržangų būtų kuo skubiausiai nagrinėjamos ir kad būtų imamasi nuobaudos priemonių, imtinai iki atidavimo teismui tų pareigūnų, kurie yra padarę tokių peržangų arba yra nusikaltę biurokratiška pažiūra į darbo žmonių pareiškimus, šiuo reikalu teikiant visokeriopą paramą skundų biurų darbui, ypač tikrinant ir tiriant skundus, paduodamus darbininkų, darbo valstiečių, raudonarmiečių, specialistų ir kt“.

Sutinkamai su draugo Stalino nurodymais, kad reikia parodyti „kuo didžiausią rūpestingumą mūsų darbuotojų, „mažų“ ir „didelių“, atžvilgiu, vis tiek kurioje srityje jie dirbtų“², yra nustatytos organizacinės, teisinės ir juridinės garantijos, užtikrinančios TSRS piliečių skundų savalaikį išnagrinėjimą ir ėmimąsi dėl jų atitinkamų priemonių. Svarbiausios iš tų garantijų yra šios: 1) atsakomybė už skundų priėmimo organizaciją ir savalaikį jų išnagrinėjimą yra uždėta asmeniškai įstaigos vadovui; 2) nustatytos valandos, kada atsakingieji įstaigos darbuotojai priiminėja lankytojus; 3) eilėje centrinių vadybų (kur tai galima) yra panaikinta leidimų į priimtuves, skundų biurus ir pan. sistema, kuri apsunkindavo piliečiams laisvą priejimą; 4) įvesta tiksli skundų ir pareiškimų gavimo bei eigos apskaita; įstaiga privalo pranešti skundėjui apie jo skundo ar pareiškimo likimą; teisinga skundų ir pareiškimų apskaita įgalina išaiškinti tas valstybinio aparato grandis, kuriose daugiausia padaryta teisėtumo peržangų, ir imtis reikiamų priemonių teisės peržangų priežastims pašalinti; 5) nustatyta įstaigų darbuotojams, nusi kaltusiems darbo žmonių skundų praradimu, drausminė ir bau-

¹ TSRS IR, 1932 m., Nr. 50, 298 str.

² J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 484 psl., liet. leid.

džiamoji atsakomybė; 6) siekiant užtikrinti savalaikį ir taisyklingą skundų išsprendimą, jie turi būti nagrinėjami tuose organuose, kurių kompetencijai priklauso skunde paliestas klausimas (mokesčių ir finansų klausimai — finansų organuose; žemės klausimai — žemės organuose ir t. t.); persiunčiant skundą išnagrinėti priklausytinai, reikia pranešti apie tai skundėjui, o organui, kuriam skundas yra persiųstas, nustatyti konkrečius terminus skundui iš esmės išnagrinėti ir imtis dėl jo atitinkamų priemonių; negalima persiųsti skundų išnagrinėti toms įstaigoms bei asmenims, dėl kurių veiksmų jie yra paduoti; 7) skundai turi būti išsprędžiami nustatytais terminais: respublikiniuose, kraštų (sričių) organuose — per vieną mėnesį, rajonų ir miestų organuose — per dvidešimt dienų nuo skundo padavimo dienos; kareivių skundai atitinkamai per penkiolika ir septynias dienas.

Skundo klausimas laikomas išspręstu tik po to, kai yra imtasi visų priemonių, nurodytų išsprendusio skundą organo nutarime. Panaikinus apskųstąjį nutarimą, organai, kuriems nutarimas yra perduotas vykdyti, privalo, be atskiro skundėjo pareiškimo, peržiūrėti ir panaikinti visas priemones, pirmiau pritaikytas skundėjui (pvz., paimitasis turtas tokiu atveju grąžinamas skundėjui; o jei negalima jo grąžinti natūra, skundėjui ne vėliau kaip per mėnesį išmokama piniginė kompensacija pagal tikrąją paimtojo turto vertę).

TSR Sąjungoje nėra apribotas ratas žmonių, turinčių teisę paduoti skundą. Skundas gali būti paduotas ir dėl veiksmų tokio pareigūno, kuris neturi betarpiškų ryšių su skundėjo interesais. Tokios rūšies skundai padeda išaiškinti iškraipymus aparato darbe.

Tarybų valstybėje nėra taip pat kokių nors apribojimų dėl rato pareigūnų bei įstaigų, kurių veiksmais galima skųstis. Neapribotas ir kompleksas veiksmų, kurie gali būti apskųsti.

Skundai paprastai paduodami betarpiškam viršininkui to asmens, kurio veiksmais skundžiamasi. Jei skundas paduodamas dėl įstaigos veiksmų, jis persiunčiamas į betarpišką aukštesniąją instanciją. Kai kurie skundai (dėl administracinių ir drausminių nuobaudų) paduodami per organą, paskyrusį nuobaudą.

Skundėjai yra apsaugoti nuo bet kurių administracinių represijų. Jei skundas yra šmeižiamo pobūdžio, skundėjas gali būti patrauktas atsakomybėn teismine tvarka.

Tarybiniai įstatymai, kaip taisyklė, nenustato terminų skundams paduoti, išskyrus tik kai kurias skundų rūšis (pvz., skundai dėl mokesčių ir privalomųjų pristatymų turi būti paduodami ne vėliau kaip per mėnesį nuo pranešimo apie mokėjimą ar pristatymą įteikimo dienos).

Paprastai skundo padavimas nesustabdo apskųstosios priemonės vykdymo, bet dėl kai kurių skundų tarybiniai įstatymai leidžia sustabdyti vykdymą. Antai, skundas dėl neteisingo administracinės nuobaudos paskyrimo, paduotas ne vėliau kaip per penkias dienas nuo nutarimo paskirti nuobaudą įteikimo dienos, sustabdo išieškojimą. Apskųsti nutarimui dėl sanitarijos inspekcijos uždėtos pabaudos, siekiant sustabdyti išieškojimą, yra nustatytas trijų dienų terminas.

Piliečių skundai dėl valstybinių įstaigų (pareigūnų) veiksmų gali būti teismo nagrinėjimo objektu (pareiškiant civilinį ieškinį, kilusį iš neteisėtų pareigūno veiksmų, apskundžiant neteisėtumus rinkėjų sąrašuose, skundai dėl notarų veiksmų, dėl autorinių liudijimų neteisingo išdavimo, dėl gyvenamųjų patalpų rezervavimo dokumentų ir orderių, dėl leidimo pasikeisti gyvenamuoju plotu).

Tokios yra Tarybų Sąjungoje organizacinės ir teisinės garantijos, užtikrinančios teisingą darbo žmonių skundų priėmimą ir išsprendimą ir apsaugančios piliečius nuo organų ir jų pareigūnų neteisėtų veiksmų.

ANTROJI SKAIDMA

Ypatingoji dalis

A. VALDYMAS TSRS GYNYBOS SRITYJE

VIII SKYRIUS

VALDYMAS TSRS GYNYBOS SRITYJE

§ 1. Socialistinės valstybės karinės gynybos funkcija. § 2. Centriniai ir vietiniai karinio valdymo organai. § 3. Bendrųjų civilinių centrinių valdymo organų ir vietinių valdžios organų pareigos gynybos srityje. § 4. Savanoriškų visuomeninių organizacijų parama stiprinant TSRS gynybą. § 5. Piliečių pareigos TSRS gynyboje. § 6. Karių teisės, pareigos ir atsakomybė

§ 1. Socialistinės valstybės karinės gynybos funkcija

1. TSRS gynybinės galios stiprinimas įgijo ypatingą reikšmę nuo pirmųjų Tarybų valstybės egzistavimo dienų.

Leninas ir Stalinas, kurdami kapitalistinės apsupties sąlygomis pirmąją pasaulyje socialistinę valstybę, numatė, kad ji neišvengiamai taps imperialistų karinių užpuolimų objektu. Todėl socialistinė valstybė turėjo sugriauti senąją armiją ir sukurti savo ginkluotąsias pajėgas, sugebančias apginti ir apsaugoti Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos laimėjimus.

Tarybinė Armija — ginkluotų darbininkų ir valstiečių armija — per visą savo egzistavimo laiką vykdė uždavinius, kurie buvo jai keliama sutinkamai su socialistinės valstybės funkcijomis dviejose svarbiausiose jos išsivystymo fazėse.

Pirmojoje fazėje Tarybinė Armija darbo žmonių interesų vardan slopino nuverstųjų klasių pasipriešinimą ir gynė darbininkų bei valstiečių socialistinius laimėjimus nuo išorinio užpuolimo.

Antrojoje fazėje karinio slopinimo funkcija šalies viduje atpuolė, atmirė, „...nes išnaudojimas panaikintas, išnaudotojų nebėra ir slopinti nėra ko“¹. Bet visiškai išliko karinio šalies gynimo nuo išorinio užpuolimo funkcija. Vadinasi, išliko Tarybinė Armija, tačiau su tuo skirtumu, kad ji savo aštrumu jau

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 593 psl., liet. leid.

nukreipta ne į šalies vidų, o į jos išorę, prieš išorinius priešus.

Tarybinė Armija išliks tol, kol egzistuos kapitalistinė apsuptis, karinių užpuolimų pavojus. TSRS Ginkluotosios Pajėgos ir ateityje bus naudojamos Spalio laimėjimams apsaugoti, socialistinės visuomenės pagrindams apginti, mūsų Tėvynės valstybiniams interesams apginti.

Per savo egzistavimo laikotarpį Tarybinė Armija ne kartą stojo į žiaurią kovą su Tarybų valstybės priešais ir visuomet išeidavo iš jos nugalėtoja. Tarybinė Armija, Lenino ir Stalino vadovaujama, atrėmė pirmąjį imperialistų užpuolimą prieš mūsų šalį pilietinio karo ir užsienio karinės intervencijos metais. Pereidamos prie taikios statybos, bolševikų partija ir tarybinė vyriausybė, Lenino ir Stalino vadovaujamos, toliau stiprino mūsų šalies gynybinę galią ir jos ginkluotąsias pajėgas.

Partijos generalinės linijos, nukreiptos į liaudies ūkio socialistinį industrializavimą ir į žemės ūkio kolektyvizavimą, pergale užtikrino sukūrimą pirmaeilės armijos, sugebančios vesti modernų karą. Mūsų Tėvynė virto galinga industrine valstybe.

Taikios statybos metais Tarybinė Armija tvirtai stovėjo Tarybų valstybės interesų sargyboje. Ji ne kartą stojo į kovą su priešais ir parodė savo sugebėjimą bei mokėjimą apginti savo Tėvynės laisvę ir nepriklausomybę.

Tarybinė Armija sutriuškino fašistinę Vokietiją, klastingai užpuolusią mūsų šalį, ir išvadavo Europą nuo fašistinio jungo. Ji privertė japoniškuosius imperialistus besąlygiškai kapituluoti. Pasiekusi istorinę pergalę Didžiajame Tėvynės kare, Tarybinė Armija išgelbėjo mūsų valstybę nuo grėsmės vokiškojo antplūdžio iš vakarų ir japoniškojo antplūdžio iš rytų, atmušė antrąjį imperializmo užpuolimą.

„Tarybinių Ginkluotųjų Pajėgų pergalės, — nurodo drg. Bulganas, — tai mūsų tarybinės valstybės ir mūsų visuomeninės santvarkos pergalės. Mūsų armijos galybė — tai socialistinės valstybės galybė. Kaip tik čia glūdi pagrindinis Tarybinės Armijos ir Laivyno neįveikiamos jėgos šaltinis“¹.

Tarybinės Armijos istorinės pergalės yra nenuginčijamas tarybinės socialistinės santvarkos pranašumo prieš kapitalistinę santvarką įrodymas, tarybinės karinės organizacijos pranašumo prieš kapitalistinių šalių karinę organizaciją liudijimas.

Tarybinės Armijos jėgos ir galybės šaltinius sudaro tai, kad ji visuomet kovojo už tikrąją liaudies valdžią — už Tarybų valdžią; tai, kad bolševikų partijos ir Tarybų vyriausybės politika, kurios vardan kovėsi mūsų kariai, buvo teisinga politika, atitin-

¹ Bulganas, Trisdešimt metų Tarybinėms Ginkluotosioms Pajėgoms, 1948 m., 15 psl.

kanti liaudies interesus, o tarybinė liaudis ir jos ginkluotosios pajėgos suprato tą politiką, pritarė jai, kaip savajai, ir rėmė ją iki galo; tai, kad ji vedė teisingą išvaduojamąjį karą; tai, kad Tarybinė Armija yra tikra liaudies armija, išauklėta pagarbos kitoms tautoms dvasia, taikos tarp šalių išlaikymo ir sutvirtinimo dvasia; tai, kad tarybiniai žmonės, skatinami begalinės meilės Tėvynei ir degančios neapykantos priešui, atidavė visas savo jėgas, visus savo gabumus frontui padėti; tai, kad Tarybinei Armijai vadovavo Lenino—Stalino partija — visos liaudies kovos prieš vokiškuosius fašistinius grobikus įkvėpėjas ir organizatorius; tai, kad Tarybinei Armijai vadovavo mūsų pergalių įkvėpėjas ir organizatorius — draugas Stalinas. „Draugas Stalinas parengė mūsų šalį gynybai, paruošė ir įgyvendino prieš su- triuškinimo programą, subūrė ir nukreipė visos liaudies ir ar- mijos pastangas pergalei pasiekti“¹.

Šiuo metu, kai amerikiečių ir anglų bei prancūzų imperialistai, susipainioję ekonominiuose ir klasiniuose prieštaravimuose, ieško išeities iš tų prieštaravimų naujo karo sukėlime, mūsų ša- lies ir Tarybinės Armijos — TSRS užsienio politikos patiki- mo ramsčio — gynybinės galios tolesnio stiprinimo uždaviniai įgyja ypatingą reikšmę.

1949 m. vasario 10 d. Saugumo Tarybos posėdyje TSRS atsto- vas J. A. Malikas pateikė faktus, apibūdinančius JAV ir Anglijos karštligišką ruošimąsi naujam pasauliniam karui.

JAV, Anglija ir kitos amerikinio bloko šalys tęsia pašėlusias ginklavimosi lenktynes, organizuodamos visokius agresyvinius blokus ir sąjungas.

Amerikinio bloko šalys, ypač JAV, pirmiau neregėtu taikos meto sąlygomis mastu vysto savo armijas, didina įvairių rūšių apsiginklavimą, be galo išpučia karinius biudžetus, plečia kari- nių oro ir karinių jūrų bazių tinklą visose pasaulio dalyse.

1949—1950 finansiniais metais tik tiesioginės išlaidos JAV armijai, karinėms jūrinėms ir karinėms orinėms pajėgoms išlai- kyti padidėja, palyginti su pereitais biudžetiniais metais, 21,5 nuošimčio. Bendra karinių išlaidų suma 1949—1950 finansiniais metais sudarys daugiau kaip pusę šalies biudžeto, tuo tarpu kai liaudies švietimo reikalams išleidžiama tik maždaug vienas nuo- šimtis biudžeto. JAV karinės išlaidos ne tik žymiai prašoka pir- mujų pokarinių metų išlaidas, bet ir žymiu laipsniu priartėja prie karo meto išlaidų.

¹ Bulganinas, Trisdešimt metų Tarybinėms Ginkluotosioms Pajėgoms, 1948 m., 18 psl.

Kartu su karinio biudžeto augimu didėja JAV ginkluotųjų pajėgų skaičius. JAV gynybos ministro oficialiais duomenimis tik sausumos ir karinių orinių JAV pajėgų skaičius išaugo per pastutinius du pokarinius metus 20 nuošimčių. Kartu su tuo padidėjo apmokytų rezervų skaičius.

Kariniai biudžetai auga ir ginklavimosi lenktynės vyksta ne tik JAV, bet ir eilėje kitų amerikinio bloko šalių. Pvz., Anglijos karinės išlaidos 1948—1949 metais padidėjo beveik trigubai, palyginti su prieškariniais 1938—1939 metais.

2. TSRS gynybos organizavimas, vadovavimas visoms TSRS Ginkluotosioms Pajėgoms, nustatymas vadovaujamųjų pagrindų sąjunginių respublikų kariuomenės formuotėms organizuoti priklauso TSRS žiniai, jos aukščiausiuųjų valstybinės valdžios organų ir valstybinio valdymo organų asmenyje (TSRS Konstitucijos 14 str. „f“ p.).

TSRS Aukščiausioji Taryba yra aukščiausiasis TSRS valstybinės valdžios organas, organizuojant mūsų šalies gynybą. TSRS Aukščiausioji Taryba leidžia įstatymus, liečiančius TSRS gynybą, tvarko karo ir taikos klausimus, sudaro gynybines ministerijas, tvirtindama valstybinį biudžetą, nustato išlaidas TSRS gynybiniam pajėgumui stiprinti, o tvirtindama perspektyvinį liaudies ūkio planą, nustato priemones mūsų valstybės galiai stiprinti.

TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas leidžia įsakus gynybos klausimais. Laikotarpiu tarp TSRS Aukščiausiosios Tarybos sesijų jis skelbia karo stovį karinio užpuolimo prieš TSRS atveju arba esant reikalui vykdyti tarptautinius įsipareigojimus pagal sutartis dėl savitarpio gynimosi nuo agresijos. Jis turi teisę paskelbti visuotinę ir dalinę mobilizaciją bei demobilizaciją, paskirti ir atleisti iš pareigų TSRS Ginkluotųjų Pajėgų aukščiausiąją vadovybę, suteikti aukštuosius karinius—maršalų vardus. TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas skelbia atskirose vietovėse ar visoje TSR Sąjungoje karo stovį, siekdamas apginti TSR Sąjungą arba užtikrinti visuomeninę tvarką ir valstybės saugumą, nustato tose vietovėse karinės valdžios kompetenciją, karinės valdžios ir civilinių valdymo organų savitarpio santykių principus.

Karo sąlygomis TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas sprendžia eilę svarbiausių klausimų, liečiančių TSRS gynybą (dėl darbo laiko ypatingo režimo, dėl karių šeimų narių aprūpinimo pensijomis ir valstybinėmis pašalpomis, dėl valstybinių organų sistemos karo metu ir pan.).

TSRS Ministrų Taryba vykdo bendrąjį vadovavimą gynybos srityje. Ji duoda kryptį Ginkluotųjų Pajėgų ministerijos darbui, nustato kasmetinius kontingentus piliečių, šauktinų į tikrąją ka-

rinę tarnybą, vadovauja bendrajai ginkluotųjų pajėgų statybai, suteikia generolų ir admirolų vardus, reikalui esant sudaro specialias gynybinės statybos įstaigas (komitetus, valdybas ir pan.).

Pagal 1944 m. vasario 1 d. priimtą TSRS įstatymą „Dėl sąjunginių respublikų kariuomenės formuočių sudarymo ir ryšium su tuo dėl Gynybos liaudies komisariato reorganizavimo iš bendrasąjunginio į sąjunginį respublikinį liaudies komisariatą“¹ kiekviena sąjunginė respublika gali turėti savo respublikines kariuomenės formuotes. Sąjunginių respublikų aukščiausiosios tarybos nustato tvarką sudaryti respublikinėms kariuomenės formuotėms, kurioms organizuoti vadovaujančius pagrindus nustato TSRS aukščiausieji valdžios ir valdymo organai. Sąjunginių respublikų vyriausybėms, be respublikinių kariuomenės formuočių organizavimo, pavedama stiprinti ir toliau vystyti karinį apmokymą vidurinėse ir aukštosiose mokyklose, taip pat per visuomenines gynybines organizacijas.

§ 2. Centriniai ir vietiniai karinio valdymo organai

1. Ginkluotųjų Pajėgų valdymas reikalauja, kad visų, nuo viršaus iki apačios, karinių organų veiksmai būtų kuo daugiau suvienyti ir suderinti. To pasiekama suvienijant visas ginkluotąsias pajėgas vieninga vadovybe, sukoncentruojant viename centre visos karinio aparato veiklos vadovavimą ir vairavimą, taip pat kariuomenės gyvenimo, buities, politinio ir karinio paruošimo reglamentavimą. Kariuomenės dalies, karinio junginio, karinės įmonės ar įstaigos ribose vieningumą užtikrina tai, kad kolektyvo priešakyje yra vadas (viršininkas), kuris savo rankose sukoncentruoja rikiuotės, administracines, ūkines ir politines funkcijas. Šiais centralizacijos ir vienvaldystės principais remiasi karinis valdymas.

2. Karinio valdymo organai skirstomi į centrinčius ir vietinius.

Centrinis karinio valdymo organas yra TSRS Ginkluotųjų Pajėgų ministerija — sąjunginė respublikinė ministerija. TSRS Ginkluotųjų Pajėgų ministras yra Ministerijos ir Tarybinės Armijos priešakyje².

TSRS Ginkluotųjų Pajėgų ministerijai vadybingi klausimai gali būti suskirstyti į šias pagrindines grupes:

1) Tarybinės Armijos išvystymo, statybos ir apginklavimo planų paruošimas ir pateikimas TSRS Vyriausybei patvirtinti;

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1944 m., Nr. 8.

² Žr. TSRS IR, 1934 m., Nr. 58, 430-b str.

2) vadovavimas kasdieniniam armijos gyvenimui ir veiklai, atskirai imant, jos koviniam ir politiniam paruošimui; aprūpinimas ginklais ir technika, taip pat patenkinimas visų karių visomis priklausančiomis jiems aprūpinimo rūšimis (daiktais, pinigais, maistu, butais). Čia priklauso taip pat karinio rajonavimo klausimai ir gynybinės statybos vykdymas Ginkluotųjų Pajėgų jėgomis;

3) vadovavimas vykdant šaukimą, mokomuosius pratimus ir mobilizaciją; atsargos ir vidurinių mokyklų vyresniųjų klasių bei aukštųjų mokyklų moksleivių karinis apmokymas; vadovavimas transporto, arklių ir pakinktų apskaitai;

4) vadovavimas sąjunginių respublikų kariuomenės formučių organizavimui.

TSRS Ginkluotųjų Pajėgų ministerija komplektuoja visų rūšių kariuomenę, paskirstydama pašauktuosius ar mobilizuotuosius tarp armijos, laivyno, TSRS Vidaus reikalų ministerijos pasienio ir vidaus apsaugos kariuomenės dalinių; turi teisę leisti visiems TSRS karo prievolinkams privalomus potvarkius ir paliepimus, susijusius su privalomąja karine tarnyba, ir leisti karių ir karo prievolinkų įskaitos taisykles; leidžia įstatų, nuostatų, instrukcijų, nurodymų ir teikia informacijas bei paaiškinimus dėl veikiančių karinių TSRS įstatymų; leidžia taisykles vesti apskaitai vadyboms, įmonėms, organizacijoms ir ir gyventojams priklausančių transporto priemonių, arklių ir pakinktų, pristatytinų Tarybinei Armijai mobilizacijos atveju.

TSRS Ginkluotųjų Pajėgų ministerijos struktūrą nustato TSRS Vyriausybė.

Atskirą vietą užima Ginkluotųjų Pajėgų Vyriausioji politinė valdyba, kuri yra armijos ir laivyno politinių organų priešakyje ir veikia VKP(b) CK karinio skyriaus teisėmis. Vyriausiosios politinės valdybos funkcijos yra vykdyti partinę politinę statybą ir vadovauti visam ginkluotųjų pajėgų partiniam politiniam darbui ir visiems jų politiniams organams.

Prie vietinių karinio valdymo organų priklauso: apygardos kariuomenės dalinių vadai; vietiniai įskaitos bei mobilizacijos organai — kariniai komisariatai; rikiuotės valdybos organai ir pan.

Apygardos (laivyno, flotilijos, kariuomenės grupės) kariuomenės dalinių vadai yra visų apygardos (kariuomenės grupės, laivyno, flotilijos) teritorijoje esančių kariuomenės dalinių, karinių įstaigų ir karinio apmokymo įstaigų aukščiausiasis viršininkas. Jam yra uždėta visa atsakomybė už vadovaviną kariuomenės daliniams, už jų kovinį ir politinį pa-

ruošimą, už kariuomenės dalinių drausmę ir politinę moralinę būklę.

Prie įskaitos bei mobilizacijos organų priklauso rajonų, miestų, apygardų, sričių, kraštų ir respublikų (nepadalytose sritimis autonominėse ir sąjunginėse respublikose) kariniai komisariatai. Kariniai komisariatai tvarko šaukiminių įskaitą ir jų prirašymą prie šaukiminių apylinkių, praveda kasmetinius šaukimus į tikrąją karinę tarnybą, veda karo prievo-
lininkų įskaitą. Jiems taip pat pavedama skirti pensijas invalidams iš karininkų tarpo ir jų šeimoms. Žuvusiųjų šeimoms ir karo invalidams iš eilinių bei seržantų tarpo pensijas skiria socialinio aprūpinimo organai, kariniams komisariatams dalyvaujant.

Kariniai komisariatai yra pavaldūs to paties pavadinimo aukštesniesiems organams; karinės apygardos ribose jie yra pavaldūs apygardos kariuomenės dalinių vadui. Nuo vietinių valdžios ir valdymo organų jie nepriklauso, nors ir dirba glaudžiai bendradarbiaudami su jais.

Rikiuotės valdybos organai betarpiškai tvarko kariuomenės dalis ir junginius.

§ 3. Bendrųjų civilinių centrinių valdymo organų ir vietinių valdžios organų pareigos gynybos srityje

TSRS gynybinės galios stiprinimas yra viso tarybinio valstybinio aparato reikalas. Administracinis politinis, ūkinis ir socialinis kultūrinis aparatas tomis ar kitomis formomis dalyvauja stiprinant šalies gynybinę galią, ruošiant užnugarį gynybai nuo išorinio užpuolimo.

Sveikatos apsaugos organai aprūpina armiją reikalingais medicinos darbuotojais ir padeda jai organizuojant medicinos įstaigų (ligoninių ir pan.) tinklą.

Transporto, ryšių, gynybinės pramonės valdymo organai betarpiškai aptarnauja TSRS Ginkluotąsias Pajėgas.

TSRS Vyriausybė nustato operatyvinį planą šalies ūkiui vystyti taikos ir karo metu: atsižvelgia į visus šalies poreikius ir išteklius, planuoja teisingą ir nenutrūkstamą Ginkluotųjų Pajėgų, o karo metu — fronto ir užnugario aprūpinimą.

Centriniai valstybinio valdymo organai praktiškai vykdo vyriausybės nurodymus, glaudžiai bendradarbiaudami su karine vadyba.

Vietinės Tarybos ir jų vykdomieji komitetai privalo visomis priemonėmis padėti stiprinti šalies gynybinę galią. Jie padeda įskaitos bei mobilizacijos organams prarvesti šaukimus, pratimus,

mobilizacijas (išskiria ir remontuoja patalpas karinio apmokymo punktam, aprūpina tas patalpas kuru, parūpina komunalinius patarnavimus ir pan.). Vietinių Tarybų atstovai dalyvauja šaukiminių komisijų darbuose¹. Kaimo Tarybos betarpiškai veda šaukiminių, eilinių ir seržantų karo prievolininkų įskaitą; taip pat būtinų kariniams reikalams vežimų, pakinktų ir arklių apskaitą².

Vietinės Tarybos aprūpina kariuomenės dalis ir karines įstai-gas patalpomis, teikia butus kariams ir jų šeimoms.

Didelį vaidmenį vaidina vietinės Tarybos, vykdančios įstatymus dėl lengvatų, pašalpų ir pensijų, teikiamų kariams ir jų šeimoms, ir tvarkant pastarųjų buitį.

§ 4. Laisvanoriškų visuomeninių organizacijų parama stiprinant TSRS gynybą

Laisvanoriškos organizacijos, būdamos darbo žmonių visuo-meninės saviveiklos organizacijomis, stato sau uždavinį akty-viai dalyvauti TSRS socialistinėje statyboje, taip pat remti šalies gynybos stiprinimą. Plačiausią darbą dirba laisvanoriškos drau-gijos armijai remti (DOSARM), aviacijai remti (DOSAV) ir kariniam jūrų laivynui remti (DOSFLOT).

§ 5. Piliečių pareigos TSRS gynyboje

1. „Visuotinė karinė prievolė yra įstatymas. Karinė tarnyba TSRS Ginkluotųjų Pajėgų eilėse yra garbinga TSRS piliečių pa-reiga“ (TSRS Konstitucijos 132 str.). TSRS Konstitucijos 133 str. nustato, kad Tėvynės gynimas yra šventa kiekvieno TSRS piliečio pareiga. Tėvynės išdavimas: priesaikos sulaužymas, per-ėjimas į priešo pusę, žalos darymas karinei valstybės galiai, šnipinėjimas — baudžiami visu įstatymo griežtumu, kaip pati didžioji piktadarybė.

Visi vyriškosios lyties TSRS piliečiai, sukakę 19 metų, o bai-gusieji vidurinę mokyklą — 18 metų amžiaus, be rasės, tautybės, tikybos, socialinės kilmės, mokslo cenzo ir turinės padėties skirtumo, jeigu jiems netaikomos TSRS įstatymų nustatytos iš-imtys, privalo atlikti karinę tarnybą TSRS Ginkluotosiose Pa-jėgose. TSRS Ginkluotųjų Pajėgų ministrui yra suteikta teisė paimti įskaiton ir priimti į karinę tarnybą moteris, išėjusias medi-

¹ RTFSR ĮR, 1928 m., Nr. 70, 503 str., § 77.

² RTFSR ĮR, 1931 m., Nr. 11, 142 str. § 21.

cininį, veterinarinį ir techninį parengimą, o taip pat šaukti jas mokomiesiems pratimams¹.

2. Karinė tarnyba TSR Sąjungoje susideda iš tikrosios tarnybos, t. y. iš tarnybos Ginkluotųjų Pajėgų kadruose, ir iš buvimo atsargoje. Asmenys, esantieji tikrojoje karinėje tarnyboje, vadinami kariais, o esantieji atsargoje — karo prievininkais.

Karinė tarnyba yra apribota laiku. Visuotinės karinės prievolės įstatyme nustatomi karinės tarnybos atlikimo pradžios bei pabaigos terminai įvairioms karių grupėms taikos metu.

Kariai skirstomi į dvi pagrindines grupes: a) grupę asmenų, atliekančių visuotinę karinę prievolę — kareiviai (jūreiviai) ir seržantai (viršilos) ir b) grupę asmenų, pasirinkusių savo profesiją tarnybą Ginkluotosiose Pajėgose — karininkai ir generolai (admirolai).

Pirmosios grupės kariai, išbuvę Ginkluotųjų Pajėgų eilėse nuo 2 iki 5 metų (pareinamai nuo kariuomenės rūšies — sausumos kariuomenė, aviacija, laivynas, — kurios sudėtyje atliekama karinė tarnyba), atleidžiami į atsargą ir ateityje grįžta į Ginkluotąsias Pajėgas pagal reikalą arba trumpalaikiam pasitobulinimui, arba ilgalaikiai tarnybai armijos eilėse.

Antrosios grupės kariai lieka Ginkluotųjų Pajėgų eilėse didesnę savo gyvenimo dalį ir atleidžiami į atsargą arba, sukakę senyvą amžių, į dimisiją.

3. Šaukimas į privalomąją karinę tarnybą skelbiamas TSRS Ginkluotųjų Pajėgų ministro įsakymu ir vykdomas kasmet nuo rugsėjo 15 iki spalio 15 d. Prieš šaukimą (šaukimo metų sausio ir vasario mėnesiais) piliečiai, kurie iki sausio 1 d. sukako 18 metų, o vidurinių mokyklų moksleiviai — 17 metų amžiaus, įregistruojami šaukiminėse apylinkėse. Įregistruotieji apylinkėse vadinami šaukiminiais. Šaukiminis gali pakeisti šaukiminę apylinkę tik iki šaukimo metų gegužės 1 d. Keisti šaukiminę apylinkę po šios datos galima tik rajono karinio komisariato leidimu.

Šaukimą vykdo šaukiminės komisijos, rajono (miesto) kariuomenės komisarui pirmininkaujant.

Šaukimas atidedamas dviem atvejais: pirma — mokslui vidurinėje mokykloje baigti, bet ne vyresniems kaip 20 metų, ir, antra — dėl ligos (ne daugiau kaip 3 kartus), po ko šaukiamasis arba pripažįstamas tinkamu ne rikiuotės tarnybai karo metu ir

¹ Visuotinės karinės prievolės įstatymas. — „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1939 m., Nr. 32.

įskaitomas į atsargą, arba kaip netinkamas karinei tarnybai išbraukiamas iš karinės įskaitos.

Lengvatos dėl šeimos padėties teikiamos tik tais atvejais, kai šaukiamasis yra vienintelis darbingas šeimos narys ir savo darbu išlaiko abu nedarbingus tėvus (tėvą — vyresnį kaip 60 metų, ir motiną — vyresnę kaip 55 metai), arba jei tėvas ir motina yra pirmosios grupės invalidai (nepareinamai nuo jų amžiaus). Jokių kitų lengvatų įstatymas neteikia. Gavusieji lengvatas atleidžiami nuo privalomosios karinės tarnybos tik taikos metu ir įskaitomi į atsargą. Gavusysis lengvatą gali būti per penkerius metus nuo šaukimo dienos pašauktas iš atsargos į tikrąją karinę tarnybą, jei jo šeimos sudėtyje įvyks pasikeitimų, kurie atima jam lengvatos teisę.

Išimties. Visuotinės karinės prievolės įstatymas nustato, kad suimtieji, nutremtieji ir ištremtieji bausmės atlikimo metu, taip pat asmenys, kuriems yra teismo atimtos rinkimų teisės, į armiją nešaukiami.

4. Karinės tarnybos eiga. Aukščiau buvo nurodyta, kad pašauktų atlikti tikrąją karinę tarnybą asmenų buvimo joje terminai (nuo 2 iki 5 metų) priklauso nuo kariuomenės rūšies. Tarnybos laikas skaičiuojamas nuo sekančių po šaukimo metų sausio 1 d. Tarnybos laikui pasibaigus, šios grupės kariai, t. y. termininės tarnybos kariai, atleidžiami į atsargą.

Esantieji atsargoje tęsia karinę tarnybą tuo, kad yra šaukiami periodinių ir patikrinamųjų pratimų.

Karo prievolininkai — kareiviai ir seržantai, sukakę 50 metų amžiaus, išbraukiami iš karinės įskaitos.

Kitaip reguliuojama karininkų ir generolų (admirolų) karinė tarnyba, kuri taip pat susideda iš tikrosios karinės tarnybos ir iš buvimo atsargoje.

Kraštutinis amžius, iki kurio karininkas arba generolas lieka tikrojoje tarnyboje ir atsargoje, pareina nuo jo karinio laipsnio. Taip, pvz., kapitonas lieka tikrojoje tarnyboje iki 40 metų, o atsargoje iki — 60 metų amžiaus, generolai atitinkamai iki 60 ir 65 metų.

Karininkai ir generolai gali būti atleisti iš TSRS Ginkluotųjų Pajėgų dėl ligos, kuri kliudo jiems tarnauti kadruose, savo noru, nesant galima panaudoti juos dėl etatų sumažinimo, dėl netinkamumo tarnybai (atestacijos tvarka) ir dėl teismo nuosprendžio.

Yra skirtumas tarp atleidimo į atsargą ir visiško atleidimo iš tarnybos. Atleidžiant į atsargą, karys atleidžiamas iš Ginkluotųjų Pajėgų, bet jis lieka karinėje įskaitoje, išeina papildomąjį apmokymą, ir jam paliekamas jo karinis laipsnis. Visiškai atleis-

tieji iš tarnybos išbraukiami iš įskaitos, į pratimus nešaukiami ir nelaikomi karo prievolinkais. Toks atleidimas yra galimas dėl amžiaus, dėl ligos, teismui nuteisus laisvės atėmimu.

Atleistieji dėl amžiaus arba dėl ligos, išbraukiant iš karo prievolinkų įskaitos, įskaitomi į dimisiją. Esantiems dimisijoje paliekamas suteiktas jiems karinis laipsnis, pridedant žodį „dimisijos“ (pvz., dimisijos pulkininkas). Tiems iš jų, kurie ištarnavo armijoje 25 ir daugiau metų arba turi ypatingų nuopelnų Tėvynei, leidžiama dėvėti karinę uniformą, su specialiais atskiriamaisiais ženklais¹.

5. **Kariniai laipsniai.** Tarybinės Armijos kariai skirstomi į kareivius (jūreivius), seržantus (viršilas), karininkus, generolus (admirolus) ir maršalus (laivyno admirolus).

Kiekvienam kariui suteikiamas karinis laipsnis sutinkamai su Tarnybos eigos nuostatais.

Karinis laipsnis išreiškia kario karinę ir specialiąją kvalifikaciją, jo valdžią ir autoritetą.

Aukščiausiasis karinis laipsnis yra TSRS Generalisimuso laipsnis, kurį TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas suteikia personališkai už itin žymius nuopelnus Tėvynei, vadovaujant visoms valstybės ginkluotosioms pajėgoms karo metu.

Tarybų Sąjungos maršalo, Laivyno admirolo, Vyriausiojo aviacijos (artilėrijos, ryšių kariuomenės ir kt.) maršalo karinius laipsnius suteikia taip pat TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas.

TSRS Ministrų Taryba suteikia generolų (admirolų) karinius laipsnius. Vyresniųjų karininkų — pulkininko (1 rango kapitono), papulkininkio, (2 rango kapitono) ir majoro (3 rango kapitono) ir jaunesniųjų karininkų — kapitono (kapitono leitenanto), vyresniojo leitenanto, leitenanto ir jaunesniojo leitenanto laipsnius suteikia TSRS Ginkluotųjų Pajėgų ministras.

Seržantų (viršilų) laipsnius, būtent: viršilos (mičmano), vyresniojo seržanto (vyriausiojo viršilos), seržanto (1 laipsnio viršilos) ir jaunesniojo seržanto (2 laipsnio viršilos), — suteikia junginių (divizijų ir aukštesnių) vadai.

§ 6. Karių teisės, pareigos ir atsakomybė

1. Kariai turi politines, tarnybines ir asmenines teises².

Prie politinių teisių priklauso teisė dalyvauti šalies politiniame gyvenime: teisė rinkti ir būti išrinktam į aukščiausiuo-

¹ TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1946 m. rugpiūčio 19 d. įsakas. „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1946 m., Nr. 31.

² Visuotinės karinės prievolės įstatymas, 45—47 str.

sius ir vietinius valdžios organus, teisė dalyvauti laisvanoriškoje organizacijose. Kariai turi visas tarybinių piliečių politines teises.

Tarnybinės teisės suteikiamos kariams pareinamai nuo tarnybinės padėties ir einamųjų pareigų. Karių tarnybinės teisės nustatomos kariniais įstatais, TSRS Ginkluotųjų Pajėgų ministro įsakymais bei instrukcijomis. Bendrieji darbo įstatymai kariams netaikomi.

Prie karių asmeninių teisių priklauso teisė į materialinį aprūpinimą, į piniginį aprūpinimą, į aprūpinimą daiktais ir butu, teisė į valstybinį aprūpinimą senatvėje arba invalidumo atveju, teisė gauti lengvatas už karinę tarnybą, teisė apskusti neteisėtus viršininko veiksmus arba nustatytų tarnybinių asmeninių teisių pažeidimą.

Kariams ir jų šeimoms veikia atskiri pensionavimo įstatymai.

Prie asmeninių teisių priklauso kariams ir jų šeimoms nustatytos lengvatos.

Nuo pajamų mokesčio atleidžiami visi kariai, kiek tai liečia gaunamą kariuomenėje piniginį aprūpinimą. Nuo žemės ūkio mokesčio atleidžiami ūkiai kolūkiečių ir individualinių valstiečių, kurių sūnus arba pats šeimos galva yra karinėje tarnyboje, jei šeimoje neįliko kitų darbingų asmenų.

Eilinių ir seržantų ūkiai atleidžiami nuo žemės ūkio produktų privalomųjų pristatymų valstybei, jei pašauktojo į armiją šeimoje liko tik nedarbingi asmenys. Šiuo atveju žmona su vaikais iki 7 metų amžiaus imtinai taip pat priklauso prie nedarbingų asmenų.

Kariai ir jų šeimos negali būti iškeldinti iš gyvenamųjų patalpų administracine tvarka, nesuteikus jiems gyvenamojo ploto ir transporto priemonių persikraustyti. Karininkai ir generolai moka už jų užimamą gyvenamąjį plotą pagal sumažintus atlygius.

Laikas, išbūtas armijoje, įskaitomas į samdomojo darbo stažą. Tai turi svarbią reikšmę asmenims, išstojusiems iš armijos, gaunant jiems pašalpas, pensijas ir pan. civilinėje tarnyboje.

2. Kariams uždedamos visiems bendros pareigos: šventai ir nesulaužomai laikytis karinės priesaikos, kurią kiekvienas karys duoda, įstodamas į TSRS Ginkluotųjų Pajėgų eiles: būti garbingu, teisingu, narsiu ir nesigailėti savo jėgų ir pačios gyvybės, vykdant karinę pareigą; besąlygiškai klausyti viršininkų ir ginti juos kautynėse, kaip akies vyzdį saugoti savo dalies vėliavą; tvirtai žinoti savo pareigas, sumaniai ir sąžiningai vykdyti jas; nuolat tobulinti savo karinės ir politinės žinias; saugoti savo ginklą, karinį ir liaudies turtą; ištvermingai pakelti visus ka-

ro tarnybos sunkumus ir vargus; branginti karių draugystę, padėti draugams žodžiu ir veiksnu, sulaikyti juos nuo blogų poelgių ir, nesigailint savo gyvybės, vaduoti juos iš pavojaus; būti budriu, griežtai saugoti karinę ir valstybinę paslaptį.

Kariai privalo griežtai ir tiksliai laikytis tvarkos ir taisyklių, nustatytų įstatymais ir kariniais įstatais. Karinė drausmė yra Tarybinės Armijos organizacijos ir veiklos svarbiausias pagrindas. Ji reikalauja, kad viršininko įsakymai būtų vykdomi besąlygiškai, tiksliai ir laiku. Kiekvienas viršininkas privalo ryžtingai ir tvirtai reikalauti, kad būtų laikomasi karinės drausmės.

Aukščiau nurodytąsias visiems bendras pareigas kariai privalo vykdyti, kur jie bebūtų, kurias pareigas beėtų, kurį karinį laipsnį beturėtų.

Specialios pareigos priklauso nuo einamųjų pareigų ir užimančios tarnybos pobūdžio.

3. Karių atsakomybė. Už įstatymais ir kariniais įstatais nustatytą karinės tvarkos ir taisyklių pažeidimą kariai atsaoko baudžiamosios, drausminės ir materialinės atsakomybės tvarka. Baudžiamoji atsakomybė yra numatyta RTFSR BK ir atitinkamuose kitų sąjunginių respublikų kodeksuose („Karinių nusikaltimų“ skyriuje). Atsakomybės už nusižengimą drausmei tvarką ir sąlygas, vadų (viršininkų) drausminių teisių apimtį, drausminių nuobaudų ir paskatinimų rūšis nustato TSRS Ginkluotųjų Pajėgų 1946 m. birželio 1 d. Drausmės įstatai. Karių materialinę atsakomybę reglamentuoja TSRS Ginkluotųjų Pajėgų ministro įsakymai.

B. VALDYMAS ADMINISTRACINĖJE POLITINĖJE SRITYJE

IX SKYRIUS

VALDYMAS UŽSIENIO REIKALŲ SRITYJE

§ 1. TSRS užsienio politikos pagrindai. § 2. Užsienio reikalų ministerijos organizacija ir funkcijos. § 3. TSRS užsienio reikalų ministerijos organai užsienyje ir TSR Sąjungoje. § 4. Tvarka TSRS valstybinėms įstaigoms ir jų pareigūnams susižinoti su užsienio valstybių įstaigomis ir pareigūnais

§ 1. TSRS užsienio politikos pagrindai

TSRS užsienio politika buvo ir yra taikos išsaugojimo politika. Jos pagrindus draugas Stalinas išsamiai apibrėžė XVIII-jame VKP(b) suvažiavime:

„Tarybų Sąjungos užsienio politika yra aiški ir suprantama:

1. Mes esame už taiką ir už stiprinimą dalykinių ryšių su visomis šalimis, mes esame ir būsim šioje pozicijoje, kiek tos šalys laikysis tokių pat santykių su Tarybų Sąjunga, kiek jos nemėgins pažeisti mūsų šalies interesų.

2. Mes esame už taikius, artimus ir gerus kaimyniškus santykius su visomis kaimyninėmis šalimis, kurios turi bendrą sieną su TSRS, esame ir būsim šioje pozicijoje, kiek tos šalys laikysis tokių pat santykių su Tarybų Sąjunga, kiek jos nemėgins pažeisti, tiesiogiai arba netiesiogiai, Tarybų valstybės sienų sveikumo ir neliečiamumo interesų.

3. Mes esame už rėmimą tautų, kurios tapo agresijos aukomis ir kovoja dėl savo tėvynės nepriklausomybės.

4. Mes nebijome grasinimų iš agresorių pusės ir esame pasiruošę atsakyti dvigubu smūgiu į smūgį karo kurstytojų, mėginančių sulaužyti Tarybinių sienų neliečiamybę.

Tokia yra Tarybų Sąjungos užsienio politika¹.

Tarybų Sąjunga nuosekliai veda šią užsienio politiką.

Dabartiniai JAV ir Anglijos vadovai veda agresijos politiką, naujo karo sukėlimo politiką. Jie atsisako nuo susitarimo ir bendradarbiavimo su TSRS, steigia naujas karines bazines, laiko

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 563 psl., liet. leid.

savo kariuomenę daugelyje šalių, didina asignavimus karo išlaidoms, sudarinėja įvairius blokus ir sąjungas, kurių tikslas paruošti naują agresiją ir sukelti naujus karus. Dabartiniai JAV ir Anglijos vadovai veda anglų-amerikiečių bloko pasaulinio viešpatavimo įgyvendinimo politiką.

Atstovavimas TSRS tarptautiniuose santykiuose, TSRS sutarčių su kitomis valstybėmis sudarymas, ratifikavimas (galutinis patvirtinimas) ir denonsavimas (paskelbimas negaliojančiomis), nustatymas bendros tvarkos sąjunginių respublikų savitarpio santykiuose su užsienio valstybėmis, karo ir taikos klausimai priklauso TSR Sąjungos žiniai, jos aukščiausiujų valstybinės valdžios organų ir valstybinio valdymo organų asmenyje (TSRS Konstitucijos 14 str. „a“ ir „b“ punktai). Tokiu būdu, TSRS Konstitucija nustato ne tik TSRS, bet ir sąjunginių respublikų atstovavimo tarptautiniuose santykiuose teisę, kuri buvo joms suteikta TSRS Aukščiausiosios Tarybos 1944 m. vasario 1 d. priimtu įstatymu „Dėl suteikimo sąjunginėms respublikoms įgaliojimų užsienio santykių srityje ir ryšium su tuo dėl Užsienio reikalų liaudies komisariato pertvarkymo iš bendrasąjunginio į sąjunginį respublikinį liaudies komisariatą“¹.

Pagal šį įstatymą sąjunginės respublikos gavo teisę užmegzti betarpiškus santykius su užsienio valstybėmis, sudarinėti su jomis susitarimus ir pasikeisti diplomatiniais bei konsuliniais atstovais.

Priimtas įstatymas atitinka interesus ne tik Tarybų respublikų tautų, bet ir užsienio valstybių tautų, siekiančių išvystyti draugiškus santykius su TSRS.

Tarybų valstybės statybos patyrimas parodė, kad santykių su užsienio valstybėmis, vykdomų tik per TSRS Užsienio reikalų ministeriją, nepakako sąjunginių respublikų augantiems poreikiams užsienio santykių srityje pilnutinai patenkinti. Tarptautinių ryšių vystymasis ir bendradarbiavimo su draugiškomis valstybėmis augimas parodė, kad šie santykiai jau nebepatenkino sąjunginių respublikų tautų specifinių ūkinių bei kultūrinių poreikių ir kad reikėjo sudėtingesnės ir labiau išsišakojusios tų ryšių organizacijos.

Suteikimas sąjunginėms respublikoms įgaliojimų betarpiškai sueiti į santykius su užsienio valstybėmis privedė prie tolesnio TSRS tarptautinių ryšių išsivystymo.

Šiuo metu kompetencija užsienio santykių srityje yra skirstoma tokiu būdu:

TSRS Aukščiausioji Taryba leidžia įstatyminius aktus TSRS užsienio santykių klausimais, įvertina TSRS Ministrų Tarybos

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1944 m., Nr. 8.

ir TSRS Užsienio reikalų ministerijos veiklą užsienio santykių srityje, leidžia aktus tarptautiniais klausimais, liečiančiais tiek visą Tarybų Sąjungą, tiek ir atskiras sąjungines respublikas.

TSRS tarptautinių sutarčių ratifikavimas bei denonsavimas ir TSRS įgaliotų atstovų užsienio valstybėse skyrimas bei atšaukimas, užsienio valstybių diplomatinių atstovų TSR Sąjungoje skiriamųjų ir atšaukiamųjų raštų priėmimas priklauso TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo kompetencijai.

TSRS Ministrų Tarybai priklauso bendrasis vadovavimas santykių su užsienio valstybėmis srityje.

TSRS kompetencijai, jos aukščiausiųjų valstybės valdžios organų ir valstybinio valdymo organų asmenyje, priklauso taip pat, kaip jau buvo pasakyta, nustatymas bendros tvarkos sąjunginių respublikų savitarpio santykiuose su užsienio valstybėmis.

Sąjunginės respublikos gali sueiti į betarpiškus santykius su užsienio valstybėmis, sudarinėti su jomis susitarimus ir pasikeisti diplomatiniais bei konsuliniais atstovais. Sąjunginių respublikų aukščiausiųjų tarybų kompetencijai priklauso nustatyti sąjunginės respublikos atstovavimą tarptautiniuose santykiuose.

Betarpiškai tvarkyti reikalus TSRS užsienio santykių srityje yra pavesta TSRS Užsienio reikalų ministerijai.

§ 2. Užsienio reikalų ministerijos organizacija ir funkcijos

TSRS Užsienio reikalų ministerija yra sąjunginė respublikinė ministerija, kuri vykdo šias pagrindines funkcijas: gina TSRS politinius ir ekonominius interesus užsienyje, taip pat esančius užsienyje TSRS piliečius; vykdo nutarimus dėl TSRS sutarčių ir susitarimų sudarymo su užsienio valstybėmis ir vadovauja jų įgyvendinimui; vienija ir derina esančių kai kuriose ministerijose (pvz., Susisiekimo ministerijoje ir Ryšių ministerijoje) užsienio skyrių veiklą.

Ministerijos darbui vadovauja Užsienio reikalų ministras, kuris turi keletą pavaduotojų. Ministro rankose koncentruojamos visos diplomatinės veiklos gijos. Su juo veda derybas užsienio valstybių atstovai. Ministras paruošia sutartis, sudarytinas tarp TSRS ir užsienio valstybių, duoda instrukcijas TSRS atstovams užsienyje ir vadovauja jų veiklai, skiria konsulus, užsienio atstovybių patarėjus, sekretorius ir atašes.

Operatyvinį darbą ruošiant Ministrui reikalingą medžiagą atlieka teritoriniu principu sudaryti skyriai (kelį Europos skyriai, Lotynų Amerikos šalių skyrius, JAV skyrius, Viduriniųjų Rytų skyrius ir kt.). Konsulinės tarnybos klausimai yra sukoncentruoti konsulinėje valdyboje, užsienio diplomatų priėmimo klausimai.

simai — protokoliniame skyriuje, informacijos klausimai — spaudos skyriuje.

Sąjunginių respublikų užsienio santykiams vykdyti kiekvienoje iš jų yra Užsienio reikalų ministerija, kuri savo veikloje vadovaujasi tiek TSRS ir sąjunginių respublikų aukščiausiųjų valstybinės valdžios organų bei valstybinio valdymo organų, tiek ir TSRS Užsienio reikalų ministerijos nurodymais.

§ 3. TSRS Užsienio reikalų ministerijos organai užsienyje ir TSR Sąjungoje

Ministerijos organai užsienyje yra TSRS diplomatiniai atstovai užsienio valstybėse ir konsuliniai atstovai.

1) TSRS diplomatinį atstovą užsienio valstybėje skiria ir atšaukia, kaip buvo aukščiau nurodyta, TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas. Savo veikloje diplomatiniai atstovai yra betarpiškai pavaldūs TSRS Užsienio reikalų ministrui.

TSRS diplomatinis atstovas savo buvimo šalyje atstovauja ir gina diplomatinio keliu TSRS politinius ir ekonominius interesus; vykdo visų TSRS ir sąjunginių respublikų įstaigų, įmonių ir pareigūnų, esančių tos valstybės teritorijoje, bendrąją priežiūrą. Reikiamaiais atvejais jis gali duoti jiems atitinkamų nurodymų ir gali sustabdyti jų žygius, jei jie prieštarauja bendrajai TSRS politikai kalbamojoje šalyje, tarybiniais arba vietiniais įstatymams.

Kariniai ir kariniai jūrų agentai ir jų padėjėjai, kuriuos skiria, kaip aukščiau buvo nurodyta, TSRS Ginkluotųjų Pajėgų ministras, susitaręs su TSRS Užsienio reikalų ministru, veikia TSRS diplomatiniam atstovui bendrai vadovaujant.

Diplomatiniai atstovai, diplomatinės atstovybės svarbiausieji bendradarbiai ir jų šeimų nariai turi eilę privilegijų, kurios yra žinomos kaip diplomatinis imunitetas: jie turi asmens neliečiamumo teisę, t. y. didesnio jų gyvybės, laisvės ir garbės gynimo teisę; jų butas yra neliečiamas, t. y. neprieinamas priimančiosios valstybės valdžios organams; jie yra išskirti iš priimančiosios valstybės jurisdikcijos ir subordinuoti atstovaujamosios valstybės teisės normoms ir jurisdikcijai; jie yra atleisti nuo tiesioginių mokesčių ir natūralinių prievolių, nustatytų priimančiosios valstybės piliečiams, ir gali netrukdomai susižinoti su atstovaujama ja valstybe.

2) Konsuliniai atstovai (konsulai). Be TSRS diplomatinio atstovo, TSRS Užsienio reikalų ministras gali paskirti kai kuriuose užsienio miestuose savo konsulinius atstovus (konsulus). Sutartyse su užsienio valstybėmis paprastai aptariama,

kad konsulatui atidaryti tame arba kitame punkte kiekvienu atskiru atveju reikalingas abiejų valstybių susitarimas.

Konsulai nevykdo diplomatinio pobūdžio funkcijų. Jie neturi teisės pradėti politinių derybų su savo buvimo šalies valdžia, išskyrus nepaprastus atsitikimus.

Konsulai yra skirti TSR Sąjungos, TSRS juridinių asmenų ir piliečių ekonominiams ir teisiniams interesams ginti. Jų teisės ir pareigos yra nustatytos 1926 m. sausio 8 d. priimtuose TSRS Konsulų įstatuose¹, o atskirais atvejais ir TSRS sutartyse su užsienio valstybėmis.

Konsulai sudarinėja TSRS piliečių, esančių užsienyje, civilinės būklės aktus, veda karo prievolininkų įskaitą, padeda tarybinių laivų kapitonomis užsienyje, saugo mirusių tarybinių piliečių turtą ir pan.

Konsulai turi žymiai mažesnes teises, negu diplomatiniai atstovai. Taip, pvz., konsulas gali būti asmeniškai sulaikytas, vykdamas teismo nuosprendį arba kardamosios priemonės tvarka, konsulas yra subordinuotas vietinei civilinei jurisdikcijai visais reikalais, nesusijusiais su savo pareigų vykdymu (pvz., patalpos nuomojimas savo asmeniniams reikalams).

3. Siekdamas įvesti TSRS diplomatiniams atstovams, Užsienio reikalų ministerijos, pasiuntinybių ir misijų užsienyje diplomatiniams darbuotojams įprastinius tarptautiniuose diplomatinuose santykiuose rangus, TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas 1941 m. gegužės 9 d.² ir 1943 m. gegužės 28 d.³ įsakais nustatė šiuos rangus:

1. Nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius.
2. Nepaprastasis ir įgaliotasis I klasės pasiuntinys.
3. Nepaprastasis ir įgaliotasis II klasės pasiuntinys.
4. I klasės patarėjas.
5. II klasės patarėjas.
6. I klasės pirmasis sekretorius.
7. II klasės pirmasis sekretorius.
8. I klasės antrasis sekretorius.
9. II klasės antrasis sekretorius.
10. Trečiasis sekretorius.
11. Atašė.

Nepaprastojo ir įgaliotojo ambasadoriaus, taip pat Nepaprastųjų ir įgaliotųjų I ir II klasės pasiuntinių rangai suteikiami TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakais. Kiti rangai suteikiami TSRS Užsienio reikalų ministro įsakymais.

¹ TSRS ĮR, 1926 m., Nr. 10, 78 str.

² „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1941 m., Nr. 21.

³ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1943 m., Nr. 22.

**§ 4. Tvarka TSRS valstybinėms įstaigoms ir jų pareigūnams
susižinoti su užsienio valstybių įstaigomis
ir jų pareigūnais**

TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1947 m. gruodžio 16 d.¹ Įsaku nustatyta, kad TSRS valstybinės įstaigos ir jų pareigūnai susižino su užsienyje esančiomis užsienio valstybių įstaigomis ir pareigūnais per TSRS Užsienio reikalų ministeriją.

TSRS Užsienio prekybos ministerija ir jos kontroliuojami organai arba jos įgaliotieji asmenys turi teisę, savo kompetencijos ribose, betarpiškai susižinoti prekybinių santykių klausimais.

Bet kuria kitokia tvarka gali būti susižinoma tik tuo atveju, jei tai yra tiesiog nurodyta įstatyme ar įsigaliojusioje TSRS tarptautinėje sutartyje arba gavus tam specialų TSRS Užsienio reikalų ministerijos leidimą.

TSRS valstybinės įstaigos ir jų pareigūnai susižino su TSRS teritorijoje esančiomis užsienio valstybių diplomatinėmis atstovybėmis taip pat per TSRS Užsienio reikalų ministeriją, o betarpiškai — tikrai jos sutikimu.

Užsienio prekybos ministerijos ir jos kontroliuojamų organų arba jos įgaliotų asmenų atžvilgiu daroma išimtis iš bendrosios taisyklės. Jie gali, savo kompetencijos ribose, betarpiškai susižinoti prekybinių santykių klausimais su TSRS teritorijoje esančiomis užsienio valstybių pasiuntinybėmis ir misijomis, taip pat su jų prekybos patarėjais ir prekybos atašėmis. Bet apie visus principinius prekybinio politinio pobūdžio klausimus, kylančius tokios rūšies susižinojimuose, TSRS Užsienio prekybos ministerija privalo tuojau pranešti TSRS Užsienio reikalų ministerijai.

Ūkinės organizacijos, turinčios teisę savarankiškai išeiti į užsienio rinką, susižino su TSRS teritorijoje esančiais užsienio valstybių diplomatinėmis atstovybėmis prekybos patarėjais ir prekybos atašėmis ta tvarka, kuri yra Užsienio prekybos ministerijos nustatyta susitarus su TSRS Užsienio reikalų ministerija.

Tvarka TSRS Ginkluotųjų Pajėgų vadovybei susižinoti su TSRS teritorijoje esančiais užsienio kariniais ir kariniais jūrų atašėmis yra nustatyta TSRS Ministrų Tarybos.

Jeigu TSRS valstybinė įstaiga ar jos pareigūnas gauna iš užsienio valstybės įstaigos ar pareigūno arba iš esančios TSRS teritorijoje užsienio valstybės diplomatinės atstovybės kokį nors rašytinį kreipimąsi, tai jie privalo tokį kreipimąsi su reikiama medžiaga apie kreipimesi paliečiamo klausimo esmę pasiųsti TSRS

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1948 m., Nr. 5.

Užsienio reikalų ministerijai, o prekybos santykių klausimais — TSRS Užsienio prekybos ministerijai.

Užsienio valstybių įstaigoms ar pareigūnams į jų kreipimąsi atsako atitinkamai TSRS Užsienio reikalų ministerija ir Užsienio prekybos ministerija.

Jei užsienio valstybės įstaigos ar užsienio diplomatinės atstovybės pareigūnas kreipiasi asmeniškai, tai TSRS valstybinė įstaiga ir jos pareigūnas privalo, nesvarstydami klausimo iš esmės, apsiriboti paaiškinimu, kad užsienio valstybių įstaigų pareigūnai turi kreiptis, pagal nustatytą TSR Sąjungoje tvarką, betarpiškai į TSRS Užsienio reikalų ministeriją, o prekybos santykių klausimais — į TSRS Užsienio prekybos ministeriją. Apie tokio pobūdžio kreipimosi faktus TSRS valstybinės įstaigos ir jų pareigūnai privalo pranešinėti TSRS Užsienio reikalų ministerijai arba TSRS Užsienio prekybos ministerijai.

Ši tvarka netaikoma įstaigoms ir pareigūnams buitinio pobūdžio susižinėjimo atvejais tų ar kitų įstaigų vykdomų įprastinių funkcijų ribose (pašto-telegrafo įstaigos, geležinkelių, miesto, vandens ir oro transporto kasos ir kontoros, muitinės, milicija, notarinės kontoros, svetimšalių gyvenamosios vietos namų valdybos, priešgaisrinė apsauga, medicinos greitosios pagalbos stotys, aptarnavimo stotys, taupomosios kasos, parduotuvės ir kioskai, gyventojų buitinio aptarnavimo įmonės, žiūrovinės įmonės ir pan.).

Šios susižinėjimo tvarkos pažeidimas užtraukia kaltiesiems pareigūnams atsakomybę baudžiamąja arba drausmine tvarka.

X SKYRIUS

VALDYMAS UŽSIENIO PREKYBOS SRITYJE

§ 1. Užsienio prekybos monopolis ir jo vykdymo principai.
§ 2. TSRS Užsienio prekybos ministerijos organizacija ir funkcijos. § 3. Užsienio prekybos ministerijos organai TSR Sąjungoje. § 4. Užsienio prekybos ministerijos organai užsienyje

§ 1. Užsienio prekybos monopolis ir jo vykdymo principai

TSRS Užsienio prekyba yra glaudžiai susijusi su Tarybų Sąjungos užsienio politika ir vykdoma valstybinio monopolio pagrindu. Užsienio prekybos monopolio esmę sudaro tai, kad tik valstybė vykdo užsienio prekybą per specialiai įsteigtą organą—Užsienio prekybos ministeriją. Vykdyti prekybines operacijas su užsieniu be šio organo žinios yra draudžiama. Mūsų valstybė nustato, kurios organizacijos gali betarpiškai vykdyti užsienio prekybos operacijas, kuriose šakose ir kuria apimtimi. Atsižvelgdama į liaudies ūkio uždavinius, ji nustato, kas, būtent, ir kokiais kiekiais gali būti išvežta iš šalies ir kas gali būti įvežta į ją. Panaudodama licencijų, t. y. leidimų prekėms iš užsienio įvežti arba prekėms iš TSRS išvežti, ir kontingentų, t. y. užsienio prekybos operacijoms daryti daiktų sąrašų, sistemą, mūsų valstybė betarpiškai reguliuoja įvežimą ir išvežimą ir pačias užsienio prekybos organizacijų operacijas.

Visuose Tarybų valstybės vystymosi etapuose užsienio prekybos monopolis buvo viena iš lemiamų sėkmingos socialistinės statybos sąlygų. Jis įgalino „apginti mūsų šalį nuo veržimosi užsienio kapitalo, siekusio paversti TSRS savo kolonija“¹. Ir šiuo metu užsienio prekybos monopolis yra nepajudinamas mūsų valstybės principas.

Nuo pat Tarybų Sąjungos sudarymo užsienio prekyba pilnutiškai priklauso bendrasąjunginių organų kompetencijai.

Pagal Stalino Konstituciją „užsienio prekyba valstybės monopolio pagrindu“ (14 str. „g“ p.) yra bendrasąjunginės kompetencijos klausimas.

¹ VKP(b) suvažiavimų, konferencijų ir CK plenumų rezoliucijose ir sprendimuose, II dalis, 1941 m., 36 psl.

TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas tvirtina tas prekybos sutartis su užsienio valstybėmis, kurios turi būti ratifikuotos (patvirtintos) aukščiausiųjų šalies organų.

TSRS Ministrų Taryba vykdo bendrąjį vadovavimą užsienio prekybos srityje, tvirtina tas prekybos sutartis su užsienio valstybėmis, kurios nėra reikalingos ratifikuoti; skiria ir atšaukia TSRS prekybos atstovus užsienyje, Užsienio prekybos ministro teikimu, suderintu su Užsienio reikalų ministru; sprendžia klausimus dėl eksportinių ir importinių susivienijimų organizavimo.

TSRS Užsienio prekybos ministerija yra centrinis organas, vykdamas Partijos ir Vyriausybės direktyvas užsienio prekybos politikos srityje.

§ 2. TSRS Užsienio prekybos ministerijos organizacija ir funkcijos

Užsienio prekybos ministerija yra bendrasąjunginė ministerija, kuri tvarko visą TSR Sąjungos užsienio prekybą, pradedant nuo prekių perdavimo eksportuoti į užsienį ir baigiant atsiskaitymais pagal sudarytus santorius. Visos eksporto (išvežimo į užsienį) ir importo (įvežimo į TSR Sąjungą) operacijos vykdomos TSRS Užsienio prekybos ministerijai vadovaujant ir kontroliuojant.

Užsienio prekybos ministerijai yra pavesta paruošti ir vykdyti priemones TSRS prekybos santykiams su užsienio valstybėmis išvystyti, sudaryti ir vykdyti TSRS eksporto bei importo planus.

Užsienio prekybos ministerija prižiūri, kad visi užsienio prekybos monopolio įstatymai ir taisyklės būtų tiksliai ir pilnutinai vykdomi. Į Užsienio prekybos ministerijos veiklos sritį įeina taip pat visi frachtavimo reikalai (t. y. laivų nuomojimas kroviniams pervežti jūra), kurie TSR Sąjungoje yra sukoncentruoti valstybės rankose.

Užsienio prekybos ministerijai yra suteikta teisė apriboti arba uždrausti prekių įvežimą, taip pat jau išsiųstų iš TSRS prekių pristatymą į šalis, kuriose įstatymai, administraciniai potvarkiai, administracinė ar teismų praktika arba valiutinių apribojimų įvedimas sudarys nepalankias sąlygas TSRS užsienio prekybai. Užsienio prekybos ministerija gali taip pat uždrausti siųsti į užsienį prekes, pirkėjų neapmokėtas prieš išsiunčiant.

Prižiūrėti prekių išvežimą ir muitų už jas ėmimą, t. y. vadovauti muitinių darbu, taip pat pavesta Užsienio prekybos ministerijai.

Atitinkamai šiems uždaviniams yra sukonstruota Užsienio prekybos ministerija. Jos sudėtyje yra valdybos (eksporto, importo, transporto, prekybos sutarčių, vyriausioji muitų valdyba ir kt.),

skyriai (apskaitos bei ekonomijos, juridinis ir kt.) ir valstybinė eksportinių prekių kokybės inspekcija.

Betarpišką operatyvinį darbą užsienio prekybos srityje dirba Užsienio prekybos ministerijos eksporto bei importo susivienijimai (Miško eksportas, Technikos importas ir kt.). Šie susivienijimai užsienio prekybos operacijas atlieka ūkiskaitos pagrindais. Jie yra juridiniai asmenys ir pagal savo įspareigojimus atsako tik savo dispozicijoje esančiu turtu. Užsienio prekybos ministerija ir visa valstybė neatsako pagal susivienijimų įspareigojimus, ir susivienijimai neatsako pagal valstybės arba Užsienio prekybos ministerijos įspareigojimus.

Užsienio prekybos susivienijimų steigimo klausimą sprendžia TSRS Ministrų Taryba, o susivienijimų įstatų tvirtina Užsienio prekybos ministras.

Savo veiklą Užsienio prekybos ministerija vykdo per savo aparatą, esantį TSR Sąjungoje ir užsienyje.

§ 3. Užsienio prekybos ministerijos organai TSR Sąjungoje

Užsienio prekybos ministerijos organais TSR Sąjungoje yra Užsienio prekybos ministerijos įgaliotiniai prie sąjunginių respublikų vyriausybių ir muitų įstaigos.

1. Užsienio prekybos ministerijos įgaliotiniai prie sąjunginių respublikų vyriausybių prižiūri veiklą visų organizacijų, užsiimančių užsienio prekyba sąjunginių respublikų ribose; prižiūri eksportinių prekių perdavimą, paruošimą ir pasiuntimą; prižiūri perduodamų eksportuoti prekių kokybę. Jie taip pat sudaro ir pateikia Užsienio prekybos ministerijai respublikinės ir vietinės reikšmės įmonių importo planus. Užsienio prekybos ministerijos įgaliotiniai prie sąjunginių respublikų vyriausybių tokiu būdu užtikrina bendrą sąjunginių ir respublikinių organų darbo vieningumą, kuris yra būtinas TSRS Užsienio prekybos ministerijos darbui sėkmingai atlikti.

2. Muitų įstaigos — Vyriausiosios muitų valdybos skyriai, muitinės, muitų postai — faktiškai kontroliuoja valstybinio užsienio prekybos monopolio įstatymų ir taisyklių vykdymą, ima nustatytas muitų rinkliavas ir atlieka visas kitas Muitinių kodekso (priimto 1928 m. gruodžio 19 d.)¹ numatytas muitų operacijas.

¹ TSRS ĮR, 1929 m., Nr. 1, 1—2 str.

Visos vietinės muitų įstaigos veikia Užsienio prekybos ministerijos Vyriausiosios muitų valdybos vadovaujamos.

Vyriausiosios muitų valdybos skyrius steigia, perkelia ir panaikina Ministerija, susitarusi su atitinkamos sąjunginės respublikos Ministrų Taryba.

Muitinės ir muitų postus steigia, perkelia ir panaikina Užsienio prekybos ministerija, susitarusi su TSRS Finansų ministerija ir Vidaus reikalų ministerija. Muitų postai yra pavaldūs muitinės valdytojui.

Tvarką muitų revizijoms bei apžiūroms vykdyti ir turtui paimiti nustato Muitinių kodeksas ir specialios Užsienio prekybos ministerijos, Vidaus reikalų ministerijos ir Finansų ministerijos taisyklės.

Rastieji neteisėtai pervežami daiktai konfiskuojami, o asmenys, nusikaltusieji tokiu pervežimu, baudžiami pabauda. Kvalifikuotoji kontrabanda (t. y. neteisėtas daiktų perkėlimas per sieną) užtraukia baudžiamąją atsakomybę.

Muitinės nutarimas gali būti apskųstas per atitinkamą muitinę Vyriausiajai muitų valdybai arba šios valdybos skyriui, kurių sprendimai yra galutini.

§ 4. Užsienio prekybos ministerijos organai užsienyje

Užsienio prekybos ministerijos organais užsienyje yra prekybos atstovybės užsienyje ir prekybos agentūros.

TSRS prekybos atstovybės užsienyje gina Tarybų Sąjungos ir jos organų, atliekančių užsienio prekybos operacijas, ekonominius interesus. Pagal savo juridinę padėtį prekybos atstovybės yra sudėtinės diplomatinės atstovybių dalys, bet, vykdydamos užsienio prekybą, yra pavaldžios Užsienio prekybos ministerijai.

Prekybos atstovybės priešakyje yra TSRS prekybos atstovas, kurį skiria ir atšaukia, kaip jau buvo pasakyta, TSRS Ministrų Taryba, Užsienio prekybos ministro teikimu, suderintu su Užsienio reikalų ministru. Prekybos atstovybės santoriai yra santoriai Tarybų valstybės, kuri atsako už juos. Valstybė atsako taip pat už tuos santorius, tame tarpe už Užsienio prekybos ministerijos užsienio prekybos susivienijimų sudaromus santorius, dėl kurių Prekybos atstovybė prisiėmė betarpišką atsakomybę.

Kaip sudėtinė diplomatinės atstovybės dalis, TSRS Prekybos atstovybė nėra teisinga teismui tos šalies, kurioje ji reziduoja. Tačiau užsieninės civilinės jurisdikcijos klausimas kiekvienu atskiru atveju išsprendžiamas tarptautinėse sutartyse arba viena-

šaliu TSRS pareiškimu dėl sutikimo subordinuoti Prekybos atstovybę užsieniniam teismui civilinių ginčų atžvilgiu.

Prekybos agentūros veikia kai kuriuose užsienio miestuose. Jų tikslas yra vykdyti atskiras prekybos atstovybėms pavedamas užduotis. Užsienio prekybos ministerija, susitarusi su Užsienio reikalų ministerija, gali įsteigti prekybos agentūras, betarpiškai pavaldžias Užsienio prekybos ministerijai.

XI SKYRIUS

VALDYMAS VALSTYBĖS SAUGUMO IR VIEŠOSIOS TVARKOS APSAUGOS SRITYJE

§ 1. Valstybės saugumo ir viešosios tvarkos apsaugos vaidmuo ir reikšmė. § 2. Valstybės saugumo ministerijos ir Vidaus reikalų ministerijos funkcijos. § 3. Valstybinės paslapties apsauga. § 4. TSRS sienų politinė ir sanitarinė apsauga. § 5. Milicija, jos organizacija, uždaviniai ir funkcijos. § 6. Gyventojų dalyvavimas saugant viešąją tvarką. § 7. Priešgaisrinės apsaugos organizacija. § 8. Pasų sistema. § 9. Civilinės būklės aktų registracija. § 10. Leidimų sistema saugant valstybės saugumą ir viešąją tvarką. § 11. Administracinė priežiūra. § 12. Nepaprastosios priemonės valstybės saugumui ir viešajai tvarkai apsaugoti

§ 1. Valstybės saugumo ir viešosios tvarkos apsaugos vaidmuo ir reikšmė

Kaip jau buvo nurodyta, antrojoje svarbiausioje mūsų valstybės išsivystymo fazėje pilnutinai išliko TSRS karinio gynimo nuo išorinio užpuolimo funkcija ir, vadinasi, išliko taip pat Tarybinė Armija, lygiai kaip „baudžiamieji organai ir žvalgyba, reikalingi šnipams, žmogžudžiams, kenkėjams, kuriuos atsiunčia į mūsų šalį užsienio žvalgybos, išgaudyti ir nubausti“¹. Šie organai savo aštrumu nukreipti jau nebe į šalies vidų, o į jos išorę, prieš išorinius priešus, kadangi TSR Sąjungoje jau likviduotos išnaudotojų klasės.

Valstybės saugumo ir viešosios tvarkos apsauga yra viso tarybinio valstybinio aparato, visų visuomeninių organizacijų ir visų TSRS piliečių uždavinys.

TSRS Ministrų Taryba imasi priemonių visuomenės tvarkai užtikrinti, valstybės interesams ginti ir piliečių teisėms apsaugoti (TSRS Konstitucijos 68 str. „c“ p.).

Darbo žmonių deputatų Tarybos, kaip yra nurodyta Stalino Konstitucijos str. 97, užtikrina valstybinės tvarkos apsaugą, įstatymų laikymąsi ir piliečių teisių apsaugą.

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 593 psl., liet. leid.

Teismo organai vykdo teisingumą, kurio uždavinys yra ginti nuo visokių kėsinių mūsų visuomenės pagrindus, taikant įstatymų nustatytas bausmės priemones Tėvynės išdavikams, kenkėjams, socialistinės nuosavybės grobstytojams ir kitiems liaudies priešams, taip pat plėšikams, vagims, chuliganams ir kitokiems nusikaltėliams.

Prokuratūros organai prižiūri, kad visi pareigūnai, organizacijos ir įstaigos, taip pat TSRS piliečiai tiksliai vykdytų įstatymus, ir tokiu būdu saugo valstybinę tvarką.

§ 2. Valstybės saugumo ministerijos ir Vidaus reikalų ministerijos funkcijos

Specialiais organais, saugančiais valstybės saugumą ir viešąją tvarką, yra Valstybės saugumo ministerija ir Vidaus reikalų ministerija.

Valstybės saugumo ministerija yra sąjunginė respublikinė ministerija, sauganti TSRS valstybės saugumą. Šios ministerijos tiriamos bylos, užbaigus tyrimą, siunčiamos teismo organams. Kraštuose, srityse ir rajonuose prie darbo žmonių deputatų Tarybų Ministerija turi savo valdybas, kurios yra pavaldžios tik aukštesniesiems šios Ministerijos organams.

Vidaus reikalų ministerija taip pat yra sąjunginė respublikinė ministerija. Jos žinioje yra milicija, civilinės būklės aktų įrašų organai, valstybinė priešgaisrinė priežiūra, valstybiniai archyvai, pataisos darbų stovyklos ir kitos laisvės atėmimo įstaigos, pasienio sargybos, vidaus apsaugos ir apsargos kariuomenės daliniai.

Eilę funkcijų TSRS Vidaus reikalų ministerija vykdo centralizuotai (pvz., pasienio sargybą, vidaus apsaugos ir apsargos kariuomenės dalinių valdymą, pataisos darbų stovyklų ir kitų laisvės atėmimo įstaigų valdymą), o kitas funkcijas — per to paties pavadinimo sąjunginių ir autonominių respublikų ministerijas.

Kraštuose, srityse ir rajonuose prie darbo žmonių deputatų Tarybų yra Vidaus reikalų ministerijos valdybos, pavaldžios tik aukštesniesiems šios Ministerijos organams.

Prie Vidaus reikalų ministro yra Ypatingasis pasitarimas, kuriame pirmininkauja Ministras ir kuris susideda iš jo pavaduotojų, Vyriausiosios milicijos valdybos viršininko ir sąjunginės respublikos vidaus reikalų ministro¹. Ypatingajam pasitarimui yra suteikta teisė nutremti, ištremti, uždaryti į pataisos darbų stovyklas asmenis, pripažintus pavojingais visuomenei, ir ištremti už TSRS ribų svetimšalius. Ypatingojo pasitarimo posėdžiuose

¹ TSRS CVK ir LKT 1934 m. lapkričio 5 d. nutarimas (TSRS IR. 1935 m., Nr. 11, 84 str.).

būtinai dalyvauja TSRS Generalinis Prokuroras arba jo pava-
duotojas.

Nutrėmimas — tai asmens pašalinimas iš kalbamosios vieto-
vės, privalomai apgyvendinant jį tam tikroje vietovėje. Ypatin-
gojo pasitarimo nutarimu nustatytam laikui.

Ypatingasis pasitarimas gali pritaikyti nutrėmimą laikui iki
5 metų. Prieš pasibaigiant nutrėmimo laikui, nutremtieji neturi
teisės palikti paskirtąją jiems vietovę.

Ypatingasis pasitarimas, remdamasis atitinkamų Vidaus rei-
kalų ministerijos organų atsiliepimais, turi teisę sutrumpinti nu-
trėmime buvimo laiką.

Ištrėmimu vadinamas asmens, pripažinto pavojingu visuome-
nei, pašalinimas iš tam tikros vietovės, uždraudžiant jam gyventi
sostinėse, stambiuosiuose miestuose ir pramoniniuose centruose.
Ši priemonė taikoma tais atvejais, kai visuomenei pavojinga as-
mens veikla yra susijusi su jo gyvenimu kaip tik kalbamojoje
vietovėje ir kai šio pavojingumo galima išvengti pašalinant
asmenį iš kalbamosios vietovės. Ištrėmiamajam suteikiama teisė
pačiam pasirinkti vietovę, kur jis nori atbūti ištrėmimą, išskyrus
vietoves, uždraustas ištrėmtiesiems gyventi.

Jei nutremtasis (ištrėmtasis) savivališkai palieka paskirtąją
(pasirinktąją) vietovę, jam taikoma baudžiamoji atsakomybė.

Ištrėmimas už TSRS ribų gali būti taikomas svetimšaliams,
kurie yra pavojingi visuomenei.

§ 3. Valstybinės paslapties apsauga

Valstybinė paslaptis — valstybei svarbios ir neskelbtinos
žinios.

TSRS Ministrų Tarybos 1947 m. birželio 8 d. nutarimu¹ yra
nustatytas valstybinę paslaptį sudarančių žinių sąrašas. Prie jų
priklauso karinio pobūdžio žinios, būtent: visų
TSRS ginkluotųjų pajėgų, kariuomenės rūšių (artilėrijos, avia-
cijos ir t. t.), taip pat karinių junginių, dalių, įstaigų ir atskirų
karinių objektų organizacija, skaičius, dislokacija, kovingumas,
apsiginklavimas, apranga, kovinė parengtis, medžiaginis bei
finansinis aprūpinimas, mobilizaciniai ir operatyviniai planai;
visų rūšių valstybinių mobilizacinių atsargų, valstybinių medžia-
ginių ir maisto rezervų, taip pat mobilizuotinių žmonių rezervų
sudėtis, dydis, padėtis, dislokacija ir paskirtis tiek visoje TSRS,
tiek ir sąjunginėse bei autonominėse respublikose, kraštuose, sri-
tyse, bazėse, pramonės bei transporto įmonėse, taip pat TSRS
Ginkluotųjų Pajėgų junginiuose, dalyse ir įstaigose.

¹ „Izvestija“, 1947 m., Nr. 134.

Prie karinio pobūdžio žinių priklauso taip pat mobilizaciniai ir operatyviniai planai, apskaičiavimai, projektai ir priemonės, susijusios su mobilizaciniais planais, užtikrinančiais TSRS gynybinį pajėgumą: valstybinio valdymo, pramonės, transporto, ryšių ir visų kitų ūkio šakų srityje (tiek visumoje, tiek ir atskirose vadybose, įmonėse ir teritoriniuose rajonuose); karinės pramonės, taip pat visos kitos pramonės, kiek pastaroji vykdo karinius užsakymus, dislokacija, įrengimas, finansiniai pramoniniai planai, padėtis, gamybinis pajėgumas, produkcijos nomenklatūra ir dydis; įvairūs atradimai, išradimai ir patobulinimai, tiriamieji ir eksperimentiniai darbai techninių ir kitų TSRS gynybos priemonių srityje; dokumentai, medžiaga ir leidiniai, liečiantieji TSRS gynybą, taip pat duomenys, paremti tais dokumentais, medžiaga bei leidiniais.

Valstybinė paslaptis yra taip pat ekonominio pobūdžio žinios, kurias TSRS Ministrų Taryba pripažįsta laikytinomis paslapyje: apie visą pramonę ir atskiras jos šakas, apie žemės ūkį, prekybą ir susisiekimą. Prie jų priklauso taip pat žinios apie TSRS valiutos fondų padėtį, apie jos einamąjį atsiskaitomąjį balansą ir operatyvinius finansinius planus, apie valstybinio fondo brangiųjų metalų, valiutinių vertybių ir piniginių ženklų laikymo vietą bei tvarką ir jų pervežimus; planai ir planiniai sumanymai dėl prekių įvežimo bei išvežimo; atskirų prekių eksportinių fondų padėtis; spalvotųjų ir retųjų metalų bei žemių geologinės atsargos ir iškasimas.

Kaip valstybinė paslaptis saugomos žinios apie nekarinio pobūdžio atradimus, išradimus ir patobulinius, tiriamieji bei eksperimentiniai darbai visose mokslo, technikos ir liaudies ūkio srityse prieš galutinai juos užbaigiant ir leidžiant paskelbti.

Valstybinė paslaptis yra taip pat žinios, liečiančios TSRS derybas, santykius ir susitarimus su svetimomis valstybėmis ir visas kitas priemones užsienio politikos ir užsienio prekybos srityje, kurių nėra oficialiai paskelbtuose duomenyse: valstybiniai šifrai ir šifruoto susirašinėjimo turinys, taip pat kitos žinios, kurios TSRS Ministrų Tarybos bus pripažintos neskelbtinomis.

Už valstybinės paslapties paskelbimą ir už dokumentų, kurių turinys yra valstybinė paslaptis, pametimą yra nustatyta baudžiamoji atsakomybė — įkalinimas pataisos darbų stovykloje laikui nuo 4 iki 20 metų, jeigu šie veiksmai negali būti kvalifikuojami kaip Tėvynės išdavimas arba šnipinėjimas. Bylos dėl tokių nusikaltimų yra teisingos kariniams tribunolams.

Tokiu būdu, saugoti valstybinę paslaptį yra visų valstybinių ir visuomeninių įstaigų bei organizacijų, jų pareigūnų ir visų TSRS piliečių pareiga.

§ 4. Politinė ir sanitarinė TSRS sienų apsauga

TSRS teritorija yra neliečiama, ir Tarybų Sąjungos valstybinių sienų apsauga yra svarbiausias mūsų valstybės uždavinys.

Skiriama politinė ir sanitarinė sienų apsauga.

Politinė apsauga suprantama kova su visokiais mėginimais neteisėtai įgabenti į TSRS ribas priešišką literatūrą ir ginklus arba pereiti sieną kontrrevoliuciniais tikslais. Politinė sienų apsauga pavedama Vidaus reikalų ministerijos pasienio sargybos organams.

Pasienio sargyba užtikrina TSRS sienų neliečiamumą ir saugo valstybinį saugumą ir viešąją tvarką viso 22 kilometrų pasienio ruožo ribose¹.

Pereiti, pervažiuoti ar perskristi sieną leidžiama tik tam tikruose kontroliniuose praleidžiamuosiuose punktuose, kurie yra pasienio sargybos žinioje. Daiktams bei kroviniams perleisti per sieną yra nustatyti specialūs muitų postai. Be to, pervažiuoti ir perskristi sieną, taip pat pergabenti per ją daiktus ar krovinius leidžiama tik turint specialius leidimus: vizą pase ir licenziją, t. y. leidžiamąjį liudijimą turtui pergabenti per sieną.

Pasienio ruožo ribose pasienio sargybos organai turi teisę sustabdyti kiekvieną asmenį, esantį šio ruožo ribose, ir sulaikyti asmenis, neklausančius šių organų potvarkių. Jie gali daryti įtariamajam asmeninę kratą, apžiūrėti priklausančius jam daiktus ir transporto priemones, patikrinti jo dokumentus. Pasienio sargybos organai taip pat turi teisę daryti kratas gyvenamosiose ir negyvenamosiose patalpose, jei įtariama, kad ten slepiasi sienų pažeidėjai; gali paimti kontrabandines prekes.

Pasienio sargybos organai gali vandenyse sulaikyti ir apžiūrėti bet kurį laivą, ir laivo kapitonas privalo pateikti jiems visus laivo bei krovinių dokumentus. Jiems taip pat suteikta teisė sulaikyti laivus, jeigu kapitonas nepateikia visų laivo bei krovinių dokumentų, jeigu laivas pasikrauna arba išsikrauna neleistuose pakrantės punktuose, arba jeigu laivas žvejoja ar medžioja uždraustoje zonoje, arba neturėdamas specialaus tam reikalui leidimo.

¹ TSRS valstybinių sienų apsaugos nuostatai, — CVK ir LKT 1927 m. birželio 15 d. nutarimas (TSRS IR, 1927 m., Nr. 62, 625 str.).

Pasienio sargyba turi teisę sausumoje ir vandenyse pavartoti ginklą, atremdama ginkluotą ar neginkluotą užpuolimą, kai pasienio gyventojams gresia aiškus pavojus ir kai nėra kitokių priemonių šiam pavojui pašalinti, taip pat kai mėginama pabėgti, jei pabėgimo negalima sutrukdyti kitomis priemonėmis.

Įvažiavimui į pasienio ruožą yra nustatyta speciali įvažiavimo tvarka. Asmenys, kurie nuolat negyvena šio ruožo ribose, gali įvažiuoti ten tik pagal specialų leidimą, gaunamą jų nuolatinėje gyvenamoje vietoje. Ši tvarka netaikoma eilei pasienio punktų (pvz., Juodosios jūros pajūrio kurortams), kuriuose buvimui nereikalaujamas išankstinis leidimas.

Leidimų tvarka yra taip pat nustatyta įvažiavimui į draudžiamąsias zonas, kurių sąrašą nustato TSRS Ministrų Taryba.

Nusikaltusieji šių taisyklių peržengimu (įvažiavimas be leidimo, leidimo perdavimas kitiems asmenims, vengimas privalomai užsiregistruoti Vidaus reikalų ministerijos organuose atvykimo vietoje) laikomi valstybės sienų apsaugos įstatymo peržengėjais.

Sanitarinė sienų apsauga turi tikslą užkirsti kelią užkrečiamųjų ligų užnešimui iš užsienio į TSRS ribas ir iš TSRS ribų į užsienį¹. Ši apsauga pavedama TSRS Sveikatos apsaugos ministerijos organams, ir šie organai vykdo ją medicininėmis sanitarinėmis priemonėmis (medicininė apžiūra, sergančių ir sveikatos atžvilgiu įtartinų asmenų išskyrimas bei izoliavimas, sanitarinė krovinių apžiūra, dezinfekcija ir pan.) ir administracinėmis sanitarinėmis priemonėmis (atskirų vietovių uždarymas įvažiavimui bei išvažiavimui, sienų uždarymas, uždraudimas įvežti krovinius bei bagažą, uždraudimas atskiriems asmenims įvažiuoti bei išvažiuoti ir pan.).

Sanitarinės sienų apsaugos organai veikia sutartinai su pasienio sargybos organais.

§ 5. Milicija, jos organizacija, uždaviniai ir funkcijos

Į TSRS Vidaus reikalų ministerijos sudėtį įeina Vyriausioji milicijos valdyba, kuri vadovauja viso milicijos aparato veiklai TSRS teritorijoje. Milicija yra administracinis tarybinės valdžios organas, kuris saugo viešąją tvarką ir visuomenės saugumą². Ji užtikrina tarybinių piliečių taikų darbą, poilsį, asmens ir turto saugumą, kovoja su socialistinio bendrojo gyvenimo taisyklių peržengėjais ir saugo socialistinę nuosavybę.

¹ TSRS CVK ir LKT 1931 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas „Dėl TSRS sienų sanitarinės apsaugos“ (TSRS IR, 1931 m., Nr. 55, 355 str.).

² Darbininkų ir valstiečių milicijos nuostatai. — TSRS LKT 1931 m. gegužės 25 d. nutarimas (TSRS IR, 1931 m., Nr. 33, 247 str.).

Milicija prižiūri, kad būtų vykdomi įstatymai, įsakai, Vyriausybės nutarimai ir vietinių valdžios organų sprendimai, reguliuojantieji viešąją tvarką, organizuoja gyvenamųjų vietovių apsaugą ir užtikrina tvarką viešojo naudojimosi vietose, vykdo pasų išdavimą, svetimšalių registraciją, leidimų sistemą ir administracinę priežiūrą.

Milicija teikia pagalbą asmenims, nukentėjusiems nuo nelaimingų atsitikimų (pvz., nuo gaisro, avarijos) ir esantiems bejėgiškoje būklėje.

Ji teikia pagalbą visų vadybų pareigūnams, jiems einant savo tarnybines pareigas, tais atvejais, kai piliečiai atsisako klausyti šių pareigūnų teisėtų reikalavimų ar jiems priešinasi (pvz., pagalba teismo vykdytojams, būtų valdybos organams).

Milicijos organai įspėja nusikaltimus, imasi priemonių padarytiems nusikaltimams iškelti aikštėn ir ištirti, ieško asmenų, kurie slapstosi nuo bylos tyrimo, teismo nuosprendžių vykdymo, ieško pagrobtojo turto. Be to, milicijos organai vykdo aktus ištrėmimo ir nutrėmimo reikalui.

Toliau milicijos organams yra pavestas uždavinys aptarnauti gyventojus: suieškoti dingusius nepilnamečius ir nežinia kur esančius asmenis, priimti ir saugoti rastus daiktus, dokumentus ir kitas vertybes, atsakant už jų išsaugojimą.

Miesto milicijos organai yra taip pat įpareigoti vykdyti karo prievolininkų ir šaukiminių pirminę įskaitą, tuo tikslu miestuose prie milicijos skyrių yra karinės įskaitos stalai. Milicijos organai privalo prižiūrėti, kad karo prievolininkai ir namų valdybos laikytųsi taisyklių dėl įrašymo karinės įskaiton ir išbraukimo iš karinės įskaitos, suieškoti vengiančiuosius vykdyti visuotinę karinę prievolę ir pašaukti karo prievolininkus į karinius komisariatų ir karinius dalinius, šiems reikalaujant.

Milicijos organams yra suteikta teisė reikalauti iš atskirų piliečių ir pareigūnų, kad jie laikytųsi nustatytų viešajai tvarkai apsaugoti taisyklių, ir imtis teisėtų priemonių jų peržengimams pašalinti. Jiems suteikta teisė naudotis visomis transporto (tiek laisvomis, tiek ir užimtomis) ir ryšių priemonėmis besislapstantiems nusikaltėliams persekioti, skubiai pagalbai suteikti reikalingiems jos asmenims (nukentėjusiems nuo nusikaltimų, nelaimingų atsitikimų ir pan.). Nustatytąja tvarka jie gali šaukti piliečius įtariamaisiais, liudytojais, ekspertais ir kviestiniais milicijos vedamose nusikaltimų ir nusižengimų bylose, o šiems asmenims neatvykus — atvesdinti juos.

Milicijos pareigūnai, vykdydami pavestas jiems pareigas, turi teisę įeiti į gyvenamąsias patalpas, taip pat į įstaigų, įmonių ir organizacijų patalpas (persekiodami asmenis, įtariamus nusikal-

timų padarymu arba pabėgusius iš arešto, ir ieškodami tokių asmenų; tikrindami, ar laikomasi užregistravimo bei išregistravimo taisyklių; daromiems nusikaltimams nutraukti). Baudžiamojo procesinio įstatymo nustatytąją tvarką jie turi teisę, tirdami nusikaltimus, suimti, daryti kratas ir turto bei dokumentų paėmimus.

Milicijos organams suteikta taip pat teisė sulaikyti traukiamus administracinę atsakomybę asmenis — protokolui surašyti ir girtuosius — kol išsiblaivys.

Milicijos pareigūnai gali vartoti ginklą tik griežtai sutinkamai su įstatymu ir tik tada, kai kitomis priemonėmis negalima įspėti nusikaltimo padarymo pavojaus. Milicijos tarnybos įstatuose numatyta, kad dėl kiekvieno atskiro atsitikimo, kai pavartojams ginklas, daromas tyrimas. Už neteisėtą ginklo pavartojimą arba už jo pavartojimą peržengiant būtinąsias ginties ribas pareigūnai yra atsakingi pagal įstatymą.

Eilė specialių teisių yra suteikta milicijos pareigūnams, vykdančioms valstybinę automobilių priežiūrą (žr. XVII skyriaus § 5).

Milicijos personalas komplektuojamas laisvanoriškumo tvarka. Stojantieji į eilinių ir jaunesniųjų viršininkų pareigas duoda rašytinį pasižadėjimą ištarnauti ne mažiau kaip trejus metus, o liekantieji toliau tarnauti vėl duoda tokį pasižadėjimą. Už savivališką pasitraukimą iš tarnybos prieš terminą šie asmenys atsako pagal karinių nusikaltimų nuostatus.

Milicijos viršininkams suteikiami specialūs vardai, remiantis specialiais nuostatais dėl jų.

Milicijos darbuotojų padarytieji nusikaltimai, kurie yra nukreipti prieš nustatytąją milicijos tarnybos ėjimo tvarką, laikomi kariniais nusikaltimais, ir padariusieji juos asmenys yra teisingi kariniams tribunolams.

§ 6. Gyventojų dalyvavimas saugant viešąją tvarką

TSRS piliečiai pritraukiami saugoti viešąją tvarką per brigadas milicijai remti ir per kaimo vykdytojų institutą.

Brigados milicijai remti yra masiniai laisvanoriški milicijos organai. Juos steigia milicijos organai, ir jie veikia betarpiškai prie šių organų. Brigados milicijai remti nariais gali būti asmenys, sukažę 20 metų amžiaus, kuriems nėra atimtos rinkimų teisės, kurie nėra teisiami arba tardomi ir kurie gali atlikti brigadų milicijai remti uždavinius. Brigados milicijai remti uždavinys yra padėti milicijos organams vykdyti pavestas jiems

pareigas ir aktyviai dalyvauti kovoje su socialistinio bendrojo gyvenimo taisyklių pažeidėjais.

Brigados milicijai remti nariai dirba pagal atsakingų milicijos pareigūnų užduotis, naudodamiesi pavestųjų jiems pareigų vykdymo metu pareigūnų teisėmis ir būdami atsakingi lygiai taip pat, kaip ir etatiniai milicijos organų pareigūnai.

Vykdydami pavedimus, — pvz., reguliuodami judėjimą, eidami sargybines tarnybas, palaikydami demonstracijose tvarką ir t. t., — brigados milicijai remti nariai dėvi žydrą raištį ant kairiosios rankos.

Kaimo vykdytojai yra įvesti kaimo vietovėse, siekiant sustiprinti viešosios tvarkos ir valstybės saugumo apsaugą, taip pat socialistinės nuosavybės apsaugą¹.

Kaimo vykdytojai įpareigojami teikti paramą kaimo Taryboms ir milicijai užtikrinant viešąją tvarką gyvenamosios vietovės teritorijoje, kovojant su chuliganiškumu ir kitais nusikaltimais, prižiūrint socialistinės nuosavybės apsaugą, lydint suimtuosius iki artimiausio milicijos organo, prižiūrint gyvenamosios vietovės priešgaisrinę bei sanitarinę būklę, vykdant priemones kovoje su privalomųjų sprendimų (nutarimų) pažeidimais, vykdant teismų nuosprendžius, sprendimus ir nutartis.

Kaimo vykdytojus skiria kaimo Tarybos paeilumo tvarka trims mėnesiams iš nuolatinių gyvenamosios vietovės gyventojų tarpo.

Kaimo vykdytojų pareigoms eiti pritraukiami dirbantieji žemės ūkyje: vyrai nuo 18 iki 50 metų ir moterys nuo 18 iki 45 metų, amžiaus, išskyrus asmenis, kuriems yra atimtos rinkimų teisės, kurie buvo teisti, yra nutremti ar ištremti arba yra teisiamieji bei tardomi.

Kaimo vykdytojų pareigoms eiti nepritraukiami darbininkai, tarnautojai ir kooperuotieji naminiai gamintojai; moksleiviai ir invalidai, asmenys, laikinai nustoję darbingumo — kol pasveiks; moterys, turinčios vaikų iki 8 metų amžiaus, nesant asmens, prižiūrinčio šiuos vaikus; moterys — 56 dienas prieš gimdymą ir 56 dienas po gimdymo, o žindančios moterys — per visą žindymo laiką ir asmenys, kurių ūkis sunyko dėl gaivalinės nelaimės (pvz., dėl gaisro, potvynio), — per atitinkamos kaimo Tarybos nustatomą laiką.

Kolūkiečiai skiriami kaimo vykdytojais iš kolūkių valdybų pasiūlomų kandidatų tarpo. Kaimo Tarybos negali pavesti šių pareigų kolūkių valdybų nariams, brigadininkams, prekinių fermų vedėjams, atskirų ūkio šakų vedėjams.

¹ Žr., pvz., RTFSR VCVK ir LKT 1936 m. kovo 20 d. nutarimą „Dėl kaimo vykdytojų“ (RTFSR IR, 1936 m., Nr. 7, 40 str.).

Kaimo vykdytojai yra betarpiškai pavaldūs kaimo Tarybai ir jai atsakingi už savo darbą. Atlikdami viešosios tvarkos bei visuomenės saugumo apsaugos darbą, jie vadovaujasi milicijos organų nurodymais.

Vykdydami pavestas jiems pareigas, kaimo vykdytojai turi pareigūnų teises ir yra atsakingi kaip pareigūnai.

Už kaimo vykdytojų pareigų ėjimą neatlyginama. Kaimo Tarybos ir milicijos organai organizuoja jų darbą taip, kad kaimo vykdytojai atliktų savo užduotis daugiausia nedarbo laiku. Jeigu kolūkiečiai eina kaimo vykdytojų pareigas darbo dienos metu, tai laikas, sunaudotas šioms funkcijoms atlikti, įskaitomas kaip jų įprastinis darbas kolūkyje, priskiriant prie darbadienių.

Už vengimą eiti kaimo vykdytojų pareigas kaltininkai traukiami baudžiamojon atsakomybėn.

§ 7. Priešgaisrinės apsaugos organizacija

Vadovavimas priešgaisrinei apsaugai TSRS teritorijoje yra sukoncentruotas TSRS Vidaus reikalų ministerijoje, kurios sudėtyje yra Vyriausioji priešgaisrinės apsaugos valdyba. Ši valdyba paruošia priešgaisrinės apsaugos taisykles, instrukcijas ir technines normas, kurios yra privalomos vadyboms, įstaigoms, įmonėms, organizacijoms ir atskiriems asmenims.

Vyriausioji priešgaisrinės apsaugos valdyba betarpiškai ir per savo vietinius organus kontroliuoja, kad būtų vykdomos priešgaisrinės apsaugos instrukcijos ir taisyklės.

Šiems organams yra taip pat pavesta prižiūrėti vietinių Tarybų vykdomųjų komitetų bei kitų valstybinio valdymo organų leidžiamas priešgaisrinio nepavojumo taisykles. Priešgaisrinės apsaugos organams yra pavesta prižiūrėti, kad projektavimo organizacijos, projektuodamos pramoninius bei civilinius pastatus ir gyvenamąsias vietas, vykdytų priešgaisrinės apsaugos reikalavimus.

Pagaliau, priešgaisrinės apsaugos organams yra pavesta vadovauti darbininkų bei tarnautojų laisvanoriškoms priešgaisrinėms organizacijoms įmonėse ir gaisrininkų draugovėms, organizuojamoms kaimo vietovėse.

Vyriausiosios priešgaisrinės apsaugos valdybos vietiniai organai yra priešgaisrinės apsaugos valdybos (skyriai) respublikose, kraštuose, srityse, miestuose. Jos nėra dvigubai pavaldžios ir priklauso tik atitinkamų aukštesniųjų valdybų.

Vyriausiajai priešgaisrinės apsaugos valdybai ir jos vietiniams organams yra suteikta teisė apžiūrėti trobesius, pastatus ir gyvenamąsias patalpas, reikalauti, kad jiems būtų teikiamos žinios

apie priešgaisrinės apsaugos būklę, kelti klausimą dėl priešgaisrinės apsaugos taisyklių pažeidėjų patraukimo administracinės arba teisminės atsakomybės.

Jeigu priešgaisrinės apsaugos organas suseka betarpišką grėsmę, kurią sukėlė priešgaisrinės apsaugos taisyklių peržengimas, jis turi teisę iš dalies arba visiškai sustabdyti įmonės ar įstaigos darbą ir turi tuojau pranešti apie tai Vyriausiosios priešgaisrinės apsaugos valdybos viršininkui ir tam viršininkui, kuriam kalbamoji įmonė ar įstaiga yra pavaldi. Klausimą, ar ši įmonė arba įstaiga gali tęsti darbą, išsprendžia atitinkamos vadybos vadovas, susitaręs su priešgaisrinės apsaugos organu.

TSRS LKT 1942 m. rugpiūčio 13 d. nutarimu¹ buvo padidinta atsakomybė už priešgaisrinės apsaugos taisyklių peržengimą. Pagal šį nutarimą priešgaisrinės apsaugos organai turi teisę uždėti administracines pabaudas, išieškomas neginčo tvarka, išlaikant jas iš nubaustųjų darbo užmokesčio: Vyriausiosios priešgaisrinės apsaugos valdybos viršininkas gali uždėti nusi-kaltusiems įmonių ir įstaigų vadovams bei darbuotojams pabaudą iki 1 000 rublių, sąjunginių bei autonominių respublikų, kraš-tų, sričių ir Maskvos bei Leningrado miestų valdybų (skyrių) viršininkai — iki 500 rublių, kitų miestų priešgaisrinės apsaugos valdybų viršininkai — iki 300 rublių. Kitiems asmenims pabaudos dedamos iki 100 rublių.

§ 8. Pasų sistema

TSRS CVK ir LKT 1932 m. gruodžio 27 d. nutarimu² įvestoji pasų sistema turi svarbią reikšmę viešajai tvarkai ir valstybės saugumui apsaugoti. Pasų sistemos įvedimas turėjo tikslą suor-ganizuoti geresnę gyventojų apskaitą, apvalyti gyvenvietes nuo kriminalinių ir kitokių antvisuomeninių elementų ir atpalaiduoti šias vietas nuo asmenų, nesusijusių su gamyba ir visuomenei naudingu darbu.

Ten, kur yra įvesta pasų sistema, pasas yra vienintelis doku-mentas asmenybei paliudyti nuolat gyvenantiems šioje vietovėje asmenims; visi dokumentai, pirmaiau buvę vartojami kaip as-mens liudijimai, nustoja savo galios ir reikšmės.

Pagal veikiančiuosius TSRS LKT 1940 m. rugsėjo 10 d. patvir-tintus Pasų nuostatus³ pasus privalo turėti visi TSRS piliečiai

¹ TSRS NR, 1942 m., Nr. 8, 119 str.

² TSRS JR, 1932 m., Nr. 84, 516 ir 517 str.

³ TSRS NR, 1940 m., Nr. 24, 591 str.

nuo 16 metų amžiaus, nuolat gyvenantieji miestuose, darbininkų gyvenvietėse, rajonų centruose, gyvenamosiose vietovėse, kuriose yra MTS, visose Maskvos srities gyvenamosiose vietovėse, 100 kilometrų ruože aplink Leningradą ir 50 kilometrų ruože aplink Kijevą, visuose draudžiamųjų zonų ir pasienio ruožo punktuose, taip pat dirbantieji naujose statybose, vandens bei geležinkelių transporte ir tarybiniuose ūkiuose.

Nereikia pasų kariams, esantiems tikrojoje karinėje tarnyboje, taip pat asmenims, nesukakusiems 16 metų amžiaus, ir asmenims, besigydantiems ligoninėse arba laikinai, derliaus valymo ar sėjos kampanijos metu, dirbantiems tarybiniuose ūkiuose ir MTS savo rajono ribose.

Asmenys, dirbantieji gynybos bei anglies pramonės, geležinkelių transporto įmonėse, taip pat dirbantieji Valstybinio banko ir taupomųjų kasų sistemoje inkasavimo, pervežimo bei vertybių saugojimo darbą, atiduoda savo pasus šių įmonių bei įstaigų administracijai saugoti ir gauna jų vietoje specialaus pavyzdžio liudijimus.

Pasai neišduodami asmenims, kurie įstatymų nustatyta tvarka yra pripažinti bepročiais.

Jeigu asmenys, gyvenantieji vietovėse, kur nėra įvesta pasų sistema, išvyksta gyventi į kitas TSRS vietas, jie privalo gauti pasus savo gyvenamojoje vietoje.

Yra nustatyti trijų rūšių pasai: netermininiai pasai, penkerių metų pasai ir laikinieji liudijimai (ne ilgesniam kaip trijų mėnesių laikui). Netermininiai pasai išduodami apdovanotiesiems TSRS ordinais, karo ir darbo invalidams, pensininkams, taip pat piliečiams, sukakusiems 55 metus amžiaus.

Penkerių metų pasai išduodami visiems piliečiams nuo 16 iki 55 metų amžiaus.

Laikinieji liudijimai išduodami piliečiams, praradusiems netermininius ir penkerių metų pasus, taip pat piliečiams, išvykstantiems iš vietovių, kuriose nėra įvesta pasų sistema.

Pasų sistema reiškia taip pat privalomą užregistravimą bei išregistravimą visų asmenų, atvykstančių į tam tikrą vietovę, arba išvykstančių iš jos. Užregistruojama ir išregistruojama milicijos organuose.

Pasų sistemos taisyklių peržengimas užtraukia administracinę atsakomybę (pabaudą iki 100 rublių), o pakartotinis peržengimas — baudžiamąją atsakomybę.

Pasų suklastojimas laikomas valstybinių vertybinių popierių suklastojimu ir užtraukia baudžiamąją atsakomybę.

§ 9. Civilinės būklės aktų registracija

Civilinės būklės akto įrašų vadinamas specialaus valstybinio organo daromas įrašas, patvirtinąs arba įregistruojąs gimimo, mirimo, santuokos, ištuokos, įvaikinimo, pavardės pakeitimo faktą.

Apie aukščiau nurodytą valstybinį faktų įregistravimą išduodami atitinkami nustatytos formos liudijimai.

Civilinės būklės aktų registracija turi svarbios reikšmės valstybiniam liaudies ūkio planavimui, taip pat apsaugai piliečių asmeninių bei turtinių teisių, kylančių iš šeiminių santykių.

Civilinės būklės aktų registraciją atlieka: miestuose ir rajonų centruose — civilinės būklės aktų įrašų (CBAĮ) biuras, o kaimo vietovėse ir darbininkų gyvenvietėse — kaimo ir gyvenviečių Tarybos. Tarybinių piliečių civilinės būklės aktus užsienyje registruoja TSRS konsulatai.

Civilinės būklės aktų registracijai vadovauja: TSR Sąjungoje — TSRS Vidaus reikalų ministerijos Vyriausiosios milicijos valdybos Civilinės būklės aktų skyrius; sąjunginėse bei autonominėse respublikose, kraštuose bei srityse — atitinkamų milicijos valdybų civilinės būklės aktų skyriai; rajonuose, miestuose ir kaimo vietovėse — atitinkami milicijos skyriaus stalai.

Gimimo įregistravimas yra privalomas ir turi būti atliekamas ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo gimimo dienos, o negyvagimių — ne vėliau kaip per 24 valandas nuo gimdymo momento. Taip pat privalomas yra mirimo įregistravimas ne vėliau kaip per tris paras nuo mirimo, o nenatūralios mirties (nužudymo, nusizudymo, mirties dėl nelaimingo atsitikimo) atveju — ne vėliau kaip per 24 valandas nuo mirimo arba lavono suradimo momento ir tik remiantis gydytojo pažymėjimu apie mirties priežastį.

Vengimas įregistruoti gimimą ir mirimą, taip pat nesilaikymas nustatytų įregistravimui terminų užtraukia kaltininkams administracinę atsakomybę.

Santuokos įregistravimas nėra privalomas. Tačiau, kaip nustatyta TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1944 m. liepos 8 d. Įsaku¹, tik įregistruota santuoka sukelia įstatymo numatytas sutuoktinių teises ir pareigas. Asmenys, faktiškai buvusieji santuokiniuose santykiuose iki išleidžiant šį Įsaką, gali įforminti savo santykius, įregistruodami santuoką nuo faktiškojo bendrojo gyvenimo pradžios.

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1944 m., Nr. 37.

Apie santuokos įregistravimą, atliekamą abiejų susituokiančiųjų akivaizdoje, padaromas atitinkamas įrašas jų pasuose, o ten, kur pasų išdavimas nėra atliktas, — gimimo liudijimuose.

Ištuoką, t. y. santuokos nutraukimą, CBAĮ organai įregistruoja tik remdamesi srities, krašto, apygardos, miesto teismo arba sąjunginės ar autonominės respublikos Aukščiausiojo Teismo padarytu sprendimu. Įregistruojant paimama iš vieno arba iš abiejų sutuoktinių, pagal teismo nutartį, nuo 500 iki 2 000 rublių. Apie ištuokos įregistravimą kiekvieno sutuoktinio pase padaromas atitinkamas atžymėjimas.

Pavardės bei vardo pakeitimas įregistruojamas tik remiantis pavardei bei vardui pakeisti leidimu, kurį krašto, srities ir aukštesnis CBAĮ skyrius išduoda kiekvienam pilnamečiam asmeniui atskirai.

Pakeisti pavardę bei vardą leidžiama tik asmenims, sukačiams 18 metų amžiaus. Pakeisti pavardę bei vardą neleidžiama, kai pareiškėjas yra tardomas ar teistas ir jei valstybiniai organai pareiškia protestą. Atsisakymas leisti pakeisti pavardę arba vardą gali būti per vieną mėnesį apskųstas aukštesniajam Vidaus reikalų ministerijos organui.

Nepilnamečių vaikų pavardės pakeičiamos, pakeičiant pavardę abiem tėvams; gi pakeičiant pavardę vienam iš tėvų, klausimas išsprendžiamas pagal tėvų susitarimą, o nesant susitarimo — globos bei rūpos organų.

Įvaikininiai įregistruojami remiantis globos bei rūpos organų nutarimu. Įvaikinamajam, įvaikintojo prašymu, gali būti suteikta įvaikintojo pavardė ir tėvavardis pagal įvaikintojo vardą, kaip tai yra nustatyta TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1943 m. rugsėjo 8 d. Įsaku¹. Įvaikintojai, jiems prašant, gali būti įrašyti gimimo aktų knygose kaip įvaikinamojo tėvai.

Įvaikinti vaikus, sukačiusius 10 metų amžiaus, suteikti jiems įvaikintojo pavardę ir tėvavardį pagal įvaikintojo vardą, taip pat įrašyti įvaikintojus kaip jų tėvus be įvaikinamųjų sutikimo neleidžiama.

§ 10. Leidimų sistema saugant valstybės saugumą ir viešąją tvarką

Leidimų sistema vadinama tokia tvarka atskiriems daiktams bei medžiagoms gaminti, pardavinėti, laikyti, naudoti, nešioti arba vartoti, kuri numato būtinumą gauti leidimą atitinkamiems veiksams daryti.

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1943 m., Nr. 34.

Leidimų sistema TSR Sąjungoje taikoma sprogstamųjų medžiagų, ginklų ir jiems šaudmenų atžvilgiu; spaustuvių, antspaudų gaminimo bei graviravimo dirbtuvių, pirotechnikos įmonių, ginklų remonto dirbtuvių atidarymo atžvilgiu, taip pat naudojimosi dauginamaisiais aparatais, antspaudų ir spaudų gaminimo ir pan. atžvilgiu.

Nurodytais atvejais leidimus išduoda Vidaus reikalų ministerijos organai. Leidimų sistema turi didelę reikšmę užtikrinant valstybės saugumo ir viešosios tvarkos apsaugą.

Antspaudai ir spaudai gaminami tik specialiose dirbtuvėse, kurių sąrašą tvirtina VRM organai. Šios dirbtuvės atidaromos iš anksto gavus VRM leidimą. Pagamintieji antspaudai ir spaudai išduodami tik asmenims, turintiems įgaliojimą atitinkamos įstaigos, pagal kurios užsakymą jie buvo pagaminti; įgaliojimas būtinai turi būti pasirašytas įstaigos vadovo¹.

Prie valstybės saugumo priemonių priklauso taip pat ypatinga tvarka fotografinėms, kino ir kitokioms nuotraukoms daryti. Be atitinkamo leidimo draudžiama daryti nuotraukas pasienio ruože, poligonų, aerodromų, gynybinės reikšmės pastatų ir įtaisinių nutraukas, nuotraukas kareivinių viduje ir t. t.². Kraštų ir sričių Taryboms yra suteikta teisė uždrausti daryti atskirų, neįtrauktų į nurodytąjį sąrašą, objektų nuotraukas.

Esminę reikšmę valstybės saugumui apsaugoti turi tvarka naudotis dauginamaisiais aparatais (rotatoriais, stiklografais, šapirografais ir t. t.)³. VRM organai (milicijos valdybos) iš anksto išduoda leidimą poligrafijos įmonėms (spaustuvėms, cinkografijoms ir pan.) steigti⁴.

Išankstinis leidimas yra būtinas taip pat įsteigti įmonei, gaminančiai spausdinimo mašinas, šriftus bei dauginamuosius aparatus ir prekiaujančiai šiais dalykais.

Spausdinimo mašinas, dauginamuosius aparatus ir jų dalis galima parduoti ir pirkti tik turint specialų tam reikalui leidimą. Leidimas išduodamas nurodytos jame įmonės vardu, ir perduoti jį uždrausta baudžiamąja atsakomybe.

Leidimų tvarka veikia taip pat ginklams (šaunamiesiems, medžiokliniams, sportiniams ir kt.) įsigyti, laikyti ir naudoti⁵. VRM organai duoda leidimą prekiauti ginklais, jiems įsigyti bei

¹ RTFSR ĮR, 1929 m., Nr. 21, 266 str.

² TSRS ĮR, 1935 m., Nr. 40, 341 str.

³ RTFSR ĮR, 1932 m., Nr. 64, 288 str.

⁴ Ten pat.

⁵ TSRS NR, 1924 m., Nr. 31, 277 str.

laikyti¹. Jie taip pat duoda leidimus sprogstamosioms medžiagoms atleisti.

§ 11. Administracinė priežiūra

Administracinė priežiūra yra milicijos organų stebėjimas, kad įstaigos, įmonės ir piliečiai laikytųsi taisyklių, reguliuojančių viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo apsaugą.

Milicijos organai vykdo sanitarijos bei gerovinių įrengimų administracinę priežiūrą, autotransporto techninės būklės ir naudojimo priežiūrą, taip pat gatvės eismo priežiūrą, matų bei svarstyklių priežiūrą.

Milicijos organams pavesta taip pat prižiūrėti, kad prekyboje būtų naudojami teisingi ir turintieji nustatytus įspaudus svorščiai, svarstyklės ir matavimo prietaisai (litrų, metrų), prižiūrėti turgaviečių bei prekyviečių sanitarinę būklę ir užtikrinti prekiavimo tvarką.

§ 12. Nepaprastosios priemonės valstybės saugumui ir viešajai tvarkai apsaugoti

Tarybų valstybėje nepaprastosios priemonės valstybės saugumui apsaugoti taikomos griežtai apribotais atvejais ir tik įstatymų numatyta tvarka.

Tarybinė teisė skiria nepaprastąsias priemones, taikomas paskelbus vietovėje karo stovį, ir nepaprastąsias priemones gaivalinių nelaimių atvejais.

Pagal Stalino Konstitucijos 49 str. karo stovį skelbia TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas tam tikrose vietovėse arba visoje TSR Sąjungoje gynybos interesais arba viešajai tvarkai ir valstybės saugumui užtikrinti. Paskelbimas vietovėje karo stovio išplečia karinės valdžios įgaliojimus.

Vietovėse, kuriose yra paskelbtas karo stovis, karinė valdžia turi teisę paskirti gyventojams darbo ir automobilių bei arklių transporto prievolės ir pareigas teikti butus kariuomenės reikalams.

Nuo automobilių ir arklių transporto prievolės skiriasi paėmimas transporto priemonių ir kitokio turto, reikalingo gynybos reikalams. Automobilių ir arklių transporto prievolės tvarką paimtas transportas, panaudojus jį tam tikriems kariniams reikalams, lieka jo savininkų nuosavybėje, naudojime ir tvarkyme; turto paėmimo atveju turto valdymas, tvarkymas ir naudojimas pereina kariniams organams.

¹ TSRS ĮR. 1924 m., Nr. 29, 256 sk.

Transportas ir kitoks gynybos reikalams būtinas turtas iš valstybinių organų ir įmonių yra paimamas neatlyginamo perėjimo karinei valdžiai tvarka, kadangi šio turto savininkas yra Tarybų valstybė. Kolūkių ir atskirų piliečių turtas paimamas už atlyginimą, TSRS Vyriausybės nustatytais kainomis.

Karinams daliniams bei įstaigoms aprūpinti butais karinė valdžia gali nustatyti prievolę teikti butus kariuomenei. Karinės valdžios paliepimai dėl patalpų dalinio arba pilnutinio atituštinimo yra vienodai privalomi tiek valstybinėms ir visuomeninėms organizacijoms, tiek ir piliečiams. Karinė valdžia turi teisę suglaudinti piliečius arba perkelti juos.

Viešajai tvarkai užtikrinti karinė valdžia reguliuoja įstaigų ir įmonių (teatrų, kinų, parduotuvių, visuomeninio maitinimo įmonių, komunalinių įmonių) darbo laiką. Ji reguliuoja prekybą ir prekiaujančių organizacijų darbą (pvz., ji gali uždrausti svaigiųjų gėralų pardavimą), nustato maisto produktų ir pramoninių prekių atleidimo gyventojams normas. Karinė valdžia gali uždrausti gatvės eismą po tam tikros valandos. Jai suteikta teisė reikiamaiais atvejais daryti kratas pas įtariamus asmenis, sulaikyti juos, kol bus išaiškinta jų asmenybė.

Karinė valdžia gauna teisę reguliuoti visų rūšių susirinkimų, eitynių ir pan. organizavimą. Esant reikalui, karinė valdžia gali uždrausti šaukti susirinkimus arba rengti eitynes.

Aukščiau buvo nurodyta, kad vietovėse, kuriose yra paskelbtas karo stovis, karinė valdžia turi teisę leisti visiems gyventojams privalomus nutarimus (padidinta atsakomybė už jų nevykdymą) gynybos, viešosios tvarkos ir valstybės saugumo apsaugos klausimais. Sričių (kraštų), miestų ir rajonų Tarybų vykdomieji komitetai tose vietovėse, kuriose yra paskelbtas karo stovis, gali leisti privalomuosius nutarimus (sprendimus) tik savo kompetencijos klausimais ir nustatyti atsakomybę už jų pažeidimą griežtai sutinkamai su veikiančiais įstatymais (pabauda iki 100 rublių, pataisos darbai laikui iki 1 mėnesio).

Pabaudos, uždedamos piliečiams už karinės valdžios leidžiamų privalomųjų nutarimų nevykdymą, nesumokėjus jų per tris dienas, yra išieškomos priverstinai teismine tvarka.

Toliau, karinei valdžiai yra suteikta teisė leisti potvarkius, kuriuos vietiniai valstybinės valdžios organai, valstybinės ir visuomeninės įstaigos bei organizacijos privalo vykdyti. Milicijos organai, pvz., neturi teisės užregistruoti asmenų, kuriems uždrausta įvažiuoti į vietas, kuriose yra paskelbtas karo stovis.

Iš TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1941 m. birželio 22 d. Įsako¹ seka, kad pramonės, žemės ūkio, socialinės kultūrinės bei komunalinės statybos tvarkymas, prekybos organizavimas ir pan. karo stovio sąlygomis paliekami vietinėms Taryboms. Gynybos ir viešosios tvarkos bei valstybės saugumo užtikrinimo srityje vietinės Tarybos privalo teikti karinei vadovybei visokeriopą pagalbą, panaudojant visas kalbamosios vietovės jėgas bei priemones.

Gaivalinių nelaimių (gaisro, potvynio ir pan.) atvejais vietinėms Taryboms ir jų vykdomiesiems komitetams suteikiama teisė daryti rekvizicijas ir paskirti gyventojams darbo bei transporto prievoles kovai su gaivalinėmis nelaimėmis. Ši teisė gali būti panaudota, kai kova su gaivalinėmis nelaimėmis įprastinių viešajai tvarkai saugoti priemonių pagalba negali duoti teigiamų rezultatų.

Gaivalinių nelaimių atveju vietiniai valdžios ir valdymo organai turi teisę mobilizuoti visas valstybinių, kooperatyvinių ir kitokių visuomeninių organizacijų transporto priemones ir priešgaisrinį inventorių.

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1941 m., Nr. 29.

XII SKYRIUS

VALDYMAS TEISINGUMO SRITYJE

§ 1. Valdymo teisingumo srityje sąvoka. § 2. Valdymo teisingumo srityje organizacija. § 3. Valdymo teisingumo srityje organų ir teismų savitarpio santykiai. § 4. Notariato organizacija ir vadovavimas notariato organų veiklai. § 5. Vadovavimas advokatūros veiklai. § 6. Teismo sprendimų vykdymo organizacija ir vadovavimas jam

§ 1. Valdymo teisingumo srityje sąvoka

Teisingumą TSR Sąjungoje vykdo teismo organai. Teismai saugo nuo kėsinių visuomeninę ir valstybinę santvarką, socialistinę ūkio sistemą ir socialistinę nuosavybę, piliečių politines, darbo, buto ir kitas asmenines bei turtines teises ir interesus, taip pat valstybinių įstaigų, įmonių, kolūkių, kooperatyvinių ir kitokių visuomeninių organizacijų teises ir interesus.

Sprendimus ir nuosprendžius konkrečiose bylose teismai daro savarankiškai, nepriklausomai nuo valdžios ir valdymo organų. „Teisėjai yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo“, — skamba TSRS Konstitucijos 112 str.

TSRS Aukščiausiosios Tarybos 1938 m. rugpiūčio 16 d. priimtu Teismų santvarkos įstatymu kraštų ir sričių teismai buvo atleisti nuo pirmiau jų vykdytų organizacinių administracinių funkcijų liaudies teismų atžvilgiu (teisminių apylinkių tinklo nustatymas, teisėjų ir liaudies tarėjų rinkimų organizavimas, teismo darbuotojų kadrų parinkimas ir paruošimas, teismo organų finansavimas, teismų veiklos revizavimas ir pan.). Tuo pačiu Teismų santvarkos įstatymas atskyrė valdymo funkcijas nuo teisingumo funkcijų.

Valdymo funkcijos teisingumo srityje yra sukoncentruotos specialiuose valstybinio valdymo organuose.

§ 2. Valdymo teisingumo srityje organizacija

TSR Sąjungos, sąjunginių ir autonominių respublikų teisingumo ministerijos ir sąjunginių respublikų teisingumo ministe-

rijų valdybos prie kraštų ir sričių darbo žmonių deputatų Tarybų yra valstybinio valdymo teisingumo srityje organai.

1. TSRS Teisingumo ministerija — sąjunginė respublikinė ministerija buvo įsteigta 1936 m. liepos 20 d.

TSRS Teisingumo ministerijos funkcijos gali būti suvestos į šias grupes:

a) vadovavimas sąjunginių respublikų teisingumo ministerijų ir per jas autonominių respublikų teisingumo ministerijų ir sąjunginių respublikų teisingumo ministerijų valdybų prie kraštų ir sričių darbo žmonių deputatų Tarybų veiklai; vadovavimas notarinių kontorų, advokatūros ir teisminių vykdytojų veiklai;

b) specialiųjų teismų (karinių tribunolų), notarinių kontorų, advokatūros, teisminės statistikos organizavimas; teismų darbo organizavimas ir gerinimas, remiantis teismų praktikos tyrimu ir apibendrinimu ir darant teismų revizijas;

c) ministerijos valdybų, skyrių ir sektorių vadovaujančių darbuotojų ir betarpiškai vadybingų ministerijai įstaigų vadovų skyrimas;

d) sąjunginių respublikų teisingumo ministerijų valdybų ir skyrių viršininkų bei viršininkų pavaduotojų tvirtinimas;

e) ruošimas ir tobulinimas kadro teisingumo, teismo ir prokuratūros organams;

f) TSRS įstatymų kodifikavimas;

g) teismų veiklos revizavimas ir tikrinimas, ar teismai, nagrinėdami baudžiamąsias ir civilines bylas, teisingai taiko įstatymus (smulkiau žr. šio skyriaus § 3).

Nurodytąsias funkcijas TSRS Teisingumo ministerija vykdo TSRS Teisingumo ministro įsakymais ir instrukcijomis, kuriuos jis leidžia, remdamasis veikiančiais įstatymais, taip pat TSRS Ministrų Tarybos nutarimais bei potvarkiais ir vykdydamas juos.

TSRS Teisingumo ministras turi teisę panaikinti pavaldžių jam valdymo teisingumo srityje organų vadovų įsakymus ir instrukcijas, prieštaraujančius veikiančioms įstatymams, taip pat TSRS Teisingumo ministro įsakymams bei instrukcijoms.

Sąjunginės ar autonominės respublikos ribose analogines funkcijas teisingumo srityje, išskyrus specialiųjų teismų, veikiančių jų teritorijoje, organizavimą ir vadovavimą jiems, vykdo sąjunginės arba autonominės respublikos atitinkamos teisingumo ministerijos. Šios ministerijos savo veikloje yra pavaldžios atitinkamos respublikos Ministrų Tarybai ir aukštesniajam Teisingumo ministrui.

Sąjunginių respublikų teisingumo ministerijų valdybos, kaip buvo aukščiau pasakyta, yra sudaromos prie darbo žmonių deputatų Tarybų. Jos veikia betarpiškai vadovaujant sąjunginės respublikos Teisingumo ministerijai. Šių valdybų viršininkus tvirtina atitinkamas sąjunginės respublikos Ministras.

Valdybų funkcijos iš esmės yra panašios į teisingumo ministerijų funkcijas, bet apribotos jų veiklos teritorija, tačiau revizinius patikrinimus, ar teismai, nagrinėdami baudžiamąsias ir civilines bylas, teisingai taiko įstatymus, jos atlieka tik specialiu kiekvienam atskiram atvejui sąjunginės respublikos Teisingumo ministro arba TSRS Teisingumo ministro leidimu.

§ 3. Valdymo teisingumo srityje organų ir teismų savitarpio santykiai

Valdymo teisingumo srityje organai neturi teisės kištis į atskirų bylų nagrinėjimą, negali nurodinėti teismams, kaip jie turi išspręsti tą ar kitą konkrečią teisminę bylą. Bet jie turi teisę ir privalo revizuoti teismų veiklą ir tikrinti, ar teismai, nagrinėdami baudžiamąsias ir civilines bylas, teisingai taiko įstatymus.

Teisingumo organai neturi teisės panaikinti arba pakeisti teismų nuosprendžius ir sprendimus. Neteisingai išspręstas bylas jie siunčia per sąjunginės respublikos Teisingumo ministrą arba per TSRS Teisingumo ministrą atitinkamam Aukščiausiam Teismui išspręsti klausimą dėl užprotestavimo priežiūros tvarka.

Teisingumo organai tiria ir apibendrina teismų praktiką. Remdamasis šios praktikos tyrimo ir apibendrinimo medžiaga, TSRS Teisingumo ministras kelia TSRS Aukščiausiojo Teismo Plenumui klausimus dėl vadovaujamų nurodymų davimo teismams. Be to, TSRS Teisingumo ministras ir sąjunginių respublikų teisingumo ministrai turi teisę duoti teismams vadovaujamus nurodymus jų darbui organizuoti ir gerinti.

Teisingumo organai kontroliuoja, kad teismai laikytųsi terminų teisminėms byloms, piliečių skundams ir pareiškimams nagrinėti, nuosprendžiams, sprendimams ir nutartims perduoti vykdymui, skundams ir protestams dėl teismo sprendimų, nuosprendžių ir nutarčių persiųsti aukštesniajam teismui. Jie kontroliuoja, kad teismai laikytųsi tvarkos byloms paruošti posėdžiui, liaudies tarėjams pritraukti pareigoms eiti teisme (paeilumas, terminai), teisminėms byloms ir daiktiniams įrodymams apskaityti ir saugoti.

Teisingumo valdymo organų kompetencijai priklauso teismo organų dislokacija ir etatai, liaudies teismų rinkimų organizavimas ir vykdymas, bendradarbiaujant su darbo žmonių deputatų

Tarybų vykdomaisiais komitetais, liaudies teisėjų ataskaitų rinkėjams organizavimas.

§ 4. Notariato organizacija ir vadovavimas notariato organų veiklai

1. Notariatu vadinama sistema valstybinių organų, notarinių organų, kuriems įstatymu yra pavesta paliudyti įvairius dokumentus, siekiant suteikti jiems patikimumą (sutarčių, įgalliojimų, testamentų paliudijimas, dokumentų nuorašų tikrumo patvirtinimas ir pan.).

Notariniai organai veikia, remdamiesi TSRS ir sąjunginės respublikos įstatymais, TSRS ir sąjunginės respublikos Vyriausybės nutarimais bei potvarkiais ir specialiais valstybinio notariato nuostatais. Šiuos nuostatus priima sąjunginių respublikų ministrų tarybos.

Kompleksą notarinių veiksmų, kuriuos atlieka notariniai organai, nustato nurodytieji nuostatai. Įsakymus ir instrukcijas nuostatams taikyti leidžia atitinkamos sąjunginės respublikos Teisingumo ministerija.

Valstybinių notarinių kontorų tinklą kraštuose, srityse ir respublikinės priklausomybės miestuose tvirtina sąjunginės respublikos Ministrų Taryba, šios respublikos Teisingumo ministro teikimu. Šių kontorų tinklą autonominėse respublikose tvirtina ATSR Ministrų Taryba, autonominės respublikos Teisingumo ministro teikimu.

Notarinės kontoros, esančios krašto, srities centre ir respublikinės priklausomybės mieste, priešakyje yra vyresnysis notaras, kurį skiria ir atleidžia sąjunginės respublikos Teisingumo ministras.

Kitoms notarinėms kontoroms vadovauja notaras, kurį skiria ir atleidžia autonominės respublikos Teisingumo ministras arba sąjunginės respublikos Teisingumo ministerijos valdybų prie srities (krašto) darbo žmonių deputatų Tarybos viršininkai.

Valstybinių notarinių kontorų notarais gali būti asmenys, turintieji aukštojo arba vidurinio juridinio mokslo cenzą. Atskirais atvejais notarais gali būti asmenys, turintieji ne mažiau kaip dvejų metų darbo stažą teisėjų, prokurorų, tardytojų, juriskonsultų arba notarų pareigose. Notarų pareigoms skiriami tik asmenys, atlikę stažą ir išlaikę kvotimus. Notarai negali būti advokatų kolegijų nariais ir eiti antraeiles kitas pareigas, išskyrus renkamąsias ir dėstytojų pareigas.

Notarai ir valstybinių notarinių kontorų tarnautojai privalo saugoti jų atliekamų notarinių veiksmų paslaptį.

Pažymos ir dokumentai išduodami tik tiems asmenims, kurie sudarė notarų paliudijamus santorius, arba asmenims, kurių pavedimu ir kurių atžvilgiu yra atlikti notariniai veiksmai, taip pat prokuratūrai, teismo ir tardymo organams reikalaujant įstatymo numatytais atvejais.

Bendrąjį vadovavimą notarinių kontorų veiklai vykdo TSRS Teisingumo ministerija, o vadovavimą jų praktinei veiklai — sąjunginių respublikų teisingumo ministerijos betarpiškai arba per sąjunginių respublikų teisingumo ministerijas ir sąjunginių respublikų teisingumo ministerijų valdybas prie kraštų ir sričių darbo žmonių deputatų Tarybų.

Valstybinės notarinės kontoros yra išlaikomos iš respublikinio biudžeto pagal sąjunginės respublikos Teisingumo ministerijos samatą.

2. Kai kuriuos notarinius veiksmus atlieka taip pat kaimo ir kitų jas atitinkančių darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji organai. Šių notarinių veiksmų sritį paprastai nustato sąjunginės respublikos įstatymai: įgaliojimų ir sutarčių (santorių) iki 500 rublių sumai patvirtinimas; korespondencijos gavėjo asmenybės paliudijimas; dokumentų apie piliečio turtinę padėtį, apie jo šeiminę padėtį, pažymų apie tarnybą Tarybinėje Armijoje, išduotų šeimai lengvatoms gauti, ir pan. nuorašų tikrumo patvirtinimas — piliečiams, gyvenantiems kalbamosios Tarybos teritorijoje; techninių kultūrų kontraktacijos sutarčių patvirtinimas ir kt. Bendrasis vadovavimas šių notarinių veiksmų atlikimui priklauso Teisingumo ministerijai ir jos vietiniams organams. Teisingumo ministro įsakymai ir instrukcijos dėl Valstybinio notariato nuostatų taikymo yra privalomi taip pat ir vietinių Tarybų vykdomiesiems organams, atliekantiems notarinius veiksmus.

§ 5. Vadovavimas advokatūros veiklai

Advokatūros veikla turi svarbią reikšmę piliečių gynybos teisei teisme įgyvendinti.

Advokatūra yra laisvanoriškas asmenų susivienijimas, kurio uždavinys teikti gyventojams juridinę pagalbą, duodant jiems patarimus juridiniais klausimais, ginant piliečių interesus teisme baudžiamosiose bylose ir atstovaujant šalis teisme civilinėse bylose.

Advokatų kolegijos — kraštuose, srityse ir nepadalytose sritimis respublikose — yra savivaldžios laisvanoriškos organizacijos; valstybinių asignavimų jos negauna.

Į advokatų kolegiją priima ir iš jos pašalina Advokatų kolegijos prezidiumas, kurį renka kolegijos narių visuotinis susirinkimas.

Organizuoti advokatų kolegijas ir vadovauti jų veiklai yra pavesta TSRS Teisingumo ministerijai per sąjunginių ir autonominių respublikų teisingumo ministerijas ir teisingumo ministerijų valdybas prie sričių, kraštų darbo žmonių deputatų Tarybų.

Valdymo teisingumo srityje organai prižiūri, kad advokatų kolegijos tiksliai vykdytų TSRS LKT 1939 m. rugpiučio 16 d. patvirtintus Advokatūros nuostatus¹. Šie nuostatai nustatė kolegijų uždavinius, ratą asmenų, turinčių teisę būti kolegijos nariais, tvarką priimti į kolegijas ir pašalinti iš jų sudėties, kolegijos reikalų valdymą ir t. t.

Instrukcijas šiems nuostatams taikyti leidžia TSRS Teisingumo ministras.

TSRS Teisingumo ministras ir sąjunginių respublikų teisingumo ministrai turi teisę nušalinti priimtus į kolegiją advokatus. Advokatų kolegijos prezidiumo nutarimai dėl atsisakymo priimti kolegijos nariais arba dėl advokatų pašalinimo iš kolegijos gali būti apskųsti sąjunginės ar autonominės respublikos Teisingumo ministrui, o pastarųjų sprendimai — TSRS Teisingumo ministrui, kurio sprendimas yra galutinis.

Sąjunginės ar autonominės respublikos Teisingumo ministerija tvirtina planus juridinėms konsultacijoms steigti krašto, srities, respublikos rajoniniuose centruose ir miestuose. Sutinkamai su tais planais advokatų kolegijų prezidiumai organizuoja juridines konsultacijas, nustato jų sudėtį ir buveinę.

TSRS Teisingumo ministerija nustato tvarką advokatų teikiamai juridinei pagalbai apmokėti, kolegijų prezidiumų narių ir juridinių konsultacijų vedėjų tarnybines algas.

Tvarką advokatų kolegijų narių drausminėms byloms nagrinėti nustato taip pat TSRS Teisingumo ministerija. Sąjunginių ir autonominių respublikų teisingumo ministrai nagrinėja skundus dėl paskirtų drausminių nuobaudų.

Advokatų kolegijų prezidiumai teikia ataskaitas apie kolegijų veiklą atitinkamai — sąjunginės ar autonominės respublikos Teisingumo ministerijai, Teisingumo ministerijos valdybai prie darbo žmonių deputatų Tarybos.

¹ TSRS NR, 1939 m., Nr. 49, 394 str.

**§ 6. Teismo sprendimų vykdymo organizavimas
ir vadovavimas jam**

Valdymo teisingumo srityje organams yra pavesta vadovauti teisminių vykdytojų darbo organizavimui. Teisminis vykdytojas — esąs prie teismo pareigūnas, kuriam yra pavesta priverstinai vykdyti teismo sprendimus bei nutartis civilinėse bylose ir nuosprendžius baudžiamosiose bylose, kiek tai liečia turtines išieškas.

Teisminius vykdytojus skiria sąjunginės respublikos Teisingumo ministras, o autonominėse respublikose — autonominės respublikos Teisingumo ministras. RTFS Respublikoje ir Ukrainos TS Respublikoje teisminius vykdytojus skiria Teisingumo ministerijos valdybos prie srities arba krašto darbo žmonių deputatų Tarybos viršininkas.

Bendrąjį vadovavimą teisminių vykdytojų darbui vykdo TSRS Teisingumo ministerija per sąjunginių ir autonominių respublikų ministerijas ir sąjunginių respublikų teisingumo ministerijų valdybas prie kraštų, sričių darbo žmonių deputatų Tarybų. Betarpiškai jų darbui vadovauja atitinkami teismai.

C. LIAUDIES ŪKIO VALDYMAS

XIII SKYRIUS

BENDRIEJI TSRS LIAUDIES ŪKIO VALDYMO PAGRINDAI

- § 1. Valstybinių organų ūkinės organizacinės veiklos reikšmė.
- § 2. Valstybinių organų kompetencijos ūkio srityje paskirstymas.
- § 3. Liaudies ūkio valstybinio valdymo organų rūšys.
- § 4. Socialistiniai ūkininkavimo metodai

§ 1. Valstybinių organų ūkinės organizacinės veiklos reikšmė

1. Svarbiausia socialistinės valstybės funkcija šalies viduje antrojoje jos išsivystymo fazėje yra valstybinių organų ūkinė organizacinė veikla. Ji pasireiškia: 1) žymiu valstybinių išlaidų kapitalinei statybai padaugėjimu, 2) žymiu centrinių ir vietinių ūkio valdymo organų skaičiaus padidėjimu ir valstybinių organų veiklos ūkio srityje išsiplėtimu, 3) tuo, kad pagrindinę vietą valstybinio valdymo aktų tarpe užima ūkio valdymo aktai.

Per trejus trečiojo penkmečio metus (1938—1940 m.) iš TSRS valstybinio biudžeto buvo asignuota liaudies ūkiui tris kartus daugiau, kaip pirmojo penkmečio metais. Pokariniais metais nuolat didėjo valstybiniai asignavimai liaudies ūkiui: 132 milijardai rublių arba 36,8% TSRS biudžeto — 1947 m. ir 149 milijardai rublių arba 38,4% TSRS biudžeto — 1948 m.

Antrojoje socialistinės valstybės išsivystymo fazėje žymiai padidėjo ūkinio valdymo organų skaičius.

Tarybinių valstybinių organų darbas ūkio srityje išsiplėtė. Atsirado naujos ūkio valstybinio valdymo šakos ir ryšium su tuo buvo įsteigti nauji valstybiniai organai. Tarybiniai valstybiniai organai vis giliau įsitraukė į gamybinių procesų, į visų TSRS ūkinio gyvenimo pusių organizavimą. Po Stalino Konstitucijos priėmimo buvo įsteigtos naujos ūkinės ministerijos (mašinų gamybos, staklių gamybos, paruošų ir kt.), įsteigta eilė specialių vadybų (Vyriausioji Šiaurės jūrų kelio valdyba, Vyriausioji kalnų pramonės valstybinės priežiūros valdyba, Vyriausioji valdyba verslinės ir vartotojų kooperacijos reikalams, Miško, miško cheminės ir medžio apdirbimo pramonės valdyba ir kt.).

Pagrindinę vietą valstybinio valdymo aktų tarpe užima ūkio valdymo aktai. Šį faktą nulemia ta aplinkybė, kad valstybinių organų darbe svarbiausią vaidmenį vaidina partijos ir Tarybų valstybės uždaviniai, kuriuos išsamiai apibrėžė draugas Stalinas: „...atstatyti nukentėjusius šalies rajonus, atstatyti prieškarinį pramonės ir žemės ūkio lygį ir po to viršyti tą lygį daugiau ar mažiau žymiu mastu“¹, pakelti liaudies materialinę gerovę ir dar daugiau sustiprinti Tarybų valstybės karinę bei ekonominę galią.

Bolševikų partijos ir tarybinės vyriausybės milžiniškas organizuojamasis darbas, mūsų partijos vadovaujamų masių darbo pakilimas užtikrino, kad penkmečio plano TSRS liaudies ūkiui atkurti ir išvystyti 1946—1950 m. užduotys buvo sėkmingai įvykdytos. 1948 m. TSRS liaudies ūkio išsivystymo prieškarinis lygis buvo ne tik pasiektas, bet ir viršytas. Palyginti su 1940 m., bendroji pramonės produkcija sudarė 118%, geležinkelių transporto krovinių apyvarta padidėjo 27%. Per 1946—1950 m. pastatyta, atstatyta ir paleista veikti apie 4 tūkstančiai valstybinių pramonės įmonių. Bendrasis grūdų derlius beveik pasiekė 1940 m. lygį, o vidutinis grūdinių kultūrų derlius nuo vieno hektaro prašoko prieškarinį lygį.

Pramonės ir žemės ūkio augimas leido dar 1947 m. pabaigoje įvykdyti piniginę reformą ir likviduoti kortelių maisto produktams ir pramoninėms prekėms sistemą. Dėl žymaus sumažinimo kainų prekėms, taip pat ryšium su piniginio darbo užmokesčio padidėjimu realusis darbininkų ir tarnautojų darbo užmokestis 1948 metais, palyginti su 1947 metais, pakilo daugiau kaip du kartus.

1948 metų antrajame pusmetyje toliau pakilus liaudies ūkiui, padidėjus masinio vartojimo prekių gamybai ir pasiekus naujų laimėjimų produkcijos savikainos mažinimo srityje, susidarė galimumas vėl sumažinti masinio vartojimo prekių kainas nuo 1949 m. kovo 1 d.

Dėl naujo kainų sumažinimo vėl žymiai pakilo rublio perkamoji galia, vėl rimtai padidėjo darbininkų bei inteligentijos realusis darbo užmokestis ir vėl žymiai sumažėjo valstiečių išlaidos perkant pramonines prekes.

Didžiulis darbas yra atliktas gyvenamųjų namų statybos ir gyvenamųjų vietovių gerovinio sutvarkymo srityje.

2. Tarybinė socialistinė valstybė betarpiškai nustato ir vairuoja TSRS ūkinį gyvenimą, betarpiškai valdo valstybinę (visos liaudies) nuosavybę. Tai iš pagrindų ir iš principo skiria mūsų valstybę nuo bet kurios buržuazinės valstybės. Buržuazinė valstybė

¹ J. Stalinas. Kalba rinkiminiame Maskvos m. Stalino rinkiminės apygardos rinkėjų susirinkime 1946 m. vasario 9 d., 1946 m., 20 psl.

yra „... šalies gynybos organizavimo, „tvarkos“ apsaugos organizavimo institutas, mokesčių rinkimo aparatas. Ūkis gi tiesiogine jo prasme mažai terūpi kapitalistinei valstybei, jis ne jos rankose“¹.

Atvirkščiai, kapitalistinė valstybė yra kapitalistinio ūkio rankose. Vadinas, ūkinio organizacinio darbo funkcija yra svetima išnaudotojinei valstybei, nes ūkį valdo patys kapitalistai. Monopolistinio kapitalo grobuonys panaudoja valstybinį aparatą pelningiems užsakymams iš valstybės gauti, kapitalisto nuosavybės teisei ir darbininkų masių išnaudojimo „tvarkai“ apsaugoti. Buržuazinių valstybių vyriausybės visiškai priklauso nuostambiausių kapitalistų. Pasikalbėjime su pirmąja amerikiečių darbininkų delegacija 1927 m. rugsėjo 9 d. draugas Stalinas ryškiai apibūdino kapitalistinių vyriausybių ir finansinio kapitalo savitarpio santykius: „Aš žinau, kad visą eilę kapitalistinių vyriausybių kontroliuoja stambiausieji bankai, nežiūrint „demokratinė“ parlamentų buvimo. Parlamentai įtikinėja, kad kaip tik jie kontroliuoja vyriausybes. O iš tikrųjų išeina, kad vyriausybių sudėtį iš anksto nustato ir jų veiksmus kontroliuoja stambiausieji finansiniai konsorciūmai. Kas gi nežino, kad nė vienoje kapitalistinėje „valstybėje“ negali būti sudarytas kabinetas prieš stambiausių finansinių tūzų valią: reikia tik padaryti finansinį spaudimą, — ir ministrai lekia iš savo vietų, kaip padūkę. Tai iš tikrųjų yra bankų vykdoma vyriausybių kontrolė, nepaisant tariamosios parlamentų kontrolės“².

§ 2. Valstybinių organų kompetencijos ūkio srityje paskirstymas

Stalino Konstitucija nustatė, kad TSR Sąjungos žiniai, jos aukščiausiųjų valdžios organų ir valstybinio valdymo organų asmenyje, priklauso: bendrasąjunginės reikšmės pramonės ir žemės ūkio įstaigų bei įmonių, taip pat prekybos įmonių valdymas, transporto ir ryšių valdymas; TSRS liaudies ūkio planų nustatymas ir liaudies ūkio apskaitos vieningos sistemos organizavimas; lėšų skyrimas ūkiui iš valstybinio biudžeto.

TSRS Ministrų Taryba, kaip aukščiausiasis vykdomasis ir tvarkomasis valstybinės valdžios organas, vienija TSRS bendrasąjunginių ir sąjunginių respublikinių ūkinių ministerijų ir kitų jai vadybinių įstaigų darbą ir nustato jam linkmę; imasi priemonių liaudies ūkio planui įvykdyti; reikalui esant sudaro prie savęs

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 10 leid., 601—602 psl.

² Ten pat, 174 psl.

specialius organus (komitetus, vyriausiasias valdybas ir kt.) ūkinės statybos reikalams.

Vietinė pramonė, vietiniai kuro resursai, komunalinis ūkis, vandenų ūkis, vietinis kelių tinklas, butų bei civilinė statyba ir automobilių transporto organizavimas priklauso daugiausia sąjunginių respublikų ir, vadinasi, jų ministrų tarybų kompetencijai.

Vietiniai valstybinės valdžios organai vadovauja vietinei ūkinei statybai, remdamiesi aukštesniųjų valstybinių organų nurodymais. Jie tvirtina ūkinės statybos savo teritorijoje planus, atsižvelgdami į vietinius ypatumus, ir užtikrina jų įvykdymą. Vietiniai valstybinės valdžios organai ir jų vykdomieji bei tvarkomieji organai padeda aukštesnio pavaldumo organizacijoms bei įmonėms vykdyti ūkinius planus, teikdami joms reikalingą pagalbą.

Šakinio valdymo organai — ministerijos ir specialios vadybos — arba vadovauja vadybingoms jiems ūkinėms įstaigoms bei įmonėms, arba betarpiškai valdo jas. Sutinkamai su bendrąja valstybinio valdymo organų klasifikacija, jie yra skirstomi į bendrasąjunginius, sąjunginius respublikinius, respublikinius ir vietinius.

Sąjunginių bei autonominių respublikų, kraštų, sričių, rajonų ir miestų ūkinio valdymo organų pavaldumo tvarka — pavaldumas tik aukštesniesiems organams vertikališkai arba „dvigubas“ pavaldumas — pareina nuo ūkio šakos pobūdžio ir jos valdymo ypatumų.

Vykdomieji ir tvarkomieji valstybinės valdžios organai — ministrų tarybos ir vietinių Tarybų vykdomieji komitetai, — taip pat šakinio valdymo organai vadovauja kooperatyvinių ir kitokių visuomeninių organizacijų ūkinei veiklai, kontroliuoja ir prižiūri ją. Šių organizacijų ūkinę veiklą taip pat nustato ir vairoja liaudies ūkio planas, ir planinės užduotys joms yra vieningo liaudies ūkio plano dalis. Ūkinės veiklos taisyklių laikymasis yra privalomas ir kooperatyvinėms, ir kitokioms visuomeninėms organizacijoms.

§ 3. Liaudies ūkio valstybinio valdymo organų rūšys

Liaudies ūkis apima eilę šakų: pramonę, žemės ir miškų ūkį, valstybines paruošas, transportą, ryšius, prekybą, butų bei komunalinį ir kelių ūkį, statybą.

Pareinamai nuo vadybingos ūkio šakos, skiriami pramonės, žemės ūkio, miškų ūkio, transporto ir t. t. valstybinio valdymo organai.

Esmingesnę reikšmę turi valstybinio valdymo organų ūkio srityje klasifikavimas pareinamai nuo jų vykdomų funkcijų pobūdžio. Vienu valstybinio valdymo organų funkcijos yra vadovauti vadybingoms įmonėms bei ūkinėms organizacijoms ir betarpiškai valdyti jas (ministerijos, savarankiškos vyriausiosios valdybos prie ministrų tarybų), kitų organų funkcijos yra organizuoti liaudies ūkio aprūpinimą medžiagomis, kuru ir įrengimais, trečiųjų funkcijos yra vykdyti valstybinę kontrolę ir priežiūrą, kad būtų laikomasi nustatytų ūkio tvarkymo taisyklių (pvz., architektūros bei statybos kontrolės organai, kalnų pramonės valstybinės priežiūros organai).

Taip, pvz., savo pranešime „Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos XXXI-sios metinės“ draugas Molotovas pažymėjo, kad, sutinkamai su kilusiais sudėtingesniais vadovavimo sustiprėjusiam liaudies ūkiui uždaviniais, tarybinei vyriausybei ir bolševikų partijai iškilo nauji uždaviniai valstybinio planavimo srityje, liaudies ūkio materialinio techninio aprūpinimo organizavimo ir priešakinės technikos įdiegimo į visas ūkio šakas srityje. Sutinkamai su tuo TSRS Ministrų Tarybos Valstybiniam Planavimo Komitetui yra pavestas svarbiausias uždavinys — koordinuoti atskiras ūkio šakas ir pagreitinti jų kilimą, kontroliuoti, kad būtų vykdomi bendrosios produkcijos, pagrindinės nomenklatūros, asortimento ir produkcijos kokybės gerinimo planai.

Valstybinių materialinių rezervų sukaupimas taip pat turi labai svarbią reikšmę. Rezervai yra galinga priemonė visokiems sunkumams įveikti ir tikra garantija prieš visokius atsitiktinumus ir netikėtumus, kurių gali pasitaikyti TSRS ūkinio išsivystymo kelyje.

Valstybinių materialinių ir maisto rezervų sudarymo uždavinius išspręsti yra pavesta bendrasąjunginei Valstybinių maisto ir materialinių rezervų ministerijai.

§ 4. Socialistiniai ūkininkavimo metodai

Socialistiniai ūkininkavimo metodai yra ūkinis apskaičiavimas ir taupymo režimas.

Ūkinio apskaičiavimo esmė, vaidmuo ir reikšmė parodyti III skyriaus § 2. Čia mes nurodysime, kad ūkiskaita turi didžiausią reikšmę valstybinių įmonių ir ūkinių organizacijų veiklai. Ūkiskaita yra betarpiškai susijusi su liaudies ūkio planavimu ir sutartiniais santykiais tarp ūkinių organizacijų. Tarybinė sutartinių santykių sistema yra geriausia priemonė ūkiniam planui suderinti su ūkinio apskaičiavimo principais. „Mūsų ūkinių orga-

nizacijų darbas yra tvarkomas sutinkamai su liaudies ūkio planu. Šiuo pagrindu tarp jų sudaromos sutartys nustatytomis valstybinėmis kainomis. Kartu su tuo partija reikalauja įdiegti ūkiskaitą į ūkinę praktiką... Ir planas, ir sutartys, ir ūkiskaita, visa tai yra vieningos bolševikinės ūkinės politikos elementai“¹.

Svarbiausias valstybinio valdymo organų uždavinys ūkio srityje yra pavaldžių įmonių veiklos organizavimas, griežtai laikantis visų „vieningos bolševikinės ūkinės politikos“ elementų.

Antrasis socialistinio ūkininkavimo metodas yra taupymo režimas. „Kai kurie mūsų ūkiniai darbuotojai, — nurodė drg. Ždanovas, — ligi šiol nesupranta, kad taupymo režimas, apie kurį ne kartą kalbėjo Leninas ir Stalinas, ne trumpalaikė kampanija, o socializmui būdingas ūkininkavimo metodas. Tarybiniai žmonės privalo nuolat atsiminti šiuos nurodymus ir nenukrypstamai vadovautis jais savo darbe“². Taupymo režimas turi galvoje ryžtingą kovą su neūkiškumu, su išpūstais etatais, su aukšta produkcijos savikaina ir mūsų vidaus resursų, visų sankaupų šaltinių mobilizavimą liaudies ūkio išvystymo reikalams.

Ūkiskaitos pagrindais veikiančių įmonių kovoje dėl socialistinių sankaupų didinimo, dėl visokeriopo produkcijos savikainos mažinimo esant reikiamai jos kokybei, ir dėl premijų už gamybinių užduočių įvykdymą ir viršijimą dalies darbininkų ir tarnautojų uždarbyje didinimo svarbų vaidmenį vaidina įmonės direktoriaus fondas³.

Direktoriaus fondas yra sudaromas sąjunginės, respublikinės ir vietinės priklausomybės pramonės įmonėse, tarybiniuose ūkiuose, statybos bei montavimo organizacijose, komunalinėse ir automobilių transporto įmonėse bei ūkiuose, geležinkelių transporte, TSRS Prekybos ministerijos prekybinėse įmonėse ir Ryšių ministerijos įmonėse (kur jis vadinamas viršininko fondu), kurios įvykdė valstybinį planą nustatyto asortimento prekių produkcijai išleisti, užduotis produkcijos savikainai sumažinti ir planą pelnui gauti realizuojant produkciją.

Direktoriaus fondas sudaromas iš atskaitymų nuo planinio pelno (arba nuo santaupų dėl produkcijos savikainos sumažinimo tose įmonėse, kuriose planu pelnas nėra numatytas) — 4% dydžio vienos įmonės (daugiausia sunkiojoje pramonėje),

¹ Molotovas, Kovoje dėl socializmo. Kalbos ir straipsniai, II leid. 1935 m., 380 psl.

² Ždanovas, Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos XXIX metinės, 1946 m., 11 psl.

³ Žr. TSRS Ministrų Tarybos 1946 m. gruodžio 5 d. nutarimą (TSRS NR, 1946 m., Nr. 14, 272 str.), TSRS Ministrų Tarybos 1947 m. gegužės 10 d. nutarimą (TSRS NR, 1947 m., Nr. 3, 61 str.) ir kt.

10% — kai kuriose svarbesnėse sunkiosios pramonės šakose (juodosios metalurgijos, anglies pramonės ir kt.) ir 2% — kitose įmonėse, ir iš atskaitymų nuo neplaninio pelno arba antplaninių santaupų dėl savikainos sumažinimo — atitinkamai 50, 75 ir 25% dydžio.

Direktorius fondo lėšos yra naudojamos pagal sąmatą, kurią įmonės direktorius suderina su fabriko bei gamyklos komitetu, būtent: 50% fondo panaudojama gamybai plėsti ir įmonės butų fondui statyti bei remontuoti virš planinių kapitalo investicijų ir 50% — įmonės darbininkų kultūriniam buitiniam aptarnavimui gerinti, taip pat individualiniam darbininkų premijavimui, kelionėms į poilsio namus bei sanatorijas įgyti ir vienkartinėms pašalpoms darbininkams teikti.

XIV SKYRIUS

PRAMONĖS VALDYMAS

§ 1. Pagrindiniai uždaviniai socialistinės pramonės srityje.

§ 2. Pramonės valstybinio valdymo organų sistema. § 3. Valstybinis vadovavimas kooperatyvinių organizacijų pramonei

§ 1. Pagrindiniai uždaviniai socialistinės pramonės srityje

Vadovaujantį vaidmenį TSRS liaudies ūkyje vaidina socialistinė pramonė.

Ji yra sukurta pagal Lenino ir Stalino planą. Socialistinės pramonės išsivystymo pagrindinės išdavos, užtikrinusios Tarybų Sąjungos nepriklausomybę ir karinę ekonominę galią, yra tokios: aukšti pramonės augimo tempai, plačiai išvystytos gamybos priemonių savos pramonės — ypač mašinų statybos ir metalo apdirbimo pramonės — sukūrimas; pramonės geografinės dislokacijos pakeitimas ir naujų pramonės bazių sudarymas rytiniuose TSRS rajonuose; pramoninės gamybos technikos revoliucionizavimas; Tarybų Sąjungos darbininkų klasės materialinis, politinis ir kultūrinis išaugimas.

Penkmečio planas TSRS liaudies ūkiui atkurti ir išvystyti 1946—1950 m. iškėlė pagrindinį uždavinį: atstatyti prieškarinį pramonės lygį ir po to viršyti tą lygį. „Kai dėl planų ilgesniam laikotarpiui, — nurodo draugas Stalinas, — tai partija ketina suorganizuoti naują galingą liaudies ūkio pakilimą, kuris įgallintų mus pakelti mūsų pramonės lygį, pvz., trigubai, palyginti su prieškariniu lygiu. Mums reikia pasiekti to, kad mūsų pramonė galėtų kasmet pagaminti iki 50 milijonų tonų ketaus, iki 60 milijonų tonų plieno, iki 500 milijonų tonų anglies, iki 60 milijonų tonų naftos. Tik šia sąlyga galima laikyti, kad mūsų Tėvynė bus garantuota nuo visokių atsitiktinumų. Tam reikės, tur būt, trijų naujų penkmečių, jeigu ne daugiau. Bet šitą dalyką galima padaryti, ir mes turime jį padaryti“¹.

¹ J. Stalinas, Kalba rinkiminiame Maskvos m. Stalino rinkiminės apygardos rinkėjų susirinkime 1946 m. vasario 9 d., 1946 m., 21 psl.

§ 2. Pramonės valstybinio valdymo organų sistema

Žymi pramonės įmonių dalis yra pramoninių ministerijų (Mašinų ir prietaisų gamybos, Naftos pramonės, Chemijos pramonės, Lengvosios pramonės ir kt.) žinioje. Tam tikrą pramoninės produkcijos dalį teikia nepramoninės ministerijos, kurių sudėtyje yra pramonės įmonių (Susisiekimo ministerija, Ryšių ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija ir kt.). Daug produkcijos teikia verslinė kooperacija, kuri veikia vadovaujama valstybinių organų. 1946 m. RTFSR verslinė kooperacija davė produkcijos 9,8 milijardo rublių sumai.

Valdymo požiūriu valstybinė pramonė skirstoma į: a) bendrasąjunginės, b) respublikinės ir c) vietinės reikšmės pramonę.

Bendrasąjunginės reikšmės pramonė yra bendrasąjunginių ministerijų (Sunkiosios mašinų gamybos, Anglies pramonės, Aviacijos pramonės, Automobilių pramonės, Elektros pramonės, Metalurgijos pramonės ir kt.) žinioje. Jos betarpiškai valdo vadybingas joms pramonės įmones.

Respublikinės reikšmės pramonę betarpiškai valdo atitinkama sąjunginės respublikos ministerija, kuri paprastai yra pavaldi sąjunginės respublikos Ministrų Tarybai ir to paties pavadinimo TSRS ministerijai. Kitaip sakant, respublikinės reikšmės pramonė yra žinioje sąjunginių respublikų ministerijų, kurios veikia to paties pavadinimo TSRS sąjunginių respublikinių ministerijų vadovaujamos.

TSRS sąjunginės respublikinės ministerijos (Maisto pramonės, Lengvosios pramonės, Žuvies pramonės, Statybinių medžiagų pramonės ir kt.) betarpiškai valdo tik ribotą skaičių įmonių (pagal TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo patvirtintą sąrašą) ir vadovauja kitoms per to paties pavadinimo sąjunginių respublikų ministerijas. Skirtumas yra tas, kad, betarpiškai valdydama, ministerija pati organizuoja darbą, aprūpina žaliava, tvirtina pavaldžių įmonių apyskaitas bei balansus ir t. t. Kai TSRS ministerija vadovauja respublikinės priklausomybės įmonėms, ji duoda vadovaujamus nurodymus dėl darbo organizavimo, dėl aprūpinimo žaliava, dėl suvestinių apyskaitų patikrinimo, dėl kalbamųjų įmonių darbo.

Tačiau reikia pažymėti, kad planų sudarymas tam tikrai, sąjunginės respublikinės ministerijos vadovaujamai, pramonės šakai išvystyti, techninis vadovavimas (atskirai imant, technologinės drausmės užtikrinimas), pramoninės produkcijos standartizavimas (jei nėra nustatytų bendrasąjunginių standartų), produkcijos reikiamos kokybės užtikrinimas paprastai koncentruojasi TSRS ministerijos rankose.

Vietinės reikšmės pramonė, kurios išvystymui skiriama daug dėmesio, yra žinioje daugiausia respublikinių ministerijų — Vietinės pramonės ministerijos, Vietinio kuro pramonės ministerijos, Baldų pramonės ir stalių dirbinių ministerijos (Ukrainos TSR), Skalūninės chemijos pramonės ministerijos (Estijos TSR).

Sąjunginės respublikinės ir respublikinės ministerijos turi kraštuose ir srityse vietinius organus, atitinkamų valdybų (lengvosios pramonės, maisto pramonės ir kt.) arba vietinės pramonės ir vietinio kuro pramonės skyrių asmenyje.

Rajonuose ir miestuose yra tik vietinės pramonės skyriai.

Lengvosios pramonės, maisto pramonės ir miško pramonės valdybas sudaro kraštų (sričių) darbo žmonių deputatų Tarybos sutinkamai su krašto (srities) ūkio ypatumais ir patvirtinant atitinkamoms sąjunginėms respublikinėms ministerijoms.

Pramonės įmonės valdo arba betarpiškai ministerijų vyriausiosios valdybos, arba ministerijų steigiami trestai. Pirmuoju atveju valdymas yra sukonstruotas dviejų grandžių sistema: ministerijos vyriausioji valdyba — įmonė; antruoju atveju veikia trijų grandžių sistema: ministerijos vyriausioji valdyba — trestas — įmonė. Kai kuriose pramonės šakose (anglies, naftos) valdymas konstruojamas keturių grandžių sistema: vyriausioji valdyba — kombinatas — trestas — įmonė.

Pagrindinė yra dviejų grandžių valdymo sistema, kuri visiškai atitinka XVII-ojo VKP(b) suvažiavimo sprendimą dėl tarpinių grandžių tarp ministerijos ir įmonės sumažinimo.

Betarpiškai valdydamos įmonę, ministerijos, atitinkamų vyriausiųjų valdybų asmenyje, skiria įmonių direktorius, vyriausiuosius inžinierius ir kitus vadovaujančius darbuotojus, betarpiškai organizuoja darbą, vykdo techninį ir materialinį aprūpinimą, organizuoja produkcijos realizavimą ir t. t.

Esant trijų grandžių valdymo sistemai (vyriausioji valdyba — trestas — įmonė), artimiausia ministerijai grandis yra trestas. Trestas yra savarankiškas ūkinis vienetas, turįs juridinio asmens teises ir veikiąs ūkiskaitos pagrindais. Tresto priešakyje yra ministerijos skiriamas valdytojas. Tresto valdytojas savarankiškai tvarko visą operatyvinį ir administracinį tresto darbą, tvarko tresto reikalus ir esantį jo žinioje turtą, sudaro sutartis, santomius ir atlieka operacijas, įeinančias į tresto kompetencijos sritį. Su tresto sudėtyje esančiomis įmonėmis ministerija paprastai santykiauja per trestą.

Krašto (srities) reikšmės įmonės, kaip taisyklė, valdo kraštų (sričių) vietinės pramonės arba vietinio kuro pramonės skyriai.

Kai kada greta skyrių sudaromi šakiniai trestai.

Rajono ir miesto reikšmės įmonės paprastai susivienija į ūkiškai pagrįstais veikiančius organus — į rajonų ar miestų pramonės kombinatus arba į rajonų ar miestų maisto kombinatus.

Pagrindinė grandis ministerijoje (bendrasąjunginėje, sąjunginėje respublikinėje ir respublikinėje) yra vyriausioji valdyba.

Vyriausioji valdyba yra gamybinis techninis štabas pavaldžioms įmonėms betarpiškai valdyti arba vadovauti. Vyriausiosios valdybos aparatas yra sudarytas taip, kad galima būtų apimti visas įmonės veiklos puses. Todėl vyriausiosios valdybos sudėtyje yra šie skyriai: gamybinis tvarkomasis, techninis, planavimo, finansų, kadru darbininkų ir darbo užmokesčio.

Ypatingą reikšmę turi gamybinis tvarkomasis ir techninis skyriai. Pirmojo uždavinys yra vykdyti gamybinį techninį vadovavimą arba valdymą, nuolatinę kontrolę ir padėti šalinti trūkumus darbe.

Techniniai skyriai užtikrina technologinės drausmės laikymąsi, produkcijos kokybės gerinimą, gamybinio proceso ritmingumą; jie taip pat paruošia techninio eksploatavimo taisykles ir priemones naujiems įrengimų tipams įsisavinti.

§ 3. Valstybinis vadovavimas kooperatyvinių organizacijų pramonei

Aukščiau buvo nurodyta, kad verslinių kooperatyvinių organizacijų pramonė duoda žymią produkciją.

1946 m. lapkričio 9 d. TSRS Ministrų Taryba priėmė nutarimą „Dėl išvystymo miestuose ir gyvenvietėse kooperatyvinės prekybos maisto ir pramoninėmis prekėmis ir dėl padidinimo maisto bei plataus vartojimo prekių gamybos kooperatyvinėse įmonėse“.

Šis nutarimas įpareigojo verslinę ir vartotojų kooperaciją, taip pat invalidų kooperaciją visomis priemonėmis vystyti pramonę, gaminančią plataus vartojimo prekes ir maisto dalykus, užtikrinti asortimento išplėtimą ir savo produkcijos kokybės gerinimą.

Vartotojų kooperacijai ir invalidų kooperacijai buvo suteikta teisė supirkinėti rinkoje, susidarančiomis įvykdžius valstybines prievoles kainomis, žemės ūkio produktų perteklius.

Gamybinė kooperacija buvo atleista nuo nebūdingų jai pramonės užsakymų ir perjungė savo įmones į plataus vartojimo prekių gaminimą gyventojams. Vykdydama TSRS Vyriausybės nutarimą, verslinė kooperacija įsteigė naujas įmones, plačiau

panaudoja vietinę žaliavą ir valstybinės pramonės atliekas ir geriau sunaudoja valstybės skiriamą žaliavą.

Be to, pagal aukščiau nurodytą nutarimą TSRS Vyriausybė perdavė verslinei kooperacijai dalį nepanaudotų valstybinėje pramonėje įrengimų, įrankių ir žaliavos.

Kartu TSRS Ministrų Taryba, taip pat siekdama sustiprinti vartotojų kooperacijos ir verslinės kooperacijos darbą, suteikė joms eilę mokestinių lengvatų.

Be to, kooperacijai taip pat yra suteiktas galimumas, valstybei kontroliuojant, nustatinėti kainas kooperatyvinių įmonių gaminiams prekėms.

Siekiant padėti kooperatyvinėms organizacijoms toliau vystyti prekybą ir plataus vartojimo prekių gamybą, taip pat sustiprinti valstybinę kooperatyvinių organizacijų darbo, vartotojų draugijų, verslinės kooperacijos ir invalidų kooperacijos artelių įstatų griežto laikymosi kontrolę, prie TSRS Vyriausybės yra Vyriausioji verslinės ir vartotojų kooperacijos reikalams valdyba, sąjunginėse ir autonominėse respublikose — verslinės kooperacijos valdybos prie ministrų tarybų, o kraštuose, srityse ir respublikinės priklausomybės miestuose — vyresnieji inspektoriai su revizorių aparatu.

Tiems patiems tikslams prie RTFSR Ministrų Tarybos buvo sudaryta Verslinės kooperacijos miško, miško chemijos ir medžio apdirbimo pramonės valdyba.

XV SKYRIUS

ŽEMĖS ŪKIO IR MIŠKŲ ŪKIO VALDYMAS

§ 1. Pagrindiniai uždaviniai žemės ūkio ir miškų ūkio srityje.
§ 2. Valstybinis vadovavimas kolūkių statybai. § 3. Tarybinių ūkių valdymas. § 4. Valstybinis reguliavimas individualinių valstiečių ūkių atžvilgiu. § 5. Miškų ūkio valdymas. § 6. Vandens ūkio valdymas. § 7. Gyventojų persikėlimo valdymas. § 8. Vadovavimas medžioklės ūkiui; žvejybos priežiūros pagrindai

§ 1. Pagrindiniai uždaviniai žemės ūkio ir miškų ūkio srityje

Penkmečio planas TSRS liaudies ūkiui atkurti ir išvystyti 1946—1950 m. iškėlė kaip pagrindinį uždavinį — atstatyti prieškarinį žemės ūkio lygį ir po to žymiu mastu viršyti tą lygį. Siekiant šių tikslų, reikėjo pakelti žemės ūkį TSRS tautų materialinei gerovei užtikrinti ir pagrindinių vartojimo dalykų gausumui šalyje sudaryti.

Penkmečio plano įstatymas pripažino esant būtina užtikrinti visapusišką kolūkių visuomeninio ūkio sustiprinimą. Planas numatė viso TSRS liaudies ūkio produkcijos pakilimą į penkmečio pabaigą 27%, palyginti su 1940 m., ir gamybos kilimo plano įvykdymui užtikrinti nustatė žymios apimties kapitalinius darbus žemės ūkyje.

Svarbiausias žemės ūkio uždavinys 1946—1950 m. yra „visomis priemonėmis kelti derlingumą ir didinti bendrąją žemės ūkio produkciją, žymiai pakeliant žemės darbų kultūrą ir plačiai panaudojant priešakinio agronomijos mokslo pasiekimus“.

VKP(b) CK vasario (1947 m.) Plenumas priėmė plačią sistemą priemonių žemės ūkio atstatymo ir tolesnio išvystymo tempams pagreitinti (stiprinti kolūkius organizaciniu ūkiniu požiūriu, griežčiausiai laikantis stalininių Žemės ūkio artelės įstatų; visomis priemonėmis stiprinti ir vystyti kolūkių visuomeninį turtą; gerinti kolūkiečių darbo organizaciją ir atlyginimą, likviduojant lygiavą darbadienių priskaityme ir pajamų paskirstyme, taikant teisingas išdirbio normas ir tinkamesnius darbo apmokėjimo metodus; ryžtingai stiprinti MTS, gerinant vadovaujančių kadro parinkimą, įvedant tinkamesnes traktorininkų darbo

apmokėjimo formas ir keliant jų vaidmenį kovoje dėl aukšto derliaus; plačiu mastu ruošti ir tobulinti žemės ūkio specialistus; aprūpinti žemės ūkį naujais traktoriais, žemės ūkio mašinomis, automašinomis; gerinti trąšų ir degalų tiekimą).

Milžinišką politinę reikšmę žemės ūkio pakėlimui ir valstybinio vadovavimo kolūkiams sustiprinimui turi TSRS Ministrų Tarybos ir VKP(b) Centro Komiteto 1946 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl priemonių Žemės ūkio artelės įstatų pažeidimams likviduoti kolūkiuose“¹. TSRS Ministrų Taryba ir VKP(b) CK griežtai pasmerkė iškeltus aikštėn Partijos ir Vyriausybės politikos pažeidimus kolūkių statyboje (neteisingą darbadienių naudojimą, kolūkių visuomeninių žemių ir kolūkių turto grobstymą, kolūkių valdymo demokratinį pagrindų pažeidimą), įvertindami juos kaip „... didžiai žalingus kolūkių reikalui ir labai pavojingus visai mūsų šalies socialistinei statybai“. TSRS Ministrų Taryba ir VKP(b) CK įpareigojo sąjunginių respublikų partinių bei tarybinių organizacijų vadovus, taip pat sričių ir kraštų organizacijų vadovus skubiai likviduoti Žemės ūkio artelės įstatų — pagrindinio įstatymo pastatyti naujai visuomenei kaime — pažeidimus, pilnutinai užtikrinti įstatų veikimą ir apsaugoti kolūkius nuo kėsinių į jų turtą.

Didelį vaidmenį vykdant VKP(b) CK vasario (1947 m.) Plenumo direktyvas ir TSRS Ministrų Tarybos ir VKP(b) CK 1946 m. rugsėjo 19 d. nutarimą vaidina Kolūkių reikalams taryba prie TSRS Vyriausybės (žr. VII skyr. § 2).

Vykdant aukščiau nurodytas direktyvas, buvo įgyvendintos priemonės reorganizuoti žemės ūkio valstybinio vadovavimo aparatui.

Antai, siekiant pašalinti organizacinius trūkumus ir paralelizmą vadovavime žemės ūkiui, taip pat siekiant išlaisvinti žemės ūkio specialistus tiesioginiam darbui mašinų-traktorių stotyse ir kolūkiuose, 1947 m. vasario 4 d. trys ministerijos — žemdirbystės, technikinių kultūrų ir gyvulininkystės — buvo sujungtos į sąjunginę respublikinę TSRS Žemės ūkio ministeriją, kuriai yra pavesta vadovauti visų žemės ūkio šakų vystymui.

Tuo pačiu metu buvo įsteigta sąjunginė respublikinė TSRS Tarybinių ūkių ministerija.

Siekiant sustiprinti MTS, buvo įvestos MTS direktoriaus pavaduotojo politiniams reikalams pareigos. Pavaduotojai turi „... užtikrinti MTS partinių organizacijų darbo gerinimą, vystyti politinį, auklėjamąjį darbą traktorininkų, kombainininkų ir kitų MTS darbuotojų tarpe“. 1948 m. TSRS Ministrų Taryba patvir-

¹ „Pravda“, 1946 m., Nr. 224.

tino naują tipinę MTS su kolūkiais sutartį, pagal kurią kiekvienai MTS atliekamo darbo rūšiai nustatoma ne tik darbo apimtis hektarais, bet ir įdirbimo kokybė, taip pat įvykdymo terminai, nurodomos konkrečios agrotechninės priemonės, nukreiptos laukų derlingumui pakelti.

Ne vėliau kaip vienas mėnuo prieš pradedant laukų darbus visapusiškai patikrinamas kiekvienos MTS pasiruošimas sėjai. Patikrinimą atlieka komisijos, skiriamos respublikos (nepadalytos sritimis) Žemės ūkio ministro įsakymu, arba srities (krašto) žemės ūkio valdybos viršininko įsakymu.

Vykdant VKP(b) CK vasario (1947 m.) Plenumo nutarimą ir TSRS Ministrų Tarybos ir VKP(b) CK 1946 m. rugsėjo 19 d. nutarimą, žemės ūkyje 1948 m. buvo pasiekta žymių laimėjimų.

Svarbų vaidmenį čia suvaidino TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Įsakas „Dėl Socialistinio Darbo Didvyrio vardo suteikimo kolūkiečiams, MTS ir kolūkių darbuotojams ir dėl jų apdovanojimo ordiniais ir medaliais už aukštų derlių gavimą“¹. Šis Įsakas buvo galingas įrankis mobilizuoti kolūkių, tarybinių ūkių ir MTS jėgoms ir ištekliams kovai dėl žemdirbystės kultūros pakėlimo, dėl socialistinio žemės ūkio tolesnio pakilimo.

§ 2. Valstybinis vadovavimas kolūkių statybai

Kolūkiai yra „įmonės, kurias įsteigė valstiečiai, laisvanoriškai suvisuomeninę savo gamybos priemones ir tvarką savo ūkį valstybei priklausančioje žemėje. Kolūkio šeimininkai yra valstiečiai, kuriems darbininkų ir valstiečių valstybė teikia visokeriopą paramą, išskirdama jiems geriausias žemes, teikdama žymias lengvatas ir sudarydama jiems per valstybines mašinų-traktorių stotis galingą techninę bazę“².

Dar 1933 m. sausio 11 d. draugas Stalinas nurodė, kad žemės ūkio kolektyvizavimo sąlygomis mūsų partija turi „...paimti į savo rankas kolūkių vadovavimą, pasiimti atsakomybę už darbą ir padėti kolūkiečiams vesti savo ūkį pirmyn, remiantis mokslo ir technikos duomenimis“. Ir toliau: „Kolūkis yra stambus ūkis. Bet stambaus ūkio negalima tvarkyti be plano. Stambus ūkis žemdirbystėje, apimęs šimtus, o kartais ir tūkstančius kiemų, gali būti tvarkomas tiksliai planingai vadovaujant. Be to, jis turi žūti ir suirti... Suprantama, kad be Tarybų valdžios sistemingo kišimosi į kolūkių statybos dalykus, be jos sistemingos pagalbos tokio ūkio sutvarkyti negalima... O iš to išeina, kad kolūkių santvarka ne mažina, o didina partijos ir vyriausybės rūpesčius

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1947 m., Nr. 34.

² TSRS Tarybų suvažiavimai nutarimuose ir rezoliucijose, 1939 m., 203 psl.

ir atsakomybę žemės ūkio vystymosi atžvilgiu. Iš to išeina, kad partija, jeigu ji nori vadovauti kolūkių judėjimui, turi įsigilinti į visas kolūkių gyvenimo ir kolūkių vadovavimo detales¹.

Valstybiniai organai betarpiškai ne valdo kolūkius, o vadovauja jiems. „Artelės reikalus tvarko artelės visuotinis susirinkimas, o laikotarpiu tarp susirinkimų — visuotinio susirinkimo išrinktoji valdyba“, — skamba Pavyzdinių Žemės ūkio artelės įstatų 19 str.

TSRS Ministrų Tarybos ir VKP(b) Centro Komiteto 1946 m. rugsėjo 19 d. nutarimas pasiūlė visoms tarybinėms ir partinėms organizacijoms užtikrinti, kad būtų griežtai laikomasi kolūkių valdymo demokratinių pradų (vadovaujančių žemės ūkio artelės organų renkamumas, kolūkiečių visuotinių susirinkimų reguliarius šaukimas, kolūkio valdybos ir pirmininko atskaitingumas visuotiniam kolūkiečių susirinkimui), neleisti neteisėtai disponuoti kolūkio turtu ir kt.

Valstybės organai valstybinio valdymo tvarka teikia kolūkiams pagalbą. 1949 metais svarbiausias socialistinės statybos kaime uždavinys yra žemės ūkio artelės tolesnis organizacinis ūkinis stiprinimas ir kolūkių visuomeninės nuosavybės dauginimas.

Tarybiniai valstybiniai organai valstybinio vadovavimo tvarka prižiūri, kad būtų tiksliai laikomasi Žemės ūkio artelės įstatų, nustato privalomai vykdytinas agro-zootechnikos taisykles, teikia pagalbą sudarant gamybinius planus ir žiūri, kad jie atitiktų valstybės ir kolūkio interesus, prižiūri, kad kolūkiai laiku ir tiksliai įvykdytų savo žemės ūkio produktų pristatymo valstybei prievoles ir kt. Valstybės organai, nepakeisdami organizacinio darbo administravimu, privalo nuolat padėti kolūkiams, vadovauti kolūkių statybai.

Bendrasis vadovavimas kolūkių statybai priklauso ministrų taryboms, vietinėms Taryboms ir jų vykdomiesiems komitetams.

TSRS Ministrų Taryba ir respublikų ministrų tarybos sprendžia visus svarbiausius žemės ūkio artelės organizacinio ūkinio stiprinimo ir kolūkių visuomeninės nuosavybės dauginimo klausimus.

Specialūs valstybinio vadovavimo kolūkiams organai yra TSRS Žemės ūkio ministerija, sąjunginių ir autonominių respublikų žemės ūkio ministerijos, kraštų ir sričių žemės ūkio valdybos, rajonų žemės ūkio skyriai. TSRS Žemės ūkio ministerijos ir jos vietinių organų žinioje yra MTS, mašinų-traktorių dirbtuvės, valstybinės sėklų ir zootechnikos stotys, veterinarijos punktai.

Į TSRS Žemės ūkio ministerijos ir jos vietinių organų funkcijas įeina: vykdyti žemės tvarkymo darbus ir valstybinę kontrolę, kad

¹ Stalinas. Leninizmo klausimai, 399—400 psl. liet. leid.

kolūčiai teisingai naudotų žemės, perduotas jiems neribotam laikui (amžinai) naudotis, nustatyti privalomas agronomijos ir zootechnikos taisyklės, vadovauti kolūčių kadro paruošimui, ruošti žemės ūkio specialistus (agronomus, zootechnikus ir kt.).

TSRS Žemės ūkio ministerija ir jos vietiniai organai paskirsto pinigines lėšas ir materialinius resursus, kuriuos valstybė skiria žemės ūkiui, kartu su bankais paruošia planus kolūčiams kredituoti, vadovauja MTS, instruktuoja kolūčius organizaciniais ūkiniais ir teisiniais klausimais.

Rajonų darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai ir rajonų žemės ūkio skyriai vykdo betarpišką operatyvinį vadovavimą.

Dėl eilės klausimų vykdomųjų komitetų sprendimai ir žemės ūkio skyrių vedėjų įsakymai yra privalomi kolūčiams ir jų pareigūnams. Rajonų Tarybų vykdomieji komitetai įregistruoja individualius kolūčių įstatus. Jie išduoda kolūčiams aktus naudotis žeme neribotam laikui. Žemės ūkio skyriai veda valstybinę žemių registracijos knygą. Kolūčio narių visuotinio susirinkimo sprendimas dėl kolūkiečio pašalinimo iš kolūčio įsigalioja tik patvirtinus jį rajono Tarybos vykdomajam komitetui. Rajonų Tarybų vykdomieji komitetai nagrinėja, dalyvaujant valdybų pirmininkams ir revizijos komisijų pirmininkams, visuotinių susirinkimų patvirtintas kolūčių sąmatas. Kolūkiečių visuotinių susirinkimų priimtus grūdinių kultūrų sėjos planus rūšimis vėliau tvirtina rajonų Tarybų vykdomieji komitetai. Vykdomieji komitetai gali padaryti šiuose planuose pakeitimų tais atvejais, jei kolūčio pateiktasis planas neužtikrina įvykdymo valstybinių prievolių pristatyti tokias grūdines kultūras, kurios negali būti pakeičiamos kitomis kultūromis, arba jei į kolūčio pateiktąjį planą yra įtrauktos rūšys, nenumatytos kalbamajai zonai.

Rajonų Tarybų vykdomieji komitetai tvirtina taip pat sėjomųjų planus ir kolūčių žemėtvarkos projektus.

§ 3. Tarybinių ūkių valdymas

„Tarybiniai ūkiai — tai valstybinės įmonės, kuriose valstybė yra visiškas šeimininkas su visomis kylančiomis iš to pasekmėmis, ir šiuo požiūriu jie niekuo nesiskiria nuo bet kurio kito pramoninio tipo socialistinio fabriko“¹.

Grūdinių, daržovinių kultūrų, gyvulininkystės ir medvilnės tarybiniams ūkiams vadovauja TSRS Tarybinių ūkių ministerija ir sąjunginių respublikų tarybinių ūkių ministerijos.

¹ TSRS Tarybų suvažiavimai nutarimuose ir rezoliucijose, 1939 m., 203 psl.

Kai kurie specializuotieji tarybiniai ūkiai (pvz., šilkininkystės, sodininkystės ir kt.) yra kitų ministerijų — Lengvosios pramonės ministerijos, Maisto pramonės ministerijos — žinioje ir jų valdomi.

TSRS Tarybinių ūkių ministerija betarpiškai valdo tarybinius ūkius, įtrauktus į TSRS Ministrų Tarybos patvirtintą sąrašą.

TSRS ir sąjunginių respublikų tarybinių ūkių ministerijos vadovauja tarybiniais ūkiais arba valdo juos ta pačia tvarka ir tais pačiais pagrindais, kuriais pramoninės ministerijos vadovauja vadybingoms joms įmonėms arba valdo jas. Pagrindinė grandis tarybinių ūkių ministerijos sudėtyje yra vyriausioji valdyba, kuri pagal savo funkcijų pobūdį ir teisių apimtį niekuo nesiskiria nuo pramonės vyriausiosios valdybos.

Tarybinis ūkis yra valstybinė ūkiskaitinė įmonė, valdoma jos direktoriaus vienvaldystės principu. Direktorius yra skiriamas ir atleidžiamas atitinkamo ministro įsakymu. Tarybinio ūkio direktoriaus, tresto valdytojo ir vyriausiosios valdybos viršininko savitarpio santykiai remiasi tais pačiais pagrindais, kaip ir pramonėje.

Tarybiniai ūkiai pristato savo produkciją pagal planus. Vyriausybės nustatomus ministerijoms, kurių sistemon įeina atitinkami tarybiniai ūkiai.

Remdamiesi Vyriausybės patvirtintais valstybiniais planais tarybinių ūkių žemės ūkio produkcijai pristatyti, Paruošų ministerijos organai, betarpiškai arba suinteresuotų ministerijų ar jų vietinių organų teikimu, nustato atitinkamos produkcijos pristatymo planą kiekvienam tarybiniam ūkiui atskirai. Tarybinis ūkis pritvirtinamas prie tam tikro produkcijos pristatymo punkto. Atitinkamoms valstybinėms paruošų organizacijoms („Grūdų paruoša“, „Valstybinis rūšinių grūdų fondas“, „Odų žaliavos paruoša“, „Gyvulių paruoša“ ir t. t.) pranešami tarybinių ūkių produkcijos pristatymo planai.

§ 4. Valstybinis reguliavimas individualinių valstiečių ūkių atžvilgiu

Socialistinė ūkio sistema yra vienintelė vyraujanti ir mieste, ir kaime ūkio sistema. Bet „Greta socialistinės ūkio sistemos, kuri yra vyraujanti ūkio forma TSR Sąjungoje, įstatymas leidžia smulkų privatinį individualinių valstiečių ir naminių gamintojų ūkį, kuris remiasi asmeniniu darbu ir neišnaudoja svetimo darbo“ (TSRS Konstitucijos 9 str.).

TSRS Konstitucijos priėmimo metu, 1936 metais, smulkaus individualinio ūkio daliai teko tik 0,2% gamybinių fondų. Ne-

žiūrint nežymaus smulkių individualinių ūkių lyginamojo svorio, mūsų Konstitucija vis dėlto skiria jam specialų straipsnį. Taip yra dėl to, kad Tarybų valstybė visuomet pripažindavo ir dabar pripažįsta tik laisvanorišką tvarką kooperatinant individualinius ūkius. Kadangi smulkus privatinis darbo ūkis tebeegzistuoja, tarybinis ūkis toleruoja jį.

Stengdamasi sukooperatinti visus smulkius privatinis darbo ūkius, Tarybų valstybė visomis priemonėmis skatina juos stoti į kolūkius. Individualiniams valstiečiams nustatomos padidintos žemės ūkio mokesčio, žemės ūkio produktų privalomųjų pristatymų, privalomojo valstybinio draudimo draudiminių mokymų normos. Tarybų valstybė vadovaujasi tuo principu, kad apdedant mokesčiais statyti individualinius valstiečius vienodon padėtin su kolūkiečiais reiškia daryti „tiesioginę žalą tolesniam individualinių valstiečių ūkių įtraukimui į kolūkius“ (TSRS LKT ir VKP(b) CK 1938 m. balandžio 19 d. nutarimas „Dėl mokesčių ir kitų prievolių individualinių valstiečių ūkių atžvilgiu“)¹.

Rajonų darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai, kaimo Tarybos ir žemės ūkio skyriai žiūri, kad individualiniai valstiečių ūkiai įvykdytų sėjos planus ir savo prievolės valstybei, kad jie teisingai panaudotų suteikiamas jiems žemes, kad jie darbinio būdu naudotų turimą žemės ūkio inventorių ir traukiamąją jėgą.

§ 5. Miškų ūkio valdymas

1. Miškai skirstomi į vietinės ir į valstybinės reikšmės miškus.

Prie vietinės reikšmės miškų priklauso tokie miškai, kurie yra skirti daugiausia rajonų ir kaimo organizacijoms, kolūkiams ir gyventojams mediena ir šalutinio miškų naudojimo produktais aprūpinti.

Prie valstybinės reikšmės miškų priklauso laukų apsaugos, vandens apsaugos ir kultūrinės reikšmės miškai.

Miškų tvarkymą, miškų atželdinimą, stepių ir sausringų rajonų apželdinimą miškais, miškų apsaugą ir priežiūrą visoje Tarybų Sąjungos teritorijoje vykdo TSRS Miškų ūkio ministerija, sąjunginių respublikų miškų ūkio ministerijos, kraštų, sričių, respublikų (ATSR) miškų ūkio valdybos. Miškų ūkio ministerijos žinioje yra visi miškai, išskyrus tuos, kurie yra perduoti kolūkiams pagal aktus amžinai naudotis žeme, ir kaimo draugijų miškus. Pastarųjų apskaita ir bendrasis vadovavimas miš-

¹ TSRS NR, 1938 m., 116 str.

kų ūkio tvarkymui juose yra pavesti TSRS Žemės ūkio ministerijai.

Valstybinės reikšmės miškų ūkinį eksploatavimą ir miško paruošų operacijas vykdo eilė ministerijų ir vadybų (Miško pramonės ministerija, Susisiekimo ministerija, Vietinio kuro pramonės ministerija, Verslinės kooperacijos valdyba ir kt.).

Žemės iš valstybinio miškų fondo skiriamos valstybinėms įstaigoms ir įmonėms, kooperatyvinėms ir visuomeninėms organizacijoms ir atskiriems piliečiams, taip pat miškų aikštės pervedamos į kitas naudmenas TSRS Ministrų Tarybai leidus, TSRS Miškų ūkio ministerijos teikimu.

Prašymą paskirti žemės iš valstybinio miškų fondo iš anksto apsvarsto kraštų (sričių) vykdomieji komitetai, sąjunginių respublikų (nepadalytų sritimis) ir autonominių respublikų ministrų tarybos. Priimtieji sprendimai su medžiaga, patvirtinančia žemės paskyrimo reikalingumą ir pagrindžiančia prašomojo ploto dydį, siunčiami TSRS Miškų ūkio ministerijai.

Prieš gaunant TSRS Ministrų Tarybos leidimą draudžiama užimti valstybinio miškų fondo žemes.

Miškų apsaugą tvarko Valstybinė miškų apsauga, kuriai yra pavesta saugoti ir toliau vystyti miškų turtus, kovoti su miškų gaisrais, miškų grobstymu ir naikinimu, prižiūrėti, kad būtų vykdomos miškų eksploatavimo taisyklės ir pan. Valstybinė apsauga turi teisę tikrinti dokumentus miškui naudoti, sustabdyti neteisėtą miško kirtimą ir sakimą, sulaikyti nusikaltimo vietoje miško pažeidėjų neteisėtai įsigytą medžiagą.

Miškų apsauga turi teisę nešioti ginklą. Bylas dėl miško pažeidimų nagrinėja teismas, remdamasis miškų apsaugos aktais (žr. VII sk. § 3).

Autonominių respublikų ministrų tarybos, taip pat sričių ir kraštų darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai, remdamiesi RTFSR VCVK ir LKT 1927 m. liepos 18 d. nutarimu¹ ir analoginiais kitų sąjunginių respublikų nutarimais, gali darbo ir transporto prievolės tvarka pritraukti vietinius gyventojus prie gesinimo miškų gaisrų, kurie negali būti likviduoti paprastosiomis viešosios apsaugos priemonėmis.

Miškų ūkio ministerijos, autonominių respublikų ministrų tarybos, sričių bei kraštų darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai ir visos vietinio miškų ūkio valdybos gali taip pat, kilus miškų gaisrams, pritraukti valstybinėms, kooperatyvinėms ir kitokioms visuomeninėms organizacijoms priklausančias transporto priemones prie miškų gaisrų gesinimo darbų, o

¹ RTFSR ĮR, 1927 m., Nr. 73, 500 str.

gaisrams esant grėsmingo masto, — pritraukti ir geležinkelių riedmenis, garlaivius bei ryšių priemones, taip pat valstybinių, visuomeninių ir kooperatyvinių organizacijų transporto priemones tiek gaisrų rajonuose, tiek ir gretimuose jiems rajonuose (RTFSR Ministrų Tarybos 1948 m. birželio 15 d. nutarimas „Dėl priemonių apsaugoti miškams nuo gaisrų“)¹.

2. Itin svarbią reikšmę turi draugo Stalino iniciatyva priimtas TSRS Ministrų Tarybos ir VKP(b) Centro Komiteto 1948 m. spalio 20 d. nutarimas „Dėl plano laukų apsaugos miškams pasodinti, žalieninėms sėjomainoms įdiegti, tvenkiniams ir vandens rezervuarams įrengti, siekiant užtikrinti aukštus bei pastovius derlius TSRS europinės dalies stepių ir miškingų stepių rajonuose“². Šis planas iškėlė didžiulį uždavinį trumpiausiu laiku, per du-tris penkmečius, pakeisti žemės veidą teritorijoje, kurioje yra apie 80 tūkst. kolūkių su užtvirtintu šiems kolūkiams 120 mil. hektarų žemės plotu.

Planas įpareigojo TSRS Miškų ūkio ministeriją pasodinti 8 stambias valstybines apsaugines miškų juostas nuo 30 iki 100 m pločio ir nuo 170 iki 1 080 km ilgio. Miškų stambių juostų pasodinimo darbams vadovauti TSRS Miškų ūkio ministerijos sudėtyje yra sudarytos trys teritorinės valdybos — Stalingrade, Saratove ir Uralske.

TSRS Žemės ūkio ministerijoje yra suorganizuota Miškų melioracijos valdyba, o autonominių respublikų žemės ūkio ministerijose ir kraštų bei sričių, kur bus vykdomi miškų sodinimo darbai, žemės ūkio valdybose — laukų bei miškų melioracijos sektoriai. TSRS Tarybinių ūkių ministerijoje yra suorganizuotas laukų bei miškų melioracijos skyrius, o RTFSR ir UTSR tarybinių ūkių ministerijose — laukų bei miškų melioracijos, miškų ūkio ir sodininkystės sektoriai vadovauti apsauginių miškų įveisimo, medelynų organizavimo, sodinamosios medžiagos auginimo, sodininkystės išvystymo ir pavyzdinio ūkio vedimo darbams miškuose, užtvirtintuose tarybiniais ūkiams.

TSRS Ministrų Taryba ir VKP(b) CK nustatė, kad miškų pasodinimo darbus kolūkiams užtvirtintose žemėse atlieka TSRS Miškų ūkio ministerija, kolūkiečiams dalyvaujant darbu. Miškų sodinimą ir sėją kolūkių miškų plotuose atlieka kolūkiai savo jėgomis ir lėšomis.

Didžiulę reikšmę turi taip pat TSRS Ministrų Tarybos ir VKP(b) CK nurodymas, kad žemės ūkio darbų planas TSRS europinės dalies stepių ir miškingų stepių rajonų rajonams,

¹ RTFSR NR, 1948 m., Nr. 8, 49 str.

² TSRS NR, 1948 m., Nr. 6, 80 str.

tarybiniams ir kolektyviniams ūkiams bus laikomas įvykdytu tik su sąlyga, jei bus įvykdytas apsauginių miškų pasodinimo, sodinių priežiūros ir sodinamosios medžiagos medelynuose auginimo darbų planas.

Šiems darbams paskatinti šių rajonų kolūkiai, pradedant nuo 1949 m., yra atleisti nuo žemės ūkio produktų privalomųjų pristatymų valstybei nuo plotų, užimtų kolūkiniais miškų medelynais.

Vadovauti kolūkių darbui projektuojant ir statant tvenkinius ir vandens rezervuarus yra pavesta RTFSR, UTSR ir autonominių respublikų ministrų taryboms, kraštų bei sričių darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomiesiems komitetams.

Siekiant užtikrinti, kad būtų įvykdyti uždaviniai valstybinėms apsauginėms miškų juostoms, taip pat kolūkių ir tarybinių ūkių laukų apsaugos miškų juostoms sudaryti, ir tam darbui kontroliuoti yra įsteigta Vyriausioji laukų apsaugos miškų įveisimo valdyba prie TSRS Ministrų Tarybos¹.

Vyriausiajai valdybai yra pavesta: 1) vadovauti TSRS Miškų ūkio ministerijos, Žemės ūkio ministerijos, Tarybinių ūkių ministerijos, taip pat kolūkių bei tarybinių ūkių vykdomam darbui sudarant valstybines apsaugos juostas, kolūkių bei tarybinių ūkių laukų apsaugos juostas; 2) kontroliuoti, kad ministerijos, vadybos, sąjunginių ir autonominių respublikų ministrų tarybos, kraštų ir sričių vykdomieji komitetai vykdytų TSRS Vyriausybės užduotis laukų apsaugos miškų įveisimo srityje ir teiktų Vyriausybei pranešimus apie šių užduočių vykdymo eigą; 3) teikti TSRS Vyriausybei patvirtinti savo pasiūlymus dėl planų laukų apsaugos miškų įveisimui ir mokslinio tyrimo darbams šioje srityje vykdyti.

Instrukcijos ir taisyklės, kurias Vyriausioji laukų apsaugos miškų įveisimo valdyba leidžia savo kompetencijos klausimais, yra privalomos visų respublikų ministrų taryboms, ministerijoms ir vadyboms, kraštų bei sričių vykdomiesiems komitetams. Ministerijos, vadybos, respublikų ministrų tarybos, kraštų bei sričių vykdomieji komitetai privalo, Vyriausiajai valdybai reikalaujant, teikti žinias ir informacinę medžiagą visais klausimais, susijusiais su laukų apsaugos miškų įveisimu.

Vyriausioji laukų apsaugos miškų įveisimo valdyba svarsto ministerijų ir vadybų instrukcijas dėl laukų apsaugos miškų įveisimo, daubų ir smėlynų apželdinimo miškais klausimų ir sankcionuoja jų išleidimą. Ji gali tikrinti ministerijų, vadybų, respublikų ministrų tarybų, kraštų bei sričių vykdomųjų komite-

¹ TSRS NR, 1948 m., Nr. 6, 80 str.

tų ir jų vietinių organų darbą laukų apsaugos miškų įveisimo srityje, taip pat tikrinti, kad laukų apsaugos miškų įveisimui skiriami materialiniai techniniai fondai ir kapitalo investicijos būtų teisingai nukreipiami ir naudojami.

Vyriausiajai valdybai yra suteikta teisė apsvarstyti kolegijos posėdžiuose nurodytųjų organų ataskaitas dėl TSRS Vyriausybės sprendimų laukų apsaugos miškų įveisimo klausimais vykdymo ir teikti TSRS Vyriausybei savo pasiūlymus šiais klausimais.

Didžiulę reikšmę laukų apsaugos miškų pasodinimo planui sėkmingai realizuoti turi TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1948 m. spalio 23 d. įsakas „Dėl Socialistinio Darbo Didvyrio vardo suteikimo kolūkiečiams, miškų apsaugos stočių, MTS, tarybinių ūkių ir miškų ūkių darbuotojams ir dėl apdovanojimo jų ordinais ir medaliais už pasiekimus įveisiant laukų apsaugos miškus“¹.

§ 6. Vandens ūkio valdymas

Eilėje respublikų svarbią reikšmę žemės ūkio gamybai turi valstybinis vandens atsargų reguliavimas ir teritorijų drėkinimo ar nusausinimo organizavimas.

Turkmėnijos, Kazachijos, Kirgizijos, Uzbekijos, Tadžikijos, Azerbaidžano, Gruzijos ir Armėnijos sąjunginėse respublikose yra vandens ūkio ministerijos, kurioms pavesta vystyti drėkinimo įrengimų statybą, rekonstruoti ir eksploatuoti esančias drėkinimo sistemas, vykdyti valstybinį vandens atsargų reguliavimą.

Baltarusijos TS Respublikoje svarbus liaudies ūkio uždavinys yra pelkių nusausinimas ir jų panaudojimas žemės ūkiui. Melioracijos statybai vadovauti ir nusausinimo sistemoms eksploatuoti yra Melioracijos ministerija.

Vandens ūkio ministerijos ir melioracijos ministerijos yra respublikinės ministerijos. Bet, skirtingai nuo kitų respublikinių ministerijų, jos yra „dvigubai“ pavaldžios: ir atitinkamos sąjunginės respublikos Ministrų Tarybai, ir TSRS Žemės ūkio ministerijai.

Sąjunginėse respublikose, kuriose nėra vandens ūkio ir melioracijos ministerijų, vandens ūkį ir melioracijos statybą tvarko specialios valdybos, esančios tų respublikų žemės ūkio ministerijų sudėtyje.

§ 7. Gyventojų persikėlimo valdymas

Persikėlimas iš mažžemių rajonų į daugiažemių rajonus arba į rajonus naujai drėkinamoms žemėms įsavinti turi didelę

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1948 m., Nr. 40.

reikšmę žemės ūkio statybai pakelti. Vykdyti valstybinius planus šioje srityje yra pavesta specialių valstybinių organų sistemai: Persikėlimo valdybai prie RTFSR Ministrų Tarybos, persikėlimo skyriams prie kitų sąjunginių respublikų ministrų tarybų ir prie kraštų, sričių darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomųjų komitetų.

Gyventojų persikėlimui RTFSR ribose vadovauja Persikėlimo valdyba prie RTFSR Ministrų Tarybos. Persikėlimo planus tvirtina TSRS Vyriausybė, ir jie privedami iki rajonų darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomųjų komitetų.

Asmenys, pareiškę sutikimą persikelti, kreipiasi į vietinį vykdomąjį komitetą. Atrinkti ir įforminti norinčiuosius persikelti yra pavesta persikėlimo skyriams prie respublikų ministrų tarybų ir prie kraštų, sričių darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomųjų komitetų, kurie galutinai — teigiamai ar neigiamai — ir išsprendžia persikėlimo klausimą.

Valstybė teikia persikėlėliams pagalbą transporto, medicininio sanitarinio aptarnavimo ir ūkinio įsikūrimo apgyvendinimo vietose atžvilgiais. Persikėlėliams, taip pat kolūkiams, naujai organizuojamiems iš persikėlėlių arba priimančioms juos savo sudėtin, teikiamos mokesčių, privalomojo ančdelinio draudimo ir žemės ūkio produktų privalomųjų pristatymų lengvatos, remiantis TSRS Vyriausybės nutarimais.

§ 8. Vadovavimas medžioklės ūkiui; žvejybos priežiūros pagrindai

1. Medžioklės ūkiu suprantama sistema priemonių, turinčių tikslą teisingai eksploatuoti valstybinį medžioklės fondą, didinti vertingų medžiojamųjų žvėrių bei paukščių skaičių ir gerinti jų veislę, medžiojant ir veisiant juos.

Vadovauti medžioklės ūkiui, kontroliuoti ir prižiūrėti šį reikalą yra pavesta Vyriausiajai medžioklės ūkio reikalams valdybai prie sąjunginės respublikos Ministrų Tarybos¹.

Šios Vyriausiosios valdybos veikla apima visas respublikos teritorijoje esančias organizacijas ir įstaigas, kurios verčiasi medžioklės verslu, medžioklės verslo produkcijos paruošimu ir šunininkyste.

Vyriausiosios medžioklės ūkio reikalams valdybos vietiniai organai yra atitinkamos valdybos prie autonominių respublikų ministrų tarybų ir kraštų bei sričių darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomųjų komitetų.

¹ Žr., pvz., RTFSR LKT 1944 m. rugsėjo 20 d. nutarimą, — RTFSR NR, 1944 m., Nr. 11, 69 str.

Vyriausioji medžioklės ūkio reikalams valdyba veda valstybinio medžioklės fondo apskaitą, apsversto medžioklės ūkio produkcijos paruošų planus ir pateikia sąjunginės respublikos Vyriausybei savo nuomonę dėl jų. Ji paruošia medžioklės ūkio, medžioklės verslo ir medžioklės sporto išvystymo planus ir pateikia juos savo Vyriausybei apsvastyti. Vyriausioji valdyba paruošia ir pateikia sąjunginės respublikos Vyriausybei apsvastyti projektus nutarimų ir potvarkių dėl medžioklės taisyklių ir terminų, dėl atskirų žvėrių ir paukščių rūšių medžiojimo reglamentavimo ir uždraudimo. Ji turi teisę leisti instrukcijas ir taisykles medžiojimo ir medžioklės verslo klausimais. Vyriausioji valdyba kontroliuoja visų organizacijų ir vadybų veiklą, susijusią su medžioklės ūkio ir medžioklės verslo tvarkymu.

Vyriausiajai valdybai yra taip pat pavesta vadovauti laisvoriškoms medžiotojų draugijoms bei klubams ir kontroliuoti jų veiklą.

Medžioklės ūkio valstybinės kontrolės ir priežiūros organai turi teisę skirti pabaudas iki 300 rublių už neteisėtą medžioklės produkcijos supirkimą ir laikymą ir veikiančiųjų medžiojimo taisyklių ir terminų pažeidėjams. 50% šių pabaudų atskaitoma į Vyriausiosios medžioklės ūkio reikalams valdybos specialiąsias lėšas. Jie turi teisę pareikšti pažeidėjams civilinius ieškinius už padarytąją medžioklės ūkiui žalą ir įstatymų numatytais atvejais traukti medžiojimo taisyklių ir terminų pažeidėjus baudžiamojon atsakomybėn.

2. Tarybų valstybė yra suinteresuota žuvų ūkio sutvarkymu ir pagerinimu, žuvų atsargų apsaugos sustiprinimu ir jų padidinimu. Tam tikslui ji išskiria verslinius žuvininkystės baseinus, kurių atžvilgiu nustato tam tikras žvejybos taisykles. Verslinius žuvininkystės baseinus TSRS Vyriausybė ir sąjunginių respublikų vyriausybės skirsto į bendrasąjunginės, respublikinės ir vietinės reikšmės baseinus.

Tvarkyti ir saugoti bendrasąjunginės reikšmės baseinus yra pavesta TSRS Žuvies pramonės ministerijos Vyriausiajai žvejybos apsaugos bei reguliavimo, žuvininkystės ir žuvies ūkio melioracijos valdybai.

Sąjunginių respublikų žuvies pramonės ministerijoms yra pavesta tvarkyti ir saugoti respublikinės ir vietinės reikšmės baseinus.

Žvejybos taisyklių vykdymui prižiūrėti ir žuvų bei kitokioms vandenų atsargoms saugoti yra įsteigta žuvininkystės priežiūra. Žuvininkystės priežiūros pareigūnams yra nustatyti specialūs uniforminiai drabužiai ir suteikta teisė nešioti šaunamąjį ginklą, einant tarnybines pareigas.

Žuvininkystės priežiūros organai (žuvininkystės priežiūros viršininkai, vyresnieji inspektoriai, rajonų inspektoriai ir jaunesnieji inspektoriai, tikrintojai) gali sulaikyti žvejybos taisyklių pažeidėjus, sulaikyti neteisėtai sugautas žuvis ir gaudymo įrankius (sugautos žuvys atiduodamos žuvies gamykloms veikiančiomis priėmimo kainomis), perduoti bylas teismui, kad šis patrauktų atsakomybėn, uždėti žvejybos taisyklių pažeidėjams neparduotinėse teismui bylose pabaudas: žuvininkystės priežiūros viršininkai ir vyresnieji inspektoriai — iki 300 rublių, o rajonų inspektoriai — iki 100 rublių.

XVI SKYRIUS

VALDYMAS PARUOŠŲ SRITYJE

§ 1. Žemės ūkio produktų ir žaliavos paruošų reikšmė. § 2. Žemės ūkio produktų paruošų rūšys. § 3. TSRS Paruošų ministerijos ir jos vietinių organų organizacija ir kompetencija. § 4. Atsakomybė už žemės ūkio produktų privalomųjų pristatymų nevykdymą.

§ 1. Žemės ūkio produktų ir žaliavos paruošų reikšmė

Žemės ūkio produktų paruošos turi svarbią reikšmę vykdant liaudies ūkio planus, toliau stiprinant Tarybų valstybės galią ir keliant liaudies materialinę gerovę.

Įstatymas dėl penkmečio plano TSRS liaudies ūkiui atkurti ir išvystyti 1946—1950 m. numato žymiai išvystyti pramonę, perdirbančią žemės ūkio žaliavą, taip pat išplėsti maisto produktų ir pramoninių prekių gamybą ir pardavimą gyventojams. Žemės ūkio produktų paruošų planai yra sudėtinė liaudies ūkio plano dalis ir turi būti besąlygiškai ir tiksliai vykdomi.

Todėl VKP(b) CK vasario (1947 m.) Plenumo nutarimas dėl priemonių žemės ūkiui pakelti pokariniu laikotarpiu pažymėjo, kad užtikrinti griežtą laikymąsi įstatymų dėl privalomųjų pristatymų yra svarbiausias tarybinių valstybinių organų uždavinys.

§ 2. Žemės ūkio produktų paruošų rūšys

Žemės ūkio produktų paruošos yra vykdomos:

1) privalomaisiais pristatymais: kolūkiai, kolūkiečiai ir individualiniai valstiečiai privalo TSRS Vyriausybės nustatytais terminais pristatyti tam tikrą kiekį tam tikrų žemės ūkio produktų rūšių tvirtomis valstybinėmis kainomis;

2) kontraktacija, t. y. paruošų sistema, paremta iš anksto sudarytomis sutartimis tarp paruošų organizacijų ir žemės ūkio produkcijos gamintojų;

3) žemės ūkio produktų supirkimais, kuriuos paruošų organizacijos vykdo centralizuota ir decentralizuota tvarka.

Pagrindinė paruošų rūšis yra žemės ūkio produktų (grūdų, mėsos, pieno, sviesto, kiaušinių, saulėgrąžų, ryžių, bulvių, vil-

nos ir kt.) privalomieji pristatymai. Žemės ūkio produktų, pristatomų valstybei privalomąja tvarka, sąrašą ir ratą asmenų, pritraukiamų vykdyti pristatymus, nustato TSRS Ministrų Taryba; ji taip pat turi teisę papildyti ir pakeisti tą sąrašą.

Šiuo metu veikiančioji tvarka žemės ūkio produktams pristatyti buvo nustatyta 1940 metais TSRS LKT ir VKP(b) CK nutarimu. Senasis principas kolūkių pristatymams apskaičiuoti nuo planinės užduoties pagal grūdines kultūras ir pagal visuomeninį gyvulių skaičių (mėsos, vilnos ir pieno pristatymai) tada buvo pakeistas nauju principu, kadangi pirmesnysis principas jau nebeskatino įsisavinti naujus žemės masyvus ir didinti gyvulių skaičių. Pagal naująjį principą kolūkio pristatymai nustatomi pagal ariamos žemės hektarų skaičių, o mėsos ir kitų gyvulininkystės produktų pristatymai — pagal viso kolūkiui užtvirtinto žemės ploto hektarų skaičių. Naujasis pristatymų apskaičiavimo principas užtikrina tolesnį žemės ūkio gamybos išvystymą, derinant valstybės interesus tiek su kolūkių visumoje, tiek ir su atskirų kolūkiečių interesais.

VKP(b) CK vasario (1947 m.) Plenumas pažymėjo, kad 1940 metais priimta žemės ūkio produktų paruošų politika visiškai pateisino save. „Tikslai kolūkinės santvarkos priešininkai, nesuprantantieji progresyvios reikšmės, kurią turi žemės ūkiui įstatymas dėl privalomųjų pristatymų apskaičiavimo iš kiekvieno kolūkiams užtvirtinto ariamos žemės hektaro, ir pamiršantieji visą rimtumą žalos, karo padarytos kolūkių visuomeniniam ūkiui, gali tempti partiją atgal į panaikintą, kaip neatitinkančią žemės ūkio vystymosi interesų, politiką pristatymų priklausomai nuo pasėlių plotų“¹.

Tos ar kitos produkcijos rūšies privalomųjų pristatymų normos tam tikroms zonoms nustato TSRS Vyriausybė. Remdamiesi šiais TSRS Vyriausybės aktais, sąjunginių ir autonominių respublikų ministrų tarybos, sričių ir kraštų darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai nustato kolūkių pristatymų valstybei rajonines metines normas, suskirstomas teritorinėmis grupėmis. Jie turi teisę, vietoje vieningos grūdų privalomųjų pristatymų valstybei normos visiems vieno administracinio rajono kolūkiams, nustatyti keletą normų pagal kolūkių grupes, atsižvelgdami į kolūkiams užtvirtintų žemių įsisavinimo laipsnį.

Jei kolūkis nėra aptarnaujamas MTS, tai grūdų ir ryžių privalomųjų pristatymų normos nustatomos jam 25% aukštesnės, negu to rajono kolūkiams, aptarnaujamiems MTS.

¹ „Pravda“, 1947 m., Nr. 51.

TSRS Vyriausybė nustato ratą tų ūkių, kuriems neskiriami privalomieji pristatymai valstybei. Paprastai pristatymai neskiriami nedarbingų dėl senyvo amžiaus asmenų ūkiams: vyrų, sukakusių 60 metų, ir moterų — 55 metus amžiaus, jei nėra kitų darbingų šeimos narių, dirbančių kalbamajame ūkyje; ūkiams pasenusių vyrų ir moterų, kurių sūnūs atlieka tikrąją karinę tarnybą, o šeimose liko žmonos su vaikais iki 7 metų amžiaus; eilinių, seržantų ir viršilų ūkiams, jei šeimos galva atlieka tikrąją karinę tarnybą, o šeimoje liko žmona su vaikais iki 7 metų amžiaus; ūkiams karo ir darbo invalidų, socialinio aprūpinimo arba socialinio draudimo organų priskirtų prie pirmosios ir antrosios invalidumo grupių.

Bet, be to, TSRS Vyriausybė gali dėl tų ar kitų priežasčių atleisti nuo pristatymų atskiras ūkių kategorijas ir net išties rajonų ar sričių ūkius (pvz., ūkius, nukentėjusius dėl gaivalinių nelaimių).

Žemės ūkio produktai, statomieji privalomųjų pristatymų tvarka, turi atitikti nustatytas kondicijas. Už pristatytą žemesnės kokybės produkciją atitinkamai sumažinamos valstybės nustatytos paruošinės kainos.

Privalomieji pristatymai turi būti įvykdyti prievolių lape nurodytais terminais.

Visas žemės ūkių produktų perteklius, įvykdžius prievolę valstybei, lieka visiškoje kolūkių, kolūkiečių ir individualinių valstiečių dispozicijoje.

Tam tikro kolūkio, kolūkiečio ir individualinio valstiečio konkreti prievolė atsiranda įteikus jam prievolių lapą, kuriame nurodomi privalomųjų pristatymų dydis ir terminai. Tokiu būdu, individualinė prievolė yra administracinis aktas, sukeliąs teisinį santykį tarp pristatytojo ir valstybinio organo, tvarkančio paruošas.

Kontraktacijos tvarka paruošiama medvilnė, cukriniai runkeliai, koksagyzas ir kai kurios kitos kultūros. Kontraktacijos sutartys turi įstatymo galią ir turi būti tiksliai ir besąlygiškai vykdomos. Keisti sutarties sąlygas vienašališkai arba šalių susitarimu neleidžiama. Įsipareigojimų pagal kontraktacijos sutartis neįvykdymas užtraukia materialinę atsakomybę (neįvykdytoji visos metinės prievolės dalis išieškoma natūra prieš laiką neginčo tvarka) arba baudžiamąją atsakomybę.

Supirkinėti centralizuota ar necentralizuota tvarka žemės ūkio produktus, paruošiamus privalomųjų pristatymų ir kontraktacijos tvarka, leidžiama tik įvykdžius prievolę valstybei.

§ 3. TSRS Paruošų ministerijos ir jos vietinių organų organizacija ir kompetencija

Paruošų vaidmuo liaudies ūkyje ir jų nenukrypstamas augimas iškėlė 1938 m. reikalą sukongcentruoti paruošų funkcijas viename centralizuotame valstybiniame organe — TSRS Paruošų ministerijoje.

TSRS Paruošų ministerija yra bendrasąjunginė ministerija. Pagrindinis jos uždavinys — organizuoti žemės ūkio produktų privalomųjų pristatymų vykdymą. Ministerija paruošia žemės ūkio produktų paruošų, kontraktacijos ir supirkimų planus, pristatymų normas, standartus, kainas, paruošų pridėtinių išlaidų dydžius ir pateikia juos vyriausybei patvirtinti. Ministerijai yra pavesta reguliuoti kitų vadybų vykdomas paruošas ir supirkimus, taip pat reguliuoti decentralizuotai vykdančių paruošas organizacijų veiklą.

Be to, ministerija valdo pavaldžias jai įmones ir ūkines organizacijas (elevatorius, sandėlius ir kt.).

TSRS Paruošų ministerijos vietinius organus-įgaliotinius sričiai, kraštui, respublikai — skiria ir atleidžia iš darbo Paruošų ministerija, ir jie savo veikloje yra betarpiškai pavaldūs jai¹. Be Paruošų ministro leidimo įgaliotiniai neturi teisės pasitraukti nuo savo pareigų vykdymo ir išvykti už savo veikimo teritorijos ribų bet kieno pavedimu. Visas Paruošų ministerijos aparatas, nuo viršaus iki apačios, yra išlaikomas iš bendrasąjunginio biudžeto.

Krašto, srities ir respublikos ribose atitinkami TSRS Paruošų ministerijos įgaliotiniai atsako už tai, kad visos valstybinės ir kooperatyvinės paruošų organizacijos tiksliai vykdytų veikiančiuosius įstatymus dėl žemės ūkio produktų paruošų, ir už patvirtintų paruošų planų įvykdymą laiku. Jie nustato visų sistemų tarybiniams ūkiams žemės ūkio produktų pristatymo valstybei planus, paskiria rajonus decentralizuotoms paruošoms vykdyti ir kontroliuoja visų organizacijų veiklą paruošų srityje, užtikrina kontrolę, kad Grūdų paruošos kontoros laikytųsi taisyklių javų produktams atleisti (pagal paskyras), ir užtikrina žemės ūkio produktų gerą išlaikymą sandėliuose. Jie taip pat nagrinėja skundus dėl Paruošų ministerijos rajoninių įgaliotinių veiksmų.

Vykdydami pavestas jiems pareigas, Paruošų ministerijos įgaliotiniai kraštui, sričiai, respublikai turi eilę esminių teisių. Jų įsakymai ir nurodymai paruošų klausimais, išleisti remiantis veikiančiais įstatymais, yra privalomi visoms valstybinėms ir

¹ TSRS LKT 1943 m. birželio 4 d. patvirtinti Nuostatai dėl Paruošų liaudies komisariato įgaliotinių sritims, kraštams ir respublikoms (TSRS NR, 1943 m., Nr. 8, 141 str.).

kooperatyvinėms organizacijoms, kurios vykdo žemės ūkio produktų paruošas kalbamojoje srityje, krašte, respublikoje.

Jei rajonų, sričių, kraštų, respublikų organizacijų sprendimai ir potvarkiai žemės ūkio produktų paruošų klausimais prieštarauja veikiančioms įstatymams, Paruošų ministerijos įgaliotiniai turi teisę sustabdyti jų vykdymą, pranešdami apie tai atitinkamoms organizacijoms ir Paruošų ministerijai.

Jie turi teisę tikrinti, kaip kolūkiai, taip pat ir tarybiniai ūkiai, laiku neįvykdžiusieji privalomųjų pristatymų valstybei, naudoja žemės ūkio produktus, ir konstatavę, kad žemės ūkio produktai, užuot pristačius juos valstybei, yra iššvaistomi, — per prokuratūros organus traukti kaltininkus teisminei atsakomybėn.

Organizacijoms, peržengiančioms maksimalines supirkimo kainas ir pažeidžiančioms decentralizuotų paruošų vykdymo taisykles, Paruošų ministerijos įgaliotinis sričiai, kraštui, respublikai gali atimti decentralizuotų paruošų vykdymo teises. Šiais atvejais įgaliotinis gali konfiskuoti neteisėtai supirktus žemės ūkio produktus, taip pat nubausti kaltuosius pareigūnus pinigine pabauda iki 500 rublių.

Už nesavalaikį nustatytos atskaitomybės dėl žemės ūkio produktų priėmimo iš prievolininkų pateikimą Paruošų ministerijos organams — įgaliotinis kraštui, sričiai, respublikai gali uždėti paruošų organizacijų vadovams piniginę pabaudą iki 1 000 rublių, o asmenis, nusikaltusius sistemingu ir piktybiniu nustatytą atskaitomybės taisyklių pažeidimu, traukti per prokuratūros organus teisminei atsakomybėn.

Paruošų ministerijos įgaliotinis sričiai, kraštui, respublikai (nepadalytai sritimis) vadovauja Paruošų ministerijos rajoninių įgaliotinių darbui.

Rajoninis įgaliotinis betarpiškai organizuoja privalomuosius pristatymus¹. Jis sudaro sąrašus kolūkių, kolūkiečių ir individualių valstiečių, kuriems skiriami privalomieji pristatymai, apskaičiuoja pristatymų dydį kiekvienam ūkiui, įteikia prievolių lapus žemės ūkio produktams pristatyti ir imasi įstatymu numatytų priemonių užtikrinimui, kad šie ūkiai įvykdytų pristatymų prievoles.

Tarybinių ūkių atžvilgiu rajoninis įgaliotinis kontroliuoja, kad jie vykdytų nustatytus jiems žemės ūkio produktų pristatymo planus.

Rajoninis įgaliotinis kontroliuoja taip pat valstybinių ir kooperatyvinių paruošos organizacijų darbą žemės ūkio produktų pa-

¹ TSRS LKT 1943 m. birželio 4 d. patvirtinti Paruošų liaudies komisarato rajoninių įgaliotinių nuostatai (TSRS NR, 1943 m., Nr. 8, str. 141).

ruošų srityje; kontroliuoja, kad MTS teisingai apskaičiuotų ir laiku įteiktų kolūkiams sąskaitas ir kad pastarieji pristatytų valstybei natūrinį atlyginimą; kad būtų teisingai taikomos žemės ūkio produktų privalomųjų pristatymų lengvatos.

Įgaliojimai yra taip pat įpareigoti tikrinti, ar paruošų organizacijų sudarytos su kolūkais sutartys dėl žemės ūkio produktų kontraktacijos yra teisingos, ir prižiūrėti, kad jos būtų vykdomos.

Be to, rajoninis įgaliojimas veda valstybinių prievolių vykdymo apskaitą ir kontroliuoja, kokia yra žemės ūkio produktų apskaitos būklė, kaip paruošų organizacijos saugo ir išduoda priėmimo kvitus.

Tiems ūkiams, kurie laiku neįvykdo pristatymo prievolių, įgaliojimas iškelia liaudies teisme bylą dėl priverstinio privalomųjų pristatymų nepriemokų išieškojimo ir dėl pabaudos uždėjimo, o grūdų, mėsos, bulvių ir aliejinių kultūrų sėklų prievolių atžvilgiu — nepriemoką paima neginčo tvarka.

Jie turi teisę traukti per prokuratūros organus teisminės atsakomybės kolūkių vadovus, pažeidžiančius Vyriausybės nutarimą, draudžiantį pardavinėti žemės ūkio produktus į šalį kol bus įvykdytos valstybinės prievolės.

Jie taip pat turi teisę konfiskuoti neteisėtai paruoštus žemės ūkio produktus ir skirti maksimalinių supirkimo kainų ir decentralizuotų paruošų vykdymo taisyklių peržengėjams pabaudas iki 300 rublių ir peržengėjams taisyklių pristatyti atskaitomybei dėl žemės ūkio produktų priėmimo iš statytojų iki 500 rublių.

Paruošų ministerijos rajoninio įgaliojimo potvarkiai ir nurodymai žemės ūkio produktų paruošų klausimais yra privalomi visoms rajono valstybinėms ir kooperatyvinėms paruošų organizacijoms.

Paruošų ministerijos rajoninis įgaliojimas turi valstybinių pristatymų agentus, kuriuos jo teikimu skiria Paruošų ministerijos įgaliojimas sričiai, kraštui arba respublikai (kur nėra padalijimo sritimis).

§ 4. Atsakomybė už žemės ūkio produktų privalomųjų pristatymų nevykdymą

Privalomieji pristatymai valstybei turi mokesčių galią, ir todėl prievolių lape nurodytas žemės ūkio produktų pristatymų dydis negali būti ginčijamas teismine tvarka.

Apskųsti neteisingam tos ar kitos pristatymų rūšies paskyrimui arba neteisingam pristatymų dydžio apskaičiavimui yra nustatyta administracinė tvarka. Skundai paduodami Ministerijos rajoniniam įgaliojiniui per 10 dienų nuo prievolių lapo įteikimo

dienos. Įgaliojimo sprendimas gali būti apskųstas rajono darbo žmonių deputatų Tarybos vykdomajam komitetui per 10 dienų nuo sprendimo paskelbimo dienos. Tačiau rajono Tarybos vykdomasis komitetas, pripažinęs skundą pagrįstu, siunčia savo sprendimą Paruošų ministerijos įgaliojiniui sričiai, kraštui arba respublikai (kur nėra padalijimo sritimis), ir šis pastarasis padaro galutinį sprendimą.

Laiku neįvykdžius pristatymo prievolių, atsiranda šios pasekmės:

Jeigu kolūkis neįvykdė privalomųjų pristatymų, jie išieškomi iš jo teismine tvarka. Teismas, radęs Paruošų ministerijos įgaliojimo sričiai arba rajonui kreipimąsi pagrįstu, savo sprendimu duoda sankciją paimti iš kolūkio turtą pristatymų nepriemokoms padengti. Vadinasi, tokiu būdu priverstine tvarka užtikrinamas paskirtų kolūkiui prievolių įvykdymas.

Bylas dėl kolūkių neįvykdymo grūdų, ryžių, bulvių, daržovių ir pieno pristatymo prievolių perduoda teismui tik srities, krašto arba respublikos (kur nėra padalijimo sritimis) prokuroras, Paruošų ministerijos rajoninio įgaliojimo teikimu. Bylas dėl kolūkių neįvykdymo kitų žemės ūkio produktų pristatymo valstybei prievolių teismai priima pagal Paruošų ministerijos rajoninio įgaliojimo rašytinį pareiškimą.

Šios kategorijos bylose teismai privalo patikrinti, ar kolūkiui buvo teisėtai paskirti privalomieji pristatymai, kitaip sakant, patikrinti ir bylos esmę. Nustatęs, pvz., kad prievolių dydis buvo neteisingai apskaičiuotas, teismas sustabdo bylos procesą ir persiunčia bylos medžiagą Paruošų ministerijos rajoniniam įgaliojiniui patikrinti.

Jeigu teismas nustato, kad kolūkiui buvo nepagrįstai paskirti privalomieji pristatymai, tai jis atsisako patenkinti ieškotojo pareikštą jam reikalavimą.

Jeigu pristatymai buvo paskirti teisėtai, teismas padaro sprendimą, kuriame duoda nurodymą išieškoti nepriemoką natūra, o dėl grūdų, ryžių, bulvių, daržovių ir pieno pristatymų — uždėti kolūkiui pabaudą nustatytu terminu nepristatytų žemės ūkio produktų vertės sumai, valstybinėmis supirkimo kainomis, nurašant tą sumą nuo kolūkio einamosios sąskaitos banke.

Kolūkinų kiemų ir individualinių valstiečių ūkių atžvilgiu yra nustatyta kiek skirtinga tvarka. Bylas dėl nepriemokų visais atvejais perduoda Paruošų ministerijos rajoninis įgaliojimas.

XVII SKYRIUS

TRANSPORTO IR RYŠIŲ VALDYMAS

§ 1. Transporto reikšmė TSR Sąjungoje. § 2. Geležinkelių transporto valdymas. § 3. Jūrų ir upių transporto valdymas. § 4. Civilinio oro laivyno valdymas. § 5. Automobilių transporto valdymas. § 6. Kelių ūkio valdymas. § 7. Ryšių valdymas

§ 1. Transporto reikšmė TSR Sąjungoje

Socialistinis transportas turi milžinišką reikšmę visam TSRS liaudies ūkiui ir gynybai. Transportas jungia į vieningą visumą gausias TSRS sritis ir rajonus. Nuo jo būklės ir darbo žymiu mastu pareina ūkinės statybos sėkmingumas.

Skiriamas geležinkelių, jūrų bei upių, oro ir automobilių transportas.

Transporto ūkinė ir gynybinė reikšmė nulemia jo valdymo sistemą. Visos transporto rūšys, išskyrus automobilių transportą, yra bendrasąjunginių ministerijų žinioje. Centralizuota tvarka yra planuojamas transporto darbas, nustatomos pervežimų taisyklės. Reikalas užtikrinti visų transporto dalių didžiausią darumą ir palaikyti griežtai nustatytą tvarką jo darbe apsąlygoja ypatingą drausmės reikšmę transportui ir būtinumą visomis priemonėmis stiprinti vienvaldystę visose transporto grandyse. Geležinkelių, jūrų, upių ir oro transporte veikia specialūs darbininkų ir tarnautojų drausmės įstatai. Šių transporto rūšių personalui yra įvesti personaliniai vardai ir atskiriamieji ženklai.

§ 2. Geležinkelių transporto valdymas

Didžiausią reikšmę turi geležinkelių transportas. Geležinkelių transportas yra labiausiai centralizuota liaudies ūkio šaka, kuri savo tipu panaši į karinę organizaciją. Geležinkelių transportas yra svarbiausias mūsų šalies ekonominio gyvenimo nervas. Jis jungia miestą su kaimu, pramonę su žemdirbyste, įvairias sritis ir rajonus į vieningą valstybinę visumą. Partija, tarybinė vyriausybė ir asmeniškai draugas Stalinas nuolat rūpinasi geležinkelių transportu. Centrinis šio transporto valstybinio valdymo organas yra bendrasąjunginė Susisiekimo ministerija. Susisiekimo minis-

terijos žinioje yra visas geležinkelių transportas (išskyrus gamyklų vidaus transportą ir įmonių bei statybų privažiuojamuosius kelius), specialieji ryšiai, aptarnaujantieji transporto reikalus, transporto priešgaisrinė apsauga ir medicininė sanitarinė tarnyba, garvežių remonto ir vagonų statybos gamyklos, geležinkelių mašinų gamybos įmonės, statybinių medžiagų pramonės ir miško pramonės įmonės transporto poreikiams patenkinti.

Susisiekimo ministerijos pramoninės įmonės yra valdomos tais pačiais pagrindais, kaip ir kitų vadybų pramoninės įmonės.

Susisiekimo ministerija geležinkelių transportą valdo per 10 geležinkelių apygardų (Doneco, Pavolgės, Pietvakarių ir kt.) ir 52 kelių valdybas (Kirovo, Taškento, Maskvos—Kijevo ir kt.). Geležinkelių apygardoms yra pavaldžios kelių valdybos. Kelių viršininkai yra pavaldūs tikrai vertikališkai.

Kelių apygardų ir valdybų veikimo teritorija nesutampa su įprastinių administracinių vienetų teritorija. Taip, pvz., Vakarų apygarda apima Lietuvos, Vakarų ir Baltarusijos kelius.

Kelio valdyba veikia ūkiskaitos pagrindais ir turi juridinio asmens teises. Kelio viršininkas valdo visiškos vienvaldystės pagrindais. Jam yra pavaldžios visos kelio tarnybos (kelio bei įtaisinių, eismo ir kt.), skyriai ir kelių organai linijoje.

Siekiant sėkmingiau išspręsti geležinkelių transporto tolesnio pakėlimo uždavinius ir greičiau pašalinti jo darbo trūkumus, geležinkeliuose ir stambiose geležinkelių statybose yra įsteigti politiniai skyriai. Susisiekimo ministerijoje yra įsteigta Politinė valdyba, o geležinkelių apygardose yra įvestos apygardos viršininko pavaduotojo politiniams reikalams pareigos. Politinių skyrių uždavinys yra stiprinti partines, komjaunimo ir profsąjungines organizacijas transporte, stiprinti politinį darbą geležinkeliečių tarpe.

Geležinkelių transporto ypatinga padėtimi paaiškinamas TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1943 m. rugsėjo 4 d. Įsaku¹ įvedimas personalinių laipsnių ir naujų atskiriamųjų ženklų geležinkelių transporto personalui. Personalas yra skirstomas į vyriausiuosius, vyresniusius, viduriniusius ir jaunesniusius viršininkus. Vyriausiesiems viršininkams yra nustatyti šie laipsniai: susisiekimo generalinis direktorius, I ir II rangų susisiekimo vice-generalinis direktorius, I, II ir III rangų eismo (traukos, kelio ir statybos, ryšių, administracinės tarnybos) generalinis direk-

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1943 m., Nr. 32.

torius. Personaliniai laipsniai vyriausiesiems viršininkams suteikiami TSRS Ministrų Tarybos nutarimu.

Vyresniųjų viršininkų laipsnius — direktoriaus-pulkininko (eismo, ryšių, traukos ir kt.), direktoriaus-papulkininkio, inžinieriaus-majoro; vidurinių viršininkų — inžinieriaus-kapitono, inžinieriaus-leitenanto, techniko-leitenanto; jaunesniųjų viršininkų — I, II ir III rangų techniko (eismo, traukos, ryšių ir kt.), vyresniojo brigadininko ir brigadininko — suteikia Susisiekimo ministras.

Geležinkelietis, kuriam nėra suteiktas personalinis laipsnis, vadinamas „geležinkelių transporto darbuotoju“.

Geležinkelių transporto vaidmuo ir reikšmė apsaugojo būtinumą 1943 m. įvesti transporte specialius Geležinkelių transporto darbuotojų drausmės įstatus. Šiuo metu įstatai veikia TSRS LKT 1943 m. balandžio 25 d. patvirtintą redakcija.

Geležinkelių transporto darbuotojams už drausminius nusižengimus skiriamos drausminės nuobaudos — papeikimas, griežtas papeikimas, areštas laikui iki 20 parų, einant tarnybines pareigas, areštas laikui iki 20 parų, neinant tarnybinių pareigų ir nemokant darbo užmokesčio už arešto laiką, ir pažeminimas tarnyboje. Tokios drausminės nuobaudos yra įvestos dėl drausmės ypatingos reikšmės transporte.

Valdymo organų ir klientų savitarpio santykius reguliuoja TSRS LKT 1935 m. vasario 10 d. patvirtintieji TSRS Geležinkelių įstatai¹, specialūs TSRS Vyriausybės nutarimai, taip pat Susisiekimo ministro įsakymai, leidžiami remiantis TSRS Vyriausybės nutarimais ir juos vykdančiais.

Visi pervežimai TSR Sąjungoje yra griežtai planinio pobūdžio ir vykdomi remiantis pervežimų planais. Geležinkelių pervežimai planuojami centralizuota tvarka. Metinius, metų ketvirčių ir mėnesinius pervežimų planus sudaro Susisiekimo ministerija ir tvirtina TSRS Vyriausybė. Pervežimų planas — valstybinio liaudies ūkio plano dalis — yra pagrindas atsirasti prievoliniams santykiams tarp krovinių pervežėjo ir siuntėjo. Patvirtintieji pervežimų planai vykdomi ūkiskaitos pagrindais. Bet reikia pažymėti, kad socialistinio transporto patarnavimai apmokami tarifine tvarka. Geležinkelių transportui tarifus nustato TSRS Vyriausybė, ir sumos, kurias transportas per klaidą gavo virš patvirtintų tarifų, turi būti grąžintos klientui, nepareinamai nuo to, ar jis jų reikalauja; tokia pat tvarka klientas privalo atlyginti transportui sumas, kurių šis per klaidą negavo. Pretenzijas ir ginčus

¹ TSRS ĮR, 1935 m., 73 str.

dėl viršaus paimtų sumų vykdant pervežimus sprendžia geležinkelio valdyba administracine tvarka.

Atskirai reikia pažymėti Susisiekimo ministro teisę leisti privalomuosius nutarimus dėl eismo tvarkos ir nepavojumo apsaugos ir dėl transporto turto apsaugos, kurių vykdymas yra privalomas visiems besinaudojantiems transportu. Už šių nutarimų pažeidimą yra nustatyta administracinė atsakomybė — pabauda, bet ne didesnė kaip 100 rublių.

§ 3. Jūrų ir upių transporto valdymas

Civilinis jūrų ir upių laivynas yra žinioje atitinkamų bendrasąjunginių ministerijų — Jūrų laivyno ministerijos ir Upių laivyno ministerijos.

Šių transporto rūšių valdymas pasižymi tais pačiais ypatumais, kaip ir geležinkelių transporto valdymas. Valdymas tvarkomas taip pat centralizacijos pagrindais. Ministerijų vietiniai organai — jūrų laivininkystės valdyba ir upių laivininkystės valdyba — yra pavaldūs tik tų vadybų aukštesniesiems organams. Laivininkystės, kaip ir geležinkeliai, veikia ūkiskaitos pagrindais, ir jas valdo atitinkamo ministro paskirtas viršininkas.

Drausmę reguliuoja specialūs TSRS LKT 1943 m. patvirtinti darbininkų ir tarnautojų drausmės įstatai.

Upių laivyno ministerijos personalui TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1947 m. rugsėjo 1 d. įsaku¹ yra įvesti personaliniai laipsniai ir nauji atskiriamieji ženklai. Personalas skirstomas taip pat į vyriausiuosius, vyresniusius, viduriniusius ir jaunesniusius viršininkus. Prie vyriausiųjų viršininkų priklauso upių laivyno generalinis direktorius, I, II ir III rangų upių laivyno generalinis direktorius, I, II ir III rangų upių laivyno inžinierius generalinis direktorius, I, II ir III rangų upių laivyno administracinės tarnybos generalinis direktorius. Personaliniai laipsniai vyriausiesiems viršininkams suteikiami TSRS Ministrų Tarybos nutarimais. Kitam personalui laipsniai suteikiami Upių laivyno ministro įsakymais.

Vyresniesiems viršininkams yra nustatyti šie personaliniai laipsniai: I, II ir III klasių upių laivyno kapitonas, I, II ir III klasių upių laivyno inžinierius-kapitonas, upių laivyno administracinės tarnybos direktorius-pulkininkas, direktorius-papulkininkis ir majoras; viduriniams viršininkams: upių laivyno vyresnysis leitenantas, inžinierius vyresnysis leitenantas, administracinės tarnybos vyresnysis leitenantas, leitenantas, technikas-leitenan-

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1947 m., Nr 31.

tas, administracinės tarnybos leitenantas, jaunesnysis leitenantas, technikas jaunesnysis leitenantas, administracinės tarnybos jaunesnysis leitenantas; jaunesniesiems viršininkams: upių laivyno vyriausiasis viršila, techninės arba administracinės tarnybos vyriausiasis viršila, I, II ir III klasių viršila, I, II ir III klasių techninės arba administracinės tarnybos viršila.

Personaliniai laipsniai Jūrų laivyno ministerijos viršininkams yra įvesti TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1948 m. liepos 3 d. Įsaku¹. Čia viršininkai taip pat skirstomi į vyriausiuosius, vyresniusius, viduriniusius ir jaunesniusius. Pareinamai nuo darbo pobūdžio, viršininkai skirstomi į: laivų eksploatacinės, techninės ir administracinės tarnybos viršininkus. Jūrų laivyno ministerijos viršininkų personaliniai laipsniai yra analogiški Upių laivyno ministerijos darbuotojų personaliniams laipsniams (jūrų laivyno generalinis direktorius, I rango jūrų laivyno inžinierius-kapitonas, jūrų laivyno administracinės tarnybos vyresnysis leitenantas ir kt.).

Pervežimo jūromis ir upėmis santykius reguliuoja TSRS Vyriausybės nutarimai, pervežimų taisyklės ir Jūrų laivyno ministro bei Upių laivyno ministro įsakymai. Jūrų transporte veikia TSRS LKT 1929 m. birželio 14 d. patvirtintas Prekybinės jūrėivystės kodeksas², o upių transporte — TSRS LKT 1930 m. spalio 24 d. patvirtinti Vidaus vandens transporto įstatai³. Jūrų ir upių laivynų pervežimų planus tvirtina TSRS Vyriausybė. Jie vykdomi remiantis sudarytomis sutartimis.

Jūrų laivyno ir Upių laivyno ministerijos taip pat turi teisę leisti taisykles — vadinamuosius privalomuosius nutarimus, kurie yra privalomi besinaudojantiems transportu. Taisyklių pažeidimas užtraukia administracinę atsakomybę.

Atskirai reikia pažymėti jūros uosto viršininko ir prieplaukos viršininko administracines teises. Jie turi teisę leisti potvarkius ir taisykles uostams ir prieplaukoms švariai ir tvarkingai laikyti, ir šie aktai yra privalomi visiems asmenims ir organizacijoms, dirbantiems uosto ar prieplaukos teritorijoje. Už šių taisyklių pažeidimą jie turi teisę dėti pabaudas.

Šiaurės jūrų kelią valdo Vyriausioji Šiaurės jūrų kelio valdyba prie TSRS Ministrų Tarybos; jos uždavinys yra: įsisavinti Šiaurės jūrų kelią ir išvystyti Tolimosios Šiaurės gamybinės jėgas. Vyriausioji valdyba veikia per savo vietinius organus — teritorines valdybas.

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1948 m., Nr. 30.

² TSRS ĮR, 1929 m, Nr. 41, 366 str.

³ TSRS ĮR, 1930 m., 582 str.

§ 4. Civilinio oro laivyno valdymas

Civilinis oro laivynas yra Vyriausiosios civilinio oro laivyno valdybos žinioje. Civilinis oro laivynas aptarnauja eilę liaudies ūkio šakų (žemės ūkį, miškų ūkį ir kt.), padeda atlikti mokslinį tiriamąjį darbą, organizuoja aptarnavimą medicininės sanitarinės tarnybos civilinės aviacijos lėktuvais. Šiai valdybai yra taip pat pavesta vystyti oro linijų tinklą, organizuoti ir vykdyti keleivių, bagažo, krovinių ir pašto pervežimus. Vyriausioji civilinio oro laivyno valdyba veikia kaip vieninga centralizuota sistema. Jai yra pavesta kontroliuoti visą civilinę aviaciją.

Transportavimo tvarką ir režimą aeroportuose reguliuoja specialios taisyklės, kurias nustato Vyriausioji civilinio oro laivyno valdyba ir kurių nesilaikymas užtraukia administracinę atsakomybę.

Civilinio oro laivyno veiklą vykdant pervežimus reguliuoja TSRS CVK ir LKT 1935 m. rugpjūčio 7 d. patvirtintas TSRS Oro kodeksas¹ ir Vyriausiosios civilinio oro laivyno valdybos viršininko 1940 m. gegužės 7 d. įsakymu įvestos Taisyklės keleiviams, bagažui ir kroviniams TSRS vidaus oro linijose pervežti.

§ 5. Automobilių transporto valdymas

Automobilių transportas yra betarpiškoje organizacijų, įstaigų ir įmonių žinioje. Tačiau yra respublikinė Automobilių transporto ministerija, o kraštuose, srityse, autonominėse respublikose ir respublikinės priklausomybės miestuose — atitinkamos automobilių transporto valdybos, kurios vykdo eilę funkcijų vadovaujant sąjunginių respublikų automobilių transportui, organizuojant teisingą transporto panaudojimą, automobilių parko remontą ir aptarnavimą.

Automobilių transporto ministerijai pavedama visomis priemonėmis vystyti masinių krovinių ir keleivių pervežimus automobilių transportu tarp rajonų ir miestuose, organizuoti visuose kraštuose, srityse ir autonominėse respublikose racionaliausią automobilių eksploatavimą, remontą ir techninį aptarnavimą, taip pat aprūpinti autotransporto ūkius garažiniais įrengimais.

Ministerija nagrinėja mokslinius klausimus dėl automobilių eksploatavimo bei remonto ir dėl pakrovimo-iškrovimo darbų mechanizavimo respublikos autotransporto ūkiuose; organizuoja automobilių transporto darbuotojų paruošimą ir jų kvalifikacijos kėlimą ir vadovauja tam darbui; paruošia tipinius projektus įmonių autotransportui eksploatuoti, remontuoti ir techniškai aptarnauti ir paruošia vieningus tarifus pervežimams automobiliais.

¹ TSRS IR, 1935 m., 359 str.

Automobilių transporto ministerijos žinioje yra atitinkamos autoremonto gamyklos, dirbtuvės, techninio aptarnavimo stotys, padangų remonto įmonės ir degalų tiekimo stotys.

Ministerijos paruošiami nuostatai ir taisyklės automobiliams eksploatuoti, remontuoti ir techniškai aptarnauti yra privalomi visiems respublikinės ir vietinės priklausomybės autoūkiams.

Ministerija paruošia taip pat tarifus kroviniams ir keleiviams pervežti, transportavimo-sandėliavimo, ekspedijavimo ir kitoms operacijoms atlikti ir pateikia juos tvirtinti respublikos Ministrų Tarybai, kad jie būtų taikomi visų respublikos ministerijų ir vadybų.

Automobilių transporto valdybos prie ATSR ministrų tarybų, prie sričių ir kraštų vietinių Tarybų vykdomųjų komitetų veikia „dvigubo“ pavaldumo pagrindu. Valdybos viršininką skiria ATSR Ministrų Taryba arba srities (krašto) darbo žmonių deputatų Tarybos vykdomasis komitetas ir tvirtina respublikos Automobilių transporto ministras. Automobilių transporto valdybos turi ūkiškaitos teises.

Autotransporto techninę būklę bei jo panaudojimą ir gatvės eismą prižiūri Vyriausiosios milicijos valdybos Valstybinė automobilių inspekcija ir jos vietiniai organai. Šie organai leidžia visoms įstaigoms, įmonėms bei organizacijoms ir atskiriems asmenims privalomas taisykles automobilių parkui, šoferių kadrų apskaityti, taip pat taisykles automašinoms tvarkingai užlaikyti. Jie turi teisę sustabdyti eksploatavimą automobilių, kurių techninė būklė gresia eismo saugumui.

§ 6. Kelių ūkio valdymas

TSR Sąjungoje skiriami visasąjunginės, respublikinės, sritinės ir vietinės reikšmės keliai.

Visasąjunginės reikšmės keliai yra žinioje TSRS Vidaus reikalų ministerijos Vyriausiosios plentų valdybos ir jos vietinių organų, pavaldžių tik savo aukštesniesiems organams: sąjunginių ir autonominių respublikų vidaus reikalų ministerijų plentų valdybų, kelių skyrių prie kraštų ir sričių VRM valdybų, atskirų kelių valdybų.

Šių organų sistema yra reikalinga visasąjunginės reikšmės kelių tiesybai organizuoti, jiems tvarkingai užlaikyti, jų apsaugai organizuoti.

Respublikinės, sritinės ir vietinės reikšmės keliai yra žinioje kelių valdybų prie sąjunginių ir autonominių respublikų ministrų tarybų ir jų „dvigubai“ pavaldžių vietinių organų — sričių, kraštų, rajonų kelių skyrių.

Lėšos visasąjunginės reikšmės keliams tiesti ir užlaikyti yra asignuojamos iš sąjunginio biudžeto, o kitiems keliams tiesti ir užlaikyti yra naudojamos iš respublikinių bei vietinių biudžetų asignuotos lėšos ir apsimokestinimo lėšos; gi vietinės reikšmės keliams, be to, naudojami tarybinių ūkių ir MTS tiksliniai asignavimai.

Žymų vaidmenį tiesiant respublikinės, sritinės ir vietinės reikšmės kelius vaidina kaimo gyventojų dalyvavimas darbu. Dalyvauti darbu kelių tiesime pritraukiami kolūkiečiai ir individualiniai valstiečiai: vyrai nuo 18 iki 45 metų amžiaus ir moterys nuo 18 iki 40 metų amžiaus. Pritraukiamieji privalo neapmokamai atidirbti 6 dienas per metus ir neapmokamai pristatyti tam pačiam laikui kelių organų dispozicijon priklausančią jiems gyvąją traukiamąją jėgą, transporto priemones, įrankius ir inventorių.

Pagal Vyriausybės rekomendaciją kolūkiai patogumo sumetimais išskiria nuolatinės kelių brigadas. Nuolatinės brigados darbas įskaitomas į kalbamojo kolūkio narių bendrąjį dalyvavimą kelių tiesybos darbuose.

Vadovauti kelių tiesybai ir remonto darbų organizavimui, gyventojams dalyvaujant darbu, yra pavesta kelių valdyboms ir kelių skyriams.

Paskutiniais metais plačiai išsivystė kolūkiečių masių judėjimas dėl esamų kelių pagerinimo ir naujų tiesimo.

§ 7. Ryšių valdymas

Bendrojo naudojimo ryšių valdymas yra sukoncentruotas bendrasąjunginėje Ryšių ministerijoje ir jos vietiniuose organuose — Ryšių ministerijos įgaliotinių prie sąjunginių respublikų ministrų tarybų rankose, sričių (kraštų) ryšių valdybose, apygardų, miestų ir rajonų ryšių kontorose.

Kai kurios ministerijos (Ginkluotųjų Pajėgų, Susisiekimo ir kt.) turi savo žinioje specialios paskirties ryšius, kurių atžvilgiu Ryšių ministerija neturi operatyvinių tvarkomųjų teisių.

Greta patarnavimų korespondencijos persiuntimui, viešojo naudojimo ryšių organai kartu vykdo eilę kitų funkcijų (pvz., užprenumeruoja laikraščius ir žurnalus).

Ryšių organai savo veiklą vykdo, remdamiesi šiomis taisyklėmis: korespondencijos (laiškų, siuntinių, piniginių perlaidų, telegramų ir kitų pašto siuntų rūšių) turinys laikomas paslapyje; sulaikyti, apžiūrėti, paimiti korespondenciją, duoti apie ją bet kurias žinias tardymo organams galima tik prokuroro leidimu; į persiunčiamas vertybes negalima nukreipti išieškojimų

neginčo tvarka ar pagal vykdomuosius raštus siuntėjo arba gavėjo įsiskolinimui pagal mokesčius, rinkliavas ir kitokias prievolės padengti; susekus pašto siuntose daiktų, kuriuos yra uždrausta siųsti, jie konfiskuojami; neįteiktų pašto siuntinių turinys gali būti realizuotas, tačiau paliekant siuntėjui teisę per vienerius metus išreikalauti gautąją realizuojant sumą; už pašto siuntos praradimą ryšių organas yra materialiai atsakingas.

TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1948 m. gruodžio 13 d. Įsaku¹ Ryšių ministerijos darbuotojams buvo įvesti personaliniai laipsniai: vyriausiesiems vadovams — ryšių generalinio valstybinio direktoriaus, ryšių valstybinio direktoriaus, I, II ir III rangų ryšių valstybinio direktoriaus laipsniai (suteikiami TSRS Ministrų Tarybos nutarimais); vyresniesiems vadovams — ryšių direktoriaus, I, II ir III rangų ryšių direktoriaus laipsniai; viduriniam personalui — vyresniojo ryšių inspektoriaus, ryšių inspektoriaus, I, II ir III rangų ryšių inspektoriaus laipsniai. Personalinius laipsnius vyresniajam ir viduriniam personalui suteikia Ryšių ministras. Personalinius jaunesniojo personalo laipsnius — I, II, III rangų jaunesniojo ryšių inspektoriaus — suteikia Ryšių ministerijos įgaliotiniai prie sąjunginių respublikų ministrų tarybų.

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1948 m., Nr. 48.

XVIII SKYRIUS

PREKYBOS VALDYMAS

§ 1. Tarybinės prekybos pagrindai. § 2. Tvarka valstybinių bei kooperatyvinių organizacijų prekybos planams ir prekių kainoms tvirtinti. § 3. Prekybos ministerijos organizacija ir funkcijos

§ 1. Tarybinės prekybos pagrindai

Tarybinė prekyba užima svarbią vietą mūsų valstybės gyvenime. Jos uždavinys yra užtikrinti normalius mainus socialistinėje visuomenėje, skatinti pramonės ir žemės ūkio produkcijos augimą ir prisidėti prie darbo žmonių gerovės.

Tarybinė prekyba — prekyba be kapitalistų ir spekuliantų. „Tai ypatingos rūšies prekyba, kurios ligi šiol nežinojo istorija ir kurią praktikuojame tik mes, bolševikai, tarybinio išsivystymo sąlygomis“¹. Valstybės rankose yra sukoncentruota didesnė dalis prekių, cirkuliuojančių šalyje. Šios prekės gaminamos daugiausia valstybinėse įmonėse. Valstybė planine tvarka paskirsto jas TSRS teritorijoje. Tarybų valstybė pati nustato konkrečią kainą kiekvienai prekių rūšiai, pagamintai valstybinėse įmonėse arba realizuojamai valstybinėje prekyboje. Nustatydamą prekių kainas, mūsų valstybė vadovaujasi reikalu didinti visuomeninę (visos liaudies) nuosavybę ir užtikrinti miesto bei kaimo darbo žmoniems normalų gyvenimo lygį.

TSR Sąjungoje prekės skiriamos visuomeniniam vartojimui, taip pat gyventojams organizuotai aprūpinti. Didmeninė rinka ištiesai yra veikiančių pagal patvirtintus planus socialistinių organizacijų rankose. Daugiau kaip 80% mažmeninės prekių apyvartos tenka valstybinei ir kooperatyvinei prekybai. Pagrindinė ir pirmaujanti forma mažmeninėje prekių apyvartoje yra valstybinė prekyba.

Kolūkiečių, individualinių valstiečių ir amatininkų pagalbinio ūkio produkcija ir ta kolūkių visuomeninio ūkio produkcijos dalis, kuri paskirstoma pagal darbadienius natūrinio apmokėjimo tvarka, yra parduodama kolūkinėje rinkoje. 1940 m. parduotieji kol-

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 387 psl., liet. leid.

ūkinėje rinkoje produktai sudarė 19% šalies mažmeninės prekių apyvartos.

Kolūkinėje rinkoje produktai ir prekės parduodami susidarančiomis rinkoje kainomis. Valstybė direktyviniu keliu neplanuoja kolūkinės rinkos kainų lygių ir parduodamų joje prekių apimtį, bet ji veikia kolūkinę rinką ekonominio reguliavimo metodais, kainų lygiu suvisuomenintoje prekyboje, prekių pasiūla ir kitais netiesioginiais būdais.

Disponuodama pagrindine prekių ir prekinių atsargų mase, Tarybų valstybė efektingai ekonomiškai veikia kolūkinės prekybos kainų mažėjimą. Antai, per dvejus metus (1946—1948 m.) kainos kolūkinėje rinkoje sumažėjo daugiau kaip keturis kartus.

1947 m. gruodžio 14 d. TSRS Ministrų Taryba ir VKP(b) Centro Komitetas priėmė nutarimą „Dėl piniginių reformos įvykdymo ir dėl kortelių maisto produktams bei pramoninėms prekėms panaikinimo“. Vieneriais metais pirmiau TSRS Ministrų Taryba nužymėjo eilę priemonių maisto ir pramoninių prekių kooperatyvinei prekybai išplėsti miestuose ir gyvenvietėse ir maisto produktų bei plataus vartojimo prekių gamybai padidinti kooperatyvinėse įmonėse.

Po kortelių panaikinimo, išplėtus tarybinę prekybą, maisto ir pramoninių prekių pardavimas mažmeninėje valstybinėje ir kooperatyvinėje prekyboje 1948 metais žymiai padidėjo, palyginti su 1947 metais, (cukraus — du kartu, duonos — 56%, medvilninių audinių — 56%, avalynės — 45% ir t. t.).

1948 metais žymiai išsiplėtė valstybinių ir kooperatyvinių organizacijų prekybos tinklas. Kolūkinėse rinkose parduotų žemės ūkio produktų kiekis žymiai prašoko prieškarinį lygį.

Sumažinus maisto ir pramoninių prekių valstybines mažmenines kainas ir kartu su tuo sumažėjus kainoms kooperatyvinėje prekyboje ir kolūkinėje rinkoje, rublio perkamoji galia pakilo du kartu. Dėl to, taip pat ryšium su piniginiu darbo užmokesčio pakilimu, darbininkų ir tarnautojų realusis darbo užmokestis 1948 metais padidėjo, palyginti su 1947 metais, daugiau kaip du kartu.

Naujas valstybinių mažmeninių kainų masinio vartojimo prekėms sumažinimas nuo 1949 m. kovo 1 d. vėl reikšmingai pakėlė darbininkų ir valstiečių realųjį darbo užmokestį ir žymiai sumažino valstiečių išlaidas perkant pramonines prekes.

Produktų ir prekių mažmeninių kainų mažinimas, kurį mūsų valstybė vykdo kylant tarybinei ekonomikai, vaizdžiai demonstruoja socialistinės santvarkos pirmenybes, jos pranašumą prieš kapitalistinę santvarką.

Kapitalistinėse valstybėse tebevyksta gamybos smukimas, auga bedarbių armija, smunka darbo žmonių realusis darbo užmokestis, mažėja ir taip jau žema daugumos gyventojų perkamoji galia, ir tuo pačiu laiku imperialistų pelnas pasiekė neregėtų dydžių ir vis dar tebeauga.

§ 2. Tvarka valstybinių bei kooperatyvinių organizacijų prekybos planams ir prekių kainoms tvirtinti

Tarybinė prekių apyvarta yra planinė prekių apyvarta. Tarybų valstybė valstybinio planavimo tvarka nustato kiekį ir pagrindines rūšis produkcijos, kurią turi pagaminti pramonė ir žemės ūkis, nustato produkciją, skirtą gyventojų vartojimo poreikiams patenkinti, paskirsto prekes pagal liaudies ūkio šakas, pagal prekybos tinklus, pagal respublikas, kraštus ir sritis; nustato prekių kainų lygį ir konkrečias kainas daugumai prekių, patenkančių į prekių apyvartą.

Planus aprūpinti gyventojams svarbiausiomis maisto ir plataus vartojimo pramoninėmis prekėmis tvirtina TSRS Vyriausybė.

Pagal plataus vartojimo prekių paskirstymo planų detalizacijos laipsnį skiriamos planuojamosios ir reguliuojamosios prekės.

Kiek tai liečia planuojamąsias prekes (audiniai, avalynė, žibalas, degtukai, cukrus, miltai, žuvis ir kt.), TSRS Vyriausybė tiksliai nustato tą prekinės produkcijos dalį, kuri yra skirta realizuoti rinkoje per prekybinių organizacijų tinklą. Kiek tai liečia reguliuojamąsias prekes (kailiai ir jų dirbiniai, radijo prekės ir kt.), TSRS Vyriausybė tvirtina jų sunaudojimo planą. Plane nurodomas skirtos rinkai prekinės produkcijos kiekis su paskirstymu respublikomis.

Vykdydamos šiuos planus, ministerijos, vadybos ir kooperatyviniai centrai priveda TSRS Vyriausybės planines užduotis iki betarpiškai vykdančių jas ūkinių organų.

Pagal TSRS Vyriausybės planavimo aktus TSRS ministerijos ir vadybos, sąjunginių ir autonominių respublikų ministrų tarybos, sričių, kraštų deputatų Tarybų vykdomieji komitetai sudaro planus tiekti bei sunaudoti toms plataus vartojimo prekėms, kurias paskirstyti jiems yra pavesta.

Viso svarbiausių plataus vartojimo dirbinių, neįeinančių į planuojamųjų ir reguliuojamųjų prekių grupes, fondo sunaudojimo metinį planą sudaro TSRS Prekybos ministerija ir tvirtina TSRS Vyriausybė.

Ministerijos, vadybos ir kooperatyviniai centrai, kuriems TSRS Vyriausybės patvirtintais planais yra išskirti planiniai kontin-

gentai, pateikia ministerijai-tiekėjui tų kontingentų paskirstymą pagal prekių gavėjus arba pagal respublikas, kraštus ir sritis. Ministerija-tiekėjas praneša apie šį paskirstymą toms įmonėms, kurioms yra pavesta betarpiškai vykdyti patvirtintus su-naudojimo planus.

Sąjunginių ir autonominių respublikų vyriausybės ir sričių, kraštų darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai tvirtina planus respublikinės bei vietinės pramonės ir verslinės kooperacijos gaminamoms prekėms paskirstyti. Ši tvarka yra nustatyta Įstatyme dėl penkmečio plano TSRS liaudies ūkiui atkurti bei išvystyti 1946—1950 m., kuriame sakoma: „vietinės pramonės ir verslinės kooperacijos gaminamieji plataus vartojimo daiktai yra visiškoje sąjunginės respublikos žinioje, ir respublikų ministrų tarybos savo nuožiūra nustato, kiek produkcijos lieka vartoti respublikų viduje, ir kiek produkcijos prekybos apyvartos tvarka siunčiama į kitas respublikas, laikantis bendravalstybinio rinkos kainų reguliavimo“.

Prie prekių, neskirstomų centralizuota tvarka, priklauso daugiausia prekės, kurias gamina vietinės pramonės, verslinės kooperacijos ir invalidų kooperacijos įmonės, niekalas, utilinė medžiaga, kai kurių pramonės šakų atliekai, kai kurių plataus vartojimo prekių cechų produkcija ir t. t.

Sios prekės realizuojamos suinteresuotų ūkinių organų susitarimu, remiantis sutartimis, kurias jie sudaro sutinkamai su bendrosiomis TSRS Vyriausybės direktyvomis, su vietinių valdžios organų planiniais nurodymais ir su atitinkamų ūkinių organų patvirtintais gamybiniais arba prekybiniais paruošimais planais.

Tarybų valstybė nustato taip pat kainas pagrindinei parduo-damųjų prekių masei. „Mūsų rinkoje nėra laisvo kainų žaidimo, kaip tai paprastai esti kapitalistinėse šalyse. Iš esmės imant mes nustatome grūdų kainas. Mes nustatome pramonės prekių kainas. Mes stengiamės varyti pramonės prekių savikainos mažinimo ir kainų mažinimo politiką, siekdami išsaugoti žemės ūkio gaminių kainų pastovumą. Argi neaišku, kad kapitalistinių šalių rinkoje tokios ypatingos ir specifinės tvarkos apskritai nebūna“¹.

Tarybų valstybė nustato kainas visai valstybinių įmonių gamina-mai produkcijai ir tai kolūkių bei verslinių artelių visuome-ninio ūkio, taip pat kolūkiečių asmeninio ūkio, individualinių valstiečių ir nekooperuotų amatininkų ūkių daliai, kuri patenka valstybės ir kooperacijos dispozicijon. Kainos nustatomos atsi-žvelgiant į socialistinio sukaupimo ir darbo žmonių masių mate-rialinės gerovės bei kultūrinio lygio kėlimo uždavinius.

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 239 psl., Liet. leid.

Svarbiausių prekių kainas tvirtina TSRS Vyriausybė, o kitų prekių — TSRS ministerijos, sąjunginių ir autonominių respublikų ministrų tarybos, sričių ir miestų darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai.

Mažmeninės kainos nustatomos arba vieningos visai TSR Sąjungai (pvz., tekstilės pramonės dirbiniais), arba skirtingos įvairioms zonoms — vadinamosios zoninės mažmeninės kainos (pvz., ūkiniams indams, krosnių liejiniais ir t. t.).

Kitaip tvarkomas kainų reikalas kooperatyvinėje prekyboje, prekiaujant savųjų supirkimų prekėmis. TSRS Vyriausybė leidžia vartotojų kooperacijai, invalidų kooperacijai ir rajoninei vietinei pramonei supirkinėti produktus ir žemės ūkio žaliavą, taip pat pardavinėti juos ir pagamintus iš jų dirbinius susidarę rinkoje kainomis. Tačiau kooperatyvinės organizacijos nustato šias kainas tokiu apskaičiavimu, kad jos priartėtų prie vieningų valstybinių mažmeninių kainų, o kai kurioms prekėms būtų net žemesnės už šias kainas.

§ 3. Prekybos ministerijos organizacija ir funkcijos

Betarpiskai vadovauti visai tarybinei prekybai yra pavesta TSRS Prekybos ministerijai, sąjunginių ir autonominių respublikų prekybos ministerijoms, kraštų, sričių, miestų ir rajonų prekybos skyriams. TSRS Prekybos ministerijos vietiniai organai veikia „dvigubo“ pavaldumo pradais.

TSRS Prekybos ministerijos kompetencijai priklauso šios pagrindinės funkcijos: dalyvauti planuojant visą TSRS prekių apyvartą; vadovauti esančioms jos vietinių organų žinioje valstybinėms prekybos įmonėms; betarpiskai valdyti sąjunginės priklausomybės prekybos įmones; reguliuoti visų ministerijų, vadybų ir organizacijų prekybą ir prižiūrėti ją; vadovauti prekybai kolūkinėse rinkose ir kontroliuoti ją.

Analoginės funkcijos atitinkamos teritorijos ribose yra pavestos sąjunginių ir autonominių respublikų ministerijoms ir vietiniams prekybos skyriams.

Betarpiskai valdydami prekybos įmonę, ministerija arba prekybos skyrius nustato jai prekybinį finansinį planą, tvirtina jos apyskaitas ir balansus, vadovauja darbo organizavimui ir t. t.

Visos valstybinės prekybos įmonės, pareinamai nuo jų betarpiško pavaldumo, yra skirstomos į bendrasąjunginės, respublikinės ir vietinės reikšmės įmones.

Betarpiskai pavaldžių prekybos įmonių valdymas remiasi tais pačiais principais, kaip ir pramonės įmonių valdymas. Vietinės valstybinės mažmeninės prekybos organizacijos — valstybinės

prekybos — veikia, remdamosios specialiais įstatais, ūkinio apskaičiavimo pagrindais, sutinkamai su planu, nustatytu joms to organo, kurio žinioje jos yra.

Visų įstaigų ir organizacijų, nepriklausomai nuo jų pavaldumo, prekybos bendrąjį reguliavimą ir priežiūrą vykdo TSRS, sąjunginių ir autonominių respublikų prekybos ministerijos ir jų vietiniai organai: Prekybos ministerija leidžia privalomas visoms prekiaujančioms organizacijoms prekybos taisykles, o visi prekybos organai kontroliuoja, kad jos būtų vykdomos.

Reguliuojančių prekybą įstatymų ir taisyklių laikymosi kontrolę vykdo TSRS Prekybos ministerijos Vyriausioji valstybinės prekybos inspekcijos valdyba ir jos vietiniai organai — valstybiniai prekybos inspektoriai prie kraštų, sričių, miestų ir rajonų prekybos skyrių.

Sie organai prižiūri, kad visos prekiaujančios organizacijos laikytųsi mažmeninių kainų ir prekybinių priedų, tikrina, kad prekės būtų atleidžiamos vartotojams grynu svoriu ir pilnu matu, tiria vartotojų skundus dėl mažmeninės prekybos įmonių darbo.

Valstybinės prekybos inspekcijos organams yra suteikta teisė duoti prekiaujančioms organizacijoms privalomus nurodymus dėl susuktų prekybos taisyklių pažeidimų pašalinimo, traukti kaltininkus atsakomybėn drausmine arba teismine tvarka, uždėti prekybos įmonių administracijai, nepriklausomai nuo įmonių valdybinio pavaldumo, pabaudas už prekybos įstatymų ir taisyklių pažeidimą.

Vyriausiajai valdybai ir vyriausiesiems valstybiniams inspektoriams yra suteikta, be to, teisė, atleidžiamųjų ir mažmeninių kainų pažeidimo atveju, — padaryti nutarimą dėl viršaus paimtų sumų paėmimo į valstybės pajamas.

Užtikrinti, kad svarstyklės, svarsčiai ir kiti matuojamieji prietaisai būtų teisingi ir kad jie būtų teisingai vartojami, yra pavesta Matų ir matuojamųjų prietaisų reikalams komitetui prie TSRS Ministrų Tarybos, kuris veikia per esančius jo žinioje valstybinius tikrintojus.

Valstybiniai tikrintojai tikrina ir įspauduoja svarstykles, svarsčius ir kitus matuojamuosius prietaisus, revizuoja ir kontroliuoja jų vartojimą, teismo bei tardymo ir ūkinių organų pasiūlymu daro matuojamųjų prietaisų ekspertizes, instruktuoja valstybinės prekybos inspekcijos darbuotojus prekybos tinklo matuojamųjų prietaisų priežiūros klausimais.

Prekybos patalpų sanitarinė apsauga yra pavesta Visasąjunginei valstybinei sanitarinei inspekcijai ir jos vietiniams organams (žr. XXIII skyr. § 3).

Svarbų vaidmenį vykdant kooperatyvinių organizacijų (verslinės, vartotojų ir invalidų kooperacijos) valstybinę kontrolę vaidina Vyriausioji verslinės ir vartotojų kooperacijos reikalams valdyba prie TSRS Ministrų Tarybos, kuri respublikose, kraštuose, srityse ir respublikinės priklausomybės miestuose turi savo valdybas su revizorių aparatu.

Prie valstybinės prekybos kontrolės ir sanitarinės priežiūros pritraukiamos ir visuomeninės organizacijos (profsąjungos, vietinių darbo žmonių deputatų Tarybų prekybos komisijos, krautuvinių komisijos ir kt.).

XIX SKYRIUS

VALDYMAS STATYBOS SRITYJE

§ 1. Valstybinio valdymo statybos srityje sistema. § 2. Tvarka statybai planuoti ir organizuoti. § 3. Statybos finansinės kontrolės sistema. § 4. Tvarka užbaigtiems statiniams priimti

§ 1. Valstybinio valdymo statybos srityje sistema

Statybos klausimai visuomet buvo pas mus ne tik ūkiniais klausimais, bet ir politikos klausimais.

TSR Sąjungoje statybai išleidžiamos milžiniškos lėšos. Tik iš 1948 metų valstybinio biudžeto buvo asignuota kapitalinei statybai 60,9 milijardo rublių. 1946—1948 m. pastatyta, atstatyta ir paleista veikti apie 4 tūkstančiai valstybinių pramonės įmonių. Per trejus pokarinio penkmečio metus valstybinės įmonės, įstaigos ir vietinės Tarybos, taip pat gyventojai valstybinio kredito pagalba pastatė ir atstatė miestuose ir darbininkų gyvenvietėse bendrai apie 51 milijoną kvadratinų metrų gyvenamojo ploto. Tokio plataus masto statyba reikalauja griežtos tvarkos ją planuojant, organizuojant ir vykdomant.

Esant milžiniškai kapitalinės statybos apimčiai ir esant reikalui sukoncentruoti ministerijos dėmesį į vadovavimą fabrikų bei gamyklų darbui, yra būtinos bendrasąjunginės ministerijos: Šukiosios pramonės įmonių statybos, Mašinų gamybos įmonių statybos.

Statybos yra skirstomos į antlimitines ir ikilimitines. Prie antlimitinių statybų priklauso tokie objektai, kurių sąmatinė vertė prašoka tam tikrą limitą. Šį limitą TSRS Vyriausybė nustato diferencijuotai pagal atskiras ūkio šakas.

Nurodytosios ministerijos tvarko antlimitinę statybą.

Žemės ūkio, geležinkelių, komunalinė butų statyba ir plentų tiesyba, taip pat visa ikilimitinė pramoninė statyba lieka atitinkamų ministerijų žinioje. Vietinės darbo žmonių deputatų Tarybos ir jų vykdomieji komitetai vykdo naujų vietinės pramonės pastatų bei įtaisinių ir nepramoninių pastatų statybą.

§ 2. Tvarka statybai planuoti ir organizuoti

Kapitalinė statyba vykdoma pagal patvirtintus planus. Metinius kapitalo investicijų planus tvirtina paprastai TSRS Vyriausybė. Remdamosios metiniu planu, centrinės vadybos sudaro šakinius planus, nustato kapitalinės statybos objektų sąrašus ir bendrąsias maksimalines sumas (limitus) kiekvienai statybai finansuoti.

Neplaninė statyba be atitinkamo leidimo yra draudžiama. Be kapitalinių darbų planų galima vykdyti tik smulkius statybos bei remonto darbus iš finansiniuose planuose numatytų lėšų arba iš antplaninių sankaupų ir mobilizuojant vidinius rezervus.

Kiekviena statyba laikoma planine tik tuo atveju, jeigu ji yra įtraukta į patvirtintus titulinius sąrašus. Titulinis sąrašas — tai vardinis sąrašas statytinų objektų, nurodant statybos vietą, projektuojamąjį pajėgumą, sąmatinę vertę, statybos pradžios ir pabaigos laiką ir kapitalo investicijų dydį planuojamiesiems metams.

Veikiantieji įstatymai nustato, kad titulinius sąrašus statybų, kurių sąmatinė vertė prašoka Vyriausybės nustatytus limitus (skirtingus įvairioms liaudies ūkio šakoms ir įvairioms pramonės šakoms), nepareinamai nuo to, ar kalbamoji statyba yra sąjunginės, respublikinės arba vietinės reikšmės įmonė, tvirtina TSRS Ministrų Taryba.

Sąjunginės priklausomybės ikilimitinės statybos titulinius sąrašus tvirtina atitinkamas TSRS ministras arba specialiosios vadybos vadovas. Respublikinės ir vietinės priklausomybės ikilimitinių statybų tituliniai sąrašai tvirtinami sąjunginių respublikų vyriausybių arba jų nustatyta tvarka. Kraštų ir sričių darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai nustato tvarką vietinės priklausomybės ikilimitinių statybų tituliniam sąrašams tvirtinti.

Kiekviena įtraukta į titulinius sąrašus statyba privalo turėti įgalioto organo patvirtintą statybos projektą, be kurio negalima pradėti statybos darbų.

Statybos projektas sutikslina ir konkretizuoja pagrindinius, apibūdinančius projektuojamąją statybą rodiklius, kurie buvo duoti tituliniam sąrašui.

Projektavimas atliekamas šiomis stadijomis: projekcinė užduotis, techninis projektas su savo sąmata, darbo brėžiniai.

Projektinės užduoties tikslas — išaiškinti, ar projektuojamoji statyba yra techniškai galima ir ekonomiškai tikslinga, ir projekcinė užduotis sudaro pagrindą techniniam projektui paruošti.

Techninis projektas yra dokumentas, kuriame išsprendžiami pagrindiniai techniniai klausimai ir nustatomi projektuojamosios

įmonės techniniai ekonominiai rodikliai. Techninio projekto sąmata yra vienintelis dokumentas statybos vertei nustatyti.

Projektinė užduotis ir techninis projektas su savo sąmata turi būti patvirtinti, ir tik patvirtinus juos, jie pasidaro planinė prieštara sudaryti sutarčiai tarp užsakytojo ir rangovo, t. y. valstybinės statybinės organizacijos.

Tvarką projektinėms užduotims, techniniams projektams ir jų sąmatoms tvirtinti nustato TSRS Vyriausybė, sąjunginių respublikų vyriausybės arba sričių bei kraštų darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai. Pramoninės statybos srityje, pvz., yra nustatyta, kad svarbiausių antlimitinės statybos objektų projektinę užduotį, techninį projektą ir sąmatą tvirtina atitinkamas ministras, o kitos antlimitinės statybos ir ikilimitinės statybos — vyriausiosios valdybos viršininkas arba, jo pavedimu, tresto valdytojas ir gamyklos direktorius. Respublikinės ir vietinės priklausomybės statybos techniniai projektai ir sąmatos tvirtinami sąjunginių respublikų ministrų tarybų nustatyta tvarka.

Darbo brėžiniai, kurie užtikrina techninių klausimų detalių išsprendimą ir suderinimą, yra sudaromi projektinių organizacijų atsakomybe ir nėra reikalingi tvirtinimo.

§ 3. Statybos finansinės kontrolės sistema

Kapitalinės statybos finansavimo šaltiniais yra asignavimai iš valstybinio biudžeto, amortizaciniai atskaitymai (išskyrus jų dalį, skiriamą kapitaliniam remontui), vidinių resursų mobilizavimas, įmonių pelnas, kuris lieka padengus jos apyvartinių lėšų prieauglį.

Naudoti kapitalinei statybai ūkinių organų nuosavas apyvartos lėšas uždrausta. Lėšos, skirtos kapitalinei statybai, negali būti naudojamos kitiems reikalams.

Kapitalinei statybai skirtos lėšos yra laikomos atitinkamame ilgalaikių investicijų banke (Pramonės banke, Žemės ūkio banke, Centriniam komunaliniame banke, Prekybos banke).

Ilgalaikių investicijų bankai vykdo statybos finansinę kontrolę, kadangi per juos pereina visi užsakytojo atsiskaitymai su rangovu, įrengimų tiekėjais ir t. t. Jie finansuoja tik tuos objektus, kuriems yra paruošti techniniai projektai ir sąmatos, ir tik patvirtinto metinio titulinio sąrašo numatytų asignavimų ribose. Bankai tikrina, ar sutarties suma atitinka patvirtinto metinio titulinio sąrašo sumą. Jie tikrina, ar užsakytojo priimti rangovų ir tiekėjų aktai yra teisingi nustatytąja tvarka patvirtintų medžiagų ir patarnavimų kainų bei kainoraščių laikymosi atžvilgiu.

§ 4. Tvarka užbaigtiems statiniams priimti

Naujai pastatyti statiniai, pastatai ir kiti objektai gali būti perduoti eksploatavimui tik priėmus juos specialiai komisijai, kurią skiria atitinkamas ministras sąjunginės ar respublikinės reikšmės objektų atžvilgiu arba Tarybos vykdomasis komitetas (vietinės reikšmės objektų atžvilgiu), o stambiausiems objektams ir turintiems itin svarbią liaudies ūkiui reikšmę — komisija, skiriama TSRS Ministrų Tarybos arba sąjunginės respublikos Ministrų Tarybos.

Priėmimo komisija pareiškia savo nuomonę dėl įmonės (ar atskirų jos eilių) parengtumo paleisti į darbą, tai reiškia, kad pastatytais įrengimais galima baigtinai gaminti visą produkciją, įtrauktą į įmonės ar atskirų jos eilių gamybinės užduotis.

Savo nuomonę dėl įmonės parengtumo komisija pateikia, išanalizavusi statybos bei montavimo darbų, gamyklos vidaus transporto užbaigtumo laipsnį, taip pat išanalizavusi, ar pagalbiniai cechai ir bendrojo naudojimo transportas pakankamai aptarnauja įmonę.

Komisijos nuomonė pateikiama tvirtinti tam organui, kuris sudarė komisiją.

Civilinės statybos (butų, komunalinės, socialinių-buitinių ir kultūros-švietimo įstaigų statybos) valstybinę kontrolę — nepareinamai nuo jos vadybinio pavaldumo ir reikšmės — vykdo Architektūros reikalų komitetas prie TSRS Ministrų Tarybos ir veikiančios pagal jo direktyvas architektūros reikalų valdybos prie sąjunginių ir autonominių ministrų tarybų, taip pat architektūros reikalų skyriai kraštuose, srityse ir respublikinės priklausomybės miestuose (smulkiau žr. XX skyriaus § 4).

XX SKYRIUS

VALDYMAS BUTŲ IR KOMUNALINIO ŪKIO SRITYJE

§ 1. Butų ir komunalinio ūkio vaidmuo socialistiškai pertvarkant darbo žmonių buitį. § 2. Butų ir komunalinio ūkio valstybinio valdymo organų sistema. § 3. Valstybinio butų ūkio valdymas. § 4. Architektūros ir planavimo reikalai. § 5. Komunalinių įmonių valdymas. § 6. Visuomeninės komisijos namų ūkio atstatymui ir eksploatavimui remti

§ 1. Butų ir komunalinio ūkio vaidmuo socialistiškai pertvarkant darbo žmonių buitį

VKP(b) CK birželio (1931 m.) Plenumas nurodė, kad „...ko-voje dėl penkmečio, dėl tolesnių socialistinės statybos laimėjimų, dėl socialistinių įmonių pasisėkimų, dėl darbo žmonių materialinių buitinių sąlygų pagerinimo, dėl jų kultūrinio pakilimo ir sveikatos apsaugos, dėl realaus darbo užmokesčio nenukrypsta-mo didėjimo — miesto ūkio klausimai (butas, vandens tiekimas, apšvietimas, apšildymas, kanalizacija, miesto transportas, išori-nis gerovinis sutvarkymas, pirtys, skalbyklės, viešasis maitini-mas) įgyja didžiausią reikšmę“¹.

Remiantis VKP(b) CK birželio (1931 m.) Plenumo sprendi-mais, buvo atlikti milžiniški Maskvos miesto ir kitų miestų so-cialistinės rekonstrukcijos darbai, dėl kurių pasikeitė mūsų pra-monės centrų išvaizda.

Penkmečių planai liaudies ūkiui išvystyti numatė didelį užmo-jį butų statybos ir gerovinio sutvarkymo srityje, naujų vanden-tickių, kanalizacijos, tramvajų statybą, miesto ūkio gazifikavimo išvystymą.

Didžiojo Tėvynės karo metais miesto ūkiui buvo padaryta mil-žiniška žala.

Todėl penkmečio planas liaudies ūkiui atkurti ir išvystyti 1946—1950 m. numatė per šį penkmetį „atstatyti sugriautą mies-tų, darbininkų gyvenviečių ir kaimo butų fondą rajonuose, kurie buvo okupuoti, ir išplėsti naują butų statybą tokiu mastu, kuris užtikrintų miestų, darbininkų gyvenviečių ir kaimo darbo žmonių

¹ VKP(b) suvažiavimų, konferencijų ir CK plenumų rezoliucijose ir spren-dimuose, Partleidykla, II d., 472 psl.

butų sąlygų žymų pagerinimą“, atlikti didelio masto darbus gerovinio sutvarkymo srityje.

§ 2. Butų ir komunalinio ūkio valstybinio valdymo organų sistema

Butų ir komunalinio ūkio srityje veikia šie centriniai valstybinio valdymo organai: sąjunginių ir autonominių respublikų komunalinio ūkio ministerijos, kai kurių sąjunginių respublikų butų bei civilinės statybos ministerijos, Architektūros reikalų komitetas prie TSRS Ministrų Tarybos ir TSRS Miestų statybos ministerija.

Komunalinio ūkio ministerijos yra respublikinės ministerijos, veikiančios sąjunginėse ir autonominėse respublikose. Kraštuose, srityse ir miestuose yra „dvigubo“ pavaldumo komunalinio ūkio skyriai.

Komunalinio ūkio organai tvarko gyvenamųjų vietovių planavimą, reguliuoja miestų žemių naudojimą, valdo vietinių Tarybų žinioje esantį butų fondą, vykdo priemones miestui geroviškai sutvarkyti ir apželdinti, organizuoja komunalines įmones ir įtaisinius.

Respublikinės butų bei civilinės statybos ministerijos buvo įsteigtos 1944—1945 m. RTFS Respublikoje, Ukrainos, Baltarusijos, Moldavijos, Latvijos ir Estijos TS Respublikose, siekiant užtikrinti reikiamą butų, kultūrinės buitinės ir komunalinės statybos organizavimą ir statybos darbų industrializavimą.

Šioms ministerijoms yra pavesta projektuoti ir statyti gyvenamuosius namus ir vykdyti susijusią su jais komunalinę ir kultūrinę buitinę statybą miestuose ir darbininkų gyvenvietėse, taip pat projektuoti ir statyti gamyklas apdailinimo medžiagoms, statybos detalėms, sanitariniams techniniams bei namų statybos įrengimams ir baldams gaminti.

Bendrasąjunginė Miestų statybos ministerija buvo įsteigta 1949 m. birželio 1 d. ryšium su miestų statybos augimu, su būtinumu užtikrinti valstybinį vadovavimą miestų planavimui bei užstatymui ir siekiant įdiegti priešakinę techniką į miestų statybą.

Šiai Ministerijai yra pavesta vadovauti miestų statybos planavimui, gerinti miestų architektūrą ir kelti miestų statybos kokybę, diegti į gamybą naujas statybos bei apdailinimo medžiagų, dirbinių ir įrengimų rūšis — gyvenamiesiems bei civiliniams pastatams ir įtaisiniams miestuose statyti, diegti į miestų statybą mechanizaciją bei priešakinius darbo organizavimo metodus ir kontroliuoti, kad būtų vykdomi Vyriausybės nutarimai miestų statybos klausimais.

Architektūros reikalų komitetas prie TSRS Ministrų Tarybos ir jo vietiniai organai yra įsteigti valstybinei architektūros bei statybos kontrolei vykdyti (žr. šio skyriaus § 4) ir valstybiniam vadovavimui architektūros ir planavimo darbams užtikrinti.

Valstybinio vadovavimo gyvenamųjų vietovių statybai, butų ir komunalinio ūkio organizavimui bei išvystymui ir gerovinio sutvarkymo darbams vieningumą užtikrina TSRS Ministrų Tarybos bendrasąjunginiai aktai pagrindiniais butų ir komunalinio ūkio, gerovinio sutvarkymo ir gyvenamųjų vietovių planavimo klausimais.

§ 3. Valstybinio butų ūkio valdymas

Valstybinio butų fondo namai yra vietinių darbo žmonių deputatų Tarybų arba vadybų ir įmonių žinioje.

Vietinės Tarybos valdo jų žinioje esantį butų fondą per butų valdybas (esančias komunalinio ūkio skyrių sudėtyje). Vietinės Tarybos, valdydamos priklausantį joms butų fondą, kartu vykdo techninę ir sanitarinę priežiūrą, prižiūri viso kito butų fondo, nepareinamai nuo jo priklausomumo, užlaikymą bei remontą.

Betarpiskai valdyti vietinių Tarybų namus dideliuose miestuose pavedama namų valdytojams, kuriuos skiria butų valdybos viršininkas savo įsakymu ir tvirtina vietinės Tarybos vykdomasis komitetas.

Gyvenamosios patalpos vietinių Tarybų namuose suteikiamos piliečiams naudotis tik pagal orderius, kuriuos išduoda butų valdyba, remdamasi vietinės Tarybos vykdomojo komiteto sprendimu. Ieškiniai dėl neteisingo išdavimo orderių gyvenamajam plotui užimti yra nagrinėjami teismine tvarka (žr. VII skyr. § 3).

Iškraustyti administracine tvarka, nesuteikiant gyvenamojo ploto, leidžiama tik įstatymo griežtai nurodytais atvejais (pvz., savivališkai užėmusiųjų gyvenamąjį plotą iškraustymas su prokuroro sankcija, iškraustymas iš viešbučių ir bendrabučių).

Iš namų, kuriems gresia sugriuvimas, leidžiama iškraustyti administracine tvarka, suteikiant gyvenamąjį plotą ir transporto priemones.

Tėvynės karo frontuose žuvusių arba be žinios dingusių karių ir partizanų šeimų atžvilgiu, taip pat atžvilgiu Tėvynės karo invalidų, kurie iki 1948 m. sausio 1 d. apsigyveno kaip laikini gyventojai pagrindinių nuomininkų plote vietinių Tarybų namuose, vietinių Tarybų vykdomiesiems komitetams buvo pasiūlyta užtvirtinti šioms šeimoms gyvenamąjį plotą, kuris pasidaro laisvas, pagrindiniam nuomininkui išvykstant arba susidarant pas jį atliekamam izoliuotam kambariui.

Šios šeimos gali būti iškraustytos iš jų užimamo vadybiniuose namuose gyvenamojo ploto, į kurį jos įsikėlė iki 1948 m. sausio 1 d., tik teismo keliu, suteikiant joms kitas, tinkamas gyventi, patalpas (TSRS Ministrų Tarybos 1948 m. rugpiūčio 15 d. nutarimas)¹.

Valstybinės įstaigos ir įmonės valdo esančius jų žinioje namus (vadybinius namus) tais pačiais pagrindais, kaip ir vietinių Tarybų butų valdybos. Vadybinių namų valdytoją skiria atitinkamos įstaigos ar įmonės administracija.

Nuompinigių atlygius nustato miestų Tarybų vykdomieji komitetai sutinkamai su bendrasąjunginiais aktais.

Nustatant nuompinigių atlygius, atsižvelgiama į buto teritorinę vietą ir jo gerovinio sutvarkymo laipsnį.

Kadriniams kariams vieningi nuompinigių atlygiai yra nustatyti TSRS CVK ir LKT 1936 m. balandžio 17 d. nutarimu².

§ 4. Architektūros ir planavimo reikalai

Naujos gyvenamosios vietovės statomos ir esančios vietovės pertvarkomos remiantis gyvenamųjų vietovių planavimu, t. y. gyvenamųjų vietovių tvarkymu, suderinant savitarpyje visus gamybos, energetikos, transporto, gerovinio sutvarkymo, buities, higienos ir kultūros elementus, atsižvelgiant į gyvenamųjų vietovių vystymosi perspektyvas.

Gyvenamosios vietovės planavimas apima planavimo projektą, užstatymo projektą, techninio įrengimo projektą ir žemių ūkio tvarkymo projektą.

Patvirtintas planavimo projektas yra privalomas visoms, be išimties, organizacijoms, vykdančioms statybą. Planavimo projektai nustatomi tiek atskiroms gyvenamosioms vietovėms (miestams, gyvenvietėms, kaimams), tiek ir ištisiems teritoriniams kompleksams, sudarantiems ekonominę vienybę. Tokie projektai yra vadinami rajoninio planavimo schemomis.

Rajoninio planavimo schemas tvirtina TSRS Ministrų Taryba.

Gyvenamųjų vietovių (miestų, gyvenviečių, kaimų) planavimo projektus tvirtina, pareinamai nuo gyventojų skaičiaus, arba Architektūros reikalų komitetas prie TSRS Ministrų Tarybos, arba sąjunginių bei autonominių respublikų ministrų tarybos, arba kraštų (sričių) darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai. Naujai statomų miestų (numatytų daugiau kaip 100 tūkst. gyventojų) ir rekonstruojamų miestų (numatytų daugiau kaip 300 tūkst. gyventojų) planavimo projektus tvirtina TSRS

¹ TSRS NR, 1948 m., Nr. 5, 61 str.

² TSRS NR, 1936 m., Nr. 21, 186 str.

Ministrų Taryba. Pakeisti arba papildyti patvirtintus gyvenamųjų vietovių planavimo projektus galima tik patvirtinusio atitinkamą projektą organo leidimu.

Valstybinį vadovavimą architektūros ir planavimo rajonams vykdo Architektūros reikalų komitetas prie TSRS Ministrų Tarybos ir jo vietiniai organai: architektūros reikalų valdybos prie sąjunginių bei autonominių respublikų ministrų tarybų ir Maskvos, Leningrado ir Kijevo miestuose; architektūros reikalų skyriai prie kraštų (sričių) darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomųjų komitetų ir vyriausieji miestų architektai pagal atskirą, TSRS Ministrų Tarybos patvirtintą, miestų sąrašą.

Architektūros reikalų komitetas prie TSRS Ministrų Tarybos ir jo vietiniai organai vykdo architektūros bei statybos kontrolę, kontroliuodami miestų bei miestinio tipo gyvenviečių architektūros, užstatymo kokybę ir gyvenamųjų bei civilinių pastatų statybą. Be to, komitetas prižiūri ir kontroliuoja architektūros bei projektavimo organizacijų kūrybinę veiklą, nepareinamai nuo šių organizacijų vadybingumo.

Betarpiską priežiūrą, kad statyba būtų vykdoma griežtai laikantis patvirtintų projektų, vykdo vyriausiasis miesto architektas, kuris turi šias teises: uždrausti statybą, sustabdant finansavimą per atitinkamus specialiuosius bankus, jei pažeidžiami miesto planavimo bei užstatymo projektai; nekliudomai lankyti statybą ir reikalauti iš užstatytojų projekcinės dokumentacijos; duoti leidimus nuotraukiniam darbui atlikti ir žemei kasti požeminių laidų tiesimui; nustatytąja tvarka traukti baudžiamojon atsakomybės statybos taisyklių pažeidėjus.

Zemės sklypus užstatymui skiria: miestuose — miestų Tarybų vykdomieji komitetai, sutinkamai su patvirtintais užstatymo planais, o už miestų ribų — kraštų (sričių) ir rajonų darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai.

Individualinių namų statyba pagal TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1948 m. rugpiūčio 26 d. įsaką „Dėl piliečių teisės pirkti ir statyti individualinius gyvenamuosius namus“¹ taip pat vykdoma remiantis gyvenamųjų vietovių planavimo ir užstatymo projektais.

Sričių, kraštų ir miestų darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomuosiuose komitetuose yra Valstybinė inspekcija individualinių namų užlaikymui prižiūrėti ir kontroliuoti, kad individualinių gyvenamųjų namų savininkai laikytųsi namams užlaikyti normų ir taisyklių.

Nepaskirtos užstatymui teritorijos, taip pat laikinai neužstatomos miestų ir darbininkų gyvenviečių teritorijos yra įsavina-

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1948 m., Nr. 36.

mos, naudojamos ir eksploatuojamos pagal žemių ūkio tvarkymo planus ir detalius projektus.

Sąjunginės respublikos Ministrų Tarybos sudaromu atskiru sąrašu nustatytų miestų žemių ūkio tvarkymo planus tvirtina respublikos Komunalinio ūkio ministerija, suderinusi klausimą su Architektūros reikalų valdyba ir su Valstybine inspekcija individualinių namų užlaikymui prižiūrėti. Kitų miestų ir darbininkų gyvenviečių žemių ūkio tvarkymo planus tvirtina atitinkamų autonominių respublikų ministrų tarybos ir kraštų (sričių) darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai.

Baigtus statyti miestuose bei gyvenvietėse butų ir civilinės paskirties pastatus bei įtaisinius, nepareinamai nuo jų priklausomumo, priima eksploatavimui priėmimo komisijos, sudarytos iš valstybinės architektūros bei statybos kontrolės inspekcijos, komunalinio ūkio skyriaus, valstybinės sanitarinės inspekcijos, priešgaisrinės apsaugos, užstatytojo ir vykdydžiusios statybą organizacijos atstovų. Miestuose ir darbininkų gyvenvietėse, kur nėra valstybinės architektūros bei statybos kontrolės inspekcijos, priėmimo komisijos pirmininku yra vietinės darbo žmonių deputatų Tarybos atstovas.

Miestų ir gyvenviečių darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai tvirtina priėmimo komisijų aktus ir išduoda leidimus visiems užbaigtiems gyvenamiesiems namams, civiliniams pastatams bei įtaisiniams įvesti eksploatacijon tik priėmus juos priėmimo komisijoms. Už gyvenamųjų namų, civilinių pastatų bei įtaisinių savivališką užėmimą ir įvedimą eksploatacijon be vietinės darbo žmonių deputatų Tarybos vykdomojo komiteto atitinkamo leidimo kaltieji užstatytojai traukiami baudžiamojon atsakomybėn.

Tokios tvarkos butų ir civilinės paskirties pastatams bei įtaisiniams priimti ir eksploatacijon įvesti tikslas yra patikrinti jų kokybę, statybos ir gerovinio sutvarkymo užbaigtumą, patikrinti, ar jie užbaigti pagal patvirtintus projektus ir galiojančias technines sąlygas darbams vykdyti bei priimti, ir tokiu būdu nustatyti jų parengtumą apgyvendinimui ir įvedimui eksploatacijon.

§ 5. Komunalinių įmonių valdymas

Įmonės, aptarnaujančios gyventojų ūkinius-buitinius poreikius (transportas, vandentiekis, kanalizacija ir kt.), yra vietinių darbo žmonių deputatų Tarybų žinioje; jas arba betarpiškai valdo atitinkamos Tarybos komunalinis skyrius, arba jos yra komunaliniam skyriui pavaldžių komunalinių trestų sudėtyje.

Komunalinės įmonės ir jungiantieji jas trestai veikia remdamiesi normaliais įstatais, patvirtintais Komunalinio ūkio ministerijos. Jie yra ūkiskaitiniai organai.

Vidutinius tarifus komunaliniams patarnavimams, kuriuos vietinių Tarybų komunalinės įmonės teikia gyventojams, nustato TSRS Ministrų Taryba.

Diferencijuotus tarifus, nustatytų komunaliniams patarnavimams vidutinių tarifų ribose, nustato vietinių Tarybų vykdomieji komitetai.

Neapmokamai teikti gyventojams komunalinius patarnavimus leidžiama tik Vyriausybės nutarimu.

§ 6. Visuomeninės komisijos namų ūkio atstatymui ir eksploatavimui remti

Visuomeninės komisijos namų ūkio atstatymui ir eksploatavimui remti yra svarbi gyventojų saviveiklos forma atstatant, remontuojant ir tinkamai eksploatuojant butų fondą, gerovinį sutvarkymą ir gerinant komunalinių įmonių darbą.

Iš pradžių jos atsirado Leningrade prie namų valdybų, ir 1948 m. apie 3 tūkst. komisijų vienijo daugiau kaip 20 tūkst. darbininkų, inžinierių, technikų, gydytojų, mokytojų, namų šeimininkių.

Visuomeninės remimo komisijos, sudarytos Leningrade 1946—1948 m., suteikė žymią pagalbą tarybinėms organizacijoms atstatant ir gerinant miesto butų ūkį, gerovinį sutvarkymą ir palaikant jo sanitarinę būklę.

Vėliau visuomeninės remimo komisijos buvo suorganizuotos eilėje kitų miestų (Sverdlovske, Podolske, Rostove prie Dono, Kuibyševe, Kurske, Voroneže ir kt.).

Pritarusi teigiamam visuomeninių komisijų darbo patyrimui, RTFSR Ministrų Taryba rekomendavo visiems miestų darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomiesiems komitetams padėti miestų darbo žmonėms suorganizuoti tokias komisijas ir sudaryti jų veiklai reikiamas sąlygas.

D. VALDYMAS SOCIALINĖS KULTŪRINĖS STATYBOS SRITYJE

XXI SKYRIUS

BENDRIEJI SOCIALINĖS KULTŪRINĖS STATYBOS PAGRINDAI TSR SĄJUNGOJE

1. Antrajai socialistinės valstybės išsivystymo fazei yra būdingas valstybinių organų kultūrinės auklėjamosios veiklos vaidmens padidėjimas. Sutinkamai su tuo greitai auga valstybinės išlaidos socialinėms kultūrinėms priemonėms: 1933 metais — 9,3 milijardo, o 1948 metais — 116,3 milijardo rublių, t. y. 30 % visų TSRS valstybinio biudžeto išlaidų. Buvo sudaryti nauji valstybinio valdymo organai: Aukštosios mokyklos reikalų komitetas (1936 m.), 1946 m. balandžio 10 d. pertvarkytas į sąjunginę respublikinę Aukštojo mokslo ministeriją; Vyriausioji darbo rezervų valdyba (1940 m.), 1946 m. gegužės 15 d. pertvarkyta į bendrasąjunginę Darbo rezervų ministeriją; Meno reikalų komitetas (1936 m.); Kinematografijos reikalų komitetas (1938 m.), 1946 m. kovo 20 d. pertvarkytas į sąjunginę respublikinę Kinematografijos ministeriją; Radiofikacijos ir radiofonijos komitetas (1933 m.); respublikiniai kultūros bei švietimo įstaigų komitetai (1945 m.); Visasąjunginis fizinės kultūros ir sporto reikalų komitetas (1936 m.).

Liaudies kultūrinio išsivystymo požiūriu draugas Stalinas apibūdino laikotarpį tarp XVII-jo VKP(b) suvažiavimo (1934 m.) ir XVIII-jo VKP(b) suvažiavimo (1939 m.) kaip kultūrinės revoliucijos laikotarpį. Pirmasis ir antrasis penkmečiai buvo TSR Sąjungai pagrindinio šalies sanavimo laikotarpis.

Trečiasis penkmečio planas nužymėjo kaip pagrindinį uždavinį — padaryti didelį žingsnį pirmyn istoriniame reikale: pakelti darbininkų klasės kultūrinį techninį lygį iki inžinerijos bei technikos darbuotojų lygio.

Trečiojo penkmečio plano programa socialinės kultūrinės statybos srityje buvo iš esmės įvykdyta per trejus metus.

Plėšikiškas fašistinės Vokietijos užpuolimas neleido pilnutinai įvykdyti trečiojo penkmečio plano. Fašistiniai grobikai padarė

mūsų šaliai milžinišką žalą. Didelis nuostolis buvo padarytas socialinėms kultūrinėms įstaigoms. Reikėjo likviduoti tą nuostolį ir pastūmėti į priekį socialinės kultūrinės statybos reikalą.

Tarybų valstybė metai iš metų didino asignavimus socialinei kultūrinei statybai: 1945 m. — 62,7 milijardo, 1946 m. — 80,0 milijardų, 1947 m. — 107,2 milijardo ir 1948 m. — 116,3 milijardo rublių. Tokiu būdu sėkmingai išsprendžiami 1946—1950 m. penkmečio plano uždaviniai, ir tai turi svarbią reikšmę sudarant prielaidas perėjimui nuo socializmo į komunizmą.

Valdymas socialinės kultūrinės statybos srityje susidaro iš valdymo švietimo, mokslo ir meno srityje, sveikatos apsaugos srityje ir socialinio aprūpinimo srityje. Visose šiose srityse operatyvinės funkcijos yra labiausiai decentralizuotos, esant centralizuotam planavimui ir vadovavimui pagrindiniais klausimais.

1948 metais beveik du trečdaliai sąjunginių respublikų valstybinių biudžetų pakilimo buvo nukreipti socialinėms kultūrinėms priemonėms finansuoti. Didelė dauguma mokyklų, medicinos ir socialinio aprūpinimo įstaigų betarpiškai valdoma rajonų bei miestų atitinkamų skyrių.

Pagrindiniai socialinės kultūrinės statybos TSR Sąjungoje principai yra šie:

1) platus tautinės savo forma ir socialistinės savo turiniu TSRS tautų kultūros išvystymas;

2) visiškai lygios TSRS piliečių teisės į mokslą, į materialinį aprūpinimą senatvėje ir netekus darbingumo, nepriklausomai nuo rasės, tautybės ir lyties;

3) valstybinis visų priemonių socialinės kultūrinės statybos srityje pobūdis;

4) vadovaujantis VKP(b) vaidmuo socialinėje kultūrinėje statyboje, plačiai dalyvaujant joje profesinėms sąjungoms, komjaunimui ir kitoms visuomeninėms organizacijoms.

Socialinės kultūrinės statybos srityje tarybiniai valstybiniai organai užtikrina pagrindines TSRS piliečių teises, užrašytas Stalino Konstitucijoje (teisę į poilsį, teisę į materialinį aprūpinimą, teisę į mokslą, TSRS piliečių lygiateisiškumą). TSRS Konstitucija „...nepasitenkina užfiksuodama formalias piliečių teises, o svorio centrą perkelia į tų teisių garantijos klausimą, į tų teisių įgyvendinimo priemonių klausimą“¹. Stalino Konstitucijos 119—122 str. išsamiai nurodo tas priemones, kurių pagalba užtikrinamos TSRS piliečių pagrindinės konstitucinės teisės socialinėje kultūrinėje srityje: visuotinis privalomas pradžios mokslas, septynerių metų mokslo neapmokamumas, valstybinių stipendijų sistema pasižymėjusiems besimokantiems aukštojoje mokykloje,

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 509 psl., liet. leid.

mokymas mokyklose gimtąja kalba, darbo žmonių gamybinio, techninio bei agronominio mokymo neapmokamumas, medicinos pagalbos darbo žmonėms neapmokamumas, plataus kurortų, poilsio namų, klubų ir kitų kultūros bei švietimo įstaigų tinklo suteikimas darbo žmonėms naudotis, valstybinė motinos ir vaiko interesų apsauga, darbininkų ir tarnautojų socialinis aprūpinimas valstybės lėšomis.

2. Buržuazinėse valstybėse švietimo, sveikatos apsaugos ir socialinio aprūpinimo klausimai nėra ir negali būti valstybės organų dėmesio centre. Dvi pagrindinės funkcijos apibūdina buržuazinių valstybių veiklą: „vidinė (svarbiausioji) — laikyti eksploatuojamąją daugumą pažabotą ir išorinę (ne svarbiausioji) — plėsti savosios, viešpataujančios klasės teritoriją kitų valstybių teritorijos sąskaita arba ginti savo valstybės teritoriją nuo užpuolimų iš kitų valstybių pusės“¹.

Sutinkamai su tuo didesnė buržuazinių valstybių biudžetinių išlaidų dalis eina karinėms išlaidoms ir ekonominei ekspansijai finansuoti. Taip, pvz., savo rašte kongresui biudžeto klausimu 1949 m. sausio mėnesį Trumenas siūlo asignuoti socialiniam aprūpinimui, sveikatos apsaugai ir švietimui tik apie 6% visų numatomų išlaidų, kai tuo metu kariniams tikslams ir JAV ekonominei ekspansijai finansuoti siūloma asignuoti daugiau kaip pusė biudžetinių išlaidų.

1947—1948 m. valstybiniame biudžete federalinės vyriausybės tiesioginės karinės išlaidos beveik 11 kartų prašoko bendrąją karinių išlaidų sumą paskutiniaisiais prieškariniais metais. Tuo tarpu valstybinės išlaidos socialiniams buitiniams poreikiams ir kultūros reikalams 1947—1948 m. buvo 2,2 karto mažesnės, kaip prieš karą.

Dėl tokio biudžetinių lėšų paskirstymo per daugelį metų susidarė tokia būklė, kad oficialiais duomenimis gyventojų medicininis aptarnavimas JA Valstybėse priklauso daugiausia nuo turtingų labdarių malonės ir yra neprieinamas žymiai daliai mažai apmokamų gyventojų grupių.

Beveik vienas šeštadalis visų šalies gyventojų, — tvirtina federalinės socialinio aprūpinimo agentūros vadovas savo ataskaitoje, — serga tomis ar kitomis chroniškoms ligomis. JA Valstybėse kasmet daugiau kaip 300 tūkstančių žmonių miršta tik dėl atitinkamo medicininio aptarnavimo stokos. 60% visų ligoninių lovų šalyje priklauso vadinamosioms „labdaringoms“ ligoninėms, kuriose gydymo kaina per mėnesį svyruoja nuo 1 000 iki 3 000 dolerių, tuo tarpu kai pusės visų JAV gyventojų vidutinės metinės pajamos sudaro mažiau kaip 3 000 dolerių. Vadinas,

¹ J. Stalinas, Leninizmo klausimai, 592 psl., liet. leid.

pusė JAV gyventojų vos gali patenkinti elementarinius šeimos poreikius ir nepajėgia daryti net ir mažiausių išlaidų gydymuisi.

Milijonai vaikų ir paauglių JA Valstybėse neturi galimybės mokytis mokykloje, neraštingų skaičius suaugusiųjų gyventojų tarpe yra žymus.

Mokslo neprieinamumas milžiniškam gyventojų skaičiui yra faktas, kurį priversti pripažinti net oficialūs JAV asmenys.

1947 m. JAV teisingumo ministras „Nacionalinėje konferencijoje pilietybės klausimais“ buvo priverstas pasakyti:

„Šiuo metu JA Valstybėse yra keletas milijonų vaikų, kurie nesimoko mokykloje, daugiau kaip du milijonai vaikų lanko visiškai nepatenkinamas mokyklas; trys milijonai suaugusiųjų niekuomet nesimokė mokykloje ir 10 milijonų išėjo tokį nepakankamą mokslą, kad jie faktiškai yra neraštingi“.

Sveikatos apsaugos ir švietimo srityje krinta į akis negrų gyventojų diskriminacija. Eilėje valstijų uždraustas bendras negrų ir „baltųjų“ vaikų mokymas. Negrų mokykloms išlaikyti skiriama daug mažiau lėšų, negu „baltųjų“ vaikų mokykloms.

Dėl negrų sunkių materialinių buitinių sąlygų ir dėl jų diskriminacijos medicininio aptarnavimo atžvilgiu sunkūs susirgimai ir mirtingumas negrų tarpe siekia didelio masto.

XXII SKYRIUS

VALDYMAS ŠVIETIMO, MOKSLO IR MENO SRITYJE

§ 1. Pradinių ir vidurinių mokyklų valdymas. § 2. Valstybinių darbo rezervų paruošimas. § 3. Aukštųjų mokyklų valdymas. § 4. Tiriamosios mokslo įstaigos. § 5. Valdymas meno srityje. § 6. Poligrafijos pramonės, leidyklų ir knygų prekybos valdymas. § 7. Kultūros bei švietimo įstaigų valdymas

Tarybinių valstybinių organų darbas šioje srityje apima mokyklų (aukštųjų, vidurinių ir pradinių) valdymą, užmokyklinį politinį švietimo darbą (bibliotekas, teatrus, kinus, muziejus ir t. t.) ir meno vystymą.

§ 1. Pradinių ir vidurinių mokyklų valdymas

Pradinės ir vidurinės mokyklos (pilnosios — 10 klasių ir nepilnosios — 7 klasių) yra respublikinių švietimo ministerijų žinioje. Svarbiausiais vidurinių mokyklų statybos bei darbo klausimais turime VKP(b) CK ir TSRS LKT nutarimus: dėl mokymo darbo organizacijos ir dėl vidaus tvarkos mokykloje, dėl istorijos, geografijos ir kitų dalykų dėstymo ir t. t.

Švietimo ministerijos ir kraštų, sričių, miestų ir rajonų liaudies švietimo skyriai praktiškai įgyvendina XVIII-jo VKP(b) suvažiavimo sprendimą dėl visuotinio vidurinio apmokymo įvedimo miestuose ir dėl užbaigimo įvesti visuotinį septynerių metų apmokymą, išplečiant dešimties metų apmokymo apimtį vaikams kaimo vietovėse.

Liaudies švietimo organams yra pavesta įvykdyti liaudies švietimo srityje eilę priemonių, kurias vyriausybė nurodė 1943—1944 m. Tai liečia visuotinį apmokymą nuo 7 metų amžiaus (pradedant 1944—1945 mokslo metais), atskirą berniukų ir mergaičių apmokymą didelių miestų mokyklose, mokyklinės drausmės sustiprinimą, penkių pažymių sistemos moksleivių pažangumui vertinti įvedimą ir t. t.

Svarbiausią reikšmę turi Mokyklinio amžiaus vaikų visuotinio apmokymo įstatymo įgyvendinimas. Dar 1930 m. TSRS ir sąjunginių respublikų įstatymuose buvo nustatyta, kad tėvai privalo

siųsti į mokyklą vaikus, sukakusius mokyklinį amžių. Tų pačių įstatymų buvo nustatyta tėvų atsakomybė administracine tvarka (remiantis vietinių vykdomųjų komitetų privalomuosiuose sprendimuose numatytais pagrindais, atsižvelgiant į rajono nacionalinius ir kultūrinius buitinius ypatumus) už atsisakymą siųsti vaikus į mokyklą¹.

Didelę reikšmę turi tos priemonės, kurių imamasi, siekiant pakelti paruošimo vidurinėje ir pradinėje mokykloje kokybę, — penkių pažymių sistema pažangumui vertinti ir (pradedant nuo 1944—1945 mokslo metų) privalomas egzaminų laikymas brandos atestatui gauti. TSRS LKT 1944 m. liepos 21 d. nutarimu yra įvestas apdovanojimas aukso medaliu — baigusiujų vidurinę mokyklą su visų dalykų įvertinimais „labai gerai“ ir sidabro medaliu — baigusiujų su įvertinimais „labai gerai“ ir „gerai“.

Švietimo ministerijoms yra pavesta prižiūrėti, kad mokytojams būtų teisingai suteikiami personaliniai vardai: „pradinės mokyklos mokytojas“, „vidurinės mokyklos mokytojas“. Šiuos vardus suteikia valstybinės egzaminų komisijos asmenims, baigusiems specialias mokyklas. „Nusipelnusio mokytojo“ vardą suteikia sąjunginės respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas.

Personaliniai vardai suteikiami iki gyvos galvos; atimti šiuos vardus galima tik teismo sprendimu.

Eiti mokytojo pareigas gali asmuo, turįs atitinkamą atestatą. Mokytojai skiriami, perkeliami ir atleidžiami centralizuota tvarka: mokytojai iki 7-sios klasės įskirtinai — kraštų (sričių) liaudies švietimo skyrių, o 8-sios, 9-sios ir 10-sios klasių — autonominių respublikų švietimo ministrų arba kraštų, sričių liaudies švietimo skyrių vedėjų, vėliau pranešant apie tai sąjunginės respublikos Švietimo ministrui.

Rajonų ir miestų liaudies švietimo skyrių vedėjus tvirtina sąjunginių respublikų švietimo ministrai. Rajonų, miestų ir kraštų (sričių) darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai negali, be sąjunginės respublikos Švietimo ministro sutikimo, atleisti rajonų ir miestų liaudies švietimo skyrių vedėjų arba perkelti jų į kitą darbą.

Socialistinė valstybė aukštai vertina tarybinio mokytojo darbą. TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1948 m. vasario 12 d. įsaku² yra įvestas apdovanojimas TSRS ordinais ir medaliais už ištarnautus metus ir už nepriekaištingą darbą mokyklų mokytojų, direktorių (vedėjų), mokymo dalies vedėjų, inspektorių

¹ Žr. TSRS CVK ir LKT 1930 m. rugpiūčio 14 d. nutarimą, — TSRS ĮR, 1930 m., Nr. 39, 420 str.; RTFSR VCVK ir LKT 1930 m. rugpiūčio m. 10 d. nutarimą, — ĮR, 1930 m., Nr. 39, 479 str.

² „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1948 m., Nr. 7.

ir mokytojų, dirbančių liaudies švietimo organuose ir turinčių nepertraukiamą darbo stažą:

- 10 metų — medaliu „Už pasižymėjimą darbe“,
- 15 metų — medaliu „Už šaunų darbą“,
- 20 metų — ordinu „Garbės ženklas“,
- 25 metų — Darbo Raudonosios Vėliavos ordinu,
- 30 metų — Lenino ordinu.

Apdovanoti už ištarnautus metus pristato sąjunginių respublikų švietimo ministerijos.

§ 2. Valstybinių darbo rezervų paruošimas

Pagrindinis šaltinis pramonės, statybos ir transporto darbo jėgai kvalifikuotais kadrais organizuotai papildyti yra valstybiniai darbo rezervai¹.

Valstybiniai darbo rezervai ruošiami amatų bei geležinkeliečių mokyklose ir TSRS Darbo rezervų ministerijos fabrikinio gamyklinio apmokymo mokyklose. Pirmosios ruošia sudėtingų profesijų kvalifikuotus darbininkus, o antrosios — masinių profesijų darbininkus. Tik 1948 m. milijonas jaunų kvalifikuotų darbininkų baigė mokyklas ir buvo pasiūsta dirbti pramonėje, statyboje ir transporte.

Apmokoma šiose mokyklose nemokamai, ir moksleiviai apmokymo metu yra valstybės išlaikomi.

Valstybiniai darbo jėgos rezervai yra betarpiškoje TSRS Ministrų Tarybos žinioje ir negali būti ministerijų ir įmonių panaudojami be vyriausybės leidimo.

Mokyklų moksleiviai komplektuojami, šaukiant (mobilizuojant) miestų ir kolūkių jaunimą.

Kolūkių pirmininkai privalo kasmet išskirti šaukimo (mobilizacijos) tvarka po du žmones 14—15 metų amžiaus — į amatų ir geležinkeliečių mokyklas ir po du žmones 16—17 metų amžiaus — į fabrikinio gamyklinio apmokymo mokyklas nuo kiekvieno šimto kolūkių narių, skaitant vyrus ir moteris nuo 14 iki 55 metų amžiaus.

Miestų darbo žmonių deputatų Tarybos taip pat kasmet išskiria mokykloms TSRS Ministrų Tarybos kasmet nustatomą jaunimo skaičių.

Šaukimui vykdyti miestuose ir rajonų centruose yra sudaromos specialios komisijos prie darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomųjų komitetų.

¹ TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1940 m. spalio 2 d. įsakas „Dėl valstybinių darbo rezervų“, — „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1940 m., Nr. 37.

Baigusieji mokyklas laikomi mobilizuotais ir privalo ketverius metus iš eilės dirbti valstybinėse įmonėse pagal Darbo rezervų ministerijos nurodymą, užtikrinant jiems darbo užmokestį darbo vietoje bendraisiais pagrindais.

Valstybinių darbo rezervų paruošimui ir paskirstymui vadovauja bendrasąjunginė Darbo rezervų ministerija ir jos vietiniai organai — darbo rezervų valdybos srityse, kraštuose ir respublikose.

§ 3. Aukštųjų mokyklų valdymas

1948 metais aukštosiose mokyklose mokėsi daugiau kaip 1 milijonas žmonių. Daugiau kaip 1 milijonas žmonių mokėsi specialiosiose vidurinėse mokyklose (technikumuose).

Spartus aukštųjų mokyklų bei technikumų ir moksleivių skaičiaus augimas, taip pat uždaviniai gerinti kadrų mokslinį paruošimą apsąlygojo reikalingumą centralizuoti vadovavimą aukštosioms mokykloms ir technikumams.

Toks centrinis organas, jungiantis ir vairuojantis vadovavimą paruošimui kadrų su aukštuoju ir specialiuoju viduriniu mokslu, yra sąjunginė respublikinė TSRS Aukštojo mokslo ministerija.

TSRS Aukštojo mokslo ministerija betarpiškai valdo jai pavaldžias aukštąsias mokyklas (pagal atskirą sąrašą). Tik kai kurios specialiosios aukštosios mokyklos liko ministerijų ir specialiųjų vadybų žinioje (aukštosios pedagoginės, medicinos, meno, karinės mokyklos). Visų TSRS aukštųjų ir civilinių specialiųjų vidurinių mokyklų (technikumų) atžvilgiu, nepriklausomai nuo jų vadybinio pavaldumo, Aukštojo mokslo ministerija vykdo mokslinį metodinį vadovavimą.

TSRS Aukštojo mokslo ministras skiria aukštųjų mokyklų direktorius ir direktorių pavaduotojus mokymo ir mokslo darbui, fakultetų dekanus, tvirtina katedrų vedėjus, skiria valstybinių egzaminų komisijų pirmininkus. Jis paruošia aukštojo mokslo išvystymo klausimus (metinius ir penkmetinius planus specialistams ruošti aukštosiose mokyklose, planus moksliniams pedagoginiams kadrams ruošti per aspirantūrą, pasiūlymus aukštosioms mokykloms įsteigti, uždaryti ir sujungti) ir pateikia juos TSRS Ministrų Tarybai apsvarstyti.

TSRS Aukštojo mokslo ministerijai yra pavesta vykdyti TSRS Vyriausybės patvirtintus aukštojo mokslo išvystymo planus ir kontroliuoti, kaip ministerijos, specialiosios valdybos ir aukštosios mokyklos vykdo šiuos planus.

Ministerija nustato aukštųjų mokyklų specialybių nomenklatūrą, fakultetų ir katedrų sąrašą; tvirtina aukštųjų mokyklų mokymo planus bei programas ir priėmimo į aukštąsias mokyklas

taisykles; tvirtina individualinius aukštųjų mokyklų įstatus, vadovėlius ir mokslo priemones aukštosioms mokykloms; kontroliuoja, kaip yra tvarkomas mokymo ir politinio auklėjimo darbas aukštosiose mokyklose; tvirtina aukštųjų mokyklų profesorių, dėstytojų ir mokslo pagalbinio personalo etatus. Be to, Ministerija tvirtina pavaldžių aukštųjų mokyklų mokslinio tiriamojo darbo planus, kontroliuoja, kaip šie planai vykdomi ir kaip atliktieji darbai realizuojami liaudies ūkyje.

Baigusius Aukštojo mokslo ministerijos aukštąsias mokyklas ir visų aukštųjų mokyklų aspirantūrą paskirsto TSRS Aukštojo mokslo ministerija, sutinkamai su valstybiniu planu jauniems specialistams paskirstyti tarp vadybų.

Vykdyti aukštųjų mokyklų mokslinių pedagoginių kadro apskaitą yra pavesta TSRS Aukštojo mokslo ministerijai.

TSRS Aukštojo mokslo ministerija suteikia profesoriaus ir docento mokslo vardus ir tvirtina aukštųjų mokyklų mokslinių tarybų sprendimus dėl mokslų daktaro laipsnio suteikimo. Tam tikslui prie Ministerijos veikia Aukštoji atestavimo komisija. Aukštosios mokyklos arba tiriamojo mokslo instituto mokslinės tarybos sprendimai dėl mokslų kandidato laipsnio suteikimo nėra reikalingi TSRS Aukštojo mokslo ministerijos patvirtinimo: visų Ministerijos aukštųjų mokyklų mokslinių tarybų sudėtį, taip pat kitų ministerijų aukštųjų mokyklų ir tiriamųjų mokslo institutų, jei šie institutai turi teisę teikti mokslo laipsnius, mokslinių tarybų sudėtį tvirtina TSRS Aukštojo mokslo ministerija.

Mokslo vardai ir mokslo laipsniai yra įvesti siekiant paskatinti mokslo darbuotojus ir pakelti jų kvalifikaciją. Jie turi ir kitą tikslą — konstatuoti tam tikrą, jau pasiektą, mokslinę ir mokslinę pedagoginę to ar kito mokslo darbuotojo kvalifikaciją. Vardas (profesoriaus arba docento) ir laipsnis (mokslų daktaro arba mokslų kandidato) suteikiami pareinamai nuo mokslo darbuotojo kvalifikacijos (t. y. nuo jo žinių, nuo mokslinio darbo savarankiškumo laipsnio, nuo jo reikšmės).

Aukštosios mokyklos vidaus gyvenimą reguliuoja jos įstatai, kuriuos paruošia aukštosios mokyklos mokslinė taryba ir tvirtina TSRS Aukštojo mokslo ministerija. Įstatai reglamentuoja aukštosios mokyklos studentų teises, pareigas ir atsakomybę, dėstytojų ir administracijos personalo teises ir pareigas.

§ 4. Tiriamosios mokslo įstaigos

Tiriamąsias mokslo įstaigas TSR Sąjungoje arba apima TSRS Mokslų Akademija, arba jos yra prie atitinkamų ministerijų.

TSRS Mokslų Akademija yra TSRS Ministrų Tarybos žinioje ir veikia, remdamasi TSRS Vyriausybės patvirtin-

tais įstatais. TSRS Mokslų Akademijos mokslinio tiriamojo darbo planą tvirtina TSRS Ministrų Taryba. Visiems TSRS Mokslų Akademijos jungiamų tiriamųjų mokslo institutų reikalams vadovauja jos Prezidiumas, renkamas akademikų visuotinio susirinkimo.

Sąjunginėse respublikose turime respublikines mokslų akademijas. Jos yra sudarytos pagal TSRS Mokslų Akademijos pavyzdį ir turi tikslą vystyti mokslinį tiriamąjį darbą respublikų ribose.

Tam tikrų ūkio ir kultūros šakų ribose yra įsteigtos bendrasąjunginės arba respublikinės specialiosios akademijos (Visasąjunginė Lenino vardo Žemės ūkio mokslų akademija — TSRS Žemės ūkio ministerijos žinioje, Komunalinio ūkio akademija — prie RTFSR Ministrų Tarybos, RTFSR Pedagogikos mokslų akademija, TSRS Medicinos mokslų akademija — TSRS Sveikatos apsaugos ministerijos žinioje).

Vadybų tiriamiesiems mokslo institutams vadovauja atitinkamos ministerijos. Jos tvirtina mokslinio tiriamojo darbo planus, skiria institutų direktorius, kontroliuoja institutų veiklą. Visi tiriamieji mokslo institutai privalo dirbti glaudžiai santykiaudami su socialistinės statybos praktika ir padėti valstybiniams organams spręsti liaudies ūkio problemas.

§ 5. Valdymas meno srityje

Centrinis organas, vadovaujantis visoms meno rūšims, yra Meno reikalų komitetas prie TSRS Ministrų Tarybos, įsteigtas 1936 metais. Iki to laiko meno vystymas buvo daugiausia švietimo liaudies komisariatų žinioje.

Meno reikalų komitetas buvo įsteigtas ryšium su sparčiu darbo žmonių kultūrinio lygio kilimu ir reikalu patenkinti gyventojų poreikius meno srityje, taip pat siekiant sujungti visą vadovavimą meno vystymuisi.

Meno reikalų komitetas veikia sąjunginės respublikinės ministerijos teisėmis.

Meno reikalų komitetas betarpiškai arba per savo vietinius organus vadovauja meno įmonėms, įstaigoms ir specialiosioms mokymo įstaigoms.

Siems organams taip pat pavedama: vykdyti visų vadybų bei organizacijų teatro, muzikos ir vaizduojamojo meno įstaigų ir įmonių veiklos valstybinę kontrolę; apsvarstyti ir tvirtinti teatrų ir koncertinių įstaigų repertuarą; vykdyti metodinį vadovavimą visų vadybų kultūros bei švietimo įstaigoms, profsąjungoms ir kitoms visuomeninėms organizacijoms ir teikti joms paramą

vystant liaudies kūrybą ir meninę saviveiklą; vesti visų vadybų ir organizacijų meno įmonių bei įstaigų registraciją.

Meno reikalų komitetas ir jo vietiniai organai paruošia ir, sutinkamai su Vyriausybės nurodymais, reguliuoja kainas bilietų į teatrus, koncertų sales, meno muziejus ir parodas.

Teatro, muzikos ir vaizduojamojo meno įstaigos ir įmonės skirstomos į tris grupes: bendrasąjunginio, respublikinio ir vietinio pavaldumo. Pirmosioms betarpiškai vadovauja Meno reikalų komitetas prie TSRS Ministrų Tarybos, antrosioms — atitinkami meno reikalų komitetai prie sąjunginių respublikų ministrų tarybų, o trečiosioms — meno reikalų valdybos prie autonominių respublikų ministrų tarybų arba kraštų, sričių ir respublikinės priklausomybės miestų darbo žmonių deputatų Tarybų meno reikalų skyriai.

Rajonų darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomuosiuose komitetuose yra įvestos pareigos meno reikalų inspektoriaus, kuris dirba atitinkamo vykdomojo komiteto ir krašto, srities meno reikalų skyriaus vadovaujamas.

Kinematografijai vadovauja sąjunginė respublikinė TSRS Kinematografijos ministerija. Jos betarpiškoje žinioje yra stambiausios kino studijos, kino aparatūros gamyklos, kopijavimo fabrikai. Kitoms įstaigoms bei įmonėms TSRS Kinematografijos ministerija vadovauja per sąjunginių respublikų kinematografijos ministerijas ir kraštų bei sričių darbo žmonių deputatų Tarybų kinifikacijos valdybas.

§ 6. Poligrafijos pramonės, leidyklų ir knygų prekybos valdymas

Svarbią reikšmę socialinei kultūrinei statybai turi poligrafijos pramonės, leidyklų ir knygų prekybos valdybos, įsteigtos 1949 m. vasario mėnesį TSRS Vyriausybės nutarimu.

Šie organai yra įsteigti, siekiant sukurti techniškai modernią poligrafijos pramonę, gerinti leidybos organizaciją ir vadovavimą jai, didinti politinės, mokslinės, grožinės, mokomosios ir kitos literatūros išleidimą, plėsti knygų prekybą šalyje gyventojų padidėjusiems knygų poreikiams pilnutinai patenkinti.

Prie TSRS Ministrų Tarybos yra įsteigta Vyriausioji poligrafijos pramonės, leidyklų ir knygų prekybos valdyba, kuriai yra pavesta vykdyti bendrąjį vadovavimą poligrafijos pramonei, leidybai ir knygų prekybai visoje TSRS teritorijoje, nepriklausomai nuo vadybinio pavaldumo, taip pat vadovauti jos tiesioginėje žinioje esančioms spaustuvėms, spaustuvinių dažų bei šriftų gamykloms, leidykloms, knygų bazėms ir parduotuvėms. Ryšium su šios Vyriausiosios valdybos įsteigimu buvo likviduotas Valsybinių leidyklų susivienijimas prie TSRS Ministrų Tarybos.

Buvusios iki tol leidyklų ir poligrafijos valdybos prie sąjunginių ir autonominių respublikų ministrų tarybų ir sričių bei kraštų darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomųjų komitetų yra reorganizuotos į poligrafijos pramonės, leidyklų ir knygų prekybos valdybas.

§ 7. Kultūros bei švietimo įstaigų valdymas

Uždaviniai gerinti kultūros bei švietimo įstaigų darbą iškėlė reikalą įsteigti 1945 metais kultūros bei švietimo įstaigų komitetus prie sąjunginių respublikų ministrų tarybų ir jų „dvigubo“ pavaldumo vietinius organus — kultūros bei švietimo įstaigų valdybas prie autonominių respublikų ministrų tarybų ir kraštų (sričių) darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomųjų komitetų kultūros bei švietimo darbo skyrius.

Kultūros bei švietimo įstaigų komitetai veikia respublikinių ministerijų teisėmis. Komitetas betarpiškai ir per savo vietinius organus vadovauja įeinančioms į Komiteto sistemą valstybinėms kultūros bei švietimo įstaigoms (bibliotekoms, muziejams, klubams-skaitykloms, kultūros rūmams bei namams ir pan.).

Komitetas vykdo valstybinę kontrolę, kad visų vadybų ir visuomeninių organizacijų kultūros bei švietimo įstaigos vykdytų Vyriausybės nutarimus kultūros ir mokslo-švietimo darbo klausimais.

Komitetas koordinuoja veiklą kultūros bei švietimo įstaigų, neįeinančių į jo sistemą, ir vykdo sąjunginės respublikos teritorijoje visų vadybų ir organizacijų kultūros bei švietimo įstaigų tinklo registraciją¹.

¹ Žr., pvz., Kultūros bei švietimo įstaigų komiteto prie RTFSR Ministrų Tarybos nuostatus, — RTFSR NR, 1946 m., Nr. 2, 3 str.

XXIII SKYRIUS

VALDYMAS SVEIKATOS APSAUGOS SRITYJE

§ 1. Sveikatos apsaugos organizacijos pagrindai TSR Sąjungoje.
§ 2. Sveikatos apsaugos organų sistema. § 3. Sanitarinės priežiūros organizacija. § 4. Fizinės kultūros ir sporto reikalų organizacija. § 5. Valstybinė pagalba daugiavaikėms ir vienišoms motinoms. § 6. Be tėvų likusių vaikų sutvarkymas

§ 1. Sveikatos apsaugos organizacijos pagrindai TSR Sąjungoje

1. Visuose mūsų valstybės vystymosi etapuose į liaudies sveikatos apsaugą buvo žiūrima, kaip į vieną iš svarbiausių valstybinių uždavinių.

Sveikatos apsauga TSR Sąjungoje yra paremta šiais principais: 1) gydymo, gydymo bei profilaktikos ir sanitarijos įstaigų nacionalizacija, 2) kvalifikuotos medicinos pagalbos prieinamumu gyventojams ir 3) jos neapmokamumu visiems darbo žmonėms.

Sveikatos apsaugos nacionalizacija pasireiškia tuo, kad visi kurortai, sanatorijos, vaistinės, medicinos priemonių gamyba, visos gydymo, gydymo bei profilaktikos ir sanitarijos įstaigos yra valstybės rankose. Valstybė išlaiko jas iš valstybinio biudžeto arba iš vietinių Tarybų biudžetų, planuoja jų veiklą, ruošia medicinos darbuotojų kadrus. Sveikatos apsauga TSR Sąjungoje yra svarbiausias valstybinis reikalas.

Kvalifikuotos medicininės pagalbos prieinamumas pasireiškia tuo, kad piliečiai yra aprūpinti vis augančiu tinklu medicinos įstaigų, kurios organizuojamos teritoriniu ir gamybinio principais. Verstis gydymo praktika leidžiama tik asmenims, išėjusiems atitinkamą medicinos mokslą. Kokių nors apribojimų ir pirmenybių teikiant medicinos pagalbą toms ar kitoms tarybinių piliečių kategorijoms mūsų įstatymai nežino. Siekdama išplėsti medicinos pagalbos prieinamumo principą, Tarybų valstybė ėmėsi priemonių medicinos įstaigų tinklui greitesniais tempais vystyti tuose rajonuose, kur praeityje jų beveik visiškai nebuvo.

Medicinos pagalbos neapmokamumas visiems darbo žmonėms yra ryškiausias liaudies sveikatos apsaugos tarybinės organizaci-

jos bruožas. Išimties tvarka leidžiama apmokamų klinikų bei gydymo įstaigų praktika ir gydytojų privati praktika aptarnauti asmenims, norintiems naudotis apmokamu gydymu. Tačiau jų veikla yra kontroliuojama sveikatos apsaugos organų.

Liaudies sveikatos apsaugos organizacija, pagrįsta nurodytais principais, užtikrina sėkmingą sunkių praeities padarinių (aukšto mirtingumo, didelio socialinių ligų ir epidemijų išplitimo) likvidavimą, aukštą šalies sanitarinę būklę, sveikos kartos augimą.

2. Nustatymas pagrindinių pradmenų sveikatos apsaugos srityje priklauso TSRS žiniai, jos aukščiausiųjų valstybinės valdžios ir valstybinio valdymo organų asmenyje (TSRS Konstitucijos 14 str. „r“ p.). Leisdami atitinkamus įstatymus, įsakus ir vyriausybinius aktus, aukščiausieji valdžios ir valdymo organai vykdo bendrąjį vadovavimą sveikatos apsaugos reikalui.

Sąjunginių ir autonominių respublikų konstitucijos vadovavimą sveikatos apsaugai, respublikinio priklausomumo liaudies sveikatos apsaugos įstaigų valdymą paveda sąjunginių ir autonominių respublikų aukščiausiųjų valdžios ir valdymo organų kompetencijai.

Operatyviškai vadovauja sveikatos apsaugai ir ją valdo vietinės Tarybos ir jų vykdomieji komitetai, kadangi didžioji medicinos įstaigų dalis yra jų betarpiškoje žinioje ir finansuojama iš vietinių Tarybų biudžetų. Vietinės Tarybos ir jų vykdomieji komitetai turi teisę leisti sveikatos apsaugos klausimais privalomuosius sprendimus (nutarimus).

Šakinio valdymo sveikatos apsaugos srityje organais yra TSRS, sąjunginių ir autonominių respublikų sveikatos apsaugos ministerijos, kraštų, sričių, rajonų ir miestų sveikatos apsaugos skyriai, kurie vykdo pavestus jiems uždavinius per gydymo, gydymo bei profilaktikos, epidemiologijos ir sanitarijos įstaigas (miesto ligoninė, vaikų ligoninė, miesto infekcinė ligoninė, kaimo gydymo apylinkė, sanatorija, poliklinika, ambulatorija, gimdymo namai, vaikų lopšeliai ir kt.).

Iki 1936 m. liepos 20 d. vadovavimas sveikatos apsaugai buvo sukoncentruotas respublikiniuose sveikatos apsaugos liaudies komisariatuose. TSRS aukščiausiesiems valstybinės valdžios organams ir valstybinio valdymo organams buvo rezervuota teisė nustatyti pagrindinius principus sveikatos apsaugos srityje. Antai, iki 1936 m. liepos 20 d. bendrasąjunginių įstatymų leidimo tvarka buvo išleisti aktai dėl TSRS jūrų sienų sanitarinės apsaugos, dėl priemonių kovai su raupais ir maliarija, dėl medicinos bei sanitarijos įstaigų, aptarnaujančių geležinkeliečius, dėl darbo užmokesčio medicinos darbuotojams padidinimo ir kt.

Stalino Konstitucija paliko tokį kompetencijos paskirstymą tarp TSRS ir sąjunginių respublikų valdžios ir valdymo organų. Bet siekiant centralizuoti planavimą bei vadovavimą pagrindiniais sveikatos apsaugos klausimais, respublikiniai liaudies komisariatai 1936 m. liepos 20 d. buvo pertvarkyti į sąjunginius respublikinius liaudies komisariatus.

§ 2. Sveikatos apsaugos organų sistema

Sveikatos apsaugos ministerija yra sąjunginė respublikinė ministerija (TSRS Konstitucijos 78 str.).

TSRS Sveikatos apsaugos ministerija vadovauja sveikatos apsaugai per sąjunginių bei autonominių respublikų sveikatos apsaugos ministerijas, kraštų, sričių, miestų ir rajonų sveikatos apsaugos skyrius. Jos rankose yra sukoncentruota eilė svarbiausių funkcijų: sanitarinė sienų apsauga, vadovavimas bendrajai sanitarinei apsaugai, numatymas priemonių kovai su epidemijomis ir vadovavimas šiam reikalui, tvirtinimas taisyklių vaistams gaminti ir atleidinėti, išdavimas leidimų naujiems vaistams vartoti. TSRS Sveikatos apsaugos ministerija betarpiškai valdo stambiausias ir svarbiausias gydymo bei sanitarijos įstaigas ir pramonės įmones, gaminančias vaistus, medicinos instrumentus, aparatūrą ir ligonių slaugymo reikmenis.

Kitas gydymo ir sanitarijos įstaigas valdo betarpiškai arba sąjunginių ir autonominių respublikų sveikatos apsaugos ministerijos, arba vietiniai sveikatos apsaugos organai (pastaroji gydymo ir sanitarijos įstaigų grupė sudaro daugumą).

Sąjunginių ir autonominių respublikų sveikatos apsaugos ministerijos ir vietiniai sveikatos apsaugos skyriai veikia „dvigubo“ pavaldumo principu.

Farmacijos reikalus, kurortus, medicinos bei sanitarijos įstaigų ir medicinos pramonės materialinį techninį aprūpinimą valdo TSRS arba sąjunginės respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos vyriausiosios valdybos, veikiančios ūkinio apskaičiavimo pagrindais.

Vykdydami pavestas jiems pareigas, centriniai ir vietiniai sveikatos apsaugos organai savo veikimo teritorijoje:

- 1) instruktuoja, kontroliuoja žemesnuosius pavaldžius sveikatos apsaugos organus ir gydymo bei sanitarijos įstaigas ir prižiūri jų veiklą;

- 2) betarpiškai ir per savo vietinius organus kontroliuoja, kad visos vadybos, įmonės, organizacijos, įstaigos, visi pareigūnai ir gyventojai vykdytų įstatymus sveikatos apsaugos klausimais;

- 3) paruošia planus sveikatos apsaugai vystyti ir finansuoti, nustatytą tvarka pateikia juos tvirtinti ir kontroliuoja šių planų vykdymą;
- 4) organizuoja teisminę medicininę ekspertizę;
- 5) organizuoja be tėvų likusių vaikų patronavimą, taip pat silpnapročių ir psichinių ligonių patronavimą ir globą;
- 6) kontroliuoja medicinos darbuotojų privatinę praktiką.

§ 3. Sanitarinės priežiūros organizacija

Sanitarinę apsaugą TSRS viduje tvarko valstybinės sanitarinės inspekcijos¹, kurių priešakyje yra TSRS Sveikatos apsaugos ministerijos Visasąjunginė valstybinė sanitarinė inspekcija ir vadybinės sanitarinės tarnybos (maisto pramonėje, transporte).

TSRS Valstybinis sanitarinis inspektorius paruošia visiems privalomas sanitarines normas ir taisykles, kurių nevykdymas užtraukia administracinę arba baudžiamąją atsakomybę.

TSRS Valstybinis sanitarinis inspektorius ir jo vietiniai organai — valstybinės sanitarinės inspekcijos sąjunginės ir autonominės respublikose, kraštuose, srityse, rajonuose ir miestuose — vykdo profilaktinę sanitarinę priežiūrą (prižiūri gyvenamųjų vietovių planavimą ir pramonės įmonių dislokaciją, gyvenamųjų namų, visuomeninių pastatų, komunalinių įtaisinių projektavimą ir statybą, maisto pramonės, viešojo maitinimo, prekybos įmones, mokyklų pastatus ir gydymo bei profilaktikos įstaigas) ir kontroliuoja gyvenamųjų vietovių vandens tiekimo šaltinių, vaikų bei visuomeninių įstaigų, mokyklų, pramonės įmonių, įmonių, perdirbančių bei gaminančių maisto produktus, parduotuvių, rinkų, valgyklų, viešojo maitinimo įmonių ir pan. sanitarinę būklę. Jie taip pat kontroliuoja vadybinių sanitarinių tarnybų veiklą.

Valstybiniai sanitariniai inspektoriai turi teisę duoti privalomai vykdytinus nurodymus sanitarinės priežiūros ir priešepideminio režimo klausimais. Jie gali sustabdyti maisto pramonės, maisto produktų prekybos ir viešojo maitinimo įmonių darbą, kol bus pašalinti susektieji jose sanitariniai nusižengimai. Lygiai taip pat jie gali uždrausti, kol bus įvykdytos reikalingos sanitarinės priemonės, naudotis gamybinėmis, prekybinėmis, sandėlinėmis ir kitokiomis patalpomis dėl jų antisanitarinės būklės.

Už nustatytų sanitarinių higieninių normų bei taisyklių pažeidimą valstybiniai sanitariniai inspektoriai gali per prokuratūros organus traukti kaltuosius asmenis teisminei atsakomybėn

¹ TSRS LKT 1935 m. liepos 26 d. patvirtintieji Visasąjunginės valstybinės sanitarinės inspekcijos nuostatai (TSRS IR, 1935 m., Nr. 41, 348 str.).

arba uždėti taisyklių pažeidėjams pabaudas tais atvejais, kai pažeidime nėra baudžiamąja tvarka baudžiamų veiksmų žymių.

TSRS Valstybinis sanitarinis inspektorius ir jo pavaduotojas gali uždėti pabaudą iki 500 rublių — įmonių ir įstaigų vadovams, taip pat kitiems darbuotojams, betarpiškai atsakingiems už nustatyto sanitarinio režimo laikymąsi, ir iki 5 000 rublių — įmonėms bei įstaigoms. Sąjunginės respublikos Valstybinis sanitarinis inspektorius atitinkamais atvejais gali uždėti pabaudą iki 300 rublių ir iki 3 000 rublių, ATS Respublikos, krašto, srities valstybinis sanitarinis inspektorius — iki 100 rublių ir iki 1 000 rublių, o visi kiti vietiniai inspektoriai — iki 100 rublių atskiriems asmenims. Pabaudos išieškomos neginčo tvarka.

Potvarkiai dėl pabaudų uždėjimo gali būti apskūsti aukštesniajam sanitariniam inspektoriui. Jeigu skundas paduodamas per tris dienas, valstybinio inspektoriaus potvarkio vykdymas sustabdomas, kol skundas bus išspręstas aukštesniojo inspektoriaus.

Sanitarinės priežiūros srityje Sveikatos apsaugos ministerijai ir jos vietiniams organams yra taip pat pavesta paruošti ir vykdyti sanitarinį minimumą, t. y. visumą elementarinių sanitarinių bei sanavimo priemonių vandens tiekimo, gerovinio sutvarkymo, įrengimų, sodinių išplėtimo ir apsaugos, gyvenamųjų namų, įmonių ir įstaigų sanitarinio užlaikymo srityje.

Sanitarinės apsaugos organai vaidina svarbų vaidmenį vandens šaltinių sanitarinės apsaugos zonose.

Šios zonos yra nustatytos gyvenamosiose vietovėse, turinčiose centrinį vandens tiekimą, siekiant apsaugoti vandens tiekimo šaltinius nuo užteršimo. Sanitarinės apsaugos zonos ribose nustatoma sustiprinta sanitarinė priežiūra, o vykdyti darbus, dėl kurių gali būti užteršti dirva ir vandens šaltiniai (gėlių eksploatavimas, kelių tiesimas), yra galima tik iš anksto gavus sanitarinės apsaugos organų leidimą.

§ 4. Fizinės kultūros ir sporto reikalų organizacija

Fizinė kultūra ir sportas turi didelę reikšmę bendrai sveikatos būklei ir gyventojų paruošimui šalies gynybai.

Fizinės kultūros ir sporto organizavimui vadovauja Visasąjunginis fizinės kultūros ir sporto reikalų komitetas prie TSRS Ministrų Tarybos ir jo vietiniai organai — respublikų (išskyrus RTFSR), kraštų, sričių ir, reikalui esant, steigiami miestų bei rajonų fizinės kultūros ir sporto reikalų komitetai.

Siems organams yra pavesta: vykdyti fizinio auklėjimo ir sporto, atskirai imant, savanoriškų sporto draugijų veiklos vals-

tybinę kontrolę, ruošti ir skirstyti fizkultūrininkų kadrus, organizuoti ir panaudoti sporto įtaisinius ir t. t. Visasąjunginis komitetas nustato normas gauti ženklui „Pasiruošęs darbui ir gynbai“.

§ 5. Valstybinė pagalba daugiavaikėms ir vienišoms motinoms

Vienas iš svarbiausių Tarybų valstybės uždavinių yra rūpintis vaikais ir motinomis. Saugodama motinos ir vaiko interesus, valstybė teikia nėščioms moterims ir motinoms didelę materialinę pagalbą vaikams išlaikyti ir auklėti.

Pagal 1936 m. birželio 27 d. Įstatymą¹, uždraudusį abortus, buvo įvykdytos priemonės materialinei paramai gimdyvėms padidinti, gimdymo namų, vaikų lopšelių ir vaikų darželių tinklui žymiai išplėsti. Svarbią reikšmę turi šio įstatymo įvestas valstybinės pašalpos mokėjimas daugiavaikėms ir vienišoms motinoms.

Nuo 1948 m. sausio 1 d., sutinkamai su TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1947 m. lapkričio 25 d. Įsaku², pašalpos mokamos tokio dydžio (žr. lentelę Nr. 2).

Lentelė Nr. 2.

Pašalpų mokėjimas motinoms

	Vieną kartą	kas mėnuo
Motinoms, turinčioms du vaikus, gimus trečiajam vaikui	200 Rb.	—
Motinoms, turinčioms tris vaikus, gimus ketvirtajam vaikui	650 „	40 Rb.
Motinoms, turinčioms keturis vaikus, gimus penktajam vaikui	850 „	60 „
Motinoms, turinčioms penkis vaikus, gimus šeštajam vaikui	1 000 „	70 „
Motinoms, turinčioms šešis vaikus, gimus septintajam vaikui	1 250 „	100 „
Motinoms, turinčioms septynis vaikus, gimus aštuntajam vaikui	1 250 „	100 „
Motinoms, turinčioms aštuonis vaikus, gimus devintajam vaikui	1 750 „	125 „
Motinoms, turinčioms devynis vaikus, gimus dešimtajam vaikui	1 750 „	125 „
Motinoms, turinčioms dešimt vaikų, gimus kiekvienam sekančiam vaikui	2 500 „	150 „

¹ TSRS ĮR, 1936 m., Nr. 34, 309 str.

² „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1947 m., Nr. 41.

Mėnesinė pašalpa daugiavaikėms motinoms mokama, pradedant antraisiais po vaiko gimimo metais, iki jam sukankant penkerius metus amžiaus.

Skiriant valstybinę daugiavaikystės pašalpą, įskaitomi vaikai, žuvę ar be žinios dingę Tėvynės karo frontuose.

Valstybinė pašalpa vienišoms motinoms (nesančioms santuokoje) vaikų išlaikymui ir auklėjimui mokama tokio dydžio: vienam vaikui — 50 rublių mėnesiui, dviem vaikams — 75 rubliai, trimis ir daugiau vaikų — 100 rublių.

Valstybinė pašalpa vienišoms motinoms mokama iki sukan-
kant vaikams dvylika metų amžiaus. Vienišoms motinoms, tu-
rinčioms tris ir daugiau vaikų, ši pašalpa mokama papildomai
prie aukščiau nurodytos daugiavaikystės pašalpos. Vienišai mo-
tinai susituokus, teisė gauti pašalpą jai paliekama.

Jeigu vieniša motina panorėtų savo pagimdytąjį vaiką atiduoti
auklėti į vaikų įstaigą, tai ši įstaiga privalo priimti vaiką iš-
laikyti ir auklėti pilnutinai valstybės lėšomis. Per tą laiką, kurį
vaikas išbūna vaikų įstaigoje, valstybinė pašalpa už tą vaiką
motinai nemokama.

Valstybinė pašalpa daugiavaikėms ir vienišoms (nesančioms
santuokoje) motinoms mokama pagal rajono arba miesto darbo
žmonių deputatų Tarybos vykdomojo komiteto sprendimą.

Be materialinės pagalbos, Tarybų valstybė apdovanoja specia-
liai įsteigtais TSRS medaliais ir ordinais motinas, pagimdžiu-
sias ir išauginusias: penkis vaikus — II laipsnio „Motinystės
medaliu“; šešis vaikus — I laipsnio „Motinystės medaliu“; sep-
tynis vaikus — III laipsnio „Motinos šlovės“ ordinu; aštuonis
vaikus — II laipsnio „Motinos šlovės“ ordinu ir devynis vai-
kus — I laipsnio „Motinos šlovės“ ordinu.

Motinai, pagimdžiusiai ir išauginusiai dešimt vaikų, suteikia-
mas „Motinos didvyrės“ garbės vardas, įteikiant „Motinos
didvyrės“ ordiną ir TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo
raštą. Motinos apdovanojamos nurodytais medaliais bei ordinais
ir joms suteikiamas garbės vardas „Motina didvyrė“, paskuti-
niajam vaikui sukakus vienerius metus amžiaus ir esant gy-
viems kitiems tos motinos vaikams. Apdovanojant motiną įskai-
tomi ir tie vaikai, kurie yra žuvę ar be žinios dingę Tėvynės
karo frontuose.

§ 6. Be tėvų likusių vaikų sutvarkymas

Be tėvų likusių vaikų sutvarkymas ir vaikų nepriežiūrai įspėti
priemonių įgyvendinimas yra svarbiausias valstybinis reikalas.
Asmeninė atsakomybė už vaikų našlaičių savalaikį sutvarkymą
yra uždėta ATSR ministrų tarybų ir vietinių Tarybų vykdomųjų

komitetų pirmininkams. Prie ATSR ministrų tarybų ir vietinių (kraštų, sričių, rajonų ir miestų) Tarybų vykdomųjų komitetų yra komisijos be tėvų likusiems vaikams sutvarkyti. Komisijos paruošia priemones šioje srityje ir, patvirtinus jas atitinkamai ministrų tarybai arba vietinės Tarybos vykdomajam komitetui, įgyvendina jas bei kontroliuoja jų vykdymą. Komisijos jungia ir derina liaudies švietimo, sveikatos apsaugos, vidaus reikalų organų ir visuomeninių organizacijų veiklą sutvarkant likusius be tėvų ir reikalingus paramos vaikus (vaikų paskyrimas į vaikų namus, patronavimas, globa, įvaikinimas, įdarbinimas ir pan.).

Likę be tėvų vaikai atiduodami į vaikų namus, kurie yra Švietimo ministerijos, Sveikatos apsaugos ministerijos (vaikams, reikalingiems ilgalaikio gydymo) ir Vidaus reikalų ministerijos (izoliatoriai, darbo kolonijos, priėmimo-skirstymo punktai) žinioje. Šiose vaikų įstaigose, atsižvelgiant į vaikų amžių, yra nustatytas darbo režimas, užtikrinantis, kad vaikams būtų skiepijami darbo įpročiai ir kad išeidami iš vaikų namų jie būtų įsisaavinę tam tikrą profesiją. Be to, TSRS LKT ir VKP (b) CK 1943 m. rugpiūčio 21 d. nutarimu¹ vaikams, kurių tėvai žuvo nuo vokiškųjų okupantų rankų, aprūpinti, mokyti ir auklėti buvo suorganizuotos specialios Suvoroviečių karinės mokyklos, specialios amatų mokyklos ir specialūs vaikų namai.

Vaikai iki 3 metų amžiaus imtinai yra sveikatos apsaugos organų vaikų įstaigose, o vaikai nuo 4 iki 15 metų imtinai — Švietimo ministerijos ir Vidaus reikalų ministerijos vaikų įstaigose.

Kolūkių visuomeninės savitarpinės pagalbos kasoms, kaip vienas iš svarbiausių uždavinių, yra pavesta išlaikyti vaikus našlaičius ir teikti pagalbą kolūkiečių vaikams, laikinai patekusiems į skurdą.

Siekiant įspėti vaikų nepriežiūrą, buvo sustiprinta tėvų administracinė atsakomybė už vaikų išdykavimą. Tėvai ir globėjai yra materialškai atsakingi už vaikų veiksmus, kuriais buvo padaryta materialinė žala. Jeigu tėvai tinkamai neprižiūri vaiko elgesio, liaudies švietimo organai privalo iškelti teismo organuose klausimą dėl vaiko paėmimo iš tėvų ir dėl jo patalpinimo į vaikų namus, apmokant už jo išlaikymą tėvų sąskaita.

Viena iš visuomeninės pagalbos formų vykdant valstybinę vaikystės apsaugos ir kovos su vaikų beglobiškumu bei nepriežiūra sistemą, yra patronatas, t. y. vaikų auklėjimas darbo žmonių šeimose.

Patronavimas vykdomas išimtinai savanoriškumo principais. Darbo žmonių šeimoms atiduodami auklėti vaikai našlaičiai, taip pat vaikų namų bei kūdikių namų auklėtiniai nuo 5 mėnesių iki

¹ Laikraštis „Izvestija“, 1943 m., Nr. 198.

14 metų amžiaus. Vaikai patronavimo tvarka auklėjami iki su-
kankant patronuojamam 16 metų amžiaus. Miestuose ir darbi-
ninkų gyvenvietėse vaikus nuo 5 mėnesių iki 4 metų atiduoda
auklėti sveikatos apsaugos organai, o vaikus nuo 4 iki 14 me-
tų — liaudies švietimo organai; kaimo vietovėse vaikus atiduoda
auklėti kaimo Tarybų pirmininkai per kolūkių visuomeninės sa-
vitarpinės pagalbos kasas.

Vaikai atiduodami auklėti pagal specialią patronavimo sutar-
tį, kurioje nustatomos prievolės organo, atiduodančio vaiką auk-
lėti, ir asmens, priimančio patronuojamąjį vaiką.

Asmuo, kuris pagal specialią sutartį priėmė vaiką auklėti, yra
patronuojamojo globėjas (rūpintojas) ir rūpinasi jo auklėjimu bei
išlaikymu sutinkamai su veikiančių globos ir rūpos įstatymų rei-
kalavimais. Globėjas gauna per vietinį liaudies švietimo organą
mėnesinę pašalpą — 50 rublių vienam vaikui.

Asmenys, priėmusieji vaiką auklėti ir išnaudojusieji patronatą
savanaudiškiems tikslams arba palikusieji patronuojamąjį vai-
ką be priežiūros ir be reikiamos materialinės pagalbos, atsako
baudžiamąja tvarka.

Tikrinti patronuojamų vaikų materialinį aprūpinimą ir auklė-
jimo sąlygas yra pavesta liaudies švietimo ir sveikatos apsaugos
skyriams, taip pat kolūkių visuomeninės savitarpinės pagalbos
kasų valdyboms. Siekdami pritraukti visuomenę prie vaikų ap-
rūpinimo ir auklėjimo, liaudies švietimo organai organizuoja vi-
suomenines inspekcijas vaikystei saugoti.

XXIV SKYRIUS

VALDYMAS SOCIALINIO APRŪPINIMO SRITYJE

§ 1. Socialinio aprūpinimo organizacija. § 2. Pensijinis aprūpinimas. § 3. Įdarbinimas. § 4. Vadovavimas visuomeninėms organizacijoms

§ 1. Socialinio aprūpinimo organizacija

„TSRS piliečiai turi teisę į materialinį aprūpinimą senatvėje, taip pat — ligos ir darbingumo netekimo atveju“ (TSRS Konstitucijos 120 str.). Buržuazinėse valstybėse patekusiųjų į skurdą, invalidų ir kitų beturčių aprūpinimas yra, daugiausia, labdarinių draugijų reikalas. Nuo tokios rūšies draugijų steigėjų užgaidų priklauso pats invalidų ir beturčių egzistavimas. Tūkstančiai jų negauna jokios pagalbos.

Valstybinis socialinis aprūpinimas TSR Sąjungoje yra sukoncentruotas socialinio aprūpinimo organuose, vadovaujamuose respublikinių socialinio aprūpinimo ministerijų. Šių ministerijų vietiniai organai yra socialinio aprūpinimo skyriai kraštuose, srityse, miestuose ir rajonuose.

Socialiniam aprūpinimui vadovauja aukščiausieji sąjunginių respublikų valstybinės valdžios ir valstybinio valdymo organai. Svarbiausiais klausimais (dėl tvarkos pensijoms apskaičiuoti, dėl pensijų dydžių ir t. t.) vadovaujamus nurodymus duoda TSRS Vyriausybė.

Socialinio aprūpinimo ministerijos ir jų vietiniai organai vykdo šias pagrindines funkcijas: 1) skiria ir išmoka pensijas, 2) įdarbina iš dalies darbingus invalidus, 3) patalpina specialiose įstaigose (invalidų namuose, senelių internatuose ir pan.) pasenusius ir kitus reikalingus pagalbos asmenis ir 4) vykdo valstybinį vadovavimą visuomeninėms organizacijoms (kolūkių visuomeninės savitarpinės pagalbos kasoms, verslinės kooperacijos savidraudos ir savitarpinės pagalbos kasoms ir kt.).

§ 2. Pensijinis aprūpinimas

Skiriamos tokios pensijos: 1) kariams, tapusiems invalidais, 2) personalinės pensijos asmenims, turintiems ypatingų nuopel-

nu, 3) akademinės pensijos, 4) pensijos už ištarnautus metus, 5) pensijos darbo invalidams, 6) pensijos senatvės atveju ir 7) pensijos maitintojo netekimo atveju.

Termininės karinės tarnybos eiliniams, seržantams ir viršiloms, tapusiems invalidais dėl sužeidimų, kontuzijų ar apluošinimų, gautų kautynėse ginant TSR Sąjungą, arba einant kitas karinės tarnybos pareigas, arba dėl susirgimų fronte, pensijas moka socialinio aprūpinimo skyriai¹.

Kariams pensijos dydis apskaičiuojamas pareinamai nuo invalidumo atsiradimo priežasties (ar sužeidimas arba apluošinimas buvo gautas einant tarnybines pareigas, ar invalidumas atsirado dėl nelaimingo atsitikimo, nesusijusio su pareigų ėjimu), nuo invalidumo grupės (kurią nustato gydytojų ekspertizės komisija pagal darbingumo netekimo laipsnį) ir nuo vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio dydžio, kurį karys gaudavo iki pašaukiant jį į karinę tarnybą.

Jeigu invalidumas atsirado dėl sužeidimo ar apluošinimo, pensija bus didesnė, negu tuo atveju, kai invalidumas atsirado dėl nelaimingo atsitikimo, nesusijusio su karinės tarnybos pareigų ėjimu.

Invalidams su didesniu darbingumo netekimo laipsniu mokama didesnė pensija.

Pensija eiliniams kariams, dirbusiems iki pašaukiant juos į karinę tarnybą darbininkais ir tarnautojais, negali būti didesnė kaip 400 rublių ir mažesnė kaip 160 rublių, pensija kariams, nedirbusiems iki pašaukiant į karinę tarnybą darbininkais ir tarnautojais, negali būti mažesnė kaip 56 rubliai ir didesnė kaip 150 rublių.

Eiliniams kariams, tapusiems I grupės invalidais ryšium su buvimu fronte arba einant jiems kitokias karinės tarnybos pareigas, minimalus pensijos dydis yra 300 rublių (asmenims, nusiųstiems su žemės ūkiu) ir 250 rublių (asmenims, surištiems su žemės ūkiu).

Eiliniams kariams, tapusiems I grupės invalidais dėl nelaimingų atsitikimų, nesusijusių su karinės tarnybos pareigų ėjimu, arba dėl susirgimų, nesusijusių su buvimu fronte, minimalus pensijos dydis yra 20% mažesnis.

Eilinių karių šeimoms skiriamų pensijų dydis pareina nuo maitintojo netekimo priežasčių (ar jis žuvo arba dingo be žinios fronte, ar mirė nuo bendrojo susirgimo), nuo kario uždarbio iki pašaukiant jį į karinę tarnybą ir nuo kario šeimos nedarbingų

¹ Pensijos karininkams ir jų šeimoms eina per Ginkluotųjų Pajėgų ministerijos sąmatą ir yra skiriamos karinių organų.

narių skaičiaus. Pensija eilinio kario šeimai padidinama, jei karys mirė arba žuvo, eidamas tarnybines pareigas.

Pensija apskaičiuojama nuošimčiais (nuo 35 iki 60%) nuo kario vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio iki pašaukiant jį į karinę tarnybą, pareinamai nuo likusių nedarbingų šeimos narių skaičiaus.

Šeimoms karių, kurių vidutinis mėnesinis darbo užmokestis prašoko 400 rublių, pensija apskaičiuojama nuo 400 rublių. Jei darbo užmokestis buvo mažesnis kaip 150 rublių, tai pensija apskaičiuojama nuo 150 rublių. O jei žuvęs arba be žinios dingęs karys iki pašaukiant jį į karinę tarnybą nedirbo darbininku ar tarnautoju, tai šeimai skiriama pensija nuo 40 iki 90 rublių (pareinamai nuo likusių nedarbingų šeimos narių skaičiaus).

Mirusio dėl bendrojo susirgimo kario šeimai skiriama pensija nuo 40 iki 80 rublių (taip pat pareinamai nuo nedarbingų narių skaičiaus).

Termininės karinės tarnybos seržantams ir viršiloms, taip pat jų šeimoms, likusioms po jų mirties, pensijos skiriamos 25% didesnės.

Personalines pensijas skiria: TSRS Ministrų Taryba, sąjunginių ir autonominių respublikų ministrų tarybos ir vietiniai (kraštų, sričių, miestų) vykdomieji komitetai asmenims, turintiems ypatingų nuopelnų, arba jų šeimoms. Pensijos dydį nustato tas organas, kuris skiria pensiją.

Tačiau respublikinės reikšmės personalinė pensija, kaip bendra taisyklė, negali prašyti 600 rublių mėnesiui, o vietinės reikšmės personalinė pensija — 300 rublių mėnesiui.

Akademines pensijas skiria socialinio aprūpinimo ministerijos mokslo darbuotojams, turintiems ne mažiau kaip 25 metų mokslo darbo stažą, tame tarpe ne mažiau kaip 10 metų prie tarnybinių valdžios. Maksimalus pensijos dydis paprastai yra 300 rublių. Sukakus 65 metus amžiaus (moterims — 60 metų), ištarnavimo laikas gali būti sutrumpintas iki 10 metų. 15 tarnybos metų ir invalidumas duoda teisę į 50% pensijos, 20 tarnybos metų ir invalidumas — į pilną pensiją. Asmenys, toliau tebedirbantieji pagal specialybę, gauna nustatyto dydžio pensiją, nepareinamai nuo jų uždarbio.

Pensijos už ištarnautus metus skiriamos kai kurioms darbuotojų kategorijoms (medicinos ir veterinarijos darbuotojams, agronomams ir kt.), turintiems ne mažiau kaip 25 metų darbo stažą, nepareinamai nuo amžiaus ir sveikatos būklės. Pensija skiriama ne didesnė kaip 150 rublių ir ne mažesnė kaip pusė vidutinio mėnesinio uždarbio per paskutinius tarnybos metus.

Pensija už ištarnautus metus mokama iki gyvos galvos. Šeimos nariams, likusiems po darbuotojo mirties, jeigu jie buvo jo išlaikomi ir neturi pragyvenimui lėšų, pensija skiriama šitaip: sutuoktiniui — 50% pilnos pensijos ir kiekvienam kitam šeimos nariui — 25% pilnos pensijos, tačiau tokiu apskaičiavimu, kad bendra pensija visai šeimai neprašotų pilnos pensijos dydžio.

Darbo invalidams pensijos skiriamos, jeigu jie tapo invalidais dėl apluošinimo darbe, dėl profesinio ar bendrojo susirgimo.

Asmenims, kurių invalidumas atsirado dėl apluošinimo darbe arba dėl profesinio susirgimo, pensija skiriama nepareinamai nuo darbo stažo. Pirmosios grupės invalidams pensijos skiriama 100% nuo vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio per paskutinius darbo metus, antrosios grupės invalidams — 75%, trečios grupės invalidams — 50% nuo to darbo užmokesčio.

Tačiau maksimalinė suma, pagal kurią apskaičiuojama pensija, yra 300 rublių. Pvz., jei pirmosios grupės invalido vidutinis mėnesinis darbo užmokestis yra 550 rublių, jam 100% pensija bus apskaičiuota nuo maksimalinės sumos — 300 rub.

Skiriant pensiją asmenims, tapusiems invalidais dėl bendrojo susirgimo arba dėl apluošinimo ne darbe, atsižvelgiama į invalidumo grupę (I, II, III) ir į darbuotojų kategoriją, kuriai priklauso kalbamasis asmuo.

Darbininkai ir tarnautojai skirstomi į tris kategorijas: prie pirmosios kategorijos priklauso darbininkai ir tarnautojai, dirbantieji žalinguose ir požeminiuose darbuose, prie antrosios — metalurgijos, mašinų gamybos, naftos ir kitų pramonės šakų, transporto ir gamybinių įmonių darbininkai bei tarnautojai, prie trečiosios — kiti darbininkai ir tarnautojai.

Teisę į invalidumo pensiją, jei invalidumas atsirado dėl bendrojo susirgimo, turi asmenys su darbo stažu, kuris nustatomas pareinamai nuo lyties, amžiaus ir darbuotojo kategorijos: vyrams — nuo 3 iki 20 metų, moterims — nuo 2 iki 15 metų, dirbantiems požeminiuose ir žalinguose darbuose — nuo 2 iki 14 metų.

Pensijos dydis apskaičiuojamas (turint galvoje maksimalinę sumą — 300 rublių) pagal šią skalę (žr. lentelę Nr. 3).

Lentelė Nr. 3

Pensijos dėl invalidumo apskaičiavimas

Invalidumo grupė	Darbuotojų kategorija		
	Pirmoji	Antroji	Trečioji
	nuošimčiais		
Pirmoji	69	68	67
Antroji	49	48	47
Trečioji	35	34	33

Pirmosios ir antrosios grupių darbo invalidams už nepertraukiamą darbą vienoje įmonėje nustatomas priedas — nuo 10 iki 25%, pareinamai nuo nepertraukiamo darbo stažo ir nuo darbuotojų kategorijos (I kategorijos darbuotojas su 10 metų stažu gauna 20% priedą, II kategorijos — 15%, III kategorijos — 10%).

Pensininkams, grįžusiems į gamybą, pensija paliekama, nepareinamai nuo jų uždarbio dydžio.

Teisę į pensiją dėl senatvės, nepareinamai nuo sveikatos būklės, turi visi darbininkai ir tarnautojai: vyrai, sukakę 60 metų amžiaus, jei jie išdirbo ne mažiau kaip 25 metus, ir moterys, sukakusios 55 metus amžiaus, jei jos išdirbo ne mažiau kaip 20 metų. Šiomis sąlygomis (esant nurodytam amžiui ir darbo stažui) teisė į pensiją dėl senatvės paliekama, nepareinamai nuo to, ar darbuotojas pasitraukia ar nepasitraukia iš darbo, jo dirbto iki tos dienos, kurią jis kreipėsi dėl pensijos.

Pensija skiriama iki gyvos galvos, ir jos dydis pareina tik nuo darbuotojo kategorijos. Ji apskaičiuojama nuošimčiais nuo vidutinio praėjusių metų uždarbio (turint galvoje, kad maksimalinė suma yra 300 rublių) pagal šią skalę:

I	kategorijos darbuotojui	— 60%
II	„ „	— 55%
III	„ „	— 50%

Jei asmuo, gaunąs pensiją dėl senatvės, dirba toliau, tai pensija mokama nepareinamai nuo uždarbio.

Teisę gauti pensiją šeimoms, netekusioms maitintojo, turi tie šeimos nariai, kurie buvo mirusio arba nežinia kur esančio maitintojo išlaikomi.

Jei maitintojas mirė dėl apluošinimo darbe arba dėl profesinio susirgimo, arba jei jis buvo pensininkas, tai šeimos nariai — išlaikytiniai turi teisę į pensiją, nepareinamai nuo maitintojo darbo stažo.

Jei maitintojas mirė dėl bendrojo susirgimo, tai reikia, kad jis turėtų stažą, reikalingą invalidumo pensijai gauti.

Pensijos dydis apskaičiuojamas tokiu būdu: prileidžiama, kad mirusysis turėjo teisę: pirmuoju atveju — į invalidumo pensiją dėl apluošinimo darbe, o antruoju atveju — į antrosios grupės invalidumo pensiją dėl bendrojo susirgimo, ir 50% tos pensijos skiriama vienam šeimos nariui, 75% — dviem, 100% — trimis, 125% — keturiems ir daugiau šeimos narių.

§ 3. Įdarbinimas

Pagrindinės priemonės invalidams įdarbinti yra šios: panaudojimas invalidų lengvuose darbuose (sargais, šveicoriais, kurjeriais, rūbininkais ir t. t.); jie paskirstomi vadybomis pagal planus, kuriuos kasmet tvirtina sąjunginių respublikų ministrų tarybos;

organizavimas įmonių su specialiu darbo režimu, atitinkančiu invalidų darbingumą;

apmokymo ir pasitobulinimo organizavimas specialiose mokyklose, mokomosiose gamybinėse įmonėse ir kursuose;

invalidų kooperacijos organizavimas.

Į karo invalidų įdarbinimą žiūrima kaip į valstybinį uždavinį. Socialinio aprūpinimo skyriai privalo per valstybines, kooperatyvines ir visuomenines organizacijas bei įstaigas išaiškinti visus galimumus Tėvynės karo invalidams įdarbinti. Karo invalidams mokomuosiuose kursuose apmokyti socialinio aprūpinimo skyriai kartu su suinteresuotomis vadybomis paruošia atitinkamas programas ir apmoko juos šių vadybų sąskaita ir jų atsakomybe.

Karo invalidai, neturintieji pakankamo bendrojo išmokslinimo, įdarbinami ir apmokomi ten pat, kur ir invalidų kooperatyvinių artelių nariai. Invalidai kolūkiečiai siunčiami į savo kolūkius ir dalyvauja kolūkiuose visuose prieinamuose jiems darbuose.

§ 4. Vadovavimas visuomeninėms organizacijoms

Socialinio aprūpinimo organai vykdo valstybinį vadovavimą kolūkių ir verslinės kooperacijos savitarpinės pagalbos kasoms ir aklųjų bei kurčių nebylių savanoriškiems susivienijimams.

Kolūkių visuomeninės savitarpinės pagalbos kasos ir verslinės kooperacijos savidraudos kasos yra sudaromos laisvanoriškumo pagrindais materialinei paramai teikti kolūkių ir kustarinių verslinių artelių nariams, kai šiems asmenims netaikomi pensijonavimo įstatymai. Šių kasų įstatus tvirtina socialinio aprūpinimo organai.

Visos Rusijos aklųjų draugija ir Visos Rusijos kurčių nebylių draugija yra savanoriški susivienijimai asmenų, turinčių fizinių trūkumų, ir jų uždavinys yra politiškai auklėti ir įdarbinti savo narius. Nurodytųjų draugijų įstatus tvirtina Socialinio aprūpinimo ministerija, kuri vadovauja šių draugijų veiklai.

E. VALDYMAS FINANSŲ IR KREDITO SRITYJE

XXV SKYRIUS

VALDYMAS FINANSŲ IR KREDITO SRITYJE

§ 1. Valdymo finansų ir kredito srityje pagrindai. § 2. TSRS Finansų ministerijos organizacija ir funkcijos. § 3. Taupymo organizacija. § 4. Valstybinio draudimo organizacija TSR Sąjungoje. § 5. Kredito organų sistema

§ 1. Valdymo finansų ir kredito srityje pagrindai

1. Tarybų valstybės daugiašalė ūkinė organizacinė ir kultūrinė auklėjamoji veikla, TSRS gynybos nuo išorinių užpuolimų ir socialistinės nuosavybės apsaugos vykdymas reikalauja, kad mūsų valstybės rankose būtų sukoncentruoti dideli materialiniai ištekliai. Bendravalstybiniais poreikiams tenkinti yra būtini finansai. „Kol dar ne visiškai suorganizuota komunistinė gamyba ir produktų paskirstymas, panaikinti pinigus nėra galima“, — pasakyta VKP(b) programoje. Bet pinigai TSR Sąjungoje tarnauja komunizmo pastatymo tikslams. Jie yra plano ir apskaitos įrankis, įrankis darbo ir vartojimo matui kontroliuoti. Jie naudojami kaip planinės produktų apyvartos ir tarybinės prekybos išplėtimo įrankis. Pinigai yra socialistinio ūkio įmonių kaupimo priemonė ir darbo žmonių taupymo priemonė.

Prekinių piniginių santykių palikimo sąlygomis valstybiniai poreikiai TSR Sąjungoje patenkinami sukoncentruojant valstybės rankose atitinkamus piniginius resursus ir remiantis valstybiniu liaudies ūkio planu.

TSRS valstybiniai finansai yra Tarybų valstybės sukoncentruojamos piniginės lėšos, skiriamos patenkinti poreikiams, susijusiems su mūsų valstybės funkcijų vykdymu (gamybos išplėtimas, atsargos ir draudimo fondų sudarymas, šalies gynyba nuo išorinių užpuolimų, valdymo aparato išlaikymas, darbo žmonių kultūrinių buitinių poreikių tenkinimas ir t. t.).

Kreditas TSR Sąjungoje taip pat tarnauja komunizmo pastatymo tikslams. Kredito sistemos pagalba Tarybų valstybė mobilizuoja laikinai laisvas socialistinio ūkio įmonių bei organizacijų

lėšas ir perduoda jas laikinai naudotis kitoms įmonėms bei organizacijoms, kurioms trūksta piniginių lėšų. Tuo pačiu kredito organai, mobilizuodami pinigines lėšas, nukreipia jas socialistinės statybos reikalam.

2. Vieningo TSRS valstybinio biudžeto ir jo įvykdymo ataskaitos tvirtinimas, nustatymas mokesčių ir pajamų, skiriamų sąjunginiam, respublikiniams ir vietiniams biudžetams sudaryti, bendrasąjunginės reikšmės bankų valdymas, vadovavimas pinigų ir kredito sistemai, valstybinio draudimo organizavimas, paskolų užtraukimas ir suteikimas priklauso TSR Sąjungos žiniai, jos aukščiausiųjų valstybinės valdžios organų ir valstybinio valdymo organų asmenyje (TSRS Konstitucijos 14 str. „j“, „k“, „m“, „n“, ir „o“ punktai).

TSRS Aukščiausioji Taryba tvirtina TSRS valstybinį biudžetą ir sąjunginių respublikų valstybinius biudžetus, tvirtina ataskaitas dėl TSRS valstybinio biudžeto įvykdymo, tvirtina atskaitymus iš respublikinių biudžetų į ATSR ir vietinių Tarybų biudžetus. Aukščiausioji Taryba nustato atskaitymus iš bendrasąjunginių valstybinių mokesčių ir pajamų į respublikinius ir vietinius biudžetus. TSRS Aukščiausioji Taryba, o laikotarpiu tarp jos sesijų — TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas — nustato naujus mokesčius ir leidžia nuostatus dėl veikiančiųjų mokesčių.

TSRS Ministrų Taryba imasi priemonių liaudies ūkio planui, valstybiniam biudžetui įvykdyti ir kredito pinigų sistemai stiprinti (TSRS Konstitucijos 68 str. „b“ p.). Atskirai imant, TSRS Ministrų Taryba nustato kai kurių mokesčių normas, išimtis iš bendros, įstatymo numatytos, tvarkos mokesčiams mokėti, pateikia TSRS Aukščiausiajai Tarybai tvirtinti valstybinio biudžeto projektą, leidžia perkelti kreditus iš vienos sąmatos į kitą ir t. t.

Sąjunginių respublikų aukščiausiųjų valstybinės valdžios organų ir valstybinio valdymo organų kompetencijai priklauso: tvirtinti sąjunginės respublikos valstybinį biudžetą, nustatyti, sutinkamai su TSRS įstatymais, valstybinius bei vietinius mokesčius, rinkliavas ir nemokestines pajamas, vadovauti autonominių respublikų biudžeto ir kraštų bei sričių vietinių biudžetų vykdymui, vadovauti draudimui ir taupymui, valdyti respublikinės priklausomybės bankus.

Jie turi teisę konkretizuoti kai kurių mokesčių bendrasąjungines normas, pritaikydami jas visos respublikos arba atskirų jos dalių ekonominiams ypatumams ir sąlygoms. Antai, pvz., kiek tai liečia vietinius mokesčius, jie turi teisę sumažinti įstatymo patvirtintas mokesčių normas, nustatyti lengvatas atskiroms mo-

kėtojų kategorijoms, taip pat visai neįvesti respublikos teritorijoje kai kurių vietinių mokesčių. Jie gali visiškai arba iš dalies atleisti nuo kolūkių pajamų mokesčio mokėjimo atskirus kolūkius, nukentėjusius nuo gaivalinių nelaimių, atsižvelgdami į turėtų nuostolių dydį ir t. t.

Sąjunginės respublikos turi teisę nustatyti tvarką respublikinio ir vietinio biudžetų išlaikomų įstaigų specialioms lėšoms sudaryti ir naudoti, leisti įstatymus dėl vietinių biudžetų, remdamosios TSRS Vietinių finansų nuostatais.

Betarpišką vadovavimą TSRS finansų ir kredito srityje vykdo TSRS Finansų ministerija.

§ 2. TSRS Finansų ministerijos organizacija ir funkcijos

TSRS Finansų ministerija — sąjunginė respublikinė ministerija — vykdo TSRS Vyriausybės nustatytą finansinę politiką ir betarpiškai vadovauja biudžetiniam finansiniam, draudimo ir taupymo reikalui, taip pat finansavimo ir ilgalaikio kreditavimo bankams. Respublikose yra sąjunginių ir autonominių respublikų finansų ministerijos ir vietinių darbo žmonių deputatų Tarybų finansų skyriai, veikiantieji „dvigubo“ pavaldumo pagrindais.

TSRS Finansų ministerija, sutinkamai su TSRS CVK ir LKT 1936 m. gegužės 27 d. patvirtintais jos nuostatais¹, ruošia įstatymų projektus finansų klausimais, pateikia juos Aukščiausiąjai Tarybai svarstyti ir vadovauja jų vykdymui; tikrina, kad įstatymai finansų klausimais būtų vykdomi; sudaro sąjunginio biudžeto ir TSRS valstybinio biudžeto projektus, pareiškia nuomones dėl sąjunginių respublikų valstybinių biudžetų ir pateikia juos TSRS Ministrų Tarybai; nagrinėja TSRS ministerijų ir vadybų pajamų bei išlaidų sąmatų ir balansų projektus ir pateikia TSRS Ministrų Tarybai savo nuomones dėl jų.

TSRS Finansų ministerija vadovauja TSRS Valstybinio banko ir ilgalaikių investicijų bankų (Pramonės banko, Žemės ūkio banko, Prekybos banko ir Centrinio komunalinio banko) veiklai.

TSRS Finansų ministerija vykdo sąjunginį biudžetą ir vadovauja sąjunginių respublikų finansų ministerijų darbui vykdamas respublikinius ir vietinius biudžetus.

Jai yra taip pat pavesta organizuoti valstybinį draudimą ir vadovauti jam, organizuoti taupymą ir vadovauti taupomųjų kasų sistemai, organizuoti valstybinių paskolų platinimą ir apmokėjimą, taip pat išmokėti nuošimčius ir laimėjimus pagal jas.

TSRS Finansų ministerija organizuoja visoje TSRS teritorijoje apskaičiavimą ir surinkimą valstybinių ir vietinių mokesčių bei

¹ TSRS ĮR, 1936 m., Nr. 29, 268 str.

rinkliavų, taip pat atskaitymų iš valstybinių ūkinių organizacijų pelno ir vadovauja šiam darbui.

Ministerijai yra pavesta kontroliuoti, kad valstybinės, kooperatyvinės ir visuomeninės organizacijos vykdytų savo prievolės valstybiniam biudžetui; tikrinti, kad atleidžiamos iš biudžeto lėšos būtų teisingai panaudojamos, kad nebiudžetinės lėšos būtų teisingai sudaromos ir panaudojamos, kad būtų laikomasi finansinės biudžetinės ir etatinės drausmės ir kad būtų teisingai tvarkoma apskaita bei atskaitomybė (smulkiau žr. VII skyriaus § 2).

Šiems uždaviniams įvykdyti TSRS Finansų ministerijai yra suteiktos teisės revizuoti ir tirti biudžetinių ir ūkiskaitinių organų — valstybinių, kooperatyvinių ir visuomeninių — finansinę veiklą; reikalauti iš jų reikalingų dokumentų ir medžiagos finansų ūkio klausimais; valstybinės finansinės drausmės pažeidimo atveju taikyti įstatymo nustatytas finansines sankcijas ir duoti įstaigų, įmonių ir organizacijų vadovams privalomus jiems nurodymus dėl finansinės drausmės pažeidimų pašalinimo; gauti iš visų valstybinių, kooperatyvinių ir visuomeninių įstaigų, įmonių ir organizacijų medžiagą, reikalingą TSRS valstybiniam biudžetui ir jo vykdymo metų ketvirčių planams sudaryti; įstatymo nustatytais atvejais neginčio tvarka išieškoti mokas į TSRS valstybinį biudžetą ir reikalauti iš įstaigų, organizacijų ir įmonių žinių apie brangiųjų metalų gavimą, sunaudojimą ir buvimą pas jas ir revizuoti jų panaudojimą.

TSRS Finansų ministerijos aparatas yra sudarytas pagal gamybinį šakinį principą (valdybos: biudžeto, valstybės išlaidų, pramonės, žemės ūkio finansavimo, valiutos, brangiųjų metalų, kontrolės bei revizijos ir kt.).

TSRS Finansų ministerijai yra betarpiškai pavaldūs veikiantieji pagal atskirus nuostatus: Vyriausioji valstybinių darbo taupomųjų kasų ir valstybinio kredito valdyba, Vyriausioji valstybinio draudimo valdyba, TSRS Valstybinis bankas ir specialieji ilgalaikių investicijų bankai, Valstybinių ženklų gamybos valdyba.

Sąjunginių bei autonominių respublikų finansų ministerijų ir kraštų bei sričių finansų skyrių aparatai iš esmės taip pat yra sudaryti pagal gamybinį šakinį principą. Respublikų finansų ministerijose visų pramonės šakų finansavimas yra sukoncentruotas viename skyriuje, taip pat ir kultūrinių priemonių finansavimas. Kraštų ir sričių finansų skyriuose visas liaudies ūkio šakas finansuoja vienas skyrius, o kultūrą — biudžeto skyrius.

Savaime suprantama, kad respublikų finansų ministerijose ir kraštų bei sričių finansų skyriuose nėra gynybos, transporto ir ryšių finansavimo skyrių, valiutos ir brangiųjų metalų skyrių.

Respublikų, kraštų ir sričių taupomųjų kasų ir valstybinio draudimo valdybos yra pavaldžios atitinkamoms finansų ministerijoms arba kraštų ir sričių finansų skyriams.

Miestų ir rajonų finansų skyriai susideda iš inspekcijų (biudžeto, valstybės pajamų, mokesčių ir rinkliavų, liaudies ūkio finansavimo ir kt). Šių skyrių žinioje yra miestų ir rajonų taupomosios kasos ir draudimo inspekcijos.

Žemutiniai finansų organai yra apylinkių mokesčių inspektoriai ir mokesčių agentai, apylinkių draudimo inspektoriai ir atskiros taupomosios kasos.

Vadovaujantiems ir atskaitingiems finansų ir bankų organų darbuotojams TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1948 m. liepos 10 d. Įsaku¹ yra nustatyti personaliniai vardai:

V y r i a u s i e s i e m s v a d o v a m s — Generalinis valstybinis finansų tarnybos patarėjas, valstybinis finansų tarnybos patarėjas, I, II ir III rangų valstybinis finansų tarnybos patarėjas; šie vardai suteikiami TSRS Ministrų Tarybos nutarimu.

V y r e s n i e s i e m s v a d o v a m s — vyresnysis finansų tarnybos patarėjas, I, II ir III rangų vyresnysis finansų tarnybos patarėjas.

V i d u r i n i a j a m p e r s o n a l u i — finansų tarnybos patarėjas, I, II ir III rangų finansų tarnybos patarėjas.

J a u n e s n i a j a m p e r s o n a l u i — I, II ir III rangų jaunesnysis finansų tarnybos patarėjas.

Personalinius vardus vyresniesiems vadovams ir viduriniajam personalui suteikia TSRS Finansų ministras.

Personalinius vardus jaunesniajam personalui suteikia sąjunginių respublikų finansų ministrai, Valstybinio banko Valdybos pirmininkas, Valstybinių darbo taupomųjų kasų ir valstybinio kredito Vyriausiosios valdybos viršininkas, Valstybinio draudimo Vyriausiosios valdybos viršininkas ir ilgalaikių investicijų bankų valdytojai.

§ 3. Taupymo organizacija

TSRS Finansų ministerijos žinioje yra Valstybinės darbo taupomosios kasos, kurių tikslas yra suteikti gyventojams galimumą saugiai laikyti laisvas pinigines lėšas ir daryti piniginius atsiskaitymus, remti piniginių santaupų sukaupimą ir jų panaudojimą TSRS liaudies ūkiui išvystyti.

Valstybinės darbo taupomosios kasos yra vieninga bendrasąjunginė kredito įstaiga, turinti juridinio asmens teises ir veikianti ūkinio apskaičiavimo pagrindais.

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1948 m., Nr. 30.

Aukščiau nurodytiems tikslams įvykdyti Valstybinės darbo taupomosios kasos priima indėlius iš gyventojų, gali atidaryti einausias sąskaitas organizacijoms (TSRS Vyriausybės nustatytais atvejais ir jos nustatytose ribose), organizuoja valstybinių paskolų platinimą ir daro operacijas valstybinių paskolų obligacijomis (saugo jas, išmoka laimėjimus ir kt.), indėlininkų pavedimu atlieka bepiniginius atsiskaitymus ir pan.

Be to, Valstybinės darbo taupomosios kasos vykdo eilę kitų funkcijų: kontroliuoja, kaip įmonėse, įstaigose ir organizacijose tvarkoma valstybinių paskolų apskaita ir daromi atsiskaitymai dėl jų, priima mokesčius, išmoka personalines pensijas ir vykdo kitas TSRS Vyriausybės aktais numatytas kasos operacijas.

Valstybinių darbo taupomųjų kasų veiklai vadovauja ir ją kontroliuoja TSRS Finansų ministerija, kuri tvirtina pagrindines taisykles šių kasų operacijoms daryti; nustato sąrašą organizacijų, iš kurių kasos gali priiminėti indėlius; nustato tvarką indėliams priiminėti; tvirtina sąrašą operacijų, už kurių atlikimą kasos ima užmokestį, ir tvirtina to užmokesčio dydį. Valstybinių darbo taupomųjų kasų ir valstybinio kredito Vyriausiosios valdybos viršininko teikimu TSRS Finansų ministerija skiria ir atleidžia taupomųjų kasų valdybos centrinio aparato (TSR Sąjungos ir sąjunginių respublikų) vadovaujančius darbuotojus.

Sąjunginių ir autonominių respublikų finansų ministrai ir vietinių darbo žmonių deputatų Tarybų finansų skyrių vedėjai vadovauja taupomųjų kasų veiklai ir kontroliuoja ją, kiek tai liečia įstatymų, TSRS Finansų ministro ir Valstybinių darbo taupomųjų kasų Vyriausiosios valdybos viršininko instrukcijų taupymo reikalais vykdymą, klientų aptarnavimą, kasų išvystymo plano vykdymą ir masinį aiškinamąjį darbą taupymo reikalu.

Šiais tikslais jie gali gauti ataskaitų apie kasų veiklą nuorašus, pateikiamus aukštesniosioms taupomųjų kasų valdyboms, svarstyti taupomųjų kasų valdybų viršininkų ir centrinių taupomųjų kasų vedėjų pranešimus, nagrinėti aukštesniųjų finansų organų atliktų revizijų medžiagą.

Nurodytųjų organų sprendimai negali išeiti už ribų veikiančių taisyklių ir instrukcijų dėl Valstybinių darbo taupomųjų kasų darbo.

Valstybinėms darbo taupomosioms kasoms betarpiškai vadovauja Valstybinių darbo taupomųjų kasų ir valstybės kredito Vyriausioji valdyba, sąjunginių ir autonominių respublikų, sričių, kraštų, apygardų ir rajonais padalytų miestų valdybos.

Pagrindinės teisinės normos, nustatančios Valstybinių darbo taupomųjų kasų organizaciją ir veiklą, yra išdėstytos TSRS Mi-

nistrų Tarybos 1948 m. lapkričio 20 d. patvirtintuose Valstybinių darbo taupomųjų kasų įstatuose¹.

§ 4. Valstybinio draudimo organizacija TSR Sąjungoje

Valstybinis draudimas TSR Sąjungoje turi tikslą:

1) saugoti socialistinę nuosavybę ir darbo žmonių turtinius interesus nuo gaivalinių nelaimių ir nelaimingų atsitikimų padarinių, atlyginant jiems šių reiškinų padarytus nuostolius;

2) įspėti nuostolius liaudies ūkyje dėl gaisrų ir kitų gaivalinių nelaimių ir

3) skatinti tolesnį liaudies ūkio gamybinių jėgų augimą, kadangi laikinai laisvos valstybinio draudimo lėšos yra nukreipiamos socialistinei statybai finansuoti.

Valstybinis draudimas TSR Sąjungoje sudaro sistemą valstybės priemonių, laiduojančių TSRS įstaigoms, įmonėms, organizacijoms ir piliečiams atlyginimą nuostolių, kuriuos jiems padarė kokios nors gaivalinės nelaimės ar kiti draudimo sąlygose numatyti įvykiai.

Valstybinis draudimas vykdomas, draudėjui reguliariai mokant valstybinio draudimo organams nedideles pinigines mokas, kurių sąskaita valstybinio draudimo organai atlygina nuostolius, padarytus gaivalinės nelaimės arba turto žuvimo.

Draudimas TSR Sąjungoje yra valstybinis monopolis. Jis vykdomas per valstybinio draudimo organų sistemą: TSRS Valstybinio draudimo Vyriausiąją valdybą; Valstybinio draudimo valdybas sąjunginėse ir autonominėse respublikose, kraštuose, srityse, stambiuose miestuose; draudimo inspekcijas rajonuose ir miestuose.

Valstybinio draudimo organai priklauso TSRS Finansų ministerijos sistemai, veikia Ministerijos prižiūrimi, kontroliuojami ir bendrai vadovaujami. Kiekviena valdyba vadovauja žemesnių draudimo organų veiklai ir vykdo tam tikras operatyvines draudimo funkcijas.

Valstybinis draudimas yra suorganizuotas ūkiskaitos pagrindais. Lėšos, kurias Valstybinis draudimas surenka iš draudimo mokų, lieka Valstybinio draudimo žinioje, ir jis savarankiškai naudoja jas. Visos valstybinio draudimo lėšos yra vieningos lėšos TSRS Valstybinio draudimo, kuris yra vieninga draudimo staiga, vieningas juridinis asmuo. Vadinasi, draudimo organai, kad ir yra TSRS Finansų ministerijos sistemoje, vis dėlto organizaciniu požiūriu yra savarankiškos įstaigos.

¹ TSRS NR, 1948 m., Nr. 7, 89 str.

Pagrindinis valstybinio draudimo organas yra rajonų ir miestų finansų skyrių draudimo inspekcijos. Draudimo inspekcijos veikimo rajonas yra dalijamas į draudimo apylinkes. Prie draudimo inspekcijų yra draudimo agentai, kurie dirba pagal darbo sutartis ir gauna už savo darbą komisinį atlyginimą nuošimčiais nuo jų surinktų draudimo mokų sumos. Draudimo agentai dirba draudimo inspektorių vadovaujami ir kontroliuojami, o pastarieji — vyresniųjų draudimo inspektorių vadovaujami ir kontroliuojami.

Pagal draudimo objektą skiriamas turto ir asmens draudimas, o pagal draudimo vykdymo metodą — privalomasis ir laisvasis draudimas.

Privalomasis draudimas veikia, nesudarant draudimo sutarčių, pagal 1940 m. balandžio 4 d. Įstatymą dėl privalomojo ančdėlinio draudimo¹.

Laisvasis draudimas tvarkomas sutartiniais pradais.

Pagal įstatymą, t. y. privalomąją tvarką, draudžiami: kolūkių turtas, pastatai, gyvuliai ir lauko pasėliai piliečių ūkiuose, valstybinis butų fondas ir kitoks valstybinis turtas, atskirų piliečių arba privačių organizacijų nuomojamas arba kitaip naudojamas.

Laisvąją tvarką draudžiami: vietinio biudžeto išlaikomų įstaigų turtas, kooperatyvinių ir visuomeninių organizacijų turtas, taip pat piliečių namų apyvokos daiktai. Asmens draudimas vykdomas beveik išimtinai laisvanoriškumo pradais.

§ 5. Kredito organų sistema

TSRS kredito organai skirstomi į: 1) trumpalaikio kreditavimo bankus (Valstybinis bankas ir Užsienio prekybos bankas) ir 2) ilgalaikių investicijų bankus, aptarnaujančius statybą ir parangos statybines organizacijas (Pramonės bankas, Centrinis komunalinis bankas, Prekybos bankas, Žemės ūkio bankas).

Bankų valdymas ir vadovavimas kredito sistemai priklauso TSR Sąjungos žiniai, jos aukščiausiujų valstybinės valdžios organų ir valstybinio valdymo organų asmenyje (TSRS Konstitucijos 14 str. „k“ ir „m“ punktai). TSRS Ministrų Taryba imasi priemonių kredito-pinigių sistemai stiprinti ir nustato kredito organų darbo linkmę (TSRS Konstitucijos 68 str. „a“ ir „b“ punktai).

Centrinę vietą TSRS kredito sistemoje užima TSRS Valstybinis bankas. Jo uždavinys yra organizuoti pinigų apyvartą, teikti trumpalaikį kreditą visoms liaudies ūkio šakoms ir vykdyti bepiniginius atsiskaitymus suvisuomenintame sektoriuje. Valstybinis

¹ „TSRS Aukščiausiosios Tarybos Žinios“, 1940 m., Nr. 12.

bankas sukoncentruoja visas socialistinio ūkio ūkinių organų ir įmonių laisvas lėšas ir planine tvarka nukreipia jas į tas ūkio šakas, kurios yra reikalingos skolintų lėšų savo gamybiniams planams vykdyti. Jis yra vienintelė atsiskaitymo organizacija suvisuomenintam ūkiui, bendravalstybinis aparatas produktų gamybai ir paskirstymui apskaityti. Valstybinis bankas nuolat veiksmingai rubliu kontroliuoja prekių gamybos ir apyvartos planų vykdymo eigą, finansinių planų vykdymą ir sankaupų eigą suvisuomenintame liaudies ūkio sektoriuje.

Vykdydamas ūkinių organizacijų kreditavimo funkcijas, Valstybinis bankas kontroliuoja, kad jos saugotų nuosavas apyvartos lėšas, vykdytų sukaupimo planą, laikytųsi prekių materialinių vertybių apyvartos planinių terminų ir t. t.

Vykdydamas atsiskaitymus, Valstybinis bankas kontroliuoja, kad būtų laikomasi komercinio kreditavimo uždraudimo, kad rinkos fondo prekės būtų atleidžiamos bepiniginių atsiskaitymų tvarka ir t. t.

Vykdydamas pinigų apyvartos funkcijas, Valstybinis bankas kontroliuoja, kad kasos pajamos būtų atiduodamos, kad būtų įvykdomi klientūros kasos planai ir t. t.

TSRS Valstybinis bankas yra TSRS Finansų ministerijos žinioje. TSRS Valstybinio banko valdybos pirmininkas yra TSRS Finansų ministro pavaduotojas.

Valstybinis bankas veikia ūkinio apskaičiavimo pagrindais. Veikdamas kaip juridinis asmuo ūkinėje apyvartoje, Valstybinis bankas kartu su tuo vykdo ir valstybinio valdymo funkcijas: organizuoja Valstybinio banko aparatą ir vadovauja jam; leidžia normatyvinius aktus, nustatančius bankinių operacijų taisykles, privalomas ūkinėms ir biudžetinėms organizacijoms; kontroliuoja liaudies ūkį.

TSRS Valstybinio banko vietiniais organais yra Valstybinio banko respublikinės, kraštų ir sričių kontoros, kontoros stambiuose miestuose ir rajoniniai skyriai. Valstybinio banko kontoros ir skyriai sudaro griežtai centralizuotą sistemą, kuriai vadovauja TSRS Valstybinio banko valdyba.

Užsienio prekybos trumpalaikio kreditavimo bankas yra Užsienio prekybos bankas, kuris aptarnauja TSRS užsienio prekybos organizacijas ir tvarko tarybinių piliečių bei svetimšalių ir diplomatinių misijų užsienyje įvairias pinigines operacijas (pervedimus, čekius ir pan.).

Kapitalo investicijų finansavimas ir ilgalaikis kreditavimas yra pavesti specialioms ilgalaikių investicijų bankams: Pramonės bankui (pramonės, transporto ir ryšių kapitalinės statybos finansavimo bankui), Žemės ūkio bankui (socialistinės žemdir-

bystės finansavimo bankui), Prekybos bankui (prekybos ir kooperacijos finansavimo ir kapitalinės statybos bankui) ir Centriniam komunaliniam bankui (komunalinės ir butų statybos finansavimo centriniam bankui).

Specialieji bankai koncentruoja visas lėšas, skirtas kapitalo investicijoms, betarpiškai finansuoja kapitalo investicijas, kontroliuoja kapitalinei statybai atleidžiamų lėšų panaudojimą, įdiegia ūkinį apskaičiavimą statyboje ir kovoja dėl statybos atpiginimo.

Specialieji bankai (išskyrus Centrinį komunalinį banką) turi tinklą savo filialų, kurie steigiami punktuose su pakankamu finansavimo objektų skaičiumi, taip pat respublikines, kraštų ir sričių kontorą. Ten, kur nėra specialiųjų bankų filialų, šie bankai savo darbą atlieka per Valstybinio banko filialus.

Centrinis komunalinis bankas savo darbą atlieka per vietinius komunalinius bankus, kuriuos organizuoja autonominių respublikų vyriausybės, kraštų ir sričių darbo žmonių deputatų Tarybų vykdomieji komitetai, sąjunginės respublikos Ministrų Tarybos leidimu.

TURINYS

PIRMOJI SKAIDMA

BENDROJI DALIS

I v a d a s

§ 1.	Tarybinio valstybinio valdymo sąvoka	3
§ 2.	Pagrindiniai socialistinės valstybinio valdymo sistemos pranašumai	5
§ 3.	Socialistinės valstybinio valdymo sistemos jėgos šaltiniai ir pranašumai	8
§ 4.	Socialistinės valstybinio valdymo sistemos vystymasis	14
§ 5.	Valstybinio valdymo sistema liaudies demokratijos valstybėse	19

I skyrius. Tarybinės socialistinės administracinės teisės dalykas, šaltiniai ir sistema

§ 1.	Tarybinės socialistinės administracinės teisės dalykas	23
§ 2.	Tarybinės socialistinės administracinės teisės atirbojimas nuo kitų teisės šakų	28
§ 3.	Tarybinės socialistinės administracinės teisės šaltiniai	31
§ 4.	Tarybinės socialistinės administracinės teisės sistema	34
§ 5.	Tarybinės socialistinės administracinės teisės mokslo vystymasis	36

II skyrius. Pagrindiniai tarybinio valstybinio valdymo principai

§ 1.	Darbo masių dalyvavimas valstybiniame valdyme	42
§ 2.	Tautybių lygiateisiškumas	47
§ 3.	Demokratinis centralizmas	49
§ 4.	Socialistinis valstybinis planavimas	53
§ 5.	Socialistinis teisėtumas	57

III skyrius. Tarybinio valstybinio valdymo organai

§ 1.	Valstybinio valdymo organų padėtis tarybinio valstybinio aparato sistemoje	61
§ 2.	Tarybinio valstybinio valdymo organų rūšys	63
§ 3.	Tvarka valstybinėms įstaigoms sudaryti ir jų veiklai nutraukti; reikalų priėmimo perdavimo tvarka, pasikeičiant įstaigų vadovams	70
§ 4.	Valstybinio valdymo organų aparato struktūros principai	72
§ 5.	Etatai, darbo užmokesčio fondai ir tarnybinės algos	74

IV skyrius. Tarybinė valstybinė tarnyba

§ 1.	Tarybinio valstybinio aparato kadro vaidmuo ir reikšmė	78
§ 2.	Pagrindiniai tarybinės valstybinės tarnybos principai	80
§ 3.	Valdininkija buržuazinėse valstybėse ir ikirevoliucinėje Rusijoje	84
§ 4.	Tarybinių valstybinių tarnautojų klasifikacija	87
§ 5.	Tarybinių valstybinių tarnautojų teisės ir pareigos	91
§ 6.	Valstybinės tarnybos eiga TSR Sąjungoje	94
§ 7.	Tarybinių valstybinių tarnautojų paskatinimas	100
§ 8.	Tarybinių valstybinių tarnautojų atsakomybė	101

V skyrius. Tarybinio valstybinio valdymo aktai

§ 1.	Tarybinio valstybinio valdymo akto sąvoka	109
§ 2.	Tarybinio valstybinio valdymo aktų klasifikacija	118
§ 3.	Tarybinio valstybinio valdymo aktams statomi reikalavimai	127
§ 4.	Valstybinio valdymo aktų veikimas	131

VI skyrius. Priemonės, užtikrinančios tarybinio valstybinio valdymo aktų vykdymą

§ 1.	Įtikinimas ir prievarta tarybiniame valstybiniame valdyme	134
§ 2.	Administracinės prievartos rūšys TSR Sąjungoje	136

VII skyrius. Teisėtumo užtikrinimas tarybiniame valstybiniame valdyme

§ 1.	Prokurorinė priežiūra	145
§ 2.	Vykdymo kontrolė	148
§ 3.	Teismo vaidmuo užtikrinant socialistinį teisėtumą valstybiniame valdyme	157
§ 4.	Valstybinis ir vadybinis arbitražas ir jo vaidmuo stiprinant planinę ir sutartinę drausmę.	161
§ 5.	Istaigų ir pareigūnų neteisėtų veiksmų apskundimas	164

ANTROJI SKAIDMA

YPATINGOJI DALIS

A. Valdymas TSRS gynybos srityje

VIII skyrius. Valdymas TSRS gynybos srityje

§ 1.	Socialistinės valstybės karinės gynybos funkcija	168
§ 2.	Centriniai ir vietiniai karinio valdymo organai	172
§ 3.	Bendrųjų civilinių centrinių valdymo organų ir vietinių valdžios organų pareigos gynybos srityje	174
§ 4.	Savanoriškų visuomeninių organizacijų parama stiprinant TSRS gynybą	175
§ 5.	Piliečių pareigos TSRS gynyboje	175
§ 6.	Karių teisės, pareigos ir atsakomybė	178

B. Valdymas administracinėje politinėje srityje

IX skyrius. Valdymas užsienio reikalų srityje

§ 1.	TSRS užsienio politikos pagrindai	181
§ 2.	Užsienio reikalų ministerijos organizacija ir funkcijos	183

§ 3.	TSRS Užsienio reikalų ministerijos organai užsienyje ir TSR Sąjungoje	184
§ 4.	Tvarka TSRS valstybinėms įstaigoms ir jų pareigūnams susižinoti su užsienio valstybių įstaigomis ir jų pareigūnais	186

X skyrius. Valdymas užsienio prekybos srityje

§ 1.	Užsienio prekybos monopolis ir jo vykdymo principai	188
§ 2.	TSRS Užsienio prekybos ministerijos organizacija ir funkcijos ..	189
§ 3.	Užsienio prekybos ministerijos organai TSR Sąjungoje	190
§ 4.	Užsienio prekybos ministerijos organai užsienyje	191

XI skyrius. Valdymas valstybės saugumo ir viešosios tvarkos apsaugos srityje

§ 1.	Valstybės saugumo ir viešosios tvarkos apsaugos vaidmuo ir reikšmė	193
§ 2.	Valstybės Saugumo ministerijos ir Vidaus reikalų ministerijos funkcijos	194
§ 3.	Valstybinės paslapties apsauga	195
§ 4.	Politinė ir sanitarinė TSRS sienų apsauga	197
§ 5.	Milicija, jos organizacija, uždaviniai ir funkcijos	198
§ 6.	Gyventojų dalyvavimas saugant viešąją tvarką	200
§ 7.	Priešgaisrinės apsaugos organizacija	202
§ 8.	Pasų sistema	203
§ 9.	Civilinės būklės aktų registracija	205
§ 10.	Leidimų sistema saugant valstybės saugumą ir viešąją tvarką ..	206
§ 11.	Administracinė priežiūra	208
§ 12.	Nepaprastosios priemonės valstybės saugumui ir viešajai tvarkai apsaugoti	208

XII skyrius. Valdymas teisingumo srityje

§ 1.	Valdymo teisingumo srityje sąvoka	211
§ 2.	Valdymo teisingumo srityje organizacija	211
§ 3.	Valdymo teisingumo srityje organų ir teismų savitarpio santykiai ..	213
§ 4.	Notariato organizacija ir vadovavimas notariato organų veiklai ..	214
§ 5.	Vadovavimas advokatūros veiklai	215
§ 6.	Teismo sprendimų vykdymo organizavimas ir vadovavimas jam ..	217

C. Liaudies ūkio valdymas

XIII skyrius. Bendrieji TSRS liaudies ūkio valdymo pagrindai

§ 1.	Valstybinių organų ūkinės organizacinės veiklos reikšmė	218
§ 2.	Valstybinių organų kompetencijos ūkio srityje paskirstymas	220
§ 3.	Liaudies ūkio valstybinio valdymo organų rūšys	221
§ 4.	Socialistiniai ūkininkavimo metodai	222

XIV skyrius. Pramonės valdymas

§ 1.	Pagrindiniai uždaviniai socialistinės pramonės srityje	225
§ 2.	Pramonės valstybinio valdymo organų sistema	226
§ 3.	Valstybinis vadovavimas kooperatyvinių organizacijų pramonei ..	228

XV skyrius. Žemės ūkio ir miškų ūkio valdymas

§ 1.	Pagrindiniai uždaviniai žemės ūkio ir miškų ūkio srityje	230
§ 2.	Valstybinis vadovavimas kolūkių statybai	232
§ 3.	Tarybinių ūkių valdymas	234
§ 4.	Valstybinis reguliavimas individualinių valstiečių ūkių atžvilgiu	235
§ 5.	Miškų ūkio valdymas	236
§ 6.	Vandens ūkio valdymas	240
§ 7.	Gyventojų persikėlimo valdymas	240
§ 8.	Vadovavimas medžioklės ūkiui; žvejybos priežiūros pagrindai	241

XVI skyrius. Valdymas paruošų srityje

§ 1.	Žemės ūkio produktų ir žaliavos paruošų reikšmė	244
§ 2.	Žemės ūkio produktų paruošų rūšys	244
§ 3.	TSRS Paruošų ministerijos ir jos vietinių organų organizacija ir kompetencija	247
§ 4.	Atsakomybė už žemės ūkio produktų privalomųjų pristatymų nevykdymą	249

XVII skyrius. Transporto ir ryšių valdymas

§ 1.	Transporto reikšmė TSR Sąjungoje	251
§ 2.	Geležinkelių transporto valdymas	251
§ 3.	Jūrų ir upių transporto valdymas	254
§ 4.	Civilinio oro laivyno valdymas	256
§ 5.	Automobilių transporto valdymas	256
§ 6.	Kelių ūkio valdymas	257
§ 7.	Ryšių valdymas	258

XVIII skyrius. Prekybos valdymas

§ 1.	Tarybinės prekybos pagrindai	260
§ 2.	Tvarka valstybinių bei kooperatyvinių organizacijų prekybos planams ir prekių kainoms tvirtinti	262
§ 3.	Prekybos ministerijos organizacija ir funkcijos	264

XIX skyrius. Valdymas statybos srityje

§ 1.	Valstybinio valdymo statybos srityje sistema	267
§ 2.	Tvarka statybai planuoti ir organizuoti	268
§ 3.	Statybos finansinės kontrolės sistema	269
§ 4.	Tvarka užbaigtiems statiniams priimti	270

XX skyrius. Valdymas butų ir komunalinio ūkio srityje

§ 1.	Butų ir komunalinio ūkio vaidmuo socialistiškai pertvarkant darbo žmonių buitį	271
§ 2.	Butų ir komunalinio ūkio valstybinio valdymo organų sistema ..	272
§ 3.	Valstybinio butų ūkio valdymas	273
§ 4.	Architektūros ir planavimo reikalai	274
§ 5.	Komunalinių įmonių valdymas	276
§ 6.	Visuomeninės komisijos namų ūkio atstatymui ir eksploatavimui remti	277

D. Valdymas socialinės kultūrinės statybos srityje

XXI skyrius. Bendrieji socialinės kultūrinės statybos pagrindai TSR Sąjungoje	278
--	-----

XXII skyrius. Valdymas švietimo, mokslo ir meno srityje

§ 1. Pradinių ir vidurinių mokyklų valdymas	282
§ 2. Valstybinių darbo rezervų paruošimas	284
§ 3. Aukštųjų mokyklų valdymas	285
§ 4. Tiriamosios mokslo įstaigos	286
§ 5. Valdymas meno srityje	287
§ 6. Poligrafijos pramonės, leidyklų ir knygų prekybos valdymas	288
§ 7. Kultūros bei švietimo įstaigų valdymas	289

XXIII skyrius. Valdymas sveikatos apsaugos srityje

§ 1. Sveikatos apsaugos organizacijos pagrindai TSR Sąjungoje	290
§ 2. Sveikatos apsaugos organų sistema	292
§ 3. Sanitarinės priežiūros organizacija	293
§ 4. Fizinės kultūros ir sporto reikalų organizacija	294
§ 5. Valstybinė pagalba daugiavaikėms ir vienišoms motinoms	295
§ 6. Be tėvų likusių vaikų sutvarkymas	296

XXIV skyrius. Valdymas socialinio aprūpinimo srityje

§ 1. Socialinio aprūpinimo organizacija	299
§ 2. Pensijinis aprūpinimas	299
§ 3. Įdarbinimas	304
§ 4. Vadovavimas visuomeninėms organizacijoms	304

E. Valdymas finansų ir kredito srityje

XXV skyrius. Valdymas finansų ir kredito srityje

§ 1. Valdymo finansų ir kredito srityje pagrindai	305
§ 2. TSRS Finansų ministerijos organizacija ir funkcijos	307
§ 3. Taupymo organizacija	309
§ 4. Valstybinio draudimo organizacija TSR Sąjungoje	311
§ 5. Kredito organų sistema	312

Vertė *I. Gamus*
Vertimo redaktorius *A. Klimka*
Korektorius *B. Burokaitė*

Leidinyo Nr. 533 Tiražas 2 000 egz.
Pasirašyta spausdinti 1950.XI.24. LV 17685.
Popier. 66×92/16=10 popier. lapų — 21,9 sp. lanko.
21,25 apsk. leid. lanko. 38.813 ženklų 1 sp. lanko.
Kaina Rb. 8,50.

Spaudė valst. Juliaus Janonio vardo sp. Vilniuje,
Komjaunimo g. Nr. 13. Užsak. Nr. 1870.

Declassified in Part - Sanitized Copy Approved for Release 2012/06/06 :
CIA-RDP80S01540R005000130006-2

PASTEBETŲ KOREKTŪROS KLAIDŲ ATITAISYMAS

Psl.	Eilutė		Atspausdinta	Turi būti
	Iš virš.	Iš apač.		
39	5		V. B l a s o v o iuniforminius... ski- riamaisiais tarybinių nukreipti į vadovavi- mą įmonėms ir įstai- goms, arba betarpiš- kai per vidurinių gran- džių vadovus, 150 sk. 256 sk.	V. V l a s o v o uniforminius... atski- riamaisiais tarybinių arba betarpiškai nu- kreipti į vadovavimą įmonėms ir įstaigoms, arba per vidurinių grandžių vadovus, 150 str. 256 str.
99	7			
95		18		
122	17—18			
159		1		
208		1		

Declassified in Part - Sanitized Copy Approved for Release 2012/06/06 :
CIA-RDP80S01540R005000130006-2

STAT

Page Denied